Yrd.Doç.Dr. Abdülcelil CANDAN :

1959 yılında Mardin'in Midyat kazasında doğdu. İlkokulu Batman'da, liseyi Mardin İmam-Hatip Lisesi'nde bitirdi. Aynı zamanda yörenin hocalarında Arapça-belâgat dersleri aldı. 1983 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Değişik ilçelerde vaizlik ve müftülük yaptıktan sonra 1993 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi.

Basılı kitap, makale, çeviri, gazete yazıları ve radyo programları vardır.

Evli ve beş çocuk babası olan Abdülcelil Candan, halen Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisidir.

Yayımlanmış eserleri: Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri, Ulemanın Gücü, Kur'an Okurken Zihne Takılan Ayetler (Elest, 2005), Müslüman ve Mezhep (Elest , 2005), Kur'an'ı Nasıl Anlamalı (Elest, 2007).

ELEST YAYINLARI: 19
İnceleme: 6

Kapak Tasarım : Refik Yalur

Kapak Baskı ve Cilt : Bilge Matbaacılık

İç Baskı : Çalış Ofset

ISBN : 978-975-6307-26-7

1. Baskı : Ekim 2007

© Bu kitabın yayın hakları
Elest Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ELEST YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. Nuri Tezer Apt. 23/1 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0212. 514 56 53 - 54 Faks: 0212.520 05 58

Kur'ân'ı Nasıl Anlamalı

Rabbani ve Sapmacı Yaklaşımlarla
Kur'an Tasavvurumuz

▼

Yrd.Doç.Dr.
Abdülcelil Candan

İstanbul 2007

Kısaltmalar

(a.s.) : Aleyhisselâm
(age) : Adı geçen eser
(agy) : Adı geçen yer
(b) : İbni (Oğlu)
(bk) : Bakınız.
(byy) : Basıldığı yer yok
(cc.) : Celle Celâlühü
(çev) : Çeviren
(h) : Hicrî
(krş) : Karşılaştır
(md) : Madde
(nşr) : Neşreden
(ra.) : Radiyâllâhu Anh.
(s) : Sahife
(s.a.v.) : Sallâhü aleyhi ve sellem
(Tah) : Tahkik
(Ts) : Tarihsiz
(v) : Vefatı
(vb) : Ve benzeri
(vs) : Ve saire

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13

Giriş
TASAVVURUMUZDA KUR'AN TÜM HAYATI
KUŞATMIŞTIR 17
I. Tasavvurun Anlam Alanı 24
II. Kur'an Çerçevesinde Oluşan Farklı Tasavvurlar 29
III. Doğru Tasavvuru Ortaya Koymadaki Kriterlerimiz 37

I. Bölüm
KUR'AN'IN RABBÂNÎ/DOĞRU TASAVVURU 45
Giriş 45
1.1. Tüm Kitapların Bir Kitap İçin Yazılıp Okunuşu 47
1.2. Kur'an'ın Tanım ve İsim Tasavvuru 52
1.3. Kur'an'ın Hem Lafız Hem de Mana İtibariyle Allah'a Ait Oluşu. 59
1.4. Nüzulünden Önce Kur'an'ın Konumu 61
1.5. Âyetlerin Adedi 62
1.6. Kur'an'ın Cem'i 63
1.7. Hz. Osman'ın Fazla Mushafları Yakma Meselesi 63
1.8. İlk Mushaf 64
1.9. Kur'an'dan Kur'an Tasavvuru 64
1.9.1. Kur'an'ın Kitap Oluşu 65
1.9.2. Kur'an'ın Vahiy Oluşu 65
1.9.3. Kur'an'ın Hak Oluşu 65
1.9.4. Kur'an'ın Zikir Oluşu 65
1.9.5. Kur'an'ın Öğüt Oluşu 66

1.9.6. Kur'an'ın Hem Hüküm Hem Hakem Oluşu 67
1.9.7. Kur'an'ın Hikmet Oluşu 67
1.9.8. Kur'an'ın Şifa Oluşu 68
1.9.9. Kur'an'ın Hidâyet Oluşu 69
1.9.10. Kur'an'ın Hayat Yolcusunun Rehberi Oluşu 71
1.9.11. Kur'an'ın Dosdoğru ve Vasat Bir Yol Oluşu 73
1.9.12. Kur'an'ın Rahmet ve Nimet Oluşu 74
1.9.13. Kur'an'ın Ruh Oluşu 74
1.9.14. Kur'an'ın Burhan Oluşu 76
1.9.15. Kur'an'ın Aydınlık Oluşu 76
1.9.16. Kur'an'ın Allah'ın Kopmaz İpi Oluşu 78
1.9.17. Kur'an'ın Açık Oluşu 78
1.9.18. Kur'an'ın Aziz Oluşu 83
1.9.19. Kur'an'ın Şanlı, Yüce ve Pâk Oluşu 83
1.9.20. Kur'an'ın Olağanüstü Güzellikte Oluşu 84
1.9.21. Kur'an'ın Mübarek Oluşu 84
1.9.22. Kur'an'ın Furkan ve Şaşmaz Ölçü Oluşu 85
1.9.23. Kur'an'ın Evrensel Oluşu 89
1.9.24. Kur'an'ın Kainata Hayat Bahşeden Yağmura Benzemesi .. 90
1.9.25. Kur'an'ın Aynaya Benzemiş Olması 91
1.9.26. Kur'an'ın Bir Bütün Oluşu 91
1.9.27. Kur'an'ın Korunmuş Tek Kitap Oluşu 98
1.9.28. Kur'an'ın Arapça Oluşu 107
1.9.28.1. Kur'an'ın Arapça Olarak İndirilişinin Hikmetleri 108
a. Hz. Peygamberin Arap olması ve Kur'an'ın Arapça konuşan bir toplumda inmiş olması 108
b. Arapça'nın diğere dillerde bulunmayan bazı özellikler taşımış olması 110
1. Anlaşılırlığı 110
2. Apaçık bir dil olması 110
3. Çapraşık ve eğrilikten uzak pürüzsüz bir dil olması 110
4. Arapça'nın aslında yabancı dilden ıstılah ve kelimelerin az bulunması 111
5. Arapça'nın zengin bir kelime hazinesine sahip olması ... 111
6. Arapça'nın besteli bir dil olması 112
7. Arapça kelimelerin değişmezliği 113
8. Arap harflerinin fonetik ve anlam bakımından bazı özellikler göstermesi 113
9. Arapça'nın morfolojik yapı zenginliği 114

10. Arapça'nın ahenk, tanin (sesin uzatılması) gibi hassasiyet ve cazibeye sahip bulunması 114
11. Arapça'daki zamirlerin yapısı 114
1.9.28.2. Kur'an' da Arapça Dışında Kelimenin Bulunup Bulunmadığı 116
a. Vardır diyenler 116
b. Yoktur diyenler 118
1.10. Hz. Peygamber'in Sünneti'nden Kur'an Tasavvuru 119
1.11. Ashabın Kur'an Tasavvuru 130
1.12. Kur'an'ın Muhteva ve Hedef Tasavvuru 138
1.12.1. Tevhid 139
1.12.2. Ahiret 146
1.12.3. Risalet 147
1.12.4. Salih Amel 149
1.12.5. İnsan 151
1.12.6. İnsanlar Arası İlişki 156
1.12.7. Ahlâk 157
1.12.8. Hukuk 159
1.12.9. Davet 160
1.12.10. İlim-İrfan 165
1.13. Kur'an'ın İnsanlığa Sunduğu Kazanımlar 175
1.14. Kur'an'ın İnsan ve Toplum Üzerindeki Gücü 180
1.15. Kur'an Muarızları 194
1.16. Kur'an'a Karşı Çıkış Nedenleri 196
1.16.1. Bağnazlık ve İnat 197
1.16.2. Bilgisizlik ve cehalet 197
1.16.3. Nefsânî Arzulara/Egoya Uymak 200
1.16.4. Allah'ın Vermiş Olduğu Duyuları Yerli Yerinde Kullanmamak 200
1.16.5. Taklid ve Taassub 200
1.16.6. Kibir 201
1.16.7. Haset 201
1.16.8. Mal ve Makamın Elden Çıkma Korkusu 201

II. Bölüm
TAHRİFÇİ/SAPMACI VE İNDİRGEMECİ TASAVVUR 203
Giriş 203
2.1. Tahrifin Anlam Alanı 213
2.2. Tahrif 213

2.3. Tahrifçi Tasavvurun Meydana Getirdiği Tahribat 215
2.4. Tahrifçi Tasavvura Götüren Önemli Sâikler 219
2.4.1. Art Niyet 220
2.4.2. Taassub ve Taklid 231
2.4.3. Kur' an'ı Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler Gölgesinde Tasavvur Etmek 235
2.4.4. Arapça'yı Dışlamak 241
2.4.5. Zâhirî Anlamdan Bâtınî Anlama Yönelmek 245
2.4.6. Âyeti Bağlamından Koparmak 246
2.4.7. Kur'an'ı Siyasi Çıkarlara Alet Etmek 249
2.4.8. Gaybî Konulara Dalmak 251
2.4.9. Gereksiz Ayrıntılara Saplanmak 255
2.5. Tahrifçi Tasavvur Alanı 257
2.5.1. Nesh 268
2.5.2. Yeni Bir Nesh Anlayışı 273
2.5.3. "19 Sayısı Mucizesi" Hezeyanı 274
2.5.4. Şifrecilik (Numeroloji) 277
2.5.5. Cifir Hesabı 279
2.6. Değişik Mezhep ve Ekollerden Sapmacı Tasavvur Örnekleri .. 282
2.6.1. Ehl-i Sünnet 282
2.6.2. Aşırı Sûfiyye 283
2.6.3. Mu'tezile 286
2.6.4. Şia 287
2.6.5. Hariciler 288
2.6.6. Felsefeciler 288
2.6.7. Meâlciler 290

III. Bölüm
KUR'AN'LA İLETİŞİM TASAVVURUMUZ 293
Giriş 293
3.1. Kur'an'ın Hayata Müdahalesi 294
3.2. Kur'an'ı Hayattan Tehcir Etmenin Anlam ve Neticeleri 305
3.3. Kur'an Okuma Tasavvurumuz 311
3.3.1. Kur'an Okumanın İbadet Oluşu 313
3.3.2. Kur'an'ın Önerdiği Okuma Biçimi 315
3.3.3. Selefin Kur'an Okuma Disiplini 318
3.3.4. Kur'an'ı Hayata Taşımak Okumak 322
3.4. Kur'an'la İletişim Sağlama Merhaleleri 328

3.5. Kur'an'ı Anlama Tasavvurumuz 332
3.6. Anlamadan Kur'an Okuyanın Sevap Alıp Almaması 338
3.7. Kur'an'dan Kimlerin Yararlandığı 342
3.8. Kalbi Kur'an'ı Anlamaktan Alıkoyan Kilitler/Prangalar 345
3.8.1. Taklit 345
3.8.2. Kur'an Okurken Tüm Cehd ve Gayreti Harflerin Çıkış Yerlerine Hasretmek 346
3.8.3. Günahlara Dalmak 346
3.8.4. Tekebbür /Büyüklenme 347
3.8.5. Dünyayı Âhirete Tercih Etmek 348
3.8.6. Okunanın Anlamını Bilmeme 348
3.9. Kur'an'ı Öğrenmek ve Öğretmek 348

IV. Bölüm
KUR'AN'LA İLETİŞİMDE FUKAHA TASAVVURU 351
Giriş 351
4.1. Akidede 352
4.1.1. Kur'an'a Muhalefet Etmek 352
4.1.2. Halku'l-Kur'an 352
4.1.3. Kur'an'ın Bir Kısmının Diğerinden Faziletli Olup Olmadığı 354
4.1.4. Kur'an'ı Hafife Almak 355
4.1.5. Kur'an'ın Hafife Alındığı Yeri Terk Etmek 355
4.1.6. Kur'an Dışında Bir Şeye İnanmadığını Söylemek/ Meâlcilik 356
4.1.7. Kur'an'la Fal Bakmak 358
4.1.8. Şifa Niyetiyle Suya Kur'an Okumak 359
4.1.9. Gayrimüslime Kur'an Öğretmek 361
4.1.10. Gayrimüslimin Mushaf Yazması 361
4.1.11. Gayrimüslimin Kur'an'la İletişim Kurmasını Sağlamak 361
4.1.12. Kur'an'ı Tercüme Etmek 362
4.1.13. Mushaf'ı Küffar Diyarına Taşımak 367
4.1.14. Davet Gayesiyle Gayrimüslime Kur'an Vermek 368
4.1.15. Uzanarak Kur'an Okumak 369
4.1.16. Mushaf Öpmek 369
4.1.17. Çalışırken Kur'an Okumak 370
4.1.18. Çarşı, Yol, Sokak vs. Yerlerde Kur'an Okumak 370
4.1.19. Hamam, Hela vb. Yerlerde Kur'an Okumak 370
4.1.20. Levha ve Duvarlara Âyet Yazmak 371

4.1.21. Ölüyle Beraber Mushaf veya Âyet Defnetmek 371
4.1.22. Okunamaz Hale Gelen Mushaf'a Yapılacak Muamele 372
4.1.23. Mushaf'ı Yüksek Yerde Bulundurmak 372
4.1.24. Kur'an'ı Latin Harflerle Okumak 373
4.1.25. Kur'an'a Yemin Etmek 373
4.1.26. Kur'an'a Yemin Edenin Yeminini Bozma Kefareti 374
4.1.27. Kur'an İçin Ayağa Kalkmak 374
4.1.28. Kur'an Okuma yarışmaları Düzenlemek 375
4.1.29. Kur'an'dan İktibas Yapmak 375
4.1.30. Kur'an'la İletişimde Teknolojiden Yararlanmak 376
4.1.31. Günahkârın Kur'an Okuması 377
4.2. İbadette 377
4.2.1. Kur'an Tilaveti mi, Nafile İbadet mi Daha Faziletli? 377
4.2.2. Kur'an Tilaveti mi, Salâvat Getirmek mi Daha Faziletli? ... 378
4.2.3. Kur'an Tilaveti mi, İlmî Kitapların Okunması mı Daha Faziletli? 378
4.2.4. Kur'an'ı Mushaf'tan mı Ezberden mi Tilavet Etmek Daha Faziletli? 379
4.2.5. Gizli Tilavet mi, Sesli Tilavet mi Daha Faziletli? 379
4.2.6. Kur'an Tilaveti Dinlemenin Hükmü 380
4.2.7. Kur'an Ezberlemenin Hükmü 381
4.2.8. Kaç Günde Bir Hatmin İndirileceği 382
4.2.9. Peşpeşe Hatim İndirmek 384
4.2.10. Taganniyle Kur'an Okumak 385
4.2.11. Tecvidsiz Kur'an Okumak 385
4.2.12. Hatim İndirme Zamanı 387
4.2.13. Hatim Duası İçin Toplanmak 387
4.2.14. Hatim Günü Oruç Tutmak 387
4.2.15. Açılış, Oturum ve Toplantıları Kur'an Tilavetiyle Açmak 388
4.2.16. Tilavetin Sonunda "Sadakallahulazim/Allah doğru söyledi" demek 388
4.2.17. Bayanların Yüksek Sesle Kur'an Okuması 388
4.2.18. Camilerin Kıble Tarafına Âyet Yazmak 389
4.2.19. Mushaf'a Resim Yapmak: Musavver Kur'an 389
4.2.20. Kur'an Okunan Yerde Sigara İçmek 389
4.2.21. Mezar Taşına Âyet Yazmak 390
4.2.22. Necis Maddeyle Kur'an Yazmak 390
4.2.23. Abdestsiz Olarak Kur'an'a Dokunmak 390

4.2.24. Levha, Kitap, Banknot vs. Yerlerde Yazılı Âyetlere Dokunmak 394
4.2.25. Kur'an Mealine Dokunmak 394
4.2.26. Abdestsiz Çocuğun Kur'an'a Dokunması 394
4.2.27. Cünüp ve Adet Halinde Kur'an Okuma ve Dokunma 395
4.2.28. Âyet Yazılı Malzemeyi Kullanmak 396
4.2.29. İçinde Âyet Bulunan Muska Taşımak 397
4.2.30. Altın Suyla Mushaf Yazmak 398
4.2.31. Namazda Kur'an Mealini Okumak 398
4.2.32. Namazlardan Önce İhlâs Sûresi'ni Okumak 399
4.2.33. Namazda Kur'an Tilavetinin Fazileti 399
4.2.34. Namazda Kur'an 400
4.2.35. İmam Açıktan Okurken Dinlemek 400
4.2.36. Rüku Secde ve Oturuşlarda Kur'an Okumak 401
4.2.37. Namazda Mushaf'tan Okumak 401
4.2.38. Namaz veya Dışından Kur'an Tertibine Riâyet Etmeksizin Kur'an Okuma 401
4.2.39. Namazlardan Sonra Fatiha Okumak 402
4.2.40. Cuma Günü Kehf Sûresi'ni Okumak 402
4.2.41. Duha'dan Nas'a Kadar Sûrelerin Sonunda Tekbir Getirmek 402
4.2.42. Secde Âyetlerinde Tilavet Secdesini İhmal Etmek 403
4.2.43. Ramazan'da Hatim İndirmek 404
4.2.44. Hatimle Teravih Kılmak veya Kıldırmak 404
4.2.45. Tavaf Yaparken Kur'an Okumak 404
4.2.46. Ölüye Kur'an Okumak 404
4.3. Muamelatta 414
4.3.1. Ücret Karşılığında Kur'an Okumak 414
4.3.2 Mushaf Yazma Karşılığında Ücret Almak 416
4.3.3. Kur'an Öğretmek Karşılığında Ücret Almak 416
4.3.4. Kur'an Öğretiminde İstemeden Gelen Ücreti Almak 417
4.3.5. Hastalara Okunan Kur'an Karşılığında Ücret Almak 418
4.3.6. Nikâh Kıyarken Kur'an Okumak 418
4.3.7. Kur'an'ı Mihir Yapmak 419
4.3.8. Mushaf Vasiyet Etmek 419
4.3.9. Mushaf Çalanın Cezası 420
4.3.10. Mushaf Vakfetmek 420
4.3.11. Mushaf Satmak 420
4.3.12. Gayrimüslime Mushaf Satmak 421

4.3.13. Mushaf'ı Kiraya Vermek 421
4.3.14. Müslümanlara Emanet Olarak Mushaf Vermek 421
4.3.15. Gayrimüslime Emanet Olarak Mushaf Vermek 421
4.3.16. Mushaf'ı Rehine Almak 422
4.3.17. Kur'an'la İletişimde Görülen Bazı Bid'at ve Hurafeler 422
Hâtime 424

BİBLİYOGRAFYA 427
ALFABETİK FİHRİST (İNDEKS) 451

ÖNSÖZ

Çok seven, çok müşfik olan Allah'ın adıyla...

Allah'a hamd ediyorum; O, Kur'an'ı hidâyet olarak bize indirdi. Resûl'e salât ve selam ediyorum; O, Kur'an'ı yaşadı, tefsir etti, müşkülatını çözdü. Yürüyen, konuşan bir Kur'an olma vasfına haiz oldu; yaşanan bir Kur'an portresi ortaya koydu. Onun sayesinde Kur'an'la tanıştık, iletişim kurduk, sağlam inanç sahibi olduk, kendimizi tanıdık, nereden gelip nereye gideceğimizi öğrendik, hurafe, inkâr ve şirkten kurtulduk, izzet, ilim ve irfanı elde ettik, kendimizi, dünyamızı, geleceğimizi öğrendik.

Kur'an'ın Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi oluşunda ümmetin ittifakı vardır. Kur'an'ın nazil olması, insanlık tarihinin en büyük hadisesi ve Allah Teala'nın insanlığa en büyük ikram ve ihsanıdır. Allah Teala'nın onun muhafazasını üstlenmesi ise ayrı bir ihsanıdır. Onu kudret ve hikmetiyle kıyamete kadar muhafaza edecektir, ona bir nakısa, düzensizlik, yamukluk gelmeyecektir.

Kur'an, genel anlamda bütün insanlara, özel anlamda da Müslümanlara ilahî hitaptır. Kur'an'ı tasavvur etmek, araştırmak, okumak, anlatmak, anlamak daha da önemlisi yaşamak vahiy ve vahyin sahibi Allah Teala ile iletişim kurmak; insanın başta Rabbini, sonra kendini araştırması ve tanıması anlamındadır. Kur'an'ı tasavvur etmek, insanın aynada kendisine bakmasıdır. Ayna insanın güzelliğini de çirkinliğini de ortaya koyar. Kur'an'ı inceleyen de kendisini Kur'an'a arz etmekte, onda ken-

disini görmekte, güzelliklerini, sevaplarını, hata ve eksikliğini anlamaktadır.

Kur'an dokunulmaz, anlaşılmaz, ellerin ulaşmayacağı en muhkem yerlerde muhafaza edilir tasavvurunun aksine, dünyada en çok okunan, araştırılan kitab olma özelliğine sahiptir. Son yılarda gerek ülkemizde gerekse tüm dünyada Kur'an'ı öğrenmeye ve anlamaya çalışma eğilimi yaygınlık kazanmış, ona duyulan ilgi artmıştır; öyle ki bazı ülkelerde karaborsadan temin edilmeye gidilmiştir. Müslümanlar onu hayat hitabı olarak, gayrimüslimler de değişik gayelerle okuyup araştırmaktadırlar.

İslam'ı, eşyayı ve kendimizi doğru anlamanın yolu, Kur'an'ı doğru tasavvur etmede geçer. Bu bilinçle çalışmamızda Kur'an'ın doğru tasavvuru ve bu tasavvurun önündeki engelleri aşmanın yöntemlerini ele aldık.

Çalışmamızdaki gayemiz, Kur'an'ı doğru tasavvur etmek, onunla iletişim kurmak isteyen, onu anlamaya çalışanlara yardımcı olmaktır.

Çalışma, Kur'an'ın tüm hayatımızı kuşattığını ele alan bir *giriş* ile şu dört bölümden oluşmaktadır.

1. Rabbânî tasavvur.
2. Tahrifçi/sapmacı, indirgemeci ve dışlayıcı tasavvur.
3. Kur'an'la iletişim tasavvurumuz. (Kur'an'ın hayata müdahalesi).
4. Müslümanların Kur'an'la iletişimlerini ortaya koyan fukaha tasavvuru.

Çalışmada başta Hz. Peygamber olmak üzere, ashab ve onlardan sonra gelen; Müslim-gayrimüslim ulema ve araştırmacıların Kur'an hakkındaki bilgi, yorum, hizmet ve materyalden örnekler ortaya koyduk. Kullandığımız anahtar kelimeler, tasavvur, Kur'an'ı doğru tasavvur etme, tahrifçi tasavvur, tahrifçi tasavvurun beraberinde getirdiği tahribat, Kur'an'ı doğru tasavvur etmenin önündeki engeller, tahrifçi tasavvur örnekleri, Kur'an'la iletişim kurma adâbıdır.

İmam *Şafiî*'nin (v. 204/819) konuyla ilgili itirafı bizlere birçok konuda ışık tutmaktadır. Öğrencisi *Buveytî* (v. 231/845), kendisinden şunları nakleder: Eserlerimi titizlikle yazmaya çalıştım, ancak yine de hatalardan hâli olmadığına inanıyorum. Çünkü Allah Teala, "*Eğer, O (Kur'an) Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı onda birbirini tutmayan çok şeyler göreceklerdi,* (Nisâ, 4/82) âyetiyle ismet sıfatını yalnız kendi kitabına tanımıştır. Dolayısıyla eserlerimde Kur'an ve sünnete muhalif ne bulursanız ondan beriyim, ondan rücu ettim. [1]

Kur'an mutlak anlamda vahiydir; her şeyi en iyi şekilde bilen, sonsuz ilim sahibi Allah Teala'nın kelamıdır; yanılması muhal olan Zat onu indirmiştir. Allah Teala, kendi kitabı dışında hiçbir kitaba *masumiyet* vasfını vermemiştir. Allah katından gelmeyen her kitap hatayla karşı karşıyadır. Binaenaleyh, çalışmamızda hatasız olduğumuzu iddia etmiyoruz. Şunu ifade edebiliyoruz: Allah en doğru olanı söyler ve en güzele iletir. Kur'an muhteremdir, masumdur, bizler ise hatalı ve zayıfız. Tüm güzellik ve yücelikler Kur'an'a, hata ve yanlışlıklar ise bize aittir.

Kur'an'ı okumak, tasavvur etmek, incelemek, araştırmak, manyetik güç gibi insanda idrak ve sezgi meydana getirir, ilahî bir cereyan etkisi yapar. Çünkü ilahî hitap olan Kur'an beyinden çok, kalbe yansır. Kur'an'ın manyetik alanına girdiğimizde dil, kalem ve kalbimizin sapmamasını, ayaklarımızın kaymamasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyoruz.

Bu vesileyle çalışma boyunca görüş ve desteklerinden istifade ettiğim *Dr. Abdullah ÜNALAN*'a, *Öğr. Gör. Mesut GÜL*'e, *Öğr. Gör. Abdulhadi TİMURTAŞ*'a Araştırmacı-Yazar *Muhammed ONAT*'a ve Araştırmacı-Yazar *Fırat TOPRAK*'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Başarı Allah'tandır, doğruyu gösteren, ona ileten O'dur.

Yrd. Doç. Dr. Abdulcelil CANDAN, 2006/ Van

---

[1] Hanbelî, Şemsuddin Ebû Abdillah Muhammed b. Muflih el- Makdisî *el-Âdâbu'ş-Şeriyye*, Mısır, ts. 2/145.

Giriş:

TASAVVURUMUZDA KUR'AN TÜM HAYATI KUŞATMIŞTIR

Neyimiz varsa hepsi Kur'an'ın sağladığı devlet, bereket ve hayır sayesindedir.

Sa'dî Şîrâzî

İnsanlık tarihinin en önemli olayı, Kur'an'ın nüzûlüdür. Zira onun nüzûlüyle hayat yeni bir anlam kazandı, değerler ve dengeler değişti, ruhlarda, toplumlarda ve inançlarda değişim oldu. Kur'an, insanlığa yeni bir ölçüyle geldi. İlahi hitap hayata müdahale etti. İnsanlar onun sayesinde tek bir ilaha ibadet etmeye başladı. Başlar sadece O'nun önünde eğildi. Eller yalnız O'na kaldırıldı. Zulüm yerine adalet hüküm sürdü. İnsanların insanlara kul ve köle olmasına son verildi. Dağılma, bölünme yerine kardeşlik, cehalet, bağnazlık yerine, ilim ve irfan geldi. Kur'an, yirmi üç yıllık süre içerisinde dünyanın en kaba, en cahil toplumunu tüm insanlığa örnek bir toplum haline getirdi.

Kur'an, insanlara hayat veren ilahi bir mesajdır. İnsanlar bu mesajdan yararlanmak durumundadırlar. Ondan yararlanabilen iki dünyada tehlikeleri aşar ve sahil-i selamete ulaşır. Ashab kuşağı başta olmak üzere, onlardan sonra gelen kuşaklar Kur'an mektebinde yetiştiler. *Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Halid b. Velid, Ebu Hanife, Selahaddin Eyyubi, Gazali, İbn Rüşd, İbn Teymiyye, Abdulkadir Geylani, İmam Rabbânî, Şah Veliyullah Dehlevi, Mehmet Akif* ve daha niceleri bu mektepten mezun oldular.

Kur'an, İslam ümmetinin gücünü, inancını, hayat biçimini ve izzetini almış olduğu kaynaktır. O, asla değişmeyen bir sabite, zaaf kabul etmeyen bir güç, inmeyen bir sancak, sönmeyen bir meş'âle, Müslümanların ruh mektebi ve şifa kaynağıdır.

Kur'an, hem dünyada hem ahirette insanlığın saadete, karanlıklardan aydınlığa çıkması için Allah tarafından gönderilmiş ilahî bir mesaj, Müslümanların şeref ve izzet kaynağı ve kendisinden sorulacağımız tek kitaptır. Müslüman için çalışılacak, çaba ve her türlü fedakarlık gösterilecek konuların başında Kur'an'ı anlamak gelmektedir. Zira Kur'an, onun hayat programı ve tartışmasız rehberidir. Allah, onu en güzel, en fasih ve anlaşılır biçimde göndermiştir; onda herhangi bir çelişki veya tutarsızlık bulunmamaktadır.

Müslümanlar ilk dönemden itibaren ilahî hitabı anlamaya ve ondan Allah'ın muradını çıkarmaya çalışmışlardır. Her kuşak kendisinden öncekilerin ulaşamadığı gerçekleri Kur'an'dan öğrenmeye ve değinmedikleri konuları ele almaya çalışmıştır.

Kur'an'ın her konuda İslâm'ın ilk ve en önemli temel kaynağı olduğunda herhangi bir ihtilaf bilmiyoruz. O, her mezhep ve ekol için başvurulacak ilk kaynak olmuştur. Müslüman'ın Kur'an'ı anlamasından daha olağan ve elzem bir uğraşı bilmiyoruz.

Kur'an'ı doğru tasavvur etmek, insanın Rabbini, kâinatı, kendisini, hayrı, güzelliği, erdemi; kötülük ve çirkinliğin kaynağını ve onlardan kurtuluş yöntemlerini öğrenmektir. *"Önünüzde Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda O'nun elçisi var iken nasıl olur da inkâra dönersiniz? Oysa her kim Allah'a sıkıca tutunursa o kesinlikle bir doğru yola çıkmıştır"*[2] âyeti, Kur'an'ı ve onu yaşayan ve öğreten Hz. Peygamberin öğretilerine sahip bir toplumun yanlışı seçimlerini garipsemiştir.

Kur'an, Müslümanların hayatlarını aydınlatan kaynaktır. O, hayatı bütün olarak ele alır. İnsanların yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözer. Bu nedenle birçok yerde *nur/aydınlık* sı-

[2] Âl-i İmrân, 3/101.

fatıyla anılmıştır.[3] Bunu iyi bilen İslâm muarızları, Kur'an'la Müslümanlar arasına bazı yapay engeller koymaya çalışmışlardır. Zira hırsızlar girmek istedikleri yerin ışıkla olan irtibatını kesmeye ve birtakım yapay engeller oluşturmaya çalışırlar. Bu nedenle Kur'an muarızları, onu inkâr yerine, Müslüman kamuoyunun zihnini meşgul edecek şüphe ve tereddütler ortaya koymayı yeğlemişlerdir. Onlar, Kur'an'ın Ortaçağ'da bedevî bir topluma nazil olduğunu, modern bir hayatta uygulanmasının imkansız olduğunu, anlaşılmaz bir dil ile indiğini, yaşayanlardan çok, ölülere hitap ettiğini, belirli kesimler tarafından anlaşılabildiğini ve onu anlayanların da asırlar önce gelip geçtiğini iddia ederler.

Kur'an tüm hayatımızı kuşatmıştır; gözlerimiz onun âyetleriyle dünyaya, kulaklarımız onu işiterek evrene açılır, onunla tahsile başlar, onunla yaşar, öldüğümüzde miras hukuku için ona başvurulur. Onun âyetleriyle defnediliriz. Kabirde bile okunacağına dair rivâyetler gelmiştir. Senedine getirilen eleştiri bir tarafa, hadis otoritelerinden İmam *Tirmizî,* kabirde *Mülk* Sûresi'ni okuyan bir ölüden bahseder. Şârih *el-Mübârekfûrî* hadisin zayıf olduğunu söyler.[4] Öneme hâiz itikadî bir konunun Kur'an veya sağlam bir hadisle desteklenmesi gerekir. Keza cennette de Kur'an okunacağı sağlam hadislerde haber verilmiştir.[5]

Müslümanlar, dünyanın hiç bir metamı Kur'an'ın üstünde tutmazlar. Hiç bir şeyi ona eş değer görmediklerinden, en aziz ve önemli gördükleri şahsiyetlere onu hediye ederler. Şu örnek bu gerçeği ortaya koymaktadır. *Afganistan* Kralı *Nadir Han, Muhammed İkbal*'ı *Kabil*'e davet etmişti. *İkbal,* yanında misafir kaldığı *Nadir Han*'a bir Kur'an hediye etmiş ve şöyle demişti: "Bu kitap hak ehlinin sermayesidir, sinesinde hayat yatmaktadır, her eksik onunla kemal bulur. Onun verdiği kuvvetle *Hz. Ali*

---

[3] Bk. Mâide, 5/15; Fâtır, 35/25.

[4] Bk. Tirmizi, hadis no: 3052 (Bk. el-Mübarekfuri, Ebu'l-Ulâ muhammad Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetu'l- Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî,* Mısır,ts. 8/200.)

[5] Bk. Tirmizi, hadis no: 2914.

Hayber'i feth etti." Bunun üzerine *Nadir Han* gözyaşlarını tutamamıştı.[6]

Toprağımız Kur'an'ın hayat veren nefesleriyle buram buram kokmaktadır. Milletimizin asırlarca hizmet ettiği, uğrunda can verdiği, seferde-hazarda yanında bulundurduğu, ordu gemilerinin direklerine sancak ve flama yaptığı, çocuk beşiklerine kadar hayatına işlediği tek değerimiz Kur'an'dır. Kur'an sıkıntı, musibet karşısında en yakın dost ve teselli kaynağımız olmuş, akide, ahlâk ve yaşantımızı biçimlendirmiştir.

Kur'an, bizi cepheden cepheye koşturmuş, moral, sebat ve güç kaynağı olmuştur. Geçmişte, mektuplarımız besmeleyle başlar, âyetlerle devam eder ve hamd ile biterdi; ihtilaf halinde hakemdi, önemli konularda ihtilaf edenler ona müracaat ederler, onu şahit tutarlar, doğru ve samimi olacaklarına dair ona el basarlardı. Onlar bununla "*Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler*"[7] âyeti gereği Allah ile biat etmiş oluyorlar ve Kur'an'ın en kıymetli ve şerefli değer olduğu mesajını veriyorlardı.[8]

Geleneğimizde gelin çeyizinin en aziz ve kıymetli hediyesi Kur'an'dır; onunla yeni evine gönderilir. Gençlerimiz de ondan âyetlerle askere uğurlanırlar. İnsanımız *Arapça* gördüğü kitaplara Kur'an'dan dolayı hürmet eder, başına kor, ayağa kalkar, anlamını bilemese de okur, yanında taşır, alkollü olanlar bile ondan haz alır, ölmüşlerine okur ve okutur, cebinde, arabasında, tezgahında iş yerinde bulundurur. Okuyamayanlar da teberrük gayesiyle evlerinde bulundururlar.

Kur'an olmasaydı İslam olmazdı. "*Zikri/Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız*"[9] âyeti, İslam'ın da Kur'an sayesinde korunmuş olduğunu göstermektedir. Çünkü

---

[6] Nedvi, Ebu'l-Hasan Ali Hasanî, *Revâiu İkbal*, Beyrut, 1987, s. 46.

[7] Fetih, 48/10.

[8] Bk. Şarbâsî, Ahmed, *el-Mevsûatu'ş-Şarbâsiyye fi'l-Hutebi'-Minberiyye*, Beyrut, 1995, 5/20.

[9] Hicr, 15/9.

Müslümanların inancını hurafelere karşı koruyan, ibadetleri biçimlendiren odur.

Kur'an, hava, su, ilaç gibi milletimizle özdeşleşmiştir, onu dünyanın dört bir yanına taşımak için çaba göstermiştir. İslam toplumuna cihad ve iyiliği emretme bilincini veren odur.

Kur'an Allah'a varmanın, onu tanımanın adresidir. Allah'ı tanımak ve O'na varmak isteyenlerin bu adrese ulaşmaları gerekmektedir. O'nun rızasına ermenin kapısıdır. O kapıdan girmeyen ilâhî rahmetin dışında kalır. O adresi şaşıranın hayatı anlamsızdır, kendisini, inancını tehlikeye maruz bırakır. O, öyle bir adrestir ki, onu mutlaka bulmak gerekmektedir.

Kur'an Müslümanların şeref ve kaynağıdır. *"İçinde zikriniz/şerefiniz olan bir kitap indirdik."*[10]

Kur'an, ruh ve kalbin dirilişidir. Cehalet, hurafe, nifak ve dünyevileşmeyle ölen kalpler Kur'an'ın hayat veren nefesleriyle dirilir, istibdat, baskı ve despotizm ile yozlaşan toplumlar Kur'an'ın dirilişiyle silkelenir ve kendine gelir.

Kainat onunla aydınlandı. *"Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlandı."*[11] O, çağları kucaklayan evrensel bir mesaj getirdi. Hem dünyada hem ahirette saadete ulaştıracak esaslar sundu. Kur'an, beşeriyetin geçmiş ve gelecek bütün tekamül tablolarını içinde toplamış, her dönemin ihtiyaçlara eksiksiz cevap verdi.

Kur'an, hayatımızın temeli olduğu gibi, insanlık için de tek ilahi mesaj ve hitap, vahiyle iletişim sağlamanın tek adres ve belgesidir. Kur'an atmosferinde yaşamak bereketli ve kalıcıdır. İslam aleminin başına gelen bütün felaket ve musibetler, onu sosyal hayattan uzaklaştırmakta yatmaktadır.

Kur'an tasavvuru, Müslümanların inanç, ibadet ve ahlâklarının temeli hayatlarının rehberidir. İman, ibadet ve düşüncelerini o şekillendirir. İki milyara yakın insan tarafından saygıyla karşılanan bir kitap dikkate değer niteliktedir. Bu nedenle o ciddi incelemeyi gerektirmektedir. Müsteşrik *Watt* şöyle der: "O, ne teo-

[10] Enbiyâ, 21/10.

[11] Zümer, 39/69.

lojik bir tez, ne bir hukuk kitabı ve ne de bir vaazlar derlemesidir. İçinde başka şeyler de bulunan, üçünün bir karışımıdır. Onun vahiy edilmesi, Hz. Muhammed'in anayurdu olan *Mekke*'de gösterişsiz bir dini ıslahatçı mevkiinden, *Medine*'nin ve *Arabistan*'ın büyük bölümünün fiili yöneticisi mevkiine yükseldiği zamanı içine alan, yirmi seneyi aşkın bir süreye yayılmıştır. Vahiy, bu yıllar boyunca Müslümanların değişen koşullarını, ihtiyaçlarını ve amaçlarını yansıtırken, doğal olarak üslup, muhteva ve hatta öğreti açısından da değişiklikler arz etmektedir. Tertibi sistematik değildir. Yazılı olduğu dil olan Arapça, bütün olarak anlaşılabilir olmasına rağmen, öyle pasajlar vardır ki, Arapların deyişiyle, manasını ancak Allah bilir."[12]

Müslümanlar virdlerini Kur'an'dan alırlar; bunu gönül hoşnutluğu içinde ve dini bir vecibe olarak yaparlar. Böylece maddi azık ve ihtiyacını aldıkları gibi, manevi azıklarını da almış olurlar. Balık için su, bülbül için gül ne ise, mümin için de Kur'an odur.

Şeref ve kıymet ona yakın olmakla orantılıdır. Bir insanın Kur'an'a yakınlığı neyse toplumda değeri odur. Müslümanların evlerinden arı kovanı uğultusu gibi Kur'an sedası yükselir, günlerine onunla başlar ve onunla bitirirler. Küçük büyük, genç ihtiyar, amir memur, işçi işveren kabiliyetleri ölçüsünden ondan pay alır. Meclisleri, oturumları, iş yerlerini onunla açarlar. Okuyamayanlar hafızları destekler, okumaları için onları evlerine davet ederler. Çünkü Kur'an'ın okunmadığı evler insî ve cinnî şeytanların istilasına uğrar.[13] Müslüman, onu kalem, mendil, gözlük gibi yanından ayırmaz, yolda, evde, işyerinde ondan haz almaya çalışır.

Sa'dî Şirazi'nin de işaret ettiği gibi; neyimiz varsa Kur'an' dandır. Bize yön veren, harekete geçiren odur. Onun sayesinde tarihe geçtik, medeniyetimiz, kültürümüz, ahlâkımız, hukukumuz, örf ve adetlerimiz onunla biçimlendi. Mayamız odur. Ken-

---

[12] Watt, W. Montogomery, *Kur'an'a Giriş*, Çev: Süleyman Kalkan, Ankara, 1998, (Sunuş bölümü).

[13] Bk. Tirmizi, Sevâbu'l-Kur'an, 3.

dimizi, çevremizi, dünyamızı onunla tanıdık, ülkeleri onunla fethettik. İnsanlığa adaleti, hukuku, eşitliği onunla götürdük. Onunla değer kazandık.

Kur'an'la ilgili Rabbanî tasavvurumuzun yerini indirgemeci, dışlayıcı tasavvur alınca her şeyimiz;iç dünyamız, dış dünyamız, dünyadaki konumumuz değişti. Kur'an tasavvurumuz değişince, dünyamız gibi ahiretimiz de değişti. Çünkü ahiret dünyanın bir devamı niteliğindedir. "*Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür*"[14] Kim bu dünyada bu gerçekleri görmezse ahirette de mahrum ve biçare kalacaktır.

Geleceğimizi *Kur'an tasavvurumuz* belirleyecektir. Kur'an'ı doğru tasavvur ettiğimiz gün esenliğe doğru hareket ettiğimiz gün olacaktır.

Kur'an tasavvurumuz aynı zamanda medeniyet, kültür ve tarih tasavvurumuz anlamındadır. Zira medeniyetimiz kültür ve tarihimiz Kur'an üzerine inşa edilmiştir. Kur'an'ı doğru tasavvur etmek, kimliğimizi, geçmiş ve geleceğimizi doğru tasavvur etmek anlamındadır. Başarılı ve parlak atılımlarımız Kur'an'ı doğru tasavvur ettiğimiz dönemlere denk gelmektedir. Kur'an kadar kültürümüzle maya olmuş bir kitap yoktur. İsimlerimizde, hareketlerimizde, adet, gelenek ve faaliyetlerimizde hep onun izlerini görmekteyiz. *Bismillah/Allah'ın adıyla, İnşallah/Allah dilerse, Maşallah/Allah'ın dilediği şey* demek hayatımızın birer parçası olmuştur.

Allah Teala, her dönemde insanlara vahiyye ikramında bulunmuştur. "*Her toplum içinde mutlaka bir uyarıcı gelmiştir.*"[15] Bu lütfun son parçası Kur'an'dır. Allah onunla tüm kitap ve sahifeleri özetlemiş ve vahiy kapısını kapatmıştır. Onda geçmiş ve geleceklerin kıssa ve haberleri mevcuttur. Davaların çözümü, ihtilafların cevabı ondadır. O, hak ile batılı birbirinden ayırır. Allah Teala onu terk edenlerden hesap soracak, onu rehber edinenleri hidâyete erdirecektir. O, Allah'ın kopmaz ipi, doğru yolu, hikmetli kelamıdır. Ulema, onu okumakla doymaz, diller onu

[14] İsrâ, 17/72.

[15] Fâtır, 35/24.

okumakla yorulmaz, tekrarla eskimez, tükenmez, insanlar cinler ve melekler ondan etkilenirler. Ona göre konuşan doğru söyler, hükmeden isabet eder, okuyan ecir alır.

I. Tasavvurun Anlam Alanı

Tasavvur, ilim ve irfandır.
Tehânevî

a. *Lügatte* tasavvur; *Arapça* bir fiil olan صار يصور صورا *sare/savren* kökünden türetilmiş تفعل */ tefe'ul* vezninde bir mastardır; eğmek, yaklaştırmak, toplamak, ses çıkarmak, zihinde şekil oluşturmak, hayal etmek ve şekillendirmek anlamındadır. Göz önüne getirilen ve zihinde tasarlanan şey akla yansıdığı ve düştüğü için *düşme* anlamına da gelir.[16]

b. *Kavram* olarak: Tasavvur, değişik ekol, fırka ve düşüncelere göre ayrı ayrı tarif edilmiştir:

I. *Mantıkta* tasavvur; bir şeyin özüne/mahiyetine olumlu veya olumsuz olarak hüküm koyamama halidir, zıddı tasdiktir.

II. *Psikolojide*; nesnel olan bir şeyde herhangi bir tasarrufta bulunmaksızın onu akılda canlandırmaktır.

III. *Felsefede*; insanın varlık ve hayat ile ilgili olarak sahip olduğu düşünceler yığınıdır.[17] Düşüncenin nesnesini zihinde temsil etme, onu tıpkı bir resim gibi duyusal bir tarzda veya zihinsel imgeler şeklinde zihinde canlandırma eylemine, bir şeyin zihinde yansımasıdır.[18]

İbni Sina, tasavvurun bilgi elde etmede ilk merhale olduğunu söyler.[19] *Sokrat,* ilim (fen) görünürdeki zıtlıkları uyuşturmak ve bunları tek bir kavrama irca eyleyen tasavvuru kesin şekilde belli etmekle olur demektedir. *Sokrat* ilmi, tasavvurlar üzerine bina

---

[16] Bk. İbn Manzûr, İbn Fadl Muhammed b.Mukrim, el-İfrikî *Lisânu'l- Arab,* Beyrut, 1985. s. v.r. md.

[17] Heyet, *el-Mu'cemul Arabî,* Tunus, 1989, s. 753.

[18] Bk. Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü,* İstanbul, 1999, s. 830.

[19] İbn Sina, Ebu Ali, Hüseyin b. Abdillah *en-Necat,* Mısır, 1938, s. 3.

ediyor. Ona göre kesin bilginin esası, tasavvurlardadır. Bunda dış alemden edinilen kesin bilginin değilse de nefisteki kesin bilginin nasıl edinildiği vardır. Hadd-i zatında eşya, tasavvurlarımızın bize gösterdikleri midir? *Sokrat*'ın gerekli olduğunu itiraf etmediği bu mevzuyu *Eflatun* tasdik etmektedir.

Tasavvur, bir bakıma bilgilenme sürecinin başlangıcı, insanın ölçme, değerlendirme ve hüküm koymada kullandığı temel öğedir. Bu açıdan ona aklın kurucu öznesi de denilebilir. Bunun sayesinde kesin bilgi objektiflik kazanır. Tasavvurlarımız bizim dışımızda mevcutturlar. Hakikat bizim objektif hale gelmiş tasavvurlarımızda kavramlarda ve manalardadır. Artık tasavvurlarımız hakikatin hem modeli ve hem hayali olabiliyor. (...) Demek ki tasavvurlarımız objektif hakikate bakmamaktadır. Başka bir tabirle makul olan mevcut olmayan gayri mevcuttur. Bu da hakikatin asıl sebebinin (makullük) olması demektir.[20]

Tasavvur, bilinç içeriği; duyuların ya da belleğin zihne sunduğu görüntü, daha önce algılanmış bir nesne ya da olayın bilinçte sonradan ortaya çıkan suret ya da kopyası, fenomen gibi kuruluşu özneye bağlı olmayan, bundan dolayı kendisine neden olan dış gerçekliği yansıtan, dış dünyadaki nesneye benzeyen algı içeriğidir.

Tehânevî, tasavvurla ilgili olarak şunları der: *Tasavvur,* ilim ve irfan anlamındadır, bir şeyin akılda şekillenmesi ve tahayyül edilmesidir.[21] *Cürcâni* de yakın bir ifadeyle tasavvuru; bir şeyi göz önüne getirme, zihinde canlandırma olarak tanımlar.[22] *İbn Haldun* ise, bir şeyin hakikatinin idrak edilmesi ve hüküm verme dayanağı olarak tanımlar.[23]

---

[20] Paul, Janet Abrial Sealilles, *Metâlib ve Mezâhib,* Çev: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, 1978, İstanbul, s. 9-11.

[21] Tehânevî, Muhammed b. Ali b. Ali b. Muhammed, *Keşşâfu İstilâhâti'l-Fünûn,* Beyrut 1998, 3/37.

[22] Cürcânî, Seyyid Şerif, *et-Tarifât,* Beyrut, 1980. s. 72.

[23] İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime,* Beyrut, 1996. s. 452.

İbn Haldun, tanımın açılımını şöyle yapar: Eşya ve hakikatin insanın duyu organlarıyla bilinmesi mümkün değildir. Şöyle ki: Eşya duyu organlarıyla bilinir. Herkes eşyayı kendi duyu organlarıyla tanıdığı gibi bilir. Oysa gerçek bu değildir. Sağır birinin yanında eşya akıl dört duyu organıyla bilinir. Duyma organından mahrum olduğu için seslerden mahrumdur. Kör de öyledir. Eşyayı renkleri, duyu organlarıyla ve insanlardan taklit yoluyla öğrenmektedir. Bir hayvanı konuşturma imkanımız olsaydı onun da görülmeyi inkâr ettiğini görecektir. Bizim kavrama melekemiz sınırlıdır. *"Oysa Allah, onları arkalarından kuşatmıştır"*[24] âyetinde de ifade edildiği gibi eşyayı olduğu gibi bilmek Allah Teala'ya hastır. O halde inanç/tasavvur ve amelinde şeriate/vahye tabi ol. Zira, Allah Teala senin yararını senden daha iyi bilmekte ve daha çok istemektedir.[25]

Gazali, konuyla ilimlerin tasnifiyle ilgili olarak şunları der:

a) Eşyanın mahiyeti hakkındaki bilgi, insan, gök ve ağaç hakkındaki bilgi gibi.

b) Zihinde tasavvur edilen mahiyet/özlerin birbirine nispetiyle elde edilen ret ve kabul edilmesi mümkün olan bilgi. "insan canlıdır", "insan taş değildir" demek buna bir örnektir. İnsan ve taşın ne olduğunu özü itibariyle tasavvur edebiliyor. İnsanın taş olmadığına hüküm veriyoruz. [26]

Tasavvur, erdemli olanı olmayandan ayırmak, dünya saadetini elde etmek ve onu şekavetten/helak olmaktan kurtarmaktır. Doğru amele gelince, o da "saadeti" ortaya koyan, elde eden ve helak edici eylemlerden uzaklaşmadan ibarettir. Bu eylemleri öğreten irfana "aksiyoner ilim" diyoruz. Bu ilim de ikiye ayrılır:

1. Zahiri bedensel ilim. Bu "fıkıh" ile tabir olunur.

2. Manevi fiiller. Bu da sabır, şükür vs.den oluşur.

---

[24] Bürûc, 85/ 20.

[25] Bk. İbn Haldûn, *Mukaddime,* age., s. 424-425.

[26] Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *Miyâru'l-İlm fi'l- Mantık,* Beyrut, 1990, s. 35.

Vahiy erdemli olanları emretmiş, kötü olanları da yasaklamıştır. Manevî ilimlere "zühd" veya "ahiret ilimleri" diyoruz. Vahyin hedefi gerçek ilim ve amele özendirmek ve öğretmektir.

İbn Rüşd de *Gazali* gibi, eşya ve manayı olduğu gibi öğrenmenin vahiyle mümkün olabileceğini savunmuştur. İnsan, idrakiyle eşyayı tam manasıyla öğrenmekten acizdir. Bu değerleri anlamak için yöneltilen "niçin?", "nasıl?", "nerede?" ve "ne zaman?" sorularının cevabı gaybîdir. Gaybı bilmek Allah'a aittir. *"O bütün gaybı bilir, fakat gaybına kimseyi apaçık vakıf kılmaz. Seçtiği bir elçiden başka; çünkü onun önünden ve ardından gözetleyiciler dizer. Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla ulaştırmış olduklarını, onlarda bulunan her şeyi kuşattığını ve her şeyi bir bir saymış olduğunu bilsin diye."*[27] Âyette söz konusu edilen "elçiler" de bilgiyi Allah Teala'dan almaktadırlar.

İbn Rüşd özetle, "vahiy *tasdik* ve *tasavvuru* tüm yönleriyle ihata etmiştir" ifadesiyle tasavvurumuzun vahiyle biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesinin gereğine dikkat çekmiştir.[28]

Kur'an tasavvuru, bir kurallar sistemi olmaktan ziyade, her Müslüman'ın kendi hayatında inşa edeceği bir anlayış biçimi ve hayatın her alanına müdahale eden bir projeksiyon sistemidir. Bu bakımdan hayatı Kur'an'a göre tasavvur etmek için, Kur'anî tasavvurdan neyi anladığımızı ortaya koymak gerekmektedir. Allah Teala, insanda ilimleri idrak edeceği düşünce yaratmıştır. İlim ya mahiyetin tasavvuru şeklinde olur. Bununla yargıya varılmaz, basit bir idraktir. Ya da tasdik, yani bir şeyin sabit olması ile başka bir şey için yargıda bulunması şeklinde olur. Düşüncenin istenilen şeyleri elde etmesi iki yöntemle olur.

1. Birbirine ilave etmek suretiyle küllî/bütünsel idrakleri bir araya toplar. Bu şekilde zihinde hariçteki varlıklara uyan suret oluşur.

2. Bir şey ile başka bir şey hakkında yargıda bulunur. Dolayısıyla bu şey onunla sabit olur. Buna tasdik denir. Yani tasdikin

---

[27] Cin, 72/26-28.

[28] Bk. İbn Rüşd, *Faslu'l- Makal.* age., s. 50.

kaynağı da tasavvurdur. Çünkü bir şey ile başka bir şey hakkında hüküm vermek, öncelikle o şeyin hakikatinin idrak edilmesine bağlıdır.

Kur'an tasavvurunun ilk örnekleri, Hz. Peygamber ve ashabı tarafından gerçekleştirildi. Onlardan sonra gelen tabiin kuşağı da aynı yöntemi devam ettirdi, ekoller ve mezhepler meydana geldi. Bu bağlamda yapılan itikadî, tasavvufî, fıkhî, mezhebî, ilhadî, modernist, sapmacı yorumları bu tasavvur kapsamında değerlendireceğiz.

Kur'an'ın tarifi, değişik fırka, ekol ve mezheplerin Kur'an'a bakış açıları, yorumlama ve tefsir etme yöntemleri, Kur'an'ı okuyuş biçimleri, fukahanın Kur'an'la iletişim sağlamak için ortaya koymuş oldukları kurallar, Kur'an'a muhatap olma, nüzulünden itibaren İslam ümmetinin Kur'an çerçevesinde yapmış olduğu çalışmalar, yorumlar, Kur'an'ın mucize oluşu, muarızların Kur'an hakkındaki yorumları, düşünceleri, Kur'an'ın insanlığa sunduğu kazanımlar, vahiy ve mahiyeti, Kur'an'ın varlık ve tanımı, metni varlık alemine inmeden önceki yeri;yani metafizik hâli, Hz. Peygamber'e aktarılma biçimi, sadece anlam olarak mı, yoksa kelime ve diziminin de *Cibril* tarafından kalbine aktarıldığı konusu, Kur'an'ın sözlü metni hâli, Kur'an yazılmış hazır bir metin olarak değil, sözlü bir metin olarak inmesi, inen metnin hayata geçmesi, Kur'an'ın İslam'daki yeri nedir? Yabancıların Kur'an'a bakışları nedir? Kur'an'a yapmış oldukları itirazlarının analizi, Kur'an'ın kelam, fıkıh, tefsir, tarih disiplinlerindeki yeri, geçmişte Kur'an tasavvuru ile günümüz tasavvurunun örtüştüğü ve ayrıldığı noktala, Kur'an'ın nesih ve tarihsellik konularının analizi, Kur'an metninin diziminin tevkifi olup olmadığı, elçinin müdahalesinin olup olmadığı, sûre isim ve diziminin vahiyliği *Kur'an Tasavvurumuz* kapsamındadır.

II. Kur'an Çerçevesinde Oluşan Farklı Tasavvurlar

Kur'an konusunda dört ayrı tasavvur bulunmaktadır:
1. Kur'an'a iman edenlerin tasavvuru.
2. Kur'an ve iman etmeyenlerin tasavvuru.
3. Kur'an'ı bildikleri halde ona iman etmeyenlerin tasavvuru.
4. İman ettikleri halde Kur'an'dan habersiz olanların tasavvuru.

İbn Kayyım

Ulema, nüzulünden itibaren Kur'an çerçevesinde farklı tasavvurlar ortaya koymuştur. Her müfessir sorunlarını göz önünde bulundurduğu günün kültür ve şartlarına göre tefsir etmiştir. Nüzulünden itibaren Kur'an çerçevesinde yapılan okumalar, yazımlar birer tasavvur teşkil etmektedir. Kur'an hakkında yorum ortaya koyan, ayetlerinden ahkâm çıkaran, onları tevil ve tefsir eden, Kur'an hakkındaki tasavvurunu ortaya koymaktadır. Her müfessir, tasavvurunu Kur'an'a yaptığı tefsirde ortaya koyar. Kimisi onun hidâyet yönünü, kimisi belagat yönünü, kimisi ahkamını, kimisi inanç ve ibadet yönlerini ele alır.

Kur'an tasavvurunun çeşitli veçheleri bulunmaktadır. Bunların başında onun beşer üstü varlığı gelmektedir. Kur'an çerçevesinde meydana gelen farklı tasavvurların ortaya çıkmasında, sosyo-kültürel yapı da çok önemli bir etkendir. Farklı tasavvurlardan bazıları, Kur'an metninin yeni toplumsal ihtiyaçlara göre izah ve yorumları sayesinde ortaya çıkmıştır. Bir başka anlatımla; Kur'an'ın ilk muhataplarına sunduğu söylem sonradan gelen muhataplar tarafından nasıl algılanmıştır? Farklı tasavvurların, insanlarla çevre arasında cereyan eden etkileşme neticesinde meydana geldiğini söyleyebiliriz. Tasavvur sahiplerinin değişik toplumsal ve kültürel temayüllere sahip olmaları onları değişik tasavvurlara yöneltmiştir. Bu konuda dikkat çeken nedenlerden biri de Kur'an metninin *müteşâbih, muhkem* âyetlerden meydana gelmesi, indiği dilde, *mecaz, hakikat, teşbih, istia-*

re kinaye vb. edebi sanatların varlığıdır. Bu alanda görülen farklılıklar günümüze dek taşınmış ve Kur'an'ın *evrensellik* özelliğine dikkat çekilmiştir.

Kur'an, her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisinin bulunduğundan haber vermektedir.[29] Durum bu olunca, Kur'an'ı anlamada da farklı tasavvur ve anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Zaman olur insan defalarca bir âyeti okur zihninde herhangi bir tasavvur oluşmaz, aynı âyeti değişik bir zaman ve ortamda okuyunca yeni tasavvurlarla karşılaşır. *İmam Şafii*'nin öğrencileri; *Müzenî* ve *Rabî* kendisinden şunu naklederler: Bizler İmam'ın yanında oturuyorduk. Yaşlı bir adam gelip, "Ey İmam senden bir şey sorabilir miyim?" dedi. İmam, "sor" dedi.

-İslâm'ın kaynağı nedir?

-Kur'an.

-Sonra?

-Sünnet.

-Sonra?

-İcma dedi.

Yaşlı;

-Öyleyse bana Kur'an'dan icmanın delilini getirebilir misin? dedi.

İmam, düşündükten sonra hatırlayamadım, dedi.

Yaşlı, "Sana üç gün mühlet veriyorum, git düşün, sonra bana cevap getir" dedi. Bu arada İmam'ın yüzü kızarmıştı. Uzun bir süre dışarı çıkmadı. Durmadan Kur'an okudu ve tedebbür etti. Üç gün sonra neşeli bir biçimde yaşlı adamın yanına geldi. Euzü besmeleden sonra, *"Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra elçiye karşı gelir ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa onu döndüğü yola yöneltiriz ve cehenneme sokarız"*[30] âyetini okudu ve ekledi: Allah, ancak farzın terkinden dolayı "*cehenneme sokarız*" demektedir, dedi. Yaşlı adam cevabını almış

[29] Bk. Yûsuf, 12/79.

[30] Nisâ, 4/115.

olarak ayrıldı.[31] Şüphesiz ki *İmam Şafiî* aynı âyeti önceden defalarca tekrarlamış, ancak icma için delil olabileceğini fark etmemişti.[32]

Farklı tasavvurların oluşmasında Kur'an'ın gramer ve kelime yapısı da önemli rol oynamaktadır. Mesela, *"Hayır, onlar şüphesiz o gün Rablerinden perdelenmişlerdir,"*[33] âyeti, bir yönüyle Allah'ı görmemeyi inkârcılar için bir ceza olarak sunarken, diğer yönü müminler için de bir nimet olacağını bildirmektedir. İlk tasavvurla âyetten bu anlamlar çıkmasa da âyet tefekkür edildiğinde aynı tasavvuru verecektir.[34] Keza, *"Ey akıl sahipleri benden (emirlerime muhalefetten) sakının"*[35] âyeti, bir anlamıyla akıl sahiplerine hitap ederken, diğer yönü ile de aklı olmayanların muhatap ve mükellef olmadıklarını ima etmektedir.[36] Aynı âyetin diğer bir anlamı da şudur: Takva sahibi olmayanlar, akıl yönüyle kamil/olgun değildir. Neticede aynı âyet çerçevesinde üç tasavvur meydana gelmiştir.[37]

Haccac b. Yûsuf ile *Ehl-i Beyt*'ten *Muhammed b. Bakır* arasında geçen şu konuşma, Kur'an'ı anlamada insanların tasavvur yönünde ne kadar değişik yapıda olduklarını göstermektedir. *Haccac, İmam Muhammed b. Bakır*'a "Ey imam siz peygamber neslinden olduğunuzu söylersiniz, oysa Hz. Peygamber'in erkek çocuğu yoktu der. İmam; *Ey Haccac!* Senin Kur'an'dan haberin yoktur. Şöyle ki: *"Biz ona İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik. Hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u da doğru yola iletmiştik. Biz iyi davrananları işte böyle mükafatlandırırız. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da*

---

[31] Abdulmecid, Suphî, *el-Menâhicu'l-Fıkhiyye*, Mısır, 1979, s. 31.

[32] Bk. *er-Râzî Ebu Abdillah, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali et-TemimÎ et-Tefsiru'l-Kebir*, Tahran, ts., 4/219.

[33] Mutaffifin, 83/15.

[34] Âlûsî, Mahmud Şâkir, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut, ts., 30/73.

[35] Bakara, 2/197.

[36] Şâfiî, Muhammed b. İdris, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut, 1978, s. 87.

[37] Kâsimî, Cemaluddin, *Mehâsinu'l-Kur'an*, Mısır, ts.1/503.

doğru yola iletmiştik. Hepsi de iyilerden idi."[38] Âyette ismi geçen *Hz. İsa, Hz. Nuh*'un anne cihetiyle mi oğlu, yoksa baba cihetiyle mi oğludur? *Haccac:* "Anne cihetiyle oğludur" der. *İmam,* "Bizim durum da öyledir; anne cihetiyle neslimiz sabit olmuştur" der.[39] Böyle hassas bir tespiti herkesin fark etmesi güçtür.

İnsanlardaki tasavvur farklılığı, ilim ve beceri yönünden aynı seviyede bulunmamalarından dolayıdır. Kur'an'ın verdiği habere göre peygamberlerin dahi anlama kabiliyet ve seviyesi bir değildir. *"Davut ve Süleyman da bir zaman bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece bunu (bu hükmü) Süleyman'a biz bellettik. Biz onların her birine hüküm ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Davud'a boyun eğdirdik"*[40] âyeti, *Hz. Süleyman*'a daha çok fehm ve maharet verildiğini belirtmektedir. *Hz. Davud'a* da fehm ve maharet verildiği muhakkaktır. Ancak *Süleyman*'a verilen hüküm veya fıkıh anlayışının *Davud*'a verilenden daha fazla olduğu belirtiliyor.[41]

"Eyyub'u da (an) hani Rabbine;'başıma dert geldi, sen merhametlilerin en merhametlisisin,' diye niyaz etmişti."[42] Âyette geçtiği gibi, *Hz. Eyyub*'un Allah'a yalvarması bir dua mesabesinde mi idi yoksa bir şikâyet mi idi konusu alimler arasında tartışılmıştır. *Sa'lebî,* hocası *Ebu'l- Kasım b. Hatip*'ten şunları nakleder: İçinde birçok alimin bulunduğu bir cemaatte idik. Aralarında yukarıda geçen âyeti müzakere ediyorlardı. Herkes *Hz. Eyyub*'un nidâsını şikâyet olarak değerlendiriyordu. Benim de görüşüm sorulunca; "şikâyet söz konusu değildir, o bir dua idi. Zira nidanın sonunda *duasını kabul ettik* denilmektedir. Eğer *şikâyet* olsaydı böyle bir ifade kullanılmazdı. Ancak duadan sonra *duasını kabul ettik.* ifadesi kullanılır," dedim. Hazır olanların

---

[38] En'âm, 6/84-85.

[39] Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, *Tefsir,* Mısır, 1991, 6/3772.

[40] Enbiyâ, 21/78, 79.

[41] Şinkitî, Muhammed Emin, *Advâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an,* Beyrut, 1977, 4/493.

[42] Enbiyâ, 21/83.

hepsi beyanımı beğendi. *Nasr* Sûresi nazil olunca, ashab arasında yalnız *İbn Abbas,* Peygamberimizin ecelinin yaklaştığına işaret edildiğini fark etmişti. Rivayet, insanlardaki tasavvur ve anlayış farkı için çok önemli bir delildir.[43]

Hz. Peygamber'in şu benzetmeleri de insanların ilim seviyelerini ve vahiy karşısındaki tasavvurlarını açıklamaktadır: "*Allah'ın benim vasıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim bol yağmura benzer, (bu yağmur bazen) öyle bir toprağa düşer ki onun bir kısmı suyu kabul eder de çayır ve bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu üstünde tutar da Allah insanları onunla faydalandırır. Ondan (hem kendileri) içerler, (hem hayvanlarını) suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir (çeşit) toprağa daha isabet eder ki düz ve kaypaktır, ne suyu tutar ne çayır bitirir. Allah'ın dinini anlayıp da yararlanan ve bunu bilip başkasına bildiren kimse ile bunu duyduğu vakit başını kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir.*"[44] Hadiste insanın tasavvur yeteneği üçe ayrılmıştır.

Birinci kesim, suyu tutup, bitki yetiştiren bereketli toprağa benzetilmiştir. Bu kesimin fehmetme ve algılama yeteneği güçlüdür. Vahyi kabul etmişler, hafızalarında tutmuşlar, ondan değişik anlamlar ve hükümler çıkarmışlardır. Fukaha ve müfessirler bu kesimin içindedir. Bunlar Rabbânî kesimi temsil eder. Onlar, Kur'an'ı hidâyet ve kurtuluş adresi olarak almışlar. Hem kendilerinin hem de başkalarının hidâyetine vesile olmuşlardır. Profesyonel dalgıçlar gibi, Kur'an'ın derinliklerine dalmış, mücevherat, elmas ve değerli madenler çıkarmışlar.

İkinci kesim de hıfzetme gücüne sahiptirler, ancak muhakeme, kıyas ve analiz becerileri zayıftır. Kur'an'ın hidâyet özelliğinin üzerinde pek durmamışlardır, Kur'an'ı anlamadan, düşünmeden hıfzetmişlerdir. Mesailerini harflerin mahreçlerini çıkarmada geçirirler. Nağmeyle, makamla Kur'an okurlar, onun hidâyet rehberi olma özelliğinin farkında değiller. Hadiste de işaret edildiği gibi, insanlara yararları olurlar, onlara Kur'an'ı

---

[43] Şinkitî, age., 4/500.

[44] Buharî, İlim, 20.

ulaştırırlar, tecvid kurallarını uygularlar, güzel sesleriyle insanları mest ederler, kendileri ise gereği kadar ondan yararlanamazlar.

Üçüncü kesim ise, tilavet, hıfz etme ve anlamadan mahrum olan yığınlardır. Bunlar çorak araziyi andırılar. Ne suyu tutar, ne de bitki yetiştirirler. Kur'an'ın hidâyetinden bihaberdirler. Sahra çölünü andırırlar, ne insana ne de hayvanlara yararlı olurlar. *Ebu Cehil* karpuzu ve dikenleri hatırlatırlar, hayatları anlamsızdır, hiçbir yaratığa yararları yoktur.

Hz. Ömer, "*İnsanlar La ilahe İllallah deyinceye kadar kendileriyle mücadele etmekle emrolundum*"[45] hadisinden zekat vermeyip İslâm idaresine karşı çıkan güçlerle savaşın gerektiğini anlamamıştı. *Hz. Ebubekir* ise, hadisi doğru anlayıp kendisine açıklamıştı.[46] *İmam Şafii* şöyle der: "Kur'an'ı baştan sona defalarca okudum, iki kelime hariç, yüce Allah'ın neyi murat ettiğini anladım. Râvi diyor ki: Birini unuttum, diğeri ise; *"Nefsini kötülüklerde gömen ziyan etmiştir"*[47] âyetindeki دسيها */dessâhâ/onu gömdü* kelimesidir. Onu *Arapça*'da bulamadım. Olay bizce kolay ve basit görülen bazı lafızların, otorite sayılan bazı zevata kapalı kalabileceğini göstermektedir.[48]

Ulema, nüzulünden beri, Kur'an konusunda değişik, ancak birbirine yakın tasavvur ve değerlendirmeler yapmışlardır. *Hz. Ali,* Kur'an karşısında insanların üç değişik duruş/ tasavvur arz ettiğini söyler:

1. İman sahibi olup Kur'an'dan nasibini almayan kesimin duruşu.

2. Hem iman hem de Kur'an'a sahip kesimin duruşu.

3. Hem iman hem de Kur'an'dan nasibini almayan kesimin duruşu.

---

[45] Buharî, İman, 17, Salat, 38; Müslim, İman, 32, 36.

[46] Şinkitî, *Tefsir*, age., 4/499.

[47] Şems, 91/10.

[48] Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara, 1988, 2/62(Şafi'nin *Ahkâmu'l Kur'an'ın'dan nakden*, 2/190.)

Birinci kesimin, tadı var ancak kokusu yok. İkinci kesim, kokusu hoş tadı acı bitki gibidir. Üçüncü kesim, *Ebu Cehil* karpuzu gibi, acı ve kokusuzdur.[49]

Hasan Basri de yakın bir yaklaşımla, insanların Kur'an'la ilgili üç ayrı tasavvurunun bulunduğunu söyler:

1. Kur'an'ı bir geçim vasıtası yaparak, evinden çıkıp kent kent dolaşanların Kur'an tasavvuru.

2. Harflerinin mahreçleriyle zaman öldürüp, yöneticilere ulaşmak için Kur'an'ı basamak yapanların tasavvuru.

3. Kur'an'ı maddi manevi hastalık ve problemler için reçete, şifa ve kurtuluş kabul edenlerin tasavvuru. Bu tasavvurun sahipleri Kur'an'ı kalplerinin derinliklerine indirdiler, gecelerini onunla ihya ettiler, okurken Allah korkusundan gözyaşı döktüler. Allah bu kesimin duasıyla yağmur yağdırır, yardım gönderir, belayı kaldırır. Allah'a yemin ederim ki bu tasavvurun sahipleri Anka kuşundan daha azdır.[50]

İbn Kayyım, Kur'an konusunda dört ayrı tasavvurun olduğunu belirtir:

1. Kur'an'a ve iman edenlerin tasavvuru. Bu tasavvur sahipleri en erdemli insanlardır.

2. Kur'an'a imana etmeyenlerin tasavvuru. Bunlar en kötü ve bedbaht insanlardır.

3. Kur'an'ı bildikleri halde ona iman etmeyenlerin tasavvuru.

4. İman ettikleri halde Kur'an'dan habersiz olanların tasavvuru.[51]

Muaz b. Cebel, Kur'an okuyanları iki kategoride inceler.

1. Kötü niyet ve hevâ sahibi kesim. Bu kesim âyetleri başından savar, öğrendiklerini cedelleşmede kullanır, bunlar kötü ni-

---

[49] Dârimî, *Sünen*, hadis no: 3362; *Mevsûatü Nadrati'n-Naim*, Arabistan, 2004, 4/1224.

[50] İbnu'l- Hatib, *el-Furkân*, Beyrut, ts, s. 97.

[51] İbn Kayyım, Şemseddin, Ebe Abdillah Muhammed b. Ebi Bekir ez-Zerî, *Zâdu'l- Meâd Fî Heydi Hayri'l- İbad*, Beyrut, 1990, 1/33.

yetli olan kesimdir. Bunların Kur'an'dan hidâyet almaları mümkün değildir.

2. İyi niyetle Kur'an'a eğilenler. Bunların herhangi kötü niyet ve arzuları yoktur, öğrendikleriyle amel etmeye çalışırlar, kendilerine müşkül gelen âyetlerin çözümünü Allah'tan talep ederler, aradan yıllar geçse de Allah, onların problemlerini çözecektir.[52]

Kur'an tasavvuru konusunda yapılan değerlendirmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Kur'an'a gerektiği gibi iman eden; onunla amel eden kesim. "*Allah sözün en güzelini, ikizli (uyumlu ve ahenkli) bir kitap olarak indirdi. Ondan Rablerine saygısı olanların derileri (tüyleri) ürperir. Sonra derileri de kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar; işte bu, Allah'ın rehberidir. Allah onunla dilediğini doğru yola çıkarır. Her kimi de Allah şaşırtırsa, artık ona hidâyet edecek yoktur*"[53] âyeti bu kesimi canlandırmaktadır.

2. Kur'an'a iman eden, Kur'an'ın en güzel hayat biçimi olduğuna inandığı halde cahili âdet ve geleneklerin etkisinde kalarak onu gerektiği şekilde yaşamayan kesim. Bunlar cahili âdet ve gelenekleri Kur'an'ın önüne geçirerek nefislerine zulmetmişlerdir.

3. Vicdanlarıyla Kur'an'ın hak olduğunu bildikleri halde, çevreden çekinerek ve çıkarlarından dolayı Kur'an'ın hak olduğunu söylemekten çekinen kesim. "*Ve vicdanları bunlar(ın doğruluğun)a kesin bir kanaat getirdiği halde sırf zulüm ve kendilerini büyük görme yüzünden onları inkar ettiler; fakat, bak o bozguncuların akıbeti nasıl oldu!*"[54] Bunların hidâyet bulmaları muhtemeldir. *Firavun*'un sihirbazları böyle idi. Onlar *Hz. Musa*'ya en azılı düşman oldukları halde içlerine doğan sese kulak vererek iman etmişlerdi.[55]

4. Tüm varlıklarıyla Kur'an'a karşı tavır alanlar. Bunların kalpleri taştan daha sert ve daha katıdır;fıtratlarını bozmuşlar-

---

[52] Sebt Halid b. Osman, *Kavâidu't -Tefsir*, Beyrut, 1997, 2/663.

[53] Zümer, 39/23.

[54] Neml, 27/14.

[55] Bk. Tâhâ, 20/72.

dır. Bu nedenle hakkı almaya müsait değildir. *"Bir de Yahudiler:'Allah'ın eli bağlıdır,' dediler ve dedikleri yüzünden elleri bağlandı ve lanetlendiler. Hayır, O'nun eli de açıktır, dilediği gibi nimet veriyor. Andolsun ki, sana Rabbinden indirilenler, onlardan bir çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. Bununla birlikte, aralarına kıyamete kadar sürecek olan bir düşmanlık ve kin bıraktık. Her ne zaman savaş için bir ateş tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü. Onlar yeryüzünde bozgunculuk için koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez."*[56] *"Biz bu ikazı Kur'an'da türlü şekillerde açıkladık ki, düşünüp akıllarını başlarına alsınlar; oysa bu onların ancak ürekliğini arttırıyor!"*[57]

Yapılan değerlendirmeler, Kur'an çerçevesinde iki tasavvurun oluştuğunu ortaya koymuştur:

1. *Rabbanî/Doğru tasavvur.*
2. *Tahrifçi/ Sapmacı tasavvur.*

III. Doğru Tasavvuru Ortaya Koymadaki Kriterlerimiz

Doğru/Rabbânî tasavvur; sağlam akıl ve sağlam nakille çelişmeyen tasavvurdur.

İbn Teymiyye

Kur'an'ı doğru tasavvur etmek büyük bir önem arz etmektedir. Nüzulünden beri Müslüman kamuoyunda en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu önem, Allah Teala'nın muradını olduğu gibi anlayıp insanlara aktarmanın güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Allah Teala, insanların başıboş kalmamaları, yanlışa düşmemeleri için peygamberler vasıtasıyla iyiyi ve doğruyu ölçüp değerlendirebilecekleri 'mizan/kriter' göndermiştir. *"Andolsun ki biz, peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik."*[58] Âyette geçen "mizân" iyi ile kötüyü birbirin-

[56] Mâide, 5/64.
[57] İsrâ, 17/41.
[58] Hadid, 57/25.

den ayıran, vahiy, akıl, deneyimler [59] ve hak-hukuku gerçekleştirecek olan adalettir.[60] Âyette geçen, "beyyinât", muarıza karşı kullanılacak olan deliller, *kitap* ise vahiydir.

Tefsiri yapılmak istenen kelime, âyet veya sûre *Arapça* yönünden tahlil edilir. İlgili âyet veya bölümün sibak ve siyakıyla ilgisi bulunur. Kur'an bütüncül olarak ele alınır, ilgili âyetler göz önünde bulundurulur. İlgili yerin Hz. Peygamber tarafından tefsir edilip edilmediği araştırılır. Keza sahabe, tabiin ve müfessirlerin görüş ve tahlilleri değerlendirilir ve sonunda âyetin tefsiri yapılır.

Birçok âyette Kur'an'ın ihtilaf ve sürtüşmeleri kaldırmak için indirildiği işlenmiştir. *"Biz kitabı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidâyet ve rahmet olsun diye indirdik."*[61] *"İsa açık delillerle geldiği zaman demişti ki: Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim."*[62] *Fazlurrahman* bu bağlamda şunları der: "Devamlı gelişmekte olan yeni bilgi silsilesinin ışığı altında bu ezeli kelam yeniden tefekkür edilmeli ve yeniden yorumlanmalıdır. Ama bu, Kur'an'ı yeni bilgilere uydurma şeklinde değil, yeni bilgileri onun ışığında değerlendirmekle olmalıdır. İnsanların yeni ihtiyaçları ortaya çıkınca Kur'an'da yeni anlayışları doğurur."[63] Tefsiri anlamanın en önemli ilkesi, Kur'an'ı parça parça değil bir bütün olarak ele almaktır.[64] *Mevdudî* de, Rabbânî bir tasavvuru yakalamak için şu öneride bulunur: "Hangi âyetin manasını anlamak istiyorsanız, o âyet üzerinde öncelikle *Arapça* açısından lügat ve terkip yönüyle gerektiği kadar durunuz. Sonra âyetlerin siyak ve sibakı üzerinde de durunuz. Kur'an'ın çeşitli yerlerindeki bu konuyla ilgili diğer âyetleri de toplayarak söz konusu âyetin olası yorumlarından hangisinin bu âyetlerle uyuştuğuna ve hangilerinin ça-

---

[59] Mağniyye, Muhammed Cevâd *el-Kâşif*, Beyrut, 1990, 7/256.

[60] Bk. İbn Aşur, Muhammed Tahir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Libya, ts.27/ 416.

[61] Nahl, 16/64.

[62] Zuhruf, 43/63.

[63] Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Ankara, 1996, s. 8.

[64] Fazlurrahman, age., s. 13.

tıştığına dikkat ediniz. Bu noktaya kadar, Kur'an'ı bizzat Kur'an'dan anlamaya çalıştıktan sonra, aslında, bu Kur'an'ı sunmakta olan kişinin söz konusu âyetin anlamı bağlamında, kavil ve amel bazında ne gibi açıklamalarda bulunduğuna bakınız. Yine, O'na en yakın zamanda, O'nun haleflerinin âyete ne gibi anlamlar yüklediğine de dikkat ediniz.[65] "Kur'an'ı anlamak isteyen biri, -ona inansın veya inanmasın- Kur'an leh ve aleyhindeki önyargılardan tamamıyla uzak durmalı. Önceden edindiği bilgi ve fikirleri bir tarafa koymalı. Daha sonra Kur'an'ı anlamaya çalışmalıdır. Böyle bir kimse, Kur'an'ı okurken onun temel ilkelerini ve bu ilkeler üzerinde de kurmak istediği hayat tarzını da kavramaya çalışmalıdır. Bu ön çalışması sırasında zihninde bazı sorular belirirse bunları da not etmeli ve okumaya devam etmelidir. Çünkü bunlara Kur'an'ın diğer bölümlerinde cevap bulması mümkündür. Eğer bu sorulara cevap bulursa bunları da sorularla birlikte not etmelidir. Fakat eğer ilk okuyuşta zihninde beliren sorulara cevap bulamazsa sabırla ikinci kez okumalıdır. Kendi tecrübeme dayanarak diyebilirim ki ikinci okuyuşta hemen hemen cevaplandırılmamış soru bulmaz.[66]

Kur'an'ın Rabbânî tasavvurunu ortaya koyabilmek için sahip olunan önyargılardan uzaklaşmalı, Kur'an ve Sünnet merkezli bir tasavvur inşa etme cihetine gidilmelidir. Bu tasavvurun sahibi eşya ve hayata vahiy perspektifinden bakar. İslam ulemasının çoğunluğu bu tasavvurun öncüleridirler. Ashab, tabiin, müçtehitler bu tasavvurla Kur'an'ı ele aldılar. Bu tasavvur sahibi, Kur'an'ı bütüncül olarak, bağlamından koparmadan, Arap dilini asıl kabul ederek, Hz. Peygamber'in sünnetini dışlamadan; başta ashab ve tabiin kuşakları olmak üzere selefin Kur'an'ı anlama hususunda ortaya koymuş oldukları muazzam kültür mirasından imkan derecesinde yararlanır.

Kur'an'ı doğru tasavvur etmek, Kur'an'ın inmiş olduğu dilin gramer ve semantiğiyle, o dönemin sosyo-politik yapısı ve Kur'-

---

[65] Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Resâil Mesâil*, çev: Mahmut Osmanoğlu , A.Hamid Chocan, İstanbul, 1990, *Resâil*, age., 3/14.

[66] Bk. Mevdûdî, *Resâil*, age., 1/35-36.

an'ın o toplumda gerçekleştirmiş olduğu değişikliklerle de yakından ilgilidir. Bir görüş, hüküm veya savın doğru olup olmadığı, insanlara göre değişmektedir. Kimse kendi görüşünün yanlış olduğunu rahatlıkla söylemez. Hadiste geçtiği gibi *"Her insan hata eder. Hata edenlerin hayırlıları, hatada ısrar etmeyenlerdir."*[67]

Kur'an, müminlerin vasıflarını ortaya koyarken, *"Onlar ki bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulüm ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe ve istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki. Bir de onlar işledikleri kötülüklerde bile bile ısrar etmezler."*[68] Kur'an, her kesimin yaptıklarını beğendiklerinden söz eder. *"Her grup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedir."*[69] İnsandaki bu özellikten dolayı batıl inanç ve din mensupları bile inanç ve gidişatlarını beğenmişler ve o uğurda her türlü fedakarlığa katlanmışlardır.

Doğru tasavvuru yakalamanın önemi ve güçlüğü hakkında *Zebidî* (v.893/1488), şunları demektedir: Kur'an çerçevesinde tasavvur ortaya koymak hem güç hem de kolaydır. Güç olması, Kur'an'ın şiir ve nesir metinlerinden ayrı olması ve sahibine ulaşıp muradını bizzat kendisinden sorma imkanının bulunmamasıdır. Kur'an dışındaki eserlerin sahiplerine ulaşma imkanı mevcuttur. İşledikleri konular kendilerinden sorularak öğrenilebilir. Hz. Peygamber'in bazı âyetler hakkında söyledikleri dışında, kesin hüküm koyma imkanımız yoktur. Bunun hikmeti de, Kur'an üzerinde düşünme fırsatının verilmesidir."[70]

Gazalî, tasavvur konusunda akıl ve nasları dışlayanların isabet etmeyeceklerini ifade ederek, akıl ve nasları dışlamadan, ge-

---

[67] Tirmizi, Kıyamet, 49.

[68] Âl-i İmrân, 3/135.

[69] Müminun, 23/53.

[70] Zebidi, Ebu'l-Feyz, Seyyid Muhammed, el- Murteze, *İthâfu's- Sadeti'l-Muttakin Şerhu İhyâi Ulumi'd-Din*, Beyrut, 1989, 5/147.

rektiği yerde her ikisinden yararlanmak suretiyle tasavvura gidenlerin isabet ettiklerini belirtmektedir.[71]

İbn Teymiyye, Rabbânî/sağlam bir tasavvurun özelliklerini iki cümle ile özetlemiştir: Doğru/Rabbânî bir tasavvurun;

a) Sağlam bir nakle dayanması,

b) Sağlam bir akıl ile çelişmemesi gerekir. Bunun dışında kalan tasavvur sapmacıdır.[72] *İbn Teymiyye*'nin söz konusu ettiği *sağlam nakil* şu dokümanlardan oluşmaktadır:

1. Kur'an,

2. Sünnet,

3. Sahabenin tefsirdeki görüşleri,

4. Tabiinin tefsir hakkındaki görüşleri,

5. Lügat. Sağlam tasavvurun en önemli işleyicisi *akl-ı selim*dir.

Doğru tasavvurda mana, kelimenin geldiği anlamın zahirine hamledilir. Herhangi bir karine olmadan mana zahiri anlamdan batıni anlama, umumi anlamdan hususi anlama taşınmaz. Aksi takdirde aynı kelime veya âyetten çok sayıda anlam çıkar, uygulama zorlaşır, Kur'an'ın öngördüğü vahdet imkansız olur. Tasavvurun Kur'an ve Sünnet sınırlarını aşmaması gerekir. Kuralsız ve sınırsız yapılan teviller Kur'an ve Sünnet'e olan güveni sarsar.

Doğru tasavvur sahibi, Kur'an literatürünü *Arapça* kurallarına göre değerlendirir, tüm kelime ve kavramlarını yerli yerinde kullanır, Allah'a inanç konusunda ifrat tefritle, tecsim ve ta'tile (nasları dışlamaya) gitmez, nasları dışlamaz, rumuz ve şifrelere baş vurmaz.

Doğru tasavvur için şu şartlar aranır:

a) Zann-ı galiple de olsa tasavvura medar olan kelime istenilen manaya muhtemel olmalı. *Batıniye*'nin, "*Bırak onu, bir de ne görsün o, bir yılan olmuş koşuyor*"[73] âyetinde geçen *hayye/yılan*

---

[71] Gazalî, *Kanunu't-Te'vil,* (*Mecmûatü Resâil* içinde) Beyrut, ts. s. 126.

[72] Krş.en-Nesib, age., 1/106.

[73] Tâhâ, 20/20. Mâide, 5/93.

kelimesini *hüccet* olarak tevil etmesi bu kuralı dışlamaktadır. Zira *Batıniyye*'nin tevile kalkıştığı "*hayye*" kelimesi hiçbir okuyuşta "*hüccet*" anlamına gelmemektedir.[74]

b) Zâhirî mananın kastedilmediğine dair bir karine bulunmalı.

c) Yapılan tasavvura aklî veya naklî bir karine bulunmalı.

d) Tasavvur, Hz. Peygamber'in uygulamalarına muhalif olmamalı.[75]

e) Tasavvur sahih bir delile dayanmalı. *Zahiriye*, "*Size şunlar haram kılındı: Ölü, kan, domuz eti...*"[76] âyetinde geçen *ölü* kelimesini genelleştirerek tabaklansın veya tabaklanmasın ölü derisinin haram olduğunu söylemiştir. *Zahiriyye*, "*meytet/ ölmüş hayvan*" ifadesinin hayvanın tüm parçalarını kapsadığını savunmuştur.[77] Ancak âyette derinin istisna edilme ihtimali söz konusudur. Çünkü örfe göre haramdan kastın, "*onu yemek*" olduğu anlaşılmaktadır. Deri yenmediğinden umumi hükmün dışında kalır. Şu hadisler bu istisnayı teyit etmektedir. "*Deri tabaklanmayla temizlenir.*"[78] "*Bize iki ölü helal kılındı: Balık ve çekirge.*"[79]

Sağlam bir tasavvur için şu hiyerarşi izlenir: Bir konu hakkında Kur'an'ın hükmünü öğrenmek isteyen alim konu hakkında, Kur'an'ın bahsettiği tüm âyetleri dikkate almasını ve aynı konudaki diğer Kur'an ifadelerini ihmal ederek tek bir pasajın yorumuyla kendisini sınırlandırmaması [gerekir].[80] Buna ilaveten konu hakkında Hz. Peygamber'den gelen materyal ve konunun Kur'an'ın indiği dönemde nasıl anlaşıldığı göz önünde bulundurulur, konuyla ilgili kavramların dil açısından tahlili, gele-

---

74 Salih, Muhammed Edib, *Tefsiru'n-Nusûs*, Beyrut, 1993, 1/432.

75 Bk. Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1979. 1/28.

76 Mâide, 5/2.

77 Bk. İbn Hazm, Ebu Abdillah Muhammed, *el-Muhallâ*, Beyrut, 1985. 1/336.

78 Bkz. Ebu Davud, Libas, 38.

79 İbn Mace, Sayd, 9; İbn Hanbel, *Müsned*, 2/97.

80 Hûlî, Emin, *Menahicu't- Tecdid*, s. 304. (Nakleden: J.Jonsen Kur'an'a Yaklaşımlar, Çev: Hafirrurrahman Açar, Ankara, 1993, s. 126.)

bilecekleri manalar, ulemanın konu hakkındaki değerlendirmelerinden de istifade edilir.

Netice olarak şunu diyebiliriz. Kur'an konusunda sağlam bir tasavvuru için;

a. Kur'an'ın kendisine,

b. Sahih sünnete,

c. Akl-ı selime,

d. Arapça'ya,

e. Kesinleşmiş ilmî verilere ters düşmemek gerekmektedir. Bu kriterlerle çelişmeyen her girişim sağlam ve güvenilir bir tasavvurdur. Çalışmamızda bu kriterleri esas aldık.

I. Bölüm:

KUR'AN'IN RABBÂNÎ/DOĞRU TASAVVURU

Giriş

Rabbânîlik kavramı, *rab* kelimesinden türetilmiştir.[81] Diğer bir görüşe göre; *rabbânî* ifadesi, terbiyeden gelir. Bir babanın çocuğunu terbiye etmesi, *rabbânî* vasfına haiz birinin insanları terbiye etmeye çalışması anlamını taşır."[82] *Rabbânî,* Rabb'e mensup olan, iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan, her yaştaki insanları eğitmeye çalışan, onlara hikmeti öğreten, fıkıh, ilim ve hikmet sahibi kişi anlamındadır.[83] *Rabbânî* ifadesinin geldiği diğer bazı anlamlar şunlardır:

a. Alim olma,

b. Amil olma,

c. Muallim olma.

Kur'an'ın en bariz özelliği *Rabbânîlik* tir. Yani her şeyi ile alemlerin Rabbi olan Allah Teala'ya aittir. *Rab* kelimesinin etimolojisinde; Allah'a yakın olma, onun adıyla ve emriyle hareket etme söz konusudur. *Rabbânî* olma, bir nesnede bulunması ge-

---

[81] Râğib, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed el- İsfehani, *Müfredât,* Beyrut, 1997, s. 337.

[82] İbn Kayyım, Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi Bekr, *Miftahu Dari's-Saade,* Beyrut, ts. S. 125.

[83] Râşid, Muhammed Ahmed, *el-Muntalak,* Beyrut, 1993, I, 254.

reken tüm iyi vasıfları kuşatıcı bir ifadedir. *Rabbânî* vasfına haiz bir varlıkta vahye dayanmayan ve ona muhalif olan bir şey bulunmaz.

Rabbânî tasavvurda Kur'an, Allah Teala'nın en büyük nimetidir. Rabbânîlik vasfını yaşayarak yazan *Seyyid Kutub*, duygularını şöyle dile getirmektedir: "Kur'an'ın gölgesinde yaşamak bir nimettir, bu nimeti tadan(lar) bilir. Bu nimet, ömrü yücelten, pak ve mübarek kılan bir nimettir. Bana bu nimeti; yani Kur'an gölgesinde yaşamayı lütfeden Rabbime hamd olsun. Kur'an'ın sayesinde Rabbimizin sözlerini duydum ve yaşadım. Ben ki basit ve aciz bir kula bu ulvi ve yüce ikram ne büyük lütuftur! Kur'an gölgesinde yaşamak yeryüzünde dalgalanan cahiliyeyi yükseklerden temaşa etme fırsatını da yakaladım, bir büyüğün oyuncaklarla oynayan çocukları izler gibi temaşa ettim. Şuna hayret ediyorum: Bu insanlara neler oluyor ki kokmuş cahiliye bataklığına saplanmış duruyorlar da Kur'an'ın yüce davetini duymuyorlar?Kur'an'ın gölgesinde, varlığının gayesini gereğiyle yaşadım. Kur'an'ın gölgesinde, bu kainatın kör tesadüfün eseri olmadığını öğrendim. *"Şüphesiz ki biz her şeyi bir takdir ile yarattık."*[84] *"O her şeyi yaratıp, ona bir nizam vermiş ve mukadderatını tayin etmiştir."*[85] Her şeyde, Allah Teala'nın kudretini görerek yaşadım. Kur'an gölgesinde, huzurla, güvenle, gönül rahatlığıyla yaşadım.[86]

Rabbanî tasavvur, sahibini taklidî imandan tahkikî imana yükseltir. Çünkü Kur'an taklidi yermekte, Allah'ın yarattıkları üzerinde düşünmeyi emretmektedir.[87] Kur'an'ın Rabbânî tasavvuru, inancı bid'at, hurafe ve batıl inançlardan arındırır. Bu tasavvur sahibi, bilgi sahibi olmadığı konuların peşine düşmez, hayata anlam kazandırır, esbaba tevessül eder, her türlü bağnazlıktan uzak durur, kalbiyle, bedeniyle, ruhuyla hür olur, kendine güveni tamdır, insanları yaratılış itibariyle kardeş bilir, mümin-

---

[84] Kamer, 49.

[85] Furkan, 25/ 2.

[86] Bk. Kutub, seyyid, *Fi Zilâl*, Beyrut, 1993, Mukaddime.

[87] Bk. Mâide, 5/104; Yûnus, 10/78; Lokman, 31/21.

lerle iman bağıyla kardeş olduğunun şuurundadır, insana çalışmasından başka bir şey olmadığını bilir, Rabbi'ne, nefsine, yakınlarına, milletine karşı sorumlu olma bilincini taşır.

1.1. Tüm Kitapların Bir Kitap İçin Yazılıp Okunuşu

Kur'an yeryüzünde bütün kitaplar arasında en çok okunan kitaptır.

Ana Britannica Ansiklopedisi

Nüzulünden günümüze dek, Kur'an kadar okunan, onun kadar araştırılan, onun kadar ezberlenen, âyet, kelime ve hatta harfleri üzerinde çalışılan bir kitap olmamıştır. Başta tefsiri olmak üzere, Kur'an'ın her yönüne itina gösterilmiş, kendisiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Hattı, tezhibi, kıraati, muhkemi, müteşabihi, müşkili, icazi, mecazı, garibi, ahkamı, tarihi, müfredatı, kavramları, nâsih-mensuhu, sebeb-i nüzulü, yeminleri, irabı, kıssaları, âyetler arası tenâsübü, okuma fazilet ve adâbı vs. konuları birer birer ele alınmış, müstakil çalışmalar ortaya konulmuştur. Ona inanmayan bazı kesimler bile bu gerçeği itiraf etmek durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda meşhur *Ana Britannica* Ansiklopedisi,"Kur'an yeryüzünde bütün kitaplar arasında en çok okunan kitaptır" itirafında bulunmuştur.[88]

Müslümanlar arasında Kur'an ezberleme faaliyetleri erken başlar. Mesela *İmam Şafii* yedi, *İbni Sina* beş, *Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman el-İsfehani* beş,[89] İmam *Nevevi* de on yaşında Kur'an'ı hıfzetmiştir. Çocuklar henüz küçük *Nevevî* oyuna almazlardı, Çocuk *Nevevi* ağlayarak aralarından ayrılır. Bu üzüntülü vaziyetinde bile Kur'an okumaktan geri kalmamış.[90] Ezberi teşvik için değişik yöntemler uygulanmıştır. *Ebu Hanife*'nin oğlu *Hammad Fatiha* Sûresi'ni

---

[88] Bk. *Britannica* Ansk. Muhammed mad. (Nakleden, en-Nedevî, *Kur'an'dan nasıl yararlanılır?* Çev: Yusuf Karaca, 1995, s. 107.

[89] Süveyd, *Menhec*, age, 2/198.

[90] Süveyd, Muhammed, Nûr b. Abdulhafiz, *Menhecu't-Terbiyyeti'n-Nebeviyye, li't-Tıfl*, Beyrut, 1998, 2/196.

belleyince babası kendisine 500 dirhem ikramda bulundu. *Hammad*'ın hocası 500 dirhemi fazla gördü. *Ebu Hanîfe; Fatiha* Sûresi'ni az görme, yanımda 500 dirhemden fazla olsaydı onu da sana ikramda bulundurdum, dedi.[91]

Kur'an'ı anlama çerçevesinde yapılan faaliyetler başka hiçbir dini metne nasip olmamıştır.[92] Bu faaliyetler, ulemanın Kur'an tefsirine ne kadar önem verdiklerinin önemli bir göstergesidir. Ulemanın ortak çabası, temelde kulluk sorumluluğu yanında Kur'an'ı anlamayı hedefliyordu. Ulemanın bu faaliyeti, Müslümanların en çetin şartlarda bile Kur'an'ı anlamaktan geri kalmadıklarını göstermektedir. Bu sayede, tefsir dokümanları sağlam temellere oturtulmuş, ilim dünyası için her zaman başvurulabilecek önemli bir malzeme olmuş ve İslam medeniyetinin diğer medeniyetlerden daha kuvvetli ve daha canlı olduğu kanıtlanmıştır.

Ulema, Kur'an'ı anlamaya mesailerini vermiş, büyük çabalar göstermiştir. Öyle ki bazen tek bir âyet yıllarını almıştır. *İmam İbn Teymiyye* (ö.728/1327), bazen tek bir müşkül âyeti çözmek için uzun zaman düşündüğünü, netice alamayınca onlarca tefsire müracaat ettiğini, yine de müşkülü çözemeyince; *"Ey Âdem ve İbrahim'e gerçeği öğreten Rabbim bana da öğret"* biçiminde dua ettiğini aktarmıştır.[93]

Çağdaş alim *Ali et-Tantâvî* çocukluğundan beri, *"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de, onlar buna yüklenmekten çekindiler. Korktular onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim ve cahildir"*[94] âyetinin manasını düşündüğünü ve uzun sûre de cevabını bulamadığını ifade etmiştir. Âyeti nasıl çözdüğü bağlamında şunları der: "İnsanın gök ve yerden farklı yönünü bulmaya çalıştım. İnsan dışında tüm varlıklar, Allah'ın yarattığı yasa ile hareket eder. Melekler, Allah'a isyan etmeden emir olunduk-

---

[91] Süveyd, *Menhec*, age., 2/199.

[92] Bk. Candan, *Kur'an Okurken Zihne Takılan Âyetler*, İstanbul, 2004, s. 71.

[93] İbn Teymiyye, *Mukaddimetün fi Usuli't-Tefsir*, nşr, Adnan Zarzür, Beyrut, 1992, s. 11.

[94] Ahzab, 33/72.

ları gibi hareket ederler. Güneş, kendisine gösterilen yörüngede hareket eder. İnsan diğer tüm varlıklardan farklıdır. Allah ona akıl ve irade vermiş, ona iki yol göstermiş, ihtiyacını yerine getirecek organlar bahşetmiştir. Allah'ın dilemesiyle istediğini yapar. Allah'ın dilemesi, ona yol göstermesi ve güç vermesi anlamındadır. Mesela, insan iradesiyle hava alanına gider. Uçak onu istediği yere götürür. Ancak nereye gideceğine kendisi karar verir ve istikametini belirler. Onun uçaksız gidememesi, Allah'ın iradesi olmadan bir şey yapamaması gibidir. Allah dilemezse o gidemez. Gideceği yöne ise kendisi karar vermiştir, tehlikeli ve uygun olmayan bir yere gitmişse başkasını sorumlu tutamaz. Zira aynı noktayı kendisi seçmiştir, niçin daha uygun, daha güzel yere gitmedim? diye başkasını sorumlu tutamaz.

Âyette geçen "emanet"in tefsirine gelince, yıllarca düşündüm, hocalarıma arz ettim, ilgili kaynaklara başvurdum. Sonunda şöyle düşündüm: Annem beni batnında taşıdı, beni dünyaya ne zaman ve nasıl getirdi? Kendimi fark etmeden önce de vardım. Bana söylenenleri tasdik ettim. Zira söyleyen sadık ve güvenilir insanlardı. Onları doğruladığım halde, neden yaratanımı, *Cibril*'i ve peygamberleri doğrulamayayım? Dekart'ın "düşünüyorum öyle ise varım" sözü belki gaye ve söyleniş biçimi olarak doğrudur. Ancak anlam ve doğruluğu tartışılabilir, çünkü "olmadığım zaman düşünemem" tezi yanlıştır. Annemin batnında var olduğum halde düşünemiyordum. Bebekler de öyledir, vardırlar, ancak düşünemiyorlar. Öyleyse Allah'ın; *"Kıyamet gününde 'biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim? 'Onlar da evet (buna) şahit olduk' dediler."*[95] âyetiyle haber verdiği gerçeği kabul etmemiz gerek.

Hulasa, âyette söz konusu edilen ve insan dışındaki mahlukatın taşımaktan kaçındığı "emanet", insanı cennet veya cehenneme götürecek olan *'seçme hürriyeti' dir.*[96]

---

[95] A'râf, 7/1.

[96] Tantavi, *Fetâvâ*, Cidde, 1987, s. 58-59.

Mısırlı çağdaş alim *Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî*, "*Biz her peygamberi Allah'ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resul de onlara istiğfar etseydi, Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı*"[97] âyetinin kendisini on yıl düşündürdüğünü kaydetmiştir. Âyetin işkâl yönünü nasıl çözdüğünü kendisinden aktaralım: "Önce, âyetin Peygamberimiz zamanında yaşayanlara hitap ettiğini ve onlar için bir kurtuluş yolunu vaat ettiğini, ondan sonra gelenlerin ise ne günahlarının olabileceğini düşündüm. Âyet üzerinde düşünmem on yıl devam etti. Hz. Peygamber'den sonra dünyaya gelenlerin bu nimetten nasıl yararlanabileceklerini hayli düşündüm. Oysa Hz. Peygamber tüm insanlık için gönderilmiştir. Hz. Peygamber'in asrında yaşayanlara verilen bir haktan sonradan gelenlerin mahrum edilmiş olmalarını nasıl izah edebiliriz? Daha sonra şu hadis imdadıma yetişti: *"Hayatım sizin için hayırlıdır. Ne sorarsanız size cevap verilir. Vefatım da sizler için hayırlıdır. Amelleriniz bana arz olunur. İyi amelleriniz için Allah'a hamd ederim, kötü amelleriniz için de Allah'tan sizi bağışlamasını dilerim."*[98] Kendi kendime şöyle diyerek problemi çözmeye çalıştım: Hadise göre Hz. Peygamber'in bizler için af dilemesi devam etmektedir. Ona gitmenin anlamı, sünnetine başvurmaktır. Zaten O, bizlere iki şey; yani, Kitap ve Sünnet'i bıraktığını söylemiştir. Onlara sarıldığımız zaman asla doğru yoldan şaşmayız. Kendi zamanında yaşayanlar ona gidebildikleri gibi, bizler de sünnetine müracaat edebiliriz.[99]

Amerikan asıllı çağdaş alim, *Ali Yusuf Ali* İngilizce olarak kaleme aldığı mealli tefsirini hazırlamasının ve ilgili materyali toplamasının 40 yılı aşkın zamanını aldığını ve birçok memleket gezdiğini ifade etmiştir.[100] Bir asrı bulan ömrünün otuz-otuz beş

---

[97] Nisâ, 4/64.

[98] Münâvî, Abdurrauf, *Faydu'l- Kadir, Şerhu Camii's-Sağır*, Beyrut, 1987, 3/401.

[99] *Şa'râvî*, Tefsir, age., 4/2378.

[100] Bk. A. Yusuf Ali, *The Holy Qur'an, Text Translation and Commentary*, ABD, 1983, p. (s)1.

yılını Arap ve diğer İslam ülkelerinde (çoğunlukla Ortadoğu'da) geçiren *Muhammed Esed* (ö.1413/1992), halisane bir adanmışlığın ürünü olarak *Arapça*'ya, üstelik Kur'an *Arapça*'sına en yakın dil olan Bedevi *Arapça*'sına ana dili ölçüsünde bir vukufiyet kesp etmiştir.[101] *Muhammed Esed*, Kur'an'ı anlama gayesiyle birçok ülkeyi gezmiştir. Şöyle der: "Okuyucuya takdim ettiğim bu çalışma ömür boyu süren incelemelerin ve *Arabistan*'da harcanan yılların bir mahsulüdür."[102]

İbn Nedim, 987 tarihinde kaleme almış olduğu *el-Fihrist* isimli eserinde Kur'an ilimlerine 7 sayfa ayırmıştır. *İbn Nadim*, Kur'an ilimlerini şöyle tasnif eder:

1. Kur'an'ın nüzulüyle ilgili eserler.
2. Kur'an'ın kıraatiyle ilgili eserler.
3. Kur'an'ın kıraat "vücuh"uyla ilgili eserler.
4. Kur'an lügatiyle ilgili eserler.
5. Anlam ve lafız birliğinden bahseden eserler.
6. Garibu'l-Kur'an'dan bahseden eserler.
7. Kur'an ahkamından bahseden eserler.
8. Kur'an müteşabihinden bahseden eserler.
9. Nasih ve mensuhtan bahseden eserler.
10. Kur'an bölümlerinden bahseden eserler.
11. Âyet adetlerinden bahseden eserler.
12. Kur'an'da geçen 'lam'lardan bahseden eserler.
13. Kur'an'ın hareke ve noktalamasıyla ilgili eserler.
14. Vakf ve ibtida(lar)dan bahseden eserler.
15. Tam vakıftan bahseden eserler.
16. Kat' ve vaslden bahseden eserler.
17. Kur'an'la ilgili değişik konulardan bahseden eserler.

---

[101] Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, 1999, s. 24.

[102] Esed, agy.

18. Mushafların ihtilafından bahseden eserler.[103]

Ulema, en ince detayına kadar Kur'an'ı incelemiştir, âyetlerini, kelimelerini, harflerini ele alıp, hangi kelime ve harfin Kur'an'da kaç defa geçtiğini tespit etmişlerdir. Allah Teala, "*Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız*" buyurmuştur. Bu çalışmalar âyette söz konusu edilen *korunma* kapsamındadır. Öyle ki bazı ülkelerde satışları duran *Hıristiyan ve Yahudi* bazı yayıncılar en çok okunan bazı tefsirleri basmak durumunda kalmışlardır. Günümüzde Kur'an, yaklaşık yüz dünya diline tercüme edilmiş, 3000 (üç bin) tefsiri tespit edilmiştir.[104]

1.2. Kur'an'ın Tanım ve İsim Tasavvuru

Lügatte, Kur'an sözcüğünü, *karn;* yani birbirine katmak, eklemek uyum içinde olmak anlamına geldiğini söyleyen[105] görüş dikkate alınırsa, Kur'an âyetlerinin uyum içinde birbirini açıklayıcı, destekleyici olma özelliği Kur'an'ın adından çıkarılabilir.

Istılahta, Kur'an, Allah Teala tarafından Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilip bize tevatür yoluyla ulaşan mübarek kitaptır.[106] Kur'an, Allah'ın indirilmiş kelamıdır, yaratılmamıştır. Hz. Muhammed'e nazil olmuş, en kısa sûresiyle de mucize, *Hz. Osman* Mushaf'ında yazılan, *Arapça* olarak tevatürle bize ulaşan Allah'ın kelamıdır.[107]

Kur'an, Hz. Peygamber'e nazil olan vahyin ismidir. Kur'an'ın ismi, bölüm ve cümlelerine de Arap geleneğinden ayrı olarak isimler verilmiştir. Araplar kitaba, divanın bir kısmına, kaside cümlesine beyit dedikleri halde farklı isimlendirmeyi tercih etmiş, tamamına Kur'an, bir bölümüne *sûre*, bir veya birbirleriyle bağlantılı birden fazla cümle için de *âyet* ifadesi kullanılmıştır.

---

[103] İbn Ned Muhammed, b. İshak, *el-Fihrist, Beyrut, 1994, s. 41-59,* Bkz.Cafer Şerefeddin, *el-Mevsuatu'l-Kur'aniyye,* Beyrut, 1999, Giriş bölümü, "ş"sahifasi,

[104] Bk. Hürremşahi, Bahauddin, *Kur'an Bilimi,* çev: Hasan Almas, İstanbul, 1998, , s. 140

[105] Bk. İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab,* age., k.r.n. maddesi.

[106] Yazır, *Tefsir,* age., 1/21.

[107] Âmidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Ali, *el- İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm,* Beyrut, 1985. 1/82.

Bu isimlendirme Kur'an'ın her yapısıyla vahiy olduğunu gösterir. Kur'an'ın bu isimle anılması kendinden önceki kitapların hulasasını, ana konularını taşımasından dolayıdır. Kur'an, ilahî kitap olarak değişmeden kıyamete kadar semada/*Levh-i mahfuz*'da bulunan nüshasının aynısını devam ettiren tek ve en büyük mucizedir.

Kur'an, Hz. Peygamber'in kalıcı tek mucizesi ve risaletinin en önemli belgesidir. Kur'an'ın birçok özellik ve ismi olmakla beraber, Kur'an'da geçen ve şöhret bulan beş ismi vardır: *Kur'an, Kitap, Tenzil, Zikir, Furkan.*[108]

Kur'an, "Güneşin kaymasından, gecenin kararmasına kadar namazı güzel kıl; bir de kıraatiyle seçkin olan sabah namazını; çünkü sabah Kur'an'ı gerçekten şahitlidir"[109] âyetinde belirtildiği gibi, okumak, kıraat ve tilavet anlamlarına gelmektedir. Kur'an'ın, "*Fakat o, şanlı bir Kur'an'dır. Levh-i mahfuz'dadır*"[110] âyetleriyle *Levh-i mahfuz*'da sabit olan gerçeğin Hz. Peygamber'e nazil olması ve okunması anlamındadır. "*Bu parlak Kur'an'ın kadrini bilin! Doğrusu, Biz onu Arapça olarak okunacak bir Kur'an yaptık ki akıl erdiresiniz. Ve gerçekten o Bizim nezdimizdeki Ana Kitap'ta, çok yüksek ve çok hikmetlidir*"[111] âyetleri, aslı *Levh-i mahfuz*'da bulunan açıklayıcı kitabın Hz. Peygamber'e vahiyle aktarıldığını ifade etmektedir.

Kitap, ilim, irfan toplayan anlamındadır. Kur'an bir kitaptır. Kur'an'a kitap denilmesi yazılmış bir mushafta bulunmasındandır. Bununla Kur'an'ın şifahi bir metin olmayıp yazılmış ve muhafaza edilmiş bir metin olduğuna dikkat çekiliyor. Bu kitap en çok okunan, itina gösterilen kitap olma özelliğini de taşımaktadır.[112] Kur'an, kitaptır, ancak kul tarafından yazılmış bir kitap

---

[108] *Kur'an'ın Kur'an'dan Tasavvuru* bölümünde bu kavramların anlamı üzerinde durulacaktır.

[109] İsrâ, 17/78.

[110] Burûc, / 21-22.

[111] Zuhruf, 2-4.

[112] Mevlana, Abdulmecid Deryadâbî, *Tefsiru'l- Kur'an: (Holy Qur'an)* Hindistan, 2004, 1/33.

değildir. Dizilişi, âyetleri, vakıfları vahiyle tespit edilmiştir. Onda, ne indiren *Cibril*'in ne indirilen Hz. Muhammed'in hiçbir payı ve katkısı yoktur. Resmi evrak gibi getirenin onu değiştirme imkan ve salahiyeti yoktur.

Tenzil,"O alemlerin rabbinden indirilmiştir"[113] âyetinde de geçtiği gibi, *indirilmiş* anlamındadır.

Zikir, "Ve muhakkak ki o (Kur'an) hem senin için, hem kavmin için bir şereftir ve ileride bundan sorulacaksınız."[114] *"Şüphe yok ki, o Zikr'i/Kur'an'ı biz indirdik. Biz; her halde onu muhafaza da edeceğiz"*[115] âyetlerinde de beyan edildiği gibi, okuyucusuna Allah Teala'yı, peygamberleri, ahireti, cenneti, cehennemi hatırlamaktadır.

Furkan,[116]Kur'an'ın önemli isimlerinden biridir. İyi ile kötüyü, hak ile batılı birbirinden ayıran ilahî ölçü anlamındadır.

Hz. Peygamber onlarca mucize gösterdi. Yemeğin çoğalması, parmaklarından su akması, hayvan ve cansız varlıkların risaletine şahitlik etmesi bu cümledendir. Hz. Peygamber'den önceki peygamberler de mucizeler gösterdiler. *Hz. Musa'nın* asasının yılan oluvermesi, *Hz. İsa*'nın Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesi, kötürümleri iyileştirmesi vs.[117] Ancak bunları görmemiz, ortaya koymamız mümkün değildir. Kur'an ise kalıcı tek mucizedir. İndiği dönemde meydan okudu, günümüzde de bu okuyuş devam etmektedir.

Kur'an, icâz ; yani az kelimeyle çok anlam ifade etmesiyle de mucizedir. Bunun için üç örnek vermemiz yeterlidir.

1. *Asr Sûresi*[118] Kur'an'ın âyet sayısı itibariyle en kısa sûresidir. İmam *Şafii*'nin de dikkat çektiği gibi, insanlar onu düşünse-

---

[113] Yunus, 15.

[114] Zuhruf, 43/44.

[115] Hicr, 15/ 9.

[116] Bk. Furkân, 25/1.

[117] Bk. Şibli Numani, *Asr-ı Sade*, çev.Ali Rıza Doğrul, İstanbul, 1977, 2/433-490.

[118] Kur'an'ın yüz üçüncü sûresi.

ler kendilerine yeter. Ondaki mana ciltleri doldurur zenginliktedir.

2. "*Rabbimiz ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet isteriz*"[119]

3. " *Ey akıl sahipleri sizin için kısasta hayat vardır.*"[120]

Bir bakıma Kur'an, sadece Hz. Peygamber'in değil, tüm peygamberlerin mucizesidir. Şöyle ki: Kur'an sadece Hz. Peygamber'in değil, birçok peygamberin risaletinden haber vermekte, hepsine iman etmeyi gerekli kılmakta ve mucizelerinden haber vermektedir. Peygamberlerden birinin risaletini reddeden tüm peygamberlerin risaletini reddetmiş olur. Bu nedenle Hz. Muhammed'e iman eden biri tüm peygamberleri tasdik etmek durumundadır.

Ele aldığımız tariflerden şu neticeye varıyoruz: Tarif(ler)de geçen "Allah'ın kelamıdır" ifadesi, mana ve metniyle ilahi olduğunu, insan, cin ve meleklerin kelamı olmadığını,"Hz. Muhammed'e indirilen," ifadesi, kendisinden önce diğer peygamberlere inen kitap ve suhûf olmadığını, "*Fatiha* Sûresi'yle başlayıp *Nas* Sûresi'yle biten," ifadesi de, nesh edildikleri iddia edilen konuların Kur'an'dan olmadığını ortaya koymaktadır.

Kur'an'ın üslubu ne şiirdir, ne nesirdir. Ancak her ikisinin de özelliklerini taşır. O, nazımdan daha çekici daha caziptir. Nesirden de daha açık ve akıcıdır. İnsanın ruhuna nüfuz eden ilahî ve mucizevî bir üsluptur. Bu özelliğinden dolayı *Arapça* bilmeyen *Hıristiyanlık, Yahudilik, Budizm* vb. dinlere mensup olanlar bile Kur'an'ı dinlerken heyecan içinde kalmakta, vecde gelmekte ve bu ilahi atmosferden haz almaktadırlar.

Kur'an her şeyiyle ilahîdir; yani Allah'tan geldi, başkasına ait söz değildir. Allah Tela gerçek anlamıyla onu tekellüm etti, Allah Teala'dan hikaye edilmedi, O'nun bir cüzü de değildir. Mushaflarda okunması bu özelliğini kaybettirmez. Çünkü asıl itibariyle bir şey kimin tarafından başlatılmışsa ona nispet edilir. O, dizi-

[119] Fatiha, 1/5.

[120] Bakara, 2/179.

mi, anlamı, harf ve sözleriyle Allah'a aittir.[121] O, harfleri ve anlamıyla Allah'ın kelamı, Hz. Muhammed'e nazil olmuştur.

Klasik kaynaklarda Kur'an'ın tanımı yapılırken, isabetli bir yaklaşım olmasına rağmen bazı eleştirilere açık olduğuna inanmaktayız. Şöyle ki: Kur'an tanımlanırken Kur'an'ın iniş maksadını ortaya koyan "hidâyet rehberi" olma özelliği de göz önünde tutulabilirdi. Nitekim Kur'an'ın bu özelliğine sık sık atıfta bulunularak dikkat çekilmiştir. *Fatiha* Sûresi'nin beşinci âyetinde hidâyete vurgu yapılmıştır. *Bakara*'da da Kur'an'ın bu özelliği anılmıştır. Bu kitap sayesinde insanlar cehalet yerine hidâyeti, şirk yerine tevhidi, insanlara ibadet yerine, alemlerin Rabbine ibadeti buldu.

Kur'an kendisini korur ve müdafaa eder. Nüzulünden beri muarızları ne bir harfini değiştirebilmişler ne de tahrif edebilmişlerdir, alarm özelliği vardır, dokunmak isteyen kem niyetlileri teşhir eder.

Kur'an, tüm peygamberlerin mesajlarını kapsayan, vahiy olma özelliğini muhafaza eder.

Kur'an tüm özellikleriyle farklı bir yöntem arz eder. İçeriği, dizimi, anlamı, konu ve olayları arz etmesi farklı ve değişiktir. Bu anlamda *önsöz, giriş, gelişme ve sonuç* bölümleri yoktur. Konuları alt alta dizilmemiştir. Onunla ilk defa karşılaşan şaşırır kalır. Çünkü hiç görmediği bir durumla karşı karşıya kalır. Onu okuyan ilahî hitabın sesini duyar, *Âdem-Şeytan* mücadelesini izler, dünyanın yaratılışını, meleklerin kalemlerini işletirken çıkarmış oldukları hışırtıları dinler, *Firavun*'un denizde boğulmasını, *Ebu Leheb*'in ellerini kurumasını izler. Sabahın teneffüsünü içinde hisseder, zorbaların nasıl tehdit edildiğini, mağdurların ahini, kıyamet sahnelerinden hamile kadınların yüklerini nasıl bırakacaklarını müşahede eder. Keza, Kur'an'ın kendisine hitap ve rehberlik ettiğini, cennetliklerin birbirine selamlarını, karşılıklı oturuşlarını, Allah Teala'nın onlara selam verişini yaşar. İn-

[121] İbn Teymiyye, Şeyhulislam Ebu'l-Abbas, Takiyyuddin Ahmed b. Abdulhakim *Mecmûu'l-Fetâvâ*, Beyrut, ts 3/144.

sanın annesinin batnından dünyaya gelişini, çocukluk, ergenlik ve yaşlılık dönemlerini takip eder.

Kur'an'ın hedefi dile, edebiyata yön vermek değil, hayata müdahale etmek, onu doğru inanç ve amel üzerine kurmaktır. Bu özelliği onun *diyalojik* özelliğe sahip bir metin olduğunu göstermektedir. Kur'an önyargıdan uzak, objektif düşünen, insanın imanını artırdığı gibi, önyargıyla okuyanların da inkârını artırmaktadır.

Kur'an, hiçbir kitapta olmayan özelliklere sahiptir. Çünkü onu indiren Zat, eşi ortağı olmayan, sonsuz ilim ve kudret sahibi olan Allah Teala'dır. Erdemli, yüce ahlâk sahibi Hz. Peygamber'in kalbine indirilmiştir. Bir kitap veya eser, sahibinin özellik, kariyeri ve saygınlığıyla bilinir. Kur'an'ı indiren Zat bizi bizden çok seven, şah damarımızdan daha yakın genlerimizin içindekini bilen Zat'dır. "Kur'an'ın kendisine özgü bir yöntemi vardır, yöntemi Kur'an'la iletişim kurabilenlerle onu kan ve ruhlarına işleyenler anlayabilirler. Onu birkaç kavram ve cümleden ibaret bilenler onu anlayamazlar. Dilin zevkini içselleştirenlerle Arap belagatını idrak edenler onu anlayabilirler.

Allah Teala, kitabının tefsirini, kıyamete dek tüm zamana yaymıştır. Hz. Peygamber tefsirinin tamamını yaptırmak isteseydi, bir şiir veya nazım gibi bir defasında tefsir edilip donakalırdı. Ancak Allah Teala kainat kitabının tefsirini insanlık tarihine bırakmıştır. Kur'an Hz. Peygamber'e nazil oldu. Ancak tüm insanlığa rehber konumdadır.

Necib Fazıl, Kur'an'ın icazına dair şu örneği verir: Kur'an'ı bir takım yapraklar üstünde yazsalar da dağlarda kuytularda bir yere bıraksalar ve kimin yazdığı, nereden geldiği, ne olduğu bilinmezse yine selim akıl anlar ki bu Allah'ın kelamından başkası olmaz."[122] Dostu, düşmanı, fakiri, zengini, alimi, ümmiyi, filozofu, Müslüman'ı, gayrimüslimi, hukukçuyu, dilciyi etkileyen bir kitap beşer ürünü olabilir mi? Hepsini ilahi kelam uğrunda mesailerini harcamaya sevk eden güç neredendi? Bu kitabı tebliğ

[122] Kısakürek, Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur*, İstanbul, 200, s. 540.

eden Zat, ilim, kültür, fen ve medeniyetten uzak ümmî bir muhitte yetişti. Orada ne mütefekkir ne alim ne de filozof vardı. O, (a.s) kalem, divit ve kırtasiyenin Anka kuşundan daha nadir olan bir zeminde ilahî meşaleyle ortaya çıktı, herkese meydan okudu, insanları kendisine hayran bıraktı.

Her yönüyle mucize olan Kur'an'ı Hz. Peygamber'e kim öğretti? Yanında teleskop, bilgisayar, füze veya apollo mu vardı? Milyarlarca ışık yılı uzaklıktaki fezadan nasıl bahsetti? Maddenin ve eşyanın künhünü laboratuardan mı öğrendi? Hayır...! Tüm bu bilgileri kendisine, açığı- gizliyi bilen kainatın yaratıcısı Allah Teala öğretti. Çünkü bu gerçekler insanın sınırlı ilim ve imkanlarıyla bilinmez. *"O, hevadan konuşmaz, O(nun okuduğu Kur'an) kendisine vahyedilen vahiyden başkası değildir."*[123]

Kur'an'ın tamamı bir bakıma muhkemdir. *"Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır."* [124] Yani tamamı ahenk içindedir, birbiriyle bağlantılıdır. Hepsine iman etmek gerekir. Haberleri doğrudur, âyetleri birbirleriyle çelişmez. Hepsi insanın saadet ve kurtuluşunu hedef alır;emir ve yasakları insana yöneliktir.

Kur'an'ın tamamı bir bakıma müteşâbihtir. *"Allah sözün en güzelini, ikizli (uyumlu ve ahenkli) bir kitap olarak indirdi. Ondan Rablerine saygısı olanların derileri (tüyleri) ürperir. Sonra derileri de kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar; işte bu, Allah'ın rehberidir. Allah onunla dilediğini doğru yola çıkarır. Her kimi de Allah şaşırtırsa, artık ona hidâyet edecek yoktur."*[125] Yani âyetlerinin hepsi nizam, disiplin, doğrulukta birbirine benzer, aralarında çelişki yoktur. Bir âyetin mücmel bıraktığı konuyu diğer bir âyet açıklar. Muhkem âyetler anayasadır, asla değişiklik kabul etmeyen maddelerdir. Allah'ın hakimiyet birliği, helal haram, güzel ahlâk, doğruluk, cömertlik vs. konuları işler. Müteşâbih ise zamana göre yeni hüküm alabilecek konulardır. Kur'an,

---

[123] Necm, 53/3, 4.

[124] Hûd, 11/1.

[125] Zümer, 39/23.

düşmanlara karşı at beslemeyi emrederek [126] en önemli savaş aracına işaret etmiştir. Günümüzde ise silah teknolojidir, bilimdir, uçaktır, toptur, mermidir, tank, füze vs.dir. Keza, ticaretin karşılıklı rıza ile olmasına dikkat çekmiştir. Ancak ticaret biçim ve yöntemini zaman, mekan[127] ve örfe bırakmıştır.

1.3. Kur'an'ın Hem Lafız Hem de Mana İtibariyle Allah'a Ait Oluşu

Kur'an hem mana hem lafız itibariyle Allah'a aittir. Kur'an'ın lafzı tamamıyla beşer lafzından farklıdır. *Arapça*'ya hakim olan biri rahatlıkla bunu fark eder. Hiç kimse Kur'an'ın dizim ve üslubunun benzerini getirme gücüne sahip değildir. Kur'an'ın bu konuda, "*Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'an'dan şüphe ediyorsanız, haydi onun gibisinden bir sûre meydana getirin...*[128] " *Fakat yapamazsanız- ki hiçbir zaman yapamayacaksınız...*" Yani lafız ve anlam itibariyle bir benzerini getiremezler. Allah Teala Kur'an'ı eşsiz üslup ve belagatıyla Hz. Peygamber'e indirmiştir. Hz. Peygamber tarafından alsaydı mesela, "*De ki: Allah birdir*" hitabındaki "De ki" ifadesini getirmezdi. *Reşid Rıza*, Kur'an lafzını Hz. Peygamber'e nispet etmeyi de inkar cümlesinden sayar.[129]

"*O, levh-i mahfuz'dadır*" ifadesi, hem mana hem de lafzı kapsamaktadır. Yani Kur'an'ın hem lafzı hem de manası *Levh-i mahfuz*'dadır. "Şu konu mektupta yazılıdır" ifadesinde, söz konusu konunun hem lafzını hem de anlam olarak yazılmış olduğunu gösterir.

Cuveynî, ilahî hitabı ikiye ayırır:

1. Allah Teala'nın *Cibril*'e, "Elçiye şu emri yapmasını şunu da yapmamasını söyle" formuyla olan gerçekleşen ilahî hitap. Yetkili biri, görevlendirdiği birine, "amirin şunu yapmanı emretti,

---

[126] Bk. Enfâl, 8/60.

[127] Bk. Nisâ, 4/29.

[128] Hûd, 11/13.

[129] Bk. Şerif, Mumammed, Musa, *Mecmuu Fetâve'l-Kur'ani'- Kerim*, Cidde 2004, 1/332.

tebaayı idare et, işlerini ihmal etme, birlik, asayiş ve huzuru sağla, düşmana hazırlıklı ol" demesi gibi. 2. Diğer vahiy biçimi de Allah Teala'nın *Cibril*'e, "Şu metni al, olduğu gibi elçime ilet, onu teslim aldığı gibi insanlara tebliğ etsin" biçimindedir. Kur'an'ın bu yönü onun lafız ve diziminin mucize olduğunu ortaya koymaktadır. Hitabın birinci biçimi *vahy-i gayrimetlüv*u oluşturmaktadır. Vahyin lafız ve dizimi Hz. Peygamber'e bırakılmıştır. Hadis-i kudsî, fiilî ve kavlî sünnet bu kategoridedir.[130]

Sahabe ve tabiin kuşağından Kur'an lafzının beşeri olduğunu söyleyen olmamıştır. Elimizdeki Kur'an, Allah Teala'nın *Cibril*'e onun da Hz. Peygamber'e vahyettiği metnin aynısıdır. Kur'an hem mana, hem dizim hem de lafız itibariyle Allah tarafından gönderilmiştir. Ne *Cibril* ne de Hz. Peygamber'in bir müdahalesi olmamıştır. *"Onunla (Cibril'le) beraber acele ederek dilini onunla (Kur'an'la) hareket ettirmek, onu toplamak (ezberlemek) ve okutmak bize aittir"*[131] âyetinin de dikkat çektiği gibi, vahyedilen sadece manadan ibaret olsaydı Hz. Peygamber'in acele etmesine ve dilini hareket ettirmesine gerek kalmazdı;çünkü mana dil ile değil, zihinle gerçekleşmektedir.

Hz. Peygamber'in vahyi telakki ederken karşılaşmış olduğu ağırlık sadece mana ile gerçekleşmez. *"Allah bilmediklerinizi size öğretir."*[132] Âyetinin de dikkat çektiği gibi, Allah Teala insana birçok şey öğretmektedir. Öğretmek ile vahiy etmek farklı olgulardır. *"O, size kitabı apaçık indirmiştir."*[133] Sadece mana için "kitap" ifadesi kullanılmaz.

Kur'an'ın *Arapça* indiğini ifade eden tüm ayetler Kur'an'ın hem lafız hem de mana bakımından vahiy olduğunu göstermektedir. *"Ona öğrettiğini ileri sürdükleri kişinin dili yabancıdır. Bu dili ise apaçık Arapça'dır.*[134] Kur'an manadan ibaret olsaydı, mu-

---

[130] Bk. Heysemî, Nureddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Beyrut, 1982, 7/79.

[131] Kıyamet, 75/16-19.

[132] Bakara, 2/151.

[133] En'am, 6/114.

[134] Nahl, 16/103.

arızların itirazına gerek kalmazdı. Çünkü insan bir manayı yabancı birinden de öğrenebilmektedir. "Ona biri öğretiyor" dedikleri kişinin dilinin Arapça olmaması ve Kur'an'ın apaçık olarak inmesi Kur'an lafzının Hz. Peygamber'e değil, Allah'a ait olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın Arapça olması lafzının Allah tarafından nazil olduğunu göstermektedir. Çünkü mananın dili olmaz. "O manayı Arapça indirdik" bir şey ifade etmez. "Kur'an'ı *Arapça* olarak indirdik" bunu ifade eder. Nitekim *İhlas* Sûresi'yle anlamıyla *Fatiha* Süresi'nin anlamı bir değildir. Kur'an okunduğu zaman sadece mana okunmaz, metinle beraber okunur. "*Hiçbir insan için Allah'ın şu üç süret dışında doğrudan doğruya ona söz söylemesi mümkün değildir...*"[135] âyeti, Allah Teala'nın peygamberlerle tekellüm ettiğini belirtmektedir. Sadece *mana* için *tekellüm etti* ifadesi kullanılmaz. Keza, "*...sana vahyolunanı dinle*"[136] âyetinde elçiye inen vahyi dinlemesi emredilmiştir. Kur'an sadece anlamdan ibaret olsaydı, dinlenmesi emre edilmezdi; çünkü "manayı dinle" denilmez.

1.4. Nüzulünden Önce Kur'an'ın Konumu

Kur'an, nazil olmadan önce Allah'ın garantisinde/*Levh-i mahfuz'da* bulunuyordu. Nazil olduktan sonra da Allah'ın koruması altında kalmaya devam etti. Başta Hz. Peygamber ve ilk kuşak olmak üzere onu teslim aldıkları gibi muhafaza ettiler, okudular, anlamaya çalıştılar, hayatlarına hakim kıldılar ve sonraki nesillere aktardılar. Mevcut *Tevrat* Yahudilerin, *İncil* Hıristiyanların, Kur'an da Müslümanların kitabıdır. *"De ki: Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür? De ki: Allah benimle sizin aranızda şahittir. Ve bu Kur'an bana vahiy olundu ki, sizi ve onun ulaştığı herkesi uyarayım. Gerçekten siz, Allah'tan başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: Ben şahitlik etmem! De ki: O bir tek ilahtır ve gerçekten ben ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım."*[137] *"Fakat o, şanlı bir Kur'an'dır, Levh-i*

[135] Şûrâ, 42/51
[136] Tâhâ, 20/13.
[137] En'âm, 6/19.

mahfuz'dadır."[138] *"Hakikaten bu, korunmuş bir kitapta bulunan çok saygın bir Kur'an'dır."*[139] âyetleri, inmeden önce Kur'an'ın *Levh-i mahfuz*'da bulunduğunu göstermektedir.

*Levh-i mahfuz*un içeriği ve konusu gaybi konulardan olduğundan ayrıntıya girmemek gerekir. Ezelden beri olup olacak havadisi Allah Teala orada bulundurmuş ve tescil etmiştir. Onun varlığı, Kur'an ve olayların orada tescil ve yazımı konusunun önemini göstermektedir.

1.5. Âyetlerin Adedi

Kur'an âyetlerinin adedi konusunda ihtilaf edilmiştir. Avâm, âyet sayısının 6666 oluşunda ısrar etmektedir[140]; ancak bu sayı gerçekçi değildir. *Diyanet İşleri Başkanlığı* tarafından basılan *Dini Kavramlar Sözlüğü,* âyet sayısını 6236 olarak verirken, [141] *Diyanet İşleri* sabık başkanlarından *Ömer Nasuhi Bilmen,* 6016 olarak vermektedir ki [142]bu rakam elimizde mevcut olan *Mushaf*ın ayet sayısıyla örtüşmektedir. Neticede ihtilaf, asılda olmayıp itibaridir. Âyet sayısı hakkında görünen ihtilaf, Hz. Peygamber'in farklı uygulamasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki: Hz. Peygamber âyetlerin başında vakfederdi, âyeti talim ettikten sonra diğerine geçerdi. Bazı sahabiler, Hz Peygamber'in vakfedişini âyet sonu olarak bazıları da talim olarak değerlendirip sonraki âyetin devamı olarak not ederlerdi. Anlam bakımından herhangi bir değişiklik arz etmezdi.[143]

İhtilafın diğer bir nedeni de, tek bir âyet sayılan herhangi bir metnin bazı alimlerce iki âyet sayılmasıdır. Sûre başlarındaki besmelelerin *mukatta'* harflerinden bağımsız olup olmaması da ihtilafın diğer bir nedenidir.

---

[138] Burûc, 85/21-22.

[139] Vakia, 56, 77, 78.

[140] Bk. Kurtulmuş Numan, *Amentü Şerhi,* İstanbul, 1978. s. 73.

[141] Karagöz, İsmail, *Kavramlar Sözlüğü,* Ankara, 2005, ilgili md.

[142] Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıhiyye Kamusu,* İstanbul, ts, 1/45.

[143] Bk Zerkânî, Muhammed, Abdulazim, *Menahilu'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an,* Mısır, ts.1/321.

1.6. Kur'an'ın Cem'i

Kur'an Hz. Peygamber döneminde toplanmadı. Çünkü;

1. Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ın nüzulü devam ediyordu, bu nedenle de âyetlerin yeri değişiyor, nesh söz konusu olduysa ilgili âyetler çıkarılıyordu.

2. Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ın zayi olma ihtimali yoktu. Çünkü *Cibril* her yıl Hz. Peygamber'e inen âyetleri okuyordu. Hz. Peygamber de Kur'an'ı *Cibril*'e arz ediyordu.

3. Hz. Peygamber döneminde yazı dokümanı yaygın değildi.

Âyetlerin yeri vahiyle tespit edildi. Zira Kur'an konusunda ictihad söz konusu değildir. *Cibril* indirmiş olduğu âyetlerin yerini belirtir, yılda beş defa onları Hz. Peygamber'e arz ederdi. Son yılda ise iki defa arz etti. Hz. Peygamber, *"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor"*[144] âyetinin yerini işaret etmede olduğu gibi, zaman zaman "*Cibril* bana şu âyeti şu sûredeki yerine koymamı emretti" buyururdu.[145]

1.7. Hz. Osman'ın Fazla Mushafları Yakma Meselesi

Hz. Osman, Hz. Peygamber'in eşi *Hafsa*'nın yanında bulunan Kur'an'ı *Kureyş* lehçesini esas alarak ashabın icmaiyle tek Mushaf'ta yazdırdı, geri kalanları yaktırdı. *Hz. Osman* bu hareketiyle Kur'an konusunda meydana gelebilecek ihtilafların önüne geçmeyi amaçlıyordu. *Hz. Osman* tevatürle ulaşmayan ve bazı sahabelerin tefsir olarak kullandıkları rivâyetleri almadı. *Abdullah b. Mesud*, ilkin icraata karşı çıktıysa da, sonunda ashabın kararına uydu. Elimizde mevcut olan Kur'an onun örneğidir. *Hz. Ali* kendi döneminde *Hz. Osman*'ın hareketini tasvip ederek şöyle

---

[144] Bk. Nahl, 16/90.

[145] Zerkânî, *Menahil*, age. 1/323.

demiş: *Osman*'in döneminde ben halife olsaydım aynısını yapardım.[146]

1.8. İlk Mushaf

İstanbul'da taş baskıyla yazılan *İmam Osman Mushaf*ının *Hz. Osman*, diğer halifeler ve *Osmanlı Devleti*'yle ilgisi bulunmamaktadır. H.1084 yılında vefat eden *Hafiz el-Hanefi* lakaplı İstanbullu *Ali b. Osman* hattıyla yazılan nüshadan çoğaltılan Kur'an'ı Kerim'dir.[147] *Hz. Osman*'ın istinsah ettiği Mushafların yeri konusunda değişik kanaatler bulunmaktadır. Bu bağlamda *İbn Kesir* şöyle der: Söz konusu Mushaflardan bir tanesi *Taberya*'da muhafaza edildi. H. VI. asrın başlarında oradan *Şam*'a nakledildi. Deriler üzerinde iri harflerle yazılmıştı. *Sultan Selim* h.922 yılında Şam'a girince *Emevi* Camii'nde namaz kıldı. Mezkur Kur'an'dan bir bölüm okundu. Mushaf *Şam*'dan *İstanbul*'a taşındı.[148] *Zerkânî* ise mezkur Mushafların yeri konusunda kesin bir delilin bulunmadığını belirtir.[149] Mushafların bulunduğu yerlerin idareleri değişti. *Rusya*'da ihtilal oldu. Bu değişikliklerin Mushafların zayi oluşunda etkili olduğunu tahmin ediyoruz.

1.9. Kur'an'dan Kur'an Tasavvuru[150]

Gerçekten de bu Kur'an (insanları) en doğru yola ulaştırmaktadır.

Kur'an, 17/9

---

[146] Zerkâni, *Menâhil*, age., 1/251.

[147] Bk. Muhammed Hayır Ramazan Yusuf, *el-Keşkulu'l- Mutfid*, Beyrut, 2000, s. 234-255.

[148] Bk. Tantâvi, Ali, *Fetâvâ*, Cidde, 1987. s. , 34.

[149] Zerkânî, *Menâhil*, age., 1/361.

[150] Bk. Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1972, s. 273-282; Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakûb, *Besâiru Zevi't-Temyiz fi Letâifi'l- Kur'ani'l- Aziz*, Beyrut, ts, 1/88-96; *Salih, Suphî, Ulûmu'l- Kur'an*, Beyrut, 1979, s. 17-21; Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'an*, age., 1/159-165; Doğrul, Ali Rıza, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul, 1980, s. XL-XLIV.

Kur'an'ı doğru tasavvur etmenin tartışılmaz adresi, kaynağı, bizzat Kur'an'ın kendisidir. Kur'an'ın ne olduğunu, neden bahsettiğini, özelliklerini ve konumunu en iyi bilen, indireni olan Allah Teala'dır. Rabbânî tasavvurun en isabetli ve en doğrusu hiç kuşku yok ki Kur'an'ın Kur'an' deki tasavvurudur.

Kur'an'a göre;

1.9.1. Kur'an'ın Kitap Oluşu

"İşte O Kitap, bunda şüphe yok; korunacaklar için hidâyetin ta kendisidir."[151] Yani Kur'an, kitap sayılmaya layık olan biricik, mükemmel ve insanlığı hidâyete eriştirmek için gönderildiği müjdelenen, hiçbir zaman eskimeyecek, hiç kimse tarafından yok edilemeyecek ebedi ve Allah'ın *Levh-i mahfuz*'da koruduğu, benzerini getirmek üzere insan ve cinlerin tümü bir araya gelseler bile bunu gerçekleştiremeyecekleri kitaptır.

1.9.2. Kur'an'ın Vahiy Oluşu

"... Bu Kur'an bana sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu...."[152] *"Bu (Kur'an) alemlerin Rabbi tarafından (bir) tenzildir."*[153] Yani Allah tarafından indirilmiş olan Kur'an'dır.

1.9.3. Kur'an'ın Hak Oluşu

"De ki, hak geldi, batıl yok oldu."[154] Kur'an haktır, doğrudur, batıl ile hiçbir ilgisi yoktur. Batıl, bu hakkın karşısında yok olmağa mahkumdur. Kendisi hak, hükmü hak, emir ve yasakları hak, daveti hak ve hedefi haktır.

1.9.4. Kur'an'ın Zikir Oluşu

"Dediler ki: 'Ey kendisine zikir (her şeyi beyan eden, hatırlatan kitap) gönderilen zat! Sen mutlaka mecnunsun!'"[155] Zikir anmak, bir şeyi unutmamak, hatırda tutmak, şöhret şan ve şeref manalarına gelir. Kur'an'a zikir denilmesi, unutma/nisyanla öz-

---

[151] Bakara, 2/2.
[152] En'âm, 6/19.
[153] Şuarâ, 26/192.
[154] İsrâ, 17/81.
[155] Hicr, 15/6.

deşleşen insanı devamlı olarak Allah ile iletişim içinde tutmak istemesinden dolayıdır. *"Zikri/Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."*[156] Kur'an Allah'ı ahireti kendimizi bize hatırlatan ve tanıtan en büyük kaynaktır. *"Resulüm! Sana vahiy edilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayasızlıktan, kötülükten alıkoyar.(Kur'an'la) Allah'ı anmak elbette en büyüğüdür"*[157] âyeti, Kur'an'ın en büyük zikir olduğunu haber vermektedir. Kur'an'ın hepsi Allah'ı hatırlatmaktadır. Çünkü onun her şeyi ilahîdir. Kur'an, Cenabı Allah'ı, zihin, kalp ve dilde tutmak istemektedir. Allah Teala, bunları gerçekleştiren bir vesile gönderdi. O, yaratılış gayemizi, nereden geldiğimizi, nereye gideceğimizi, Rabbimizi, O'nun üzerimizdeki hakkını, O'nunla münasebetimizi, elçilerini, kainatı ve onun yaratılışını, onunla olan ilişkiyi hatırlatmaktadır.

Kur'an insanlara mükellef oldukları vazifeleri tanıttığı ve bunları akıllarında ve kalplerinde hıfzetmelerini gerçekleştirdiği, okuyup amel edeni, her iki dünyada şerefli ve aziz kıldığı için bu ismi almıştır. Diğer bir ifadeyle, Kur'an her zaman kendisine sarılanları yüceltmiş, şan ve şereflerini artırmıştır. Kur'an, zikrin en büyük kaynağıdır. Zikrin bir anlamı hatırlamak olduğuna göre Kur'an, okuruna, yaratılış gayesini hatırlatmaktadır.

1.9.5. Kur'an'ın Öğüt Oluşu

"Ey insanlar! Size Rabbiniz tarafından öğüt gelmiştir."[158] Mev'ize/öğüt; bir kimseye kalbini yumuşatacak söz söylemek, nasihat etmek ve öğüt vermek manasındadır. Kur'an en güzel öğütleri vererek, insanları her iyiliğe davet eden, her kötülükten sakınmaya ve korunmaya teşvik eden bir kitap olduğundan bu sıfatla anılmıştır.

---

[156] Hicr, 15/9.
[157] Ankebut, 29/45
[158] Yûnus, 10/57.

1.9.6. Kur'an'ın Hem Hüküm Hem Hakem Oluşu

"Bunu (Kur'an'ı) böylece Arap diliyle bir hüküm olarak indirdik."[159] Kur'an her davayı halletmek ve kesin bir hükme bağlamakla her işi zapt ve rapta almakla baştan başa hükümdür. İnsanların ihtilaf etmeleri, yaratılışları gereğidir. *"İnsanlar ihtilaf etmeye devamı edecekler."*[160] İnsan birey olarak ihtilaf eder, toplumlar ihtilaf ederler, aileler ihtilaf ederler, uluslar birbirleriyle ihtilaf ederler. İnsanlar, akidede, muamelede, ahlâkta ihtilaf ederler. Kur'an ihtilaf anında, kendisini adres gösterir[161]

1.9.7. Kur'an'ın Hikmet Oluşu

"İşte bu Rabbi'nin sana gönderdiği hikmettendir."[162] *Hikmet,* dillere monoton olarak aktarılması çok güç kavramlardan birisidir; *hakeme* kökünden gelir. *Hakeme*, hayvanı aşırı koşmaktan, serkeşlikten alıkoyan dizgindir. *Hikmet* de insanı cehaletten, kötü ahlâktan korur. *Hikmet*; eşyayı ilim ve akıl ile keşfetmek ve en uygun yöntemle kullanmaktır. *Hikmet*, bilginin doğru olarak uygulanmasıdır. *Hikmet,* basiret üzere; yani, bilgi ve irfanla insanlarla iletişim kurmaktır. *Hikmet,* hakkı ve hayrı örnek alarak onlara göre hareket etmektir. *Hikmet*, ifrat ile tefrit arasında mutedil hareket etmektir. *Hikmet*, söz ve hareketle isabet etmektir. *Hikmet*, hizmette itidali yakalamak, gaye ve hedefleri saptamak, her şeyi yerli yerine koymaktır. Kur'an baştan sona hikmettir. Aklın doğruluğuna hükmedeceği, kişinin örnek tutmakla salah bulacağı öğüttür. En sağlam sözdür ve herhangi bir fesadın ona karışmasına imkan yoktur. Tüm bu tanımları göz önünde bulundurarak hikmeti şu biçimde tanımlayabiliriz: *Hikmet, münasip sözü münasip şahsa münasip zamanda, münasip ölçüde ve münasip zeminde ulaştırmaktır.* Ve Kur'an bu bakımdan hikmetin kendisidir.

---

[159] Ra'd, 13/37.
[160] Hûd, 11/118.
[161] Bk. Şûrâ, 42/10.
[162] İsrâ, 17/39.

1.9.8. Kur'an'ın Şifa Oluşu

"Ey insanlar size Rabbiniz tarafından bir öğüt ve sinelerde ne varsa hepsi için şifa olan (kitap) gelmiştir."[163] Kur'an kalp için şifadır. Kalbin şifa bulması bedenin şifa bulmasıdır, bedenin şifa bulması bireyin şifa bulması ve toplumda sağlam bir unsur olması anlamındadır. Keza kalbin fesadı, bedenin fesadına, bedenin fesadı, bireyin fesadı anlamındadır, neticede toplumun fesada girmesi demektir.

İbn Teymiyye, Kur'an nuruyla aydınlanmayan kalplerin lanete maruz olduğunu ifade eder.[164] O halde dünya ve ahiretin salah ve selameti kalbin şifa bulmasına bağlıdır. Kur'an, inancı bozarı, iradeyi zaafa uğratan hastalıkları gideren ilahi bir şifa reçetesidir. Yani, Kur'an sapmalara, şirke, inkara, nifaka, hasta ruhlara, kriz ve çalkantılara şifadır. Dünya türlü türlü dert, hastalık, bela, mihnetle dolu bir hastaneye, peygamber bir tabibe, Kur'an da şifa dolu ilaca benzetilmiştir.[165]

Hz. Peygamber, *"Allah'ım! Kur'an'ı kalbimin baharı, gönlümün nuru, üzüntümün çaresi kıl"*[166] buyurmakla Kur'an'ın şifa olduğuna dikkat çekmiştir. Buna rağmen ne hazindir ki Kur'an meczup, hasta, sarah insanlara okunduğu halde düşünebilen, aklı başında insanlara neden okunmadığı merak konusudur. Kur'an, batıl inançlardan tahrip olmuş kalpler için şifadır. Kalbi, zihni, her türlü şüphe, şaşkınlık ve çaresizlikten korur, şirke karşı tevhidi, dünyevileşmeye karşı zühd ve ahiret bilincini işler. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için misal getirir, terhib eder, özendirir, uyarır, kıssa getirir, irade, düşünce ve zihni eğitir, göze, kulağa ve kalbe hitap eder. Kalbi sağlam inançla besler, ruhu tezkiye eder.

İnsanın görülen ve görülmeyen düşmanları olur. Allah Teala, *"Sizler de onlara karşı gücünüzün yettiği her çeşit kuvvetten sa-*

---

[163] Yunus, 10/57.

[164] Bk. Karnî b. Abdillah, *Alâ Mâideti'l- Kur'an*, Beyrut, 2004, s. 12.

[165] Yazır, *Tefsir*, age. 5/3195.

[166] İbn Hanbel, *Müsned*, 1/291.

vaş için beslenen atlardan hazırlayın..."[167] âyetiyle görülen düşmanlara karşı hazırlıklı bulunmamızı emretmiştir. Görünmeyen düşmanlara karşı hazırlıklı olmamızı da emretmiştir. Sığınılacak kale anlamına gelen *Muavvizeteyn*/İki sûre ; *Felak ve Nas* sûrelerin indirdi. Cenab-ı Allah, Hz. Peygamber'e ve dolaysıyla da insanlara onları okumayı emretti. Onları hakkıyla okuyan zırha bürünmüş şer güçlerden korunmuş olur.[168] Sıkıntı diyarı dünyada insanın gönül şifası Kur'an'dır. Kur'an'la beraber yaşamak, onun havasını teneffüs etmek, onun atmosferinde bulunmak, Allah ile yaşamaktır.

1.9.9. Kur'an'n Hidâyet Oluşu

"O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttkakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir hidâyettir."[169] *Hidâyet,* doğru yolda gitmektir. Kur'an gidilecek yere yola delalet ve irşat eden vasıtadır. Sapıklık manasında olan dalalet, onun zıttı dır. Kur'an'ı okuyup anlamaktan gaye, onunla hidâyete ermektir. Yani, onunla nasıl doğruya ulaşırız; Kur'an bir nurdur, onunla nasıl aydınlanırız, Kur'an bir hayattır, onunla nasıl diriliriz; o bir hazinedir, kapısını nasıl açarız; sevgili bir dosttur nasıl birlikte oluruz; meyvelerini cömertçe uzatan bereketli bir ulu ağaçtır, gölgesinde nasıl devşiririz?[170]

Kur'an baştan başa hidâyettir. İnsanın maddi ve manevi açıdan olgunlaşması Kur'an'ın sunmuş olduğu *hidâyet*e tabi olmasıyla mümkündür. *"Kim benim hidâyetime tabi olursa, yoldan sapmaz, bedbaht da olmaz."*[171] Kur'an, insanları, mukadder olan yükselme ve gelişmenin hedefine vardıracak hidâyet kaynağı, İslam'ın mesaj ve uyarısıdır, kurtulmak isteyenlere kurtuluş yoludur, mesajına gönül verenler için hidâyettir, aydınlığa çıkmak isteyenlere meşaledir.

---

[167] Enfâl, 8/60.

[168] Bk. Buhari, Meğâzî, 83.

[169] Bakara, 2/2.

[170] Hâlidî, Salah Abdulfettah, *Kur'an'ı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru,* çev, Yusuf Işıcık, Ankara, 1998. s. 158.

[171] Taha, 123.

Kur'an'ın hidâyeti icbarî değil, ihtiyarîdir. Bazı insanlar onun mesajına kulaklarını tıkarlar, hidâyete ermek istemezler. Kur'an, sorumluluk yükler. *Muhammed Abduh,* konuyla ilgili olarak şunları der: Kur'an'la hidâyet bulmak her mükellefe farzdır. Bu nedenle Kur'an okuyan, onu anlayarak ve tefekkür ederek okumalı. Az da olsa Arapça'ya vakıf biri kendine yetecek kadar ondan yararlanabilir. *Arapça* bilmeyen veya okuma yazması olmayanlar da onu bilenlerden sormalıdır. Her Müslüman'a ömründe bir defa da olsa Kur'an'ın tamamını anlayarak okuması veya dinlemesi farzdır. Bu, kendisine genel bir kültür verir ve onu Kur'an'ın değindiği konuları inkar etmekten alıkoyar.[172]

Kur'an, yaratıcının yaratılanlara sunduğu hidâyet rehberidir. Kur'an, hidâyet meşalesi, aydınlık, hayat kitabı ve düsturudur, akide, ibadet, davet, hareket, cihat ve aksiyon kitabıdır, Müslümanların son kitabıdır. Kur'an ilk âyetlerde bile hidâyet kılavuzu olduğunu belirtmektedir.[173] Onun hidâyeti, yol gösteren, bütün insanlık için inanç, ahlâk ve muamelatta başarıyı hedefleyen ve garantileyen türdendir. Bu hidayet sayesinde en ilkel en katı ve bedevi insanlar hidâyet buldular. *"Biliniz ki bu Kur'an, insanları en doğru yola hidâyet eder ve iyi işler yapan müminlere büyük bir mükafat olduğunu müjdeler."*[174] *"Ey kitap verilenler! Şimdi size, kitabınızın gizlemekte olduğunuz birçok yerlerini sizlere açıklayan birçoğunu da geçi veren Peygamberimiz geldi. İşte size Allah'tan bir nur, bir parlak kitap geldi. Allah, rızası ardınca gidenleri onunla kurtuluş yollarına yöneltecek ve izni ile onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp doğru yola koyacak."*[175]

Kur'an'ın hidayetinden fıtratı bozulmayanlar yararlanır. Kalplerine, gözlerine, kulaklarına perde çekenler ondan yararlanmazlar. Nitekim *Ebu Cehil, Ebu Leheb* bizzat Hz. Peygamber'den Kur'an dinledikleri halde yararlanmadılar. Çünkü Kur'an hakikatlerinin yetişeceği ortam ve zemine sahip değillerdi.

---

[172] Bk. Rıza, Muhammed Reşid *Tefsiru'l-Menâr,* Beyrut, ts., 1/364.

[173] Bk. Fâtiha.1/7; Bakara, 2/2.

[174] İsrâ, 17/9.

[175] Mâide, 5/15, 16.

Kur'an her iklimde dal vermiyor, elverişli bir kalp, bir ruh ister. *"Bir de sen Kur'an'ı okuduğun zaman Biz seninle ahirete inanmayanlar arasına görünmez bir perde çekeriz. Ve kalplerinin üzerine onu iyi anlamalarına engel kabuklar geçiririz ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Rabbini Kur'an'da tek olarak andığın vakitte ürkerek arkalarını döner giderler."*[176] *"Onlara: 'Rabbiniz ne indirdi?' denildiğinde 'Eskilerin masalları' dediler."*[177] Kur'an'ın asıl fonksiyonu, İslam Dini'nin entelektüel ve ahlâki temelini açıkça ortaya koyup bunları örneklerle güçlendirmek ve kalplere işlemektir. Her anlamıyla Kur'an hidâyettir. Kur'an hidâyetinde iman vardır, huzur vardır, ilim ve aksiyon vardır, Allah ile kul arasındaki bağ kurma vardır, onun ihtiyaçlarını yerine getirmek fıtratına muhalif konulardan uzaklaştırma vardır. Ne hazindir ki insanlar, Kur'an'ın hidâyete götürme özelliği yerine, onu değerli ve sihirli bir eşyaya dönüştürmüşler. Evler için bir ziynet, çocuklar için nazarlık, deli ve meczuplara üfürülen bir malzeme haline getirmişlerdir.

1.9.10. Kur'an'ın Hayat Yolcusunun Rehberi Oluşu

İnsan *Hz. Adem'le* başlayan bir yolculuk içindedir. *Bezm-i elest* aleminden *Hz. Adem'in* sırtına oradan, soy, soy, kuşak, kuşak babasının sırtına, orada annesinin batınına, dünyaya, kabre, mahşere, sonda cennet veya cehenneme doğru yol almaktadır. Bir kaptan için pusula, bir gezgin için yol haritası ne ise insan için de Kur'an odur. Hayat yolcusu, nereden geldiğini, nereye gideceğini, nerelerde istirahat edeceğini, beraberinde neler götüreceğini Kur'an'da bulur. Bu nedenle bu pusulayı/Kur'an'ı yanında taşımayan yolcu şaşkındır. *Geldim, ama nereden geldim, niçin geldim, ne zamandan beri yolcuyum, nereye gideceğim, yanımda neler bulundurmam gerek?* Benzeri birçok soruya cevap veremez.

Kur'an, *"Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz, ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız."*[178], *"(Ey insan-*

[176] İsrâ, 45-46.
[177] Nahl, 16/ 24.
[178] Tâhâ, 20/55.

lar! Âhiret için) azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır"[179] âyetleriyle bu hayati sorulara veciz bir biçimde cevap vermiştir. Kur'an, hidâyet rehberidir, onu okuyan, dosdoğru yolu, sağlam inancı, hayatın anlamını, helal ve haramı tanır, Rabbânî ahlâka bürünür, cenneti, cennet ehlini, cennete götüren amel ve yolları, cehennemi, cehenneme götüren amel ve yolları öğrenir.

"*Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir.*"[180] Âyette, doğruluk *üstünlük* formuyla kullanılmıştır. Bunun anlamı âyet, cüz'i anlamda hidâyete götürmeye çalışan başka yöntemlerin bulunduğuna, ancak onların yeterli olmadığına dikkat çekmektedir. Onun peşine düşen menzile ulaşır, ondan uzak kalan yolda bocalayıp kalır. Kur'an bir ışıktır, hakikat yolcuları onunla aydınlanırlar. O, bir finaldir, yarışmacılar ona koşarlar, bir programdır, hakikat yolcusu ancak bu programı izleyerek amacına ulaşabilir.[181]

Kur'an, her konuda en güzelini ortaya koymuştur. Onun hayat biçimi en güzel modeldir. İnanç esasları, en sağlam esaslardır, ahlâk, muamele, eğitim, ekonomi konusundaki söylemi en sağlam olanıdır. İnsana en faydalı şey neyse Kur'an ona teşvik etmiş, zararlı her şeyden onları alıkoymaya çalışmıştır. İnsan hakları, adalet, insanlar arası ilişkileri en sağlam ve adil temellere dayandırır. "Şüphesiz ki Kur'an'ı Kerim tümüyle bütün insanlık için rehberdir. Ama her insan için her âyeti anlama seviyesi aynı değildir. Nasıl her maddi gıdanın, her yapıdaki ve bölgedeki insanın bedenine ve sağlığına uygun düşmesi şart değilse, aynı şekilde manevi gıdalar da öyledir. Bedenlerin yapı ve ihtiyaçları farklı olabileceği gibi, ruhları, yapı ve ihtiyaçları da farklı olabilir."[182]

---

[179] Bakara, 2/197.

[180] İsrâ, 17/9.

[181] Muhasibi, Haris, el-Aklu ve Fehmu'l -Kur'an, çev. Veysel Akdoğan, İstanbul, 2003, s. 103.

[182] Nedvi, *Kur'an'dan,* age, s. 143.

Kur'an insanları nereden nereye taşımak istediğini; *"Elif, Lâm, Ra. Bir kitap sana indirdik ki, insanları Rablerinin izni ile karanlıklardan nura çıkarasın; doğruca o yüce ve övülmeye layık olanın yoluna ki, bütün izzet ve hamd O'nundur."*[183] *"Ey kitap verilenler, şimdi size, kitabınızın gizlemekte olduğunuz birçok yerlerini sizlere açıklayan birçoğunu da geçen Peygamberimiz geldi. İşte size Allah'tan bir nur, bir parlak kitap geldi. Allah, rızası ardınca gidenleri onunla kurtuluş yollarına yöneltecek ve izni ile onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp doğru bir yola koyacak"*[184] âyetleriyle beyan etmiştir. Karanlıklarla ifade edilen, şirk, cehalet, zulüm, despotizm ve sapıklıktan nur ile ifade edilen iman, huzur, ilim, irfan, adalet ve kurtuluşa taşımaktadır.

Kur'an, kayıp toplumun kendini bulma pusulası, "ben insanım" diyenin yol azığı, "hakikati kurtuluşu, arıyorum" diyen herkesin başvuracağı hidâyet kaynağı, içinde hazır çözümleri bulunduran bir hayat programı, tüm varlık aleminin bir tercümesidir.

Kur'an, gâyet muhkem bir gemiye benzer, onunla ebediyet yolculuğuna çıkan batmaz ve yolunu şaşırmaz.

1.9.11. Kur'an'ın Dosdoğru ve Vasat Bir Yol Oluşu

"Allah'a hamd olsun ki kuluna Kitab'ı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı. O'nu dosdoğru bir kitap olarak indirdi."[185] Kur'an dosdoğrudur. Her türlü çapraşıklıktan, dolambaçlıktan, yalan yanlıştan tamamıyla uzak olan dosdoğru bir yoldur.

"Bu (Kur'an) Rabbinin dosdoğru yoludur."[186] Bu yol zikzaklı olmayan dosdoğru bir yoldur. Orada kazaya uğramak yoktur, bu yolda nasıl seyredileceği işaretleri, bizzat indireni tarafından ortaya konulmuştur. Bu yol, güvenilir bir yoldur, bataklık ve karanlıklardan aydınlığa çıkarır, cennete kadar götürür. İnsan için en uygun, en sağlam yol aşırılığa sapmadan fıtratına uygun ola-

---

[183] İbrahim, 14/1.

[184] Mâide, 5/15-16.

[185] Kehf, 18/1-2.

[186] En'âm, 6/126.

rak hareket etmesidir. Kur'an, dosdoğru olan bu yolun sağına soluna sapmamayı önermektedir. Kur'an öğretileri yol üzerindeki işaret levhalarını andırmakta; yolcuları, yol üzerindeki işaretlere dikkat etmeye davet etmektedir. Kur'an fıtrat yoluna davet etmektedir. Kur'an yolu yaratıcının insan ve evrenle ilgili programıdır. Kur'an bu davetiyle sadece Müslümanları değil, gayrimüslimleri de davet etmektedir. "*De ki: Ey kitap ehli bizim ve sizin aramızda eşit olan bir kelimeye gelin. Yalnız Allah'a ibadet edelim. O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Birimiz diğerini Allah'tan başka tanrı edinmesin.*"[187]

Kur'an, iman-amel bütünlüğünü esas alır, onları birbirinden ayırmaz. Böylece İslam'ı imandan ibaret bilen, ameli dışlayan *Mürcie* ile günah işleyenlere savaş ilan eden *Havarîc* arasında vasat bir yol ortaya koyar. İman ve amel sahiplerine büyük mükafatlar, ahireti reddedenleri de ceza vaad etmektedir.

1.9.12. Kur'an'ın Rahmet ve Nimet Oluşu

"Kur'an'dan şifa ve rahmet olan âyetler indiririz."[188] Kur'an rahmettir. İnsanları her türlü cehaletten, sapıklıktan kurtararak ruhlarına merhamet yağdırır. *"Ey Peygamber! Rabbinin nimetini anlat, bildir."*[189] Nimet, hoşluğa diriliğe, refaha ve hali vakti iyi olmaya denilir, ferah ve sevinç manasında da kullanılır. Kur'an Allah Teala'nın en büyük nimetidir. Kur'an'ı Kerim'in hidâyeti de en büyük nimettir.

1.9.13. Kur'an'ın Ruh Oluşu

Kur'an'ın vaat ettiği ruh, hayat veren ruhtur, ruhların hayatı onunla kaimdir. Kur'an ruh bahşetmektedir. Bu nedenle Allah Teala onu "ruh" olarak nitelemiştir. *"Ve işte sana da böylece emrimizden bir ruh vahiy ettirdik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun. Ama Biz onu bir nur kıldık. Onunla kullarımızdan dilediğimize hidâyet vereceğiz. Ve emin ol sen de (insanları) doğru yola çağırıyorsun. O Allah'ın yoluna ki, göklerde ne var, yerde ne*

---

[187] Al-i İmrân, 3/64.

[188] İsrâ, 17/81.

[189] Duhâ, 93/11.

varsa hepsi O'nundur. Uyan, bütün işler döner dolaşır Allah'a varır."[190]

İnsanların bedenleri ruhla yaşadığı gibi maneviyatları da doğru din ile yaşar. İnsan kalbiyle yaşar, kalp fonksiyonu kalmadığı için de ölür. Kur'an insanın kalbiyle iletişim sağlar ve onu diriltir. Kur'an ölü bir topluma hayat bahşetti, diriltti. Kur'an vahiyden nasibi olmayanı ölüye benzetmiştir. "*Ölü iken diriltiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp hiç çıkmayacak kimse gibi olur mu?*"[191]

Hıristiyan oryantalist *Nasrî Sehleb* bu gerçeği şöyle ifade eder: Kur'an ruhumun bitmeyen kaynağıdır. O kaynaktan kana kana içenin ruhu asla susamaz. Allah'ın kelamı olduğundan onunla iletişim sağlayan biri ruhi yüceliklerle seyahat eder.[192] Yukarıda geçen âyet, ölüler konumunda olanların yaşayanlar konumuna yükseldiğini haber vermektedir. *Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Selman, Ebu Zer, Halid b. Velid ölüler konumundaydılar,* Kur'an'la dirildiler, Kur'an'dan almış oldukları ruhla diğer ölü toplum ve insanları da diriltmeye yöneldiler.

"*Ey iman edenler, size hayat verip canlandıracak yola davet ettiği zaman Allah ile peygamberin davetine icabet edin.*"[193] İki hayata sahip bulunmaktayız; geçici dünya hayatı, ebedî olan ahiret hayatı. Kur'an hayat verecek olana davet ediyor, hayatın her alanında hayat bahşettiğini beyan etmektedir. Ferde, topluma hayat bahşetmektedir, takdim ettiği akidesiyle, adabıyla, eğitim yöntemiyle yaşama biçimiyle muamele sistemiyle hep hayat bahşetmektedir. Kur'an'ın davet ettiği hayat, yemek ve içmekle sağlanan geçici hayat değildir, Kur'an böyle bir hayata davet etmiyor. Dünya hayatı homojendir, sahibi zaafa uğrar, hasta düşer, dert ve sıkıntılara yakalanır, zengin olur, fakir düşer, yaşla-

---

[190] Şura, 42/52-53.

[191] En'âm, 6/122.

[192] Şâr, Abdurrahman, b. Mansûr, *Mevsuatu Sin ve Cim, fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Riyad, 2004.Riyad, 2004,* , 1/17.

[193] Enfâl, 8/24.

nır ve sonunda ölür. Kur'an'ın davet ettiği hayat ise, ezelî ve eksiği olmayan hayattır.

Hayatımız yok mu ki Kur'an bizi hayata davet ediyor? Elbette hayatımız var, ancak fani, geçici ve sıkıntılarla dolu bir hayatımız var. *"Kuşkusuz ki gerçek olan ahiret hayatıdır."*[194] Kur'an böyle bir hayata davet ediyor. Dünya hayatımız ruhla kaim olduğu gibi, ahiret hayatımız da -Kur'an- ruhuyla kaimdir. *"Böylelikle sana katımızdan bir ruh vahiy ettik."*[195] Bize gerçek ruhu üfüren Kur'an'dır. Bu ruh Kur'an'ın sunduğu hayat nizamıdır. Müdahale yöntemidir. Ona sarılan o ruhtan nasibini alır. Gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ezeli ve kamil hayata nail olur.

1.9.14. Kur'an'ın Burhan Oluşu

"Ey insanlar! Size Rabbiniz tarafından burhan geldi."[196] Kur'an, mucize ve delildir. Bu delil bütün münkirlerin ve karşı gelenlerin gözlerini kamaştırır.

1.9.15. Kur'an'ın Aydınlık Oluşu

Gazali'nin de dikkat çektiği gibi, Kur'an güneş gibidir. Onun marifet sırlarının kalbe yansıması güneş ışıklarının yeryüzüne yansıması gibidir. Korku, haşyet, hürmet diğer belirtilerin insanın göğsüne akması da güneş sıcağının insan içine nüfuz etmesi gibidir. Çünkü *"Allah'tan hakkıyla alim kulları korkar"* âyetinin de belirttiği gibi, korku, marifet nurunun bir belirtisidir.[197]

Kur'an, insanlara ışık tutma ve onlara rehberlik etmek için Allah tarafından indirilmiş bir nurdur ki insan onun sayesinde Rabbini, kendisini, çevresini olduğu gibi görür, ahirete olan seferinde sapmadan devam eder. *"Onlar ki (Muhammed'le) birlikte gönderilen ışığa uymuşlardır."*[198]

---

[194] Ankebut, 29/64.
[195] Şûrâ, /4252.
[196] Nisa, 4/175.
[197] Gazali, *el-Erbain fi Usûli'd-Din*, Beyrut, 1988. s. 32.
[198] A'râf, 7 /156.

Kur'an'ın nuru bütün dünyayı kuşatmıştır. Kur'an, Hz. Peygamber'le beraber yaşayan insanların kalp ve akıllarını aydınlattığı gibi, kendilerinden sonra gelen kuşakların kalp ve akıllarını da aydınlatmaktadır. Hukukçu, idareci, düşünür eğitimci, idareci ve dil bilimci vs. kesimlere yön vermiştir ve vermeye devam etmektedir. Duyu organlarına hitap eden mucizeler şimşek gibi çok kısa bir süre akılları cezb edebilir, ancak kalıcı değildir. Bu nedenle Kur'an, akıl, ruh ve kalbe hitap edeni, duyu organlarına hitap edene, kalıcı olanı geçici olana tercih etti. Kur'an, öyle bir nurdur ki, içimizi, dünyamızı, beynimizi aydınlatmaktadır.

Kur'an'ın nuru, güneş, ay, yıldız ve projektörlerin ışığından farklıdır. Çünkü onun kaynağı bitmez, onun nuru ne doğudan ne de batıdan gelir. O, emsali bulunmaz bir kaynaktır. Güneş batar, Ay tutulur, ampul ve projektör söner, Kur'an'ın nuru ise asla tükenmez, büzülmez, batmaz, kırılmaz, sönmez. Onun nuru, insanın aklını, kalbini çevresini yolunu dünya ve ahiretini aydınlatır. Kur'an'ın yakıt ve enerjisi mübarek bir nurdur. Her şeyi ile vahiydir, içinde yabancı malzeme yoktur, kaynağı ilahî vahiydir, belli bir bölgeyi değil, tüm insanlığı ve kainatı aydınlatmaktadır. Kaynağı ilahi olduğundan, nüzulünden itibaren muarızları tarafından söndürme girişimleri neticesiz kalmıştır.

"Güneş'in girmediği yere hekim girer" denilmiş. Kur'an nurunun girmediği yer karanlıktır, dehşettir, başıboşluktur. Orada kimse kimseyi tanımaz. Güneş'in nuru insanları aydınlatır, ancak sadece gündüzleri aydınlatır. Işığıyla insanların bedenleri ısınır, kalpleri soğuktur, bu nedenle, insanları birbirine kaynaştıramıyor. Kur'an nuru kalıcıdır, gecesi, batması yoktur. Güneş çarpar, Kur'an göğüsler, Güneş, gece karanlığını dağıtır. Kur'an nuru ise, cehaleti, taassubu, bağnazlığı, küfrü, şirki ve düşmanlığı dağıtır. Güneş nuruyla önümüzü görürüz. Kur'an nuruyla geçmişimizi, hazırımızı ve geleceğimizi görürüz.

1.9.16. Kur'an'ın Allah'ın Kopmaz İpi Oluşu

Kur'an, "*Ve hep birlikte Allah'ın ipine/ Kur'an'a sımsıkı sarılın ve dağılmayın*"[199] âyetiyle toplum bireylerini birbirine bağlayan, pekiştiren en güçlü bağ olduğunu beyan etmiştir. O, dünya zindanında bulunan bizlerin tutunup aydınlık ve genişliğe çıkmamız için göklerden sarkıtılmıştır. Bu nedenle *Allah'ın ipine/kitabına sarılın* denilmiştir. *Habl/İp,* sözcüğünün kullanılması, kendisine sarılanları birbirleriyle kenetlediği içindir. Kur'an da kendisine sarılanları aynı hedef ve ilkeler etrafında birleştirip kuvvetlendirir, onları dağıtan unsurlarla mücadele eder, hizipçilik, ırkçılık, bölücülük, fitne ve fesattan korur. Kur'an bu özelliğiyle, safları pekiştirir, bölünmeyi yerer, insanlığı bir aile olarak görür.

"*Ey bütün insan kümeleri, sizleri bir tek kişiden yaratan sonra ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı gelmekten sakının! O, Allah'a karşı gelmekten korkun ki, siz O'nun ve o rahimlerin (akrabalık) hürmetine birbirinizden isteklerde bulunursunuz. Şüphesiz ki Allah, üzerinizde gözcü bulunuyor.*"[200] "*Ey insanlar, Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışanız diye sizi milletlere, kabilelere ayırdık. Haberiniz olsun ki, Allah katında en şereflíniz, en takvalınızdır. Muhakkak ki, Allah, bilendir, her şeyden haberdardır.*"[201] Kur'an bu özelliğiyle, ırk ve bölgeler farklı olsa bile tüm insanlığın bir aileye mensup olduğuna dikkat çekmektedir. Sağlam bir ipe tutunan kimse batmaktan kurtulduğu gibi, Kur'an'a tutunan da tehlikelerden korunur ve emniyete kavuşur.

1.9.17. Kur'an'ın Açık Oluşu

"*Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.*"[202] Yani apaçık, kendini beyan için kendisi kâfi, beyan edici, muradını dilediği gibi anlatıcı bir kitap geldi. "*Bu (Kur'an) Rabbiniz-*

---

[199] Âl-i İmrân, 3/103,
[200] Nisa, 4/1.
[201] Hucurât, 49/13.
[202] Mâide, 6/15.

den gelen basiretlerdir"[203] Ayette geçen "besâir" kalp gözlerini açan beyanlardır. Onunla hareket eden, önünü görür, basireti açılır, insana yol gösterir.[204]

Kur'an'ın emir ve yasakları açıktır, onda gizli bir şey yoktur, müşkül olanı açıklar, kapalı olanı açar, doğruyu, güzeli, beyan eder, mümin ile münafığın kim olduğunu, iyi ve kötünün ne olduğunu açıklar. *"Bu (Kur'an) insanlar için beyandır."*[205] Beyan etmek; besbelli ve apaçık etmek manasındadır.

Allah Teala, *"Şüphesiz ki onu açıklamak bize aittir"*[206] âyetiyle Kur'an beyanını, tefsirini üzerine almıştır. Kur'an *mübindir/açıktır.* Kur'an'ın hitap ettiği kavim Kur'an'ı işittikleri zaman; *onu anlamıyoruz, bize anlamadığımız şeyler söylüyorsun* türünden itirazlar yapmamışlardır. *"O'nu anlayasınız diye Kur'an'ı Arapça olarak indirdik."*[207] *İbn Teymiyye*'nin de işaret ettiği gibi, Kur'an'da anlaşılmayan bir konunun olması, Kur'an muarızlarını haklı çıkaracaktır, çünkü onlar Hz. Peygamber'in kendisine inen konuları bilmediğini ileri sürüyorlardı.[208]

Allah Teala'nın manası bilinmeyen bir mesajı göndermesi abestir. Kur'an Allah'ın mesajı olduğuna göre, anlaşılması gerekir. Anlaşılmayan bir şey mesaj olmaz. Allah Teala böyle bir hitaptan münezzehtir. *"Onları açık mucizelerle ve kitaplarla göndermiştik. Sana da bu Kur'an'ı indirdik ki kendilerine indirileni anlatasın diye. Belki düşünürler."*[209] Âyet, Kur'an'ın açıklanmasını, Hz. Peygamber'in görevleri cümlesinden saymaktadır. Kur'an'ın kapalı kalması onun görevini yapmadığı anlamına gelir ki Hz. Peygamber'e bühtan olur. Kişi elindeki romanı, hikaye, fen, matematik vb, bir kitabı anlamadan okumaz. Her iki dünyanın kurtuluşuna kefil bir kitap olan Kur'an anlaşılmaz mı?

---

[203] A'râf, 7/203

[204] Bk. Zerkeşi, *Burhân*,age., 1/281.

[205] Âl-i İmrân, 137.

[206] Kıyamet, 75/19.

[207] Zuhruf, 43/3.

[208] Bk. İbn Teymiyye, *Mecmuuu'l- Fetâvâ*, 17/396.

[209] Nahl, 16/44.

Kur'an normatif -kural koyan- bir mesajdır, anlaşılması gereklidir. Anlaşılmayan bir mesajla nasıl mücadele edilir? Kur'an, dilci için belagatında, filozof için hikmetinde, sosyolog için sosyal bilimlerde, idareci için idaresinde, eğitimci için eğitiminde eşsiz bir örnektir. Anlaşılmayan ve bulmaca türü bir kitap, söz konusu alanlarda nasıl etkin olacaktır? Keza, Kur'an anlaşılmayan bir metin olsaydı, meydan okumasının bir anlamı kalır mıydı? Zira insanlar anlamadıkları bir metne nasıl karşı koyacaklar, kabul veya ret edecekler?

Kur'an anlaşılmaz olsaydı insanlara şöyle bir itiraz hakkı doğardı: *Allah'ım! Bize anlaşılmayan muğlak ve çetin bir kitap gönderdin ondaki muradını anlayamadık, dolayısıyla ondan sorumlu olmanız hikmetine muhaliftir.* Birçok âyette, insanlar tarafından kolayca anlaşılması için Kur'an'ın *Arapça* indirildiği vurgulanmıştır. *"Akletmeniz için Kur'an'ı Arapça indirdik."*[210] *"Korunsunlar diye pürüzsüz Arapça ile bir Kur'an indirdik."*[211] Âyette geçen عوج/*ivec* lafzı manayı bozan veya anlaşılmayan çapraşık lafızlardır ki Kur'an ondan beridir.[212] *"Biz onu öğüt alırlar diye senin dilinde indirerek kolayca anlaşılmasını sağladık."*[213] âyeti de, Kur'an'ın anlaşılması için *Arapça* indirildiğini beyan etmektedir.

Kur'an, belagatın en üstün biçimini ortaya koymuştur. En basit tanımıyla belagat, dinleyiciye anlaşılan ifadelerle hitap etme sanatıdır. Kur'an anlaşılmayan kapalı bir kitap olsaydı, *beliğ* olma özelliğini kaybederdi. Kaldı ki Kur'an nazil olduğu toplumda böyle bir itirazla karşılaşmamıştır. Yani, *onu anlamıyoruz, kapalıdır* dememişler, *geçmişlerin efsaneleridir* diyorlardı. Anlaşılmasaydı, *onu anlamıyoruz ki iman edelim, anlamadığımız bir kitaba inanmayız* diyeceklerdi.

Kur'an'da *müşkül* ve *müteşâbih* âyetlerin bulunması mutlak anlamda olmayıp, insanların değişik kabiliyet ve seviyelerde ol-

---

[210] Yûsuf, 12/2.

[211] Zümer, 39/28.

[212] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 23/398.

[213] Duhân, 44/58.

malarından, *Arapça*'ya vakıf olmamalarından, dilin zamanla dejenere olmasından ve üzerinde gerektiği biçimde düşünmemekten kaynaklanmaktadır. *"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa onların kalpleri üzerinde kilitler mi vardır?"*[214] *"Eğer müşriklerden biri senden güvence isterse ona güvence ver ki Allah'ın kelamını dinleyebilsin"*[215] âyetleri sarih olarak müşrikler dahil, her kesimi Kur'an dinlemeye davet etmektedir. Eğer anlaşılmayan bir kitap olsaydı, hem Kur'an'dan böyle bir davet olmaz, hem de müşrikler, *bizi davet ettiğin kitap anlaşılmıyor ki onu dinleyelim biçiminde* itirazda bulunacaklardı.

Kur'an ne rumuz ne de bilmecedir. O, apaçık olduğunu defalarca beyan etmektedir. *İbn Teymiyye, müteşâbih* âyetler dahil olmak üzere Kur'an'da anlaşılmayan bir şeyin bulunduğunu iddia etmenin *bidat* ehlinin bir şiarı olduğunu şöyle açıklar: "Allah, başta peygamberlerine daha sonra da insanlara anlaşılmayan bir şey göndermekten münezzehtir. *Müteşâbih* dahil, Kur'an'ın tamamı açıktır. Selef ulemasından birçoğu *müteşâbih* âyetleri bildiklerini söylemişlerdir. Bu bağlamda *İbn Abbas*'ı zikretmek mümkündür. *İbn Abbas,* O "*O, Sana bu muazzam kitabı indiren O'dur. Onun bir kısmı anlamları kesin olup kitabın temelini oluşturan âyetlerdir. Diğer bir takımları da anlamları benzeşik olanlardır. Ama kalplerinde bir yamukluk bulunanlar fitne aramak için sadece anlamı benzeşiklerin ardına düşerler. Halbuki, onun gerçek yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar da: 'İnandık, hepsi Rabbimizdendir.' derler. Bunları özü temiz olanlardan başkası düşünemez."*[216] âyetinde geçen الراسخون/*er-Râsihun'un/ ilimde yüksek payeye* ulaşanlar olduğunu söylemiştir. *Rabi b. Enes,* (v.110/728) *Muhammed b. Cafer b. Zübeyr* de *müteşâbih*i bilenlerden olduklarını söylemişlerdir."[217]

İbn Kuteybe de, "Kimse *müteşâbih* dahil, Kur'an'da herhangi bir âyetin bilinemeyeceğini söylemesin, zira her âyet insanların

---

[214] Muhammed, 47/24.

[215] Tevbe, 9/6.

[216] Âl-i İmrân, 3/7.

[217] İbn Teymiye, *Fetâvâ*, age., 17/390.

istifade etmeleri için gönderilmiştir" demiştir.[218] Tabiin dönemi müfessirlerinden *Mücahid* de Kur'an'ı baştan sona kadar *İbn Abbas*'a arz ederek öğrendiğini ifade eder.[219] *İbn Mesud*, "Allah'a yemin ederim ki, ben her sûrenin nerede ve kimin hakkında indiğini bilirim, benden daha iyi tefsir bilen birinin olduğunu bilsem, mesafeye bakmadan deveme atlar, ondan öğrenmeye giderim" demiştir.[220]

Yukarıda da işaret edildiği gibi bazı alimler, *müteşâbih* âyetlerin bilinemeyeceğini savunmuşlardır. Ancak onlar hakkında da bir çok yorum ve kanaat belirtilmiştir. Kur'an'da mutlak anlamda anlaşılması mümkün olmayan âyet veya lafızlar olsaydı bidat ekol mensupları bunu kendileri için fırsat bilip Kur'an'ı arzu ve istekleri istikametinde tefsir etmeye ve Kur'an'ı ta'n etmeye çalışacaklardı. Zira vahyin gelmemesi ile anlaşılmayan bir vahyin gelmesi arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. *"Muhakkak bilen bir topluluk için âyetlerimizi geniş geniş açıkladık."*[221] *"Gerçekten onlara inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik"*[222] âyetleri Kur'an'da bilinemeyecek herhangi bir âyetin bulunamadığını göstermektedir.

Anlaşılması mümkün olmayan âyetlerin bulunması, "Hz. Peygamber görevini ikmal etmeden gitti" anlamına gelir ki, bu iddia peygamberlik makamıyla bağdaşmaz. Âyetin *düşünüp anlasınlar* bölümü de, Kur'an'da açıklanamayacak bir âyetin söz konusu olmadığını vurgulamaktadır. Aksi takdirde mümkün olmayan bir şeyle sorumlu olmak söz konusu olur. Bu da ilahî hikmetle bağdaşmamaktadır.

Kur'an'ın apaçık olduğunu söylemekle onun herkes tarafından aynı biçim ve oranda anlaşıldığını belirtmek istemiyoruz.

---

[218] İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te'vilu Müşkili'l- Kur'an*, Mısır, 1973, 2/98.

[219] Taberî, Ebu Cafer Muhamed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut, 1995, 1/90.

[220] Buharî, Fedâilu'l- Kur'an, 5002.

[221] En'âm, 6/97.

[222] A'râf, 7/52.

Bizzat Kur'an, *"Hem kendilerine güven ve korku ile ilgili bir haber geldi mi onu yayıveriyorlar; halbuki, onu peygamberlere ve içlerinden yetkili olanlara arz etseler, elbette bunların görüş sunabilme yeteneğine sahip olanları onu anlar, bilirlerdi. Eğer Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı azınız hariç, şeytana uyup gitmiştiniz"*[223] âyetinde her şeyin ehli olanlarca veya ilgili mercilerce çözüme kavuşacağını haber vermektedir. Kur'an'ın bazı âyetleri avam tarafından anlaşılabildiği gibi, uzmanları bile uzun zaman düşündüren âyetleri de vardır.[224]

1.9.18. Kur'an'ın Aziz Oluşu

"Kur'an, aziz bir kitaptır."[225] Aziz, galip, kahir manasındadır. Kur'an, azizdir, ona sarılan aziz olur, yüz çeviren zelil olur. Kur'an kendisine karşı gelenleri mağlup etmiş, savaşanları hezimete uğratmıştır. Azizin diğer bir manası da eşsiz olmaktır, bu anlamda Kur'an eşsizdir.

1.9.19. Kur'an'ın Şanlı, Yüce ve Pâk Oluşu

"Bu kitap şanlı, yüksek ve tertemiz sahifelerdir."[226] Kur'an mükerrem sahifelerdir. Allah tarafından şan ve şerefi yüceltilmiş, mümtaz kılınmış bir kitaptır. Kur'an, saygın olduğu için, yüksek tutulmuş, kadri yüce sahifelerdir. Kur'an mutahhar/tertemiz, pâk bir kitaptır, tertemiz tutulmasına dikkat edilir ve ona hiçbir kirli el sürülmez. *"O, saygın bir kitaptır."*[227] *"Hayır! (İddialarının aksine) O, şanlı bir kitaptır."*[228] Âyette geçen *mecid* ifadesi, feyizli, çok faydalı, çok güzel, şanlı ve şerefli demektir. *Kur'an-ı Mecid*'den maksat, şerefi bütün kitaplardan üstün olan v gereğince hareket edenlere şan ve şeref veren bir kitaptır.

---

[223] Nisâ, 4/83.

[224] Bk. Candan, Abdulcelil, *Kur'an Okurken Zihne Takılan Âyetler,* İstanbul, 2004, s. 84, 90.

[225] Fussilet, 41/41,

[226] Abese, 80/ 13.

[227] Vakia, 56/77.

[228] Burûc, 85/21.

1.9.20. Kur'an'ın Olağanüstü Güzellikte Oluşu

"De ki: Bana vahiy olundu ki: Cinlerden bir topluluk Kur'an'ı dinleyip biz, aceb/olağanüstü güzel bir Kur'an dinledik.[229] Kur'an, hayret verici derecede güzeldir. Nazmının güzelliği, manalarının doğruluğu başka bir kitapla ölçülemeyecek derecede eşsiz bir kitaptır. Kur'an güzeldir, güzeli söyler, güzeli ister, güzele davet eder, güzele iletir.

1.9.21. Kur'an'ın Mübarek Oluşu

"Bu bizim gönderdiğimiz kitap, mübarektir."[230] *Bereket*, suyun çukur veya havuzda toplanması anlamındadır. Kur'an'ın mübarek olması tüm hayırları kendinden toplamasından dolayıdır.[231] Mübarek, feyzi, cihanı tutacak derecede bereketli ve verimli demektir ve Kur'an da böyle bir kitaptır. Kur'an, hayır ve bereket menbaıdır. Okunması, dinlenmesi, etüt edilmesi, tedebbür edilmesi, yazılması hayata geçirilmesi, tefsir edilmesi, taşınması, hep hayırdır, sahibine hayır ve bereket kazandırır. Onu tüm hayır ve bereketlerin yaratıcısı Allah Teala indirmiştir. Onunla iştigal eden hayır ve berekete gark olur. *"Bu çok mübarek kitabı, sana, özü temizler âyetlerini düşünseler ve ibret alsınlar diye indirdik."*[232] Kur'an indiği yeri bereketlendirir.

Kur'an her anlam ve türeviyle mübarektir. O, bulunduğu yer olan, *Levh-i Mahfuz* itibariyle mübarektir, aslıyla, kaynağıyla mübarektir, taşıyıcısı *Cibril* ile mübarektir, indiği yer itibariyle yani, Hz. Peygamber'in kalbi, *Mekke* ve civarı, *Hira, Sevr, Medine* mübarek yerlerdir. O, hacmi itibariyle mübarektir. O, ne taşınmayacak kadar ağır, ne de kaybolacak kadar ufaktır.

Kur'an mübarektir; çünkü mesai ve cehd verilmeye en layık kitaptır. Okunması ibadet, ezberlenmesi ibadet, bakılması ibadet, tefekkür edilmesi ibadet, müzakere edilmesi ibadet, ona davet etmek ibadet, onu savunmak ibadet, onu yaşamak, yaşamaya

---

[229] Cin, 72/ 1.
[230] En'âm, 6/ 93.
[231] Bk. Râğıb, *Müfredât*. b.r.k. maddesi.
[232] Sâd, 38/39.

davet etmek ibadettir. O, kısacık sözlerle çok zengin manalar ifade etmektedir. Sınırlı olmasına rağmen pek çok ilmi ifade ettiği için mübarektir. Koyduğu yasalar ve ilkeler itibariyle mübarektir. Etkileri, sonuçları itibariyle mübarektir.[233]

1.9.22. Kur'an'ın Furkan ve Şaşmaz Ölçü Oluşu

"*Alemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren Allah yüceler yücesidir.*"[234] *Furkan*, ayırmak manasına gelen mastardır. Kur'an, hakkı batıldan, helali haramdan ayırdığı için *Furkan* ismini almıştır. "*Musa'ya kitap ve Furkan'ı hidâyete eresiniz diye verdik*"[235] âyetine göre *Furkan*'ın diğer bir manası da *kurtuluş*tur. Yani, insanları sapıklıktan, karanlıklardan kurtaran ilahî mesajdır. Kur'an *Furkan*'dır; doğru nedir, yanlış nedir ortaya koyar, alternatifler sunar. Mesela, inanç bağlamında Allah'ı mutlak manada inkâr edenlerden bahsederken, diğer taraftan da çok tanrılı dinlerin bulunduğunu haber verir; ikisinin de yanlış olduğunu, İlah'ın mevcut olduğunu, zat ve sıfatlarında bir zaafının bulunmadığını, ortaksız olduğunu beyan eder.[236]

İnsanlar, Kur'an sayesinde nelerin doğru nelerin yanlış olduğunu öğrendiler. O, kıstas-ı müstakimdir; yani şaşmaz ölçüdür. Müslüman, inancını, ibadetini, muamele ve ahlâkını Kur'an'a arz eder, Kur'an'la özdeşleşeni alır, gerisini terk eder. Bu açıdan Kur'an şaşmaz bir ölçü ve belirleyici bir mihenktir.

Kur'an, tasavvurumuzu, bilgi ve marifetimizi en *doğru kıstas* olan/Kur'an'la değerlendirmemizi emretmiştir. "*Doğru ölçek ile tartınız.*"[237] *Gazali*, âyette geçen *kıstas-ı müstakim*in Kur'an'da yerini bulan değer ölçüsü olduğuna dikkat çekerek şöyle der: Allah Teala, değerlerimizi ölçmek için onu indirmiş ve elçilerine öğretmiştir. Kim elçilerinden bu ölçü birimlerini öğrenirse ilahi teraziyle ölçmüş ve âdilce bir değerlendirme ortaya koymuştur. Aksine kim de ilahî ölçü olan Kur'an'dan yüz çevirir, heva ve gö-

---

[233] Bk. Hâlidî, *Kur'an'ı Anlamaya*.., a.g, e., s. 108.

[234] Furkân, 25/1.

[235] Bakara, 2/53.

[236] Bk. Şa'râvî, *Tefsir*, age., 17/10357.

[237] İsrâ, 17/35.

rüşlerini öne geçirirse sapar ve dalalete yuvarlanır. Kur'an müteaddit yerlerde bu ölçüyü hatırlatır. *"Rahman, Kur'an'ı öğretti, insanı yarattı, ona güzel beyanı belletti. Güneş ve Ay hesap iledir; çimen, ağaç secde eder dururlar. Bak şu güzel göğe, onu yükseltti, mizanı koydu ki, tartıda taşkınlık etmeyesiniz. Tartıyı adaletle doğru tutun, teraziyi aksatmayın!"*[238] *"Andolsun ki, Biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik; beraberlerinde kitap ve mizan (terazi, ölçü) indirdik ki, insanlar adaletle tutunsunlar. Bir de demiri indirdik ki, onda hem çetin bir sertlik, hem de insanlar için birçok faydalar vardır. Çünkü Allah kendisine ve peygamberlerine gıyabında yardım edenleri belli edecektir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, üstündür."*[239]

Kur'an'ın zikrettiği bu ölçü, buğday, arpa vs. ölçen tartı aletleri değildir. *"Göğü Allah yükseltti ve dengeyi O koydu"*[240] âyetinde kainattaki ölçü ve dengeyle beraber zikrettiği *mîzân* da kuyumcuların kullandıkları terazi veya ağır eşyanın tartıldığı kantar değildir. *Gazalî* şöyle devam eder: Eğer,"bilgini neyle ölçersin?" dersen şöyle deriz: Hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayırmak için indirilen Kur'an'dan öğrendiğim *kıstas-ı müstakim*/en doğru ölçek ile ölçerim. Zira Kur'an *"Kıstas-ı müstakim ile ölçünüz"*[241] buyurmuştur. *Kıstas-ı müstakim,* doğru ölçü Allah Tealâ'nın Kur'an'da indirmiş olduğu ve Peygamberlerine de ölçmeleri konusunda öğrettiği ölçülerdir. Her kim Hz. Peygamber'den onları öğrenir, Allah'ın mizanı/ Kur'an'ıyla ölçerse hidâyete ermiştir.[242]

Gazalî, Kur'an'ın hakkı batıldan ayıran özelliğiyle bir *doğru mizan* olduğunu savunur ve *aynı isimle el-Kıstasu'l-Müstakim* başlıklı bir eser yazmıştır. Şöyle der: Kur'an'ın ihtiva etmiş olduğu değişik deliller gıda ve su gibidir. Bu delillerden süt emen çocuklardan tutun yetişkin olanlara kadar herkes onlardan yarar-

---

[238] Rahman, 55/ 1-9.

[239] Hadid, 57/25.

[240] Rahmân, 55/7.

[241] İsrâ, 17 /35.

[242] Gazali, *el-Kıstasu'l- Müstakim, (Mecmûatü Resâil* içinde)Beyrut, *ts.*, s. 40.

lanabilir.[243] Avam için Kur'an'ın verdiğiyle yetinmek daha uygun ve daha yararlıdır. Kelamcıların delilleri ise sağlıklı kişilerin bile bazen faydalandıkları, bazen de zarar gördükleri yemeklere benzer.[244] "Evet, sakın ola bu tartıda şaşma tevilde/tasavvurda haddi aşma, Allah Teala'nın göndermiş olduğu *ölçü*; Allah, melekler, kitaplar, elçiler ve kainatı öğrenme ölçüsüdür. Marifet ve tasavvurunun nasıl yapılacağını elçilerinden öğrenirsin. Elçiler de kendilerinden değil, meleklerden, melekler de ilk ve mutlak öğretici Allah Teala'dan öğrenmişlerdir. İkinci muallim *Cibril*, üçüncü muallim de Hz. Peygamber'dir. Tüm insanlar doğruyu peygamberlerden öğrenirler. İrfanı elde etmenin başka adresi yoktur.[245]

Gazali, tasavvur ve bilgilerimizi ölçek yapan *değer*in vahiy olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanın sahip olduğu bilgi ve melekeler sınırlı ve eksiktir. Gerçeği ortaya koymak için yeterli değildir. Vahyin indiriliş gayesi de insanlara eşya ve değerleri olduğu gibi öğretmektir. *İbn Rüşd* de konu ile ilgili olarak şunları der: Vahyin gayesi gerçek ilim ve amelin ne olduğunu öğretmektir. Gerçek ilim Allah ve eşyayı olduğu gibi kavramaktır. *Muhasibi* de, "Birinin kalbinde Allah ve Peygamber sevgisinin bulunup bulunmadığını anlamak istiyorsan bak:Eğer Kur'an'ı seviyorsa Allah'ı ve Peygamber'i de seviyordur" demektedir.[246]

Allah'ın Kitabı'na uymayan her şey batıldır ve Allah'ın Kitabı en haklı olandır."[247] *Hz. Aişe* şunu nakletti. "Hz. Peygamber şöyle buyurdu:"*İnsanlara ne oluyor da, Allah'ın kitabında olmayan şartları, şart olarak ileri sürüyorlar. Kim Allah'ın kitabında olmayan bir şartı şart koşarsa o batıldır. Böyle yüz şart ileri sürülse bile Allah'ın şartı en haklı ve en güvenilir olandır.*"[248] *Serahsî*, "buradaki şarttan murat, Allah'ın Kitabı'na muhalif olan her şarttır, yoksa şartın kendisinin Kur'an'da yer almaması değildir.

---

[243] Gazalî, *İlcâmu'l- Avâm, (Mecmûatü Resâil* içinde)Beyrut, *ts., s28.*

[244] Gazali, *İlcâm,* age., s. 65

[245] Gazali, *el-Kıstas,* age., s. 28, s. 42-43.

[246] Muhasibî, *el-Akl,* age, s. 286.

[247] Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ebu Sehl, *Usûl,* İstanbul 1/364.

[248] Buhari, Buyu', 67.

Çünkü bu hadisin kendisi de Kitapta yer almıyor. Bundan anlıyoruz ki, Allah'ın Kitabına muhalif olan her hadis reddedilir" demektedir.[249]

Yezid b. Muaviye döneminde *Irak* Valisi *İbn Hubeyre, Hasan Basrî*'den nasihat isteyince *Hasan Basri* kendisine şu nasihatte bulundu: Ey *İbn Hubeyre!* Allah'a isyanın söz konusu olduğu yerde kimseye itaat edilmez. *Yezid* sana genelge gönderdiğinde onu Allah'ın Kitabı'na arz et, Kur'an'a uyanı al, uymayanı bırak. Allah'ın kitabına uymak *Yezid*'in emirlerine uymaktan daha önemlidir.[250] *Ebu Hanife, "Mümin zina ederse, gömleğini çıkardığı gibi, imanı da çıkarılır, sonra tövbe edince iman kendisine iade edilir"*[251] hadisi hakkında görüşünü soran birisine, "bu haber Kur'an'a muhaliftir" diyerek şöyle devam eder: "Allah Teala Kur'an'da, *'zina eden kadın ve erkek'*[252] şeklinde hitap etmiş, onlardan iman ismini kaldırmamıştır. Yine Allah Teala, 'içinizden kötülük yapan (zina eden) iki kişiye eziyet edin (cezalandırın)'[253] buyurmuştur. Buradaki "sizden" (minkum) kavli ile Yahudileri veya Hıristiyanları değil sadece Müslümanları kastetmiştir.[254] *Ebu Hanife, Hz. Aişe*'nin ve *Hz. Ömer*'in *Fatıma bt. Kays*'a yönelttikleri tenkidi dikkate almış görünmektedir. Çünkü *Fatıma,* "kocam beni üç kere boşadı. Resûlullah'a müracaat ettim, bana nafaka ve mesken verdirmedi"[255] diye rivayette bulunan kocası *Üsame b. Zeyd,* şaşkınlığından elindekileri yere atmış, *Hz. Aişe* de, "bu kadın, alemi fitneyle doldurdu" diyerek rivayeti reddetmiştir. Aynı şekilde *Hz. Ömer,* "biz, ne Allah'ın kitabını ne de Resulü'nün sünnetini, doğru mu yanlış mı söylediği bilinmeyen,

---

[249] Serahsî, *Usûl,* age., 1/, 64-365.

[250] Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillah, *Hilyetu'l- Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ,* Mısır, ts. 2/149

[251] Ebu Davut, es-Sünne, 15; Tirmizi, İman, 11.

[252] Nûr, 24/ 2.

[253] Nisâ , 4/ 16.

[254] Ebu Hanife, el-Âlim, 27; İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu, s.* 87, Ankara, 2001.

[255] Hadis için Bk. Ebu Davud, Talak, 39.

unutup unutmadığı belli olmayan bir kadının sözüyle terk edemeyiz" demiştir.[256]

Yine *Hz. Ömer* bir hutbesinde mihirle ilgili yanlış bir görüş beyan ettiği için sahabeden bir hatun kendisine şöyle itiraz etmiş ve yanlışını düzeltmişti:

-Ey müminlerin emiri! Sen mihrin dört yüz dirhemi geçmemesi yönünde görüş beyan ettin, Kur'an'dan haberin yok mudur?

-Hangi Kur'an?

"*Onlardan birine yüklerle mihir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın*"[257] âyeti.

-Allah'ım beni affet, herkes *Ömer*'den daha fakihtir" deyip, tekrar minbere çıktı ve yanlışını şu sözleriyle düzeltti: *"Ey insanlar! Sizlere mihri dört yüz dirhemden çok vermemenizi söylemiştim, herkes dilediği kadar versin."*[258] *Hz. Ömer,* bu tavrıyla Kur'an'ın uyulması gereken yegane ölçü olduğunu ilan etmiş oldu.

1.9.23. Kur'an'ın Evrensel Oluşu

"Furkan'ı alemlere bir uyarıcı olsun diye, kuluna indiren (Allah) ne yücedir!"[259] Bu açıdan Kur'an'ın hedefi tabiat bilimlerini, tarihi, felsefeyi, başka bilimleri veya sanatı öğretmek değil, insanı doğru yola ulaştırmak olduğundan, bu bilimlerin konularıyla (detayla) ilgilenmez. Onun ilgilendiği tek şey, gerçeği anlatmak, onunla ilgili yanlış anlamaları ortadan kaldırmak beyinlere hakkı işlemek, insanları kötü davranışlarının sonuçlarıyla uyarmak ve tüm insanlığı doğru yola davet etmektir.[260]

---

[256] Bk, Askalânî, Ahmed b. Ali İbn Hacer, *Fethu'l- Bârî, Şenhu Sahihi'l-Buhari,* Beyrut, 1989, 9/389.

[257] Nisâ, 4/20.

[258] İbn Kesir, *Tefsir,* age 1/736.

[259] Furkân, 25/ 1.

[260] Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an,* çev. Yusuf Karaca ve diğerleri, İstanbul, 1990, 1/20.

1.9.24. Kur'an'ın Kainata Hayat Bahşeden Yağmura Benzemesi

"Kuşkusuz biz sana Kevser'i vahyi verdik."[261] Kur'an kurumuş, katılaşmış kalp ve toprağı hayat veren *Kevser*iyle diriltti. O'na *Çöl Kitab'ı* diyenler onun *Kevser* olduğunu anlamamış ve görmemiş kimselerdir. Kur'an *Çöl Kitabı* değil, *Kevser Kitabı*'dır; yani bolluk ve bereket kitabıdır. Hidâyet bolluğu, ilim bolluğu, insanlık bolluğu hep ondadır. Bu Kevser insanların gönül ve ruhlarında ilelebet coşacaktır. Bu *Kevser,* çöllerden gülistanlar yaratmağa devam etmektedir. *Malik b. Dinar* şöyle der: Yağmur yeryüzüne hayat verdiği gibi, Kur'an da mümin kalbinin baharıdır.[262] Yağmur belli mevsimlerde hayat verir, vahiy ise devamlı hayat verir.

Vahiy, hayatın anlamı ve sırrıdır, ona yön ve dinamizm verir, hayat verir. Vahyin de yağmurun da kaynağı birdir. İkisi de gökten nazil olur. İkisi de insanlar umutsuz ve çaresiz kalınca nazil olur. Cehalet, küfür, şirk, anarşizm her tarafı kaplayınca vahiy can kurtarıcı olarak iner, yağmur da aynen öyledir, kuraklık, açlık, bulaşıcı hastalıklar baş gösterince iner. Toprak yağmur dışında bir şeyle dirilmez, kalpler de vahiy dışında bir şeyle dirilmez. Taşıma yöntemlerle toprak dirilmez; keza, taşıma ve ithal yöntemlerle kalp dirilmez. *"Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar."*[263] Âyette geçen güzel memleket, mümindir, Kur'an'ı dinlediğinde onu kavrar. Toprak gibi, yağmurla bereketlenir, bitki yetiştirir. *"Kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz."*[264] Âyetin bu bölümü de inkârcının kalbini canlandırmaktadır, yararsız bitki gibidir, Kur'an'ı dinlediği halde, yağmurdan hayat ve yarar almayan çorak toprak gibi ne bitki yetiştirir ne de hayat bulur.[265]

---

[261] Kevser, 108/1.

[262] Hûlî, Behiyy, *Tezkiretu'd-Duât*, Mısır, 1987, s. 308.

[263] A'râf, 7/ 58.

[264] A'râf, 7/58.

[265] *Mevsûatü Nadra*, age., 4/1227.

1.9.25. Kur'an'ın Aynaya Benzemiş Olması

Kur'an, değişik inanç ve düşüncede farklı karakter ve davranışta olan kimselerin kendi çehrelerini görüp tanıyabildikleri bir aynadır. Onda yer yer açık, yer yer işaret ve kinaye ile önceki milletler ve kişileri anlatır. Muhatabı onu okurken hayatını ona arz eder. Kur'an'ın *"Onlar hakkıyla tilavet ederler"*[266] âyetinin manası bu olsa gerek. *ez-Zaferani,* Kur'an'ı bir ayna ve mihenk taşı olarak görür. Şöyle der: Müslüman hayatını Kur'an'a arz eder, Kur'an'a muvafık düşen hususlar için Allah'a hamd eder, aksi takdirde, pişmanlık duyup uymayanları düzeltir."[267]

1.9.26. Kur'an'ın Bir Bütün Oluşu

Kur'an âyetleri kudret eliyle dizilmiş incileri andırır. Hepsi bir bütünlük arz eder. *'Eğer, O (Kur'an) Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı onda birbirini tutmayan çok şeyler göreceklerdi'* [268]Muazzam bir cihazın parçaları gibi her biri diğeriyle bağlantılıdır. Söz konusu cihaza yabancı bir parçanın eklenmesi cihazın orijinalitesini etkiler ve cihazın tam randıman vermesine engel olur. Kur'an bu yönüyle bir ahenk ve nizam ortaya serer. Âyetlerin baş tarafalarıyla son tarafları birbiriyle bağlantılıdır. *Hâlis Albayrak* şunları der: Kur'an'ın içinde birbiriyle bağlantılı bir yapı oluşturduğu gözlenir. Kur'an'ı herhangi bir aygıta benzetirsek sözünü ettiğimiz irili ufaklı parçaları aygıtı oluşturan a, b, c, ç gibi öğeler olarak düşünebiliriz. Bu parçalar tek başlarına muayyen bir rol üstlenmekle beraber aygıtın tümünün ahenkli çalışmasını sağlayan fonksiyonları vardır. Dolayısıyla Kur'an'ın parçaları yerine göre birbirlerini tamamlayan, yerine göre birbirlerini açıklayan nitelikleriyle ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Çünkü bir yerde kapalı olan ifade başka bir yerde açık, bir yerde muhtasar olarak verilen bir fikir diğer bir tarafta tafsilatlı bir yerde mutlak olan başka bir yerde kayıtlanmış, bir yerde

---

[266] Bakara,2/121.

[267] *Mevsûtu Nadra*, age., 4/1228.

[268] Nisâ, 4/82.

ifadeli bir husus diğer bir yerde tahsis edilmiş şekliyle geçebilir."[269]

Kur'an diğer eserlerden farklı olarak bir kelimesi değiştirildiğinde hemen fark edilir. Kur'an kültürüne sahip sıradan bir Müslüman bile bunu fark eder. Bir bedevinin yanında, "*Size açık deliller geldikten sonra yine saparsanız biliniz ki Allah daima üstündür, hikmet sahibidir*"[270] âyeti, "*Size açık deliller geldikten sonra yine kayarsanız biliniz ki Allah Gafur ve Rahimdir*" biçiminde; yani '*Aziz ve 'Hakim*' sıfatları yerine, '*Ğafur*' ve '*Rahim*' sıfatları getirilince hemen itirazda bulunarak, "okuduğunuz Kur'an değildir" demiş ve itiraz etmiştir. Kur'an'a müracaat edilince bedevinin dediği doğru çıkmış kendisine bunu nasıl fark ettiği sorulunca; "Hikmet sahibi Allah Teala, bir cezayı vaat ettikten sonra, '*Ben Gafur ve Rahim'im*' demez" diye cevap vermiştir.[271]

Kur'an, her özelliğiyle vahiy olduğundan, yazı dizimi de vahiyle gerçekleşmiştir. Mesela, تبارك / *Tebareke* ifadesi Kur'an'da dokuz yerde geçmektedir.[272] Yedi yerinde, تبارك / *Tebareke* olarak; yani *elif* ile, iki yerinde ise *elif*siz " تبرك olarak yazılmıştır. [273] Elif'in işlenmediği ancak okunduğu iki yer şunlardır: *Rahman*, 55/78; *Mülk*, 67/1. Söz konusu kelime ayrı yazıldığı halde, farklı okunmaktadır. Hz. Peygamber döneminde aynı formla yazıldığı için orijinalitesini muhafaza etmiş ve günümüze dek ulaşmıştır. Dizim yerine, manayı esas alan bazı baskıların bu özelliğe riayet etmemesi bu özelliğe halel getirmez.

Her Müslüman'ın diliyle terennüm ettiği, kalbiyle hıfz ettiği, zihninde tuttuğu bu kitap, nüzulünden itibaren Müslim, gayrimüslim alim ve araştırmacıların ilgisini cezb etmiştir. Kur'an,

---

[269] Bk. Albayrak, Hâlis, *Kur'an Bütünlüğü Üzerine*, İstanbul, 1992. s. 22.

[270] Bakara, 2/209.

[271] Seâlibî, Ebu Mansûr, Abdülmelik Muhammed, *el-İktibasu Mine'l-Kur'ani'l-Kerim*, Mısır, 1992, 2/, 51

[272] Bk. A'râf, 7/54; Müminun, 23/14; Furkân, 25/1, 10, 61; Ğâfir, 40/64; Zuhruf, 43/85.

[273] Şa'râvî, *Tefsir*, age. 17/10356.

1400 küsur yıldır insanların kendisi gibi bir kitabı, on süreyi veya tek bir sureyi getirmeleri şeklinde meydan okumaktadır.[274] Meydan okuyuş devam etmekte ancak henüz bir cevap gelmemiştir. Bu konuda güvendiklerinden yardım isteyebileceklerini ifade etmektedir.

Kur'an, yirmi dört ayar altını andırır, ona bronz, demir, cıva vs. madde karışsa, rahatlıkla fark edilir. Kur'an manevi otomatik bir iç savunma sistemiyle programlanmış bir sisteme benzer. Sisteme dışardan giren herhangi bir virüs anında fark edilir ve alarm verir.

Kainatta hiçbir uyumsuzluk olmadığı gibi, Kur'an'da da yoktur. Çünkü her ikisini tanzim eden birdir. En küçük bir düzensizlik kainat düzeninin bozulmasına sebebiyet verdiği gibi, en ufak bir ahenksizlik de Kur'an insicamı ve düzenini bozmaktadır. *"Rahman olan Allah'ın yaratılışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir bak..."*[275] *"Hamd olsun Allah'a ki kendisinde hiçbir eğrilik tezat bulunmayan Kitab'ı indirdi."*[276]

Kur'an'ın bir insicam ve düzen içinde olduğu dikkat çekilmektedir. Âyet ve kelimelerin dizilişi, yerleştirilmesi gelişigüzel değildir. Mimarî yapısı muhteşem bir eseri hatırlatmaktadır. Yapıda bir taşın, bölümün kayması sırıtır. Kur'an'ı indiren Zat insanı en güzel biçimde yarattı. *"Ey insan! Seni yaratıp seni düzgün ve dengeli kılan, seni istediği bir şekilde birleştiren ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?"*[277] İnsanı en güzel biçimde yaratan, düzgün ve insicam içinde yaratan Zat, kitabını da aynı biçimde indirdi, ona düzen verdi, harf, kelime ve sûreleri insicam içinde tanzim etti. Organlarımızdan birinin yer değiştirmesi, kayması, eksik veya fazla olması neyse; iki gözün aynı hizada olmaması kulakların daha uzun olması, dişlerin daha büyük ol-

[274] Bk. Hûd, 11/13.
[275] Mülk, 67/3, 4.
[276] Kehf, 18/1.
[277] İnfitâr, 82/6-8.

ması insana nasıl bir görünüm verecekse Kur'an'dan bir kelimenin hatta harfin çıkarılması, eklenmesi, yer değiştirmesi Kur'an'ın insicam ve ahengini bozar.

Kur'an nazmında gönlün arzuladığı en güzel insicam ve beyan vardır. Kur'an beyanında ne sözde israf anlamına gelen şişirme, ne de yetersizliği imâ eden nakısa vardır. Bunu görmek istersen Mushaf'tan istediğin herhangi bir yere elini koy ve elinin altındaki kelimeleri say. Sonra Mushaf dışından seçebileceğin en güzel bildiğin sözden/eserden de o kadar sözcük say ve bu sözlerle elinin altındaki Kur'an sözcüklerini karşılaştır, mana zenginliği farkını gör, amaçlanan manayı bozmadan ondan kaç kadar kelime düşürebilirsin veya değiştirebilirsin. Aynı uygulamayı berikine (Kur'an dışındaki metne) ne kadar uygulayabilirsin? Karşılaştır.[278]

Allah Teala, "*Bir zaman Musa kavmine 'Ey kavmim! Benim Allah'ın elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz?' demişti.*"[279] "*Hatırla ki: Meryem oğlu İsa: 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim.*"[280] Ard arda gelen bu iki âyette geçen hitap tarzının farklı olması dikkat çekicidir. Şöyle ki *Hz. Musa* içinde bulunduğu insanlara: Ey kavmim diye hitap ettiği halde, *Hz. İsa*, "*Ey İsraloğulları*" diye hitap etmiştir. İki hitap arasındaki farklılık önemli bir konuya işaret etmiştir. Şöyle ki: Hitap *Hz. Musa*'yla *Hz. İsa*'nın doğumlarıyla ilgili olduğu gibi, Hıristiyanların *Hz. İsa* hakkındaki yersiz ithamları da reddetmektedir. *Hz. Musa* toplumundan biriydi, aralarından çıkmıştı. Bu nedenle ben de sizdenim, aynı kavme mensubuz demişti. *Hz. İsa*'nın doğumu mucizeydi, hitap ettiği kavme mensup değildi, onlara "Ey İsrailoğulları" diye hitap etti, O, bununla nesep yönünden *Hz. Musa*'dan farklı olduğu mesajını vermiştir.

"*Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin.*"[281] ولا تقتلوا اولادكم من املاق denilmiş. ولا تقتلوا اولادكم خشية املاق "*Çocuklarınızı*

---

[278] Draz, Muhammed Abdullah, *en-Nebeu'l-Azim*, Mısır, 1969, s. 105.

[279] Saff, 61/6.

[280] Saff, 61/6.

[281] En'âm, 6/151.

istikbalde fakir oluruz endişesiyle öldürmeyin."[282] Sathi bir bakış خشية/*haşyete* ifadesinin gereksiz olduğu kuşkusunu uyandırabilir. Ancak her âyet kendi bağlamında incelendiğinde her birinin farklı bir konuyu işlediği ortaya çıkacaktır. Şöyle ki: İlk âyette, muhataplar çocuklardan önce gelmiştir. Aynı âyette *haşyete* sözcüğü kullanılmamıştır. İkinci âyette ise çocukların rızkı önce gelmiş خشية/*haşyete* ifadesi de getirilmiştir. Âyetlerin böyle gelmesi elbette ki tesadüfi değildir. Birinci âyette *min imlak* ın kullanılması fakirliğin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Fakirlik mevcut olduğunda insan önce nefsini düşünmektedir. Bu nedenle muhataplar çocuklarından önce zikredilmiştir. İkinci âyette خشية/*haşyete* sözcüğünün gelmesi ise fakirliğin mevcut olmayıp istikbalde olabilecek bir fakirliği söz konusu etmektedir. Yani, *ilerde fakir düşeriz* endişesiyle de çocuklarınızı öldürmeyin. İnsanlar gelecekte muhtemel bir fakirlik için çocuklarını kendilerinden önce düşünmektedirler. İlerde onlara ne olacak diye düşünür. Bu nedenle خشية/ *haşyete* kullanılmış ve çocuklar öne alınmıştır.[283]

Kur'an'ın en küçük parçasının harflerden oluşması insanın doğasını hatırlatmaktadır. Şöyle ki: İnsanda en küçük parça hücredir. Hücreler birleşerek organları, organlar da vücudu meydana getirir. Harfler kelimeleri, kelimeler âyetleri, âyetler konuları, konular da ilahi hitap sistemini oluşturur.

"*Çokluk kuruntusu sizi o derece oyaladı ki nihâyet kabirleri ziyaret ettiniz.*"[284] Âyetin, "kabirlere gittiniz, vardınız yerleştiniz, ikamet ettiniz" formuyla değil, ziyaret ettiniz formuyla gelmesi çok manidardır. Âyetin, ziyaret ettiniz formuyla gelmesi, kabir hayatının ebedi, kalıcı olmayıp geçici olduğunu; yani eylemin ziyaret mahiyetinde olduğunu göstermek içindir.[285]

---

[282] İsrâ, 17/31.

[283] Huseynî, Muhammed Rıdâ, *Keyfe Nefhemu'l-Kur'an*, Beyrut , 1988, s. 80-81.

[284] Tekâsür, 102/1, 2.

[285] Bk. Hüseyni, *Keyfe*, age., s. 69.

Çağdaş düşünür *Ahmed Ferah Ukeyla*'nın şu hatırasını kendisinden aktarıyoruz: İslam hukuku dersinde bir öğrenci hocasına; *"Bir erkeğe iki kız kadar pay vardır"*[286] âyetiyle ilgili bir müşkülün olduğunu hocasına iletir : Öğrenci; hocam, Kur'an'ın en kısa ifadeyle en geniş anlamı sunduğunu, bütün lafızlarının intizam ve ahenk içinde olduğunu, artma ve eksilme kabul etmediğini biliyoruz. Hoca; kuşkusuz öyledir. Öğrenci: Dört kelimeden oluşan للذكر مثل حظ الانثيين bölümünü " للانثى نصف الذكر" diye kısaltamaz mıyız? deyince sınıfta gülüşmeler başlar. Hoca şöyle müdahale eder: Evladım!Arkadaşınızı rencide etmeyin, hakikati aramaya çalışmaktadır, söz konusu ettiğiniz âyet hukukla ilgili bir madde konumundadır. Yasalarda açıklık ve sarahat esastır, kapalılık götürmez. Düşündüğünüz ibare; *kız için erkeğin yarısı vardır* anlamındadır. Erkeği bölüp yarısını erkek kardeşine mi vereceğiz, yoksa kız payının yarısını mı vereceğiz? Öğrenci: Elbette payının yarısını vereceğiz der, ve âyetteki icaz ve belagatı anlar, hocasına teşekkür eder.[287]

"ولما بلغ اشده آتيناه حكما وعلما" " *Yûsuf erginlik çağına erişince ona hükmetme ve ilim verdik"*[288] âyet, *Hz. Yûsuf*un yetişme ve olgunlaşmasıyla ilgilidir. " ولما بلغ اشده واستوىآتيناه حكما وعلما" *"Musa yiğitlik çağına erişip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik"*[289] âyeti de *Hz. Musa*'nın risaletiyle ilgilidir. İlk âyette استوى/istevâ kelimesi olmadığı halde ikinci âyette yer almıştır. Sathi bir bakışla insan, iki âyet arasında bir eksiklik veya fazlalıktan kaynaklanan bir uyumsuzluğun olduğunu hisseder. Ancak iki peygamberin durumu ele alındığında, herhangi bir eksilme ve eklemenin söz konusu olmadığını fark eder. Şöyle ki: İlk âyette استوى/ İstevâ kelimesi gelmemiştir. Çünkü Allah Tela 40'ından önce *Hz. Yusuf*a risalet ve hikmet verdi. *Hz. Musa*'ya gelince Allah Teala kendisine olgunluğun zirvesi olan 40 yaşına ulaşınca ver-

---

[286] Nisâ, 4/11.

[287] Bk. Ukeylan, Ahmed Ferh, *Min letâifi't-Tefsir*, Mısır, 1998, 1/13.

[288] Yûsuf, 12/22.

[289] Kasas, 28/14.

di. Neticede iki âyetin formu, iki peygamberin risalet yaşlarıyla ilgili olup, risaleti farklı yaşlarda aldıklarından âyetler de farklı formlarda gelmiştir, herhangi bir ziyade veya eksilme söz konusu değildir.[290]

Keza, "ولما فصلت العير" *Kafile (Mısır'dan) ayrılınca...*"[291] âyetiyle فلما ان جاء البشير / *"Müjdeci gelince..."*[292] âyetinde ان/*en* edatının gelip gelmeme konusudur. Birinci âyette ان/*en* gelmemişken ikinci âyette ان/*en* gelmiştir. Bu iki yerde de eksilme veya ilave söz konusu değildir. Şöyle ki: لما/*lemma* dan sonra ان/*en* edatının gelmesi ondan sonra gelen eylemin yavaş ve teenniyle meydana geldiğini gösterir. "ولما فصلت العير" /*kafile gelince*" ifadesi kervanın çok acele olarak şehri terk ettiğini göstermektedir. فلما ان جاء البشير / *müjdeci gelince*" âyetinde ise müjdeci öncünün şehre uzun bir müddette ulaşabildiğini göstermektedir.[293]

Prof. Dr. Süleyman Ateş, Merhum *Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'tan* aktardığı şu hatıra konuyla ilgilidir: "1961 yılında İlahiyat Fakültesinde tefsir ve fıkıh dersleri veren Pakistanlı (...) *Prof. Muhammed Hamidullah* bir tefsir dersinde şunları anlattı: "*İstanbul*'da iken bana Avrupalı bir müzik profesörü geldi: Kur'an'ı tetkik ediyordum. Kur'an şiir değildir; ama Onda öyle bir mûsiki var ki, insanı hayrete düşürüyor, şiirde bir kelimenin yerini değiştirsen vezin bozulur. Mûsiki ve ahengin kaybolduğu derhal anlaşılır; nesirden bir harf birkaç kelime kaldırsan ahenk bozulmaz. Çünkü ölçü yoktur. Kur'an şiir olmamakla beraber ondan bir harf kaldırsan derhal kendine has mûsikinin aksadığı görülüyor. Bu beşer sözü olamaz. Beşer sözünde böyle istisnasız tam bir ahenk bulunamaz. Bunun için Müslüman oldum. Yoksa ben *Arapça* bilmem, Kur'an'ın manasını anlamam. Bir zaman sonra bu Profesör tekrar bana geldi ve dedi ki: "Ben

---

[290] Bk. Ukeylan, *Min Letâif*, age., 1/28-29.

[291] Yûsuf, 12/94.

[292] Yûsuf, 12/96.

[293] Ukeylan, *Min Letâif*, agy.

Kur'an' deki mûsikinin Kur'an'ın bir mucizesi olduğuna delalet ettiği için Müslüman olmuştum. Halbuki لا تؤاخذنا *Latüâhizna* kelimesinde bu ahenk bozuluyor, mûsikisi kalmıyor. Bu kelimede dahi bu ahengin bozulması onun mucizeliğini kaldırır. İmanım sarsıldı." "Oku bakalım nasıl bozuluyor?" dedim. Okudu, ama لا تؤاخذنا *lâtu'hizne* diye okuyor "vav"ı med harfi gibi alıp "ta"yı uzatıyordu. Ona dedim ki: sen yanlış okuyorsun. Oradaki ؤ/*vav* hemzenin yazılması için konmuştur. Med harfi için değildir. Onu nazarı itibara alma ve "ta"yı uzatmadan لا تؤاخذنا "*lâtuâhizna*" şeklinde oku. Bunun üzerine: O halde tamam, mûsiki mükemmeldir, dedi ve gitti. Geçenlerde bana bir mektup yazmış, "teşekkür ederim, imanımı tazeledin" diyor.[294]

1.9.27. Kur'an'ın Korunmuş Tek Kitap Oluşu

Kur'an'ın büyük mucizelerinden birisi de, indiği gün gibi korunmuş olması ve hiçbir değişikliğe uğramamasıdır. Günlük ibadetlerde okunması, okuyana her harf karşılığı on sevap kazandırması gibi meziyetler sadece Kur'an'a has özelliklerdir. Kur'an'ın korunması Allah'ın garantisi altında olunca, korunma için alınan tüm tedbirler kolaylaşıyor. "*O zikri/ Kur'an'ı biz indirdik onun koruyucusu da elbette biziz.*"[295] Bir bakıma âyetin anlamı şöyle olur. "*Ey Resulüm bu Kitab'ı sen indirmedin ki inanmayanlar şiddet ve güçleriyle seni aciz bıraksınlar, iptal etsinler. Onun için böyle teşebbüse girişip güçsüz kalmanın anlamı yoktur. Keza Kur'an'ı melekler de indirmemişlerdir ki onu korumaya gelsinler ve bu uğurda mücadele versinler. Kur'an'ı biz indirdik ve onu ancak biz koruruz.*[296]

Allah Teala, Kur'an'ın korunmasını Peygamber dahil hiç kimseye bırakmamıştır. Sahibi ve indireni bizzat onu korumayı üstlenmişse insanlara bir şey kalmamıştır. Müslümanların bu yön-

---

[294] Ateş, Süleyman, *İslâm'a İtirazlar, Kur'an'ı Kerim'den Cevaplar*, Ankara,ts. s. 201, 202.

[295] Hicr, 15/9.

[296] Tabatabâî, Muhammed, Hüseyin, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Tahran*1973*, 12/103.

deki faaliyetlerine gelince sadece kulluk görevlerini yerine getirmeleri ve Allah'ın kolaylaştırdığı esbaba sarılmalarıdır. Kur'an'ın Allah tarafından nasıl korunmuş olduğuna şu yaşanmış olay bir nebze açıklık getirmektedir: *Mütevekkil* (v.244/856), divanında bir *Yahudi* konuşunca onun kültürlü biri olduğunu fark etmiş olacaktır ki kendisini İslam'a davet etmiştir. *Yahudi* daveti kabul etmeyerek atalarının dininde kalmaya karar vermiştir. Buna rağmen *Mütevekkil* defalarca onu İslam'a davet etmişse de yine kâr etmemiş, sonunda bu gaye için kendisine birçok hediye de vermiş ancak herhangi bir tesir etmemiş ve daha da azmasına sebebiyet vermiştir. Bir müddet sonra *Yahudi* kendiliğinden *Mütevekkil* divanına gelmiş İslam'ı kabullendiğini haber vermiştir. Durumu merak eden *Mütevekkil*, *Yahudi*'ye, Müslüman oldun mu? diye sormuş.

-Evet, deyince nedenini kendisinden talep etmiş *Yahudi*, İslâm'ı niçin tercih ettiğini şöyle izah etmeye çalışmış:

-Taklid yularını boynumdan atarak hakkı buldum ve ictihad seviyesine ulaştım. Dinleri inceledim. Hak ve hakikati aramaya yöneldim. İlkin *Tevrat*'ı aldım, inceledim ve âyetleri üzerinde düşünmeye başladım. Kendimden de bazı şeyler ilave ettikten sonra satmak üzere çarşıya götürdüm. İlaveleriyle Yahudilere sattım. Yahudiler ilavelerimi fark etmeden okumaya başladılar. Daha sonra aynı şekilde bir *İncil* aldım, okudum ve inceledim, bir şeyler ilave ettikten sonra Hıristiyanlara sattım. Herhangi bir itiraz ile karşılaşmadım. Sonunda Kur'an'ı aldım inceledim. "*Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik. Elbette onu biz koruyacağız*"[297] âyetiyle karşılaştım. Kur'an'dan bir şeyler çıkarıp ilavelerde bulundum. Çarşıya satmaya götürdüm. Müslümanlar hemen yaptığımın farkına vardılar. Ve tekrar her âyeti yerine koydular. Kur'an'ın hak olduğunu bu şekilde fark ettim ve Müslüman oldum. O, hikmet ve hüküm sahibi bir zatın indirdiği kitaptır."[298]

---

[297] Hicr, 15/7.

[298] İbn-i Kayyım, *Ulumu'l-Kur'an*, Beyrut, ts., *s.* 385; Kurtubî, Ebu Abdillah, Muhammed b. Ahmed e-Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l -Kur'an*, Beyrut, ts.10/6.

Kur'an, korunmuş semâvî tek metin ve İslam'ın sahip olduğu en büyük nimet ve gücüdür. Bundan dolayıdır ki İslam ile uğraşmaya çalışanlar ilkin onunla uğraşmaya çalışırlar. Bu nedenden dolayıdır ki Allah Kur'an'ın korumasını Peygamber dahil, hiçbir mahluka bırakmamıştır. Asırlardır hiçbir kem niyetli mahluk ona bir şey yapamamış ve orijinalitesine dokunamamıştır. Bu özellik diğer semavî kitaplar için söz konusu değildir.

Kur'an semavi kitaplar arasında en son ilahi kitap ve vahiyle tanzim edilen ilahi bir yasa ve programdır. *"Bu kitap, daha evvel gönderilen kitapları tasdik edicidir. Doğrultucudur."*[299] *"İncil'e inananlar da Allah'ın onun içinde indirdiği ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, onlar dinden çıkmış günahkarlardır"*[300] âyetleri, Kur'an'ın kendinden önceki kitapları tasdik ettiğini haber vermiştir. Diğer kitaplar, geçici bir zaman için gönderilmiştir. Kur'an ise kıyamete kadar hüküm sürecek. Ondan sonra herhangi bir kitap gönderilmeyecek. Kendinden önceki kitapları tekzip değil tasdik edici, ve o mesajları da kuşatıcı olduğundan başka kitabın gönderilmesine ihtiyaç bırakmamıştır.

Müfessir *Taberi*, *"Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve korumak üzere hak olarak kitabı /Kur'an'ı indirdik*[301] âyetinde geçen *el-Muheymin* kelimesinin bir anlamının da *hakem* ve *ölçü* olduğunu belirtir.[302] Yani geçmiş kitaplardan arta kalanlar, Kur'an'a arz edilir, Kur'an'a muvafık olan kabul, olmayan reddedilir. Buna göre, hüküm, ideoloji, felsefe, doktrin görüş adına ne varsa Kur'an'a arz edilir. Bu hükme hadis ve ulemanın görüş ve ictihadları da dahildir. Ulema, Kur'an'ın beyanına muhalif düşen rivâyetleri reddetmiştir.

"Biz sana bu kitabı hak ile gönderdik. Bu kitap ondan evvelkileri tasdik eder ve onların üzerinde gözcülük eder."[303] Âyette ge-

---

299 Bakara, 2/23.

300 Mâide, 5/47.

301 Mâide, 5/48.

302 Bk. Taberi, *Tefsir*, age., 4/363.

303 Mâide, 5/48.

çen *müheymin*, başkalarını havf ve haşyetten (korkudan ve korku yüzünden ürpertiye uğramaktan) koruyan ve azad eden emniyet ve itimat veren ve böylece koruyan ve esirgeyen kimse demektir.[304] Kur'an da Allah tarafından gönderilen bütün kitaplara karşı emin bir koruyucu, sağlam bir muhafız durumundadır. O kitapları doğrultur ve onlara karşı hakimlik vazifesini ifa eder.

Kur'an'ın geçmiş kitaplardan tasdik ettiği *Hz. Musa*'nın *Tevrat*'ı, *Hz. Davud*'un *Zebur*'u, *Hz. İsa*'nın *İncil*'iyle bazı peygamberlere inmiş olan sahifelerdir. Bugün bazı insanların elinde bulunan ve semavî oldukları iddia edilen kitaplar ise, gerçeği yansıtmamaktadır. Geçmiş kitaplardan bazı parçaları içerirler. Ancak aynı kitapları muhafaza edemediler. Mesela, *Hz. İsa*'nın biyografisini yazan tabilerinden *Luka, Markos, Matta, Yuhanna* ve diğerleri kitaplarına ancak duyduklarını alabilmişlerdir. Bu metinlerde yer alan konular Kur'an ve sağlam sünnete arz edilir, uyanlar alınır uymayanlar reddedilir.

Daha önceki kitapların doğruluğu Kur'an'ın tasdiki sayesinde belirlenir. Hz. Peygamber, *Hz. Ömer*'in elinde bir sahife görünce ne olduğunu sordu. *Hz. Ömer, Tevrat*'tan bir sayfa olduğunu söyledi. Bu durum Hz. Peygamberi rahatsız etti ve "*Hz. Musa bile hayatta olsaydı bana tabi olmaktan başkasını yapmazdı* buyurdu.[305] Hz. Peygamber, *Hz. Ömer*'e şu mesajı vermek istedi: Kur'an ve Sünnet Müslümanları başka kitaplara muhtaç bırakmayacak kadar açık ve zengindir. İcaz, belagat, içerik ve beyanıyla başkasına ihtiyaç bırakmaz. Kur'an geçmiş kitapları doğrulamakta ve öz olarak onların mesajlarını içermektedir. *Hz. İbrahim*'i *Hz. Musa*'yı, *Hz. İsa*'yı vs. peygamberleri sağlam bilgiyle tanımak isteyenler ona başvurmalılar. İslam inancı berrak, katıksız ve nettir.

Kur'an kendisinden önce gelen ilahi kitapların bozulmamış bölümlerini onaylar, yanlışlıklarına atıfta bulunur, doğrusunu ortaya koyar. *Tevrat, İncil* ve *Zebur* kendi zamanları için hidâyetti. Geçmiş peygamberlerin mucizeleri geçici olduğundan, in-

[304] Bk. Yazır, *Tefsir*; age., 3/1696.

[305] Abdulhalim, Mahmud, *el-Kur'an ve'n-Nebi*, Mısır, ts., s. 20.

sanların duyu organlarına hitap ederdi. Kur'an ise akıl, kalp ve ruha hitap ettiğinden sadece görenleri değil, dünya durdukça azameti insanları etkilemeye devam edecektir. Semavî kitaplarda vahiy kalıntılarına rastlanabilir, ancak bu miktarın ayıklanması imkansız olduğundan insanlığın kurtuluşu için yetmemektedirler.

Kur'an'ı Kerim'in diğer semavi kitaplardan önemli farkı, Onun korunmuşluğu yanında hayatı bütünüyle kuşatmış olmasıdır. Konuyla ilgili olarak *Ebu'l- Hasan en-Nedvi* şunları demektedir: "Kur'an ile *Tevrat* arasında en büyük fark şudur: Kur'an'ı Kerim peygamberlerin yaşayış tarzlarını, onların makam ve mevkilerine tamamen yakışan ve uygun düşen bir şekilde tertemiz olarak sunmuş, hatta onların bütün suçlamalarını ve iftiralarını reddetmiştir. *Tevrat*'in sahifeleri içinde o peygamberlerle ilgili öyle sözler söylenmiştir ki onları okuyunca yüzler kızarmakta, insanlar utancından ter dökmektedir.[306] *Cemaleddin Efgani*'nin benzetisiyle Hıristiyanlar, *Tevrat*'ın eskiyen papirüsünden bir gömlek dikip *Hz. İsa*'ya giydirmeye çalıştılar, aynı desiseyi Hz. Peygamber'e de uygulamak istediler, yani, vahiyden uzaklaşan ilahi öğretileri dışlayan Müslüman toplumlarda meydana gelmiş sapmalardan oluşan bir gömleği Hz. Peygambere de giydirmeye çalıştılar.[307]

Günümüzdeki *Tevrat,* insana rehber olarak gönderilen Peygamberleri çok çirkin günahlarla itham etmiştir.[308] *Tevrat* uzmanlarıyla *Hıristiyan* yetkililerinin beraber hazırladıkları *İncil* Ansiklopedisi *Encylclopedia Biblica*'da (hâşâ) *Hz. Süleyman*'ın küfre girip, şirke saplandığını bildiren *İncil* âyetlerinin de sonradan ona eklendiği açıkça bildirilmekte, bu âyetlerin başka insanlar tarafından İncil'e sokulduğu kaydedilmekte, *Hz. Süleyman*'ın hanımlarının tesiriyle puta taptığı iftirası kesinlikle red-

306 Nevdî, *Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?*age., *s.* 60.

307 Rıza, *el-Vahyu'l- Muhammedî,* Mısır, 1960, s. 71.

308 Nevdî, *Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?*, s. 60-62'den yaz.

dedilmektedir.[309] *"Ve işte Biz o Kur'an'ı Arapça bir hüküm olmak üzere indirdik. Andolsun ki, eğer sen, sana vahiyle gelen bu ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, sana Allah'tan ne bir dost vardır, ne bir koruyucu. Andolsun ki, Biz senden önce de Peygamberler gönderdik; onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadıkça bir mucize getirmek, hiçbir peygamberin haddi değildir. Her ecel için bir yazı vardır"*[310] âyetlerinde belirtildiği gibi, her döneme has kitap vardır. Allah dilediğini yürürlükten kaldırır, dilediğini de devam ettirir. Tevrat ve İncil geçici bir süre hüküm sürdürdükten sonra, Kur'an ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kur'an bu eylemi, *"Sana da önünde bulunan kitapları doğrulayıcı ve onlara bir şahit olmak üzere bu hak kitabı indirdik; onun için sen de aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, sana gelen gerçekten ayrılıp da onların arzuları arkasında gitme! Her biriniz için bir kanun ve bir yol tayin ettik. Allah dileseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat sizi, her birinize verdiği şeylerde imtihan edecek. O halde durmayın, hayırlı işlerde yarışın. Nihâyet dönüşünüz hep Allah'adır. O zaman O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir"*[311] âyetiyle, geçmişle ilgili konularda son söz ve vahyin tek adresi, semavi kitapların vahiyle ilgileri ve yakınlığının tek kaynağı anlamına gelen *el-muheymin* sözcüğüyle ifade etmiştir. Yani geçmiş kitaplarda yanlış-doğru kısımları Kur'an mihengine vurulur.[312]

Birçok batılı düşünürün de değindiği gibi, bu gün *Hıristiyan* ve Yahudilerin elinde bulunan mukaddes kitapları onlardan çok uzun bir zaman sonra yazılmış ve ortaya çıkarılmıştır. Mesela herhangi bir insan *Hz. İsa* gibi hayat geçirmeye çalışırsa bu arzusunu gerçekleştirmesi mümkün olmaz. Hıristiyanlar için söylediklerimizi, Hindular ve Mecusiler için de söyleyebiliriz. Onlar, dinleri, kitapları ve kurucuları için neler ortaya koyabilirler?

---

[309] Enclopadia, 2/923 (Nakleden: Nevdi, *Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?*age., S.65.)

[310] Ra'd, 13/37, 38.

[311] Mâide, 5/48.

[312] Bk. Saffûrî, Muhammed Hüseyin, *el-Kur'an'u-Kerimu ve'l- Usûlü fi Tedebbuhirihi*, Beyrut, 2001, s. 52.

Hatta öncüleri tarihte bir sır olarak kalmaya devam etmektedirler. İslam dinini diğerlerinden ayıran en büyük özellik, hiçbir şeyi değişmeyen ve hayatın her alanına dair hüküm koyan bir kitap ile, bu kitabı yirmi üç yıllık ömrüyle uygulamaya çalışanı, açıklayan, bir Zat-ı Kibriya'nın aydınlık ve hiçbir şeyi gizli kalmayan hayatıdır.

Kur'an'dan önceki semavi kitaplar geçici bir müddet için gönderilmişlerdi. Miatları tamamlanıp ilahî destek ve güvenceden uzak kalınca tahrife maruz kaldılar. Geçmiş kitaplar, içinde diken, çalı-çırpı, haşere ve yabani bitki bulunan bir bahçeye benzer. Kur'an ise aynı bahçenin bitkilerinden elde edilen hoş koku gibidir, içinde zararlı ve yabancı hayvan ve bitki yoktur.[313]

Nüzulünden kıyamete kadar Kur'an'ın korunmuş olması, onun büyük bir mucize olduğunu gösterir. Çünkü Kur'an'ın korunması demek, vahyin ilahî mesajın ve ibadetlerin; kısacası İslam'ın korunması demektir. Tarihe göz attığımızda binlerce lider ve önemli şahsiyetin geldiğini görürüz. Acaba tarih bunlardan hangisinin hayatını veya getirmiş olduğu mesajı tespit edebilmiştir? Bu bağlamda Mecusilik ve onun kurucusu *Zerdüşt*'ü ele alalım. Tarih henüz onun gerçek kimliğini ortaya koyamamıştır. Tarihte bir *sır* olarak kalmaya devam etmektedir. Batılı birçok araştırmacı böyle bir şahsiyetin yaşayıp yaşamadığı tartışmaktadırlar. *Zerdüşt* için söylediğimizi *Buda* için de söyleyebiliriz. Onun için de tarih herhangi bir şeyi ortaya koyabilmiş değildir. Bugün dünya nüfusunun dörtte birinin kabullendiği ve intisap ettiği *Buda*'nın hayatı hakkında kim ne biliyor? Mevcut bilgiler bile birkaç mitolojik hikayeden öteye geçmemektedir."[314] Bu değerlendirmeyi Kur'an ve O'nun tebliğcisi Hz. Peygamber (s.a.v.) açısından düşünürsek, Kur'an'ın indiği gün gibi olduğunu, Hz. Peygamber'in de hayatından hiçbir şeyin kapalı kalmadığını müşahede edeceğiz.

Müslümanların Kur'an'ı korumaya verdikleri özen üzerinde durmak istiyoruz. Bu konuda *Şiblî Numanî* şunları der: "Müs-

---

313 Bk. Reşid Rıza, *el-Vahyul Muhammedî*, age., s. 53.

314 Nedvi, Süleyman, *er-Risaletu'l-Muhammediye*, Mısır, 1359, s. 32.

lümanlar Kur'an'ın her kelimesinin ve harfinin gökten inen bir define olduğuna inanıyorlar. Her Müslüman bu ilahî defineyi en kıymetli ve en emin yerde, kalbinin samimiyet hareminde saklıyordu. Müslümanlar bu kitap uğrunda mallarını canlarını yerlerini yurtlarını terk etmişlerdi. Kur'an'ın her âyetini bilmek ve öğrenmek Müslümanlar için en aziz gaye idi. Meşgul olanlar günlerinin bir kısmını işlerine diğer bir kısmını da Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in huzurunda geçirirlerdi. Ayrıca Müslümanlar arasında yeni bir vahiyden derhal haberdar olmak için Peygamberin huzuruna nöbetle gelenler vardı.[315]

Çağdaş düşünür *Muhammed Gazali* de şunları der: "İnen âyetleri vahiy katipleri yazıyor, hafıza ve ruhlarına işliyorlar, inen âyetleri gece gündüz tatbik ediyorlar, namazlarda okuyorlar ve hutbelerde dinliyorlardı. Onların indinde insanın değeri Kur'an'ı bilme ve uygulama ile orantılıydı. Hatta şehitlerin defninde bile Kur'an'ı en çok bilenlere öncelik tanınıyordu. Kur'an'ı hayatlarında bu şekilde hakim kılan ve onu temel kabul eden bir toplumda Kur'an'ın kaybolması düşünülebilir mi? Şu basit misal bile yazılı yasaların uygulama ile ne ölçüde korunduğunu gösterir. *Birleşmiş Milletler*in imzaladıkları bir yazılı sözleşmeyi düşünelim. Üye olan tüm milletler onu fert ve devlet bazında uygulamakta ve onu resmi politikalarında dile getirmektedir. İşte böyle yazılı bir metnin kaybolması düşünülebilir mi? Kur'an'ı böyle basit bir yasa ile kıyaslamaktan da Allah'a sığınırız."[316]

Diğer semavî kitapların aksine, Kur'an'ın korunma nedenini *İbn Aşur* şu şekilde izah eder: "Allah diğer kitapların korunmasını alimlere bırakınca onu koruyamamışlar ve tahrif etmişlerdi. Kur'an'ın korunmasını ise bizzat kendi garantisi altına almıştır. Bu nedenle için sadece Kur'an korundu"[317] Kur'an'ın korunmasında ilahi destekle beraber beşeri tüm imkanlar da seferber edilmiştir. Sadece *Yemame* savaşından önce tespit edilen kurra'-

---

[315] Şibli, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet,* Çeviren, Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1973, 4/ 76.

[316] Gazalî, Muhammed, *Mietu Sualin Ani'l- İslam,* Mısır, 1989, s. 193-194.

[317] İbn-i Aşur, *Tefsir,* age. 14/ 20.

nın sayısı üç bin (3.000) idi." Kurra' arasında Hz. Peygamber'in hanımları *Hafsa* (r.a.), *Aişe* (r.a.) ve *Ümmü* Seleme (r.a.) ve diğer birçok hatun sahabi de yer alıyordu. Pak zevat arasında hıfzlarını Hz. Peygamber'in vefatından sonra ikmal edenler de vardı.[318] Başta Hz. Peygamber'in hanımları olmak üzere, sahabilerin evleri birer Kur'an mektebiydi. Sahabiler Kur'an'ı öğretmek üzere muhtelif yerlere dağılmışlardı. Sadece *İbn Me'sud*'un Küfe'de yetiştirdiği kurra' sayısı dört bin (4000) idi.[319]

Hindistanlı Alim *Rahmetulah Efendi* konuyla ilgili olarak şunları der:"Müslüman milletlerden binlerce, yüz binlerce, milyonlarca kişi Kur'an'ı Kerim'i ezberlemişlerdir. İndiği günden bu güne kadar Müslümanların elinde ve göğsünde bulunan bu kitabın bir âyeti, bir cümlesi, bir hecesi değil bir harfi veya harekesi bile değişmemiştir. Bu konuda şüphesi bulunanlar, hemen deneyebilirler, sınayabilirler. Şöyle ufak bir misal arz edeyim: İslam camilerinden yalnız *Mısır*'daki *Ezher* camiinde Kur'an'ı Kerim'i ezberlemiş ve tecvidiyle okuyan binden fazla öğrenci vardır. *Türkiye*'nin ve İslam memleketlerinin en küçük, en uzak bir köyünde bile Kur'an'ı Kerim'i ezberlemiş bir kişi olsun bulunur. Avrupa veya Amerika'nın hepsinde İncil'i ezberlemişlerin sayısı *Mısır*'daki *Ezher* camiindekilerin veyahut *İstanbul*'dakilerin *Medine veya Mekke*'dekilerin (İslam diyarında herhangi bir memlekettekilerin) hatta bu memleketteki kurslarda bulunan öğrencilerin sayısının onda biri kadar değildir. Ben bu yaşıma geldim. Dünyayı dolaştım. *Tevrat* ile *İncil*'i tamamıyla ezberlemiş bir kişi duymadım. Bu günkü İslam ülkelerinin hemen her birinde yüz binlerden fazla Kur'an hafızının bulunması kendileri için bir nimet olduğu gibi Ulu Peygamberimiz *Muhammed Mustafa* (s.a.v) efendimiz hazretlerinin açık bir mucizesidir. Bu konu üzerine şu hikayeyi arz edeyim: *İngiliz* lordlarından biri *Hindistan*'da bulunan ve küçük bir şehir sayılan (*Seh şar-ı Nufur*)da bir ilkokula gidiyor. Orada çocukların Kur'an-ı Kerim'i okuyup ez-

---

[318] Bk. Suyutî, *el-İtkân*, age., 2/ 198-200; Bilmen, Büyük tefsir Tarihi, İstanbul, 1973, 1/, 21; Süphi Salih, *Mebahisü fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1988, s. 67-68.

[319] Kevserî, Muhammed, Zahid, *Makâlât*, Beyrut, 1993, s. 45.

berlemeye çalıştıklarını görüyor. Öğretmenden ne okuduklarını soruyor. Öğretmen Kur'an-ı Kerim'i okuyorlar, cevabını veriyor. *Lord*: Bu çocuklardan Kur'an'ı Kerim'i tamamıyla ezberlemiş bulunan var mıdır? diye soruyor. Öğretmen birkaç öğrenciyi göstererek bunların hepsi Kur'an'ı Kerim'i ezberlemişlerdir, diyor. *Lord* bunu işitince şaşırıyor ve doğru söyleyip söylemediğini anlamak için, birisini lütfen çağırın kontrol edelim, diyor. Öğretmen, lord hangisini isterlerse çağırabilirler, deyince, *Lord* on üç, on dört yaşlarında birini çağırıyor. Kur'an'ı Kerim'in birçok yerinden (kendisi Kur'an'ı eline alıyor.) soruyor. Çocuğun olağanüstü bir güzellikle ve yanlışsız, ezbere okuduğunu görünce Kur'an'ı ezberlemiş olduğuna inanıyor ve şu sözler ağzından dökülüyor: Pek küçük yaşta böyle küçücük bir yavrunun bu ilahi ve muazzam kitabı göğsüne yazması kadar, bu kitabın hak ve doğru olduğuna ve tevatüren belli olduğuna bundan büyük tanık aramak cahillik ve inkarcılık olur." diyerek Kur'an'ı Kerim'in Allah sözü olduğunu kabul ve ikrar ediyor."[320]

Kur'an'a inanmayanlar bile bazen Kur'an'ın güçlenmesinde olmadık emekler harcamaktadırlar. Bakıyorsunuz bir *Alman* Kur'an'ın tamamını bir sahifeye yazmış ve süslemiş. Belki de bu işi yapan kişi hayatı boyunca Kur'an okumuş değildir. Yine bakıyorsunuz *Japonlar* öyle Kur'an' lar basıyorlar ki sanat şaheseri. "Neden diğer kitaplara bu emeği vermezler?" diyecek olursan, deriz ki: Onlar bu işe musahhar kılınmışlardır. Çünkü Kur'an'ı koruyan yüce Allah'ın kendisidir. Gördüğün bütün bu koruma yüce Allah'ın işidir. İnsan işi değildir.[321]

1.9.28. Kur'an'ın Arapça Oluşu

"*Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.*"[322] *Arapça, Sâmî* dillerinin en genişi ve en kapsamlı olanıdır. Kur'an'ın Arapça inmesi ve Hz. Peygamber'in de Arap olması, *Arabistan*'a değer kazandırmış ve dünya coğrafyasındaki

---

[320] Rahmetullah Efendi, *İzharü'l- Hak*, Ömer Fehmi Efendi, İstanbul, 1972, s. 348-349.

[321] Şa'ravi, *Kur'an Mucizesi*, çev. M. Sait Şimşek, Konya, 1995, s. 42.

[322] Yûsuf, 12/2.

önemini artırmıştır. Kur'an, Arapça'nın sistematik hale gelmesinde, yayılmasında ve ölümsüz bir hale gelmesinde en büyük faktördür. Bu faktör olmasaydı, belagat, tefsir, kıraat, beyan ve iştikak (etimoloji) ilimlerinden çok daha az bahsedilecekti. *Arapça* daha evvel belirli bir yörenin dili iken, Kur'an sayesinde tüm dünyaya yayıldı.

1.9.28.1. Kur'an'ın Arapça Olarak İndirilişinin Hikmetleri

a. Hz. Peygamberin Arap olması ve Kur'an'ın Arapça konuşan bir toplumda inmiş olması

"O'dur ki ümmîler içinde kendilerinden bir resul gönderdi."[323] *"Şanım hakkı için size kendinizden bir elçi geldi"*[324] gibi âyetler, Hz. Peygamber'in Arap olduğunu ve Kur'an'ın *Arabistan*'da nazil olduğunu vurgular.

Konuya geçmeden, başta Peygamberimiz olmak üzere, diğer birçok peygamberin neden *Arabistan*'a gönderildiğini açıklamaya çalışçağız. *"Hak Teala, risaletini kime vereceğini daha iyi bilir."*[325] Allah Teala Kur'an'ın Araplara ve kendi lisanlarıyla indirilmesini takdir etmiştir. Elbette ki Allah'ın iradesi sorgulanamaz; ancak Allah Teala'nın bu takdiri birçok hikmetten hali değildir. Kaynaklar, *Hz. İsa, Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Şuayib* ve diğer birçok peygamberin *Arabistan*'a gönderildiğini belirtir.[326] Son Peygamber Hz. Muhammed de aynı bölgede gönderilmiştir. Peygamberlerin bu bölgede görevlendirilmelerinin en önemli nedeni, Arapların diğer toplumlara nazaran, tamamıyla bozulmamış olmasıdır. Araplar kahramanlık, şecaat ve hürriyetin işlenmesine müsait bir konumdaydılar. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Romalılar, liderlerine taparcasına boyun eğiyorlar, onlara zillet gösteriyorlar ve benliklerini ayaklar altına alıyorlardı. Öte taraftan *Bizans*'ta ırkçılık, bölgecilik, şovenizm başını alıp gidiyordu. Firavunlar diyarı *Mısır*'da da durum pek farklı değildi. *Hindistan* ve Kuzey *Asya*'da her türlü etnik savaş

---

323 Cuma, 62/2.

324 Tevbe, 9/128.

325 En'âm, 6, 124.

326 Bk. Ebu Zehra, Muhammed, *el-Vahdetü'l- İslamiyye*, Mısır, ts., s. 22-32.

hüküm sürüyordu. Araplar ise, kendilerini diğer milletlerden ayıran birçok meziyete sahip bulunmaktaydılar. Hürriyet, kahramanlık ve cengâverlik önemli özellikleriydi. Savaşların hüküm sürdüğü bir coğrafyada yaşadıkları için, zorluklara göğüs germeyi öğrenmişler, cesaret ve celadet kendilerinden ayrılmaz bir seciye olmuştu. Bu özellikleri, emperyalistlerin kendileri hakkındaki emellerini neticesiz bırakıyordu. Diğer milletlere oranla Araplarda, cömertlik, kahramanlık, yiğitlik ve hoş görü vasıfları daha da ileriydi. Keza onların adalet, eşitlik ve tevhidi kabullenme özellikleri de vardı. Bu özellikleriyle Araplar, risaleti taşımaya diğer toplumlardan daha uygun bir konumdaydılar.

Hz. Peygamberin *Hicaz*'da doğması, risaletin kendisine orada gelmesi vahyin Arapça olmasını gerekli kıldı. Hz. Peygamber *Yunanistan* veyahut *İran*'da gönderilmiş olsaydı oradaki insanlara da kendi dilleriyle hitap etmesi gerekecekti, neticede Kur'an'ın bugüne kadar devam etmesi güçleşirdi. Çünkü *İran* ve *Yunanistan*'ın kullandığı diller zaman aşımına uğramış ve orijinalitesini kaybetmiştir. İslâm'ın bütün zaman ve mekana hitap etme ve gönderilme vasfı, onun düsturu olan Kur'an dili'nin tüm zaman ve mekana hitap eden bir dil olmasını gerekli kıldı.[327] "*Ve biz gönderdiğimiz her peygamberi ancak bulunduğu kavminin diliyle gönderdik ki onlara iyice açıklasın*"[328] âyetinde geçen ليبين "*liyubeyyine/açıklasın diye*" ifadesi, niçin vahyin muhatabı olan kavmin dilinin tercih edildiğine vurgu yapmaktadır.

Bazı çevreler, *Arapça* inen Kur'an'a *Arap* olmayanların inanmalarına itiraz etmektedirler. Bu itiraz, Kur'an'la beraber elçi gönderilmemesi durumunda geçerli olabilir. Oysa Allah, Kur'an'la birlikte rehber bir elçi göndermiştir. Bu rehber, öncelikle geldiği kavme hitap etmiş, eğitim ve mükemmel bir sosyal inkılap vasıtasıyla onları hedeflediği seviyeye yükseltmiştir. Allah Teâla, adı geçen kavmi, dünyadaki diğer kavimleri eğitmek için görevlendirmiştir. "Herhangi bir kitap, sadece yazılmış olduğu dili konuşan kavme faydalı olur" tezini esas olarak kabul eder-

---

327 Bk. İhsan Hakki, *Resulu's-Selam Muhammed*, Ürdün, 1988, s. 59.

328 İbrahim, 14/4.

sek, dünyadaki bilimsel dillerin alanını da daraltmış ve insanların meydana getirmiş oldukları kültürel ve tarihi eserleri doğdukları toplumlarla sınırlamamız gerekecektir ki, neticede tercümenin ve uluslar arası diğer tüm evrensel iletişim araçlarının faydasını inkâr etmek durumunda kalmış oluruz. Oysa tercümelerle büyük şahsiyetlerin mesajları dünyanın her tarafına yayılabilmektedir. Bu nedenle bu özellik, Kur'an'a has değildir.[329]

b. Arapça'nın diğere dillerde bulunmayan bazı özellikler taşımış olması

1. Anlaşılırlığı

"*Anlayasınız diye biz onu Arapça olarak indirdik.*"[330] âyeti, *Arapça*'nın bu özelliğine dikkat çekmektedir. Arapça, iyi anlaşılan, telaffuzu kolay ve ezberlemeye çok müsait, fonetiği kulağa hoş gelen bir dildir.[331]

2. Apaçık bir dil olması

Kur'an, *Arapça*'nın bu özelliğini bazı âyetlerde de ifade etmiştir. "*Bu Kur'an apaçık bir Arapça'dır.*"[332] "*O'nu Rûhu'l-Emin (Cebrail), uyarıcılardan olasın diye apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir.*"[333]

3. Çapraşık ve eğrilikten uzak pürüzsüz bir dil olması

"*Korunsunlar diye pürüzsüz Arapça bir Kur'an indirdik*[334] âyeti, Kur'an'ın eğrilik ve çapraşık olmaktan uzak ve pürüzsüz olduğunu ifade etmektedir. *Arap* dilciler, *Arapça*'yı gelişi güzel olarak herkesten değil, dil yönünden henüz herhangi bir dejenerasyonla karşılaşmayan kırsal kesim sakinlerinden (bedevilerden) alırlardı.[335] Dilcilerin böyle bir yönteme başvurmaları, *Arapça*'ya yabancı, çapraşık veya pürüzlü kelimeler veya edaların karışmaması içindi.

---

329 Mevdudî, *Resâil* age, İsanbul, 1/28-29.

330 Yusuf, 12/2.

331 İbn Aşur, *Tefsir*, age., 13/87.

332 Nahl, 16/103.

333 Şuarâ, 26/193-194.

334 Zümer, 39/28.

335 Emin, Ahmed, *Duha'l-İslam*, Beyrut, ts.1/297.

4. Arapça'nın aslında yabancı dilden ıstılah ve kelimelerin az bulunması

Zorunlu olarak giren birtakım teknik ve bilimsel kelimeler dışında, *Arapça*'da yabancı ıstılah yok denecek derecede azdır. Bu bağlamda botanik ile ilgili kelimeler misal verilebilir. *Arapça*'da botanik ile ilgili tek bir yabancı ıstılah yoktur. *Arapça,* ne *Arap* botaniğinin başlangıcında ve ne de devamında yabancı bir ıstılah almıştır.[336]

5. Arapça'nın zengin bir kelime hazinesine sahip olması

Bu özelliğin *Arapça*'nın en önemli özelliği olduğuna inanmaktayız. *Arabistan*'da çok rastlanan aslan ve deve benzeri hayvanların 4 bine yakın ismi bulunduğu bilinmektedir.[337] *Suyutî, İmam Şafiî*'den şunu aktarır: *Arapça*'nın kapsamlı olma vasfından dolayı, Hz. Peygamber dışında, hiç kimse onun tamamına vakıf olamaz.[338] *Arap* dilinin bu özelliği, diğer dillerle kıyaslandığında daha da bariz bir biçimde ortaya çıkar. *Arapça*'nın temel kelimeleri 7220 iken türevleriyle bu sayı 12032'ye ulaşmaktadır. *Süryanice* ve *İbranice*'de, kelime sayısı 5 bin civarındadır, türevleriyle ancak 8607 'a ulaşabilmektedir.[339] Dilci *Fîruzâbâdî, "er-Ravd el-Mesluf Fimâ lehu İsmani ila Ulûf"* isimli eserinde, kılıç için 1000 isim sıralamıştır. İbn Havey, aslan için 500 isim sıralarken, [340] daha sonra gelen *Kasım b. Cafer* 130 isim daha ilave etmiştir. *el-Asmâî*, taş için 70 isim, *el-Maarrî*, köpek için 70 isim saymıştır.[341] Arap dilcileri arasında yapılan kelime yarışmaları meşhurdur. *Suyuti, Ebu Ali el-Farisî*'nin *İbn Halevey*'e karşı böbürlenerek kılıcın 50 ismini ezberlediğini nakletmektedir.[342] Oryantalist *Noldki, Arapça*'nın zenginliği konusunda şunları der:

---

[336] Hamidullah, Muhammed *İslam'ın Doğuşu,* çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, 1997, s. 13.

[337] Hamidullah, İslâm, age., s. 15.

[338] Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an,* Beyrut, 1993, I/267.

[339] Rıza, *el-Vahy*, age, s. 58.

[340] Bkz. Firuzabâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhit,* Beyrut, 1973, *seyf* maddesi.

[341] Bk. Rıza, *el-Vahy,* agy.

[342] Bk. Suyutî, *el-Muzhir,* Mısır, ts., 1/405.

Arapların hayatı ve yaşantılarının sadeliği yanında *Arapça*'nın zenginliği bizi şaşırtmaktadır.[343] *Ahmet Emin* Arap dilinin zenginliğini Arabistan'da en çok kullanılan kelimelerle sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda şunları der: *Arapça, deve, çöl* vs. isimler konusunda zengindir. Ancak Arap kültürü haricinde kalan eşya isimleri konusunda zengin değildir. Bu bağlamda denizi örnek verebiliriz. Araplar deniz(ler)den uzak yaşadıkları için deniz ve denizcilikle ilgili sözcükleri azdır.[344] Kürsü, hayvan, matbaa, kanun vs kelimelerin delalet ettiği mana bir bedevinin zihninde ayrı, şehirlerde yaşayan insanın zihninde ayrıdır. Bedevi, "kürsü"yü en basit anlamıyla düşünürken, şehirlinin zihninde "*kürsü*"nün anlam alanı daha geniş ve daha kapsamlıdır.[345]

6. Arapça'nın besteli bir dil olması

Dilciler, dilleri *besteli* ve *bestesiz* olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. *İngilizce, Almanca* ve *Fransızca* bestesiz diller kategorisinde sayılırken, *Türkçe* ve *Arapça* besteli diller özelliğine sahiptir.[346] Müsteşrik *A. J. Arberry,* İslâm'ın yayılmasını Kur'an'ın kulak ve ruhlara tesir etmesine bağlamaktadır. Şöyle der: Hıristiyanlığın aksine, İslâm çok hızlı bir şekilde yayılmıştır. Kur'an'ın düzenli, ahenkli ve kulağa hoş gelen bestesi, İslâm'ın hızla yayılmasına katkıda bulunmuştur.[347] *Arapça*'nın bu özelliği özellikle Kur'an tilavetinde ortaya çıkmaktadır. Kur'an okunurken fonetiği, ahengi okuyucu ve dinleyici üzerinde eşsiz bir etki yapmakta, tilavette yapılan en küçük bir hata bile fark edilebilmektedir.

Arapça kelimelerde mahreçleri birbirine yakın kelimelerin kullanılmaması da bu özelliği pekiştirmektedir. "سص + قح جث" benzeri kelimelerin kullanılmaması buna örnektir. *Arap* dilciler

---

343 Bk. Emin, Ahmed, *Fecru'l-İslam,* Beyrut, ts, s. 94.

344 Emin, Ahmed, *Fecru'l İslâm, a, g, e., s.* 95.

345 Emin, Ahmed, *Fecrü'l İslâm,* age., s. 93.

346 Danişmend İsmail Hami, *Tarihi Hakikatler,* İstanbul, 1978, 2/413.

347 Bk. Ünal, Taha, F. *The Crossroads,* İzmir, 1998, s. 147

bu kaideden hareketle, *Arapça*'ya giren yabancı kelimeleri kolaylıkla ayırt edebilmişlerdir.[348]

7. Arapça kelimelerin değişmezliği

Bugün kullanılan Arap alfabesinin harfleriyle on beş asır önce kullanılan harfler arasında herhangi bir değişim veya deformasyon meydana gelmemiştir. Batı dilleri için aynı özelliği söylemek söz konusu değildir.

İngiltere'de 1934 yılında basılan *Webster* sözlüğünde kelime sayısı 600 bin civarında iken, aynı sözlük 1961 yılında 450 bine düşmüştü. III. baskısında aynı lügate 100 bin kelime eklenirken 250 bin kelime çıkarılmıştır. Bu değişiklik çeyrek asır gibi kısa bir sürede İngiliz dilinin %50 civarında değiştiğini göstermektedir.[349]

8. Arap harflerinin fonetik ve anlam bakımından bazı özellikler göstermesi

Arapça harflerinde bulunan *cehr, şiddet/vurgu, rehavet, leyn, istila* vb. özellikleri diğer dillerde görmek mümkün değildir. " صعيد صعيد " kelimelerinin ilk harfleri *isti'lâ* harflerinden olup yücelmeyi ifade ederler. Birinci kelime ruhî anlamda yücelmeyi ifade ederken, diğer kelime hissî bağlamda yücelmeyi ifade etmektedir.[350] *Arapça*'da kelimelerin belirli harflerle başlamasının anlam yönünden bazı ip uçları vermesi de *Arapça*'nın özelliklerindendir. ض / dât harfi bu bağlamda misal verilebilir. *Arapça*'da genelde ض harfiyle başlayan kelimeler çirkin ve uğursuz anlamlarını vermektedir. Bu bağlamda şu kelimeler örnek verilebilir:

ضجر : Rahatsız olmak, sıkıntı vermek

ضيزي : Zalimce, haksızca

ضجيج : İnleme, bağırma

ضلال : Sapma, yoldan çıkma

---

348 Suyutî, *el-Muzhir*, age., 1/207.

349 Râid, Abdulkerim, *Zahiretu'l İrab fil Arabiyye*, Malta, 1990, s. 49.

350 Bk. Râid, *Zahire*, , age., s. 50-51.

ضياع : Kaybolma, yok olma

ضوضاء : Gürültü

ح/Ha harfi ile başlayan kelimeler ise genelde güzellik ve uğurluğu ifade eder.

Bu bağlamda şu kelimeleri örnek verebiliriz:

حسن : Güzellik

حياة : Hayat, yaşam

حب : Sevgi

حرية : Hürriyet

حلم : Yumuşaklık

حكمة : Hikmet

حق : Hak.[351]

9. Arapça'nın morfolojik yapı zenginliği

Kelimelerin şekilleri ve oluşumunu konu edinen dil ilmi anlamına gelen *morfoloji* bakımından da *Arap* dili diğer dillerden zengindir. *Arapça*'da anlam, kelimenin köküyle sınırlanmaz, isim, mana, zaman ve mekan kalıpları, ses ifade eden isim ve harflerde de kendini göstermektedir. *Arapça*'da " كتاب /kitap, مكتوب/yazılmış şey, mektup, مكتبة /yazı yazılan yer, كاتب / yazar" sözcükleri aynı kökten türetildikleri hâlde, *İngilizce*'de *writer/ yazar, book/kitap, library/kütüphane, letter/mektup* kelimeleriyle ifade edilir. İlk dönem *Arap* dilcilerinden *Sibeveyh* aynı kökten 308 kalıp türetirken, *İbn Serrac* bu sayıyı 330'a yükseltmiştir.[352]

10. Arapça'nın ahenk, tanin (sesin uzatılması) gibi hassasiyet ve cazibeye sahip bulunması

11. Arapça'daki zamirlerin yapısı

Bu yapı onu diğer dillerden ayıran önemli bir özelliktir. Şöyle ki : İngilizce'deki *they/ onlar* kelimesini misal verebiliriz. *İngi-*

[351] Râid, *Zâhire* age., s. 52-53.

[352] Suyutî, *el-Muzhir*, a, g.e., 2/4.

lizce'de *they/ onlar)* deyince; bir erkek grubunu, bir kadınlar grubunu, erkek-kadın karışımı bir grubu, iki erkeği iki kadını kastediyor olabiliriz. Oysa ki bu problem (zaaf) *Arapça*'da yoktur Arapça'da erkekler grubu için özel bir kelime "hum", kadınlar için özel bir kelime "hünne", iki kişi için (cinsiyet ayırdedilmeden) özel bir kelime "humâ", iki erkek için özel bir kelime "hâzâni" ve nihâyet iki kadın için yine özel bir kelime "hâtâni" kullanılmaktadır. (Bu *Arapça* zamirlerin hepsi, *İngilizce*'de tek kelimeyle karşılanmaktadır. "They", *Türkçe*'de "onlar" zamiri aynı kelimelerin tek karşılığıdır. *Arapça*'da fiil ve sıfatlar, hiçbir yanılmaya meydan vermeyecek nitelikte bir erkekler grubuna, bir kadınlar grubuna, iki şahsa veya ikiden fazla şahsa işaret edebilirler. *Arap* dilinin bu kabiliyeti İngilizce *"The two women said"* "veya *Türkçe* karşılığı olan, *"O iki kadın dedi."* cümlesini *Arapça* karşılığı olan *"qaletâ"* (28/23) kelimesiyle karakterize edilebilir. Görüldüğü üzere, *Arapça* tek kelime *İngilizce*'de (veya *Türkçe*'de) bu kabiliyeti kanun ve nizamnamelerin (ki bir hukuk kitabı niteliğinde olan Kur'an'da bunlardan bolca mevcuttur) yazılmasında son derece önemlidir. Özellikle evlenme, boşanma ve miras konularında. Örnek olarak *Bakara* Sûresi'nin, 228. âyetini ele alalım: *"Boşananlar (tekrar evlenebilmek için) kendi başlarına üç aybaşı beklerler. Onlar için, Allah'ın rahimlerinde yarattıklarını gizlemeleri doğru olmaz. Eğer onlar Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorlarsa... Ve eğer barışmak "isterlerse, " eşleri onları tekrar almaya daha çok hak sahibidirler(...)"* Âyetin altı çizili olan bütün kelimeleri "müennes" (dişil) sığasıyla verilmektedir. Sadece kocalar için kullanılan ارادوا *"erâdu"* (isterlerse) kelimesinde "müzekker" (eril) sığasına geçilmiştir. (Böylece kadınlara ve erkeklere ait kelimeler birbirlerinden açıkça ayırdedilmiş olmaktadır.) Dünyanın başka hiçbir dilinde bu ilahi kanun böylesine veciz bir şekilde verilemezdi.[353]

---

[353] Reşat Halife (Nakleden: Hikmet Zeyveli, *Kur'an ve Sünnet Üzerine Makaleler*, Ankara, 1996, s. 155).

12. Arapça'da müzekker ve müennes kelimelerin zarurî olarak cinsiyet belirtmemeleri

Mesela Kur'an'ın Allah'tan "هُوَ/huve" (O) diye bahsetmesi, Allah'ın cinsiyet olarak erkek olduğuna delalet etmez. Allah münezzehtir; ne erkeklik ne de dişilik O'na isnat edilemez; cinsiyetüstü bir varlıktır. *Arap* dilinde örneğin "kapı" müzekker (eril) olarak anılırken "pencere" müennes (dişil) formda kullanılır. Bunun gibi "kitap" ve "ev" de müzekkerdir. Eşyanın erkek veya dişi olmadığı bilindiği hâlde. Halbuki *İngilizce*'de "he" (o) kelimesini Allah için kullandığımızda, bu kelime, bilinçaltında Allah'ın erkek olduğu çağrışımını yapar. Buna ilave olarak Allah'ın *father/baba* olarak anılması da; şeytanî bir fikre zemin hazırlar. *"Allah ya bizzat İsa'nın kendisi veya O'nun babasıdır." Söylemeye gerek yok ki, bunlar kâfirâne ve felaketli çağrışımlardır.*[354]

1.9.28.2. Kur'an' da Arapça Dışında Kelimenin Bulunup Bulunmadığı

Kur'an'da *Arapça* dışında herhangi bir kelime veya harfin bulunup bulunmaması konusunda ulema arasında ihtilaf olmuştur:

a. Vardır diyenler

Bunların başında *İbn Abbas, Ebul Meâlî el-Azizî, Ebu Meysere, Said b. Cubeyr ve Vehb b. Munebbih* gelmektedir.[355] *İngiliz* yazar *Arthur Jettery* özel isimler dışında, yabancı olarak kabul edilen 275 kadar kelimeden oluşan bir liste vermektedir.[356] Kur'an'da *Arapça* dışında varlığı kabul edilen diller arasında, *Farsça, Rumca, Nıbtı'ce, Habeş'ce, Berber'ce, Kıpti'ce* ve *Süryanice* sayılmaktadır.[357] Bu kesim, *"Ve biz her gönderdiğimiz peygamberi ancak bulunduğu kavmin diliyle gönderdik"*[358] âye-

---

354 Zeyveli, Hikmet, *Kur'an Va Sünnet Üzerine,* Ankara, 1996.s.156-157.

355 Suyutî, *el-İtkan,* age, 1/366-367.

356 Watt, Montgomery, *Kur'an'a Giriş,* Çev: Süleyman Kalkan, Ankara, 1998, s. 103.

357 Bk. Cemal, Ahmet Muhammed, *Kitabun Uhkimet Âyâtuhu,* Beyrut, 1991, 2/262.

358 İbrahim, 14/4.

tini öne sürerek, Hz. Peygamber tüm insanlığa gönderildiğinden, belirli sayıda da olsa, her dilinden bazı kelimelerin bulunması gerektiğini söyler.[359] *Dr. Zeyyan Ahmed el-Hac İbrahim,* Kur'an'da geçen yabancı kelimelere dair yüz küsur kelimeyi içeren bir liste çıkarmıştır.[360] Verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

قنطار Kınter	Âl-i İmrân, 3/14	Aslı, *Rumca* veya *Süryanice* olup "bir yığın" anlamındadır.
كنز Kenz	Kehf, 18/82	Aslı, *Farsça* olup "hazine" anlamındadır.
مرجان Mercan	Rahman, 55/22	Aslı, *Farsça* olup "incinin küçüğü" anlamındadır.
مسك Misk	Mutafifin, 83/26	Aslı, *Farsça* olup "güzel koku" anlamındadır.
ياقوت Yakut	Rahman, 55/48	Aslı, *Farsça* olup "yakutun çoğulu" anlamındadır.
بعير Beir	Yusuf, 12/65	Aslı, *İbranice* olup "deve" veya "devenin yükü" anlamındadır.
اسفار Esfar	Cuma, 62/5	Aslı, *Süryanice* veya *Nebatça* olup "kitaplar" anlamındadır.
راعنا Raine	Bakara, 2/104	*Yahudi* lisanıyla "sövme" anlamındadır.
الرقيم er-Rekim	Kehf, 18/9	Aslı, *Rumca* olup "levha", "kitap" veya "divit" anlamındadır.
غساق Ğassak	Sad, 38/57	Aslı, *Türkçe* olup "irin" anlamındadır.[361]

[359] Suyutî, *el-İtkan*, age, 1/368.

[360] Bk. Dr.Zeydan Ahmet el-Hac İbrahim, *Mecelletu'l-Luğati'l- Arabiyye*, C. 53 1988 s. 136, 152 "Kur'an'ı Kerim'de Arapça Oldukları Tartışmalı Kelimeler" başlıklı makale. Çev: Dr. Ahmet Bostancı, Sakarya Ünv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/2000.

[361] Zeydan, a.g. m.

b. Yoktur diyenler

Bu kesim, ulemanın büyük ekseriyetini oluşturmaktadır. Bunlardan bazıları, *İmam Şafii; Taberi, Kadı Ebubekir et-Teyyib, Gazalî, Ez-Zerkeşi, Ebu Ubeyd ve Ebul Hasan b. Faris'*dir.[362]

Bu kesimin delilleri: "Biz onu akıl erdirebilesiniz diye, Arapça bir Kur'an olmak üzere indirdik."[363]*, "Ve biz her gönderdiğimiz peygamberi ancak bulunduğu kavmin diliyle gönderdik"*[364] gibi âyetlerdir. Bu tezi savunanlar, Kur'an'da yabancı kelimelerin varlığını söyleyenlerin büyük günah işlediklerini de iddia etmişlerdir.[365]

Bu kesim keza, "*Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur'an kılsaydık diyeceklerdi ki: âyetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değil miydi? Acaba yabancı dilden (kitap) olur mu?*"[366] âyetini de delil olarak göstererek, Kur'an'da *Arapça* dışında kelime bulunması halinde, Kur'an'ın *Arapça* olma özelliğine halel geleceğini savunmuşlardır.

Netice itibariyle şunu diyebiliriz: Her iki tarafın da makul delilleri vardır. Yabancı oldukları söylenen kelimeler, asıl itibariyle *Arapça* olmayıp, kültürlerin karışması neticesinde *Arapça*'ya girmiştir. Araplar onları dillerine mal etmişlerdir. Kur'an, onları Arapçalaştırarak almıştır. Söz konusu edilen kelimeler, asıl itibariyle yabancı olsalar da kullanış itibariyle Arap diline mal olmuştur.

---

[362] Bk. Osman, Ali Hasan, *Menhec el-İstidlal Ala Mesaili'l -İ'tikâd.* Beyrut, 1995, II/442; Ahmet Cemal, 2/365.

[363] Yusuf, 12/2.

[364] İbrahim, 14/4.

[365] Bk. Osman, Ali, *Menhec*, , age, II/442.

[366] Fussilet, 41/44.

1.10. Hz. Peygamber'in Sünneti'nden Kur'an Tasavvuru

"Allah'ım! Kur'an'ı kalbimin baharı kıl."

Hz. Muhammed (a.s)

Sünnet'den kastımız, Hz. Peygamber'den sağlam yollarla bizlere ulaşan, söz, fiil ve takrirattır.[367] Hz. Peygamber, Kur'an'ın birinci elden, müfessiridir, onu en iyi tasavvur ve tefsir edendir. Bunda herhangi bir ihtilaf bilmiyoruz. Kur'an kendisine nazil olmuş, onu insanlara tebliğ etmiş, emir ve yasaklarını herkesten önce yaşamış ve insanlara göstermiştir. *İmam Şafii*'nin de belirttiği gibi, Sünnet Kur'an'ın şerhidir, İslam ümmetinin söylem ve mesajı sünneti yaymaktır

Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu ahkâm, Kur'an anlayışından kaynaklanmaktadır.[368] Başka bir anlatımla sünnet, Kur'an'ın yaşanmış ve uygulanmış biçimidir. Hz. Peygamber'in tefsiri bağlayıcıdır. Hz. Peygamber, yaşayan, yürüyen, canlı bir Kur'an idi. Kalbine inen âyetleri ezberler, okur, *Cibril* ile mukabele eder, ashabına okur ve onlardan dinlerdi.

Hz. Peygamber şöyle der: *"Muhakkak her peygambere insanları imana getirecek bir takım mucizeler verilmiştir. Bana verilen (mucize) ise vahiydir.*[369] O (s.a.v), *"Eğer Sen onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarındır, eğer onları bağışlarsan yine şüphe yok ki sen çok güçlü ve hikmet sahibisin"*[370] âyetini defalarca okumuştur.[371] Kur'an'a olan iştiyak ve saygınlığından zaman zaman okumada acele ettiğini, *"Sana Kur'an vahiy olunurken, vahiy olunması tamamlanmadan onu okumaya kalkışma"*[372], *"O'nu (Kur'an'ı) çabucak almak için dilini kımıldatma.*

---

[367] Cürcânî, *et- Tarifât*, age, s. 134.

[368] Gazali, Muhammed, *Humumu Dâiye*, Mısır, 1984 s. 26.

[369] Buhari, hadis no: 4598.

[370] Maide, 5/118.

[371] Bk. Afânî, Seyyid b. Hüseyin, *Salahu'l-Ümme fi Uluvvi'l-Himme*, Beyrut, 1997, 3/30.

[372] Tâhâ, 20 /114.

Onu (senin kalbinde) toplamak ve okumak bize aittir"[373] âyetlerinden öğreniyoruz.

Hz. Peygamber'in en önemli özelliği vahiy/Kur'an'a muhatap olmasıdır. Onu farklı kılan, şan, şeref ve izzet veren Kur'an idi. Hz. Peygamber, onun atmosferinde yaşadı. Onu yönlendirdi, en büyük muhatap ve müfessir oydu, Sık sık "*Allah'ım! Kur'an'ı kalbimin baharı kıl*"[374] şeklinde dua ederdi.

Zaman zaman Kur'an Hz. Peygamber'in hayatına müdahale ediyor ve düzeltilmesi gereken hareket ve durumlara dikkat çekiyordu. "*Yeryüzünde sıcak bir savaş olmaksızın hiçbir peygambere esirleri alması yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki Allah ahireti istiyor. Allah güçlüdür. Hikmet sahibidir*"[375] âyeti söz konusu müdahalelerden bir tanesidir. Bu müdahaleler, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna dair önemli bir delildir. Zira Kur'an Hz. Peygamberin kelamı olsaydı kendi kendini kınaması düşünülemezdi. Hz. Peygamber'e müdahale edilmesi, kasten yapılan hatalardan dolayı değildir. Müdahaleyi mücib hareketler, sahibine sevap getiren ictihadî yanılmalardır. Müçtehit yanılsa bile, kötü niyet söz konusu olmadığından ecir alacaktır. Hz. Peygamber en büyük imamet/liderlik makamında bulunuyordu. Ümmetin kendisine içtihatlarında da tabi olması gerekirdi. Hata korkusuyla müctehidlerin içtihattan kaçınmamaları için Hz. Peygamberin yanılması gerekiyordu. Ancak onun içtihadının diğerlerinden farkı, yanlışının Allah tarafından düzeltilmesidir. Onun yanılması (hâşâ) ilahî emre karşı gelmek değildi. Hakkında vahiy bulunmayan bir konuda kanaatini belirtmekti. Âyet, isabetle neticelenmeyen bir içtihadı düzeltmiştir. Şöyle ki: *Bedir* savaşında *Kureyş*'ten,- birçoğu ileri gelen olmak üzere- yetmiş kişi Müslümanlara esir düştü. Sahabelerden kimisi, onların kılıçtan geçirilmelerini, kimisi fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istedi. Merhametinden dolayı Hz. Peygamber fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istedi. O bu sayede onlar

---

373 Kıyamet, 75/ 16.

374 İbn Hanbel, *Müsned*, 1/291.

375 Enfâl, 8/67.

olmasa da nesillerinden Müslümanların olabileceğini düşünüyordu. Esirleri serbest bırakması üzerine âyet nazil oldu.[376]

Hz. Peygamber, insanları Kur'an'a davet ediyor, ona iman etmeleri için Allah Teala'ya yalvarıyor, yüz çevirdiklerinde çok üzülüyordu. *"Şimdi bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa belki arkalarından üzülerek kendini tüketeceksin!"*[377]

Hz. Peygamber, her vesileyle insanların dikkatini Kur'an'a yöneltiyor, onlarla Kur'an'ı müzakere ediyordu. Nitekim bir defasında *İbn Mesut*'tan Kur'an okumasını talep edince *İbn Mesut;* Kur'an sana nazil olduğu halde ben mi okuyayım? dedi. Hz Peygamber, *evet, başkasından dinlemeyi isterim,* buyurdu. Bunun üzerine *İbn Mesud, Nisâ* Sûresi'nden okumaya başladı. *"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak"*[378] âyetine gelince "yeter" dedi. O esnada gözlerinden akan yaşlar dikkat çekiyordu.[379]

Hz. Peygamber Kur'an'dan virdini okumadan uyumazdı. Uyumadan önce, *Secde* ve *Mülk* sûrelerini okumayı tercih ederdi.[380] Uyandığında ise *Âl-i İmrân* Sûresi'nin son on âyetini okurdu.[381] *Tirmizi*'nin rivayetinde de Hz. Peygamber uyumadan önce *Zümer* ve *İsra* sûrelerini okurdu.[382]

Hz. Peygamber Kur'an'ı sıkıntı, buhran ve bunalım ve sapmadan korunma adresi olarak göstermiştir. Şöyle buyurmuş: *"Sarıldığınızda asla sapmayacağınız bir emanet bıraktım, o emanet Kur'an'dır."*[383]

Hz. Peygamber İslam'ı dosdoğru bir yola, Kur'an'ı da o yolda devam etmeye çağıran bir davetçi olarak vasıflandırmış.[384]

---

376 Zerkânî, *Menâhil,* age., 2/384.
377 Kehf, 18/ 6.
378 Nisâ, 4/41.
379 Buhari, Fedailu'l -Kur'an, 241.
380 Tirmizi, hadis no:3405.
381 Müslim, hadis no:568.
382 Tirmizi, hadis no:2921.
383 Müslim, hadis no:2108.
384 İbn Hanbel, *Müsned,* 4/182.

Hz. Peygamber, namazlarında, hutbe, irşad ve diğer hizmetlerinde Kur'an'ı öne çıkarırdı okurdu. Bazen uzun sûreleri, bazen (cemaatin performansına göre) kısa sûreleri tercih ederdi. *Ramazan*'da her gece *Cibril* iner, Hz. Peygamber kendisine Kur'an'ı arz ederdi.[385] Her yıl bir defa Kur'an'ı *Cibril* ile mukabele usulüyle okurdu, vefat ettiği yıl ise, iki defa okudu.[386] Hz. Peygamber defin gayesiyle gece bir mezarlığa indi. Vefat eden birini kıble tarafından kabre indirdi. Ve; *"Allah'ın rahmeti üzerine olsun, sen Allah'ı çok anan ve Kur'an'ı çok okuyan biriydin"* buyurmakla"[387] vefat eden sahabiyi Kur'an okumasıyla anmış ve övmüştür.

Hz. Ali, Hz. Peygamber'den şunu nakleder. *"Ümmetimin içinden Kur'an'ı okuyanlar türeyecektir. Sizin kıraatiniz onların yanında bir şey ifade etmemektedir, namazınız onların namazı yanında bir şey ifade etmemektedir, orucunuz onların orucu yanında bir şey ifade etmemektedir, Kur'an okumayı lehlerine düşünürler, ancak okudukları aleyhlerinedir. Okuma ve namazları gırtlaklarını geçmez. Okun yaydan fırlaması gibi İslam'dan çıkarlar."*[388]

Hz. Peygamber, insanlara Kur'an'a olan yakınlıkları ölçüsünde değer veriyordu. Yegane ölçüsü, Kur'an, ona yakınlık ve bağlılıktı. Bazen bir âyeti bir gece boyunca tekrarlardı.[389] *"Hûd ve benzeri sûreler beni ihtiyarlattı"* derdi.[390] *Sa'saa* adındaki sahabi bir gün Hz. Peygambere gelir. Hz. Peygamber kendisine *"Kim zerre miktarı iyilik yaparsa iyiliğini, kötülük yaparsa kötülüğün karşılığını görür"*[391] âyetlerini okur. *Sa'saa,* bu âyet benim için yeterlidir, daha fazlasına gerek yok, der. Bu zat muhacirlerden değildi, Hz. Peygamberle uzun süre kalmamıştı, ashabın önde gelenleri arasında da değildi. Bunlara rağmen, daha önce Kur'an

---

[385] Buhari, Ramadan, 33.
[386] Buhari, İstihaza, 79.
[387] Tirmizi, hadis no: 1057.
[388] Müslim, hdis no: 1066.
[389] İbn Hanbel, *Müsned,* 6/302.
[390] İbn Hanbel, *Müsned,* 4/397.
[391] Zilzâl, 99/ 7, 8.

okumamış olan birine Hz. Peygamber bir âyet öğretmiş, aynı zat sadece bu âyetle yetinmiş, tek bir âyet kendisine Allah'tan utanma hissini vermiştir.[392]

"Sana (şu) Kur'an'ı sen sıkıntı çekesin ve huzursuz olasın diye indirmedik."[393] Kur'an Hz. Peygamber'i sıkıntıya düşürmek için inmediğine göre, ona huzur vermek ve onu mutlu kılmak için inmiştir. Sadece onu değil, Kur'an'la iletişim kuracak herkesi mutlu kılmak için gönderilmiştir. Bir sahabi bütün gecesini Kur'an'ın tilavetine ayırmaya başlamıştı, bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu.[394] Hz. Peygamber, âyetin tefsiri ve uygulaması bağlamında olmak üzere, iki durumla karşı karşıya kaldığında en kolay olanı tercih eder, ümmetine de onu tavsiye eder, *"Ben lanet edici değil, rahmet olarak gönderildim"* derdi.[395]

Abdullah b. Muğaffel anlatıyor:"Ben Mekke'nin fethi günü, Hz. Peygamber'in devesinin üzerindeyken *Fetih* Sûresi'ni okurken gördüm.[396]Sahabi, Hz. Peygamber'in her münasebette Kur'an okuduğunu, özellikle de duruma göre âyet seçtiğine dikkat çekmiştir. *Fetih* gününde *Fetih* Sûresi'ni okuması buna örnektir.

Hz. Peygamber, cünüp olma hali dışında, ayakta, otururken, abdestli, abdestsiz, seferde, hazarda, yürürken, biner halde Kur'an okurdu. Kendisi okur, başkasından dinler, hatalarını düzeltir, manasını öğretirdi. Zaten Kur'an'ı beyan etmek için gönderilmişti.[397]

"Ey Muhammed, sen ve beraberindeki tevbe edenler sana bildirileni dosdoğru uygulayın ve aşırı gitmeyin! Çünkü O, bütün yaptıklarınızı görür"[398] âyetini okurken olduğu gibi, bazen sabaha kadar aynı âyeti okuyup tekrarlardı. Allah Teala, Hz. Pey-

---

[392] Muhâsibi, *el-Akl*, age., s. 293.
[393] Tâhâ, 20/ 2.
[394] Rıza, *el-Vahy*, age., s. 122.
[395] İbn Hanbel, *Müsned*, 5/257.
[396] Buhari, hadis no: 4659.
[397] Nahl, 16/ 44.
[398] Hûd, 11/ 112.

gambere Kur'an'ı okumasını emrederdi,[399] o da kendisine nazil olan âyetlerini anında vahiy katiplerine yazdırır, hangi âyetin nereye koyulacağını gösterirdi. Hz. Peygamber, "*Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı acele etme*"[400] âyetinin işaret ettiği gibi, inen âyetleri nasıl tilavet edeceği kaygısını taşıyordu. *Cibril* vahiyle geldiği zaman Hz. Peygamber bir öğrenci gibi önünde oturur, başını eğer, *Cibril* ayrılınca aldıklarını tekrar ederdi.[401] Hz. Peygamber namazda Kur'an okurken müşriklerin kadın ve çocuklarının hoşuna gider, onu şaşkınlıkla dinlerlerdi.[402]

Hz. Peygamber, Kur'an okurken Allah ile diyalogun örneğini ortaya koyuyordu. Rahmet âyetlerini okuyunca rahmet talep ediyor, cehennem ve azap âyetlerini okuyunca ondan Allah'a sığınıyordu. "*Allah hüküm verenlerin en üstünü değil mi?*"[403] "*(Peki) Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?*"[404] benzeri âyetleri okuyunca da "şüphesiz ki evet" diyordu. Hz. Peygamber Kur'an'ın hayat bahşedip, ölü kalpleri dirildiğine, dikkat çekme bağlamında Kur'an'sız evleri kabre benzetmiştir. Şöyle der: "*Evlerinizi kabristana çevirmeyin. Çünkü şeytan içinde Bakara Sûresi okunan ev(ler)den kaçar.*"[405] Müminlerin annesi *Ümmü Seleme* anlatıyor: Hz. Peygamber'in tilaveti dinleyenin takip edeceği biçimde tane tane ve net idi.[406] Hz. Peygamber Kur'an'dan nasip almayan evi virane ev olarak nitelemiştir.[407]

Talha b. Musarrıf anlatıyor: *Abdullah b. Ebi Evfa*'ya, Hz. Peygamber'in ümmete herhangi bir vasiyet bırakıp bırakmadığını sordum; "hayır" deyince Hz. Peygamber ümmetini emir (ve

---

399 Neml, 27/92.

400 Tâhâ, 20/114.

401 Bk. Haddâd, Ahmed b. Abduaziziz b. Kasım, , *Ahlâku'n-Nebiyyi*, Beayrut, 1999, 1/378.

402 Buhari, hadis no:476.

403 Tin, 95/8.

404 Kıyame, 75/40.

405 Müslim, Müsâfirin, 212.

406 Tirmizi, hadis no: 3091.

407 Hakim, *el-Müstedrrek*,1/755.

yasaklar) konusunda nasıl vasiyetsiz bırakır? dedim. "O'nun ümmete vasiyeti Kur'an'dır" buyurdu.[408] "*Kur'an'ın içinde bulunduğu kılıf, deri vs. yanmaz*"[409] hadisiyle, Kur'an'ı kuşatan kalbi Kur'an kılıfına benzetmiştir. Yani Kur'an, kendisini içselleştirenin azap görmesine mani olur. Kur'an cezadan kurtulmanın yollarını gösterir, o yollara özendirir. Kur'an'a sahip olanları gıpta edilecek iki kişiden biri olarak nitelemiştir.[410]

İbn Abbas şunu nakletti: "*Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.*"[411] âyeti nazil olunca, Hz. Peygamber bir gece boyunca onu ashaba okudu. Bir genç kendinden geçti. Hz. Peygamber elini göğsüne koydu. Genç titriyordu. "*Ey genç! Allah'tan başka ilah yoktur de*" buyurdu. Genç: "*Allah'tan başka ilah yoktur*" dedi. Hz. Peygamber onu cennetle müjdeledi. Ashab: "Halen aramızda iken onu müjdeledin. Hz. Peygamber: "*Bu müjde makamımdan ve tehdidimden korkanlar içindir*"[412] âyetini okumadınız mı?buyurdu.[413]

Hz. Peygamber, Kur'an okuyan münafığı reyhana;yani fesleğen çiçeğine benzetmiştir.[414] Kokusu hoş ancak tadı acıdır. Kur'an'ı çıkar için nağmeli olarak okumak hoş koku gibi zahiri ve geçici bir atmosfer oluşturur, ancak kalıcı değildir. Hz. Peygamber, Kur'an okuyup onunla amel edeni de kokusu ve tadı hoş olan turunç bitkisine benzetmiştir.[415] Hz. Peygamber Kur'an okuyanla okumayan arasında bir farkının olması gerektiğine dikkat çekiyor. Yani, okuyan tilavetin izini taşıyor. Bilge ile cahil farkı neyse Kur'an'ı tilavet edenle etmeyenin de farkı odur. Turunççun kabuğu, içi, tadı, kokusu hoştur. Kabuğu elbiseyi, eşyayı haşarattan, güveden korur, çürümesini önler, kokusu havanın bozulmasını, içi ağız tadının bozulmasını önler, sindirimi kolaylaştırır,

---

[408] Müslim, Vasiyet, 12.

[409] Bk. Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, age.,7/161.

[410] Buhari, hadis no: 5026.

[411] Tahrim, 66/6.

[412] İbrahim, 14/ 14.

[413] Hâkim, *Müstedrerk*, 2/351.

[414] Buhari, Fedâilu'l-Kur'an, 17.

[415] Buhari, hadis no: 5020.

zehirli haşereye karşı panzehirdir. *İbn Kayyım*, hapishanelerde, bir azık almaya zorlanan mahpusların turuncu tercih ettiklerini nakleder. Tercih sebebi sorulunca şöyle cevap vermişlerdir: Hoş kokulu ve hoş manzaralıdır, kabuğu hoş koku saçar, içi meyve, asidi, tanesi ilaç, yağı yararlıdır.[416]

Ukbe b. Amir anlatıyor: Bir defasında Hz. Peygamber ile beraber bulunuyordum. Bana, "*Ey Ukbe oku*" buyurdu. "Neyi okuyayım?" dedim. Biraz durdu tekrar "*oku*" buyurdu. Ben de yine, "Ey Allah'ın Resûlü neyi okuyayım?" dedim. Yine sustu. Bana devamlı olarak, "*Ey Ukbe oku*" diyordu. Ben ise, "neyi okuyayım?"diyordum. Sonunda bana: "*Felak Sûresi*'ni oku" buyurdu. *Felak* Sûresi'ni sonuna kadar okudum. Tekrar bana "*Ya Ukbe! Oku*" buyurdu. "Ey Allah'ın Rersûlu neyi okuyayım?" dedim. "*Nas Sûresi*'ni *oku*" buyurdu. *Nas* Sûresi'ni sonuna kadar okudum. Bunun üzerine: "*Hiç kimse ikisiyle isteyen kadar (bir şey) istememiş, Allah'a sığınan bir kimsede bu ikisiyle sığınan kadar sığınmamıştır*" buyurdu[417]

Hz. Peygamber Medine'de bir sokaktan geçerken, yaşlı bir kadının, "*Dehşeti her şeyi kaplayan kıyamet haberi sana geldi mi?* "[418] âyetini tekrarlayarak okuduğunu gördü. Hz. Peygamber," *Evet bana geldi. bana geldi*" buyurdu ve gözyaşlarını tutamadı.[419]

Hz. Peygamber, Kur'an okunmayan yerlerin şeytanların istilasına uğrayacağını beyan etme bağlamında, "*Evlerinizi mezarlıklara dönüştürmeyin. Şeytan Bakara sûresinin okunduğu evden kaçar.*"[420] buyurdu. Hz. Peygamber, "*Hanginiz her sabah iki büyük deveye sahip olmak ister?*" buyurdu. Ashab: "Ey Allah'ın Resulü, hepimiz bunu isteriz" dedi. Hz. Peygamber: "*Birinizin her sabah mescidime gelip iki âyet okuması veya öğrenmesi bir*

---

[416] İbn Kayyım, *Zâdü'l- Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, Beyrut, 2000, 4/283-284.

[417] Nesâi, hadis no: 5343.

[418] Ğâşiye, 88, /1.

[419] Bk. İbn Kesir, *Tefsir*, age., 4/648.

[420] Müslim, hadis no:780.

veya iki deveden, üç âyet, üç deveden, dört âyet, dört deveden daha hayırlıdır" buyurdu.[421]

Hz. Peygamber'in Kur'an'ı okuması, tanıtması ve uygulaması onun Kur'an tasavvurunu ortaya koymaktadır. Onun daveti, Kur'an ve onun hayata yansıması olan pâk siret ve ahlâkıyla gerçekleşti.[422] İnsanlar bu iki hususdan(Kur'an ve Hz. Peygamber'in ahlâkından) etkilenerek Müslüman oluyorlardı.

Hz. Peygamber, (s.a.v) okuyuşunda abdestli, abdestsiz ayrımını yapmaz, adetli kadınların bulunduğu yerlerde de okurdu.[423] Secde âyetlerine dikkat eder, secde eder, ashab da ona ittiba ederek secde ederlerdi.[424]

Enes'e Hz. Peygamber'in kıraatı sorulunca; o, med/uzatmanın gerekli olduğu yerde uzatırdı. Mesela, *Bismilahhirrahmanirrahim*'i de "*Bismillaahirahmaanirahiim*" şeklinde uzatırdı.[425] Hz. Peygamber'in Kur'an'ı okuma kurallarına dikkat ettiği görülmektedir. *Tecvid* ilmi aynı konuyu işlemektedir.

Hz. Peygamber, arkadaşlarına Kur'an'ı özendirirdi. Bunlardan biri, deruni sesiyle meşhur *Ebu Musa el-Eşari* idi. Onu dinler ve sesini takdir eder ve "*Sende Davud'un deruni nağmeli sesini görüyorum*" derdi.[426] Hz. Peygamber bununla beceriyi geliştirmeyi hedeflemiş ve teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber hem namaz kıldırmada, hem devlet görevlerine atamalarda en çok Kur'an okuyanlara öncelik verirdi. *Uhud* savaşında Kur'an'ı ezberleyenleri ezberlemeyenlerden önce defnetti. Hz. Peygamber'in son rahatsızlığında *Ebu Bekir*'i namaz kıldırmaya tayin etmesi, Kur'an'ı en çok bilmesinden dolayı idi.[427] Konuyla ilgili olarak şöyle buyurur: *"Kur'an'ı en iyi okuyan imam olsun. Hazır olanlar okumada eşitseler, sünneti en iyi bi-*

---

[421] Müslim, hadis no: 802.

[422] İbn Kayyım, *Zâdu'l- Meâd, age.,* 1/187.

[423] Buhari, hadis no: 754.

[424] Buhari, hadis no: 1075.

[425] Buhari, hadis no. 5046.

[426] Buhari, hadis no: 5048.

[427] Suyuti, *el- İtkan*, age., 1/201.

lenler imamete geçsin. Sünneti bilmede eşit iseler ilkin hicret edenler. Hicrette eşit iseler en yaşlı olanlar öne geçsin."[428] *"Kur'an'a vakıf kişi, kerem ve şeref sahibi meleklerle beraberdir.*[429]

Kur'an'ı yaşayanlar Allah'ın seçkin kullarıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurdu. *"Allah'ın seçkin kulları vardır.* Ashab: "Ey Allah'ın Resulü onlar kimlerdir?" dedi. Hz. Peygamber: *"Onlar Kur'an ehli ve topluluğudur."*[430] Hz. Peygamber, bir birliği göreve gönderince de komutanlık için Kur'an bilmeyi ölçü alırdı. Bir defasında birliğin yaşça en küçüğünü Kur'an'ı en çok bildiği için komutan olarak tayin etti.[431] İbadetlerde Kur'an'ı en çok bilen öndedir. Hz. Peygamber şöyle buyurdu. *"Namaz(lar)ı vaktinde kılınız. Namaz vakti gelince biriniz ezan okusun, Kur'an'ı en fazla bileniniz de imam olsun."*[432]

Bu dünyada Kur'an yükselmeye neden olduğu gibi, ahirrette de bu özellik devam edecektir. *"Kur'an'ı öğrenen kıyamet gününde 'Allah'ım beni giydir', der. Bunun üzerine kendisine şeref tacı giydirilir. 'Allah'ım artır' der, izzet giysileriyle onurlandırılır. 'Allah'ım beni affet' der. Allah kendisini affeder. Dünyada okuduğun gibi, 'Kur'an oku ve yüksel' denir. Okuyacağı her âyet karşılığı derecesi yükselir.*[433] Bu naslar hem dünya hem de ahirette değer ölçüsünün Kur'an'la iletişimle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

O (s.a.v), *"Kalbinde Kur'an'dan pay olmayan birinin kalbi virane olmuş ev gibidir*[434] buyurdu. Kur' an'sız bir sineyi, çökmüş eve benzetti. Çökmüş evin kimseye yararı olmayıp, her an yıkılıp başkasını enkazı altında bırakabildiği gibi, Kur'an' sız sine de yararsızdır, her an ölebilir. Hz. Peygamber, insan kalbinin iman, tilavet ve sağlam inançla onarıldığına dikkat çekmiş ve kalbinde

---

[428] Müslim, hadis no: 673.

[429] Buhari, hadis no: 5024.

[430] İbn Mace, hadi no: 215.

[431] Kerzun, Enes Ahmed, *Sahabetu Resulillah*, Beyrut, 1974, s. 76.

[432] Buhari, hadis no: 4051.

[433] Tirmizi, hadis no: 2915.

[434] Tirmizi, hadis no: 2913.

manevi azık bulunmayan birini, bakımsızlıktan dolayı virane olmuş haneye benzetmiştir.

Sünnet tasavvurunda; "*Kur'an sahibine şefaat edecektir."*[435] *"Kur'an şefaati makbul bir şefaatçidir. Kim onu rehber edinirse cennete, kim de ondan yüz çevirirse ateşe girmesine sebep olur."*[436] *"Kur'an okuyan allamedir."*[437] *"Kur'an, Allah Tela'nın yeryüzündeki sofrasıdır."*[438] Kur'an, Allah katından gökyüzünden sarkıtılmış bir sofradır. O sofra hayat bağışlamaktadır, gıdası, kalbe ruha şifadır, tadı, tazeliği asla bitmez. Allah Teala, Kur'an sofrasını indirmekle insanlığa en büyük lütufta bulunmuştur.

Ebu Zer, Hz. Peygamber'den nasihat isteyince şöyle buyurdu: "*Takvaya sarıl! O, her şeyin başıdır. Ebu Zer:* "Nasihati artırmanı istiyorum" dedi. Hz. Peygamber*: Kur'an'ı tilavet et, o dünyada nur, semada da azıktır"* buyurdu.[439] Konuyla ilgili diğer bazı hadisler de şunlardır: "*Üç kesim kıyametin dehşetinden emindir, hesap görmezler. Hesap bitinceye kadar hoş kokan bir tepeciğin üzerinde bekleyecekler. Allah rızası için Kur'an'ı öğrenenler bunların başında gelir."*[440] *"Kim Kur'an'ı okur, öğrenir ve onunla amel ederse kıyamet gününde hem kendisin hem ebeveynini ışığı güneş gibi nurdan bir taç ile ödüllendirilecek. Kendilerine dünya ve içindekilerden daha değerli giysi giydirilecektir. Ebeveyni;"Bu giysileri neden hak ettik?" diyecekler. Kendilerine; "çocuğunuzun Kur'an'ı öğrenmesinden dolayı" denilecek.*[441] *"Bu gece Fetih Sûresi indi. Bana dünya ve içindekilerden daha sevimlidir."*[442] *"Kim Kur'an'ı öğrenirse risaleti göğsüne almıştır. Ne var ki kendisine peygamberlik gelmemiştir."*[443]

---

435 İbn Hanbel, *Müsned*, 2/174.

436 İbn Hibban, (*et-Terğib, ve't- Terhib, 3/359.)*

437 Hakim, (Elbânî, Sahihu Camii's-Sağir, hadis no: 5979)

438 Dârimî, *Sünen*, Fedâilu'l- Kur'an, 1.

439 İbn Hibban, (Bk. Munzir, *et-Terğib vet-Tenhib, Terhib*, 2/349.)

440 Tirmizi, hadis no:2566.

441 Hakim, *el-Müstedrek*, 1/578.

442 Buhari, 5012.

443 Hakim, Bk. Münzirî, *et-Teriğib, ve't-Terhib*, 2/352.

Sünnet tasavvurunda, Kur'an yegane ölçüdür. Hz. Peygamber'in hayatı, sünnet tasavvurunun yaşanmış hâlidir.

1.11. Ashabın Kur'an Tasavvuru

Bizler, delikanlı bir grup idik. Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisinde eğitiliyorduk. İlk olarak bizleri iman konusunda eğitti, sonra da Kur'an'ı öğretti. Kur'an sayesinde imanımızı artırdık.

Cündüb

Nice Kur'an okurları vardır ki, Kur'an onlara lanet eder.

Enes b. Malik

Sahabenin ilahi hitabın iniş sürecini yaşayarak öğrenmiş olmaları, âyetlerin ima ettiği tarihi arka planı iyi bilmeleri, Kur'an tasavvuru açısından önem arz etmektedir. Kur'an'ın nüzulüne bizzat şahit olan nesil ile sonraki nesiller arasında en belirgin fark ve konu, Kur'an'ın tasavvuru konusudur. Bu konu Kur'an'ı anlama, onunla iletişim kurma ve ona yaklaşım tarzını oluşturmaktadır. Örnek nesil ashab, Kur'an'la yetişti, Kur'an'ı ezberlemeden önce onu ruhlarına işledi, tezkiye ve terbiye kitabı olarak ele aldı.

Kur'an tilavetinden dolayı ashabın evlerinden bal arısı uğultusunu andıran sesler yükseliyordu. Zihinlerini, evelerini, toplumlarını onunla aydınlatıyorlardı. Kur'an'ı başta kendileri öğrendiler, sonra çocuklarına öğrettiler daha sonra da, dünyaya yaydılar.

Merhum *Mehmet Akif,* ashabın Kur'an'a yakınlığını şu şekilde şiire döker:

Hani Ashab-ı Kiram ayrılalım derlerken
Mutlaka *Sûre-i Ve'l-Asr* okurmuş, bu neden?
Çünkü meknun o büyük surede esrarı felâh:
Başta imani hakikî geliyor son salâh

Sonra hak sonra sebat işte kuzum insanlık
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsran artık.[444]

Sahabe neslinin bereketi Kur'an'ı hayata geçirmek gayesiyle okumalarından dolayı idi. Onlar Kur'an'ı kültür ve bilgilerini geliştirme, tatmin olma gayeleriyle okumuyorlardı. Onlar Kur'an'ı Allah Teala'nın emirlerini öğrenmek gayesiyle okurlar, her emri cephede aldığı günlük talimatı yerine getiren bir ordu gibi hemen yerine getirirlerdi. Kur'an'ı öğrenme şuuru budur.[445]

Ashab Kur'an'ı okurken veya dinlerken ne kendilerinden geçer ne de bayılırlardı. Takvalarından dolayı göz yaşı döker, tüyleri diken diken olur, kalpleri yumuşardı.[446] Kaynaklar, ashabın Kur'an dinleme ve Kur'an okuma esnasında takındığı tavırları aktarmaktadır. Ashab, bilinçsiz duruş yerine, vakar ve tedebbür dolu bir duruş sergilerlerdi. *Enes b. Malik*, "Nice Kur'an okuyanlar var, Kur'an onlara lanet eder" demiştir.[447] *Abdullah b. Mesud*, Kur'an'ın nüzul dönemini yaşayan zevattandı. Kendi dönemiyle gelecek dönemleri kıyas bağlamında şunları der: Bizim için Kur'an'ı yaşamak onu ezberlemekten daha kolaydı. Bizden sonra gelecek kuşaklar için, Kur'an ezberlemek onu yaşamaktan daha kolay gelecektir.[448] *Abdullah b. Mesud*: Ey Müslüman! "*Ey iman edenler*" nidasını duyduğunda bil ki; Allah Teala ya seni hayırlı bir eyleme davet etmekte, ya da seni kötü bir eylemden sakındırmaktadır.[449] Bir savaşta iki sahabiden biri istirahat ediyor diğeri de namaz kılıyordu. Durumu fark eden düşman namaz kılana ok attı ve yaraladı, sahabi namazını bozmadı. Namazını bitirince uyuyan arkadaşını uyandırdı. Uyanan, arkadaşına kendisine neden haber vermediğini sordu. Yaralı sahabi; *Kehf*

---

444 Ersoy, Mehmet Akif, *Kur'an-i Kerim'den Âyetler*, derleyen, Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1976, s. 153.

445 Kutub, Seyyid, *Mealimu fi't-Tarik*, Beyrut 1987, s. 8.

446 *Mevsûatü Nadra*, 4/1226.

447 Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din, Beyrut, 2000*, 1/375.

448 Kurtubi, *Tefsir*, age., 1/26.

449 İbn Kayyım, *Zâdu'l-Meâd*, age., 1/340.

Sûresi'ni okuyordum, namazdan almış olduğum hazzı kesmek istemedim, cevabını verdi.[450]

İbn Mesud; "Allah'a yemin ederim ki, hakkıyla Kur'an'ı anlamanın anlamı şudur: Kur'an'ın helalını helal kılmak, kurallara uygun okumak, âyetleri tahrif etmemek ve tevilinde sapmaya gitmemektir."[451] Yine kendisi şöyle der: "Kur'an'ı benden daha iyi birini bilsem deveme atlar uzun mesafede bile olsa ondan istifade ederim.[452] *Hz. Ebubekir* hem namaz hem de namaz dışında Kur'an'ı okurken göz yaşını tutamazdı.[453] *Hz. Aişe* validemiz, babası *Hz. Ebu Bekir için şöyle der*: "Babam çok yumuşak kalpli, hassas bir insandır. Kur'an'ı okurken elinde olmadan gözlerinden yaşlar boşanırdı."[454] *Cündüb*: Bizler delikanlı bir grup idik. Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisinde eğitiliyorduk. İlk olarak bizleri iman konusunda eğitti, sonra da Kur'an'ı öğretti. Kur'an'la imanımızı artırdık.[455] *Ebu Rafi'* diyor ki: Bir gün *Hz. Ömer*'in arkasında sabah namazı kılıyordum. Erkeklerin en son safındaydım. *"(Yakup) dedi ki: Ben elem ve ıstıraplarımı, şikâyetlerimi ancak Rabbime arz ederim"*[456] âyetine gelince, kendisini öyle bir ağlama tuttu ki hıçkırıklarını ta arka saftan duyuyordum.[457] *Hz. Ömer*, gece ibadet yaparken bazen bir âyete geldiğinde kendisini öyle hıçkırık tutardı ki bulunduğu yere yığılır kalırdı. Bir süre evden çıkamaz hale gelirdi, insanlar onu ziyarete gelirlerdi.[458] *Hz. Ömer* çok dirâyetli, celadet sahibi bir zat idi. Hz. Peygamber ve onun davasına son vermek için kılıcını kuşandı. Ancak birkaç âyeti dinleyince kılıcı elinden düşürdü. Öldürmek için giden *Ömer*, pişman ve teslim olarak çıktı. Kur'an'ın en büyük muhafız

---

[450] İbn Hanbel, *Müsned*, 3/344.

[451] Taberi, *Tefsir*, age., 1/411.

[452] Buhari, hadis no: 5002.

[453] *Mevsûatu Nadra*, age., 4/1226.

[454] Nedvi, Kur'an'dan Nasıl yararlanırlır? a.g., e., S.131.

[455] *Mevsûatü Nadra*, 4/1228.

[456] Yûsuf, 12/86.

[457] Nedvi, *Kur'an Nasıl Yararlanılır?* age, s. 131.

[458] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?* s. 132.(İmam Muhammed b. Nasr Mervezi'nin Kıyamul Leyl kitabından)

ve müdafaacılarından oldu.[459] *Enes b. Malik* der ki: "Kim Kur'an'ı öğrenir, sonra da *Mushaf*'ı asar, ondan yararlanmazsa kıyamet gününde o *Mushaf* boynunda asılı olarak gelecek ve şöyle diyecek: Ey Rabbim! Bu kulun beni terk etti, aramızda sen hüküm ver."[460] *İbn Abbas*'ın öğrencisi *Mesruk,* bazı günler yatsıdan sonra başlayarak sabah namazı vaktine kadar *Ra'd* Sûresi'ni okurdu.[461] *Sa'd b. Muaz* cahilliye döneminde *Medine* site devletinin başkanıydı. Davetçi *Mus'ab*'ı öldürmek için kılıcını kuşandı. Ancak Kur'an'dan âyetleri dinledi, teslim oldu.[462] *Sumame b. Esal,* Hz. Peygamber'in en azılı düşmanlarındandı. İki gün Kur'an'la iletişim sağlamayı başardı. Teslim oldu. Hz. Peygamber'in en büyük muhafızlarından oldu. Canını, malını Kur'an için ortaya koydu.[463]

İbn Abbas, "Devem kaybolsa onun çaresini Kur'an'da bulurum" demiştir.[464] *Zü'l-Bicadeyn* adındaki sahabi çobandı. Kur'an'ı gelen giden yolculardan dinlerdi. Âyetler içini fethetti, mal, mülk, servet her şeyi bir tarafa bırakıp Kur'an'a teslim oldu.[465] *Ebu Talha*'nın yıllık 50 bin dirhem geliri olan bir bahçesi vardı. *"Sevdiğiniz şeylerden başkalarına da vermedikçe, tam bir iyilik vasfına eremezsiniz. Her ne harcarsanız şüphesiz Allah onu bilir"*[466] âyetini duyunca, Allah yoluna bağışladı. *Sabit b. Kays* yaratılışı icabı gür sesli biriydi. "*Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesi üzerine çıkarmayın. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir*"[467] âyetlerinin kendisi hakkında

---

459 İbn Hişam, Muhammed b. Abdulmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye,* Mısır, ts.1/367.

460 Kurtubi, *Tefsir, a.g., e.,* 13/37.

461 Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?* age., s. 134.

462 İbn Hişam, es-Sire, age., 1/435.

463 Mansûrfûrî, Süleyman Selman, *Rahmeten Li'l-Âlemin,* Riyad, ts., s. 829.

464 Zebidî, Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî el-Murtedâ, *İthafu's-Sadeti'l-Müttekin bi Şerhi İhyai Ulumi'd-Din,* Beyrut, 1989, 4/133.

465 Askalânî, Ahmed b. Ali b, Hacer, *el-İsâbe fi Hayati's-Sahabe,* Beyrut, 1995, 2/338.

466 Âl-i İmrân, 3/ 92.

467 Hucurât, 49/2.

geldiğini zannederek *amellerimin tamamı boşuna gitti* deyip günlerce kendisini evine hapsederek ağlamış. Hz. Peygamber onu kaç gündür göremediğini hatırlatınca, komşusu gitti ve onu evinin önünde ağlarken gördü. Hz. Peygamber'in kendisini aradığını söyledi. Birlikte geldiklerinde Hz. Peygamber kendisine şu müjdeyi verdi: *"Hayır sen cehennemlik değilsin, bilakis bu tavrınla cennetliklerdensin."*[468]

İbn Mesud, Kur'an topluluğunu şöyle niteledi. Kur'an topluluğu, toplumda hal ve hareketleriyle bilinirler, insanlar uykudayken onlar ibadetle meşguldürler, insanlar yemek çeşitleriyle meşgulken onlar ibadetlerle günlerini geçirirler. İnsanlar eğlenip gülüşürlerken onlar hallerine ağlarlar. İnsanlar helal-haram demeden önlerine geleni alırlarken onlar takvaları gereği şüpheli şeylerden yüz çevirirler. İnsanlar batıla dalarlarken Kur'an ehli sukutu tercih eder. Başkaları hilelerde boğulurken, onlar Allah korkusuyla yaşarlar. İnsanlar eğlenirken Kur'an topluluğu düşünür. *Muhammed b. Ka'b:* Biz Kur'an ehlini gece ibadetleri ve duruşlarından tanırdık. Seleften birine,"Geceleri fazla uyur musun?" diye sorulunca, "Kur'an'ı anlama zenginliği uykularımı kaçırtmaktadır" cevabını vermiş.[469] *Enes b. Malik* Kur'an hatmi sırasında aile efradını toplar, onlara dua ederdi.[470]

Ashab, Kur'an'ı en iyi öğrenme ve hayata geçirme yöntemini ortaya koydu. Tabiin kuşağından *Ebu Abdurrahman es-Sülemî* şöyle der: Bizler Kur'an'ı ashabtan aldık. Onlar on âyeti alır, onları hayata geçirmeden diğerlerine geçmezlerdi. Kur'an'ı öğrendikleri gibi onunla amel etmeyi de öğrenirlerdi. Bizden sonra su içercesine Kur'an'ı okuyacaklar ancak, boğazlarını geçmeyecek.[471] *Abdullah b. Ömer* anlatıyor: Ashab olarak bizler, Kur'an'ı öğrenmeden önce iman etmeyi öğrendik, sonradan bir topluluk gelecek imanı öğrenmeden Kur'an'ı öğrenmeye çalışacak, harfle-

---

[468] Bk. İbn Kesir, *Tefsir,* age., 4/334

[469] İbn Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Letâifu'l- Meârif,* Beyrut, 1987, s. 191-193.

[470] Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid,age.,* 7/172.

[471] Bk. Afânî, *Salah,* age., 3/47.

rin mahreçlerine itina gösterecekler, ancak hukukunu zayi edecekler. Şöyle diyecekler: Bizler Kur'an okuduk, bizden daha iyi kim okuyabilir? Onların Kur'an'dan aldıkları pay bundan ibarettir. Bunlar insanların en kötüleridir. Çünkü anlamadan, uygulamadan okurlar."[472]

Kur'an mütercimi ve "*Hibru'l- Ümme/ Ümmetin Üstadı*" lakaplı *İbn Abbas*'ın *"Eğer ikiniz Allah'a tövbe ederseniz ne iyi. Çünkü ikinizin de kalpleri eğildi. Yok eğer Peygambere karşı birbirinize arka çıkmaya kalkışırsanız haberiniz olsun ki onun yardımcısı Allah'tır, Cebrail'dir ve dürüst müminlerdir. Bunların ardından melekler de ona arka çıkar."*[473] âyetinde, Peygamber aleyhinde yardımlaşan kadınların kim olduğunu *Hz. Ömer*'den sormak için bir uzun süre uğraşmıştır.[474] Keza, sahabeden *İkrime, "Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidilecek çok yerde, genişlik de bulur ve kim çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir"*[475] âyetinde söz konusu edilen zatın kim olduğunu öğrenmek için dört sene çalışmış, sonunda onun *Cündup b. Demre* olduğunu öğrenmiştir.[476] *Ebu Derda,* Kur'an uğruna yapılacak seyahatin önemi konusunda şöyle der: Unuttuğum bir âyeti *Berk el-Gimad/Yemen*'de birinin bana hatırlatacağını bilsem oraya sefer yapar, âyeti öğrenmeye çalışırım.[477]

Kur'an'ı ilk olarak açıktan okuyan *Abdullah b. Mesud*'tur.[478] *Ebu Hureyre şöyle der:* "Kur'an okunan ev genişlik bulur, melekler hazır olur, şeytanlar kaçar ve hayrı çoğalır. Kur'an' sız eve

---

[472] Askalânî, *Feth*, age, 1/251; Hakim, el-*Müstedrek*, 1/35.

[473] Tahrim, 66/4.

[474] Suyutî, *Mufhimâtu'l-Ekrân fi Mübhemati'l- Kur'an,* Beyrut, 1970 Mısır, s. 34

[475] Nisâ, 4/100.

[476] Suyuti, *Mufhimât,* age, s. 76.

[477] Afânî. *Salah* age, 1/168.

[478] Askalânî, *el-İsâbe*, age, 6/215.

ise, sahibine zindan olur, melekler kaçar ve şeytanlar hazır olur, hayrı az olur."[479]

Ashab, Kur'an'ı gerektiği biçimde okuyup içselleştirdiklerinden "Yürüyen Kur'an*" lar* vasfını almışlardı. Konuya dikkat çeken Hz. Peygamber: "Kur'an'ın en erdemli okuyucusu, Allah korkusu taşıyandır."[480] "*Ne sizin ne de Ehl-i Kitab'ın kuruntuları (gerçektir): kimbir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da yardımcı da bulamaz*"[481] âyeti inince, *Hz. Ebubekir* "Ey Allah'ın Resulü işlediğimiz her günahtan dolayı cezalandırılırsak halimiz ne olacak? dedi. Hz. Peygamber: *Ey Ebabekir!* Allah seni affetsin, -âyet düşündüğün anlamda değil; hasta düşmüyor musun?Yorulmuyor ve üzülmüyor musun? Başına bela gelmiyor mu? buyurdu. *Ebubekir*: Buyurduğunuz gibidir, sorduğunuz şeyler başıma geliyor, dedi. Hz. Peygamber: Âyette söz konusu edilen karşılık bulma/cezalandırma işte odur buyurdu.[482]

Kur'an, ilk nesilde o kadar derin etki bırakmıştı ki onlar için en etkili söz şuydu. Birisi bir konuda kötülükle itham edilseydi en ağır ve caydırıcı söz şu idi: "İddianız doğru ise o zaman ne kötü hâmil-i Kur'an olurum." Yani onların nazarında, Kur'an'a layık olmamak veya Kur'an'ı kötü temsil etmek kadar aşağılayıcı ve caydırıcı bir lakap yoktu.

Ashab toplandığında aralarında ilim müzakere eder, Kur'an'dan sûre/âyet okurlardı.[483] Tabiin kuşağından *Mücahid,* Kur'an'ı üç defa *İbn Abbas*'ın yanında okuduğunu, her âyetin nerede indiğini ve tefsirini kendisinden sorduğunu ifade etmiştir. *İbn Abbas,* Kur'an'da müşkül bazı âyetler var, ancak zamanın akışı onları tevil edebilir demiş.[484]

---

[479] Darimî, hadis no:3191

[480] Elbânî, Muhammed Nasiruddin, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahihe*, Beyrut, 1991, 4/111.

[481] Nisâ, 4/123.

[482] İbn Kesir, *Tefsir,* age., 1/882.

[483] Kettânî, Ebu Abdillah, Muhammed b. Cafer, *et-Terâtibu'l-İdâriyye fi Nizâmi Hukumeti'n-Nebeviyye,* 2/278.

[484] Mağniyye, Muhammed Cevad, *et-Tefsiru'l-Kâşif,* Beyrut, 1990.2/389.

Temîm ed-Dârî, "Bu (Kur'an) basiret nurları (insanların dalıp gözünü açan bir nur) ve kesin bilgi edinecek bir kavim için de hidâyet ve rahmetin ta kendisidir"[485] âyetini bir gece boyunca, tekrar eder ve ağlardı.[486] *İbn Mesud*, kalplerinizi Kur'an'la harekete geçeceği biçimde okuyun derdi. *Ebubekir*'in kızı *Esmâ;* ashab nasıl Kur'an dinlerdi? Sorusuna şöyle cevap vermiş: Kur'an'da geçtiği gibi, gözleri yaşarır tüyleri diken diken olurdu.[487]Hz. Aişe: Cennetliklerin en üstünü, Kur'an'ı hakkıyla tilavet edenlerdir. derdi[488]

Melekler ara sıra ashabtan Kur'an dinlerdi. *Useyd b. Hudayr* bir gece Kur'an okurken atının kişneyip şahlandığını, gökte kandilimsi nesneler bulunan ve yere doğru sarkmış şemsiye gibi bir şey peyda olduğunu, bu durumun kendisini korkuttuğunu aktarır. Sabah olunca gördüğü manzarayı Hz. Peygamber'e arz edince, şöyle buyurdu: *"O, gördüklerin meleklerdi, seni dinlemeye gelmişlerdi, sabaha kadar okumaya devam etseydin diğer insanlar da onları görüp seyredeceklerdi.*[489]

Kısacası; Kur'an, cephede ve günlük yaşamda ashabın hayat programıydı, akidelerini onunla şekillendirdiler, onunla eğitildiler, Allah yolunda şehit olmanın ne anlam ifade ettiğini, fedakarlığın ne olduğunu, bu hayatın fani ve geçici olduğunu, asıl ve ebedi hayatın ahiret yurdu olduğunu, Allah'ın müminlerden canlarını ve mallarını cennet karşılığı satın aldığını ondan öğrendiler.

---

[485] Câsiye, 45/20.

[486] Ali, Hüseyin Muhammed İbrahim, *Safahatün Mudietün min İbadeti's-Selef*, Beyrut, 1987, s. 68.

[487] Makdisi, Ebi Şamme, *el-Murşidu'l-Veciz*, Beyrut, 1978, , s. 207.

[488] Abdurrezzak, *el-Musannaf*, age., 6/120.

[489] Buhari, Fedailu'l- Kur'an, 15.

1.12. Kur'an'ın Muhteva ve Hedef Tasavvuru

"Bir kitap sana indirdik ki, insanları Rableri-nin izniyle karanlıklardan nura çıkarasın; doğruca o yüce ve övülmeye layık olanın yo-luna ki, bütün izzet ve hamd O'nundur."

Kur'an; 14/1

"And olsun ki, biz bu Kur'an'da her türlü mi-sali sunmuş bulunuyoruz."

Kur'an; 30/58

Herhangi bir kitabın muhtevası, fihristinden anlaşılır. Kur'an sûrelerinin isim cetveli, onun hangi konuları işlediğini gösterir. Kur'an'ın sûre isimlerini göz önüne getirdiğimizde, mesela;

- *İhlas, A'lâ, Rahman* ve *Mülk* sürelerinin tevhitten,

- *Bakara, Âl-i İmrân, Mâide, Yûnus, Yûsuf, İbrahim* sûrelerinin risaletten,

- *Haşr, Kıyamet, Tekvir* sûrelerinin ahiretten,

- *Hac, Cuma, Secde, Kıtal* sûrelerinin ibadetten,

- *Nisa, Talak, Meryem, Nûr* sûrelerinin kadın haklarından,

- *Şûra* Sûresi'nin yönetimden,

- *Şems, Necm Kamer, Burûc* sûrelerinin de astrolojiye değin-diğini görmüş oluruz.

Kur'an incelendiğinde önem sırasına göre şu konulara önem verdiği görülecek.

1.	İtikadî, felsefi, fikri sorular	27	sûre
2.	Tabii ilimler	24	sûre
3.	İnsanî konular	22	sûre
4.	Siyasî konular	21	sûre
5.	Sosyal konular	19	sûre
6.	Ahlâkî konular	13	sûre
7.	Tarihî konular	9	sûre

8.	Rumuzlu konular (müteşabih konular)	4	sûre
9.	İbadet ve ahkam	4	sûre
10.	İktisadî konular	2	sûre[490]

Konularına göre Kur'an'ın içeriği:

Din ve Peygamberleri konu eden âyet adedi: 2061.

Dünya, kainat ve onun oluşumundan bahseden âyet adedi: 2987.

Aile ve insandan bahseden âyet adedi: 2067.

Tarih, siyer, kıssa, emsalden bahseden âyet adedi: 3180.

İlim-amel ilişkisini konu eden âyet sayısı: 2367.

Tavsiye ettiği ahlâk ve yasalardan bahseden âyet adedi: 3194.

Yasakladığı ahlâk ve yasalardan bahseden âyet adedi: 1685.

Kur'an 6236 âyetten oluştuğu halde, yukarıda verilen konularla ortaya çıkan âyet adedinin farkı şöyle izah edilmektedir: Bazen bir âyet birden fazla konuyu işlemektedir. Bu nedenle âyetlerin sayısı fazla çıkmaktadır.[491]

Kur'an'ın insanları her iki dünyada mutlu kılmak için sunduğu ana konular şunlardır:

1.12.1. Tevhid

Kur'an'ın en önemli hedeflerinden biri ve en önemlisi insanlar arasında tevhid inancını yerleştirmektir. Tevhid, Allah'a yaratıcı, rızk verici, yarar ve zararın yaratıcısı olarak iman etmek, O'nu zat, sıfat ve fiillerinde birlemektir. Tevhid, Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır. Allah'ın muradı istikametinde O'na iman etmektir. Tüm Peygamberlerin ilk ve en önemli hedefi, dünyada şirk, küfür, nifak ve hurafeleri yok edip yeryüzüne tevhidi yerleştirmekti. *Râzi,* Kur'an'da 600 civarında ahkam âyeti dışında ka-

[490] Şeriatı, Ali, *Kur'an'a Bakış*, Çev. Ali Seyitoğlu, Ankara. 2003; s. 93.

[491] Cafer, *el-Mevsûa age.*, Giriş bölümü, "kaf" sahifasi.

lan tüm âyetlerin tevhidi işlediğini vurgulamaktadır.[492] *"Biz senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahiy etmiş olmayalım: Gerçek şu ki, benden başka ilah yoktur; onun için hep bana ibadet edin."*[493] *"Oysa, onlar, Hak'a tapan, Allah'ı birleyiciler olarak dini yalnızca Allah'a tahsis edip Allah'a ibadet etsinler, namazı dosdoğru kılsınlar ve zekatı versinler diye emrolunmuşlardı ancak. İşte odur dosdoğru din."*[494] *"Andolsun ki Biz, her ümmete: 'Allah'a kulluk edin ve Tağut'tan sakının!' diye uyaran bir peygamber gönderdik. Sonra içlerinden kimine Allah hidâyet nasip etti, kimine de sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde bir dolaşın da peygamberlere yalancı diyenlerin sonunu görün!"*[495] Bu ve benzer yüzlerce âyet, peygamberlerin ilk görevlerinin şirk ve küfrü kaldırıp tevhidi yaymak olduğunu belirtmektedir. Müslüman, Allah'a yasa koyucu, hayatı düzenleyici, düşünceyi belirleyici olarak inanır. Yalnız O'na boyun eğer ve teslim olur. Ondan korkar, O'na ümit bağlar, Ondan yardım diler. *"Ve eğer Allah sana bir keder dokunduracak olursa onu Ondan başka açacak yoktur. Ve eğer O sana bir hayır dilerse o zaman da onun lütfünü reddedecek yoktur."*[496]

Kur'an'ın akideyi sunma yöntemi sağlam ve kalıcıdır. Sunduğu akide berrak, kalıcı, akıl ve vicdan ve kalbe beraber hitap etmektedir. Dünya varoldukça devam edecektir. Her dönemdeki insanlar kabiliyet ve ilmi seviyelerine göre ondan yararlanacaklar. Sunmuş olduğu akide her asrın ruhi sıkıntılarına cevap verecek güçte olup kalıcıdır. Kur'an'ın sunduğu akide için söylediklerimizi muamelat, hukuk, ahlâki direktifler için de söyleyebiliriz. Ancak muamelatta zamana ve şartlara göre değişebilen esneklik ilkesi esas alınmıştır. Sözgelimi savaş için gerekli araç ve tesisat sabit olmayıp zamana göre değişiklik arz edebilir. *"Onlara (düşmanlara) gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için besle-*

---

[492] Nakleden, Mahmut, Abdulhalim, *et-Tefsiru'l-Felsefi fi'l-İslâm*, Mısır, ts, s. 71.

[493] Enbiya, 21/25.

[494] Beyyine, 98/5.

[495] Nahl, 16/36.

[496] Yûnus, 10/107.

nen atlar hazırlayın. Onunla Allah'ın düşmanını sizin de düşmanınızı ve onlardan başka bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz..."[497] Âyetin ifade ettiği "caydırıcı olma" özelliği çok önemlidir.

Kur'an'ın temel hedefi, okuyucusunu Allah'a götürmektir. *İbn Kayyım* konuyla ilgili olarak şunları der: "İlahî hitap olan Kur'an'ı dikkatle okuyup düşünsen, tüm kainata hükmeden bir zatı fark edersin. Tüm övgüler O'nadır, sıkıntı ve musibetlerin yaratıcısıdır, sıkıntılar O'nun yardımıyla giderilir. O zat (c.c.) Arş'a istiva etmiştir. Mülkünde hiçbir şey O'na gizli değildir. Kullarının gizli, aşikar her hallerini bilir. Mülkünü tek başına idare eder, işitir, görür, verir, men eder, en az amele çok sevap verir, aziz ve zelil eder. Yaratan, rızk veren O'dur. Öldüren, diriltен, takdir eden, hüküm veren, tedbir eden O'dur. Küçük-büyük her şey O'ndan gelir. Onun izni olmadan hiçbir şey hareket etmez, düşen her yaprak O'nun ilmiyledir. Allah Teala'nın kurtuluş ve helak yollarına nasıl dikkat çektiğine dikkat et, esma ve sıfatlarını iyi düşün. Allah Teala nimet ve ihsanıyla kullarını sevindirmek istiyor. Nimetlerini insanlara hatırlatmaktadır. Nimetlerini kazandıracak konuları emrediyor, insanları helak edecek konulardan alı koyuyor. İnsanlara, Zat-ı Celali'ne itaat etmeleri halinde, kavuşacakları nimet ve ihsanı hatırlatıyor. Dost ve düşmanlarının karşılaşacakları neticelerden haber veriyor. Düşmanların nasıl helak olduğunu, dostlarının nasıl kurtulduğunu beyan ediyor. Bu bağlamda misal getiriyor, delil serd ediyor, muarızların şüphelerine en güzel biçimde cevap veriyor, doğruları tasdik ediyor, yalancıların yalanlarını geçersiz kılıyor, hakkı söylüyor, en doğruya iletiyor, esenlik yurduna davet ediyor, azap yurdundan sakındırıyor, azap ve eleminin çirkinliğini hatırlatıyor. Kullarının fakru zaruret durumlarını ve ne kadar muhtaç olduklarını hatırlatıyor, Zatı'nın hiçbir şeye muhtaç olmadığını, kendilerinin ise her konuda muhtaç olduklarını beyan ediyor. Sahip oldukları şey O'nun ihsan ve rahmet deryasındandır. Şer olarak bilinen her şeyde hikmet vardır. Dostlarına itapta bulun-

[497] Enfal,8/60.

duğu zaman en nazik biçimde itap ediyor. Tüm bunlara rağmen, günahlarını affediyor, özürlerini kabul ediyor, zellelerini ıslah ediyor, onları müdafaa ediyor, koruyor, yardım ediyor, kefil oluyor, sıkıntılardan kurtarıyor, vaadini gerçekleştiriyor. Onların gerçek dostu O'dur, başka gerçek dostları yoktur. Düşmanlarını mağlup eder, intikam alır, O ne güzel dost ve yardımcıdır. Gönül bu evsaftaki bir zatı nasıl sevmesin? Yüce, kerem, ihsan ve sonsuz rahmet sahibi birini sevmemek elde mi? O, nasıl en büyük sevgili olmasın ve her an anılmasın?[498]

Kur'an İslam akide, ahlâk ve ibadetin temel kaynağıdır. Kur'an'la iletişim sağlayan insan, İslam akidesini, ahlâk ve eğitimini alır. Kur'an'a bir eğitim programı olarak sarılsak, hayatımıza yön verir. Neticede ruhumuza karışır ve akide/inanç haline gelir. Akide fikriyatımızda kalmaz hayata müdahale eder ve hayat sistemimizi ortaya koyar. Bu öneminden dolayıdır ki Hz. Peygamber *Mekke* döneminin tamamını ona tahsis etmişti.

Kur'an Allah'ın kelamıdır. O'na tazimde bulunan Allah'a tazimde bulunur. Allah'ın kelamını okuyan, okutan, yaşayan ve öğretenler de bu kapsamda kabul edilmişlerdir. Kur'an mesajının konusu, insanın mutluluğudur. Onun içindir ki vahiy, Allah'ın insana olan sevgi ve rahmetinin en yüce ifadesidir. Kur'an'ın anahtar kelimesi *Lafz-ı celal*'dır, üç bine yakın yerde geçmesi, [499] içeriği konusunda okuyucusuna ip ucu vermektedir. Diğer önemli anahtar kelimeler, *ahiret* ve *risalet*tir, ana konu ise *tevhit*tir. Açık veya işaret olarak Allah Teala'nın sıfat veya esmasının geçtiği âyetler de göz önünde bulundurulursa, nerdeyse tevhit ve akidenin işlenmediği âyet bulunmamaktadır. *Bu nedenle Kur'an tevhid kitabıdır.*

Kur'an akide üzerinde önemle durur. Akide Allah ile bir akit yapmak anlamındadır. Amel ve hayat onun üzerinde kurulur. Ona göre hareket eder. ahlâka yön veren odur. Gidişattaki sapmalar onu yanlış anlamaktan kaynaklanmaktadır. Kur'an bu

---

[498] Bk. Kasimî, *Tefsir*, age., 1/649.

[499] Bk. Abdulbaki, Muhammed Fuad *el - Mu'cemu'l-Müfehresü li Elfazı'l Kur'ani'l-Kerim*, Beyrut.1988.

bağlamda her vesileyle insanı yaratıcısına ulaştırmak ister. Sağlam bir inançla ona bağlamak ister, azametine yakışır biçimde O'nu tanımaya, ona ibadet etmeye davet eder. Rızkın, yardımın O'ndan geldiğini, yer ve göklerin hazinelerinin onun elinde olduğunu, yaratan ve diriltenin O olduğunu işler.

Kur'an, İslâm akidesinin aslıdır, Büyük bir müfessir ve kelamcı olma özelliği yanında bir filozof kimliği de sergileyen *Fahreddin er-Râzi*, akidede Kur'an yolunun en sağlam ve en kahcı yol olduğuna dikkat çekerek şöyle der: Aklı öne vermenin sonu prangaya vurulmaktır. İnsanların cehd ve gayretlerinin çoğu beyhudedir. Ruhlarımız, bedenlerimiz yalnız ve biçaredir. Dünyamızdan elde ettiğimiz netice ise eza ve kötülüktür. Ömür boyu yaptığımız araştırmada biriktirdiğimiz beyhudedir. Kelamî ve felsefî yöntemleri denedim. Onlar ne bir derde merhem, ne de bir soruna çare oldu. Kur'an yönteminin en sağlam yöntem olduğunu fark ettim. İspat konusunda istersen "*O'na ancak güzel sözler ulaşır*"[500] "*Rahman olan Allah Arş'a istivâ etmiştir.*"[501] âyetlerini; nefis konusunda da "*O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.*"[502] "*O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler.*"[503] âyetlerini oku. Benim gibi tüm yolları deneyen bunun gerçek olduğunu fark edecektir.[504]

Kur'an akide ve tevhidi öne çıkarır. Emir ve yasaklar akideden destek alıyorlarsa etkili olur. Bu nedenle Kur'an ilk etapta "içki içmeyin" demedi. İlk etapta Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmenin anlamını işledi. Akideyle bağlantı kurdu. "*Mümin iseniz şunu yapın*", [505] "*Mümin iseniz şunu yapmayın*"[506] yöntemini uyguladı. Bu yöntemle içki yasağı gelince ağzında içki kadehi olan bitirmeden terk etti. " Onlar Allah'ım vazgeçtik" dediler.

---

[500] Fâtır, 35/10.
[501] Tâhâ, 20/5.
[502] Şûrâ, 42/11.
[503] Bakara, 2/255.
[504] Bk. Râzî, *Tefsir, Mukaddime*, s. 15.
[505] Bk. Âl-i İmrân, 3/175;
[506] Bakara, 1/278.

Birini tanımak isteyen onun her sıfatını, eserlerini birer birer incelemeye çalışacaktır. En basitiyle bir makale okunduğunda sahibinin özellikleri, belagatı, görüşleri göz önüne getirilir. Keza Kur'an okuyucusu da Allah Teala'nın sıfatlarını göz önüne getirir. Kur'an insanlara Allah Teala'nın varlığını bildirmekten çok, Allah'ı sıfatlarıyla gerçek manada öğretmeyi hedefler, inanmakla birlikte O'na hiçbir şey ortak koşmadan tanıyanı ve hakkıyla ibadet edeni ön plana çıkarır. Tarihte asıl problem, Allah'ı inkar etmek değil, O'nu hakkıyla bilmemek, inanç ve ibadette O'na ortak koşmak olmuştur. İnsanlar ilahi mesajlara sırt çevirip kendilerinin ortaya koymuş oldukları inanç sistemleriyle Allah'a ibadet ediyorlardı.

Kur'an şu sorulara cevap verir: Bu kainatı kim yarattı? Olaylara yön veren kimdir? Nereden geldik nereye gidiyoruz? Dünyadaki misyonumuz nedir? Kur'an, Allah Teala'yı cehalet, acizlik, zulüm, zafiyet gibi eksik sıfatlardan tenzih eden âyetlerle, insanları Allah'ın birliğine davet eder, şirkten inkardan korunmaya davet eder. Allah'a iman edenlerin, her iki dünyada nimet ve mükafatlar elde edeceğini, Allah'ı ve Peygamber'i inkâr edip karşı koyanların başına musibetlerin geleceğini haber verir.

İsveç asıllı oryantalist *Edouard Montet* (XX. yy) "Dünya tarihinde tedvin edilmiş din kitapları içinde herhalde Kur'an kadar vahdaniyetçi olanı yoktur."[507] demekle konuya dikkat çekmiştir. Kur'an'a muhatap olan, Allah'ın sonsuz yüceliği ve merhameti karşısında kendisini bulur. Zira Kur'an'ı indiren O'dur, öğreten O'dur, koruyan O'dur. Kur'an Allah ile okuyucusu arasında iletişim sağlar. "*Nerede olursanız olun, O sizinledir.*"[508] "*Biz insana şah damarını daha yakınız.*"[509] Bu özelliğiyle Kur'an, Allah'ı zihinde tutmayı ve neticede O'nun ahlâkıyla bezenmeyi hedef edinir.

Allah'ı zat sıfat ve fiillerinde birlemek Kur'an'ın en önemli konusudur. Kur'an, "*Allah'ın adıyla başlarım,*" "*Allah'a hamd ol-*

---

[507] Dainşmend, *Garb İlminin,* age., s. 61.

[508] Hadid, 57/4.

[509] Kâf, 50/16.

sun" vb. tevhit mesajlarıyla başlaması ve insanların kalplerine kötü şeyler sokan cin ve insanlardan sığınmakla bitmesi, Kur'an'ın tevhide ne ölçüde önem verdiğini göstermektedir.

Kur'an'ın tamamı tevhittir. Kur'an'ın emrettiği namaz, oruç, zekat, hac ibadetleri tevhidi pekiştirmek ve sürdürmek içindir. Allah'ın sıfatlarından bahseden tüm âyetler tevhidi işlemektedir. Kur'an sûreleri bu mesajı vermektedir. Bunu *Bakara* sûresiyle örneklendirmek gerekirse şunu deriz: Sûre, 67-73 âyetleri arasında geçen inek kıssası nedeniyle *Bakara* ismini almıştır. Kadim tarihten günümüze dek ineğe verilen kutsiyet ineğin kesimiyle son buluyor, kesilen bir hayvana nasıl kutsiyet verilebileceğine dikkat çekiyor. Kurban edilecek bir hayvan tanrı edinilemez, kutsanamaz.

Kur'an ilah tanımayanlarla mücadele ve diyalog kurmaktan çok, onu tanımada ve kavramada yanılanların hatalarını ortaya koyuyor, doğru ve halis bir tevhit anlayışını ortaya koymaya çalışıyor. Çünkü insanlar inkârdan ziyade şirke saplanırlar. Kur'an onların Allah'a inandıkları halde Allah'a şirk koştuklarını haber vermiştir.[510] Vahye sırt çeviren insan, yaratıcısına, O'nun kendisine olan sevgi ve merhametine sırt çevirmiş olur. Bu sadece insanın Allah'a karşı saygısızlığı değil, kendi öz benliğine saygısızlığıdır. Çünkü bu tür bir tavır, insanın kendi kendisine yettiğini vehmetmesinin bir sonucudur ve böylesi bir vehim, insanın haddini bilmemesidir. İnsanın kendi kendisine yettiğini sanması ise, Kur'an'ın "şirk" adını verdiği sapmanın en çirkin biçimidir. Kur'an'ın en önemli hedefi insanları dalaletten hidâyete, karanlıktan nura, cehaletten ilme, şirk ve inkardan tevhide taşımaktır.

Kur'an, dinleri, kitapları, elçileri, inançları, sevap ve hataları ele alıyor, iyilikleri tanıtıyor, sabrı, takvayı, cihadı, hicreti, fedakarlığı, tövbeyi, infakı, iyiliği, kötülüğü, küfrü, nifakı, yalanı, korkaklığı, hasedi, korunma yollarını işliyor. Kur'an, kalp ve aklın üzerindeki kilitleri kaldırmaya, düşünmeye, araştırmaya incelemeye davet ediyor. Bu kitap kadar mensuplarını etkileyen meşgul eden kendini gündemde tutan diğer bir kitap olmadı.

---

[510] Bk. Yûsuf, 12/106.

Kur'an, Allah dostlarıyla şeytan dostları üzerinde de önemle durur. Onlara ittiba etmenin gerekliliğini, şeytan ve dostlarıyla mücadelenin önemini, Allah dostlarına her iki dünyada verilecek mükafatları, şeytan yandaşlarının karşılaştıkları felaketleri gözler önüne serer.

1.12.2. Ahiret

Tevhitten sonra Kur'an'ın üzerinde en çok durduğu konu *ahiret*tir. Kur'an, asıl hayatın ahiret hayatı olduğuna dikkat çeker. *"Ahiret kaynağına gelince (asıl) hayat işte budur."*[511] Kur'an, kıyametin nasıl vuku bulacağından, mahşerden, insanların mahşerdeki hallerinden, cennetten, oraya götürecek amellerden, nimetlerinden, cehennemden, cehenneme götüren amellerden, dünyanın fani oluşundan, ahiretin ebedi bir alem olduğundan bahseder.

Ahidet inancı bu dünyadaki hayırlı amellere motive eden en önemli sâiktir. İslam inancında üç önemli hayat vardır. Dünya, berzah ve ahiret. Kur'an dünya, ahiret beraberliğini esas alırken, dünyayı geçici yurt, ahireti daimi ikametgah olarak değerlendirir. *"Biz dünya hayatında da ahiret hayatında sizin dostlarınızız."*[512] *"Ey Rabbimiz! Dünyada ve ahirette bize iyilik ver."*[513] *"Arkalarında tekrar dirilecekleri güne kadar dikilen bir engel. (Berzah alemi vardır) "Ey mutmain nefis! Sen hoşnut o da senden hoşnut olduğu halde Rabbine dön."*[514] *"Kıyamet günü Rabbinizin nezdinde karşı karşıya gelecek ve davalarınızı anlatacaksınız."*[515] *"Sizi boşuna yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"*[516] *"Yoksa kötülük işleyen kimseler ölümlerinde ve diriliklerinde kendilerini inanıp yararlı iş işleyen kimselerle bir mi tutacağımızı mı sandılar?"*[517]

---

[511] Ankebut, 64.
[512] Furkan,25/ 31.
[513] Bakara,2/ 201.
[514] Fecr, 89/27-28.
[515] Zümer, 39/31.
[516] Mü'minun,23/ 115.
[517] Casiye, 45/21.

Kur'an şuna dikkat çeker: İnsanlar dünyada yaptıkları şeylerin karşılığını görecekleri bir gün olmazsa yaratma boş bir şey olur. Yani ahiret olmazsa dünyanın da bir anlamı olmaz demektir. Yer gökler boşuna yaratılmıştır demektir. Ahiret olmazsa, zalimin yaptığı yanına kâr kalacak, mazlumun ahi karşılıksız kalacak. Dünya son ise ilahi adalet nerede tecelli edecek? Dünyada olup biten her şey adaletin zuhur edeceği bir aleme işaret etmektedir. İyiliklerin mükafat, kötülerin de karşılıklarını bulacakları bir gün gelecektir. Ona ahiret diyoruz.

Allah Teala ahrette herkese yeni bir hayat bahşedecektir. İnsanların tümü bu dünyada yaptıklarının mükafat veya ceza olmak üzere karşılığını bulacaktır. Kur'an, cennet cehennemi gözler önüne getirir, her iki yurdun özelliklerini, sakinlerine verilecek sevap ve cezayı işler.

Ahiret konusunu işleyen, *Kıyamet, Haşr, Zilzal, Vakia, Hâkkâ, Kar'ia, Ğâşiye* sûreleri Kur'an'ın ahiret konusuna hangi seviyede önem verdiğini göstermektedir. Dinin bir hedefi de insanların kalbinde öldükten sonra dirilme akidesini pekiştirmektir. Gerek Kur'an'ın nazil olduğu dönemde, gerekse günümüzde insanların büyük bir kısmı ahirete inanmamaktadırlar. Hayatın oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu, dirilmenin söz konusu olmadığını iddia ediyorlar. Kur'an yüzlerce âyette bu gerçeği dile getirir. Kıyametin vuku bulacağını haber verir ve dirilmeyle ilgili örnekler verir.

1.12.3. Risalet

Kur'an'ın bir diğer hedefi de risalet konusunu işlemektir. Peygamberler Allah tarafından seçilmiş ilim ve irfan önderleridir, Allah'tan almış oldukları direktifleri olduğu gibi insanlara aktarırlar. Aldıkları emirleri yaşayarak gösterirler. Bu nedenle insan cinsinden gelmişlerdir. Onlar, doğruluk, emniyet, iffet, cesaretin zirvesindedirler.

Peygamberler, kendi ve yakınlarının çıkarları için çalışmazlar, onların menfaatlerini sağlamakla uğraşmazlar. Onlar insanları kendilerine tercih ederler. Peygamberler, Allah Teala'nın

vahiyle ihsanda bulunduğu yüce kişilik ve ahlak sahibi şahsiyetlerdir. Allah Teala hiçbir toplumu elçisiz bırakmamıştır.[518]

Tarih boyunca çok sayıda ıslahatçı gelip geçmiştir. Islahatçı, lider, öncü ve filozoflar, basit problemleri çözmeyi hedef edinirler. Islahatçılar ilahî desten uzak olduklarından, hurafe, hata ve sapmalardan kendilerini koruyamamışlardır. Kimileri askeri deha, kimisi düşünme yöntemi, kimileri de eğitimde öne çıkmıştır. Peygamberler ise insanların muhtaç oldukları her konuya eğilmişlerdir.

Peygamberler, problemleri geçici ve pansuman çözümlerle değil, derinden ve köklü olarak çözmüşlerdir. Onlar, çağırdıkları misyona herkesten önce sarılır, davalarının ilk örnekleri olmuşlardır, toplumdan uzak olarak değil, halkla yaşamışlardır. Peygamberler, öncelikle insanların kalblerini tezkiye etmeye çalışmışlardır. [519]

Bugün insanlığın sahip olduğu, adalet, haya, iffet, sabır, kardeşlik, hürriyet peygamberlerin öğretilerinin kalıntılarıdır. Islahatçı ve düşünürlerin aksine, peygamberlerin misyonu arasında hiçbir fark görülmez. İlk peygamberle son peygamberin mesajları aynıdır. Davet ve öğretileri iki konuda özetlenebilir: Allah'a kulluk ve Tağut'u red. Hepsinin dini aynıydı. O da İslam'dır. Kendilerine bir şey nispet etmezler, olan her hayır ve nimetin Allah'tan olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Peygamberler seçkin şahsiyetlerdir, "ismet" sıfatına haizdirler. Özürlü özürlüye rehberlik edemez. Bu nedenle Allah Teala onları korumuştur. "İsmet" sıfatına sahip olmaları da bundan olsa gerek.

Peygamberler hasta kalplere şifa sunmak, o hasta ruhları tedavi etmek için gönderilmişlerdir. Yolunu şaşıranlar onların sayesinde doğru yolu bulurlar. İnsanlar peygamberler sayesinde azgınların ellerinden kurtulurlar. Risalet öyle mukaddes bir kaynaktır ki herkes ona muhtaçtır. Onun feyzinden herkes ya-

[518] Bk. Fâtır,35/24.

[519] Bk. Cuma,62/2.

rarlanır. Ondan istifade etmeyenler manen hasta ve sıkıntıda olurlar. Allah Teala onların sayesinde insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmıştır. Astronotlar yıldızların hareketini, nizamını keşfettiler. Filozoflar fiillerin kıymetlerini, amellerin hassalarını ve bunların ahlak üzerindeki tesirlerini gösterdiler. Doktorlar, insanların hastalıklarıyla uğraştılar, hastalıklarına çareler bulmaya çalıştılar. Mühendisler, binalar, saraylar, yollar vs. yaptılar. Peygamberler ise insanın her iki dünyada nasıl kurtulacağına dikkat çektiler, onların kalplerini bozuk inançlardan temizlediler. Onların sayesinde insanlar yaratıcılarını tanımış oldu. Kul ile Allah arasındaki bağ gerçekleşti. Onlar olmasaydı insanların hayvanlardan farkı kalmazdı.

Bu nedenle insan kemale erişmek istiyorsa hayatları eksiksiz, gönülleri temiz ve günahlardan beri olan hidayet rehberi peygamberlerin irşadına muhtaçtırlar.

1.12.4. Salih Amel

Salih amel, Allah rızası güdülerek insanlığa yararlı olan her hizmet ve faaliyettir. Ameli Salih Allah rızası güdülerek insanlığa yararlı olan her hizmet ve faaliyettir. Salih amel; a) ibadet, b) ahlak, c) muamelattan oluşur.[520] "*İman edip Salih amel işleyenler varlıkların en hayırlısıdır*"[521] âyeti, Allah katında değer ve üstünlüğün, en belirgin özelliğini iman ve salih amel olduğu vurgulamaktadır. "*Yoksa biz, iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya (Allah'tan) korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız?*"[522]âyeti de, salih amel işlememenin bozgunculuğa neden olduğunu belirtmektedir.

Salih amelden söz eden ayetler önce imana değinerek başlar. "*İman edip salih amel işleyenler*" şeklindedir. Ayetlerin bu formla gelmesi, imanla amelin ayrılmaz parçalar olduğunu göstermektedir. Yani Müslüman salih amel işlemekle imanın yalnız dil

---

[520] Nedvi, Asr-ı Saadet, 5/244.

[521] Beyyine, 98/7.

[522] Sad, 38/28.

ve gönülde olmadığını, bütün duygularını, aklını ve varlığını kuşattığını gösterir. İyi amel hem sahibine hem de başkasına yarar verir. Başkasına yarar veren en mühim salih amel insanları hakka davet etmek ve hak yolunda mücadele etmektir.[523] İmanla salih amelin beraber anılması iman olmadan amelin, amel de olmadan imanın olmayacağını belirtir. Yani salih amel imanın bir tezahürüdür. İman kalpte gizlenen bir inançtır, amel ise o inancın hayata yansımasıdır. Her ikisinin beraber gelmesi imanın kalp veya vicdanda gizlenen bir mefhum olmadığını, topluma her yönüyle yansıdığını gösterir.

İman kalbe ait bir husus olduğundan topluma ancak onun tezahürü olan salih amellerle yansır. Kur'an, "*İman edip salih amel işleyenler, cennetliktirler*"[524] demek suretiyle cennete girmenin iman ve salih amelle mümkün olduğunu, "*Allah, içinizden iman edip amel-i salih işleyenleri, yeryüzüne hükümran kılacağını vaad etti*"[525] ayetiyle de olduğu gibi, dünyada muvaffak olmanın ve kurtuluşun nedeni olduğunu ifade eder.

Hz. Peygamber imanın 70 küsur şube olduğunu en yüce şubenin tevhit, en basitinin de yolda eziyet veren nesneleri kaldırmak olduğunu beyan etmiştir.[526]

Salih amel toplum fertlerini birbiriyle kenetler, yardımcı kılar, iyiliğin yayılmasını, kötülüğün kalkmasını sağlar. Çünkü zekat, namaz, selam, cihat, yardımlaşma, ilim, zikir vs. hep salih amel kapsamındadır. *Asr* Süresi'nde'de geçtiği gibi, iman ve salih amel hüsrandan kurtuluşun yegane nedenidir. Kur'an, "salih" olma kaydını getirmekle her amelin geçerli olmayacağını, "*O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır.*"[527], "*Kim Allah'a inanır yararlı iş yaparsa Allah onun kötülüklerini örter, onu içinde ebedi kalacağı, altlarından ırmaklar akan cen-*

---

[523] Bk. Yazır, *Tefsir*,age., 9/6080.

[524] Bakara, 2/82.

[525] Nur, 24/55.

[526] İbn Mace, Mukaddme, 9.

[527] Mülk, 67/2.

netlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur!"[528], *"Andolsun ki Zikir'den sonra Zebur'da da: 'Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır' diye yazmıştık."*[529], *"(İnsanları) Allah'a çağıran, iyi iş yapan ve 'Ben Müslümanlardanım' diyenden kimin sözü daha güzeldir"*[530] âyetlerinde de belirtildiği gibi, amelin güzel olması; yani Allah rızası ve Hz. Peygamber'in sünnetine muvafık olması gerekmektedir.

Kur'an kurtuluş için iki şart öne sürer. Birisi iman diğeri de salih amel. İman bir binanın temelini salih amel ise o binanın üzerinde yükseldiği diğer bölümleri yani duvarları, tabanı, tavanı, odaları, müştemilatı vs. bölümleri kapsar. Tabanı olmayan bir şeye bina denilmediği gibi, hayata yansımayan yani semeresi olmayan imanın da bir şey ifade etmez.

Hıristiyanlıkta *Saint Paul*'un Romalılara mektuplarında görüldüğü gibi, yalnız iman kurtuluş için yeterlidir.[531] İslam'da ise kurtuluş için imanla beraber salih amel de gerekli olmaktadır. Nitekim tıbbı bilen birinin sadece bilgisiyle hastalıktan kurtulmayacağı gibi, sadece Allah'ı tanımak ve doğrulamakla da dünya ve ahiret saadeti elde edilmez. Keza ekmek yenilmeden açlık giderilmediği gibi, imanın gereği olan salih ameller de işlenmedikçe arzu edilen hedefe varılmaz. Aç olan biri, "ekmeği seviyorum, tanıyorum, yapmasını biliyorum, ona saygınlık gösteriyorum" demek açlığı gidermez. Keza, "İslam'ı biliyorum, seviyorum, saygı gösteriyorum" deyip amel işlemeden de imanın hedefi gerçekleşmez.

Kısacası, Kur'an kurtuluş için iki şart öne sürer. Birisi iman diğeri de salih ameldir.

1.12.5. İnsan

Kur'an, insan eksenlidir; onun konusu ve muhatabı insandır. Her iki dünyada onu mutlu kılmak için inmiştir. Kur'an, insanın

---

[528] Teğabun, 64/9.

[529] Enbiya, 21/105.

[530] Fussilet, 41/33.

[531] Nedvi, Asr-ı Saadet, 5/243.

eğilimlerini, psikozunu; seperme iken; et parçası halini, kemikleri oluştuğunda, cenin iken, süt emerken, delikanlı, gençlik ve olgunluk devrelerindeyken, yaşlıyken, kabirdeyken cennete kadar ele alır. *"Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargahta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapı yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir. Sonra; muhakkak ki siz, bunun ardından elbet öleceksiniz. Sonra da şüphesiz, sizler kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz..."*[532]

İnsanla ilgili olarak Kur'an'ın önemle durduğu konulardan bir tanesi de insan ve değişidir. Kur'an, insanın ruh, inanç ve düşüncesinde değişim gerçekleştirdi. *"Allah kuşkusuz bir toplumun içinde bulunduğu durumu o toplumun bireyleri kendilerini değiştirmedikçe asla değiştirmez"* [533] âyeti, değişim tasavvurunun formülünü ortaya koydu.

İnsan doğar, büyür, olgunlaşır, yaşlanır ve sonunda ölür. Devletler de kurulur, yükselir, gelişir, yıkılır. İnsanlar önceleri hayvanların sırtında yolculuğa çıkar, nakliyatı gerçekleştirirdi. Hiç bir değişiklik insanın endam ve biçimini değiştiremedi; insan insandır; cevheri, şekli hep aynı kaldı, sünnetüllah gereği kâinat düzeni de değişmedi, Güneş Ay, yıldız ve galaksiler aynı kaldı, gece ve gündüz birbirini takip etmeye devam etti. Müfessir *eş- Şa'râvi,* konu bağlamında şunları der: "Kur'an'a göre, tarih, toplum, aile ve bireyin tekemmülü çok düzenli ve ilmi yöntemlerle gerçekleşir. Bu yöntemler görmezlikten gelinemez. Kur'an ferdî değişimin insanın içinin değişmesine bağlı olduğunu söyler. Asıl *sünnetullah* dediğimiz değişimi ise insan eliyle değil, Allah'ın takdir etmesiyle değişebilir. Mevsimleri, dünya ve evrenin hareketini insanın doğması, büyümesi ve ölümüyle ilgili konuların değişimi insanın gücü dışındadır. Onlar değişmez. Bir düşü-

[532] Hac,22/5.

[533] Ra'd, 13/11.

nür de, "Allah sizin isteğinizle değil, sizlerin sünnetullahın gerektirdiği biçimde kendinizi değiştirmeniz lazımdı der."[534]

Sosyolog *Ali Şeriati* de şunları der:"Evrende iki değişim söz konusudur. Birinci değişimin âmil ve fâili olan Allah, ikincisinin âmili insanlardır. Birinci değişim cebri (kaçınılmaz), ikinci değişim ihtiyarîdir. İnsanların değişimi, cebri amilin değişiminin sebebidir. Yani insanlar cebri değiştirirler. Daha da enteresanı, birinci değişim, topluma bağlanmıştır. İkinci değişim insanlara, bireylere bağlı bir değişimdir. Yani biz toplumda cebrî (kaçınılmaz-mutlak) kanunların varolduğunu kabul ediyoruz. İnsanların aldıkları her türlü karar doğrultusunda toplumlarını inşa edebileceklerini söyleyecek idealistler de değiliz; yani toplumun, insanların inisiyatifinde olmayan cebri kanunları vardır. O cebri kanunlara göre toplum değişim gösterir. Fakat o cebri kanunlar; ihtiyari amil, cebri disiplin dışında bir sebep tarihin hareket çığırına çekildiğinde değiştirici olabilirler. (...) O halde cebr ve ihtiyari, Allah'ın iradesiyle insanların iradesi arasındaki ilişki sonucu, değişim hareketi sentez şeklinde gerçekleşir. Değişim, ilahî cebr (toplumun ilmi hareket kanunları olup Kur'an dilinde "sünnetullah" olarak adlandırılır.) amiliyle, insanın ihtiyari amili arasındaki ilişki sonucu ortaya çıkan bir sentezdir. Yani konuyu İslamî diyalektik şeklinde açıklamak istersek şöyle diyebiliriz: Toplumsal düzenin cebri değişimi –ki Allah onun amilidir- insanın kaderi yolunda belirtildiği bilinçli hür iradeye bağlıdır. Bu yaklaşımla ne somut gerçeklerden uzaklaşmaya ve aşırılığa sebep olan *Berkeley* ve *Marx Weber*, "eğer felçli bir kimse maraton kahramanı olmazsa sorumlusu yine kendisidir" diyerek gerçekleri inkar eden, bu dünyayı benim ve senin "irade"nin oyuncağı sanan *Satre*'in, idealizmine yakalanırız, ne de Frenklilerin deyimiyle maddi bir realiteye tutsak oluruz.[535]

Asırlardır İslam dünyasında görülen sıkıntı, nesnel olmayıp düşünseldir. Bu nedenle yerleşik yanlış düşünce ve inançların değişmesi ilk adımdır. Kur'an diyor ki: Kendini değiştir ki insan

---

[534] Şa'râvî, *Tefsir*, age, 13/7242.

[535] Şeriati, *Kur'an'a Bakış*, age., 57-58.

değişsin insan değişince tarih değişir, hayat değişir. "*Allah özünü değiştirmeyen bir toplumun durumunu değiştirmez.*"[536] Burada iki değişim söz konusudur. Komünizm; *yönetimi, devir insanlar arasındaki sınıf ve farklılığı kaldır ki mutluluk olsun,* derken, kapitalizm; *ekonomiyi değiştir ki dünya değişsin* formülünü koyar. Kur'an ise; "*Allah özünü değiştirmeyen bir toplumun durumunu değiştirmez*"[537] der; yani içini değiştir ki toplum değişsin. Değişme önce özde ben benlikte olur. Özünü menfi yönden değiştirsen sahip olduğun nimet ve imkanlardan olursun. Allah Teala'nın vermiş olduğu nimeti nankörlük yapılmadan geri almaz. Her nankörlüğün cezası aynı o cinsten olur. Mesela zekatı vermeyenler kıtlık ve açlıkla karşı karşıya kalır, Allah Tela kendisini unutanları kendilerine unutturur. İslam dünyasının bugün yaşadığı kriz inancı ve dini değerleriyle ilgili değildir. İnanç ve düşünce özünden kopmuş ve sağdan soldan düşünce ithal etmeye başlamışlardır. Sonra da bu akıllar krizi İslam vücudundaki bir organizma krizi olarak tasavvur etmeye çalışmışlardır.

Kur'an insanın yaratıcısıyla ve insanın insanla irtibatını düzenler. "*Hepsi bir değildir. Kitap verilenler içinde gece vakitlerinde Allah'ın âyetlerini okuyup secdeye kapanan doğru bir topluluk vardır*"[538]

Kur'an'ın önemli hedeflerinden birisi de, insan nefsini, inkâr, kibir, nifak, şirk, riya vs. kötü hasletlerden arındırmaktır. Hz. Peygamber günahları, ruhu kirleten manevi bir pasa, Kur'an'ı da pası ve kiri temizleyen cilaya benzetmiştir.[539]

Kur'an, insan-Allah, insan-insan, insan-evren ilişkileri de tanzim etmiştir. Bu cümleden olmak üzere; selam, evlere gireme ve oturma adabı, anne-baba, eşler arası ilişki ve karşılıklı hakları tanzim etmiştir.

---

536 Ra'd, 13/ 11.

537 Ra'd, 13/11.

538 Âl-i İmrân, 3/113.

539 İbn Hanbe, *Müsned,* 1/291.

Kur'an da insan, *"Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman,,,,,,"*[540] ifadesiyle anılmıştır. İnsan bu özelliğini tanımakla, izzet, şeref ve yüceliğini anlar. Başkasına boyun eğmez, el açmaz, Allah'tan başkasına ibadet etmez. İnsana zarar vermek şirkten sonra en büyük günah kabul edilmiştir.

Kur'an insanîdir;yani âyetleri insanlar tarafından okunmakta, tefsir edilmekte, araştırılmakta, düşünülmekte ve kendisinden yararlanılmaktadır.

Kur'an'a nazarında insan kainatın efendisidir. "O, *yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı."*[541] "*Kuşkusuz ki insanı en güzel biçimde yarattık."*[542] Peygamberler insan cinsinden ve onun için gönderildi, sahifeler ve kitaplar ona hitap etti. Kur'an da insan için nazil oldu. Onun iki dünyada mutluluğunu hedef aldı. Kur'an özellikle insanın kendisini tanımasını ister. Kur'an'ın amacı onun kâinattaki, yerini, önemini, yaratılış gayesini nereden ve niçin geldiğini, nereye gideceğini öğretmek onu layık olduğu makama kendi gayretiyle ve donanımıyla ulaşmasını sağlamaktır.

Kur'an, insanı çalışması ve ameliyle değerlendirir.*"Bir de Yahudiler veya Hıristiyanlardan başkası asla cennete giremeyecek" dediler. Bu onların kendi kuruntularıdır. De ki: "Eğer doğru iseniz, haydi kesin delilinizi getirin." Hayır! Kim samimi olarak yüzünü Allah'a tertemiz teslim ederse, işte onun Rabbi katında mükâfatı vardır. Onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır."*[543] *"O gün ki, ne mal fayda verir, ne oğullar! Ancak Allah'a temiz bir kalp ile varan başka!"*[544]

Kur'an, insanın kendi "özünü" tanımasını amaçlar. Kur'an'ın insan üzerinde durmasından maksat, kâinatta onun gerçek yerinin ne olduğunu, sadece et, kan, kemik vs.den ibaret olmadığını,

---

[540] Hicr,15/29.

[541] Bakara,2/29.

[542] Tin,95/4.

[543] Bakara, 2/111,112.

[544] Şuarâ, 26/88, 89.

Allah Teala ona ruhundan üflediğini, ilahi emaneti taşıdığını bildirmektir.

Kur'an, insanın hayat programıdır. O, sadece Müslümanlara değil, Müslim-gayrimüslim herkese hitap etmekte ve kendilerine bir program sunmaktadır. Kur'an, "*Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, gönüldekilere bir şifa, müminler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir*"[545] gibi hitaplarla tüm insanları muhatap alır. Bu bakımdan, o, insan merkezlidir; emirleri, yasakları, müjdeleri, uyarıları, hep insan içindir. *"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?"*[546] âyeti, ölü halde bulunan insanın Kur'an sayesinde dirildiğini vurgulamaktadır.

Kur'an insanın günah işleyebileceğini, ancak onda ısrar etmeyip tövbe etme imkanını tanıdı. Bununla ye'se düşmenin önüne geçmiş oldu. *"(Ey Muhammed) de ki: 'Ey kendilerine karşı tutumsuz davranan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, doğrusu Allah günahların hepsini affeder. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet sahibidir.'*[547] Keza Kur'an, tövbe ettiğinden dolayı *Hz. Âdem*'i övmüş, şeytan ise günahta ısrar ettiği için rahmetinden kovmuştur. İnsana fıtratıyla bağdaşmayan uğursuzluk, ye's gibi hurafelerle savaşır onun yerine, kendine güven, izzet ve ümidi yerleştirdi. Kur'an insanın yalnız olmadığını her zaman Rabbi'nin koruması altında olduğunu ilan etti, insanın irade, düşünme, tasarruf haklarının elinden alınmasına karşı çıktı.

1.12.6. İnsanlar Arası İlişki

Kur'an'ın bir hedefi de, ırk, bölge, din, renk ayrımına son verip hukuk önünde eşitlik sağlamaktır. Kur'an tüm insanlığı anne-baba bir aile olarak değerlendirmektedir."*Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık...*"[548] İnsanlık aynı ailenin

---

[545] Yûnus, 10/57.

[546] En'âm, 6/122.

[547] Zümer, 39/ 53.

[548] Hucurât, 49/13.

ayrı bireyleri olduğundan kimse kimseye üstünlük taslamayacak. Kur'an'ın diğer bir hedefi de savaş, işgal, istila ve sömürge yöntemleriyle saldırganlık, fitne ve zulmün önüne geçmektir. "*Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın fakat saldırmayın. Allah saldırganları sevmez.*"[549] Kur'an bununla insanı, dinlerin tasallutundan kurtarıp, madde ve mana dengesini sağlayan ilim, irfan ve hikmet dini İslam'la iletişim sağlamayı hedefliyor. Kur'an insanları körü körüne taklitten, akıl, düşünce ve araştırmaya dayalı İslam'a davet etmektedir. Bununla Kur'an insanın hürriyet gölgesinde dinini yaşamasını sağlamayı hedeflemektedir. Kur'an, yeryüzünden zulmü kaldırıp, güvenliği, inanç ve yaşam özgürlüğünü sağlamak ister. "*Kendileriyle savaşılan (müminler)lere savaşma izn(i) verildi. Çünkü onlara zulmedilmiştir. (...) Rabbimiz Allah'tır dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah'ın bazı insanları diğer bazılarıyla savunması olmasaydı içlerinde Allah'ın ismi çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılırdı.*"[550] Kur'an, oligarşiyi, etnik dayatma ve baskıyı reddeder. "*Ve:"Ne olur şu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilseydi?" dediler.*"[551] "*Ey insanlar, Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere, kabilelere ayırdık. Haberiniz olsun ki, Allah katında en şereflíniz, en takvalınızdır. Muhakkak ki, Allah, bilendir, her şeyden haberdardır*"[552] âyetleriyle tüm insanlığı rahatsız eden etnik çatışmaları reddetmiş, insanlar arasında tanışmanın asıl olduğunu vurgulamıştır.

1.12.7. Ahlâk

Kur'an, inanç, ahlâk, idare, insan hakları, insanlar arası muamelelerde en ideal olanı ortaya koymuştur. Fransız *Mouris* şöyle der: Kur'an ulema için ilmi bir oturum, dilciler için sözlük, dil hatalarını düzeltmek isteyenler için rehber, şairler için aruz kalıbı, ahlâkiyatçılar için ruh cilası, hukukçular için yasalar ansik-

[549] Bakara, 2/190.
[550] Hac, 22/ 39-41.
[551] Zuhruf, 43/31.
[552] Hucurât, 49/13.

lopedisi konumundadır. Tek bir sûresi önceki semavi kitapların içeriğinden daha zengin ve anlamlıdır. Bundan dolayı tüm elit ve düşünürlere, medeniyet bilimcilere ona yönelmelerini öneriyorum.[553]

Kur'an, takva, ihsan, ihlas, kardeşlik, haya, sabır, şükür, tevazu gibi ahlakî konulara özendirir, teşvik eder: *"Erginlik, yüzlerinizi bir doğru bir batı tarafına çevirmeniz değildir. Ancak erginlik Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman edip yakınlığı olanlara, öksüzlere, çaresizlere, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirler uğrunda seve seve mal veren, hem namazı kılan, hem zekatı veren, sözleştikleri vakit sözlerini yerine getiren, hele sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın kızıştığı anda sabır gösterenlerdir. İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar."*[554] *"Ve Rahman'ın kulları: o kimseler ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahiller kendilerine laf attıkları zaman 'Selametle!' derler."*[555] *"Şimdi kimse yaptıklarına karşılık onlar için gizlenmiş olan gözler sürurunu (ne gibi sevindirici bir nimet saklandığını) bilemez."*[556] *"Altından tepsiler ve sürahiler ile üzerlerine dönülür dolaşılır. Nefislerin hoşlanacağı, gözlerin lezzet alacağı şeyler hep oradadır. Ve siz orada ebedi kalacaksınız."*[557]

Kur'an sakındırır: *"(Karaya) çıktığınızda, sizi tarafından yere geçirmeyeceğinden veya üzerinize çakıllı bir rüzgar salıvermesinden sonra da kendinize hiç vekil bulamamanızdan güvencede misiniz? Yoksa sizi tekrar denize döndürüp de üzerinize her şeyi kırıp büken bir fırtına salıvererek hepinizi yaptığınız nankörlük sebebiyle boğmayacağından, sonra da Bize karşı onun öcünü alacak birini bulamamanızdan emin misiniz?"*[558] *"O zaman peygamberler hem fütühat istediler, hem de hüsrana uğradı her zorba inatçı. Arkasında da cehennem! Ve irin suyundan sulana-*

---

553 Şâr, *Mevsua*, age., 1/18.
554 Bakara, 2/ 177.
555 Furkan, 25/ 63.
556 Secde, 32/ 17.
557 Zuhurf, 43/ 71.
558 İsrâ, 17/68-69.

cak, yutmaya çalışacak, boğazından geçiremeyecek, her taraftan ona ölüm gelecek, oysa ölmeyecek, arkasından da şiddetli bir azap!"[559] *"Her birini günahı ile yakaladık; kiminin başına bir taş yağdıran rüzgarlar gönderdik, kimini korkunç bir ses alıverdi, kimini yerin dibine geçirdik kimini de boğduk. Allah onlara haksızlık etmiyordu. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı."*[560]

Kur'an, öğüt verir, tavsiye eder: *"Andolsun ki, Lokman'a 'Allah'a şükret!" diye hikmet verdik; kim şükrederse kendi iyiliğine eder; kim de nankörlük ederse, muhakkak Allah her şeyden müstağnidir; övülmeye layıktır. Hani Lokman da oğluna öğüt vererek demişti: 'Yavrum! Allah'a ortak koşma; çünkü ortak koşmak büyük bir zulümdür."*[561]

1.12.8. Hukuk

Kur'an, İslam hukukunun en önemli kaynağıdır, bir başka ifadeyle İslam'ın düsturudur. *Gazali,* İslam hukukunun en temel ve önemli kaynağının Kur'an olduğuna dikkat çeker ve hukuka medar olan âyetlerin 500 civar olduğunu belirtir.[562]Kur'an'ın bu vasfı, yani İslam hukukunun en temel kaynağı olması, bütün İslam uleması ve kamuoyu tarafından kabul edilmiştir. *"Doğrusu Biz sana gerçeğin ta kendisi olan kitap (Kur'an)'ı indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma!"*[563]

Cemil Meriç de Kur'an'ın anayasal özelliği konusunda şunları der: "Hiçbir anayasa Kur'an kadar âmir değildir.(...) İslam'ın hukuk alanında Batı'nın önünde olduğunu şöyle izah eder: 1787'a kadar *Fransa*'da bir anayasa yoktur. Bizde vardır. (...) Hükümdarın haklarını korkunç derecede sınırlayan bir vesika

---

559 İbrahim, 14/15-17.

560 Ankebût, 29/40.

561 Lokman, 31/ 12-13.

562 Bk. Gazali, *el-Mustasfâ*, Beyrut, 1993, 2/170.

563 Nisâ, 4/105.

vardır, Kur'an. Hiçbir anayasa bu kadar amir değildir. Çünkü gönülden bağlamaktadır. Bütün değişikliklerin üstündedir.[564]

Kur'an'da hukukun temeli vardır; ticaret, evlilik, savaş, barış vb. temel konular vardır. Kur'an ahkamına muhalif her şey geçersizdir. Hatta Hz. Peygamber'e bile onları değiştirme hakkı verilmemiştir. *"Böyle iken âyetlerimiz birer açık delil olarak karşılarında okunduğu zaman Bize kavuşmayı arzu etmeyenler: 'Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir!' dediler. De ki: 'Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir! Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Rabbime isyan edersem şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım.'*[565]

1.12.9. Davet

Kur'an, davet esaslarını içerir. Kur'an bir hüküm ve kural kitabı olmaktan ziyade, hidâyet, davet ve irşat kitabıdır. Hz. Peygamber, *Daru'l-Erkam*'da ibadet ediyor, inen âyetleri ashaba okuyor ve açıklıyordu. İslam'ın gönüllerde taht kurduğu *Mekke* döneminde, Hz. Peygamber'in elinde onun dışında mühimmat, araç-gereç yoktu, onunla mücadele ediyordu. Kur'an bu cihada "*çok büyük cihad*"[566] demektedir. Büyük olmasının nedeni davetin onunla başlaması ve onun sayesinde tüm dünyaya yayılmış olmasıdır. *Hz. Halid*'in babası, İslam'ın azılı düşmanlarındandı. Hz. Peygamber'e geldi. O esnada, *"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor"*[567] âyeti okunuyordu, dinledi, tekrar okunmasını talep etti. *Kureyş*'e gitti ve "duyduklarım insan sözü değildir" dedi.

Başta ashab kuşağı olmak üzere, İslam davetçileri de muhataplarına Kur'an'dan âyetler okuyarak davet ediyordu. *"İşte o kitap, onda şüphe yok, korunacaklar için hidâyet rehberidir."*[568] Kur'an, nice kalpleri, ruhları, düşünceyi değiştirdi. Allah düş-

---

[564] Meriç, Cemil *Sosyoloji Notları*, İstanbul, 1991.s.235.
[565] Yûnus, 10/ 15.
[566] Furkân, 25/52.
[567] Nahl, 16/90.
[568] Bakara, 2/2.

manlarını, Allah dostları haline getirdi, İslam'ın yayılmasını sağladı. Kur'an, İslam'ı yok etmeye gelenleri İslam'a fedailer kıldı. Bunun en güzel örneği *Hz. Ömer*'dir. O, birkaç âyet dinledikten sonra Müslüman oldu, İslam'la mücadele niyetiyle geldi, ona fedai olarak ayrıldı, sonra da onunla hükmeden halife oldu. *"Bu Kur'an, insanlara açık bir tebliğdir. Bununla hem korkutsunlar hem de Allah'ın ancak tek bir ilah olduğunu bilsinler. Hem de temiz akıl sahipleri düşünüp akıl alsınlar."*[569]

Allah, Kur'an'ın indiriliş hikmetini; insanlara *uyarıcı* olması olarak belirtir. *"Furkan'ı alemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yücedir."*[570] Yani Kur'an'ın en önemli özelliği, onun hidâyet, davet ve irşad kitabı olmasıdır. Kur'an, Allah Teala'nın insanlara gönderdiği mesajıdır. Hz. Peygamber'in elinde davetin en büyük malzemesi Kur'an idi.

Utbe b. Ebi Rabi', Hz. Peygamberi davasından vazgeçirmek gayesiyle ona şu teklifi götürdü: Yeğenim! Aşiretimizin yarısına sahipsin, soy ve yüce mevkiini bilmektesin, yaşadığın topluma çok garip bir davayla geldin, birlikteliklerini bozdun, akıllarıyla alay ettin, ilah ve dinlerini hafife aldın, geçmişlerini inkâr ettin. Beni dinle belki yaptıklarından vazgeçersin. Hz. Peygamber: *"Ey Eba Valid, söyle dinleyeyim"* buyurdu. *Ebu Velid (Utbe)*: Yeğenim! Mal istersen sana mal toplarız, seni en zenginimiz kılarız, makam istiyorsan seni liderimiz yaparız, senden habersiz hiçbir şey yapmayız, lider olmak istersen seni başımıza geçiririz, psikolojik bir sorunun varsa seni en hazık hekime muayene ettiririz, sağlığına kavuşman için her imkanımızı seferber ederiz. *Utbe,* bitirdikten sonra Hz. Peygamber, *"Hâ Mîm. O Rahman; bağışlaması bütün varlıkları kapsayan ve Rahim; çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir. Öz Arapça bir Kur'an olmak üzere bilecek bir topluluk için âyetleri açıklanmış bir kitap. Hem müjdeci olarak hem gocundurucu. Onun için çokları onlara başını çevirmiştir de işitmezler. Ve şöyle demektedirler: Kalplerimiz senin bizi çağırdığın şeye karşı örtüler içinde, kulaklarımızda da*

[569] İbrahim, 14/52.

[570] Furkân, 25/1.

bir ağırlık var ve seninle aramızda bir perde çekilmiştir. Haydi yap yapacağını çünkü biz yapıyoruz"[571] âyetlerini okudu. *Utbe* ellerine yaslanarak âyetleri pür dikkatle dinledi. Hz. Peygamber, secde âyetini okuyunca secde etti ve;"*Ey Utbe davamı duydun mu?*" buyurdu. *Utbe;* "*Evet, duydum, dilediğini yap*" devam et demek zorunda kaldı. [572] *Utbe*, Hz. Peygamber'i caydırmak için değişik tekliflerde bulunuyordu. Hz. Peygamber onu sabırla dinliyor, Kur'an'dan kendisine âyetler okuyor ve davasının haklılığını ortaya koyuyordu. *Cübeyr b. Mutim* müşrik iken Müslümanlardan mescitte *Tur Sûresi*'ni dinledi. "*Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.*"[573] âyetini dinledim bana azabın geleceğinden korktum ve Müslüman oldum.[574] Kureyş'in Hz. Peygamber'e yönelik hakaretlerine tahammül edemeyen *Hz. Ebubekir*; Hz. Peygamber'e gelip, "Ey Muhammed, *Kureyş*'in iddiaları doğru mu?"dedi. Hz. Peygamber; –*Ey Ebabekir*, ben Allah'ın Resûlü ve Peygamberiyim, beni risaleti yaymakla görevlendirdi. Seni Allah'a iman etmeye, O'na hiç bir şey ortak koşmamaya davet ediyorum, dedi ve kendisine Kur'an okudu. *Ebubekir* tereddüt göstermeden Müslüman oldu.[575] *Osman b. Mazûn,* azılı müşriklerden biriydi. Bir defasında Hz. Peygamberle karşılaşınca, Kur'an'dan bir şeyler okumasını talep etti. Ona da, *"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor"*[576] âyetini okudu, ruhunda inkılap yaptı, teslim olmaktan başka çaresi kalmadı.[577] *Cübeyr b. Mutim,* anlatıyor: Hz. Peygamber'den akşam namazında *Tûr* Sûresi'ni dinledim. *"Yoksa kendileri hiçbir şeysiz (yaratıcısız) mı yaratıldılar? Yoksa yaratan onlar mıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri mi yarattılar? Hayır; onlar îkan ehli değiller (kendi inançlarında bile kuşkulu kimse-*

571Fussilet, 42/1/5

572İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* Beyrut, 1990, 3/63.

573 Tûr, 52/7.

574 Gazalî, Muhammed, *et-Tefsiru'l- Mevdûî,* Mısır, 2002 s. 413.

575Nedvî Süleyman, *Asr-ı Saadet,* çev. Ali Genceli, 4/336.

576Nahl, 16/90.

577Nedvî, Süleman, *Asr-ı Saadet,* age., 4/337.

ler)dir! Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa onlar mı kainata hükmetmişler?"[578] âyetlerini dinleyince neredeyse kalbim uçacaktı.[579]

Utbe b. Rabia, Hz. Peygamber'den dinlediği Kur'an âyetleri hakkında müşrik arkadaşlarına şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki önceden benzerini duymadığım bir şeyi duydum, o ne şiirdir, ne de kehanettir. Yine *Velid b. Muğire*, Kur'an hakkında şöyle dedi: Allah'a yemin olsun benim kadar şiir bilen yok. Kur'an'ın bir kısmı tatlı, bir kısmı da lezzetlidir, hiçbir şey onun üstüne çıkmaz, insan sözü değildir.[580] *Hz. Ömer*, "*İsteyen biri, olacak bir azabı istedi. Kafirler için yok onu engelleyecek, o, yükselme derecelerinin sahibi Allah'tandır."*[581] âyetlerini duyunca kendisinden geçti ve bir ay boyunca Müslümanlar onu ziyaret etmişlerdi.[582]

Taif ziyareti esnasında, Hz. Peygamber besmele'yle üzüm yemeye başlayınca, *Hıristiyan* olan *Addas*, "Bu kelam insan sözü değildir" dedi ve Müslüman oldu. Hz. Peygamber *Taif*'e gitmişti, Taifliler Onu taşa tuttular. O ise onlara *Tarık* Sûresini okudu. *Halid el-Advini* Sûre'den etkilenerek Müslüman oldu.[583] Hz. Peygamber, *Hazrec* kabilesinden 6 kişiyle karşılaşınca beni dinlemek istemez misiniz?dedi "İsteriz" dediler ve oturdular. Hz. Peygamber kendilerine Kur'an okudu. Kur'an'dan etkilendiler ve Müslüman oldular. Onlar, *Es'ad b. Zürare, Avf b. Haris, Rafi b. Malik, Kutbe b. Amir, Ukbe b. Amir ve Cabir b. Abdullah* idiler. Kendi kavimlerine döndüler, Hz. Peygamber'den duyduklarını

---

[578] Tûr, 52/35-37.

[579] İbn Kesir, *Tefsir*, a.g, .e, *4/397.*

[580] Beni Âmir, Muhammed Emin Hasan, *Min Fıkhı'd-Dave*, Suudi Arabistan, 1999, s. 35.

[581] Meâric, 70/1-3.

[582] Abdulaziz, Cuma Emin, *et-Teğyir Alâ Minhaci'n-Nübüvevve*, Mısır, 1996, s. 45

[583] Nedvi, Süleyman, *Asr-ı Saadet*, a.g, e., 4/337.

onlara anlattılar, İslam'a davet ettiler. İslam yayıldı. Artık bütün Ensar evlerinde İslam'dan bahsediliyordu.[584]

Kur'an, *"(Kur'an ile) onlarla büyük cihat et."*[585] buyurmaktadır. Âyette kastedilen *büyük cihad,* tebliğ, davet, delil ve burhan cihadıdır. Çünkü *Furkan* Sûresi Mekke'de nazil olmuştur. Silahlı cihad *Hicret*ten sonra ve *Medine*'de farz kılındı.[586]

Müşrikler, meşhur şair *Tufeyl b. Amr*'in Hz. Peygamberle diyalog kurmasını engellemeye çalışıyorlardı. Kur'an'ı dinleme diyorlardı. Tesadüfen *Ka'be*'de Hz. Peygamber'i dinledi ve hemen Müslüman oldu.[587] *Hz. Ebubekir, Hz. Osman*'ı İslam'a davet edince şöyle dedi : Ey *Osman,* sen hak ile batılı birbirinden ayırabilmektesin. Allah, Hz. Muhammed'i son peygamber olarak gönderdi. Seni onu dinlemeye davet ediyorum. Beraber Hz. Peygamber'e gittiler. Hz. Peygamber onlara Kur'an okudu. *Hz. Osman,* Müslüman oldu.[588]

Peygamberlik haberi *Habeşistan*'a ulaştığı zaman yirmi kadar Hıristiyan alim durumu öğrenmek için *Mekke*'ye geldi. Hz. Peygamberle görüştüler, Kur'an dinlediler ve Müslüman oldular.[589] *"İnkâr edenler: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız, dediler"*[590] âyeti, muarızların Müslümanlarla Kur'an arasına bir engelin girmesini istediklerini belirtmektedir. Buna rağmen *Kureyş*'in ileri gelenleri; *Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Ahmes b. Şureyb* birbirlerinden habersiz Hz. Peygamber tarafından okunan Kur'an âyetlerini zevkle dinliyorlardı.[591]

---

[584] İbn Cevzi, Ebu'l Ferec Abdurrahman, *el-Muntezam fi Tarihi'l-Mülük,* b.y.y, h.1358, 3/20.

[585] Furkân, 19/52.

[586] İbn Kayyım, *Zâdu'-Meâd,* age, 2/58.

[587] Nedvi, Süleyman, *Asr-ı Saadet,* 4/337.

[588] Kerzün, *Sahâbe, age., s.* 170.

[589] Nedvi, Süleyman, *Asr-ı Saadet,* age., 4/338.

[590] Fussilet, 41/26.

[591] İbn Hişâm, *Siyer,* age., 1/315.

1.12.10. İlim-İrfan

İlim, sözlükte mutlak anlamda bilmek ve kavramak anlamındadır. Kavram olarak da bir işin özelliklerini, işleyişini en ince ayrıntılarına kadar öğrenmektir. Başka bir ifade ile ilim, herhangi bir şeyin zihinde şekillenmesidir.[592] İlim kelimesi, türevleriyle beraber Kur'an'da 870 defa geçmektedir.[593] İlim, iyi ile kötüyü, hak ile batılı birbirinden ayıran, kalp ve ruhu aydınlatan ilahi bir nurdur. Gerçek ilim, hem akla hem de kalbe hitap eder. *Konfüçyüs* ilmi, bir şeyi bilip bilmediğinin farkında olmak biçiminde tarif etmiştir.[594]

İlimden gaye Allah'a giden yolda yolculuğun nasıl gerçekleşeceğini bilmek, kendisini Allah'a yaklaştıranla uzaklaştıranı birbirinden ayırabilmektir. *"O Allah ki, yedi gök yaratmıştır, yerden de onların bir mislini. Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın, bilgisiyle her şeyi kuşattığını bilesiniz diye, (bu ikisinin) aralarından emir inip duruyor"*[595] ayeti, yer ve göklerin yaratılmasının Allah'ın bilinip tanınması için olduğunu beyan eder.

Peygamberler kitap ve ilimle gönderildiler. İbadet, tevhid ve ilimle gerçekleşebilir. Helal haram ilimle bilinir. İyi, doğru, iman, küfür, İslâm ve cehalet ilim sayesinde birbirinden ayrılır. İlim Allah'ın bir sıfatıdır. Allah mutlak anlamda ilim sahibidir. İnsanların ilmi ise sınırlıdır. İlim, Allah'ın insana vermiş olduğu en büyük nimettir. "İlim insanı diğer canlılardan ayıran, hatta onu meleklerden de üstün kılan vasıftır. Meleklerin *Hz. Âdem*'e secde etmeleri, *Hz. Âdem*'in ilme sahip olmasındandı.[596] *"Allah insana bilmediğini öğretti."*[597] âyeti, ilmin Allah tarafından insana verildiğini göstermektedir. Yani, insanın çabasıyla Allah tarafından insana bahşedilir.

---

592 Tarifler için bk: Tehânevî, Keşşaf- age., 3/ 42-43.

593 Cundî, Enver, *Mea'lemetü'l -İslâm*, Beyrut, 1982, I, 609.

594 Frederick Mayer, *The Great Techers*, s. 39.

595 Talak, 65/12.

596 Bk. İbn Âşur, *Tefsir*, age., 1/ 421.

597 Alak, 96/5.

Kur'an'ın övdüğü ilim, sahibini Allah'a götüren ilimdir. Kuşkusuz ki böyle bir ilim büyük ibadettir. *"Çünkü yeryüzünde debelenenlerin, Allah katında en kötüsü, gerçeği akıllarına koymayan sağır ve dilsizlerdir."*[598] Yeme, şehevi arzu, uyuma ve hareket etme özellikleri tüm canlılarda bulunur. Ancak akletme, idrak, fehm ve düşünme insana özgü özelliklerdir.

İlim, kalbin gıdası ve hayatıdır. Bedenin gıdası yiyecekler olduğu gibi, kalbin gıdası da ilimdir. Kalp, ilimsiz kalınca ölür. Peygamberlik mertebesinden sonra en yüce mertebe, ulema mertebesidir. *"Yoksa sen onların çoğunun işittiklerini veya kavradıklarını mı sanıyorsun? Onlar sırf hayvan gibi hatta gidişçe daha şaşkındırlar."*[599] âyeti, insanın belirleyici vasfının akletme ve anlama olduğunu göstermektedir. İlim öyle güçlü bir vasıftır ki hayvanlarda bile varlığını hissettirir. *"Sana kendilerine neyin helal edildiğini soruyorlar. De ki: Size bütün temiz nimetler helal kılındı. Allah'ın size öğrettiği şekilde eğiterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerinden yiyin."*[600] *İbn Kayyım*'ın da dikkat çektiği gibi, ilim hayvanlarda da belirleyici özelliktir. Nitekim, âyette, eğitilmiş av köpeklerinin tutacakları hayvan eti helal kılınmışken, eğitilmemiş köpeklerin avlayacakları hayvanların eti haram kılınmıştır.[601]

"Derken Allah kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için yeri deşen bir karga gösterdi. O, 'eyvah şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmedim' dedi."[602] âyeti de herhangi bir konuda bilgi sahibi ve deneyimli bir hayvanın cahil ve deneyimsiz insandan daha önde olduğunu ve ona yol gösterebileceğini göstermektedir.

"Derken bekledi. Çok geçmeden (hüdhüd) geldi ve "ben senin etraflıca bilmediğin bir şeyi etraflıca öğrendim ve sana Sebe'den

---

598 Enfâl, 8/22.

599 Furkân, 25/44.

600 Mâide, 5/4.

601 İbn Kayyım, *Miftâhu Dari's-Saadeti*, Beyrut, ts. s. 55.

602 Mâide, 5/31.

sağlam bir haber getirdim." dedi."[603] âyeti, hüdhüd kuşunun, *Sebe* bölgesini tanıma konusunda *Hz. Süleyman*'dan önde olduğunu belirtmektedir. Kur'an, yönetimi ele almak için ilmin şart olduğuna dikkat çeker.

"Peygamberleri onlara: 'işte Allah size hükümdar olarak Talut'u gönderdi.' demişti. Onlar: 'O nasıl bize hükümdar olabilir ki? Halbuki biz hükümdarlığa ondan daha layığız. O, malca da bir bolluk verilmiş biri değil.' dediler. Peygamber: 'Onu, Allah size hükümdar seçmiş, bilgi ve fizikçe artırmıştır, hem Allah, hükümdarlığı dilediğine verir. Allah geniş mülk sahibi, her şeyi bilendir' dedi."[604] *"De ki: Beni ülke hazineleri üzerine memur et, çünkü ben iyi korur, iyi bilirim."*[605] İlk âyet, *Talut*'un lider olarak seçilmesini, bedensel güç ve ilmi üstünlüğüne bağlamaktadır. İkinci âyet ise *Hz. Yusuf*'un maliye vekaletini emin kişiliği ve üstün deneyim ve bilgisinden dolayı talep ettiğini belirtmektedir.

Kur'an ilimleri konusunda *Gazalî* şunları der: "Allah Teala'nın yarattığı kainat kitabıyla indirmiş olduğu ilahî kelam; yani Kur'an arasında bir çatışma yoktur.[606] "Bütün ilimler, Allah'ın fiil ve sıfatlarına dairdir. Kur'an'da da Allah'ın zatı fiilleri ve sıfatları açıklanmaktadır. Bu ilimlerin sonu yoktur. Kur'an'da onların tümüne işaret etmektedir."[607] "Kur'an ilim deryasıdır. Denizde yakut, inci, zeberced, amber ve kıymetli taşlar bulunduğu gibi, Kur'an'da jeolojik, fenni, sosyal, hukuksal ve tarihi ilimler bulunmaktadır. Kur'an'ın içerdiği ilimlerin en şereflisi ve en üstünü marifetullah; yani irfan ilmidir. Diğer ilimler Allah'ı tanımak içindir. Marifetullah başka ilimleri elde etmek için okunmaz."[608]

Tavsiye edilen ilimlerin başında ilahiyât ilimleri; yani Allah'ın zat, sıfat, fiil ve sünnetullahtan bahseden ilimler gelmek-

---

[603] Neml, 27/22.

[604] Bakara, 2/247.

[605] Yûsuf, 12/55.

[606] Cevheri, Tantavî, *el- Cevâhi, fi Tefsiri'l-Kur'an*, Mısır, 1931, 1/4.

[607] Gazali, *İhya*, 1/255.

[608] Gazali, *Cevâhir*, age., s. 28.

tedir. Allah'ın fiilleri tüm yaratıkları kapsar. Zira, Kur'an'da söz konusu edilen, *Allah'ın yaratıkları* ile *sünnetullah* ifadeleri, evrende mevcut ve hareket halinde olan her şeyi kapsamaktadır. İnsanların yaşamları, tarihte zafer elde etmeleri, hezimete uğramaları, mevsim ve iklimlerin değişik olması, insanların değişik dil ve kültüre sahip olmaları *sünnetullah* kapsamına girmektedir. Bu nedenle *Reşid Rıza* önem bakımından, *sünnetullah* ilminin önem bakımından kelam ve diğer teolojik ilimlerden aşağı olmadığını belirtmektedir.[609]

Ebu Bekir b. el-Arabi Kur'an ilimlerini üç kategoride inceler:

1. Tevhid; Allah'ı fiil, sıfat ve isimleriyle tanımanın yanında O'nun yarattıklarını tanımaktır.

2. İrşad ve hatırlatmayla nefsi terbiye etmektir.

3. Ahkâm: Emir ve yasaklar. Kur'an ilimleri bu üç ilim çeşidini kapsamaktadır. *Fatiha*'nın Kur'an'ın esası olması bu üç ilmi kapsamasındandır. *İhlas* Sûresi'nin Kur'an'ın üçte biri ise olması tevhidi içermesindendir.[610]

Tüm ilimler Allah Teala'nın fiil ve sıfatlarından alınmıştır. Kur'an Allah Teala'nın Zat, sıfat ve fiillerinin şerhidir. Bu ilimler hadsiz ve hesapsızdır. Kur'an bu ilimlere atıfta bulunur. Bunları anlamak Kur'an'ı anlamaya bağlıdır.[611] Hz. Peygamber başta olmak üzere, ashab ve tabiun bu ilimlerden pay almışlardır. Her fırka, meşrep, ekol ve cemaat her alanıyla ilgili konuları Kur'an'dan temellendirmeye çalışmış, Müslüman filozoflar, kelamcılar, usulcüler, müfessirler, fukaha, davetçiler, sûfiyye, hatipler, tarihçiler, hakimler, dilciler vs. kesimlerin ilk referansları Kur'an olmuştur.[612]

"*De ki: Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave getirsek dahi Rabbimin sözleri bitmeden önce de-*

---

609 Bk. Rıza, *Menâr*, 7/ 500.
610 Zabidi, *İthaf*, age., 5/133.
611 Gazali, *İhya, age.*, 5/133.
612 Zebidî, *İthaf*, age., 4/133.

niz tükenecektir"[613] âyetinin de işaret ettiği gibi, Kur'an, bitmeyen tükenmeyen ilahi bir ilim ve irfan kaynağıdır. Deniz ve derya kadar büyük olsa da sınırlıdır. Allah Teala'nın ilmi ise sınırsızdır. Sınırlı bir ilim sınırsız ilmi idrak etmekten acizdir.[614] *Hz. Mûsa*'nın *Hz. Hızır* ile olan beraberliğinde bir kuş geldi geminin bir kenarından denizden bir iki damla aldı. Bunun üzerine *Hızır*: "Ey *Musa*! Allah'ın ilmine oranla ikimizin ilmi şu kuşun şu denizden almış olduğu su gibidir. *İbn Hacer* hadiste bir benzetmenin söz konusu olduğunu, Allah Teala'nın ilminde azalma söz konusu olmadığını belirtir.[615] Kur'an, *"De ki: gökler ve yerde neler var, bakın"*[616] gibi âyetlerle akıl ve düşüncedeki bağları çözen, ilmi ve araştırmayı esas alan, hem insanın içindeki hem de dışındaki yaratıklar üzerinde düşünmeyi teşvik eden bir kitaptır.

"Biz, Ona (Davut'a) sizin için sizi savaşın şiddetinden korusun diye giyecek sanatını öğrettik."[617] âyeti, *Hz. Davud*'un savaş araç-gereç sanayinde öncü olduğunu belirtmektedir. *"Biz Ona (Nuh'a) şöyle vahyettik: Bizim gözetimimiz altında gemiyi yap."*[618] âyeti de Hz. Nuh'un donanma sanayinde öncülük ettiğine dikkat çekmektedir. *"Ve o zaman ki İbrahim ve İsmail Beyt'in temellerini yükseltiyorlardı"*[619] âyetinden, *Hz. İbrahim* ve *Hz. İsmail*'in imar ve inşaat işlerinde çalıştıklarını öğreniyoruz. *"Zülkarneyn; 'Bana demir kütleleri getirin! Tam iki ucu denkleştiği vakit, ' körükleyin.!' dedi. Demiri bir ateş haline getirince, 'getirin bana üzerine erimiş bakır dökeyim.' dedi"*[620] âyetinden, *Zülkarneyn*'in şehircilik ve madencilikte toplumuna öncülük ettiğini öğreniyoruz. *"Onlar Ona (Hz. Süleyman'a) mihraplar, mimari sanatlar, havuzlar gibi çanaklar ve sabit kazanlardan her ne is-*

---

613 Kehf, 18/109.
614 Bk. Razi, *Tefsir*, age., 21/176.
615 Askalânî, *Fethu'l- Bâri*, age., 1/22.
616 Yunus, 10/101.
617 Enbiyâ, 21/80.
618 Hûd, 11/37.
619 Bakara, 2/127.
620 Kehf, 18/96.

terse yapardı"[621] âyeti de, *Hz. Süleyman*'ın el sanatlarını, mimar ve dekorasyonu geliştirmede öncülük ettiğini göstermektedir.

Tarihin her döneminde, doğrular özellikle de vahiy, ilim ehli tarafından kabul görmüş ve herhangi bir dirençle karşılaşmamıştır. *"Ve bu misaller var ya biz onları insanlar için getiriyoruz. Fakat onlara ilim sahiplerinden başkasının aklı ermez."*[622] *"Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise sana Rabbinden indirilen gerçeğin ta kendisi olduğunu ve onun yüceliğinin sonu olmayan her türlü övgüye layık olan Allah'ın yoluna ilettiğini görüyorlar."*[623]

Kur'an ilmin, imandan önce geldiğine dikkat çekmektedir. *"Bil ki; Allah'tan başka ilah yoktur"*[624] âyeti, ilmin imandan önce geldiğini göstermektedir. İlim, mucizeleri ortaya koyar. *"Kendine kitaptan bir ilim verilen bir kişi de şöyle dedi: 'Sen daha makamından kalkmadan onu sana getirebilirim'"*[625] âyeti, tahtı bir yerden bir yere taşıma mucizesinin ilim sayesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Âyet, tahtı getiren şahsın kim olduğu konusunda bilgi vermemektedir. Ancak sahip olduğu ilim sayesinde harika hadisenin gerçekleştiğine dikkat çekilmektedir. Âyette geçen *ilim sahibi*nin, cisimleri uzak yerden nakletme ilmine sahip bir uzman olma ihtimali vardır. *Kitap ilmi*nin de teknoloji ve fen ilimleri olma ihtimali yüksektir. *"Ve her şeyden ona bir sebeb/ilmî kudret verdik."*[626] *"Zülkarneyn: Bu Rabbimin bir rahmetidir (ilmi)dir. Rabbimin vadettiği an gelince onu dümdüz edecektir."*[627] *Zülkarneyn*'ın asırlar önce demir kütlelerinden bir dağ ördürüp sonra da körükleyerek macununu bir ateş haline getirdikten sonra üzerine erimiş bakır dökmesi şüphe yok ki müthiş bir ameliyedir. (...) Yani, o kavmin kuvvet ve gayreti ile *Zülkarneyn*'in o himmeti *Ye'cuc* ve *Me'cuc*'a karşı öyle bir icazkâr bir redim husule getirdi ki bunun derece-i metanetini

621 Sebe', 34/14.
622 Ankebut, 29/43.
623 Seb'e, 34/6.
624 Muhammed, 47/19.
625 Neml, 27/40.
626 Kehf, 18/84.
627 Kehf, 18/98.

anlayabilmek için körüklenerek ateş haline getirilmiş demir kütleleri ile harcı, sıvası erimiş bakırdan müteşekkil yalçın bir sel tasavvur etmek gerekir.[628] Âyetten çok eski çağlarda meydana gelen mucizevi ameliye, *Zülkarneyn*'in sahip olduğu teknoloji ilmini kullanarak gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır." *Kaleme ve satırlara döktükleri (ilme) and olsun."*[629] *"O'dur insana bilmediğini öğreten"*[630] âyetleri kalemin dolayısıyla da ilmin gücünü ortaya koymaktadır. Âyetler, insana verilen ilmi belli bir alanla sınırlandırmamış ve insana "bilmediği her şeyi" öğrettiğini beyan etmiştir. Keza âyetler, ilmin elde edilmesinde kalemin tartışılmaz en büyük vasıta olduğunu vurgulamaktadır.

Kur'an'a göre, ilim hayat, cehalet ise ölümdür. Şu âyet gerçeği ifade eder: *"Ölü iken dirilttiğimiz, insanlar arasında yürümesini sağlayan bir aydınlık verdiğimiz kişi, içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kişi gibi olur mu hiç?"*[631] Âyet, ilim sahibi olmayanın yani cahilin ölüler mesabesinde olduğunu belirtmektedir.[632] *"Tıpkı şeytanın meseli gibi ki, insana: "İnkar et!" dedi de, inkâr edince: "ben senden uzağım, çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım dedi"*[633] âyeti de şeytanın bile cahilin düştüğü konuma düşmek istemediğini ve cahilin kötülüğünden Allah'a sığındığına dikkat çekmektedir. Alime, melekler selam dururken, cahilden şeytanın bile uzaklaşıp, Allah'a sığınması manidardır.

"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerin derdine bir şifa ve müminler için bir hidâyet ve rahmet geldi."[634] Âyette geçen *şifa* vahiy ve ilimdir. İnsanlar, bedensel hastalıklarla ilgilenen hekimlere muhtaç olmayabilirler. Ancak ruhî hastalıkların tabiplerine her zaman muhtaçtırlar. Balık için su, beden için hava ne ise, kalp ve ruh için de ilim odur. İslâm hukukunda

---

628 Yazır, *Tefsir*, age., 5/3290.
629 Kalem, 68/1.
630 Alak, 96/4.
631 En'am, 6/122.
632 İbn Kayyım, *Miftah*, age., 55.
633 Haşr, 59/16.
634 Yunus, 10/57.

kadına özgü bir hak olarak, kendisiyle evlenecek eşinin ilim bakımından ondan düşük bir pozisyonda olmaması gerekir. İlim bütün mesleklerden daha üstündür. Zengin bir erkek, alime bir kadına denk olmaz.[635] *Şeybani,* "Eğer el yazmıyorsa, el değil ayaktır" diyerek yazmayan elin ayaktan farklı olmadığını söylemiştir. Keza *Abdullah b. Mekhul b. Zeyd* (v. 118) de "Yazmayan elin diyeti yoktur"[636] demekle yazı yazmayan elin hiçbir kıymete haiz olmadığını vurgulamak istemiştir.[637]

İrfan ise, Allah Teala'ın *Esmâu'l-Hünâsını*/en güzel isimlerini tanımaktan ibarettir.[638] Kur'an okuyucusunu irfan mertebesine yükseltir. İrfan, *bilmeden* ziyade *tanıma* eylemini kapsar. İrfan; sonradan kazanılan sezgidir. İlim ise önceden kazanılır. İrfan genel anlamda eşya ve sıfatlarda olur. İlim ise *mana* ile ilgili konularda olur. Bu nedenle Allah için *marifet* ifadesi kullanılmamaktadır. Yani *Allah marifet sahibidir* denilmez. İlim, bir konuda detaylı bilgi anlamına geldiği için, "Allah'ın Zat'ı hakkında ilim sahibiyim" denilmez. Ancak " Allah'ın Zat'ı hakkında irfan sahibiyim" denilebilir;yani "alimun billah" yerine, "ârifun billah" ifadesi daha uygundur.[639]

İrfan, amelin kalp ve azalar üzerindeki izleridir. İrfan doğuştan olan yeteneklerin harekete geçirilmesiyle, insanın yaratıcısını tanımasıdır. İlim, ateşi görmek, irfan ise onun ısı ve ışığından yararlanmak olarak tarif edilir. Diğer bir tanıma göre de irfan; şüphe ve tereddüdü olmayan ilimdir. Vasıtasız olarak Allah'ın varlığını müşahede etmek, kalbin Allah dışında bir şeye yer vermemesidir.

---

[635] Âlûsi, *Tefsir,* 23/477.

[636] Ahmed b. Ali el-Keşandi, *Süphü'l Aşa fi'l Sanati'l İnşa,* Beyrut, 1987, c. 1, s. 65. Nakleden: Şakir Gözütok'un *İslâm Tarihinde Kadın Eğitimi ile İlgili Bazı Yaklaşımlar* başlıklı makalesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:2, 2001.

[637] Gözütok a. g. m.

[638] Hürremşahi, *Kur'an,* age., s. 35.

[639] Cezâirî, Ebubekir *el-İlmu ve'l-Ulema,* Mısır, ts. s. 12-13.

"Cin ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım,"[640] âyetinde geçen *ibadet* ifadesi, *tanımak* ve *bilmek* ile tefsir edilmiştir.[641] Âyete göre yaratılışın gayesi, Allah'ı tanımak ve gereğini yapmaktır. Bu nedenle en üstün ilim, *marifetullah* ilmidir. Zira herhangi bir ilmin güç ve şerefi *malumun* şeref ve gücüyle orantılıdır. *Marifetullah,* Allah'ın zat ve sıfatlarıyla ilgili olduğundan *en şerefli ilim* olma vasfına haizdir.

Mutahhari, adını vermediği bir düşünürden şunları aktarır: *Peygamber Muhammed'i Yeniden Tanımalı* adlı kitabın yazarı:Ben bütün Müslümanları tebrik ediyorum. Çünkü onların Peygamberi cahil bir toplum içinden çıktı. Sözüne ilim, bilgi ve kitapla başladı.[642]

Bilimin verileri homojen, olduğundan Kur'an'a "Bilimsel Kitap" denilmez. Çünkü Kur'an zaman üstü ilahî bir mesajdır. O, eşya ve olaylara akılcı yaklaşır. "Kur'an ne bir bilim kitabı ne de bir şiir divanıdır. Bilim ve şiirin üstünde ilahi (ledunnî) bir nazımdır. Bunun için de mucizedir. Ona sırf bir bilim nazarıyla bakarsanız sanatı karşısında bu nazarınızda ümitsizliğe düşersiniz. Bir şiir nazarıyla bakarsanız ilmiliği ve hakikati karşısında hayal kırıklığına uğrarsınız."[643] Kur'an'da insan ve evrenle ilgili birçok âyet bulunmaktadır. Kur'an coğrafyadan bahsettiği için bir coğrafya kitabı olmadığı gibi en sağlam tarihi bilgileri verdiği halde bir tarih kitabı da değildir. Keza onda biyoloji, fizik ve kimya matematik ile ilgili âyetler bulunduğu halde, fen bilimleri kitabı değildir.

Kur'an'ın insan için üç çeşit bilgiyi yararlı bulduğunu görüyoruz.

1. İnsana hizmet verecek duruma getirilen tabiat bilgileri yani tabii ilimler.

---

[640] Zariyât, 51/56.

[641] İbn Abdilberr, *Camiu Beyani'l- İlm ve Fadlih*, 1/ 298.

[642] Mutahhari, Murtaza, Gaybi Yardımlar, Çev: Fuat Alaybeyoğlu, 1987, İst., s. 16.

[643] Yazır, *İslam Düşüncesinin Problemleri*, Sadeleştiren Recep Kılıç, Ankara, 1996, s. 48.

2. Tarih ve coğrafya bilgisi. Çünkü Kur'an devamlı insanı yeryüzünde gezmeye ve bizzat kendi gözleriyle görmeye teşvik etmiştir ki medeniyetlere ne olduğunu ve neden yükseldiğini anlayıp ibret alsın.

3. İnsanın kendisinin bilgisidir.[644]

"Görmedin mi Allah, yukarıdan bir su indirdi de onunla renkleri başka başka bir çok meyveler çıkardık. Dağlardan da yollar var, beyazlı, kırmızılı renkleri çeşitli, bir de kuzguni siyahlar. İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da aynı şekilde çeşitli renklerde olanlar vardır. Ancak Allah saygısını, kullarından bilenler duyar. Haberiniz olsun ki, Allah güçlüdür, bağışlayıcıdır."[645] Fizik ve kimya bilimleri bilinmeden âyette söz konusu edilen fenomenleri anlamak mümkün değildir. Keza âyette bahsedilen bitkilerin büyümesi de botanik ilmine bağlıdır. Âyet dağların içinde bulunan madenleri, araştırmada jeoloji ilmini gerektirir. Evrendeki sırları inceleyenler "Allah'tan korkan alimler" olarak nitelendirilmiştir. İki âyet fizik, kimya, botanik, jeoloji bilimlerini toplamıştır. Biyoloji ilmi, *"Onun için insan bir düşünsün neden yaratıldığını! Bir atılgan sudan yaratıldı ki, arka kemiği ile göğüs kemikleri arasından çıkar"*[646] âyeti insan yaratılışına dikkat çekmekte bu âyeti anlamak biyoloji ilmiyle mümkündür. İçinde ışık, gök gürlemesi, yıldız, ay, feza, gök, güneş, gece, deprem, burçlar, gök yarılması, yıldız kayması bahsi geçen âyetleri anlamak da astronomi ve astroloji ilmini bilmeye bağlıdır. *İnşikak*/gök yarılması, *Tarık*/yıldız kayması gibi sûre isimleri bile Kur'an'ın evren ve içinde meydana gelen olaylara ne kadar önem verdiğini göstermektedir.[647]

---

644 Bk. Fazlurrahman, *Ana*, age., s. 82-83.

645 Fatır, 27-28.

646 Tarık, 86, 5-7.

647 Shawki Abu Khaleel, Islam On Trial, p.130-131.

1.13. Kur'an'ın İnsanlığa Sunduğu Kazanımlar

Bu güne kadar yeryüzünde görülmüş en parlak, en âlemşümul, en demokratik ve bin yıllık bir medeniyetin başlıca ve yegane âmili Kur'an'dır.

Charles Mismar (Fransız Düşünür)

Kur'an'ın genel anlamda tüm insanlığa, özel anlamda da Müslümanlara sağladığı kazanımları ortaya koymak, çok etraflı bir çalışmayı gerektirmektedir. Şunu tereddüt etmeden ifade edebiliriz ki; Kur'an'ın nüzulü insanlık için en yararlı hadisedir. Bir *Yahudi Hz. Ömer*'e gelir ve Ey müminlerin emiri! "*Bu gün size dininizi ikmal ettim. Üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim*" [648] ayeti, biz Yahudilere inseydi indiği günü bayram ilan ederdik. *Hz. Ömer*, bahsettiğin ayetin indiği günü ve yeri biliyorum. Âyet, *Cuma* günü *Arafat*'ta nazil oldu, hamd olsun bahsettiğin her iki gün de bizde bayramdır" dedi.[649]

Milletler, anayasalarının kabulü, meclislerinin açılışı, kurtuluş vs. günleri çeşitli etkinliklerle kutlar ve bayram ilan ederler. İnsana varlık sebebini gösteren, nereden geldiğini nereye gideceğini bildiren, ahlâk esaslarını öğreten, dünya ve ahiret mutluluğunu gösteren, ona gereken değeri veren, nefis, madde kulluğundan kurtaran, hür ve güven içinde yaşamasını haber veren, başta Rabbiyle olmak üzere nefsi, eşya ve insanlarla iletişim, âdab ve ahlâkını öğreten eşsiz düstur Kur'an'ın nüzul günü en azından Müslümanlarca *Kur'an Bayramı* olarak idrak edilmesi gerekir.

Birçok milletin ilan ettiği faaliyet ve bayramlar kalıcı olmamış sonradan gelenler tarafından kardırılmıştır. Kur'an'ın kalpler üzerindeki hükümranlığı ise devam etmektedir. Bu gerçeği yabancı düşünürler Kur'an'ın insanlığa verdiklerini itiraf etmek

---

[648] Mâide, 5/3. İbn Kesir, *Tefsir*, age.,2/24

[649] Buhari, İman, 45.

durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda *Fransız* düşünür *Charles Mismar*'ı hatırlayabiliriz, şöyle der: *Kur'an'ın nüzulü dünyanın en büyük hadisesidir. Bu güne kadar yeryüzünde görülmüş en parlak en alemşümul, en demokratik ve bin yıllık bir medeniyetin başlıca ve yegane âmili Kur'an iken, bu günkü Müslüman cemaatlerinin cehalet sebebi nasıl olur da İslamiyet'e dayandırılabilir?*[650]

Kur'an Allah Teala'nın insanlığa en büyük nimetidir. "*Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım.*"[651] Vahiy en büyük nimet olduğundan, âyet Kur'an'ı "nimet" olarak nitelendirmiştir. Nimete haset edilir. Allah Teala bu nimetin, çekemeyenlere karşı ilahi kale konumunda olan *Muavvizeteyn/Felak ve Nas* sûreleriyle bitmesini takdir etti. Amerikalı düşünür *Philip K. Hitti* Kur'an'ın tüm insanlık için ilahi bir nimet olduğunu ifade eder. şöyle der: Kur'an, yalnız dinin kalbi ve Allah Teala'nın insanlığa gönderdiği bir rehber değil aynı zamanda insanlık için kanunlar mecmuasını teşkil eden bir siyaset belgesidir.[652]

Elektrik ampulünü bulan *Thomas Edison (1847),* fizikte büyük hizmetlere imza atan *Albert Einstein (1879),* buharı yönlendirmeyi başaran *Roberte Fulton* (1807) gibi kâşif ve bilginlerin ceht ve gayretleri takdire şayandır, büyük hizmet gerçekleştirip, insanlığa önemli kazanımlar sunmuşlardır. Mesela, *Edison* insanların önünü görmesine yardımcı olmuş, ancak insanın ruh ve kalbinin aydınlanmasıyla ilgilenmemiş, nasıl hareket edeceğinden söz etmemiş, yoksul ve mağdurlara nasıl yardım edileceğinden bahsetmemiştir. Keza *Lois Pasteur (1895)* mikrobu keşfetmekle insanlığa hizmet etmiş anacak nifak, küfür, şirk vs. den söz etmemiştir. Kur'an, nüzulüyle insanlığa bunlardan çok daha büyük ve çok daha önemli kazanımlar gerçekleştirmiştir.

---

[650] Danışmend, İsmail Hami, *Garb İlminin Kur'an'ı Kerim Hayranlığı*, İstanbul, 1967, s. 49.

[651] Mâide, 5/3.

[652] Danişmend, age. s. 45.

Hindistanlı oryantalist *K. M. Baniclier* şöyle der: Hindular Allah'a ibadet konusunda İslam'a borçludurlar. Kur'an'ın etkisi *Hindistan*'la sınırlı olmayıp *Hıristiyan* dünyasını da kapsamıştır. Kur'an mesajının etkisiyle III. *Lui,* 726 yılında bir ferman yayınlayarak resim ve heykelleri kutsamanın haram olduğunu ve putçuluk kapsamında olduğunu ilan etti. (...) Kur'an'ın mesajı Hıristiyanlık dünyasında öyle etki bıraktı ki, *Hıristiyan* bazı fırkalar teslisi reddedip vahdaniyeti kabul derecesine ulaşmışlardı.[653] Kur'an'ın tevhid esasından etkilenen *Protestan* mezhebi, *Luther*'in öncülüğünde hür düşünmeyi, kiliseye değil Allah'a hesap verileceğini savunur hale geldi.

Materyalizm ve *Sekülerizm*, beraberlerinde madde ile mana ehli arasına amansız bir çatışma getirdi, dünyevileşme ve ilhada zemin hazırladı. Bu kamplaşma ile dindarlara *ruhban,* dünya için gayret gösterenlere de *ateist/ mülhid* denmeye başlandı. Kur'an, *"De ki: 'Namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm alemlerin Rabbi olan Allah içindir.'"*[654] *"Allah'ım bize hem bu dünyada hem de ahirette güzellik ver!"*[655] gibi âyetlerle din ile dünya arasına bir farkın bulunmadığını ilan etti, iki kutbu birleştirdi. Kur'an bu mesajıyla biri Allah'a diğeri de *Kayser*'e ait iki hayatın bulunmadığını söylemiş oldu, din ile ilmi kopmaz bağlarla birbirine bağladı, dini olmayanın ilmi olmayacağı gibi, ilmi olmayanın da dinden söz edemeyeceğini bildirdi. Fabrika, laboratuar, atölye ve dershaneye gidenin "dünya için çalışmaya gidiyorum", camiye gidenin "Allah için ibadet etmeye gidiyorum" düalizmine son verdi, dinin ilim, ilmin de din olduğunu belirtti.

Kur'an,"İman et, sonra düşünürsün, kör olarak iman et" anlayışı yerine; *"Bil ki Allah'tan başka ilah yoktur"*[656] demek suretiyle bilgiyi imandan önce zikretti. Aklı, gözü, kulağı, kullanmamayı cehenneme girme nedenleri arasında saydı.[657]

---

[653] Emin, *Duha'l- İslâm, age.,* 1/365.

[654] En'âm, 6/162.

[655] Bakara, 2/201.

[656] Muhammed, 47/19.

[657] Bk. Mülk, 67/10.

Önceden de ifade edildiği gibi, Kur'an'ın insanlığa kazandırdığı en önemli ihsan ve kazanım halis ve berrak olan tevhit anlayışıdır. Kur'an nazil olmadan önce insanlar elleriyle yapmış oldukları eşyanın önünde eğiliyor, daha da garibi haşere ve böceklere kutsiyet veriyorlardı. Kur'an'ın nazil olduğu asırda dünyada 330 milyon putun varlığından bahsedilir.[658]

Kur'an, belli bir coğrafya ve belli bir insan grubuna değil, tüm insanlığa gönderildiğine dikkat çekmektedir. *"Ey insanlar, bakın size Rabbinizden kesin bir delil geldi; size açık bir nur indirdik."*[659] *"Bu tüm insanlara bir mesajdır."*[660] *"Andolsun ki, gerçekten Biz bu Kur'an'da insanlara ibret olacak her türlü misali tekrar tekrar açıklamışızdır. İnsan ise her şeyde çok mücadelecidir."*[661] Âyetlerde geçen "Ey insanlar"dan kasıt, herhangi bir kavim veya grup değildir. *"De ki: 'Şahitlikçe hangi şey daha büyüktür?' De ki: 'Allah benimle sizin aranızda şahittir. Ve bu Kur'an bana vahyolundu ki, sizi ve onun ulaştığı herkesi uyarayım. Gerçekten siz, Allah'tan başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz?' De ki: 'Ben şahitlik etmem!' De ki: 'O bir tek ilahtır ve gerçekten ben ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım'"*[662] âyetleri, Kur'an'ın cihanşümul bir mesaj olduğuna, tüm insanlara ulaştırılmasının gereğine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber, nazil olan âyetleri tebliğ ettikten sonra "Ey insanlar benden almış olduğunuz âyetleri, olduğu gibi, hazır olmayanlara ulaştırın ki Allah katında bir mazeretleri kalmasın derdi."[663]

Kur'an tüm insanlığa geçmiş ve geleceği hakkında rahatlıkla müracaat edebileceği sağlam bir belge sundu. Şöyle ki: "Şâyet bir gün dünyadaki iletişim araçları, örneğin *Beytü'l-Lahm*'deki ya da *Balbek* şehri çevresindeki arkeolojik araştırmalarda sağlam bir küpün keşf olunduğu ve o küpte en az 15 asır öncesine

---

[658] Nedvi, Ebu'l-Hasan, *el-İslâmu Eseruhu fi'l-Hadareti, ve Fadlühü, ale'l-İnsâniyyeti,* Hindistan, s. 1985, s. 15.

[659] Nisâ, 4/ 174.

[660] Yûnus, 10/57.

[661] Kehf, 18/54.

[662] En'am, 6/ 19.

[663] Bk. İbn Hattab, *el-Furkan,* age., s. 175.

ait bilinmeyen bir hatla yazılmış çok değerli bir kitap bulunduğu haberi verilse acaba kültür dünyasında ve dünyanın kültür merkezlerinde nasıl bir heyecan ve şevk meydana gelecektir? Daha sonra eğer dünyanın her tarafında bulunan en büyük arkeologlar, dilbilimcileri ve kültür bilimcileri tarafından, bu kitabın hattının sırrını keşfetmek için uluslar arası bir komite oluşturulsa ve geceli-gündüzlü iki yıllık bir çalışmadan sonra araştırmaların neticesini ve o hattı ve kitabı okuma konusundaki başarılarının niteliği dünyaya duyurulsa yine acaba gönül ehli kimselerin yüreklerinde ne tür bir heyecan ve aşk meydana gelecektir? Ve daha sonra bu değerli ve eşsiz kitabın 600 sayfa civarında olup Allah'ın tüm insanlığa gönderdiği kitap olduğu ilan edilse bu heyecan ve aşk en üst noktaya ulaşacaktır.[664]

Kur'an, din ile ilmi kopmaz bağla pekiştirdi, dinin iman, imanın da ilim olduğu tezini işledi. Çünkü Kur'an, inanç ve ibadet kitabı olmakla beraber, tasavvurumuzu, ahlâkımızı, sosyal hayattaki davranış ve ilişkilerimizi de yönlendirir, bu alanlardaki yanlışları düzeltir, sapmalara dikkat çeker, tasavvur amaç ve düşüncelerimizi vahiyle eğitir.

Kur'an'ın insanlık için sağlamış olduğu vahdet konusunda Hindistanlı hümanist yazar *Sarojini Nardu* şunları der: İslam, muhtelif cinsteki insanları aynı ülkü etrafında topladı. *İngiliz*'i, Mısırlıyı, Cezayirliyi, Türk'ü, Hindu'yu ayrı hüviyet taşıdıkları halde bir araya getirdi."[665]

Kur'an'ın insanlığa takdim ettiği ihsan ve keremden bir tanesi de, insanı layık olduğu mevkie koymasıdır. Kainatın kendisi için yaratılan insan; işitmeyen, görmeyen putlara kurban olarak takdim ediliyordu. Onların önünde boyun eğiyor, hatta haşereye bile boyun eğebiliyordu.

Kur'an, *"O, Allah ki yeryüzündeki her şeyi sizin istifadeniz için yarattı"*[666] gerçeğini getirdi, insanın en muhterem varlık olduğunu, birinin canına kıymayı tüm insanların canına kıymaya

---

[664] Hürremşah, *Kur'an*, age., s. 11.

[665] Nedvi, *el- İslâm*, s, 38.

[666] Bakara, 2/29.

eşit gördü. Kur'an inmeden önce insana karşı vahşice eylemler yapılıyordu. Mesela *Neron* (M.Ö. 68) içinde eşi ve çocuklarının da bulunduğu bir yangın devam ederken kendisi müzikli eğlencesinden vazgeçmemişti.[667] Kur'an'ın getirmiş olduğu savaş disiplinle insanların hayatlarını kurtarmayı hedefliyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı 27 savaş ile sevk ve idare ettiği 60 civarındaki gazvede her iki taraftan olmak üzere kayıp sayısı bini bulmamıştır.[668]

Kur'an genel anlamda insana, özel anlamda da kadına yeniden layık olduğu değeri verdi. Onun adına sûre indirdi. *Nisâ, Meryem* gibi sûreleri ona tahsis etti, kadını insanlığın anası olarak takdim etti. Kur'an inmeden önce, kocanın ölümüyle kadının da ölmesi gerekli görülüyordu. Kadın ölen kocasıyla beraber yakılıyordu. Bu vahşi gelenek 17. asra kadar devam etti.[669]

Kur'an, kadına miras, seçme seçilme, ticaret eğitim, çalışma, kendini ifade etme haklarını öngördü. Kur'an, *"Erkek ve kadın kim mümin olarak iyi işler yaparsa işte bunlar cennete girerler ve zerrece hakları da yenmez"*[670] diyerek erkek-kadın ayrımcılığına son verdi. *"Erkek ve kadın bütün müminler birbirlerinin velileridir, iyiliği emreder ve kötülükten sakındırırlar"*[671] âyetiyle de kadının toplumu idarede yer almasını ön gördü.

1.14. Kur'an'ın İnsan ve Toplum Üzerindeki Gücü

Hz. Peygamber, Mekke'yi silahla değil, Kur'an'la fethetti.

Hz. Aişe

Kur'an İslam toplumunun en güçlü değeridir. Müslümanları nesneleşmekten kurtarıp özne haline getiren Kur'an'dır. Kur'an cehaletin zirvesinde bulunan bir toplumu kısa bir zamanda in-

---

667 Nevdi, *el-İslâm*, s. 42.
668 Nevdi, *el-İslâm*, s. 44.
669 Nevdi, *el-İslâm*, s. 53.
670 Nisâ, 4/124.
671 Tevbe, 9/71.

sanlığın önderleri haline getirdi. Onları tarihe yön veren özneler haline getirdi. Kur'an nesnelleştirilince, Müslümanlar da nesneleşti. Çünkü onlara yön veren Kur'an idi. Kur'an'ın söz konusu güç ve etkisi iki yönüyledir; biri rahmet ve hidayet olması yönüyledir, diğeri de şifa olması yönüyledir. Kur'an, söz konusu iki yönüyle inanmayanlara da bir dereceye kadar etkili oluyor, ancak bu etki en çok müminler olanlar içindir.

"Biz de Kur'an'dan müminler için bir şifa ve bir rahmet olan âyetleri peyderpey indiririz. Zalimlerin ise ancak zararını artırır."[672] Kur'an, zalimlerin hüsranını artırır. Kur'an'ın kimseye hüsran veya zarar vermesi düşünülemez, ancak kendisine iman etmeyenler için zarar ve hüsrandır, iki dünyada hüsrana duçar olmalarına sebep olur. İnsanlar, Kur'an inmezden önce hüsranda idiler. İman edenler için rahmet ve kurtuluş oldu, iman etmeyenler için ise hüsran oldu, hatta hüsranları arttı. Nebevî yaklaşımla, ona tabi olanlar yükselir, sırt çevirenler de helak olurlar.[673]

İslam toplumunu ayakta tutan, inançlarını koruyan düşmanlarından korunma yollarını gösteren, muarızlarının şüphe, komplo ve entrikalarını dağıtan dinamizm Kur'an'dır. Müsteşrik *Goldziher* şöyle der: Müslümanların elinde şu üç güç olduğu sürece mağlup olmazlar.

1. Cuma namazı
2. Kur'an
3. Ka'be.[674]

İngiliz Sabık Başbakanı *Glodstone* de, İslam alemini sömürmenin önünde iki engelin olduğunu itiraf etmiştir: Birinin Kur'an olduğunu belirttikten sonra, parmağıyla doğuyu işaret ederek diğeri de *Ka'be*'dir demiş.[675] *Rene Grausset (*XX. yy) "O kadar az bir zaman içinde Arap alemi nasıl olup da öyle bir seviyeye yük-

[672] İsrâ, 17/ 82.

[673] Bk. Müslim, Müsafirin, 269.

[674] Bk. Karn, *Alâ*, age., s. 17.

[675] Gazali, Muhammed, *Nazarâtün fi'l-Kur'an*, Mısır, ts., s. 5.

selebilmiştir? Hiç şüphesiz ki bunun sebebi Hz. Muhammed'in şahsi dehası, dinin ulvi ve Kur'an'ın inkarına imkan olmayan ihsanıdır."[676]

Ömürlerini şirk içinde geçiren yığınlarca insan, Kur'an sayesinde muvahhid oldu, zayıflar onunla güçlendi, zorbalar zayıf düştüler. İnsanlar onunla iletişim sağladıktan sonra geçmişlerinden utanır hale geldiler, günahkarlar onu işitip veya okuduktan sonra, kalpleri titredi, günahlarından vazgeçip tövbe ettiler, hürriyet, erdem ve izzet talipleri onun direktifleriyle hareket ettiler, inançlarını takviye etmek isteyenler, onunla imanlarını *tahkik* seviyesine yükselttiler. Evet! Bu seviyede insan ve toplum üzerinde etkili olan, değişiklik gerçekleştiren başka bir kitap veya metin var mı?

İnanç, şahsiyet ve benliğimizin korunmasında en güçlü ve önemli unsur da Kur'an'dır. *Fransızlar, Cezayir*'i işgal edince Müslümanları kültür, örf, adet ve kimliğinden koparmak için şöyle bir yönteme başvurmuşlar. On yıl boyunca on öğrenciyi *Fransız* kolejlerinde eğitip istekleri doğrultusunda hazırlayıp eğitmişlerdir. Yetkililer öğrencilerin *Fransız* kültürünü benimseyip benimsemediklerini ortaya koymak gayesiyle *Fransız* bakanı, gazeteci ve düşünürlerin de bulunduğu bir etkinlik düzenlemiş. İlgililer öğrencilerin Fransız kılık kıyafetleri içinde sahneye çıkmalarını beklerlerken, öğrenciler İslam kıyafetleriyle sahneye çıkmışlar. Bu durum salonda soğuk duş etkisi yapmış. Yetkililer 10 yıllık özel *Fransız* eğitiminin kızlar üzerine ne etki bıraktığını sorunca yetkili şunu itiraf etmek durumunda kalmış: **Kur'an bizden daha güçlüyse ne yapabiliriz?**[677] Yaşanmış bu olay da, Kur'an'ın Müslümanların inanç, örf ve benliklerini muhafaza etmede en büyük unsur olduğunu göstermektedir.

"Peygambere indirileni dinledikleri zaman onun hak olduğuna aşinalıklarından dolayı gözlerin yaşlarla dolup boşandığını görürsün. Onlar: 'Ey bizim Rabbimiz, inandık iman getirdik,

---

[676] Gazali, Muhammed, *Nazarâtün*, age, s. 62.

[677] Bk. Hakemî, Hafız b. Muhamemd, *en-Nasihatu li Kitabillah*, Cidde, 1995, s. 26-27.

şimdi Sen bizi şahitlik yapanlarla beraber yaz! Rabbimizin bizi iyilerle birlikte bulundurmasını gönülden arzu ederken, biz ne diye Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım' derler "[678] âyetlerinin de dikkat çektiği gibi, Kur'an, Müslüman olmayanlara da etkilemiş gözyaşı döktürmüş ve Müslüman olmalarını sağlamıştır.

Kur'an, dağların kendisinden etkileneceğini haber vermiştir. Kur'an atmosferinin manyetik bir özelliği vardır. Kalbi, düşünceyi ve zihni etkisi altına almaktadır. *"Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz"*[679] âyeti, Kur'an'ın muazzam gücüne işaret etmektedir. Allah, dağları parça parça edecek gücü insanın kalbine indirmiştir, zayıf olan insan kalbi üzere inmesi halinde neler yapması beklenir? Elbette ki kalp dağlardan taşlardan daha fazla korkmaya layıktır.

Kur'an'la dağlar yürütülmez, yer parçalanmaz, ölüler konuşmaz, ancak ölü kalpler dirilir, insanlara yeryüzünde nasıl yaşaması gerektiği öğretilir. *"Kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin parçalandığı yahut kendisiyle ölülerin konuşturulduğu bir Kur'an olsaydı... Fakat bütün emir Allah'ındır! İman edenler, kafirlerden ümidi kesip daha anladılar mı ki, Allah dileseydi elbette insanlara hep birden hidâyet buyururdu; o küfredenler, onların kendi sanatları yüzünden başlarına musibet inip duracak ya da yurtlarının yakınına konacak. Nihâyet Allah'ın vadi gelecek! Şüphesiz ki Allah vadinden şaşırmaz."*[680]

"...Taşlardan öylesi var ki içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısım da Allah korkusuyla yukarıdan aşağıya yuvarlanır"[681] Kur'an muarızları, ondan etkilenirler korkusuyla insanların onu dinlemesine ambargo koydular. *"İnkar edenler dediler ki: Bu Kur'an'ı dinleme-*

[678] Maide, 5/83-84.
[679] Haşr, 59/21.
[680] Ra'd, 13/31.
[681] Bakara, 2/74.

yin. Okunurken gürültü çıkarın. Böylece belki ona galip gelirsiniz."[682] İnkarcıların durumu aslandan kaçan ürkmüş yaban eşeklerine benzetilmiştir. *"Onlara ne oluyor ki adeta aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi Kur'an'dan kaçıyorlar"* [683]

Ali b. Fudayl ve *Zare b. Ebi Evfa* bunlardandır.[684] Seleften biri arkadaşıyla iki ay boyunca arkadaşlık eder. Arkadaşının (az) uyuması dikkatini celb eder, "çok az uyuman dikkatimi çekti, neden az uyuyorsun?" der. "Kur'an'ın anlam zenginliği, uykumu kaçırdı, bir âyeti anladıktan sonra diğerine geçiyorum" der. *Ahmed b. Ebi'l-Havari,* "Kur'an okuduğumda, bazen tek bir âyet karşısında dehşete düşerim, hafızların Kur'an'ı anlama konusundaki duyarsızlıklarına, uyku ve eğlenceyi Kur'an'ı etüt etmeye tercih etmelerine şaşarım. Neyi hıfz ettiklerinin bilincine varmış olsalardı uykuları kaçardı" demiştir.[685]

Müsteşrik *H. G. Weils,* Kur'an'ın bütünleştirici ve birleştirici özelliğine dikkat çekerek şöyle der: "İslam'ın şevket ve kudretinin üçüncü bir unsuru da bütün müminlerin aralarında hiçbir renk, menşe ve içtimai fark olmamak şartıyla kardeşliklerinde ve Allah'a karşı eşit olduklarında ısrar etmesinden doğmaktadır."[686]

Cahiliye döneminde Araplar belagat ve fesahatin zirvesinde idiler. Edebiyatta doruk noktaya ulaşıldığında yüce Mevla o büyük şairlerin, ediplerin hayran olacakları Kur'an âyetlerini inzal etti. Şeytanın manyetik alanından kurtulan şairler, edipler "el-Hak bu Kur'an insan sözü olamaz." deyip teslim oluyorlardı. Araplar Kur'an'ın belagatı karşısında o derece hayret ve şaşkınlığa düştüler ki *Muallakat-ı Seb'a* sahiplerinden *Lebid b. Rabia* gibi bazı şairler Kur'an'la iletişim sağladıktan sonra, şiir yazıp okumaktan çekinir hale gelmişlerdir. Meşhur şair *Lebid,* Kur'-

---

[682] Fussilet 41/ 26.

[683] Müddesir, 74/49-51.

[684] Bk. Afânî, *Salah,* age., 3/33.

[685] İbn Receb, *Letâif,* age., s. 191-193.

[686] Danişmend, *Garb, s.* 45. s. 833.

an'ın i'caz ve belagatına hayran kalarâk kavminden bir heyetle Hz. Peygamber'in huzuruna geldi, İslam'ı kabul etti.[687]

Kur'an'ın tesiri çok yönlüdür, onun ruhu okşaması bir müzik parçasından çok farklıdır. *Nihat Sami* bu bağlamda şunları der: Kur'an'ı- Kerim yalnız ifade değil, aynı zamanda sedâ vermiş, hem de derin ses ve yüce bir musiki vermiş, lâhûtî bir lisanla terennüm etmiştir. Onun her âyeti herhangi bir lisan cümlesinin üstünde bir telkin mucizesi içinde ve bir musiki cümlesi halinde nazil olmuştur.[688]

İmru'l- Kays'ın şiirleri, kadın, cinsellik, aşk vs.den bahsedince etkisini gösterir. *Nabîbe*'nin şiirleri korku anlarında, *el-A'şâ*'nın şiirleri içki alemlerinde, *Şair Zuheyr*'in de yazdıkları, *reca* ve *rağbet* anlarında etkisini gösterir. Yani her şairin etkisi belli münasebetlerde kendini gösterirken Kur'an'ın etkisi geneldir. Her münasebette tesirini gösterir. Mesela; Kur'an'ın sanatsal bir yönü de musiki özelliğine sahip olmasıdır. Kur'an dışında musiki özelliğine sahip diğer bir kitap bilmiyoruz. *Ebu'l-Ferec el-İsfehani*'nin ansiklopedik eseri *el-Eğânî*'de olduğu gibi musiki, ilk çağlardan beri insanlar arasında önemli bir yer tutmuştur.

Nurettin Topçu, "Kur'an sesindeki nağmelerle, hafız gibi değil de şuurla, iman ile okunursa görülür ki baştan aşağı aşk[689] ile doludur"[690] diyerek, Kur'an nağmelerinin tesir edebilmesi için, okunanın ilahi hitap olduğunun bilincinde olarak okunması halinde tesiri görüleceğine dikkat çekmektedir.

Çalışmamız müziğin insan üzerindeki etkisi konusunda detaya inmeye el vermediğinden *Gazali*'nin bir tespitiyle yetineceğiz. Şöyle der: "Sema' (müzik), Allah Teala'dan gelen bir ilhamdır. Kalbimizi hakka çeker. Onu hak ile dinleyenler gerçeğe erer. Nefis ile dinleyen zındık olur.(...) Sema/müziğin gönülde derin bir

---

[687] Mansûrfûrî, *Rahmeten, age,s,829.*

[688] Banarlı, Nihat Sami, *İman ve Yaşama Üslubu* 1986, s. 91.

[689] Kur'an ve sağlam sünnet irdelendğinde, ikisinde "aşk" ifadesinin kulanılmadığı, onun yerine "muhabbet" ve "vüdd" ifedelerinin tercih edildiği görülecektir.

[690] Topçu, Nurettin, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul, 1998, s. 34.

etkisi vardır. Semadan etkilenmeyen kişi eksiktir, dengesizdir. Ruhaniyetten uzaktır, kaba yaratışlıdır. Develerden, kuşlardan ve bütün hayvanlardan daha kaba bir yapıya sahiptir. Çünkü tüm hayvanlar müzikten hoşlanır ve etkilenir. Bundan dolayıdır ki kuşlar *Hz. Davud*'un güzel sesinden yararlanmak için başına toplanırlardı.[691]

Sosyolog *Ali Şeriati* konuyla ilgili olarak şunları der: *"İngiliz* müzisyen *Mr. Gibb*'in Kur'an musikisi açısından ilginç bir çalışması vardır. O, Kur'an'ın tümünü notalara dönüştürmüştür. Daha sonra bu notalardan bir grubunun musikisinin özel bir perdesinde yer aldığını, bu perdelerin özel bir biçimde birleşip bir senfoni oluşturduklarını bu âyetlerden 40 tanesinin diğer senfoniden olan 60 âyetle birlikte başka bir senfoni oluşturduklarını bulmuştur. Kur'an'ın hayret verici bir şekilde iç içe giren özel müzikal senfonilerden oluşturulduğunu göstermiştir. اقتربت الساعة وانشق القمر acaba bu âyeti yumuşak bir şekilde tilavet etmek mümkün mü? Yani gazel gibi, yumuşakça okunabilir mi? Göklerin yarıldığı, dağların yerinden oynatıldığı, göğün çöktüğü, ayın pamuk gibi olduğu zaman kıyamet başlamış olur. Böyle dehşet verici manzara sert ve hızlı bir beyanla açıklanmalıdır."[692] Kur'an'ın *Ebu Leheb*'e beddua etmek isteğinde saldırısına nasıl başlayıp bittiğini görelim. تبت يدا ابي لهب وتب Denebilir ki, siz bunun anlamını bilmiyorsunuz. Ama Allah'ın sevgi ya da müjdeden söz ettiğini mi hissediyorsunuz? Bir kin, bir nefret, beddua, sert bir hitabın söz konusu olduğunu hissediyorsunuz değil mi?[693]

Kur'an'ın gücü ve etkisi insan dışında cin, melek ve diğer varlıkları da kapsamaktadır. Cinler onu duyunca, "*De ki: Cinlerden bir grubun (Kur'an'ı) dinleyip de şöyle dedikleri bana vahyolundu: And olsun biz acayip bir Kur'an dinledik. Doğru yola iletiyor. Biz de ona iman ettik, Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayaca-*

691 Gazali, *İhya*, 2/351.

692 Şeriati, Ali, *Kur'an'a*, age., s. 87,88.

693 Şeriati, *Kur'an'a*, age, s. 90.

ğız."[694] Biri Kehf Sûresi'ni okur. Birden hayvanın tökezlediğini görür. Üzerinde bulut gibi bir karartı görür. Durumu Hz. Peygamber'e anlatır. Hz. Peygamber, *"Bu, Kur'an okunan yerlere inen sekine/güvendir"* buyurdu.[695]

Birçok yabancı düşünür, Kur'an'ın hayat üzendeki etkisini itiraf etmek durumunda kalmıştır. Bir *İngiliz* trafik uzmanı şu itirafta bulunmuş: Kitabımızdaki *"Her ne söz söylerse mutlaka yanında hazır bir gözcü vardır"*[696] âyeti elimizde olsaydı, trafik kurallarına ihtiyacımız olmazdı.[697] Ne hazindir ki, Kur'an Müslümanların elinde işlevsiz bir araç oldu, kullananlar da değişik gaye ve zeminlerde kullanmaktadırlar.

İnsanın kalbini yumuşatmak, alışageldiği inanç ve amelden alıkoymak dağları yürütmekten, kayaları eritmekten daha güç olduğu halde Kur'an kalpleri fethetti, ruhları terbiye etti.

Kur'an'la iletişim sağlayanların eninde sonunda gerçeği yakaladıklarına, çağdaş mühtedi, müfessir *Yahudi* asıllı önceki ismiyle *Leopold Vesies;* yeni ismiyle *Muhammed Esed* güzel bir örnektir. Kendileri İslâm'la tanışma serüvenini şöyle anlatır: "1926 yılında *Berlin*'de bir tramvayda idim. Ressam olan eşim de beraberimde bulunuyordu. Beraberimde olanları hüzün stres kaplıyordu. Giysi ve mücevheratlarından varlıklı kesimden oldukları anlaşılıyordu. Beni dehşet kapladı ve eşime; "Bunca hüzün ve sıkıntılar neden?" diye sordum. Eşim benim açıklamamı istedi, tatminkâr cevap veremedim. Kitaplığıma gittim. Masada bir Kur'an bulunuyordu, rast gele açtım. *"Çokluk kuruntusu sizleri oyaladı"*[698] diye başlayan *Tekâsür Sûresi* önüme çıktı. Henüz Müslüman olmaya karar vermemiştim. Araştırmaya devam ediyordum. Her şeyi ilmî yöntemlerle çözmeye çalışıyordum. Ancak "Sûre" karşısında donakaldım. Şunu dedim: "Allah'a yemin ederim ki bu insan sözü olamaz. On üç asır önce nazil olan bu Sûre,

---

[694] Cin, 72/1,2.

[695] Tirmizi, hadis no:2885.

[696] Kâf, 50, /18.

[697] Mühalhil, Haşim b. Muhammed Yâsin, *Resâilu Şubahi' d-Dave*, s. 1/56.

[698] Tekâsür, 102/1.

yaşadığımız (cahilliye) hayatının ta kendisini gözler önüne koyuyor. Sûre, asrımızın en önemli problemi olan "ruhi çöküntü"yü ele almaktadır. Sûre, tüm sıkıntıların altında çokluk ve bolluk içinde boğulmanın yattığına dikkat çekiyordu. Hemen dışarı fırladım, Hindistanlı Müslüman bir dostumdan nasıl Müslüman olacağımı sordum ve bana şahadet kelimesini telkin etti.[699] Merhum *Muhammed Esed*'in İslâm'a giriş serüveni, *"Kuşkusuz ki Allah'ın kulları içinde O'ndan gerçek anlamda korkanlar ulemadır"*[700] âyetinin yaşanmış bir tefsiri konumundadır.

Kur'an'la mücadele eden güruhun öncüleri Kur'an'ı dinlemeyeceklerine dair yemin etmelerine rağmen, geceleyin gizlice Hz. Peygamber'in tilavetini dinlemek için sıvışıp gidiyorlardı.[701] O güçten korkan muannitler, *Hz. Ebubekir*'i *Mescid-i Haram*'dan engellediler. *Hz. Ebubekir*'in etkili deruni tilavetinden kadın ve çocukları etkileniyordu. *Hz. Ebubekir* evinin avlusunda bir mescit edindi. Muarız müşriklerin kadın ve çocukları yine de geceleyin onu dinlemeye gidiyor ve etkileniyorlardı. Bunun üzerine yine *Hz. Ebubekir*'in tilavetine müdahale edip onu hicrete zorladılar. Yolda *İbn Dağına*'yla karşılaşınca onu himâyesine alacağı taahhüdünde bulundu ve yoldan döndü.[702]

Kur'an, insanların kınamasından korkmayan, her yaş ve her kesimden dünyayı idare edebilecek yöneticiler, komutanlar, eğitimciler yetiştirdi. Kur'an olmasaydı *Hz. Ömer*'i kim tanıyacaktı? Deve çobanı olmayı sürdürecekti. Bu ne büyük bir güçtür ki onu çöllere düşürüyor. *Hz. Ömer* Kur'an'la iletişim kurmadan, deve çobanıydı. Kur'an'la iletişim kurduktan sonra üç milyon km²lik bir devleti idare eder hale geldi.[703]

Kur'an inmeseydi *Bilal Habeşi* copların altında inlemeye, *Selman-i Farisi* de elden ele dolaşmaya, *Halid b. Velid* putların karşısında esas duruşta kalmaya devam edecekti. *Hz. Hatice*'nin

---

[699] Nedvi, *Ehâdisu Sariha Mea İhvânine'l-Arab ve'-l-Müslimin*, s. 100-101.

[700] Fâtır, 35/28.

[701] Rıza, *el-Vahy*, age., s. 118.

[702] Rıza, *el-Vahy*, age., s. 120.

[703] Mansûrfûrî, *Rahmeten*, age., s. 832.

vefakarlığının, *Hz. Aişe*'nin hikmetinin, *Hz.Sümeyra*'nın kahramanlığının, onlardan sonra gelen kuşaktan olmak üzere; *Hasan Basrî*'nin hikmetinin, *Ebu Hanife*'nin dirâyetinin, *Cüneyd Bağdadi ve Abdulkadir Geylani*'nin zühtlerini temelinde Kur'an'ın etkisi yatmaktadır. Kur'an, hepsinin ruhlarında, ailelerinde ve toplumlarında büyük inkılap gerçekleştirdi. İnsanlar, kendilerinden gelip suçlarını itiraf ediyorlar ve Kur'an'ın öngördüğü adalete teslim oluyorlardı.

Hasan Basri, bir defasında su içerken hıçkırmış, nedeni sorulunca "*Cehennem sakinleri, cennet sakinlerine: 'Lütfen suyunuzdan veya Allah'ın size rızk olarak verdiği nimetlerden biraz da bize dökün!' diye bağrışmaktadırlar. Onlar da: 'Doğrusu Allah bunları kafirlere haram etti' demektedirler*"[704] âyetini hatırladığını söylemiş ve o nedenle hıçkırdığını ifade etmiştir.[705]

Süfyan Servi, namaz kıldırıyordu. "*Yalnız senin için ibadet eder, yalnız senden yardım isteriz*"[706] âyetini okuyunca bayılmış. Ayılınca, bayılma nedeni sorulunca, şöyle cevap vermiş: Lisan-i hal ile bana; "Bana ibadet ettiğini, benden yardım talep ettiğini iddia ediyorsun. Oysa idarecilerin kapısına gider, onlardan yardım istemektesin" denilmesinden endişe ettim, bu nedenle bayıldım."[707]

Suheyb demirciydi. Kur'an için hicret etmek istiyordu. Kureyşîler onu engellemek isteyince tüm servetini ortada bıraktı ve Kur'an gölgesinde yaşamak için Medine'ye hicret etti. *Ümmü Seleme*'yi düşünelim. Kendisini eşi ve çocuğundan ayırdılar. Kur'an'a yakın olmak için 300 millik yolu tek başına kat ediyor ve Kur'an kenti *Medine*'ye ulaşıyor.[708]

Kur'an'ın en azılı muarızları bile Kur'an'ın azameti karşısında secde etmekten, teslim olmaktan kendilerini alıkoyamamışlardı.

---

[704] A'râf, 7/ 50.

[705] Bk. Buheyri, *Minhac*, age., s. 73.

[706] Fâtiha, 1/5.

[707] Cüdeyli, Muhammed Abdurrahman, *Nazarâtün Cedîdetün Fi't-Tefsir*, Mısır, 1963, s. 31.

[708] İbn Hişâm, *es-Sire*, age., 2/112.

Bir bedevi *"Ne zaman ki ondan ümit kestiler, fısıldaşarak çekildiler. Büyükleri dedi ki: 'Babanızın, aleyhinizde Allah'tan söz almış olduğunu, bundan önce de Yusuf hakkında yaptığınız kusuru bilmiyor musunuz? Ben artık babam izin verinceye veya Allah hakkımda bir hüküm verinceye kadar buradan ayrılmam; O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."*[709] âyetini duyunca secdeye kapanmış, sebebi sorulunca Kur'an'ın belagatı karşısında secdeye varmaktan kendini alıkoyamadığını, Kur'an belagatının beşeri olmadığını itiraf etmiştir.[710]

Fudayl b. İyaz ilk başlarda kötü, haşin ve merhametsiz biriydi. Eşkıyalık yapıyordu. Birine aşık olmuştu. Bir gece zevkü sefa için sevgilisinin evinin duvarına çıktı. Aniden birinin *"O iman edenlere zamanı gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrine ve inen gerçek aşkına saygı ile coşsun ve bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçip de kalpleri katılaşmış, çoğu da günaha dalmış bulunanlar gibi olmasınlar!"*[711] âyetini okuduğunu işitti. "Evet ya Rabbi zamanı geldi" dedi. Oradan döndü. Kervanın konakladığı bir harabeye sığındı. Kervandan biri gidelim dedi diğerleri sabaha kadar kalalım zira bölge *Fudayl*'in kontrolündedir. Yolumuzu kesebilir. *Fudayl* onları duydu. Güvendesiniz, *Fudayl* benim, korkmayın, dedi.[712]

İmam *Seccad*'ın bir hizmetçisi vardı. Bir defasında elindeki testiyi düşürüp İmam'ın başını yardı. İmam hiddet içerisinde kendisine baktı. Hizmetçi, "*Onlar ki öfkelerini yutarlar*"[713] âyetini okudu. İmam, "öfkemi yuttum" dedi. Hizmetçisi aynı âyetin "*Ve onlar ki; insanları affederler*"[714] bölümünü okudu. İmam: "Seni affettim, " dedi. Hizmetçi, *"Allah iyilikte bulunanları se-*

---

[709] Yûsuf, 12 /80.

[710] Bk. Arcûn, Muhammed es-Sâdık İbrahim, *el-Kur'anu'l- Azim*, Şam, 1995, s. 164.

[711] Hadid, 57/16.

[712] Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut, 1989, 7/294.

[713] Âl-î İmrân, 3/134.

[714] Âl-i İmrân, 3/134

ver"[715] bölümünü okudu. İmam "sen serbestsin" dedi ve kendisini azad etti. [716]

"*Ey iman edenler şarap, kumar, dikili, taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan)vazgeçtiniz değil mi?*"[717] âyetleri inince, Medine sokakları, şarap selleriyle dolup taştı. Bardağını yarılamış olanlar o halde bıraktı ve bitirmediler. Döktüler uzun süre toprak içki kokusundan kurtulmadı. ABD de içkiyi önlemek istedi 19 yıl boyunca mücadele etti. kitaplar, broşürler yayınladılar. 200 kişiyi infaz etti. yüzlerce kişiyi hapsetti. Milyarları harcadı. Tüm bunlara rağmen içki tüketimi azalmadı, arttı.[718] Bu hezimetin nedeni açıktır. Yasaklara uymak için inanç önemli, polisiye ve cezai tedbirler yetmiyor.

"*Zalimlere meyletmeyin sonra ateş size dokunur*"[719] âyetini Irak'ta bir imam namazda okudu. Arkasında Muvafık adında bir bakan âyeti duyar duymaz, hıçkırıp bayılır. Ayılınca nedeni sorulur. Zalimlere meyletmenin cezası bu ise, zalimin cezası ne olur? dedi.[720]

Meşhur Zahid *Fudayl b. İyaz*'ın Ali adında bir çocuğu vardı. Fazla yaşamadı. Ölüm nedeni şuydu: Zemzem suyu yanındaydı. Birinin, *"Siz de kendilerine zulmedenlerin yurtlarına yerleştiniz; onlara neler yaptığınız, size apaçık belli oldu ve size örnekler verdik. Gerçekten onlar, tuzaklarını kurdular; Allah katında da onlara tuzak var; isterse onların tuzakları dağları yerinden oynatacak olsun! O halde sakın Allah'ı, peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Şüphesiz Allah güçlüdür, intikam sahibidir. O gün yeryüzü başka bir yere dönüştürülür, gökler de... Ve*

---

[715] Âl-i İmrân, 3/134.

[716] Bk. Cehrumi, Ali Kerimi, *Kur'an'la Yaşamak*, çev. Nuri Sevim, s. 29.

[717] Mâide, 6/90, 91.

[718] Bk. Cehrumi, Kur'an'la, age., s. 35.

[719] Hûd,11/113.

[720] Cehrumi, Kur'an'la, age., s. 51.

hepsi o tek ve kahredici Allah için fırlarlar; o gün suçluları birbirlerine çatılı bukağılara vurulmuş görürsün; gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş kaplar"[721] âyetini okuduğunu duydu. Yere yığıldı ve ruhunu teslim etti.[722]

Nakledilmiştir ki *Nasr İbn Ahmed Nişabur*'a girince tacını giydi, halk onu ziyaret ediyordu. Gurura kapıldı. Aranızda bir âyet okuyacak kimse yok mu? dedi. Biri *"Bu gün hükümranlık kimin?"*[723] âyetini okudu. Emin tahtından aşağı indi, tacını çıkardı, secdeye kapandı. "*Allah'ım mülk senindir*" dedi.[724] *Ebu Umeyye,* Mescid-i Haram'da muhtelif yerlerde namaz kılıyormuş. Biri ona, "ne yapıyorsun?" deyince, "*O gün (yer) haberlerini verir*"[725] âyetini okudum. Kıyamet gününde bana şahitlik etmesini istedim" dedi.[726]

Bir gün *Selman Farisi* demirciler çarşısından geçiyordu. Orada bağırıp çağıran ve başında büyük bir kalabalık toplanan bir genç gördü. Genç yüz üstü düşmüştü. Halk *Selman*'a "Ey *Selman*! Bu genç galiba saralı, ona bir dua okuyun" dedi. *Selman* gencin yanına oturdu. Onu görünce kendine gelip ayıldı ve şöyle dedi: "Ben çarpılmış falan değilim. Geçerken bir demircinin çekiçlerini örsün üzerindeki demire vurduklarında çıkan sesleri duyunca, "*Bir de onlar için demirden kamçılar vardır*"[727] âyetini duydum, aklım başımdan gitti."[728]

Necâşî, Hıristiyan bir kraldı, taht ve devlet sahibiydi. *Hz. Cafer b. Ebu Talib*'den *Meryem* sûresi'nden birkaç âyet dinledi, göz yaşlarını tutamadı. Müslümanlar araç gereç yönünden *Roma* ve *İran*'dan daha güçlü değillerdi ancak inanç ve moral yönünden onlardan daha güçlüydüler. Farklı olarak onların elinde Kur'an vardı. Müslümanlar savaş stratejisini Kur'an'dan alıyorlardı,

---

[721] İbrahim, 14/45-50.
[722] Cehrumi, *Kur'an'la*, age., s. 54.
[723] Gâfir, 40/16.
[724] Cehrumi, *Kur'an'la*, age yaşamak, s. 81.
[725] Zilzal,99/4.
[726] Cehrumi, *Kur'an'la*, age., s. 103.
[727] Hac, 22/21.
[728] Cehrumi, *Kur'an'la*, age., s. 67.

onun emir ve yasaklarına göre hareket ediyorlardı. Onunla nefislerini tezkiye ediyorlar ve onunla savaş hazırlığı yapıyorlardı. Onun ahlâkını ortaya koyuyorlardı.

Müslümanlar Kur'an'la fetihten fethe koşuyor, emir ve direktifleriyle savaşıyor, üstün ahlâki değerleri ortaya koyuyorlardı. *Selahaddin Eyyubi*, savaş meydanında mücahitleri denetlerken, babasından Kur'an öğrenen bir çocuk görür. Manzaradan hoşlanır, kendi erzakından ona bir pay ayırır. Babasına ise bir arazi tahsis eder.[729]

Müslümanlar Kur'an'dan almış oldukları talimatla ülkeleri istila ve işgal değil fethetmişlerdir. Batı'nın tarihinde fetih yoktur, istila ve işgal vardır. Bizim tarihimizde ise fetihler vardır. Fetih gönüllerin fethedilmesidir. Yani, gidilen ülke halkı kendiliğinden teslim olur. Kur'an, *"Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez"*[730] gibi âyetlerle fethedilecek yerlerde saldıran olmamayı, hakka tecavüz etmemeyi, hukuk ihlalleri yapmamayı, ahlâkî kurallara uymayı emreder.

"Hani siz birbirinize düşman idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız."[731] *"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? işte kafirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir."*[732] Âyetler, Kur'an inmezden önce insanların ne halde olduğunu canlandırmaktadır. Kur'an, vahiyden uzak inançsız kişilerin ölüler mesabesinde olduğuna dikkat çekerek, onları nasıl dirilttiğini hatırlatmaktadır.

---

[729] Süveyd, *Menhec*, age. 2/199.

[730] Bakara, 2/190.

[731] Âl-i İmrân, 3/103.

[732] En'âm, 6/122.

1.15. Kur'an Muarızları

Tarih boyunca muarızlar, Kur'an' nın görgüsüz, kültürsüz, bilim, teknolojiden mahrum bir topluma indiğini, öyle bir topluma önerdiğini, neticede günümüzde yararlı olmasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda şu iki örneği vermemiz konuya açıklık getirecektir. *John Wonsbrough, Quranic Studies* isimli eserinde şu üç noktayı ispat etmeye çalışmıştır.

1. Kur'an yoğun bir *Yahudi-Hıristiyan* çatışması neticesinde doğan atmosfer içerisinde ortaya çıktığı için aslında *Yahudi* geleneğine göre yazılmış bir eserdir.

2. Kur'an birçok kültürün birleşmesiyle ortaya çıkmıştır.

3. Kur'an bu günkü haliyle Muhammed sonrası oluşmuş bir kitaptır.[733]

Abraham Geiger (1883), *Hartwig Hirefield* (1887) adlı iki yazar Hz. Peygamber'in Yahudi bir alimin öğrencisi olduğunu işlemeye çalıştılar.[734]

Bazı kişilerin Kur'an'dan etkilenmemelerinin izahı. İnsanlar değişik niyetlerle Kur'an'ı okur, dinlerler. *"Onlardan seni dinlemeye gelen de var. Yanından çıktıkları zaman ise, kendilerine ilim verilmiş olanlar: 'O demin ne söyledi?' derler. Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalplerini mühürlemiştir de hep heveslerinin ardına düşmektedirler"*[735] âyetinde ifade edildiği gibi, bu Kur'an neyi getirdi? "Yeni bir şey var mı ?" derler. Cevabını "*Ve eğer Biz onu yabancı dilde bir Kur'an yapsaydık diyeceklerdi ki: 'Âyetleri genişçe açıklansaydı ya! Arab'a yabancı dil (öyle mi?)' De ki: 'O iman edenler için bir rehber ve şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o, onlara karşı körlüktür. Onlara uzak bir yerden haykırılır.'*[736] Bakmaz mısın? Aynı bitkiyi bir çok mahluk yer, ancak yılan için zehir, bal arısı için bal, koyun için de süt olur. Kimisi Kur'an'ı hidâyet bulmak niye-

---

733 Fazlurrahman, *Ana,* age., s. , 30.

734 Fazlurrahman, *Ana,* age, s. 30.

735 Muhammed, 47/ 16.

736 Fussilet, 41/44.

tiyle okur, aynı maksatla dinler, akıl ve kalbini onun hidayetine açar, kimisi de kalbini kulağını kapatır, Kur'an hidayetinin ruhuna nüfuz etmesine engel olur. Kışın ellerimizi ısıtmak için üfürürüz aynı eylemi çayı soğutmak için de kullanırız. Eylem aynı ancak kullanım alanları değişik; Kur'an aynı, yaklaşım farklı.

"Bir de sen Kur'an'ı okuduğun zaman Biz seninle ahirete inanmayanlar arasına görünmez bir perde çekeriz."[737] Muarızlar, Kur'an okuduğunda ondan yararlanmak için okumuyorlardı, kendisine nefret, haset ve hakaret ile baktılar. Hz. Peygamber'e Bazen *sihirbaz,* bazen *deli,* bazen de *cinlere çarpılmış* diyorlar, Kur'an'ı başkasından almış olduğuna inanarak dinliyorlardı. Bu nedenle ondan yararlanmıyorlardı. Hz. Peygamber'e yetim olarak bakıyorlar, tabi ki yetimden istifade etmek asi nefislere ağır gelecektir.

Günümüz inat ve cahiliyesi, Hz. Peygamber dönemindeki inat ve cahiliyeden daha dehşetlidir. Zira Kur'an, eski cahiliye hakkında; *"Çocuklarını tanıdıkları gibi onu da tanımaktadırlar"*[738] buyurmuştur. Bilmek bir erdemdir, bilerek yüz çevirmek günah olsa da, bilen devamlı olarak özeleştiriyle kendini kınar konumundadır. Geçmişte bir bedevi bile Kur'an'ı duyduğunda azameti karşısında secdeye varmaktan kendini alıkoyamıyordu. Aynı davranışı günümüz insanı için diyebilir miyiz?[739]

Kur'an muarızları başta onu *geçmişlerin efsaneleri*[740] olarak niteleyerek değişik yöntemler sergilemişler. *Talha en-Nemri,* yalancı peygamber *Müseyleme*'nin yanına gitmek ister. *Müseyleme* nerede? der. Mensupları: *"Müseyleme"* deme, "Allah'ın elçisi nerede ?" de derler ve *Müseyleme*'nin yanına götürürler. *Müseyleme* kısa bir sohbetten sonra, peygamber olduğunu iddia eder. (Şeytan tarafından üzerine inen ayetlerden okur.) *Talha:* Allah'a yemin ederim ki sen yalancısın Muhammed ise sadıktır. Ne var

---

[737] İsrâ, 17/45.
[738] Bakara, 2/ 146.
[739] Rıza, *Menar,* 1/26.
[740] Bk. En'âm, 6/25, Enfâl, 8/31.

ki *Rabia*'nın (kendi kabilesini kastediyor) yalancısı, *Mudar*'in (Hz. Peygamber'in kabilesin) sadığından daha sevimlidir.[741]

Müseylemetu'l-Kezzab, Kur'an'a nazire getirme gayesiyle şu hezeyanı ortaya koymuştur:

انا اعطيناك الجماهر فصل لربك وجاهر ان عدوك هو الكافر "*Sana iri iri develer verdik, o halde Rabbine namaz kıl ve ilan et, kuşkusuz ki inkarcı olan senin düşmanındır.*"[742]

Kur'an, muarızlarıyla köprüleri atma yerine, diyalogu devamı ettirmeyi tercih etmiştir. Hz. Peygamber *Mekke*'de yüksek sesle Kur'an okurdu. Müşrikler bunu bahane ederek Kur'an'ı tahkir ettiler. Bunun üzerine "*De ki: İster Allah deyin ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır. Namazında yüksek sesle okuma; onda fazla da sesini kısma; ikisinin arası bir yol tut.*"[743] âyeti nazil oldu.[744] Kur'an bununla fincancı katırların ürkütülmemesine dikkat çekti.

1.16. Kur'an'a Karşı Çıkış Nedenleri

Kur'an'dan yüz çevirmek, ona karşı koymak inkarcıların sıfatıdır. Ve Şöyle demektedirler: "*Kalplerimiz, senin bizi çağırdığın şeye karşı örtüler içinde, kulaklarımızda da bir ağırlık var ve seninle aramıza bir gergi (perde) çekilmiştir. Haydi, yap yapacağını çünkü biz yapıyoruz.*"[745] "*Bununla beraber Rahman'dan kendilerine yeni bir öğüt gelmiyor ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar.*"[746]

Nüzulünden itibaren insanların Kur'an'a çıkış nedenleri şunlardır:

---

741 İbn Hatip *el-Furkan*, age., s. 26.
742 Bk. Rıza, *Menar*, 1/187.
743 İsrâ, 17/110.
744 Bk. Buhari, hadis no: 4722.
745 Fussilet, 41/1-5.
746 Şuarâ, 26/5.

1.16.1. Bağnazlık ve İnat

İnsanlar, inat ve bağnazlıktan dolayı Kur'an'a karşı koyarlar. Kilise bu bağnazlık ve inattan dolayı Hz. Peygamber'e karşı çıktı, Engizisyon mahkemelerinde on binlerce düşünür ve alimi yaktı. Alimlerin söyledikleri ruhban ve papazların söylemiyle çatışınca kurulu düzenlerinin değişeceğini fark edince yakılmalarını emrettiler.[747] *Engizisyon* mahkemesi bu şenaati ilim adına değil inat adına yapmıştı.

İnadın insanı nasıl komik durumuna düşürdüğünün diğer bir örneği de şudur: Yalancı iki peygamber *Müseyleme* ile *Seca'* bir araya gelirler. *Seca'*: Sana inen nedir? *Müseyleme:* Görmedin mi Rabbin ne yaptı hamileye? –Derisi arasından yürüyen bir vahşi çıkardı *Seca':* Başka ne: Allah kadınları fevc fevc yarattı. Erkekleri onlara eş yaptı. Onlar oğlak ve kuzular gibi yavruladı. *Seca':* Gerçekten doğru söyledin. Senin peygamberliğini tasdik ediyorum.[748]

Şimdi de nüzulünden itibaren Kur'an'a karşı çıkmaya götüren önemli saikleri inceleyelim:

1.16.2. Bilgisizlik ve cehalet

Kur'an'a karşı çıkma ve O'ndan yüz çevirmenin en büyük nedeni cehalet olduğu gibi, günahlara bulaşmanın da en büyük nedeni cehalettir. *"De ki: Yanınızda öne süreceğiniz herhangi bir ilim var mıdır?"*[749] Kıyameti inkâr edenler, cehalet ve yersiz şüphelerden dolayı inkâr etmişlerdir. *"Allah'ın vaadi haktır. Kıyamet gününde şüphe yoktur denildiği zaman kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz, onun bir tahminden ibaret olduğunu sanıyoruz, onun hakkında kesin bir bilgi elde etmiş değiliz" demiştiniz."*[750]

Hz. İsa'nın öldürüldüğünü iddia edenler, Ona ve annesine iftirada bulunanlar, cehaletten dolayı bu iddialarda bulunmuşlardır. *"Zanna uymaktan başka hiçbir bilgileri yoktur. Kesinlikle*

---

747 Heytu, Muhammed Hasan, *el-Mucizetu'l- Kur'aniyye*, Beyrut, 1998, s. 48.
748 Bâkillânî, Muhammed b. et-Tayyib, *İ'caztu'l-Kur'an*, Beyrut, 1987, 1/156.
749 En'âm, 6/148.
750 Câsiye, 45/32.

onu öldürmemişlerdir."[751] Çocuklarını öldürenler, cehaletten dolayı öldürmüşlerdir. *"Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler muhakkak ki zarara uğramışlardır."*[752]

İnsanları Kur'an'dan geri çevirmeye çalışanlar, cehaletten dolayı bu yola başvurmuşlardır. *"Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak insanları saptırıyorlar."*[753] Allah'tan başkasına ibadet etmenin de en önemli nedeni, cehalet ve bilgisizliktir. *"Onlar Allah'ı bırakıp Allah'ın kendisine hiçbir delil indirmediği, kendisinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar."*[754] Hz. Peygamber'i hicrete zorlayanlar ona komplolar düzenleyenler, bunları bilgisizlikten dolayı yapmışlardır. *"Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler."*[755] *"Bilakis onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu asla kendilerine gelmemiş olanı yalanladılar."*[756] *İnsan bilmediği şeyin düşmanıdır*, sözü de bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

Kur'an'a karşı çıkmanın diğer önemli bir nedeni, onu tanımamaktır. *"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver."*[757] âyeti, şirke düşmenin önemli bir nedeninin Kur'an'dan uzak olmak olduğunu göstermektedir.

Kur'an'a karşı koymanın en büyük nedeni, bilgisizlik ve cehalet olduğu halde, bazı âyetlerde birçok insanın bilgi sahibi oldukları halde Kur'an'a karşı çıktıkları ve onu reddettikleri anlaşılmaktadır. Onlardan bazıları şunlardır: *"Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın."*[758] *"Ey Kitap ehli, neden doğruyu eğriye karıştırıyorsunuz ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?"*[759] *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) öz oğullarını tanıdıkları gibi*

---

751 Nisâ, 4/157.
752 En'âm, 6/140.
753 Hac, 22/3.
754 Hac, 22/71.
755 Tevbe, 9/6.
756 Yûnus, 10/29.
757 Tevbe, 9/6.
758 Bakara, 2/42.
759 Âl-i İmrân, 3/71.

tanırlar." [760] Bu ve benzer diğer bazı âyetlerde zikredildiği gibi; *İblis, Firavun* ve *Karun*'un konumu da aynıdır. Bunlar Allah'ı ve O'nun azabını bildikleri halde bile bile hakka karşı çıkıyorlardı.

İblis, ahirete inandığı halde, inkârı tercih etmiştir. *"(İblis): Rabbim! Öyle ise tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver, dedi."*[761] âyeti, *İblis*'in Allah'ı ve ahireti bildiğine dikkat çekmektedir.

Kur'an, *Firavun* da hakkında şunları der: *"(Musa Firavun'a) Pekala biliyorsun ki, bunları birer birer olmak üzere ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi"*[762] âyetinden de Firavun'un yerin ve göğün Allah tarafından yaratılmış olduğunu bildiğine dikkat çekmektedir.

Yahudi bilgini *Belam b. Baure* de hakkı bile bile inkâr edenlerdendi. "*Onlara kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat sonunda onlardan sıyrılıp çıkan o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku."*[763] Âyette söz konusu edilen kişinin ilim sahibi olduğu muhakkaktır. Bu âyetlerle öncekiler arasında görünürde çelişki görülüyorsa da konu incelendiğinde çelişkinin olmadığı ortaya çıkacaktır. Şöyle ki: İlgili âyetler incelendiğinde, üç çeşit inkârın olduğu ortaya çıkacaktır:

a. Cehalet inkârı. Dalalet ve taklitten kaynaklanan inkâr çeşididir. Avamın inkârı bu türdendir.

b. İnat inkârı. Genel olarak küfür öncüleri, liderler, mal ve makamlarının elden çıkacağından korkanlar bu inkâr çeşidine saplanırlar.

c. Yüz çevirme inkârı. Herhangi bir şeyi umursamayanların inkârıdır. Onların yanında yanlış ile doğru, hak ile batıl birdir. Dolayısıyla, inkâr etmemek onlar için çok önemli değildir. [764]

---

[760] Bakara, 2/146.

[761] Hicr, 15/36.

[762] İsrâ, 17/102.

[763] A'râf, 7/175.

[764] Kardavi, *el Aklu ve'l-İlmu fi'l-Kur'an*, Beyrut, 1997, s. 112.

1.16.3. Nefsânî Arzulara/Egoya Uymak

İnsanlar, alıştıkları zevk ve sefayı kolay kolay terk etmeye yanaşmazlar. Bu nedenle rahatı zora, zevki zühde, hazır olanı geleceğe tercih ederler. *"Sen hevâsını tanrılaştıranı gördün mü?"* [765] *"Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir?"* [766]

1.16.4. Allah'ın Vermiş Olduğu Duyuları Yerli Yerinde Kullanmamak

"And olsun ki biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar. Gözleri vardır, onlarla görmezler. Kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidirler. Hatta daha da şaşkındırlar." [767] İnsanların hayvanlar seviyesinden daha kötü durumlara düşmelerinin nedeni; duyu organlarını yerinde kullanmamalarıdır. Şu âyet de bu konuya açıklık getirmektedir: "Ve şâyet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli cehennemin mahkumları arasında olmazdık." [768] Âyet, cehenneme girmeyi, ilahi mesaja kulak vermemeye ve akıl etmemeye bağlamaktadır.

1.16.5. Taklid ve Taassub

Peygamberlerin maruz kaldıkları engellerin başında kör taklit gelmektedir. İnsanlar, bazen atalarını, bazen öncülerini, bazen de ideolojileri taklit etmektedirler. Mukallitler, her şeyden vazgeçebileceklerini, ancak geçmiş atalarının yolundan asla taviz veremeyeceklerini söylemektedirler. *"Onlara Allah'ın indirdiğine uyun denildiği zaman; onlar hayır biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız derlerdi."* [769]

---

765 Câsiye, 45/23.
766 Kasas, 28/50.
767 A'râf, 7/179.
768 Mülk, 67/10.
769 Bakara, 2/170.

Taassup; yanlışta ısrar etmek, kibir ise; başkalarını hakir görmek ve doğruyu kabul etmemektir. *"Kendileri de bunlara yakinen inandıkları halde zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler."*[770]

1.16.6. Kibir

Kur'an'dan yüz çevirenlerin çoğu, kendilerinden mal ve mevki yönünden daha aşağı olan insanlarla bir arada olmaktan hoşlanmamakta ve bunu gururlarına yedirmemektedirler. *"Bu yüzden dediler ki, kavimleri bize kölelik ederken bizim gibi olan bu iki adama (Musa ve Harun) inanır mıyız?"*[771] *İblis'i Hz. Âdem* (a.s.)'e saygı göstermekten alıkoyan kibirden başkası değildi. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in yanında oturmayı, fakir sahabelerin kovulmas şartına bağlamışlardı. *"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona yalvaranları kovma."*[772] âyeti, onların bu yersiz isteklerini reddetmiştir.

1.16.7. Haset

İnsanları Kur'an'dan alıkoyan en önemli engellerden bir tanesi de hasettir. Haset, başkasına nasip olmuş veya çalışmasıyla elde ettiği nimeti çekememe ve kendisine geçmesini arzu etme hastalığıdır. *"Ehli kitaptan çoğu hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki hasetten ötürü sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler."*[773] Kur'an karşısındaki bu tavırları, ona olan itirazlarından değil, hasetten kaynaklanıyordu.[774]

1.16.8. Mal ve Makamın Elden Çıkma Korkusu

Kur'an'a karşı çıkanlar, haksız saltanat ve idarelerinin sona ereceğine inanıyorlardı, sahib oldukları imtiyazları kalmayacaktı. Nitekim *Firavun* ilah olmadığını iyi biliyordu. Güruhuyla be-

---

[770] Neml, 27/14.

[771] Bakara, 2/109.

[772] En'âm, 6/52.

[773] Müminun, 23/47.

[774] Gazalî, Muhammed, *Teemmülatü'n-Fi'd-Dini ve'l-Hayat*, Mısır, 1984, s. 113.

raber şöyle diyordu: *"Kavimleri bizlere kölelik ederken bizim gibi olan bu iki adama inanır mıyız?"* [775] âyetin de belirttiği gibi, *Firavun* açıkça ilahlık iddiasında bulunuyor ve insanları köleleştiriyordu. Sahte ilahlık onun iman etmesinin önündeki en büyük engeldi.

Ümmetin *Firavun*'u *Ebu Cehil* de aynı nedenden iman etmemişti. *Bedir* günü *A'nes b. Şureyb* ile *Ebu Cehil* arasında şu konuşma geçti. Ey *Eba Hakem*! Burada ikimizden başkası yok, bana Muhammed'in doğru sözlü mü, yalancı mı olduğunu söyle. *Ebu Cehil*: Allah'a yemin ederim o doğru sözlüdür, hiç yalan konuşmaz, fakat *Kuseyoğulları* sancak, *Ka'be* örtüsü ve peygamberlik dahil her şeyi aldılar. Bize hiçbir şey kalmadı.[776]

Hz. Peygamber, *Bizans* İmparatoru *Herakliyus*'u davet edince *Herakliyus, Ebu Süfyan* ve beraberindeki arkadaşlarını yanına istetti. Henüz Müslüman olmamışlardı. *Herakliyus,* onlara Muhammed'in soyu, şahsiyeti, davası, yanında ve karşısında olanların kim olduğunu sordu. Sonunda onu tam vuzuhla teyit etti ki beşeriyetin hidâyete ermesi için beklenen hak resul odur. Fakat papazların homurdandıklarını ve aleyhinde kıyam edeceklerini anlayınca taç ve taht sevgisi, bildiği ve tasdik etmekten çekindiği hakka galebe çaldı.[777]

---

[775]Şuarâ, 26/22.

[776]İbn Kayyım, *Hidâyetu'l- Hayârâ*, Beyrut, 1986. s. 37.

[777]Kardavi, *İnsan ve Hak* age. *s.* 81.

II. Bölüm:

TAHRİFÇİ/SAPMACI VE İNDİRGEMECİ TASAVVUR

Sen ey Müslüman! Din reislerinin, ilim karaborsacılarının ağında esirsin. Hayatını doğrudan doğruya Kur'an'ın hikmetiyle düzenlemiyorsun. Hayat ve kuvvet kaynağın olan bu kitapla ölüm gelip çatıncaya kadar hiçbir ilgin olmuyor. Ne gariptir ki sana kuvvet ve hayat bahşetmek üzere indirilmiş olan bu kitap kolayca ölesin diye ölüm anında sana okunuyor. Çabuk ve kolay ölmen için sekerat anında sana Yâsin okuyorlar.

Muhammed İkbal

Giriş

Kur'an, İslam coğrafyasında, büyük ekseriyet tarafından iman edilen ve baş tacı edilen kitaptır. Bu konuda samimi olduklarından kuşku duyulmamaktadır. Ancak aynı çoğunluk, Kur'an'ın niçin indirildiği, hedefinin ne olduğunu bilmemektedir. Çok azı müstesna manası merak edilmemiştir, mealiyle okunmamıştır. Anlayarak, düşünerek okuyanların oranı az, adet ve gelenek icabı anlamadan, manasını merak etmeden, mezarlık kitabı olarak okuyanların oranı ise çok yüksektir. Bu tasavvura göre; Kur'an *Arapça* indiği için anlaşılmaz, belirli bir azınlık dışın-

da kimse anlayamaz, selefin bıraktığıyla yeter, Kur'an'ı yanlış tefsir eden dinden olur... *Kur'an'ı mealsiz okuyun, tefsir okumayın çünkü tefsir okuyanlar sapıttı* demek, trafik kazası oldu diye vasıtaların trafiğe çıkmasını veya onlara binmeyi yasaklamaya benzer.

İlk dönemden itibaren özellikle Müslüman liderler, Kuran'ın Müslümanlara doğru bir biçimde ulaşması için epey gayret sarf etmişler ve gereken önlemlere başvurmuşlardır. Bunlar arasında Kur'an konusundaki duyarlılığı ile bilinen *Hz. Ömer* zikredilebilir. Uluorta herkesin Kur'an'ı tefsir etmemesi için birtakım müeyyideler uygulamış, hatta kötü niyetli şahısları toplumdan uzaklaştırmıştır."[778] *Hz. Ömer*, Kur'an'ın doğru anlaşılmasının önemi konusunda şunları demiştir: "Kur'an Allah'ın kelamıdır, her âyetini yerli yerine koyunuz, hevanıza göre te'vile kalkışmayınız. Ben özellikle şu iki kesimden kaygılıyım. a) Kur'an'ı kendi yöntemi dışında te'vil etmeye kalkışanlardan, b) Müslüman kardeşine yardım etme konusunda geri kalanlardan."[779]

Ya açar nazm-ı celilin bakarız yaprağına.
Yahud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin.
Ne mezarlıkta okumak ne de fal bakmak için[780]

Akif, ilk iki mısrada tahrifçi /sapmacı tasavvurun Kur'an'a bakışını, son iki mısrada da Rabbânî tasavvurun Kur'an'a bakışını özetlemiştir.

Tarih boyunca İslam toplumunun karşılaştığı en büyük musibetlerden biri, birçok ekol ve şahısların Kur'an'a uyma yerine, Kur'an'ı kendi görüş ve çıkarlarına alet etmeleri ve uydurmalarıdır. İslam tarihinde itidal çizgisinden sapmış ekol ve düşüncelerin sapma nedenlerinin başında bu gelmektedir. Konuya dikkat çeken *İbn Teymiyye* (v.661/1262) şunları demektedir: "İlk sapma olarak ortaya çıkan Harici çıkış; Kur'an'ı kendi görüşleri

---

778 Bk. Şinkîtî, *Adva'*, age., 5/525.
779 Şâtibi, *el-İ'tisâm*, age., s. 173.
780 Ersoy, *Safahat*, age, s. 153.

doğrultusunda anlamaya çalışmalarından dolayı idi."[781] *Ahmed Emin* (v. 1355/1936), *Ahmed b. Muhtar er-Razî*den (v. 631/1234) şunları aktarır: "Her ekol delilini Kur'an'dan getirmeye çalışır. Herkes kendisini haklı, muhalifini yanlış görür. Kısacası her hizip yanındakiyle övünür.[782] Bu anlayış, çok garip ve vahim neticeleri de beraberinde getirmiştir. İslam diniyle mücadele eden kesim için de bulunmaz doküman olmuştur.

Kur'an, İslamî mezhep ve ekollerin ilk kaynağı olduğu gibi, İslam'la mücadele eden kesimlerin de başvurdukları ilk referanstır. Birinci kesimde yanlış yöntemlerle doğruyu bulma gayesi ve isabet etmeme söz konusu iken, diğer kesimde İslam ve Müslümanları mağlup ve rencide etme hedefi yatmaktadır. İlk dönemlerde görülen *Havaric* ve *Şia*, daha sonra da *Mutezile* ve *Zahiriye*'deki sapma, yöntem hatalarından kaynaklanmaktaydı. Bu sapmalarda, akla gereğinden fazla önem verme, zahir anlamı öne çıkarma, Kur'an dili *Arapça* ve Sünnet'i dışlama, Kur'an'a sübjektif olarak yaklaşım vs. nedenler varken, diğer kesimlerde ise, Kur'an'ın orijinalitesine/Allah'tan nazil olduğuna gölge düşürme, Kur'an'ı bilimsel verilere uymama, modern yaşam ve insanlara cevap vermemekle eleştirme söz konusudur. Peşine düştükleri inanca Kur'an'dan referans bulmaya çalışanlar, içinde bulundukları yaşamı Kur'an ile bağdaştırmaya çalışanlar, helâl olmayan kazanç ve rantı âyetlerle meşru göstermeye çalışanlar, egosunu tanrı edinenler, ibadetleri ya kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmaya çalışanlar olmuştur.

Son yıllarda görülen Kur'an'a yöneliş eğilimlerini sabote etmeye çalışan kesimin de, hem Kur'an metnini hem de Kur'an çerçevesinde kasıtlı-kasıtsız oluşturulan tahrifçi/ sapmacı tasavvuru kullandıklarına şahit olmaktayız. *Gazali,* müfrit mutasavvıflar arasındaki sapmacı tasavvurlarla ibadetlerin düştüğünü, şarap içme, günah işleme ve başkalarının malını yemenin helal olduğunu iddia edenlerin toplumdan izole edilmesinin vacip ol-

[781] İbn Teymiyye, *et-Tefsiru'l-Kebir,* Thk:Abdurrahman Umeyra, Beyrut, ts., I, 122

[782] Emin, *Zuhr,* age., 4/ 104

duğunu savunur. *Gazali*'ye göre öylelerin izole edilmesinin, yüz inkârcının izole edilmesinden daha faziletli olduğunu, onların yol açtıkları tehlike ve dine verdikleri zararın inkarcıların tahribat ve tahrifatından çok daha büyük olduğunu savunur.[783] Başka bir münasebetle konuyla ilgili olarak *Gazali,* avamı batıl tahrifçi tasavvurlar ve söylemlerle meşgul etmenin çok tehlikeli neticeler doğurduğuna dikkat çekerek şöyle der: "Fâsit tasavvurdan/teviłden kaynaklanan söylemler avamı amel yapmaktan alıkoymaktadır. Bu söylemlerin savunucuları ilim ve ameli kendilerine perde kılmış, mükâşefe ve batınî ilimle bulundukları makamlara ulaştıklarını iddia etmişlerdir. Ne yazık ki bu vebanın zararı her tarafı kuşatmıştır. Toplumda bunları yayanlardan birini zararsız hale getirmek, on inkarcıyı izale etmekten daha hayırlıdır. *Ebi Yezid el-Bistami*'ye nispet edilen; 'Ben Hakkım.' 'Kendimi tespih ederim' gibi şatahatlar kendisine nispet edilmez.[784]

Ulema, Kur'an ve sünnetle gelen öğretileri hâzık tabip tarafından verilen ilaca benzetir. sapmacı tasavvur, söz konusu ilacı bozup hâzık tabip adına yeni maddeler ilave etmek suretiyle hastaların canına kıyanların ilacına benzetilmiştir.[785] "*Kim sadece görüşüyle Kur'an'ı yorumlamaya çalışırsa isabet de etse hata işlemiştir*"[786] hadisi, herkesin Kur'an hakkında ulu orta konuşmaması gerektiğini bildirmektedir. Cahil, hükmedip isabet etse de hata işler. Zira yetkisi dahilinde olmayan bir konuya müdahale etmiştir. *Muhammed Gazali,* hadis hakkında şunları der: "Hadiste geçen görüşten kasıt, kötü niyet ve yanlış yöntemlerle Kur'an'ı tefsir etmeye kalkışmaktır."[787]

Şu temsilî anektod sapmacı tasavvuru canlandırmaktadır: "Yolunu şaşıran, ne yapacağını bilmeyen birisi, "Acaba derdimin dermanı ne?" diye bekler dururken, bir gün kapısı çalındı, gelen büyük bir Zat-ı muhterem idi. Elinde bir zarf vardı. Zarfı o çare-

---

783 Bk. Gazali, *Faysalu't-Tefrika,* Beyrut, 1996, s. 248.

784 Bk. Gazali, *İhya,* age., 1/36; Zerkâni, *Menâhil,* a, g, e., 2/92.

785 Bk. İbn Sâlim, İbrahim b Hasan *Kadiyyetu't-Tevili fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Beyrut, 1993, *h*/120.

786 Tirmizi, Tefsir, 1.

787 Gazali, Muhammed, *Keyfe Neteâmelu mea'l-Kur'an,* A.B.D, 1992, s. 203.

siz insana uzatırken: "İşte senin dermanın, işte senin kurtuluş reçeten" demişti. Zarfı eline aldı öpüp başına koydu, hemen hanımını çağırdı. O'na çok güzel bir mahfaza/kılıf diktirdi. Evin en yüksekçe bir yerine astı. Karşısında ayağını bile uzatmadı. Çocuklarına o mahfazaya karşı saygıyı emretti, kendisi de saygıda kusur etmedi. Yıllar geçti yine sorunları çözümsüz, yine dertleri dermansız kaldı. O, derdine derman olacak şeyi bulmuştu bulmasına; ama bir gün olsun o zarfın içini açmamış, gelen Zarfta neler var dememişti. Bazen açsa da büyük bir saygı ile okumuş, yazıların ne anlama geldiğini hiç düşünmemişti. "Bu zarf o kadar yüce ki ben onu nasıl anlarım" demişti. Dertler içinde kıvranırken bir gün kapı yine çalındı, gelen konuk ölüm meleği idi. O, eve misafir olmuş, evin sahibini de kendiyle birlikte götürmüştü. Evin oğlu babadan öğrendiği gibi zarfı indirmiş, yine ne dediğini bilmeden babasının üzerine okumuştu. Yıllar ve nesiller böyle sürüp gitmişti. Bu evin yanında bir komşuları vardı. O da komşusu gibi bir şeyler beklemekteydi. Çünkü, o da sorunlu, o da çaresizdi. Komşusuna gelen Zat-ı muhterem aynı zarftan bir tane de ona uzatmıştı. O, Zarfı alır almaz büyük heyecan ile açıp okumaya başlamıştı. Okudukça yüz ifadeleri değişiyor, "İşte buldum!" diyordu. "bundan sonra zarf diyeceğim, o Zarf dışında başka hiçbir şeyi kabul etmeyeceğim. Hele o zarfı getiren Zat-ı muhtereme müracaat edip zarfı anlamanın yollarını araştırmayacağım. O bir postacı idi, bana ulaştırdı ulaştıracağını ve gitti! "Ben niye O'nu tekrar davet edeyim ki" diyecekti. Mektubun içerisindeki bazı cümleleri sloganlaştırarak "Bana karşı olanları bu cümlelerle yeneceğim, artık hiç kimse bana üstün gelemeyecek, kazanan hep ben olacağım" diyecekti. Bu düşünceler içerisinde yıllar birbirini kovaladı. Yine çaresiz, yine dermansız ve yine şaşkın şaşkın dolaşıp durdu. Komşuya gelen Ölüm Meleği ona da uğradı, onu da yanına alıp götürdü, o zarf da aradan kaybolup gitti. O komşusunun da bir komşusu daha vardı. O da aynı haldeydi. Onlara gelen zat-ı muhterem ona da gelmişti. Kapı çalınır çalınmaz hemen kapıya koştu, elinde Zarf olan zatın önünde eğildi ve elini öptü. Kolundan tutarak içeri davet etti, evinin baş köşesine oturttu. Kendisine verilen Zarfı büyük bir edep ile

açtı ve o zat-ı muhteremin yanında okumaya başladı. Anlamadığı her kelimeyi, her cümleyi O zata sordu, anlama çabası içerisinde gayret gösterip durdu. Anlayıp idrak edince, O zattan nasıl hayata taşınacağını öğrenmeye çalıştı. Artık o zarf ona derman olmuştu. Sıkıntısını ona, üzüntüsünü ona, sevincini ona, matemini ona, ferahını ona havale etmeye başlamıştı. Zarfı hayatının belirleyicisi, yöntemi ve ilkeleri olarak benimsemiş; o ne diyorsa onu yapmış, neyi yasaklıyorsa ondan yüz çevirmişti. Yıllar birbirini kovalarken, komşularına gelen ölüm meleği ona da gelmişti. Gelen melek bir müjde de getirmişti. Diyordu ki: *"Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut ol, O da senden hoşnut olsun, böylece Rabbine dön. İyi kullar arasına katıl ve cennetime gir."*[788]

Tahrifçi tasavvurda Mushaf muska olarak hastalara, psikolojik sorunu olanlara asılmakta ve yanı başlarında okunmaktadır. Oysa akıllı ve sağlığı yerinde olanların Kur'an hidâyetine ihtiyacı daha fazladır.

Rivayete göre yaşlı bir ninenin çocuğu hasta düşer. Adet olduğu üzere başında okuması için hoca çağrılır. Hoca, iyi niyetle, ağır hasta istifade eder gerekçesiyle çocuğa Kur'an okumaya başlar, ancak geleneğe muhalefet ettiğinin farkında olmaz. Yaşlı nine bağırmaya başlar. Nedeni sorulunca şu ibret verici gerekçeyi gösterir: "Henüz çocuğum ölmemiş ki hoca efendi üzerinde Kur'an okusun." Yaşlı nineye göre Kur'an insan ölmeden önce okunmazdı, okunsa çocuğunun ölümüne sebebiyet verebilirdi.

Diğer bir yaşlının Kur'an hakkındaki şu inancı tahrifçi tasavvur konusunda önemli bir malzeme teşkil etmektedir. Yaşlı biri doktora gider, şikayetini hekime anlattıktan sonra hekim mesleğinin gereği kendisine reçete takdim eder. Hekim birkaç gün geçtikten sonra hastasının durumunu ve ilaçları nasıl kullandığını sorunca, reçeteyi muska olarak algıladığını, suya batırdıktan sonra içtiğini ve Allah'ın lütfü keremiyle iyileştiğin ifade eder. İki yaşlının hareketleri bilerek düzenlenmiş eylemler olmamakla

[788] Yıldırım, M. Emin, *Vahyi Hayata Taşımak*, s. 19-21, İstanbul, 2005.

beraber halkın Kur'an'a bakış açısını ortaya koyması açısından önemlidir.

Günümüzün tahrifçi/dışlayıcı tasavvurlarından bir örnek de şudur: "Önemli bir tefsir uzmanımız Kur'an istismarcılarıyla ilgili olarak şu hatırasını aktarmaktadır: "Bir tarihte bir arkadaşımla beraber *İstanbul*'da onun bir arkadaşını ziyaret etmek için görevli olduğu camiye gittik. Namazdan sonra imamla birlikte camiden çıkmak üzereyken biraz yaşlı bir kadın yanımıza doğru geldi ve imam arkadaşa: "Oğlum, bir hatim rica etmek için sizi rahatsız ediyorum, okur musunuz?" dedi. İmam: "Olur, teyzeciğim! Fakat hangisinden istiyorsunuz?" dedi. Bu soru karşısında doğrusu ben de şaşırdım kadın da şaşırmış olacak ki: "Oğlum, bir hatim indirmeni istiyorum. Hatimin hangisi olur mu?" deyince, İmam şöyle açıklamada bulundu: "Teyzeciğim, 50 liralık hatim var, 100 liralık hatim var bir de 150 liralık hatim var. Sen hangisinden istersin?" Kadın daha da şaşkın bir ifade ile: "100 liralıktan olsun." dedi ve bir köşeye çekildiler, hemen oracıkta duasını ettiler ve parasını alıp yanımıza geldi. Anladık ki, hatimler önceden okunmuş, paket halinde hazırmış! "[789]

Tahrifçi tasavvurla insanların hidayeti için indirilen Kur'an'ın nerelerde kullanıldığını anlamak gayesiyle, piyasaya sürülen ve İmam *Gazali*'ye nispet edilen, ancak onun te'lifatı listesinde bulamadığımız, *"Mucerrebatu'l-Gazali Fi't-Tıbbirrahmani"*[790] başlıklı eserden bazı örnekler sunuyoruz.

- Havada uçmak için, âyetler, dualar, tılsımlar, s. 37.
- Bindiği gemiyi durdurmak için okunacak ... s. 97.
- Düşmanı öldürmek için okunacak... s. 135.
- Kadını evlenmekten alıkoymak için.... s. 225.
- Balık tutmak için... s. 249.
- Gözde oluşan beyazlığı gidermek için... s. 406.
- Fareleri kovmak için... s. 313.

---

[789] Duman,M. Zeki, *III. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*, Ankara, 1998, s. 280-281.

[790] *Mucerrebâtu'-l Ğazali, Beyrut*, 2006.

- Gözleri kör etmek için... s. 313.
- Kadının aklını oynatmak için... s. 487.
- Düşmanı hasta etmek için... s. 588.

Yazar, her konu için âyet listesini vermeye çaba göstermiştir. Ne hazindir ki dünyaya yön vermek, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için nazil olan Kur'an ölüyle beraber defnedilmekte, ölünün dağılan, çürüyen cesediyle beraber dağılmaktadır. Kadim *Mısır* geleneğinde olan ölüyle beraber eşya gömme geleneğinden kalma bu adet Kur'an'ın işlevinin bilincinde olan herkesi dehşete düşürmektedir.

"Tıpkı o taksim edenlere indirdiğimiz gibi O Kur'an'ı kısım kısım ayıranlara."[791] âyetinin de dikkat çektiği gibi, tahrifçi tasavvur sahipleri, Kur'an'ı; a) Tatbik edilen âyetler, b) Tatbik edilmeyen âyetler biçiminde bölmeye çalıştılar. Sapmacı tasavvur sahipleri Allah Teala'nın şu muhtemel sorusuna iyi hazırlanmaları gerekir: Ey Kullarım! Size iki dünyada mutluluk kazandıracak izzet ve esenlik getirecek bir kitap gönderdim onu nasıl karşıladınız, ona nasıl baktınız, okuyup incelediniz mi?

Bu tasavvura göre, Kur'an'ın tamamı müteşabihtir, anlaşılmaz. *"De ki: O Allah birdir,"*[792] âyeti bile müteşabihtir. Onlara göre, "*Ahad*"ın anlamı müteşabihtir. Kökü ve iştikakı, "ahad" ile "vâhid" arasındaki fark nedir? "*Kuşkusuz ki Allah, adaleti emreder*"[793] âyeti de müteşabihtir. Kimler adaleti icra edecek? "*Allah'a ibadet edin, ona (hiç) bir şeyi ortak koşmayın*"[794] benzer âyetler bile müteşabihtir.

Sapmacı/tahrifçi tasavvur sahipleri azınlığı temsil eder. Bunlar İslam tasavvurundan değil yabancı tasavvur ve akımlardan etkilenen kesimdir. Rabbânî ulema Kur'an'ı yanlış tasavvur etmekten çekinmişler ve hataya düşmemek için Allah Teala'nın yardımına sığınmışlardır. Bu bağlamda *Razi*'nin tefsirinin mu-

---

791 Hicr, 15/90-91.
792 İhlas, 112/1.
793 Nahl, 16/90.
794 Nisâ, 4/36.

kaddimesine aldığı yakarış kayda değerdir. Şöyle der: Ey Âlemlerin Rabbi, Ey en büyük merhamet ve kerem sahibi, tasavvur ettiğim, kaleme aldığım her şeyi rızan için yapmaya çalışıyorum, çalışmalarımı batıla alet etme, ettimse müstahakkımı ver. Çalışmalarım, doğruyu ortaya koymak için ise rahmetini benden esirgeme."[795]

Kimileri Kur'an'ın akide ve ibadet âyetlerine inandığını, ahkam âyetlerinin ise zaman aşımına uğradığını iddia ederler. Kimileri Mekkî âyetlere inanıp Medenî âyetleri reddeder. Bunlar (hâşâ) Allah'ın ilminin eksik olduğunu kendilerinin bunu tamamlamak istediklerini ima ediyorlar. Yoksa bunlar, insanların yarar ve maslahatlarını Allah'tan daha çok bildiklerini mi ima etmek istiyorlar? Allah'a ortak koştuklarını mı söylemek istiyorlar? Kur'an'ın akide, ibadet ve ahkamı birbirini tamamlamakta ve bir bütün oluşturmaktadır. *"Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de korunasınız diye farz kılındı"*[796], *"Ey iman edenler!Kısas size farz kılındı"*[797], *"Ey iman edenler! Müminler iseniz faizden arta kalanı terk ediniz"*[798], *"Ey iman edenler!Namaza kalktığınızda yüzlerinizi yıkayınız"*[799], âyetlerinden anlaşılacağı gibi, Kur'an oruç, kısas, faiz yasağı ve abdest arasında herhangi bir ayırım yapmamış, akide, ibadet, ahkâm ve muameleyi aynı formlarda belirtmiştir.

Kur'an'ı akılcı yöntemlerle tasavvur ettiklerini iddia ederek sapmacı tasavvur oluşturanlara sormazlar mı? *Akılcı yöntem*lerden kastınız nedir? Müminin aklını mı, inkarcının aklını mı kast ediyorsunuz? Ömürlerini *hakikat* aramak için ortaya koyanların aklı mı, Kur'an'da "akıl sahipleri düşünür" gibi âyetlerle övülen, kendilerini, yer ve gökleri öğrenmeye çalışanların aklı mı? Böyle bir aklı zaten Kur'an da yeğlemiştir.

---

795 Razi, *Tefsir*, (Mukaddime)

796 Bakara, 2/183.

797 Bakara, 2/178.

798 Bakara, 2/255.

799 Mâide, 5/6.

Sapmacı tasavvur sahipleri; *Kur'an'ı anlayamayız, ona anlam vermeye çalışmak büyük bir günahtır, yalnızca ilmihal okuyalım* vs. ipe sapa gelmez sözlerle aldatarak insanları Kur'an'dan soğutmakta ve kaçırmaktadırlar.

Yakın tarihte başta Müslümanlar olmak üzere tüm dünya kamuoyunu meşgul eden Hindistan asıllı *Salman Rüşdî,* Bangladeşli *Teslime Nesrin, Türkiye*'den *Turan Dursun, İlhan Arsel* ve *Faik Bulut* gibi yazarlarda bu tür yaklaşımları bulmamız mümkündür. Mezkur şahıslardan kimisi, Kur'an'ın metnine şüphe düşürmek için *Zenadika*'nın bir uydurması olan "*Garanik Olayı*" sık sık kullanmıştır. Kimisi ortaya koyduğu tezleri doğrulamak gayesiyle *İbn Hacer Askalânî* (v.733/1371)ve *Suyutî*'nin (v.9111505) bazı eserlerine atıfta bulunmuştur.[800] Aynı çizgide mücadele veren yazar *Faik Bulut* da doğrudan doğruya âyetleri ideolojik doğrultuda anlatmaya ve Müslüman zihinleri meşgul etmeye çalışmıştır.

Muhammed İkbal, bu tasavvur sahiplerinden yakınarak şöyle der: "Sen ey Müslüman! Din reislerinin, ilim karaborsacılarının ağında esirsin. Hayatını doğrudan doğruya Kur'an'ın hikmetiyle düzenlemiyorsun. Hayat ve kuvvet kaynağın olan bu kitapla ölüm gelip çatıncaya kadar hiçbir ilgin olmuyor. Ne gariptir ki sana kuvvet ve hayat bahşetmek üzere indirilmiş olan bu kitap kolayca ölesin diye ölüm anında sana okunuyor. Çabuk ve kolay ölmen için sekerat anında sana *Yasin* okuyorlar" demektedir. [801]

Bu bölümde; *Tahrifçi Tasavvur* anlamını, alanını, ona götüren sâikleri, nüzulünden itibaren ekol, fırka ve grupların Kur'an çerçevesinde oluşturdukları sapmacı tasavvurdan örnekler verdikten sonra gerekli müdahaleyi yapacağız. Sunacağımız bazı örnekleri iki konunun yakınlık ve benzerliğinden dolayı, *Kur'an Tefsirinden Sapma ve Nedenleri* konulu çalışmamızdan seçtik.

---

[800] Bk. Dursun, Turan, *Din Bu,* İstanbul, 1991, 1/103-106.

[801] Nedvi, Ebu'l-Hasan *İkbal'in Mesajı,* çev. Yûsuf Işıcık, Konya, 1979, s. 46.

2.1. Tahrifin Anlam Alanı

Sözlükte *tahrif, tef'il* babından mastardır. Bir şeyin bir yere meyletmesi, sarkması veya yoldan sapmasıdır.[802] *Istılahta ise,* ilim, delil, nas ve akl-ı selimi dışlayarak heva, taklid, fırka ve mezhep taassubundan kaynaklanan tasavvurdur. Diğer bir tanımla, herhangi bir kaide ve kuralı esas almadan, şer'in maksadı ve Arapça kuralları dışlanarak heva ve mezhebî temayüller istikametinde yapılan yorumlardır.[803] *İbn Abbas, "Âyetlerimizde ilhada sapan sapkınlar elbette Bize gizli kalmazlar."*[804] âyetini, "*tefsirde kelimeleri yerli yerinde kullanmamak*" olarak yorumlamıştır.[805]

2.2. Tahrif Biçimleri

a) "*Fakat zalimler kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler*"[806] âyetinin işaret ettiği, ekleme yapmak suretiyle yapılan tahrif: Buna, *Garanik* hadisesi örnek verilebilir. Müşrikler, kendi putlarının da Allah indinde bir yetkilerinin olduğunu ve şefaat edebileceklerini iddia etmişlerdi. Bunu gerçekleştirmek için, "*Gördünüz mü o Lât ve Uzza'yı ve üçüncüleri olan Menat'i?*"[807] âyetlerinin sonuna:

تلك الغرانيق العلى و ان شفاعتهن لترتجى /Tilke'l-Ğereniku'l-Ulâ ve inne şefâetehünnne le Türtecâ/ Bunlar yüce yaratıklardır ve şefaatleri kabul olur." ibaresini ilave etmişlerdi.[808]

b) Kelimelerin anlamını çarpıtmak suretiyle yapılan tahrif: Zühd ve tevekkülün tembellik ve ruhbanlık anlamında kullanılması bu tür tahrife örnek teşkil eder.

c) Gerçeklerin üzerini örtmek suretiyle yapılan tahrif: "*Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip onu az bir para ile de-*

---

[802] İbn Âşur, *Tefsir*, age., 5/75.

[803] Bk. Gazali, *el-Mustasfâ*, age., 1/394.

[804] Fussilet, 41/40

[805] Taberi, *Tefsir*, age, 24/123.

[806] Bakara, 2/59.

[807] Necm, 53/19, 20.

[808] Bk. Ebu Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîrtu'n-Nebeviyye fi Da'vi'l-Kitabi ve's-Sünneti*, Şam, 1988, 1/364.

ğiştirenler yok mu işte onların yeyip de karınlarına doldurdukları ateşten başkası değildir...."[809] âyeti bu tür tahrife dikkat çekmektedir. Kitap ehli Hz. Peygamber'in evsafını kitaplarında gördükleri halde gizliyorlardı.

d) Bir lafzın diğer lafza tebdil edilmesi suretiyle gerçekleşen tahrif: *İsrail*'in, 1968 yılında bazı âyetleri çıkardıktan sonra birçok Mushaf'ı piyasaya sürmesi bu tür tahrife örnek teşkil eder. *İsrail* yetkililerin Mushaflardan çıkardıkları âyetlerden bazıları şunlardı:

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacak[810]*" "Sonsuza kadar o lanetin içindedirler, azapları hafifletilmez ve kendilerine mühlet verilmez."*[811] *"Bir de Yahudiler: 'Allah'ın eli bağlıdır' dediler ve dedikleri yüzünden elleri bağlandı ve lanetlendiler. Hayır, O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi nimet veriyor. Andolsun ki, sana Rabbinden indirilenler, onlardan bir çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. Bununla birlikte, aralarına kıyamete kadar sürecek olan bir düşmanlık ve kin bıraktık. Her ne zaman savaş için bir ateş tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü. Onlar yeryüzünde bozgunculuk için koşarlar. Allah ise bozguncuları sevmez."*[812] *İsrail,* âyette geçen "lanetlendiler" ifadesinin yerine, "iman ettiler" ibaresini yerleştikten sonra, *Lübnan, Malezya, Pakistan, Hindistan, Endonezya, İran*'a kadar yaydı, aylarca radyo istasyonlarından dünyaya dinletti. Kamuoyunda; *İsrail* Kur'an'a hizmet ediyor imajı yayılmaya başladı. Nitekim yetkililerden biri şunu itiraf ve ilan etmişti: "Kur'an silahıyla İslam'la mücadele ediyoruz."[813]

Kelime ve harfleri değiştirerek yapılan tahrife garip bir örnek de şudur: Kimileri *"De ki, ben de yalnız sizin gibi bir insanım"*[814]

---

[809] Bakara, 2/174.
[810] Âli-İmrân, 3/85.
[811] Al-i İmrân, 3/88.
[812] Mâide, 5/64.
[813] Mağniyye, *el-Kâşif,* 6/498.
[814] Kehf, 18/110.

âyetindeki *innemâ* edatındaki *ma* harfini *inne* den ayırıp olumsuz manasını vermeye çalışmışlar ve âyeti; *"De ki, ben sizler gibi (sıradan) bir insan değilim."* biçiminde tahrif etmişlerdir. İlginç olan şudur ki, Kur'an'da bu açık tahrifi yapanlar Hz. Peygamber'i yüceltmek istediklerini iddia etmişlerdi.[815]

e) Ortaya şüphe ve bozuk teviller atmak suretiyle yapılan tahrif. Bidat ehli, meşrep ve düşüncelerine muhalif olan âyetlerde böyle bir tahrife başvurmaktadır.

2.3. Tahrifçi Tasavvurun Meydana Getirdiği Tahribat

Tahrifçi tasavvur taraftarlarının İslam inancına verdikleri zararı hiçbir ekol ve akım vermemiştir. *"Şüphe yok ki, O Kur'an'ı biz indirdik. Biz her halde onu muhafaza edeceğiz."*[816] âyetiyle belirtilen ilâhi inâyet ve koruma garantisi olmasaydı –belki de- tahrifçi tasavvur sahipleri Kur'an ve Müslümanlar aleyhindeki emellerini gerçekleştirebileceklerdi. Hz. Peygamber, ümmeti helâke götürecek unsurlar arasında sapmacı tasavvuru de saymış ve [817] her kuşaktan adil alimlerle sapmaları izale edecek ulemanın çıkacağını haber vermiştir. [818]

Kur'an tasavvurumuzda önemli bazı kriterler baz alınmadığı ve tevil disiplinine riayet edilmediği için sapmalar baş göstermiş, İslam toplumunu asırlarca meşgul eden *Mihne, Halku'l-Kur'an, Rüyetullah'ı* inkâr gibi problemler baş göstermiştir. Kur'an'ın doğru tasavvur edilmemesi, helal ve haramların çiğnenmesine sebebiyet vermiştir. *Hz. Ömer, Kudame b. Mazun*'u *Bahreyn*'e vali olarak tayin eder. *Carud, Hz. Ömer'e* gelir ve *Kudame*'nin içki içerek sarhoş olduğunu söyler.

Hz. Ömer

- Şahidin var mı?

---

[815] Mevdudi, *Mesâil*, age, 1/239; *İslamoğlu, Mustafa, İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e Yahudileşme Temayülü*, İstanbul, 1998, 184-185.

[816] Hicr, 14/9.

[817] Bk. İbn Hanbel, *Müsned*, 4/155.

[818] İbn Hibbân, *el-İhsân*, 4/10.

Carud,

- Şahidim *Ebu Hureyre*'dir der.

Hz. Ömer, Kudame'ye:

- Seni cezalandıracağım der.

Kudame,

- Neye dayanarak içtiğimi bilsen beni cezalandırmazsın.

- Nasıl oluyor, ne demek istiyorsun?

- Allah Teala, *"İman edip yararlı işler yapan kimseler bundan böyle (Allah'tan) korktukları, imanlarında sebat ettikleri, yararlı işler yapmaya devam ettikleri, sonra sakındıkları ve imanlarında iyice sağlamlaştıkları, yine sakınmakla beraber her yaptığını güzel yapan kişi mertebesine erdikleri takdirde, daha önce (haramı) tatmalarından ötürü kendilerine bir günah yoktur. Allah iyi davrananları sever."*[819] buyurmuyor mu?

- Ben âyette geçen şahıslardanım. Üstelik *Hendek* ve diğer bazı savaşlara da katıldım. *Hz. Ömer* kendisine cevap verilmesini istedi. *İbn Abbas*, âyet geçmişlerin yani, içki âyeti nazil olmadan içki içenlerin mazur olduğunu, hükmün âyet indikten sonra içenlere geçerli olmadığını belirtmektedir. Çünkü Allah Teala *"Ey iman edenler, içki, kumar, putlar ve kısmet çekilen zarlar, hep şeytan işi, murdar bir şeydir. Onun için siz ondan kaçının ki yakayı kurtarasınız."*[820] indirdi. *Hz. Ömer*, doğru söyledin, dedi.[821]

İslâm tarihinin ilk ifrat hareketi olan *Haricî Çıkış*, Kur'an'ı yanlış anlama ve bu yanlışlığa bina edilen yaşantıdan kaynaklandığı gibi, günümüzde de birçok sapma Kur'an'ın yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. *Haricîler, "Hüküm ancak Allah'ındır."*[822] âyetinden hareketle, *Hz. Ali* gibi bir şahsiyeti tekfir edebilmişler ve masum canlara kıyabilmişlerdir. Günümüzde de bunun uzantılarını görmek mümkündür. Sözgelimi bazı çevre-

---

[819] Mâide, 5/ 93.

[820] Mâide, 5/ 90.

[821] Emin, Ahmed *Fecru'l-İslâm*, Beyrut; ts., *s.* 193.

[822] Mâide, 5/57.

ler, *"İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın kötülük ve azgınlık üzerine yardımlaşmayın."*[823] âyetinden hareketle ilhadî ve ateist cemiyet ve örgütlere yardım etmeyi Kur'an'ın emri olarak değerlendirmişlerdir.

İbn Kayyım da, tahrifçi tasavvurun İslam toplumunda açmış olduğu yaralar konusunda şunları der: "*Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Biri cennete, diğerleri cehennemdedir. Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar; yetmiş biri cehennemde biri cennetliktir. Allah'a yemin olsun ki, benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacak; yetmiş ikisi cehennemlik, biri cennetliktir*"[824] hadisinde söz konusu edilen bölünmenin tahrifçi tasavvurdan kaynaklandığına inanmaktayız, Keza, *Cemel, Sıffin* ve *Harre* savaşlarıyla *İbn Zübeyr*'le *Ümeyyeoğulları* arasında baş gösteren savaşta dökülen kanlar tahrifçi tasavvurdan dolayı idi. *Bâtinilik, Grek* felsefesi uzantıları, Nusayriye benzeri fırkalar da tahrifçi fâsit ve indî tasavvurlar neticesinde ortaya çıktı.(...) *Hz. Ali*'nin oğlu *Hz. Hüseyin*'in, *Ehl-i Beyt*'in, *Ammar b. Yasir* ve arkadaşlarının, *İbn Zübeyr, Cafer b. Adiyy, Said b. Cübeyr*'in kanı hep bu tahrifçi tasavvurdan dolayı akıtıldı. *Ahmed b. Hanbel*'e revâ görülen işkencenin nedeni de oydu.[825]

Bu kesim, Kur'an'ın tilavetini aşmadı, ruhlara nüfuz etmesine mani oldu, onu ruh mektebi olarak almadı, Kur'an'ı ezberlemekten öteye geçmedi. Kur'an'ın mesajını anlamadı, Kur'an'ı kalp ve toplumlarına taşımadılar, bunun için her hangi bir çaba da göstermedi. Bu tasavvur dış kaynaklıdır. Kur'an ve sünneti dışlayarak elde ettikleri tasavvurun temelinde *Roma,* Antik *Yunan, Hint, İran* ve çağdaş cahiliyeden etkilenme söz konusudur. Kur'an ve sünnet hiçbir tasavvura basamak edilmez, özellikle tahrifçi tasavvurla sunulmaz.

Batıniye, Havaric, Cehmiyye, çağdaş ilhadî akım ve ideolojiler tahrifçi tasavvura başvurmuşlardır. Bu cümleden olmak üze-

---

[823] Mâide, 5/2.

[824] Tirmizi, İman, 18; İbn Mace, Fiten, 17.

[825] Bk. İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkiin Ah Rabbi'l- Âlemin*, Beyrut, ts, 4/251-252.

re *Batıniyye,* fâsit tasavvurlarla, ahiretteki azapla ilgili yüzlerce âyeti *manevi azap* olarak tevil etmiş, *Cebriye,* Allah'ın mutlak iradesini anlatan, *"De ki, kesin ve açık delil ancak Allah'ındır. O dileseydi sizi hep birden yola iletirdi."*[826] âyetini sapmacı tasavvurla yanlış tevil etmiş ve masum kanların akmasına neden olmuştur. Kaderiye ekolünün öncüsü *Geylan ed-Dimeşki* ilahi iradenin gereğini yerine getirme iddiasıyla birçok katliama bulaşınca, *Emevi* halifesi *Hişam b. Abdülmelik* tarafından idam edilmiştir.[827] [828] *Cebriye, "Allah sizi ve yaptıklarınızı yaratmıştır."*[829] âyetini bağlamından koparark görüşlerine alet etmeye çalışmıştır. Oysa âyet *Hz. İbrahim*'in muarızlarıyla yaptığı bir tartışmayla ilgilidir. *Hz. İbrahim* taptıkları putların da kendileri gibi yaratıklar olduğunu vurgulamak istemiştir. *"Bunun üzerine birbirlerine girerek ona yöneldiler. 'A, siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?' dedi. Halbuki, sizi ve yaptıklarınızı Allah yarattı. 'Haydi, bunun için bir bina yapın ve bunu ateşe atın!' dediler.!"*[830]

Tahrifçi tasavvur sahipleri Kur'an'ı hidâyet kaynağı olarak değil, Kur'an'ı hobilerini tatmin, mezhep, meşrep ve ekollerini desteklemek gayesiyle kullanırlar. *Marksist, Yahudi* ve Hıristiyanların da bu yöntemde katkılarının olduğuna inanmaktayız. Tahrifçi kesimin bariz özelliği, önceden kabullendikleri fikirleri Kur'an'la temellendirmeye çalışmalarıdır. Nitekim *Cebriye* ekolü işledikleri günahları Allah'a nispet etmeye çalışmışlardır.

Tahrifçi tasavvurun yansıması olarak, günümüzde inanç, ibadet, şiar, kavram ve ahlâkta bir yozlaşmanın olduğu kolaylıkla hissedilir. İbadetlerden haz alınmaması, ibadetlerin sahiplerini kötülükten alıkoymaması; mesela namaz kılan, oruç tutan, Kur'an tilavet eden birinin insanları aldatması, faiz alması, kul hakkını zayi etmesi, toplumda fitne, fesat ve bozgunculuk yap-

---

826 En'âm, 6/149.

827 Bk. Suphî, Ahmed Mahmud, *Felsefetu'l-Ahlâk,* Beyrut, ts. s. 187.

828 Süphî, *Felsefe,* age., s. 156.

829 Sâffât, 37 /96.

830 Sâffât, 37/ 94,97.

ması tahrifçi tasavvurun topluma yansımasıdır. *Hz. Şuayb* (a.s), kavminin kendisine yönelttiği şu itiraz bu tahrifin geçmişteki bir versiyonudur. *"Onlar: 'Ey Şuayb, atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimizi yapmamamızı sana namazın mı emrediyor? Herhalde sen çok uslu ve akıllısın!' dediler."*[831] *Şuayb* kavmi, bu tahrifleriyle namaz ile iktisadı birbirinden ayırmayı hedefliyordu. Oysa namaz Allah'ın emri olduğu gibi, iktisatta dürüst olmak da Allah'ın diğer bir emridir. Namazı terk etmek büyük günah olduğu gibi, tefecilik, hile, yalan, aldatma, israf da Allah'ın yasakları kapsamındadır. Tahrifçi toplum, âyette söz konusu edilen, *hilm* ve *rüşd* yakıştırmalarını da eylemlerine müdahale edilmemesi için birer kalkan olarak kullanmıştır.

Tahrifçilerden bir kesim, Kur'an'ı geçim vasıtası, ecza *deposu* olarak görür. Bu tasavvurun sahipleri, en hafif bir ağrıda Kur'an'a koşarlar, baş ağrısı, diş ağrısı, mide bulantısı için Kur'an okurlar! Kur'an'ı fal bakmak, istihareye yatmak, seferde kaza ve belalardan korunmak için yanlarında taşırlar.

2.4. Tahrifçi Tasavvura Götüren Önemli Sâikler

Nüzulünden itibaren Kur'an tefsiri çerçevesinde yapılan tasavvurlar iki hususu hedeflemiştir:

a. Kur'an'ın kutsiyet ve mükemmelliğini ortaya koymak, O'nun her türlü noksan ve hatadan beri olduğunu ispatlamak. Bu girişim ve çabalar *Rabbânî Tasavvur*'dan kaynaklanan *iyi niyet*. Bu niyetle yapılan Rabbânî tasavvura dair çalışmalar bizzat Hz. Peygamber tarafından özendirilmiş ve kendisine her dönemde başvurulmuştur.

İyi niyetlerinden kuşku duymadığımız bazı zatların tefsirlerimizde görülen ve özellikle bilimsel verilere ters düşen bazı yorumları, yaşadıkları zamanın kültürüne bağlıyoruz. Onlar kendi dönemlerinin kültürlerinden etkilenerek bazı teoriler ortaya koymuşlar isabet ettikleri gibi, isabet edemedikleri konular da olmuştur. Zaten Rabbânî ulema her vesileyle beşer olduklarını,

[831] Hûd, 11/ 87.

dolayısıyla hata etmenin beşer sıfatı olduğunu ifade etmekten geri kalmamışlardır.

b. Kur'an ve Müslümanlara mücadeleyi hedef alan ve tahrifçi tasavvurun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan *art niyet*. Bu yöntem, ilim ve dil kurallarını dışlar, batıl ekol, grup, mezhep ve despot idarecilerin en önemli silahıdır. "*De ki: Size yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayacak olanları haber verelim mi? Onlar ki dünya hayatında bütün çabaları boşa gitmiş olan ve kendileri de iyi iş yaptıklarını sanan kimselerdir*"[832] âyeti sapmacı kesime vurgu yapmaktadır.

Bu bölümde de tahrifçi tasavvura götüren önemli sâikleri ele alacağız.

2.4.1. Art Niyet

Her çaba metnin bir hedef ve gayesinin olduğu muhakkaktır. Gayesiz ve hedefsiz metinler, bilmece ve abes olmaktan kurtulamaz. Kur'an yorumu ve tevili çerçevesinde yapılan tahrifçi tasavvurdan kaynaklanan yorumların tamamının kötü niyetten kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Tahrifçi tasavvurla yorum yapanlar, kötü emellerine ulaşmak için Kur'an'ı referans olarak göstermişlerdir. Tahrifçi tasavvura gitmenin önemli nedeni *Gazali*'nin de dediği gibi, önyargıyla Kur'an'a yaklaşmaktır.[833] Bu kesim, önceden zihinlerinde biriktirdiği evham, düşünce ve inançları Kur'an'a arz edeceğine, Kur'an'ı evham ve düşünceleri gölgesinde okumakta ve ona göre anlamaya çalışmaktadırlar.

Tahrifçi tasavvura götüren en sinsi ve tehlikeli etken İslam muarızları tarafından art niyetle ve kasıtlı olarak oluşturulan tasavvur biçimidir. Nüzulünden itibaren İslam uleması hizmet gayesiyle referanslarını Kur'an'dan getirdiği gibi, İslam'la mücadele eden muarızlar da hedef ve emellerini gerçekleştirmek için Kur'an'a tahrifçi tasavvurla yaklaşmışlardır. Bu etken yalancı

---

[832] Kehf, 18/103-104.

[833] Gazali, *İhya*, 1/284.

peygamberlerin çıkışlarıyla görülmeye başlamış ve tarih boyunca devam etmiştir.

Art niyetten kaynaklanan tahrifçi tasavvur örnekleri:

1. Hz. Ömer döneminde Şair *Nu'man b. Adi b. Nalda*, "*Şairlere gelince onlara da azgınlar uyar görmüyor musun? Onları her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler*"[834] âyetinin "Onlar yapmayacakları şeyleri söylerler" bölümünü öne sürerek bir şair olduğunu, binaenaleyh yapmadığı bir şeyi söylediğini iddia ederek kendini savunmaya çalışmıştır. *Hz. Ömer, Nu'man'ın* görevini kötüye kullandığına hüküm vermiş ve görevden azletmiştir.[835]

2. *Ravendi* (v.259/873), *ed-Damiğ'* ismini verdiği kitabında ilhadına Kur'an'dan destek bulmaya çalışmıştır. Şöyle ki: "*Biz peygambere uyanı ökçesi üzerinde geriye dönenden ayıralım diye eskiden yöneldiğin Ka'be'yi kible yaptık.*[836] Ravendi bu âyeti de öne sürerek, Allah'ın ilminin sınırlı olduğunu ve her şeyi bilmediğini iddia etmiştir.

Âyette geçen "*bilmek*", "ayırma" ve "ortaya" koyma anlamlarındadır. Nitekim âyet, bu konuyu işlemektedir. Yani, Allah yeni kible konusunda Hz. Peygambere'e itaat edecek ile karşı çıkacak olanları birbirinden ayırmak istemiştir. Âyetin diğer bir anlamı da, Allah peygamberinin de bilmesini dilemiştir. Çünkü büyükler bir olayı anlatırken tebaalarını da kastederek "falan kararı aldık, veya falanı hapse koyduk" derler. Oysa öldürmeyi ve hapse atmayı tek kişi gerçekleştirmektedir.[837] Allah'ın ilminin her şeyi ihata ettiği birçok âyette belirtilmiştir. Onlardan biri şu âyettir: "*Gaybın anahtarı O'nun yanındadır. Onları ondan başkası bilmez. Karada ve denizde olan her şeyi bilir. Düşen bir yaprak ki mutlaka onu bilir. yerin karanlıkları içinde gömülen tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın.*"[838]

---

[834] Şuara, 26 /224-226.

[835] İbn Âşur, *Tefsir*, age., 19/210.

[836] Bakara, 2/143.

[837] Bk. Tabatabâi, *el-Mizân*, age., 1/324.

[838] En'âm, 6/59.

3. *Şair Ferezdak* (v. 733/1332), şiirlerinde sayısız gayrı meşru aşk macerasını işlediğini itiraf etmiştir. Bu itirafına binaen hakkında soruşturma açılınca, Kur'an'ı kullanmaya çalışmış ve; "*Şairlere gelince onlara da azgınlar uyar görmüyor musun? Onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler*"[839] âyetinin *"onlar yapmayacakları şeyleri söylerler"* bölümünü öne sürerek, kendisinin de bir şair olduğunu, binaenaleyh yapmadığı bir şeyi söylediğini iddia ederek kendini savunmaya çalışmıştır.[840]

4. Yazar *Turan Dursun, "Şüphesiz ki iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sabiîler, bunlardan kim Allah'a ve ahiret gününe inanır iyi bir iş yaparsa elbette onlara rableri katında mükâfat vardır. Onlara korku yoktur. ve onlar üzülmeyecekler."*[841] âyetini öne sürerek; Kur'an'ın güneşe tapmanın da içinde bulunduğu yıldızlara tapmayı resmen tanıdığını iddia etmiştir.[842]

5. Yazar *Faik Bulut, "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten men edersiniz ve Allah'a inanırsınız. Eğer Kitab ehli inanmış olsaydı, elbette kendileri için iyi olurdu."*[843] âyetini öne sürerek İslam'da imtiyazlı bir sınıfın bulunduğunu ve söz konusu zümrenin de Arap toplumu olduğunu işlemeye çalışmıştır.[844] *Bulut*'un iddiasının aksine âyet, İslam toplumunu üstün kılan değerleri sıralamıştır. Yani, hayırlı toplum olmanın yolu, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak ve inanç sahibi olmaktan geçer. Aynı noktaya dikkat çeken *Kurtubî* (v.671/1272), şunları demiştir: "Âyet şu gerçeği vurgulamak istemiştir: "Ey İslam toplumu! En üstün toplum olmanın yolu, iyiliği emretmek ve kötülükten vazgeçirmekten geçer."[845]

---

[839] Şuarâ, 26 /224-226.

[840] İbn Âşûr, *Tefsir*, age., 19/210.

[841] Bakara, 2/62.

[842] Dursun, *Din Bu*, age. s. *20.*

[843] Dursun, *Din Bu*, age., s. 20.

[844] Bulut, *Allah Devletinde Demokrasi*, s. 179.

[845] Kurtubî, *Tefsir*, age., 4/170.

Kur'an, herhangi bir taraf veya inanca bağlanmanın değer ve üstünlük ölçüsü olmadığını ve kurtulmak için yeterli olamayacağını beyan etmiştir. "*(İş) ne sizin kuruntularınız ne Kitap ehlinin kuruntularına göre olur. Kötülük yapan onunla cezalandırılır ve kendisine Allah'tan başka ne dost ne de yardımcı bulamaz.*"[846], "*Yahudi ve Hıristiyanlar, biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz dediler. De ki; o halde niçin günahlarınızdan ötürü (Allah) size azap ediyor. Hayır siz de onun yarattıklarından insanlarsınız*" [847] âyetleri de açık bir biçimde herhangi bir yere mensup olmanın kurtulmak için yeterli olmadığını beyan etmekte ve insanların "*Allah'ın yaratmış olduğu kulları*" vasıflarıyla eşit olduklarını, azabı gerektirecek eylemleri işleyip işlememekle farklılığın söz konusu olabileceğini işlemiştir.

Aynı yazar, "*Sadakalar/zekat malları, Allah'tan bir farz olarak sadece şunlar içindir, fakirler, düşkünler, (zekat toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur...*"[848] âyetiyle de İslam'ın sınıfsal bir toplum önerdiğini savunmuştur.[849]

Yazar'ın iddiasının tam tersine, Kur'an, malın aristokratik kesimde kalmaması yönünde bir dağıtımı öngörmüştür. "*Ta ki o (mallar) içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın.*"[850] Sınıfsal bir toplum, belli bir sınıfın diğer sınıf veya sınıfları ezme veya tahakküm altına almasıyla oluşur. Kur'an'ın öngördüğü toplum ise, insanların asıl itibarıyla birbirlerine kardeş olup[851], hiç kimsenin diğerinden üstün olmadığı, [852] üstünlüğün, ilahi emirleri yerine getirmeye bağlı, insanlığa en çok hizmet ve yararı ölçü alan erdemli bir toplumdur. Bir toplumda köylü, işçi, memur, bürokrat kesimlerin bulunması, o toplumun

---

[846] Nisâ, 4/123.

[847] Mâide, 5/18.

[848] Tevbe, 9/60.

[849] Bulut, *Allah Devletinde.*, age., İstanbul, ts., s. 44-45.

[850] Haşr, 59/7.

[851] Hücürat, 49/10.

[852] Hücürat, 49/13.

sınıfsal bir yapıyı benimsediğini ortaya koymaz. Sınıfsal bir toplum, söz konusu kesimlerden birinin diğerlerine üstünlük sağlama ve baskı yapmasıyla gerçekleşir.

6. İbadetlere son vermeye çalışan *Zenadika*, "*Ve sana yakin (ölüm) gelinceye kadar Rabbine kulluk et*"[853] âyetini öne sürerek, ibadetlerin süreli bir görev olduğunu ve insanlarda marifet hasıl olunca ibadetlerin düşeceği fitnesini yaymaya çalışmıştır.[854]

7. *Marksist* Çağdaş Yazar *Muhammed Şahrur*, "*Mümin kadınlara da söyle, gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar: görünmesi zaruri olanların dışında ziynetlerini açmasınlar...*" [855] âyetini çağdaş (!) okumayla tahrifçi bir tasavvur örneğini ortaya koymuştur. Şöyle der: "Kadın ve erkek çıplak halde doğdukları için beş nokta dışında vücutlarını örtmeleri gerekli değildir. Örtünmesi gereken yerler; iki meme arasındaki boşluk, koltuk altı boşluklar, ön ve arka boşluklarıdır."[856]

Şahrur'un iddiasının aksine, Allah Teala, "*Ey Ademoğulları, size çirkin yerlerinizi örtecek ve süs olacak giysi indîrdik; fakat takva elbisesi hepsinden hayırlıdır. İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Gerek ki, düşünüp ibret alırlar*"[857] âyetiyle örtünmenin bir erdem, çıplaklığın da bir ayıp olduğunu beyan etmiştir.

8. *Beyaniye* ekolunun öncüsü *Beyan b. Seman en-Nehdi*'nin taraftarları, "*İşte bu, bütün insanlar için bir beyan/açıklama ve özellikle korunacak takva sahipleri için bir hidâyet ve öğüttür*" [858]âyetini öne sürerek, öncüleri "*Beyan*"ın Kur'an'la teyit edilmiş olduğunu savunmuşlardır. [859]

---

[853] Hicr, 15/99.

[854] Bk. Şinkitî, Muhammed Emin, *Advâu'l-Beyân fi İdahi'l-Kur'anı bi'l-Kur'an, Beyrut, 1984, 3/57.*

[855] Nûr, 24/31.

[856] Bk. Şahrur, Muhammed, *el-Kitab ve'l-Kur'an*, Şam, 1990, s. 606.

[857] A'râf, 7/26.

[858] Âl-i İmrân, 3/138.

[859] Şâtibî, Ebu İshak İbrahim b. Musa, b. Muhammed, *el-Muvâfakât*, Beyrut, 2000, 3/391.

9. Son yıllarda İslam'a karşı çıkışlarıyla meşhur yazar *İlhan Arsel* şunları demektedir: "Kısaca anımsatalım ki İslam'a göre kölelik tanrısal, yani doğal bir kuruluştur ve tanrı köle olan ile olmayan arasında eşitsizlik yaratmıştır."[860] Kur'an'da şöyle yazılıdır. *"Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle kendisine verdiğimiz güzel nimetlerden. sarf eden kimseyi misal gösterir. Hiç bunlar eşit olur mu?*[861] Yazar, âyeti eksik ve hatalı meallendirmiştir Âyetin doğru meali şöyledir: *"Allah şunu bir mesel yapmıştır: Bir adam, onda birtakım ortaklar var, hırçın hırçın çekişip duruyorlar; bir adam da selametle (sadece) bir adamın! Hiç bu ikisinin hal ü şanı bir olur mu? Hamd Allah'ındır, fakat pek çokları bilmezler."* Yazar, âyetle köleliğin Allah tarafından meşrulaştırıldığını ifade etmek istemiştir.

Önce âyetin ne mesaj vermek istediğini, sonra da İslam'ın köleliğe bakışını özet olarak aktaralım: Kur'an, indiği sırada dünyada devam eden bir gerçeği canlandırmaktadır. O sırada insanlık ikiye ayrılmış, hüküm süren, keyif ve arzuları için insanları köleleştiren ve kendilerinden hiçbir durumda hesabın sorulmayacağından emin olan aristokrat kesim ile hiçbir durumda hak talep edemeyen, hakim sınıfın pençeleri altında inleyen köle sınıfı. Âyetin sibakı göz önünde bulundurulursa, mezkur misalin Allah ile putları bir tutan müşriklerin mantıklarının ne derece yanlış olduğunu ortaya koyduğu anlaşılacaktır. Âyet müşriklere şunu demek istiyor: Cansız, hareketsiz putlar ile tüm evreni yaratıp idare eden Allah'ı bir tutanların misali, güç ve imkan sahibi bir efendi ile hiçbir şeye sahip bulunmayan bir köleyi bir tutanın misali gibidir. Kur'an'ın hitap yöntemlerinden birisi de, yaşanan ve gözlenebilen fenomenlerle meseleleri canlandırmak ve işlemektir. Bundan dolayı Kur'an'ın indiği sırada herkesçe bilinen bir durumla misal vererek tevhidi pekiştirmiş ve şirki yermiştir. Yazarın iddiasının aksine İslam, köleliği doğal bir kuruluş haline getirmemiş, aksine her fırsatta onu ortadan kaldırmaya çalış-

[860] Arsel, İlhan, *Toplumsal Gerilikleriniz Sorumluları, Din Adamları*, İstanbul, 1995, s. 153.

[861] Zümer, 39/29.

mıştır. Kur'an köle azat etmeyi "sarp yokuşu geçme" olarak nitelendirmiştir.[862] Âyette geçen 'akabe' engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş demektir [863] ki ondan gaye; insan ile iki dünya mutluluğu arasına giren engeller demektir. Söz konusu engelleri yenmenin ilk adımı kölelikle mücadele etmek ve onları hürriyete kavuşturmaktan geçer. Bu misal, İslâm'ın hürriyete nasıl meylettiğini esaret ve kölelikten ne ölçüde nefret ettiğini göstermektedir.

İslam'ın savaş esirlerini tutmayı yasaklamamasına gelince bunun birçok içtimaî nedeni bulunmaktadır. Bu konuda *Mevdudi* şunları demektedir: "Günümüzde savaş esirlerinin değişimine razı olmayacak kadar düşman bir ülkeyle savaşıyor olsak, bizim tek taraflı olarak esirleri serbest bırakmamız mümkün olabilir mi? Bu konuda şunun üzerinde de iyice düşünün: Bir kişiyi hayatı boyunca hapishanede tutmak zorla çalıştırmak ve günümüzdeki çalışma kamplarına kapatmak kölelikten daha mı iyi?"[864] *Mevdudi*'nin de belirttiği gibi, yeryüzünde savaşlar devam ettiği sûrece 'esaret' de zorunlu olarak devam edecektir.

Savaş esirleri konusunda İslam idaresi şu seçeneklerden istediğini uygulayabilir.

a) Karşılıksız olarak onları serbest bırakır.

b) Onları esir olarak tutar.

c) Öldürme veya müebbet hapis yerine onları Müslümanların emrine hizmetçiler olarak verir.

d) Cizye karşılığı onları İslam devletine vatandaş eder.

e) Fidye karşılığı serbest bırakır,

f) Bir takım özel hizmetler yaptırdıktan sonra serbest bırakır.[865]

Yönetim bu seçeneklerden dilediğini uygulayabilir. Savaş tutsaklarına İslam idaresinin nasıl insancıl davrandığını gösteren

---

[862] Beled, 90/11-13.

[863] Yazır, *Tefsir*, 8/5841.

[864] Mevdudî, *Resâil*, age., 2/225-226.

[865] Mevdudî, *Tefhim*, age, 5/372-373.

örnekler ciltler dolusudur. Yalnız iki misal vermekle yetineceğiz. Bedir esirlerinden *Ebu Aziz* esaret durumunu şöyle anlatır: "Beni teslim ettikleri Ensarın evinde, ev sakinleri sabah-akşam sadece hurma ile yetinirken, bana yemek ikram ediyorlardı."[866] Hz. Peygamber, can güvencesi ve yaşam konusunda esir ile hür arasında herhangi bir fark gözetmeden şöyle buyurmuştur. "*Kim savaş tutsağını öldürürse ona kısas uygularız.*"[867] "*Allah ve Resûlüne itaat şartıyla idareci tutsağa itaat edilmesi gerekir.*"[868] Böyle olmasaydı Hz. Peygamber'in çevresinde ilk etapta köleler ve zayıflar toplanmazdı. Hz. Peygamber'in çevresinde zayıf insanların toplanmasından dolayıdır ki, zengin insanlar onlarla aynı mecliste bulunmak istememişti. Bu münasebetle şu âyet nazil oldu. "*Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek ona yalvaranları kovma.*"[869]

Aynı yazar "*Eğer kadın kocasının serkeşliğinden endişe edecek olursa bu endişesine hakim olup kocasıyla anlaşmalıdır.*"[870] âyeti bağlamında da şunları der: "Görülüyor ki Tanrı burada sadece kadını "hitap edilemez yaratık" saymakla kalmamış, aynı zamanda onu her daim eşitsiz kıldığının bir kanıtını daha sergilemiştir.[871] Yazar, referans olarak gösterdiği âyetin mealini yanlış verdiğinden âyetin doğru mealini veriyoruz: *"Ve eğer bir kadın kocasının huysuzluğundan yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur."* Görüldüğü gibi iki meal arasındaki anlamda ciddi bir fark söz konusudur. Yazar, âyetle kadına bir dayatmanın yapıldığı ve barışa zorlanmış olduğu imajını vermek istemiştir. Yazarın referanslarının birçoğunu Arapça kaynaklardan alması, âyeti bilerek tahrif ettiği endişesini kuvvetlendirmektedir. Yazarın *"Kadına hitap edilemez"* iddiası ise İslam'a karşı taşımış olduğu önyargıdan öteye geçmemektedir. Zira, aynı âyet erkek ye-

---

866 Mevdudî, *Resâil*, age., (İbn Hişam'dan naklen) I, 373.

867 Ebu Davud, Diyet, 7; Nesâi, Kasame, 2, İbn Mace, Diyet, 33.

868 Buhari, Ahkâm, 4; Müslim, İmare, 36.

869 En'âm, 6/52.

870 Nisâ 4/123.

871 Arsel, İlhan, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, 1996, s. 121.

rine kadını öne almış ve kocasından gelebilecek herhangi bir haksızlığın nasıl bertaraf edileceğini öğretmiştir. Zira serkeşlik ve haksızlık kadından gelebildiği gibi erkekten de gelebilmektedir. Eşler arasında meydana gelen ihtilafların genel olarak erkeklerin huysuzluğundan olduğuna dikkat çekmek suretiyle "*Eğer bir erkek karısının huysuzluğundan endişe ederse(...)*"yerine "*Bir kadın kocasının huysuzluğundan endişe ederse(...)*" ifadesini tercih etmiştir. Bu ifade ile âyet, haksızlık henüz ortada yokken bile kadının hakkını savunmasını ve haksızlığa boyun eğmemesini öğretmiştir. Bunun giderilmesinin de iki tarafın üzerinde anlaşacakları bir barış ile mümkün olacağını göstermiştir. Görüldüğü gibi, iki tarafı ilgilendiren bir konuda âyet kadını ön plana çıkarmış ve onun şikâyetini esas almıştır.

10. Art niyetten kaynaklanan ve ilhadî tasavvur diyebileceğimiz yaklaşımlardan birisi de, "*Ey İman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan idarecilere de itaat edin*"[872] âyeti bağlamında *İngiliz* referansıyla kurulan *Kadiyani* Mezhebi'nin kurucusu *Mirza Gulam Ahmed* tarafından yapılmıştır. *Gulam Ahmed*, Kur'an'ı çıkarları doğrultusunda çalıştığı insanların lehine tefsir etmeye çalışmış ve âyette geçen "itaat'ı iki bölümde anlamıştır: a)Allah'a itaat, b)İngiliz hükümetine boyun eğmek.[873] Bu yaklaşımın tutarsızlığı ortadadır. Zira âyet, "*sizden olan idareciler*" kaydını koyarak spekülatif yorumlara meydan vermemiştir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuş: "*Kim arzusuna göre Kur'an'ı tefsir etmeye kalkışırsa, isabet etse bile cehennemdeki yerini hazırlasın.*"[874] *Gulam Ahmed*, vahyin devam ettiğini iddia etmiş ve kendisini son peygamber olarak ilan etmişti. *Gulam Ahmed "Bir vakit de Meryem oğlu İsa: 'Ey İsrail oğulları, ben size Allah'ın elçisiyim. Önümdeki Tevrat'ın doğrulayıcısı ve benden sonra gelecek, adı Ahmed olan bir peygamberin müjdecisi olarak geldim.' dedi. Sonra o, onlara apaçık delillerle gelince: 'Bu apaçık bir büyüdür!" dediler.'*[875] âyetini öne sü-

---

[872] Nisâ, 4/59.

[873] Bk. Ulyani, Ali B. Nafi , *Ehemmiyetu'l-Cihad*, Riyad, 1985, s. 503.

[874] Taberî, *Tefsir*, (Mukaddime), 1/59.

[875] Saff, 61/ 6.

rerek peygamberliğinin Kur'an'la teyit edildiğini iddia etmiştir.[876]

Mirza Gulam Ahmed, cihad âyetlerine karşı menfi propaganda da başlatmış ve ilk olarak cihad âyetlerini kaldırdığını şöyle ilan etmiştir "Bugünden itibaren silahlı cihadı lağvediyorum. Kim küffara karşı silah kaldırırsa 13 asır önce cihadı kaldıran Resûle muhalefet etmiştir."[877] Risaletin bitmediğini savunan ve peygamberlik iddiasında bulunan *Kadiyaniler* de; *"Hem Allah vaktiyle peygamberlerin misakını şöyle almıştı: Andolsun ki size kitap, hikmet verdim; sizde olanı tasdik eden bir peygamber gelecek, ona mutlaka inanacaksınız ve ona mutlaka yardım edeceksiniz. İkrar edip bu ahdi kabul ettiniz mi? demişti. 'İkrar ettik' demişlerdi de: 'Şahid olun, ben de sizinle beraber şahitlerdenim.' demişti."*[878] *"Biz peygamberlerden (verdiğimiz elçilik görevini yapmak ve hak dine davet etmek hususunda) kuvvetle söz almıştık. Senden de, Nuh'tan da, İbrahim'den de, Musa'dan da, Meryem oğlu İsa'dan da sapasağlam söz almıştık."*[879]âyetinde geçen, *"Allah peygamberlerden söz aldı"* ifadesiyle tezini temellendirmeye çalışmışlardır. Güya Allah Teala, Hz. Peygamber'den kendisinden sonra gelecek olan bir peygamber hakkında söz alınmıştır hükmüne varıyorlar. Oysa gelecek olan bir peygambere uyulması için söz alındığını bildirilen âyette, Allah Teala, böyle bir sözü Hz. Muhammed'den de aldığını bildirmemektedir. Hz. Peygamber'den söz alındığını bildiren âyette de, gelecek olan bir peygamber için söz alındığı belirtilmemiştir.(...)Bu âyetin nüzulünden sonra Hz. Peygamber'in sahabelerini toplayıp, "Ey insanlar! Allah Teala, benden sonra gelecek olan peygambere uymak için benden söz aldı. Bu durumda, siz de benim ümmetim olarak ona inanacağınıza ve uyacağınıza dair bana söz verin." şeklinde duyurması, meseleyi herkese bildirmesi icap ederdi. (...)

---

[876] Bk. Hurremşahi, *Kur'an,* age, s .31.

[877] Ulyani, *Ehemmiyet.* age., s. 504.

[878] Âl-i İmrân, 3/ 81.

[879] Ahzab, 33 / 7.

Kur'an'da bir değil, birçok misaktan söz edilmektedir. Mesela, *Bakara* Sûresi'nde İsrail oğullarından Allah'a ibadet etmek, anne ve babaya iyi davranmak ve kendi aralarında kan akıtmamak üzere misak alındığı,[880] *Al-i İmrân* Sûresi'nde, tüm Ehl-i Kitap'tan kendilerine verilen Allah'ın Kitabı'nın hükümlerini gizlememeye ve onları yaygınlaştırmaya dair misak alındığı,[881] *A'râf* sûresi'nde de İsrail oğullarından Allah adına doğrudan başka bir şey söylememek, Allah'ın kitabına sımsıkı sarılmak ve O'nun hükümlerini unutmamak üzere misak alındığı[882] bildirilmektedir.[883]

11. *Bahâîler* de, *Kadiyaniler* gibi sapmacı tasavvur örneklerini vermişlerdir. Cihadı, tefecilik, toprak gaspı, insan hakları ihlali, kan dökme, soygunculuk ve insanları zorla dine sokma olarak değerlendirmişlerdi. İlk faaliyet olarak mensuplarına cihadı yasaklamışlar ve cihad âyetlerinin tamamen mensuh olduğunu iddia etmişlerdir.[884]

12. *Marksist* ekonomi doktrininin önemli özelliği ferdi mülkiyeti reddetmesi bilinen bir konudur. Bu doktrini ortaya koyanlardan bazıları kendilerine Kur'an'dan referans bulmaya çalışmışlar ve "Efendim, zaten Kur'an da özel mülkiyeti yasaklamaktadır" deyip, "*Göklerde ve yerde bulunanların hepsi Allah'ındır.*"[885] türünden âyetleri de öne sürerek, "göklerde ve yerde bulunanların hepsi Allah'ındır,"[886] dolayısıyla Allah dışında kimsenin mülkiyet edinme hakkı yoktur" deyip özel mülkiyet hakkını reddetmeye kalkışırlardı.[887]

Özel mülkiyet, Allah'ın insanlara vermiş olduğu büyük nimetlerdendir. İnsan dışında, diğer canlı varlıklar bile kendileri-

---

[880] Bakara.2/128.

[881] Âl-i İmrân, 3/187.

[882] A'râf, 7/169.

[883] Mevdudi, *Resâil*, age., 2/73.

[884] Ulyanî, *Ehemmiyet* age., s. 509.

[885] Nisâ, 4/126.

[886] Bk. Mâide, 5/17, 40.

[887] Bk. Behişti, Muhammed Hüseyin, *Bilmek* çev:İbrahim Keskin, İstanbul, ts, *s.* 147.

ne bazı şeylerin ait olup olmadığını fark eder. Sözgelimi kümes hayvanları kümeslerini bilir. Onları diğer yabancı hayvanlardan korumaya çalışır. Bir kuş yüzlerce kilometre yol aldıktan sonra yuvasına dönmesini bilir, onu korumaya çalışır. Büyükbaş ve yırtıcı hayvanlar da öyledir. İn ve ahırlarını tanır, yemlerini korumak için mücadele verirler. Allah Teala insana belirli sınırlar dahilinde mülkiyet hakkını vermiş, belli bir zümrenin elinde kalmamasını emretmiştir. "*Onların mallarında fakir ve dilenci için belirli hak vardır.* [888] "*Bu mallar içinizdeki zenginler arasında dolaşan bir servet olmasın.*"[889]

Kur'an, özel mülkiyet hakkını tanımaktadır. "*Ey iman edenler birbirinizin mallarını haram sebeplerle yemeyin, meğer ki o mallar sizden karşılık bir rızadan doğan bir ticaret malı ola.*"[890] "*Allah'ın size geçiminiz için verdiği mallarınızı beyinsizlere vermeyin.*"[891] Her iki âyette de mal insana nispet edilmiştir. "*Malını korurken öldürülen şehittir*"[892] hadisi İslam'da meşru bir malın ne derece kutsal olduğunu ifade etmeye yeterlidir.

2.4.2. Taassup ve Taklid

Taassup, lügat olarak, sülâsî fiilinin mezidi 'tefe'ul' vezninden bir mastardır. Sülâsi babdaki anlamı, birleştirme, bir araya getirme, sevme, bir şeye rıza gösterme, [893] bağlama, ihata etme anlamlarına gelir.[894] Taassup, asabiyet sahibi olmak anlamına da gelmektedir.[895] Tariflerde görüldüğü gibi, dilcilerin taassubu tanımlamadaki ortak payda; taassubun haklı- haksız demeden fikir veya şahıslara taraftar olma, onları koruma ve onlardan görünmektir.

---

[888] Zâriyât, 51/19.

[889] Haşr, 59/7.

[890] Nisâ, 4/29.

[891] Nisâ, 4/5.

[892] Tirmizi, Diyet, 21.

[893] İbn Manzur, *Lisan,* age., 19/232.

[894] Rağib, *Müfredât,* age., s. 336; Firuzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *Besâiru Zevi't-Tebsir fi Letâifi'l- Kitabi'l-Aziz,* Beyrut, 1975, 4/70.

[895] Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri,* M.E.B., İstanbul, 1993, III, 363.

Kavram olarak *taassup*, birbirine yakın bazı ifadelerle tarif edilmiştir. Hepsinde ortak nokta taassubun tarafgirlik manasını içermesidir. Buna göre *taassup*; haklı -haksız ayırımını yapmaksızın birinin başkalarını taraftarlığına çağırması, taraftarlık ve hizipçilik yapmasıdır.[896] Akraba ve mensup olunan kavmin fertleri hakkında yardım ve taraftarlıktır.[897] Keza taassup, delil ortaya çıktıktan sonra, herhangi bir tarafa meyilden dolayı hakkı kabul etmemektir.[898]

Taklid ise, başkasına ait söz veya hareketlerin, doğruluk ve delilini araştırmadan, üzerinde düşünmeden kabul etmektir.[899] Mukallid göz ve düşüncesine perde çekmiş, başkalarının düşüncesiyle meseleleri anlamakta ve onlara göre hüküm vermektedir. Bir bakıma, o gözlerini kapatmakta ve birilerinin değneği ile yürümeye çalışmaktadır. İrade ve düşünsel hastalık olan taassubun ve taklidin akl-ı selim tarafından kabul görmesi mümkün değildir. Mukallid ve mütaassıb, başkası adına konuşurlar, onun adına ahkâm keser ve onun gözüyle meseleleri görmeye çalışır, körü körüne yürür, elindeki meşaleyi söndürür başkalarının mumuyla görmeye uğraşır. Taassup, şahıs adına olduğu gibi, cemaat veya görüşlere bağlılıkta da olabilmektedir. Taassup, peygamberlere tanınmış olan ismet sıfatını insanlara tanımaktır.

İbn Teymiyye, taassubu ve taklidi sapmanın nedeni olarak ele alır ve buna şu âyetleri delil gösterir: "*Kendilerine Allah'ın indirdiğine iman edin denilince, "Biz sadece bize indirilene inanırız" derler ve ondan başkasını inkar ederler. Halbuki Kur'an kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. Onlara: Şâyet siz gerçekten inanıyor idiyseniz daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyorsunuz deyiver.*"[900] "*Daha önce kafirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tev-*

[896] İbn Manzur, *Lisan*, age, IX, 232.
[897] Pakalın, Osmanlı, age, II, 936.
[898] Tehânevi, *Keşşâf*, age., 3/363.
[899] Tehânevi, *Keşşâf*, age, I, 1187.
[900] Bakara, 2/91.

rat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkar ettiler. İşte Allah'ın laneti böyle inkarcılaradır."[901] Allah Teala bu âyette, Yahudilerin önceden bir peygamberin geleceğini bildiklerini haber vermektedir. Beklenen peygamber gelince de taassuplarından dolayı ona karşı çıktılar ve onu inkar edip, hakkı mensup bulundukları taifeden başkasında görmediler. Bu düşünsel hastalığa, birçok fakih ve mutasavvıf olarak geçinen de yakalanmaktadır. Bazıları da kanılarınca büyük sayılan şahıslara bağlanmada taassup gösterir.[902] *İbn Teymiyye*' nin de işaret ettiği gibi taassup Yahudilerin bariz bir vasfıdır. *"Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın bunlardan) her fırka kendilerinde olan ile böbürlenmektedir."*[903] âyeti, Müslümanların müşrik ve inkarcıların içine düştükleri tefrikaya düşmemelerini öğütlemektedir.[904] Onlar, (taassuptan dolayı) hak dinden ayrılıp içine düştükleri bidatlere sevinip, kendilerini mutlu sanmışlardı.[905]

Muasır müfessirlerden *İzzet Derveze* şunları der: "Birçok hatanın siyasal, mezhepsel, etnik, fıkhî ve kelamî bölünmelerden etkilendiği, birçoğunun kötü niyetten dolayı çarpıtıldığı, değiştirildiği ve hatta tahrif edildiği bir gerçektir. Bunun nedeni zihinleri karıştırmak, yanlış bilgilendirmek, muhalifler hakkında olumsuz propaganda yapmaktır.[906] *Kerhî*'nin "Mezhebimize muhalif düşen her âyet ve hadis; ya mensuh ya da tevile hamlolunur "[907] ifadesi de taassubu vardığı boyutu göstermektedir.

Taassub ve Taklitten kaynaklanan tahrifçi tasavvur örnekleri

1. *Celâleyn* tefsirine şerh yapan *Ahmed b. Muhammed es-Sâvi* (v.1241/1285) ilmî otoritesine rağmen, *"Allah'ın dilemesine*

---

[901] Bakara, 2/89

[902] İbn Teymiyye, *Muhezzebu İktidâi Sirati'l-Müstekim Muhâlefetu Ashabi'l-Cehim*, Neşr: Abdurrahman Abdulcebbar, İstanbul,1996, s. 26.

[903] Rûm, 30/32.

[904] Mağniye, *el-Kâşif*, age., 3/ 290.

[905] Taberî, *Tefsir*, age, 10/184.

[906] Derveze, İzzet, *Kur'anu'l-Mecid*, Çev.:Vahdettin İnce, İstanbul, 1977, s. 186.

[907] Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, age 1/303.

bağlamadıkça (İnşallah demedikçe) hiçbir şey için bunu yarın muhakkak yapacağım deme"[908] âyetinin tefsiri bağlamında tüyler ürperten şu ifadeleri kullanmaktadır: "Kur'an ve Sünnet'in zahiriyle amel etmek, küfrün temelidir. Dört mezhebin görüşleri Kur'an, Sünnet ve sahabenin görüşlerine aykırı bile olsa onlara muhalefet asla caiz olmaz. Dört mezheb dışında çıkan biri hem kendisi dalalette, hem de başkalarını dalalete düşürmektedir. Onun için küfre düşmekten korkulur."[909] Çağdaş Müfessir, *Muhammed Emin Şinkitî*, bu delilsiz ve sakıncalı görüşe tefsirinde 150 sayfalık ilmî bir reddiye yazmıştır.[910] Bu görüşün ilmî, naklî veya aklî bir dayanağını bulmak mümkün değildir. Kur'an ve Sünnet için söylenebilecek bir hükmü isabet ve hata etmeleri mümkün olan şahsiyetler için serd etmenin mantığını anlamak oldukça güçtür.

2. Çağdaş Şii Müfessir *Mağniyye*, *"Allah malları ve canları ile cihad edenleri derece bakımından oturanlardan üstün kılmıştır."*[911] âyetini delil göstererek, *Hz. Ali*'nin *Hz. Ebubekir*'den daha fazla savaşa katıldığından ondan daha üstün olduğu sonucuna varmıştır.[912] *Hz. Ali* döneminden önce *Hz. Ebu Bekir, Hz Ömer ve Hz. Osman*'ın dönemlerinde mürtetlerle yapılan mücadeleler ile İslam fetihleri görmezlikten gelmek mümkün değildir.

3. "*O halde onlardan ne kadar yararlandınızsa ona karşılık kesilen ücretlerini (mihirlerini) bir hak olarak verin*"[913] Bazı Şii müfessirler, [914]âyeti öne sürerek muta nikahının caiz olduğunu söylerler. Bu konuda, *Tabatabaî* şunları der: Muta Allah'ın kullarına vermiş olduğu büyük bir kolaylık ve maslahattır.[915] Mut'a nikahı: Geçici bir süre kadından yararlanmak üzere kıyılan ni-

---

[908] Kehf, 18/23, 24.

[909] Sâvi, *el-Haşiye Ale'l-Celaleyn*, İstanbul. ts. 3/10.

[910] Bk. Şinkitî, *Adva' 7/*, 279.

[911] Nisâ, 4/95.

[912] Mağniyye, *el-Kâşif*, age., 2/415.

[913] Nisa 4/24.

[914] Örnek için Bkz. Tabatabâî, *el-Mizân*, age., 4/276; Mağniyye, *el-Kâşif*, a, g, e., 2/295.

[915] Tabatabâî, *el-Mizân*, agy.

kahtır.[916] Muta nikahı konusunda *Ehl-i sünnet* ve *İmamiye* arasında ihtilaflar çıkmıştır. Her ekol, kendisini destekleyen delillerle ortaya koymuştur.[917]

Mut'a konusunun detayına girmek çahşmamızın kapsamı dışında olduğundan âyetin mut'a nikahıyla olan bağlantısı üzerinde durmakla yetineceğiz. Âyette geçen "*ücretlerini veriniz*" cümlesindeki *ücret* ifadesiyle, nikahın bir gereği olan mihir kast edilmiş olabileceği gibi, geçici olarak yararlanmanın yanı muta nikahında verilen ücret de kast edilmiş olabilir. Kur'an'ı Kerim'de nikahtan söz eden âyetlerde ücret kelimesi *mihir* anlamında kullanılmaktadır.[918] Âyette geçen *ücret* kelimesinin *mihir* anlamında olma ihtimali daha kuvvetlidir.[919] Mut'a nikahına bir ruhsat olarak İslam'ın ilk döneminde cevaz verilmişti, ancak daha sonra Hz. Peygamber tarafından şu hadisle kıyamete kadar yasaklandı: "*Ey insanlar, size muta nikahı konusunda ruhsat verilmişti. Haberiniz olsun ki Allah kıyamete kadar onu haram kılmıştır.*"[920]

Mu'ta nikahı kadını, şehevi arzuların tatminde kullanılan bir meta haline getirip, çoğalmanın önüne geçtiği, çocukların da başıboş kalmalarına sebebiyet verdiğinden İslam ahlâkıyla bağdaşmamaktadır.

2.4.3. Kur' an'ı Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler Gölgesinde Tasavvur Etmek

Batının teknolojisi karşısında sıkılan ve eziklik hisseden bazı Müslümanlar çıkan her icat ve yenilik için Kur'an'dan âyetler bulmaya çalışırlar. *İşte Kur'an 1400 yıl öne buna çare bulmuştur* demeye getirirler. Kur'an, asla hiçbir ilmi gerçekle, teknolojik gelişme ve buluşla çelişmez. Kur'an'ı bilimsel teorilere göre yorumlamak Kur'an'ın değişmez ve zaman üstü özellikleriyle bağdaşmaz.

---

[916] Cürcânî, *et-Tarifât,* age., s. 255.

[917] Bk. Ateş, *Yeniden İslam'a,* İstanbul, 1997, 2/201.

[918] Nisâ 4/25; Mumtehine 60/10.

[919] Bk. Râzî, *Tefsir,* age., 4/40; Ateş, *Yeniden,* /59.

[920] İbn Mace, Nikah 44; Müslim, Nikah 22.

Konuyla ilgili bazı örnekler:

1. "*Onu sakara sokacağım. Sakarın ne olduğunu nereden bileceksin. Durmadan deriler kavurur, üzerinde 19 vardır.*"[921] Âyette geçen سقر "sakar", لواحة /Levvaha" ve "ondokuz rakamı" hakkında ilahiyatçı *Yaşar Nuri Öztürk* şunları demektedir: "Sakar, bilgisayardır. Elektrik enerjisiyle çalışır. Ortada hiçbir şey görünür halde bırakmaz. Fakat hiçbir şeyi de kapsamazlık etmez. İnsanlığın önüne levhalar, ekranlar çıkarır. (لواحة/ levvaha kelimesindeki mübalağa özelliği, yapılan işin ısrarla ve çok yapıldığını göstermektedir.) Bu levhalar sayısızdır. Levhalarda hareket noktası 19'dur. Yani Sakar'da Kur'an mucizesinin tutarlılık sırrı 19 rakamına bağlı bir sisteme oturtulmuştur."[922] Sakar'a bilgisayar demek için, *Arapça*'ya yeni bazı ilaveler gerekir. Böyle bir yaklaşım bize Fransızların şu meşhur fıkrasını hatırlattı. *Fransa Kralı* (IV. *Henri)* bir gün maiyet erkanıyla konuşurken Fransızca'nın "kaşık" manasına gelen ve müennes olduğu için "une cuiller" denilmesi gereken tabirini yanlışlıkla "un cuiler" diye müzekker şekle sokmuş(!) Hazır bulunanlar gülümseyerek birbirlerine bakmışlar. Kralın nedimi olan ünlü şair (Malherbe) de orada imiş: Zavallı (*IV. Henri*) hemen ona bu kelimenin müzekker mi, yoksa müennes mi olduğunu sormuş; şair de şöyle cevap vermiş:

-Haşmetmeab, siz bir ferman yayınlayıp da bu kelimenin müzekker olduğunu ve müennes sayanların derhal idam cezasına mahkum edileceklerini ilan buyuruncaya kadar kelime müennes kalacaktır.

Malherbe'in bu unutulmaz sözünü anlatan *Edmord Guerard* aynı sayfadaki haşiyesinde de ünlü Roma İmparatoru *Tibera*'nin şu vecizesini kaydetmektedir: "Bir imparator istediği insanı memleketine kabul edip vatandaşlık hakkı verebilir, fakat dilde mevcut olmayan hiçbir kelimeyi lisanına kabul edemez!"[923]

---

[921] Müddesir, 74/26-30.

[922] Öztürk, Yaşar Nuri *Kur'an'daki İslam*, İstanbul, 1995, s. 21.

[923] Danışmend, İsmail Hami, İstanbul, 1978, *Tarihi Hakikatler*, I, 12.

Ulaşabildiğimiz lügat ve ansiklopedilerde *sakar* kelimesinin bilgisayarla benzer bir anlamıyla karşılaşmadık. Âyetin sibakına da dikkat edildiğinde, Allah'ın kendisine muhtelif nimetleri verdiği halde vahye karşı çıkan ve dik kafalılık yapan birinin ahirette varacağı yer ve göreceği azaptan bahsettiği görülecektir. Sonraki âyetten de anlaşılacağı gibi, Kur'an'ın bu sayıyı vermedeki kasti imtihandır. Allah inkarcıların sayıyı duydukları an alay edeceklerini bildiği hâlde, sayıyı vermek istemiştir. Aynı sayı ile Kitap ehli de bu rakamın kitaplarına uygun olduğunu anlamış, müminlerin de Allah'ın beyanına inandıkları için imanları artmıştı. Âyetin nüzul sebebi de *Öztürk*'ün vermiş olduğu anlama imkan vermemektedir. Nitekim bazı inkarcılar, âyet nazil olunca onun ahiretle ilgili bir durumu anlattığını fark etmişler ve 19 sayısını alaya almışlardı. *Ebu Cehil* arkadaşlarına; "Allah canınızı alsın, sizden on kişi onlardan birinin hakkından gelemiyor mu? demiş, bunun üzerine *Kilde b. Üseyd* adında biri "onlardan on yedisi bana, kalan ikisi de size" demişti."[924]

2. "*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.*"[925] Ayın yarılmasının niteliği konusunda garip rivâyet ve yaklaşımlar sergilenmiştir. Şu tasavvur *Yaşar Nuri Öztürk*'e aittir: Ay'ın yarılmasına ilişkin haber bize göre insanoğlunun aya inişi ve oradan bazı taşların dünyaya getirilmesiyle gerçekleşmiştir. Ay taşlarının Ay'dan alınıp dünyaya getirilmesi, Ay'ın yarılmasının ta kendisidir. Kur'an'ın 14 asır önceden verdiği mucize haberin Ay'a inilmesiyle gerçekleştiğini ilk fark eden *Reşad Halife*'yi rahmetle anıyoruz."[926]

Ay'ın bölünmesi konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Kimileri ayın bir mucize olarak bölündüğünü ve her gün gökte vuku bulan çarpışmalardan bir tanesi olduğunu savunmuştur. Bunlar, bu görüşlerini 'âhâd' olan bazı hadislerle desteklemişlerdir. *Şah Veliyullah* (v.1176/1762) ve *Gazali*'nin (v. 505/1111) içinde bulunduğu bir grup kelamcı da ayın iki parçaya ayrılmadığını, ancak öyle görüldüğünü söylerler. Bölündüğünü

---

924 Ibn Kesir, *Tefsir* age, 4/732.

925 Kamer, 54/1.

926 Öztürk, *Kur'an'daki* age., s. 91.

söyleyen hadisi nakleden *Enes*'in rivâyetinde şöyle denilmiştir: "*Mekke* ahalisi peygamberden kendilerine bir mucize göstermesini istediler O da ayı onlara iki parça halinde gösterdi. Mekkelilerin isteği doğrultusunda acaba ay hakikaten ikiye bölündü mü yoksa Mekkeliler mi onu öyle gördü? Bu mühim değildir. Mekkelilere ayı ikiye bölünmüş olarak gösteren kudret isterse ayı ikiye böler."[927]

Kıyamete yakın Ay'ın bölüneceğini söyleyenler de, Kur'an'da geçmiş zaman formuyla gelip gelecekte vuku bulacak hadiseleri konu alan bazı âyetleri göstermişlerdir. "*Allah'ın emri geldi, artık onu acele istemeyin*"[928] âyeti, ileride vuku bulacak bir hadisenin geleceğini zihinde canlandırmak ve "geldi"; yani geçmiş zaman formuyla haber vermiştir. Buna göre, "*Güneş dürüldüğü zaman*"[929], "*yıldızlar kararıp döküldüğü zaman*"[930], "*Gök yarıldığı zaman*"[931] âyetlerinde de belirtildiği gibi, ayın bölünmesi de kıyamete yakın vuku bulacak hadiseler arasında gerçekleşecektir. İlahiyatçı *Öztürk*'ün, "Ay'dan taşların getirilmesi" ile "Ay'ın bölünmesi" arasında kurduğu ilişkiyi anlamak zor görülmektedir. *Öztürk*'ün yaklaşımına göre âyet, "Ay fethedildi" anlamını veren انفتح القمر / *İnfetehe'l-Kameru* olarak gelmeliydi. Çünkü Ay'a inmek, hem insanlık hem de Ay için önemli bir hadise, bilim ve teknolojide bir fetih ve başarıdır. "*Gök yarılıp ayrıldığı zaman.*"[932] Âyete geçen انشقاق/ inşikak" kelimesi, kökü itibariyle bir şeyin bölünmesi, dağılması ve sonunun yaklaşması demektir. Kur'an'da aynı fiil ile belirtilen hadiseler, hadisenin üzerinde cereyan edeceği varlığın sonunu göstermektedir.

3. "*Biz yakın göğü bir ziynetle yıldızlarla süsledik ve onu itaat dışına çıkan her türlü şeytandan koruduk." Onlar mele-i a'layı dinleyemezler. Her yandan kendilerine (ışınlar atılır) kovulur-*

---

927 Şibli, *Asr-ı Saadet*, age., 3/40, 41.
928 Nahl, 16/1.
929 Tekvir, 81/1.
930 Tekvir, 81/2.
931 İnfitâr, 82/1.
932 İnşikâk 84/1.

lar."[933] *"Artık şimdi kim dinlemek isterse kendisini gözetleyen bir ışın bulur."*[934] *"Görmedin mi Allah nasıl yedi göğü birbiri üzerinde tabaka tabaka yarattı ve ayı bunların içinde bir nur yaptı."*[935]

Tefsir ve hadis ilimlerinde otorite olduğuna kanaat getirdiğimiz *Muhammed Emin Şinkitî* bu âyetleri öne sürerek, astronotların Ay'a veya Uzay'a çıktıklarını tekzip etmektedir. *"Böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık."*[936] âyetinde geçen "şeytanlar" dan kastın "astronotlar" olduğunu iddia etmiştir.[937] Uzay kentlerinin kurulmaya çalışıldığı bir dünyada bu tür çalışmalara Kur'an'ı engel görmek veya onları Kur'an'a mal etmenin makul bir mantığı olamaz. Selefi çağdaş alim *Abdülaziz b. Baz* konu bağlamında şunları demektedir: *Bazı alimler yukarıdaki âyetleri öne sürerek aya çıkılmayacağını iddia etmişlerdir.* İddialarına göre:

1. Semada, *Ay,*
2. Semada, *Utarid,*
3. Semada *Zühre,*
4. Semada *Güneş,*
5. Semada *Merih,*
6. Semada *Müşterâ,*

7. Semada da *Zühal* bulunmaktadır. Onlara şunu deriz: Mezkur âyetlerde Ay veya yıldızların semanın içinde bulunduğuna veya ona bitişik olduğuna dair bir anlam bulunmamaktadır, yıldızların gökte oldukları ve göğü süsledikleri ifade edilmektedir. Arap literatüründe 'sema' insanın yukarısı için kullanılır. *"Gökte olanın sizi yere batırmayacağından emin misiniz?"*[938] âyetinde geçen "fi" cer harfi "ala" anlamındadır. Nitekim, *"Dört ay daha*

---

933 Sâffât, 37/6-9.
934 Cin, 72/9.
935 Nûh, 71/14-15.
936 En'am, 6/112.
937 Şinkitî, *Advâu,* age, 3/92.
938 Mülk 67/16.

yeryüzünde dolaşın."[939] âyetinde geçen "fi" cer harfi de "ala" anlamındadır. Zaten ay, yıldız ve semalar bitişik olsaydı,"*Hepsi bir yörüngede yüzmektedir*"[940] âyetinde belirtilen yüzme meydana gelemezdi."[941] İnsanların Ay'a inmemeleri için herhangi bir aklî veya naklî delil aramanın ne anlamı olabilir?

Kur'an yer, gök ve içindekilerin insanın istifadesine sunulduğunu ifade etmiştir. "*Görmediniz mi Allah göklerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi*""[942] "*Sürekli olarak görevlerini yapan Güneş'i ve Ay'ı emrinize verdi.*"[943] Allah Teala bu âyetlerde sarih bir biçimde tüm evrenin insanın yararlanması için yaratıldığını beyan etmektedir. İnsanın aya veya yıldızlara ulaşması, Allah'ın onları yaratma hikmeti dışında değildir.[944]

4."*O (Rab) ki yeri sizin için döşek kıldı.*"[945] *Râzî,* bu âyeti dünyanın sâkin olup dönmediğine delil göstermektedir.[946] Oysa âyet, dünyanın insanlar için döşenmiş olduğundan insanların üzerinde yaşamaları için, döşek gibi yumuşak ve elverişli olduğunu ifade etmiştir. O ne çamur gibi yapışkan, ne de kaya gibi serttir. Dünyanın dönmesi veya dönmemesi Allah'ın kudretiyledir. Ancak doğruluğu kesinleşmemiş olan bir teoriyi Kur'an'a mal etmek anlamsız ve gereksizdir. Milattan beş asır önce yaşamış bulunan filozof *Pisagor* dünyanın döndüğünü savunurken ondan 350 yıl sonra gelen Astronot *Batalyamos* ise dünyanın dönmediğini iddia etmiştir.[947] Meşhur Fransız matematikçi *Bovanker* ise dünyanın dönüp dönmediğini ve bu konuda kesin bir sonuca varmanın, özellikle de bunu duyu organlarıyla ispat

---

939 Tevbe, 9/2.

940 Yâsin, 36/40.

941 İbn Baz, Abdulaziz, *el-Edilletu'n-Nakliyye, ve'l-Hissiyye Alâ Cereyâni'ş-Şemsi ve Sukuni'-Ardi ve İmkani's-Suudi ile'l-Kevakibi,* Medine, H. 1395, s. 78.

942 Lokman, 31/20.

943 Ibrahim, 14/33.

944 Tabbâra, Afif Abdulfettah, *Ruhu'd-Dini'l-İslamî,* Beyrut, 1988, s. 115.

945 Bakara, 2/22.

946 Razî, *Tefsir,* I, 236.

947 İbn Bâz. *el Edille,* age., s. 57.

etmenin güç olduğunu söylemektedir.[948] Bununla beraber, *Sıddık Han, el-Merağî, ve Hamdi Yazır* gibi bazı müfessirler "*Bir de dağları görür, yerinde sabit sanırsın, halbuki onlar bulut gibi geçer*"[949] âyetini delil getirerek, dünyanın döndüğünü söylemişlerdir. Bilimsel veriler de bu yöndedir.[950]

5. "*Şimdi sen göğün insanları bürüyecek açık bir duman çıkacağı günü gözetle.*"[951] Bu kesim, âyette geçen"duhan" sözcüğünü, kimyasal maddeler, zehirli gazlar ile yorumlamıştır. Daha garibi bu kesem, "*Biz her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır*[952] âyetinde geçen *İmam-ı mübini/açık kitab*ı ses kaydeden cihaz olarak tefsir etmiştir.[953] Bu yorumlarda olduğu gibi, âyetleri gayesi dışına çıkarmak aşırı zorlamadan öteye geçmemektedir.

2.4.4. Arapça'yı Dışlamak

Kur'an tefsirinde görülen hataların önemli bir nedeni, Kur'an dili olan *Arapça*'yı dışlamaktır. Allah Teala, Kitab'ı için *Arapça* dilini seçmiş ve onu açık ve fasih *Arapça* olarak indirmiştir. İslamî ilimlerde söz sahibi olmak, -özellikle tefsir, hadis, ictihad vb. önemli konularda- *Arapça* bilmeye bağlıdır. Çünkü Kur'an ve hadis *Arapça*'dır. Kur'an ve Hadis'te, *amm, hass, hakikat, mecaz, mutlak, mukayyed* vb. konular mevcuttur. Dilde asıl olan hakiki (zahirî) manadır. Ondan sarf-ı nazar etmek ilhattır. Batıniye'nin yaptığı gibi böyle bir yöntem, dini tamamen ortadan kaldırır.[954]

Ulema arasında görülen ihtilafların da birçoğu dilden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, aynı kelimenin birçok anlama gelmesi ve birçok biçimde okunabilmesidir. *Arapça*'dan uzak kalındıkça hataların da artacağı muhakkaktır.[955] *İmam Malik,*

---

948 İbn Bâz, *el-Edille*, age., s. 58

949 Neml, 27/88.

950 Bk. Kırca,Celal, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, İstanbul, 1984, s. 76-77.

951 Duhân, 44/10.

952 Yâsin, 36/12.

953 *Şeltüt*, Mammud, *Tefsir*, 2004, 1/12.

954 Suyutî, *el-İtkân*, age., 2/ 521.

955 Bk. es- Sebt, Halid, Osman, *Kavâidu't-Tefsir*, 1/222.

Arapça'yı bilmeden Kur'an'ı tefsir edenlerin cezalandırılmalarını savunmaktadır.[956] *Şâtibî* de, Kur'an'ı anlamanın yolu *Arapça*'dan geçer, onu bilmeden Kur'an'ı tam anlamıyla bilmenin mümkün olamayacağını söyler.[957] Kur'an'ı anlamada ilk adım *Arapça*'ya başvurmaktır. Selef uleması bu yönteme baş vururdu. Bunun için cahiliye dönemi Arap şiirine başvurmayı da gerekli görürlerdi. Bu bağlamda, "*Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından emin mi oldular?*"[958] âyetinde geçen "et-tahavvuf" kelimesi misal verilebilir. *Hz. Ömer* hutbe irat ettiği bir sırada biri kalkıp mezkur âyetin anlamını sorunca, *Huzeyl* kabilesinden biri kalkıp, kendi kabilesinin şiirinden örnek vererek "tahavvuf"lafzının "tedricen azalma" anlamında olduğunu söylemiştir.[959]

Herhangi bir kitabı hakkıyla öğrenmenin yolu, o kitabın yazıldığı dili bilmekten geçer. Kasıtlı yapıldığı takdirde Kur'an'da bir hareke hatası bile insanı küfre kadar götürebilir. Bu bağlamda, "*Allah ve elçisi müşriklerden uzaktır*"[960]âyetinde geçen "Resûlüh" kelimesi misal verilebilir. Kelime, "mecrür/esreli" okununca, "Allah, müşrikler ve elçisinden uzaktır." anlamı çıkar.[961] Bu ifadeyi bilerek söylemek küfür addedilmiştir. Geçen âyetin yanlış okunduğunu yani "resûl" kelimesinin "mecrûr" okunduğunu duyan *Ebu'l- Esved ed-Düelî*, Kur'an'ı harekeleme ihtiyacını hissetmiş ve *Hz. Ali*'nin desteğiyle Kur'an'ı harekelemiştir.[962]

Kur'an'ı doğru okuyup anlamak için *sarf* yani kelime yapısı da önemlidir. Örneğin "vecd " mastarının türevlerini incelersek, aynı kelimeden geldikleri hâlde, hareke farkından dolayı, anlam farklılığının nasıl meydana geldiğini göreceğiz.

---

956 Akk, Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir*, 1994, s. 137.

957 Şâtibi, *el-Muvafakât*, 1/179.

958 Nahl,16/47.

959 Şâtibi, *el-Muvafakât*, age., 2/88.

960 Tevbe, 9/3.

961 Bk. Âlûsî, *Tefsir*, 10/47.

962 Zerkânî, *Menâhil*, age, I, 400.

Vicdan: Kayıp şeyi bulmak anlamındadır.

Vucüd: İstenilen şeyin bulunması demektir.

Mevcede: Kızgın hal için kullanılır.

Vücd: Zenginliği ifade için kullanılır.

Vecd: Sezgiyi ifade için kullanılır.[963]

Arap olmaları ve Hz. Peygamber ile olmalarına rağmen Kur'an'dan bazı lafızlar, ashabdan bazı şahsiyetlere kapalı kalmıştır. *Muaviye*, bir gün *İbn Abbas*'a gider ve "Neredeyse Kur'an deryasının dalgaları arasında boğulacaktım, çareyi sana gelmekte buldum" der. *İbn Abbas*;

-Ne oldu Ya *Muaviye*?

-Şu âyetin anlamını anlayamadım: *"Zinnun'u/Yunus'u da zikret, o öfkeli bir halde geçip gitmişti. Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti.*[964] Bir elçi Allah'ın kudretinden nasıl şüpheye düşer? *İbn Abbas;* âyette geçen نقدر/ *nakdir* ifadesinin güç belirtme anlamında olmayıp, *miktar* anlamında olduğunu söyler.[965] Keza, "Kuran'ın tercümanı" olarak bilinen *İbn Abbas*'a فاطر/ Fâtir kelimesi, *Ebu Bekir*'e de bir hadiste geçen مداللك/mudaleke /erteleme ve مقلعة/müflie /fakir kelimeleri kapalı kalmıştır.

Arapça ve on beş asırdır gelen tefsir kültür ve birikimi dışlanarak yapılan girişimleri, *"Kim de doğru, apaçık belli olduktan sonra peygambere muhalefette bulunur ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu gittiği o yolda bırakır ve kendisini cehenneme boylatırız ki, o ne kötü gidiştir!"*[966] âyetinde belirtilen *müminlerin yolu olmayan* sapma olarak değerlendiriyoruz.

---

[963] Ebu Şehbe, Muhammed, b Muhammed, *el-İsrâiliyâtü ve'l-Mevdûâtü fi Kütübi't-Tefsir*, Beyrut, 1992, s. 32

[964] Enbiya, 21/87.

[965] Neseffi, Ebu'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medâriku't-Tenzil, ve Hekâiku't-Tev'il*, Beyrut, 3/87.

[966] Nisâ, 4/115.

Arapça'yı dışlamaktan kaynaklanan tahrifçi tasavvur örnekleri:

1. *"Dediler ki: Ey Musa onlar orda olduğu sûrece biz ortaya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturuyoruz."*[967] *İbn Abbas*'a nispet edilen tefsirde, âyette geçen "Rab" kelimesinden kastın "Harun" olduğu belirtilmiştir.[968] *İbn Atiyye*, bu yanlış görüşü şöyle tenkit etmiştir: "Bu gerçekten uzak bir varsayımdır. Çünkü *Hz. Harun, Hz. Musa*'ın hem veziri, hem de ona tabi idi. Dil yönünden peygambere "Rab" denilmediği gibi, *Hz. Musa*'ya tabi ve veziri olan Zat'a da "Rab" denilmez.[969]

2. *"Onlar ki gaybe iman ederler."*[970] Marksistler bu âyeti kendi düşünceleri çerçevesinde şöyle yorumlamışlardır. Âyette geçen '*gayb*'tan kasıt, devrimin gaybıdır, gizliliğidir. Devrimimizin iki merhalesi vardır:Gayb merhalesi ve Şahadet merhalesi. Egemen emperyalist düzen yıkılıncaya kadar, devrim gizlilik içinde bulunmalıdır. Yani ıstılahı teknik karşılığı ile '*gayb*' olmalıdır. Resim değiştiğinde ise artık devrimin şahadet, açıklık merhalesi söz konusudur. [971] *"Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı."*[972] âyetini de şöyle tefsir etmişlerdir: "Peygamber'in doğduğu dönemde *Mekke*'de evrensel sömürüye karşı savaş veren devrimci bir topluluk yaşıyordu. Sömürgeciler daha sonra bu devrimci topluluğu tespit ettiler ve onları ortadan kaldırmak için *Mekke*'ye saldırdılar. Devrimci topluluk da adeta kuş gibi uçarak sömürge ordusunu darmadağın etti.[973]

---

[967] Mâide, 5/24.

[968] Firuzabâdi, *Tenviru'l-Mıkbâs Muktebesün Tefsiri İbn Abbas*, Beyrut, ts., s. 70.

[969] İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib, *el-Muharreru'l-Veciz*, Beyrut, 1992, 2/175.

[970] Bakara, 2/3.

[971] Mutahhari, Murteza, *İslam Devrimi*, Çev:Kenan Çamurcu , İstanbul, ts, s. 21.

[972] Fil, 105/4.

[973] Mutahhari, *İslâm*, age., s. 22.

2.4.5. Zâhirî Anlamdan Bâtınî Anlama Yönelmek

Kur'an'ı anlamada asıl olan zahirî manadır. Zahirî anlam, *Arapça* dil kurallarına göre yapılır. Saadet asrından Abbasilere kadar "Kur'an'ın Batınîliği" diye bir sorun yoktu. Kur'an *Arapça* olarak nazil olduğundan Arap dili kuralları ve kelimenin zahirî anlamı göz önünde bulundurularak tefsir edilirdi. Abbasiler döneminde görülen "Batınîlik" hareketi bu sorunu beraberinde getirdi. Batınîler, asılsız bazı haberleri referans göstererek Kur'an'ın zahirî anlamından ziyade Batınî anlamının önemli olduğunu yaymaya başladılar.

Zebidî, (v.893/1488) "Kur'an'da asıl olan zahirî anlamdır, zahirî anlamdan sarf-ı nazar etmek, birçok hatayı beraberinde getirir, kim, zahirî anlamı göz önünde bulundurmadan batın ile Kur'an esrarına vakıf olduğunu iddia ederse, kapıyı kullanmadan içeri gireceğini iddia etmiş olur der.[974]

Konuyla ilgili örnekler:

1. Bazı kesimler, *"De ki: 'Bana vahyolununanlar arasında, ölü, dökülen kan, pisliğin ta kendisi olan domuz eti veya Allah'tan başkasının adı anılarak açık bir günahla kesilmiş hayvandan başkasını, yiyecek bir adama haram kılınmış bir şey bulmuyorum. Her kim çaresiz kalırsa, başka bir çaresizin hakkına tecavüz etmek ve zorunlu miktarı aşmamak şartıyla, bunlardan yiyebilir; çünkü, Rabbin gerçekten bağışlayan ve merhamet edendir"*[975] âyetini göstererek, âyette açıkça yasaklanmadığı için köpek etinin yenilebileceğini söylemişlerdir.[976]

2. "*Onları bana getirin (dedi). Bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.*[977]

- *Ebubekir Şibli*, giymek istediği elbiseyi yırtıp onda bir delik açmadan giymezdi. İşin garibi bu hareketini de yukarıda geçen

---

974 Bk. Gazali, *İhya*, (İthaf ile beraber) V, 144.

975 En'am, 6/145.

976 Gazali, Keyfe, 113.

977 Sâd, 38/33.

âyete dayandırırdı.[978] Âyet, *Hz. Süleyman*'ın Allah yolunda cihad için beslediği atları, Allah'a şükrün ifadesi olarak eliyle okşayıp onları tımar ettiğini haber vermiştir. *Şibli*'nin yoruma ise, Allah'ın yasakladığı ve günah olarak nitelendirdiği israf ve savurganlığı ifada etmektedir.

3. *"Dedik ki:'Ey Âdem sen ve eşin cennette oturun, ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz."*[979] *Sehl et-Tusterî,* âyette geçen *"eş-şecere"*nin ağaç anlamında olmadığını, nefsin Allah'tan başkasıyla sükûnet bulması' anlamında olduğunu iddia etmiştir.[980] Âyet, *Hz. Âdem* ve eşinin cennetteki durumlarıyla ilgilidir. *Arapça*'da "eş-şecere" "ağaç" anlamındadır.

2.4.6. Âyeti Bağlamından Koparmak

*Bağlam*dan kastımız, sözün gelişi, öncesi, sonrası ve ifadeden hasıl olan manadır. Kur'an'ın doğru bir biçimde anlaşılması ve yanlış yaklaşımların ortadan kaldırılması için, Kur'an'ın dizimine dikkat etmek gerekiyor. Aksi halde, Kur'an tasavvuru bağlamında sübjektif ve yanlış neticelerin ortaya koyacağı muhakkaktır.

Ayeti bağlamından koparmaktan kaynaklanan sapmacı tasavvur örnekleri

1. Kur'an'ı bağlamından kopardığı için Emevilerin meşhur kadısı *Yahya b. Eksem,*

"Yahut onları hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir."[981] âyetini öne sürerek homoseksüelliğe fetva verme cüretini göstermiştir.[982]

---

[978] Şatibi, *el-Muvafakât,* 3/279.

[979] Bakara, 2/35.

[980] Şâtibi, *el-Muvafakât,* age.3/299.

[981] Şûrâ, 42/50.

[982] Bk. Huseyni, *Keyfe,* age., s. 35. s

2. Tahrifçi tasavvur sahipleri, "*Erkek kız gibi değildir*, "[983] âyetiyle, erkeğin kadından daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Oysa âyet kendi bağlamında ele alındığında, erkeğin kadına üstün olduğuyla bir ilgisi olmadığı ortaya çıkar. Şöyle ki: Söz konusu ifade âyetten bir bölümdür. *İmrân*'ın karısına hamileyken söylemiş olduğu bir parçadır. Doğacak çocuğu mescide hizmetkar olarak vermeyi adamıştı. Orada hizmet söz konusuydu. Erkek mescide hizmet etmede, imamet etmede, ibadete çağırmakta kadından daha elverişlidir. Kız olarak doğunca, hizmet ve imamet için arzuladığı hedefin gerçekleşmeyeceğini düşündü. "*Allah'ım kız doğurdum, erkek kız gibi değildir.*" Yani, mescide hizmet için kız erkek gibi değildir. Erkek bu konudaki hizmete daha elverişlidir. Ağır ve yorucu işlerde imamet ve çağırmada onun yapısı daha uygundur.[984]

3. "*Allah yolunda uğrayacakları hiçbir susuzluk, soygunculuk, açlık, kâfirleri öfkelendirecek bir yeri çiğneyip zaptetmeleri ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları yoktur ki mutlaka bunlarla kendilerine bir amel yazılmış olmasın.*"[985] *Suyutî, Ebu Hanife*'nin bu âyeti delil göstererek, darulharpteki kadınlarla zina etmenin caiz olduğunu nakletmiştir.[986] İslam, toprak ve ülkeleri İslam adalet ve ahlâkını götürmek gayesiyle fetheder. Âyet, cihadın gerekliliğini, Hz. Peygamber'in müminlere nefislerinden de daha yakın olduğunu, cihad yolundaki tüm zorluklardan sevap geleceği, cihadın hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için rahmet olduğunu ifade etmektedir. Cihadla gayrimüslimler inkar musibetinden, Müslümanlar da zilletten kurtulurlar. Âyetin vermek istediği mesajlar bu çerçevededir. Tefsirlerde söz konusu edilen hüküm ile âyet arasındaki bağlantıyı kurmak uzak bir ihtimaldir.

---

[983] Âl-i İmrân, 3/36.

[984] Bk. Ünver, *Kur'an'ı Anlamada*, age., s. 24-25.

[985] Tevbe, 9/120.

[986] Zuhayli, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir*, Beyrut, 1991, 11/73.

4. "*Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*"[987] *Suyutî*, âyeti inzivaya çekilmenin evlenmekten daha faziletli olduğuna delil göstermiştir.[988] Âyetten bu hükmü çıkarmanın mantığını bilmiyoruz. Âyet insanın yeryüzündeki en büyük görev ve misyonundan bahsetmektedir. İbadeti inzivaya hasretmek ibadetin kapsamını daraltmaktan başka bir şey değildir. İslâm'daki ibadet anlayışı, hayatın her sahasını kuşatmıştır. İbadetsiz hiçbir zaman ve hareket düşünülemez. İslamî ölçülerle yapılan ticaret, ziraat, ilim, sosyal faaliyetler ibadet kapsamındadır. Nikah da öyledir. Hz. Peygamber, nikahı sünnet olarak nitelemiş, ondan yüz çeviren için de; "*O bizden değildir*" [989], "*Evlenmekle dinin yarısının ikmal edileceğini*" beyan etmiştir.[990]

5. "*And olsun içinizden size öyle bir elçi geldi ki; sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size düşkün, müminlere şefkatli ve merhametlidir.*"[991] *Suyûtî*, âyetin *Arap* ırkının diğer ırklardan daha üstün olduğuna delil olduğunu söyler.[992] Kur'an, tüm insanlığa gönderilmiş bir kitaptır. Dolayısıyla bir ırkı diğerinden üstün tutmaz. Fâtiha Sûresi'nin ilk âyetinde; "*Alemlerin Rabbine hamd olsun*" demekteyiz. Âyet, Allah'ın belirli bir kavmin değil, tüm kainatın Rabbi olduğunu ifade eder. "*Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız en çok korunanızdır.*"[993] *Selman-ı Farisî Arap* olmadığı halde İslâm'la müşerref olduktan sonra *Ehl-i Beyt*'ten sayılmıştır. Hz. Peygamber, insanların iki kısım olduğunu beyan etmiştir: "*Ey insanlar Allah sizden cahiliyet döneminin bir ayıbı olan atalarla övünmeyi kaldırmıştır. İnsanlar iki kısımdır; Takva sahibi ve Allah katında değerli olan iyi mümin ile hayırsız ve Allah katında*

---

[987] Zâriyât, 51/56

[988] Suyutî, *el-İklil, fi's-Tinbati't-Tenzil*, Beyrut, 1988, s. 247.

[989] İbn Mace, Nikah, 1.

[990] İbn Mace, Nikah, 1.

[991] Tevbe, 9/128.

[992] Suyutî, *el-İklil*, age ., s. 146.

[993] Hucurât, 49/13.

değersiz günahkâr kişi."[994] Hz. Peygamber, *Ebu Zer*'e hitaben; "*Dikkat et! Sen siyah veya esmerden hayırlı değilsin, sadece takva ile onlardan üstün olabilirsin buyurdu.*"[995] Hadis literatüründe "meşhur" hadis olarak bilinen, "*Arapları üç şey için sevin; Ben Arab'ım, Kur'an Arapça'dır, cennet ehlinin dili Arapça'dır*" ifadesinin de sahih olmadığı muhaddisler tarafından ifade edilmiştir.[996]

6. "*Allah ve ahiret gününe inanan bir milletin, babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Elçisi*'ne *düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin.*"[997] Bazı kesimler, âyeti delil getirerek, muhaliflerini tekfir etmekte ve kendileri gibi düşünmeyen ebeveynleriyle mücadeleye girişmektedirler. Âyetin başkalarını tekfir etme veya meşru gerekçe yokken anne babayı hedef almakla herhangi bir ilgisi yoktur. Onlar bir günahtan kaçayım derken, diğerine saplanmaktadırlar. Âyet, en yakınları da olsa Müslümanların Allah ve Resulü'ne düşmanlık edecek kişileri dost edinmeyeceklerini ve onları sevmeyeceklerini haber vermektedir. Söz konusu kesimi sevmek, büyük günah olduğu gibi, bir Müslüman'ı hak etmediği halde tekfir etmek de o derece günahtır. Özellikle basit ihtilaflardan dolayı ebeveyni rencide etmenin, *beraat* namı altında onları tekfir etmenin, Allah düşmanlarıyla çarpışırcasına onlarla mücadele etmenin kabul edilir bir mantık ve delili yoktur.

2.4.7. Kur'an'ı Siyasi Çıkarlara Alet Etmek

İnsanları en iyi biçimde yönetme anlamına gelen siyasetin[998] de, tahrifçi tasavvurun oluşumunda büyük ölçüde rol oynadığını görmekteyiz. Kur'an'ın birçok âyeti insanların idaresiyle ilgilidir. Yönetim, hilafet, ticaret, insan hakları, insanlar arası ilişkiler,

---

[994] İbn Kesir, *Tefsir*, 4/352.

[995] Hadisler için Bk. İbn Kesir, *Tefsir*, age., 4/251-252.

[996] Münâvî, Şemseddin, Muhammed, Zeyneddin Abdurrauf, *Faydu'l-Kadir Şerhu Camii's-Sağir*, Beyru, 1998, 1/178; Şevkanî, Muhammed b. Ali b, Muhammed, *el-Fevâidu'l-Mecmua*, Beyrut, h. 1392. s. 413.

[997] Mücadele, 58/22.

[998] Bk. Ebu'l-Beka, *Külliyât*, Beyrut, 1993, 3/31.

uluslararası ilişkiler, Kur'an'ın ele aldığı konulardandır. Hz. Peygamber döneminde siyasi konular kendisi tarafından halledilip çözüme bağlandığı için ihtilaflar söz konusu değildi. Onun vefatıyla siyasi ihtilaflar başlamış ve özellikle her ekol, dinî metinleri kendi düşüncesi doğrultusunda değerlendirmeye çalışmıştır. Çağımızda görülen ve siyasi amaçlar güden birçok ekol, kendisine Kur'an'dan destek bulmaya çalışmıştır.

İlgili örnekler

1. Emevilerin meşhur yöneticisi *Haccac-ı Zalim* Kur'an'ı siyasi despotizme alet edenlerdendi. Şöyle ki: Bir defasında *Haccac*, "*Ey iman edenler! Allah'a itaat eden. Peygamber'e ve sizden olan idarecilere de itaat edin*"[999] âyetiyle ilgili olarak halka şöyle seslenmiş: "Ey insanlar! Bana itaat etmeniz Allah'a itaat etmekten daha çok gereklidir. Zira Allah kendisine itaat konusunda, "*Gücünüz oranında Allah'tan korkun*"[1000] şeklinde kayıt koymuştur. Biz idareciler hakkında ise kayıtsız şartsız olarak; "*Ey iman edenler Allah'a itaat edin, elçiye ve sizden buyruk sahibine itaat edin*"[1001] buyurmuştur."[1002]

2. "*(O gün insanlardan) bir bölük cennette bir bölük ateştedir.*"[1003] Kimileri âyeti delil göstererek, ikiden fazla siyasal partiye müsaade edilmeyeceğini savunmuşlardır.[1004] Âyet iman-küfür bağlamında zikredilmiştir, partilerle ilgisi bulunmamaktadır.

3. "*Semûd (kavmi) Lût kavmi ve Eyke halkı da (böyle yapmıştı.) İşte onlar da hiziplerdir.*"[1005] Bazı kesimler, bu âyeti öne sürerek, çok partili demokratik parlamenter sistemin İslâm'la bağdaşmadığını iddia etmişlerdir.[1006] Âyetin siyasi partilerle herhangi bir ilgisi yoktur. Âyet, *Semûd* ve *Eyke* kavimlerinin

---

[999] Nisâ, 4/59.
[1000] Teğâbun, 64/16.
[1001] Nisâ, 4/59
[1002] Seâlebi, *el-Iktibâs, 2/*226.
[1003] Şûrâ, 42/7.
[1004] Kardavî, *el-Merceiyyetu'l-Ulyâ fi'l-Kur'an*, Mısır, 1996, s. 285
[1005] Sa'd, 38/13.
[1006] Kardavî, *el-Merciiyyet*, agy.

peygamberlerine karşı muhalefet ettikleri için helak olduklarını söz konusu etmiştir.

2.4.8. Gaybî Konulara Dalmak

Gayb, duyu organlarla varlığı bilinmeyen şeylerdir. Sadece peygamberlerin haber vermeleriyle bilinir. Kur'an, takva sahibi müminlerin vasıflarını sıralarken gaybe inanmayı da zikretmiştir.[1007] Kur'an sarih bir biçimde gaybın sadece Allah tarafından bilindiğini ifade etmektedir. *"De ki: Gayb yalnız Allah'ındır."*[1008] *"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başkası bilmez."*[1009] *"De ki: Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez."*[1010] *"Bana ve size ne yapılacağını da bilmem"*[1011] *"De ki: Ben kendime Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim elbette çok hayır elde ederdim."*[1012] *"Gaybı bilen O'dur. Gizli bilgisini kimseye göstermez, ancak razı olduğu elçiye gösterir."*[1013] İlk âyetlerde gaybı Allah'tan başka kimsenin bilmediği kesinlikle bildirilirken, son âyette *"razı olduğu elçi"* istisna edilmiştir.

Hz. Peygamber bile mutlak anlamda gaybi bilmiyordu. Ancak Allah'ın kendisine bildirmesiyle, bazı olayları bilmiştir. Eğer mutlak anlamda bilseydi, *Necd* kabilesi reisi *Amir b. Malik*'in isteği üzerine İslâm'ı öğretmek gayesiyle gönderilen ve yolda feci bir biçimde şehid edilen 70 kurra'nın akıbetini bilecekti. Aynı maksatla *Rec'î* hadisesinde şehid edilen on şahsiyetin durumunu fark edip ona göre tedbir alacaktı. Keza eşleri *Hz. Aişe* hakkında düzenlenen komplo hakkında vahyi beklemeden beratını ilan edecekti.[1014] Hz. Peygamber'in durumunu en iyi bilenlerden *Hz. Aişe,* bu konuda şunları demektedir. "Kim Muhammed

---

[1007] Bakara, 2/3.
[1008] Yûnus, 10/20.
[1009] En'âm, 6/59.
[1010] Neml, 27/65.
[1011] Ahkâf, 46/9.
[1012] A'râf, 7/188.
[1013] Cin, 72/26-27.
[1014] Cemal, *Kitabün*, age., 2/288.

(s.a.v.)'in yarın ne olacağını bildiğini iddia ederse Allah'a büyük bir iftirada bulunmuştur."[1015] Allah'ın Resûlune bildirdiği gaybi konulara, *Hz. Fatma*'nın vefatını haber vermesi, *Hayber*'in düşeceğine dair haber, *İstanbul* ve *Kudüs*'ün fethine dair haberler ile kıyamet alametlerine dair bazı haberler misal gösterilebilir.[1016] Allah'ın zatı, melekler, cennet, cehennem, *Arş, Kürsi, Levh-i Mahfuz* vs. varlıklar gayb kapsamına girer.[1017]

Gaybî konulara dalmak, zaman-zaman sahibini komik durumlara da düşürür. Birisi *İmam Şa'bi*'ye Şeytanın eşinin olup olmadığını sormuş. *Şa'bi*; "Katılmadığım bir düğünden bana soru soruyorsun demiş.[1018] Gaybî konulara saplananlar hakkında *Hz. Ömer* bazı müeyyideler uygulamıştır. Bu cümleden olmak üzere gaybî konularla müteşabih âyetler konusunda fikir yürütmede ısrar edenleri sürgün etmiştir.[1019] *Hz. Ömer*'in bu uygulaması fitne uyandırmak isteyenler hakkında olsa gerek. Zira o, müteşabih âyetler hakkında birçok sahabinin görüş bildirdiğini biliyordu.[1020]

Kur'an'da geçen biçimiyle, kelimeleri tahrif etmeden, eksiltip çoğaltmadan olduğu gibi gaybî konulara inanmalıyız. Kur'an ve sağlam sünnette geçmeyen gaybi konulara dalmak tasavvurda sapmalara neden olmaktadır. *Levh-i mahfuz* nasıldır?Hangi maddeden yapılmıştır?Üzerinde neler yazılmıştır? gibi konular gaybtan haber verilen konular cümlesindedir.

İlgili örnekler:

1. Kur'an tasavvurunda sapmaya gidilen bir konu da *Ashabu'l-Kehf*tir.

"*Yoksa sen sadece Kehf ve Rakim sahiplerinin bizim şaşılacak âyetlerimizden olduklarını mı sandın.?*"[1021] Ashab, sahibin

---

[1015] Müslim, İman, 287.

[1016] Şibli, *Asr-i Saadet*, age, 3/ 126-140.

[1017] Râğib, *Müfredât*, age. s. 36; Kasimi, *Tefsir*, 2/35.

[1018] Şinkitî, *Adva'*, 4/95.

[1019] Şatibi, *el-I'tisâm*, age, 2/309.

[1020] Taberî, *Tefsir*, age., 1/64.

[1021] Kehf, 18/9.

çoğulu olup arkadaşlar anlamındadır. Kehf ise büyük ve geniş mağara demektir. Tamlama olarak *"mağara arkadaşları"* veya "*mağarada uyuyanlar*" anlamına gelir. Kur'an diğer kıssalarda olduğu gibi, bu kıssa ile de insanlara bir takım dersler ve ibretler vermek istemiştir. Kıssa, müşrik bir toplumda İslâm'ın nasıl yaşanabileceği, zalim idarecilere karşı takınılacak tavrın nasıl olacağını ve hakta sebatın gerekliliği gibi mesajları içermektedir. Hâl böyle iken, birçok müfessir, gençlerin isimlerini, yerleri ve köpeklerinin ismi hakkında detaya girmişlerdir. Bu bağlamda *Taberi*'nin verdiği isim listesi misal verilebilir.

Birincisinin adı*: Meksemlina;*

İkincisinin adı: *Mahsemlina;*

Üçüncüsünün adı: *Yemliha;*

Dördüncüsünün adı: *Martus;*

Beşincisinin adı: *Kusütans;*

Altıncısının adı: *Birütüs;*

Yedincisinin adı: *Resmüns;*

Sekizincinin adı: *Betüns;*

Dokuzuncunun adı: *Falüstür.*[1022]

Gençlerin isimleri, yerleri, hatta adetleri, köpeklerinin ismi ve rengi v.s. konuların açıklanmasında herhangi bir yarar olsaydı, Kur'an onları zikredecekti. Bu ve benzeri hususlarda en iyi yöntem, konuyu Allah'a havale etmek ve verilen bilgilerle yetinmektir.[1023]

2. "*O söz başlarına geldiği zaman onlara yerden bir dabbe çıkarırız. O insanların âyetlerimize içtenlikle inanmadıklarını söyler.*"[1024] "*Yer dabbesi*", hadislerde kıyamet alameti olarak çıkacak bir hayvan olarak geçer.[1025] Hal böyle iken gaybî olan bu konuda

---

[1022] Taberi, *Tefsir*, 8/ 183.

[1023] Bk. Râzî, *Tefsir*, age, 7/949, İbn Aşur, *Tefsir*, age, 15/291, Şinkitî, Adva' age, 4/35.

[1024] Neml 27/82.

[1025] Sabık, Seyyid *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1980, s. 249.

birçok müfessirin detaya girdiği ve gaybtan ahkâm kestiği görülmüştür.

Nesefi, Dabbetularz hakkında şunları söyler: Uzunluğu altmış ziradır, onu kimse yakalayamaz, dört ayağı iki de kanadı vardır, başı öküz başı, gözü domuz gözü, derisi geyik derisi, boynu deve kuşu boynu, göğsü aslan göğsü, rengi kaplan rengi, böğrü kedi böğrü, kuyruğu aslan kuyruğu gibidir.[1026] Kimisi de onun *Hz. Ali* olduğunu söylemiş, *Celaleyn* tefsirinde *Arapça* konuşacağı belirtilmiştir.[1027]

Her şeyi ile gaybî olan bu konuda susmak ve verilen bilgilerle yetinmek en iyi yöntemdir. *Râzî,* konuya dikkat çekerek şöyle der: Her konuda olduğu gibi "Dabbetu'l-Arz" konusunda da Kur'an ve sahih hadislerde geleni kabul eder, bunun dışında kalanlardan sarf-ı nazar ederiz.[1028]

3. *"Kuşkusuz ki biz o (Kur'an'ı) kadir gecesinde indirdik."*[1029]

Birçok müfessir, âyetin tefsirinde Kur'an'ın tümünün ilkin *Levh-i Mahfuz*'dan dünya semasına, oradan da dünyaya peyderpey indirildiğini belirtmiştir.[1030] Bu görüş *İbn Abbas*'a nispet edilmektedir.[1031] Kur'an'ın nüzulü gibi önemli bir konuda içtihatla değil, ancak Kur'an ve sağlam hadis ile hüküm verilir; mezkur tefsirlerde geçen haberler bağlayıcı olmaz.[1032] Kur'an, Ramazan ayının mübarek[1033] bir gecesi [1034]olan kadir gecesinde[1035] peyderpey inmeye başlamıştır. Kur'an'ın tümüne Kur'an denildiği gibi, bir kısmına da Kur'an denilebilir."[1036] Nitekim herhan-

---

[1026] Neseft, *Tefsir,* age., 3/222.

[1027] Bk. sözü edilen tefsirlerin Ilgili âyet tefsirine.

[1028] Razi, *Tefsir,* age., 8/571.

[1029] Kadir, 97/1.

[1030] Bk. İbn Kesir, Beydâvi, Celaleyn tefsirleri Kadir Süresi 97/1 tefsiri.

[1031] Bk. İbn Kesir, *Tefsir,* agy.

[1032] Abduh, Muhammed, *Tefsiru Cüz'i Amme,* Beyrut, 1989, s. 152; Mağniyye, *el-Kâşif,* age, VII, 591.

[1033] Bakara, 2/185.

[1034] Duhan, 44/3.

[1035] Kadir, 96/1

[1036] Bk. Abduh, *Tefsir,* age., s. 148.

gi bir âyeti okuyan veya ona dokunan biri "Kur'an'a dokundum", Kur'an okudum" demektedir. Buna göre, *"Muhakkak ki onu kadir gecesinde indirdik"*[1037] âyetinde kast edilen Kur'an, Kadir gecesinde inen ilk âyetlerdir.

2.4.9. Gereksiz Ayrıntılara Saplanmak

Kur'an'ın önemli mesajlarından birisi de, insanları faydalı olan şeylere yönlendirip yararsız şeylerden alıkoymaktır. *"Bilmediğin şeyin ardına düşme."*[1038] Kur'an'ın bir özelliği de az kelimeyle çok anlam ifade etmesidir. *Asr* Sûresi bunun için güzel bir örnektir. Üç âyet ile insana kurtuluş yolunun nasıl olduğunu açıklamıştır. Keza, cennet nimetlerini şu kısa âyetle anlatmıştır. *"Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Siz orada ebedi kalacaksınız."*[1039] Az kelimeden oluşan bu âyet, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak biçimde, ciltlerden oluşan bir kitabın veremeyeceği malumatı vermiştir. İnsanın arzuladığı her şey geçici mi değil mi endişesini de âyetin sonu gidermektedir. Nitekim âyetin sonunda hayatın ebedi olacağı belirtilmiştir.

Kur'an, gereksiz sorulan soruların yönünü değiştirmiş ve insanlara yarayacak biçimiyle cevaplamıştır. Bu bağlamda ayın hilal şekli ile niçin yaratıldığı şeklindeki sorular zikredilebilir. Kur'an, ilgili soruları şöyle cevapladı. *"Sana doğan aylardan sorarlar. De ki: Onlar insanlar ve Hac için vakit ölçüleridir."*[1040]

Selef uleması da, Kur'an'ın bu emrine titizlikle sarılmış ve gereksiz soru ve cevaplardan kaçınmıştır. Konu ile ilgili olarak çağdaş alim *Yusuf el-Kardavi,* şu hatırasına yer vermektedir. "Bir gün camide vaaz ederken bilgiçlik taslayan birisi vaazımı keserek şöyle bir soru yöneltti: "Üstad! *Hz. Musa* 'nın kız kardeşinin ismi nedir?" Kendisine şöyle dedim: İsmini ne yapacaksın? Yoksa, onunla evlenmek mi istiyorsun? İsmi *Meryem, Mariye,* veya *Zuleyha* olduğunu düşün, bu sana neyi kazandıracaktır? Allah kıssasını vahyederken onun ismini zikretmedi. Hz. Peygam-

---

[1037] Kadir, 96/1.
[1038] Kehf, 17/36.
[1039] Zuhruf, 43/71.
[1040] Bakara, 2/189.

ber de bu konuda bir şey açıklamadığına göre, detaya inme uygun olmaz."[1041]

Bu bağlamda çağdaş müfessir *İzzet Derveze* de şunları söylemektedir: "Bazı kıssaların detaylarını, asıl olarak neyin kastedildiğini belirlemeye çalışmak. Örneğin *Firavun* banedanından iman eden kişinin ismi, kurbanlık hayvanın mahiyeti, *Yusuf*'un satın alınmasında kullanılan dirhemler, *Musa*'nın uğratıldığı eziyetler, *Süleyman*'ın ifriti, *Salih*'in devesini boğazlayan kişi, *Yusuf*'u satın alan ve karısı, *Eyyüb*' un hastalığı, *Ashab'ı Kehf*'in isimleri. Bu çerçevede bir takım rivâyetler ve açıklamalar aktarılmış ki bunların tamamına yakını zorlama, çelişki, tahmin, tuhaflık gibi özelliklere sahiptir.[1042]

Belkıs tahtının büyüklüğü hakkında ortaya konulan görüşler de tahminden öteye geçmez. Zira Kur'an sadece "büyük taht" olarak ondan bahseder.[1043] *Belkis*'in *Hz. Süleyman*'a gönderdiği hediyenin türü de Kur'an'da belirtilmemiş, sadece "hediye" olarak geçer[1044] Onun altın, cevher, silah veya başka tür hediye olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. *Musa-Hızır* kıssasında çocuğun kendisiyle öldürüldüğü söylenen silahın cinsini beyan eden görüşler de bu kabilden dayanaksız haberlerdir. *Hz. Nuh*'un boğulan eşi ve oğlunun isimleri israiliyattan öteye geçmez Araplar, Kenaniler boğulan oğlun nesli diye zaman zaman rencide edilmişlerdir.[1045]

İlgili örnekler

1. "*Allah, süresi gelen hiçbir canı ertelemez. Allah yaptıklarınızı haber alandır.*"[1046]

Münafikun Sûresi Kur'an'ın altmış üçüncü sûresi olduğundan Hz. Peygamber'in ömrünü ortaya koymuştur."[1047]

[1041] Kardâvî, *el-Fetvâ*, Mısır, 1993, s. 48.

[1042] Derveze, İzzet Derveze, *Kur'an-ı Mecid*, age., s. 206.

[1043] Neml, 27/23.

[1044] Neml, 27/35.

[1045] Bk, Şevkanî, *Fethu'l-Kadir*, Beyrut, 1993 (Dipnot), 1/720.

[1046] Münafikun, 63/11.

[1047] Suyutî, *el-Iklil*, s. 13.

2. *"Çocuk şöyle dedi: Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum, bana kitap verdi ve beni peygamber olarak görevlendirdi. Doğduğum gün de öleceğim gün de tekrar dirileceğim gün de esenlik banadır."*[1048] Üç âyet, 33 kelimeden oluştuğundan, Hz. İsa'nın ömrünü ortaya koymaktadır.[1049]

2.5. Tahrifçi Tasavvur Alanı

Tahrifçi tasavvur tüm tefsirlere aynı oranda yansımamıştır. Söz gelimi bazı tefsirlerin büyük bölümü tahriften oluşurken bazısında bu oran minimum seviyesindedir. Örneğin *İmam Şafiî, Mukatil b. Süleyman*'ın (v.150/766) tefsiri hakkında Allah onun canını alsın demiştir."[1050] *Ahmed b. Hanbel*'e, *Kelbî*'nin (v. 146/763) tefsiri sorulunca "hepsi yalandır" demiş. *el-Hatib*, konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: "Hatadan hali bir tefsir bilmiyorum."[1051] Bununla beraber, isabet edip etmeme konusunda tüm tefsirleri aynı kategoride değerlendirmemek gerekir. Sözgelimi *Taberî*, (v.224/825) ve *İbn Kesir* (v.774/1372) tefsirlerindeki rivâyetlerin senetlerindeki ricali cerh ve tadile tabi tutarlarken, *Râzî* ve *Hâzin* (v.741/1340) tefsirlerinde aynı yöntemi uygulamamışlardır. Tefsirler üzerinde yapılacak genel bir değerlendirmede, aynı hatanın birçoğunda yapıldığı görülecektir. Misal olarak 'Garanik' olayı, Hz. Peygamber'in sihirlenmesiyle ilgili rivâyetler, dünyanın dönmediği, gereksiz ayrıntılara girme vb. konuları tefsirlerin ekseriyetinde görmek mümkündür.

Bazı tefsirlerde tahrifçi tasavvur örneklerini münferit olarak serpiştirilmiş olarak görmekteyiz. Bu bağlamdan olmak üzere, "*Bilmiyorsanız zikir ehlinden sorun*"[1052] âyetini, birçok cemaat "kendi liderlerine uyma" şeklinde tefsir ederken, "*O'na (yaklaşmak için) yollar arayın*"[1053] âyetini de bazı kesimler, *mürşid* olarak tefsir etmişlerdir. Sapmacı tasavvurda, günahkarlar "*Arsızlık*

[1048] Meryem, 19/30-33.
[1049] Zerkeşî, *el- Burhân*, a.g.e., 2/181.
[1050] Ebu Şehbe, *el-İsrâiliyyât*, age., s. 145.
[1051] Sebt, *Kavâid*, age., 1/199.
[1052] Nah, 16/43.
[1053] Mâide, 5/35.

yaptıklarında Allah bize emretti"[1054] âyetini öne sürerek, yaptıkları suç ve günahları Allah'a nispet etmeye çalışmışlar ve "Allah dileseydi yapmazdık, bizi engellerdi, her şey O'nun takdir ve emriyledir, her şeyi yaratan O'dur" demişlerdir. "*Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: 'Allah dileseydi ne biz, ne de babalarımız o'na ortak koşardık; hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Bunlardan öncekiler de bizim azabımızı tadıncaya kadar böyle yalanlamışlardı. Onlara de ki:İlim denilecek bir şeyiniz var mı ki, bize çıkarasınız? Siz sadece bir zannın ardından gidiyorsunuz ve siz yalnızca atıp tutuyorsunuz* "[1055] âyeti, bu iddianın sadece bir hezeyan olduğunu beyan etmektedir. "*Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardımı emreder, çirkin işleri fenalık ve azgınlığı da yasaklar....*"[1056] "*Şeytan, size fakirliği vad eder ve hayasızlığı emreder*"[1057] âyetleri, hem Allah Teala'ın hem de şeytanın neler emrettiğini sarahaten açıklamaktadır. İddialar iftiradan başkası değildir. Allah Teala, kendilerine nerede ve ne zaman sıraladıkları emirleri vermiştir?

Tahrifçi tasavvurcular, "*İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın.*"[1058] âyetini, kötü amel ve eylemlerine alet ederler. Şöyle ki: Helal-haram tanımayan, insanlar arasında haramı, etnik ayrımcılığı yayan bazı örgüt ve kuruluşlar âyeti kendilerine basamak yapmakta, faiz, şans oyunları, uyuşturucu madde ve beyaz kadın ticareti, dolandırıcılık, soygun ve hırsızlık için yardımlaşmanın âyetin gereği olduğunu söylerler. Bu iddia, leşe konmak ya da soygun için aralarında sözleşen çete ve kurtların yardımlaşmasını hatırlatmaktadır. Âyetin, "*günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın*" bölümü yardımlaşmanın olmayacağı yerlere de açıklık getirmiştir.

Tahrifçi tasavvur,"*Ey iman edenler, faizi kat kat yemeyin.*"[1059] âyetini şöyle anlamlandırırlar: Allah Telala faizin düşük ve nor-

---

[1054] A'râf, 7/28.
[1055] En'âm, 6/148.
[1056] Nahl, 16/90.
[1057] Bakara, 2/268.
[1058] Mâide, 5 /2.
[1059] Âl-i İmrân, 130.

malini değil, çok yüksek olanını haram kılmıştır. Aynı kesim, faizin sözgelimi, %5, yüzde %10'una cevaz vermiş, faizin devletler arasında değil, sadece bireyler arasında haram olduğunu savunmuştur.[1060] Bu yorumla Kur'an'da en ağır/büyük günahlardan olan faizin sadece kak-kat olanın haram olduğu sonucuna varırlar. İddialarının aksine; ayet faiz oranıyla ilgili değildir, cahiliyet döneminde uygulanan bir durumu hatırlatmaktadır. Şöyle ki; "Bunca zulüm yapmayın" cümlesinden "az zulüm yapabilirsiniz" anlamı çıkmaz. Müfessir *İbn Âşur*, içki yasağında olduğu gibi, faizde de Kur'an'ın tedrici bir yol takip ettiğini savunur.[1061] *"Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve eğer gerçek inananlar iseniz faiz hesabından kalan miktarı almaktan vazgeçin. Eğer böyle yapmazsanız, o halde Allah ve O'nun elçisi tarafından bir savaş açılacağını bilin. Eğer tevbe ederseniz, ana paranız sizindir. Ne haksızlık etmiş, ne de haksızlığa uğramış olursunuz"*[1062] âyetleri her türlü faizi yasaklamıştır.

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygamber'e ve sizden olan buyruk sahiplerine de itaat edin..."[1063] âyeti, sarahaten kimlere itaat edileceğini beyan ettiği halde, tahrifçi tasavvur sahipleri, âyeti despot idarecilere itaat edilmesini, yaptıkları her çeşit zulüm ve hukuk ihlallerine boyun eğilmesine basamak kılmaktadırlar. Âyetin emrettiği itaatin boyutları gâyet açıktır. Şöyle ki; Allah ve Resûlü'ne yapılacak itaat mutlaktır, sınırlı değildir, âyette herhangi bir kayıt yapılmamıştır. İdarecilerin itaati ise *sizden* ifadesiyle sınırlandırılmıştır. Buna göre, itaat edilecek buyruk sahiplerinin Müslüman olmaları gerek, itaatte Allah ve Resûlü'ne isyan söz konusu olmayacak, insanlar meşru ölçülerde kendilerine itiraz edebilecek. Zira, yaratıcıya isyan olan yerde yaratılan itaat söz konusu olmaz.

Kısacası; verilen emirler,

a) Vahye muhalif olmayacak,

[1060] Bk. Hâidi, *Tasvibatün fi Fehmi'l-Kur'an*, s. Beyrut, 1988, s. 188.

[1061] İbn Âşûr, *Tefsir*, age., 3/219.

[1062] Bakara, 2/278-279.

[1063] Nisâ, 4/59.

b) Adalet esas alınacak,

c) İnsanlara isyan emredilmeyecek.

"*Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et...*"[1064] Gâyet sarih olan bu âyet, bağlam ve maksadı dışında kullanılmaktadır. Şöyle ki: Münker ve günah işleyenlere ses çıkarma, doğruya davet etme, günah işlenen meclislerde hazır bulunmama *hikmete* aykırı hareketler olarak algılanmakta, onlara daveti götürenler de hikmetle muhalefet etmekle itham edilmektedirler. Oysa hikmet, daveti terk etmek değil, bilakis akıl ve ilimle münasip sözü münasip zaman ve münasip yöntem ve ölçüde muhataba aktarmaktır.[1065]

Tahrife medar olan âyetlerden bir tanesi de, "*Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin*"[1066] âyetidir. Bilinçli veya bilinçsiz olarak ayetle davetçilerin önüne set çekilmektedir. Cebriyeci bir yaklaşımla âyet; "Sen kendine bak, Allah'ın hidâyet etmek istemediği kişileri sen mi hidayete erdireceksin, vazgeç bu sevdadan, olanlar Allah'ın iradesiyle gerçekleşmektedir" şeklinde yorumlanmaktadır. Cebriyeci anlayışın aksine, âyet hidâyetin Allah Teala'nın elinde olduğunu davet ve tebliğ etmenin ise insanın sorumluluğu kapsamında olduğunu belirtmektedir. Tohumu toprağa atmak, sulamak, gübrelemek, havalandırmak kulun görevleri kapsamındadır, onu yetiştirmek, bereketlendirmek ise Allah'a aittir. Cehd ve gayret kuldan başarı ve muvaffakiyet ise Allah Teala'dandır. *"Kendilerine açık deliller gelmiş ve peygamberin hak olduğuna şahitlik etmişken, imanlarının arkasından nankörlük edip inkara sapan bir milleti, Allah nasıl başarılı kılar? Oysa Allah, zulmedenler topluluğunu başarılı kılmaz"*[1067] âyeti kimlerin hidâyete ermeyeceğini belirtmiştir. Peygamberlerin öncelikli vecibeleri davettir, davetin yararı olmasaydı emredilmeyeceklerdi.

[1064] Nahl, 16/125.

[1065] Bk. Halidî, *Tasvibât*, s. 110.

[1066] Kasas, 28/56.

[1067] Âl-i İmrân, 3/86.

Bazı çevrelerce *derma* denilen cilt hastalığını gidermek için *"İşi sıkı mı büktüler, fakat işte sıkı büken Biziz"*[1068] âyeti okunmaktadır. Âyet, müşriklerin desise ve komplolarını söz konusu etmektedir, ciltçilikle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Kimileri, *"Gücünüz yettiğinizce takvaya sarılın"*[1069] âyetini öne vererek, dini vecibeleri ihmal ederler, haramları çiğnerler. "Allah Teala, gücümüz nispetinde vecibeleri yerine getirmemizi emretmiştir" derler. *"Ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkup gerektiği gibi sakının ve kesinlikle Müslüman olarak can verin!"*[1070] âyeti takvanın nasıl olması gerektiğini beyan etmektedir; yani, takva neyi gerektiriyorsa o biçimde davranmanız gerekir. İslamî vecibeleri yerine getirmek kişilerin isteğine bırakılmamış, vahiyle tespit edilmiştir. *Gücünüz yettiğince* ifadesi, kişinin gücü üzerine çıkmamasını hatırlatmaktadır. Günlük vecibelerde bu ilahî ölçü göz önünde bulundurulacaktır. Şöyle ki: Mesela, kişi ayakta namaz kılamıyorsa, otururak, otururak kılamıyorsa yatarak namaz kılacak. Keza, yolculukta oruç tutamayan ruhsatlardan yararlanacak. *"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."*[1071] âyeti de aynı manayı ifade etmektedir.

Tahrifçi tasavvur sahipleri, *"İman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'biz Hıristiyan'ız' diyenleri bulursun"*[1072] âyetini, işgalci ve emperyalist güçlere desteğin meşruiyeti için delil göstermeye çalışmaktadırlar. Âyetin söz konusu ettiği topluluk; yeryüzünde kibirlenmeyen, Kur'an dinlerken gözyaşı döken, Kur'an'ın hak olduğunu fark eden ve *Allah'ım iman ettik bizi şehitlerden kıl* diyen kesimdir. *Seyyid Kutub*'un da dikkat çektiği gibi, âyeti bağlamından koparmadan ele almamız gerekir. Aksi halde, tarih boyunca Haçlı seferlerinin İslam topraklarında gerçekleştirdiği katliamları göz ardı etmemiz gerekecek.[1073]

[1068] Zuhruf, 43/79.

[1069] Teğâbun, 64/16.

[1070] Âl-i İmrân, 3/102.

[1071] Bakara, 2/286.

[1072] Mâde, 82.

[1073] Bk. Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an,* Beyrut, 1993, 2/967.

"Şüphesiz iman edenler; Yahudilerden Hıristiyanlardan ve Sabilerden de Allah'a ve ahiret gününe iman edip salih amel işleyenler için Rableri katında mükafatlar vardır"[1074] âyetini tahrifçi bir yaklaşımla anlamlandırılıp, *Yahudi* ve *Hıristiyan*ların kurtuluşta olduğu ve cennete girecekleri iddia edilmiştir. İlahiyatçı *Yaşar Nuri Öztürk* şöyle der: "Bu âyetlerin beyanına göre ebedi kurtuluşun üç temel şartı vardır. 1-Allah'a iman, 2-Ahirete iman, 3-Barışa yönelik hizmetler sergilemek. Âyetlerin açık beyanlarına göre bu üç şartı taşıyanlar ister Müslüman olsun ister *Yahudi* ister *Hıristiyan* ister *Sabii* olsun ölüm sonrası kurtuluşu elde ederler."[1075]

Kur'an, peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmamış ve birini inkâr etmeyi, hepsini inkâr etmek olarak kabul etmiştir. "*Onlar ki Allah'ın elçilerini inkâr ederler. Allah iman edip Resûl'ü inkâr etmek suretiyle Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler. 'Kimine inanırız kimini inkâr ederiz.' derler. İkisinin arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."*[1076] "*Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa hiç kuşkusuz iyiyi ve güzeli bulmuş olurlar. Eğer sırt çevirirlerse mutlaka anlaşmazlık içerisindedirler.*[1077] *"Kim Allah ve Resûlü'ne inanmazsa bilsin ki biz kâfirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır."*[1078] Bu ve benzer âyetler, gâyet açık bir ifadeyle mümin olmayı, Allah'ın rıza ve cennetini elde etmeyi, Allah ve Resûlü'ne iman etmeye bağlamaktadır.

Hz. Peygamber'e iman etmeden kurtuluş olmayacağını ifade eden birçok sahih hadis de bulunmaktadır: *"Allah'a yemin olsun, beni duyup da inanmayan Yahudi ve Hıristiyanlar cehennemliktirler."*[1079] *"Biriniz beni babasından çocuğundan ve tüm insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz."*[1080] Bu naslar-

---

1074 Bakara, 2/62.
1075 Öztürk, *Kur'an'daki İslâm*, s. 367.
1076 Nisâ, 4/150, 151.
1077 Bakara, 2/137.
1078 Fetih, 48/13.
1079 Müslim, İman, 69.
1080 Buhari, İman, 34.

dan da anlaşılacağı gibi, cennete girmek tüm semâvi kitap ve peygamberlere iman etmeye bağlıdır.

Bu izahlardan sonra tefsirinde ihtilaf söz konusu olan yukarıda geçen âyetin (Bakara, 2/62) tefsirini vermeye çalışalım: Önceki âyette, İsrailoğullarına verilen nimetlere karşılık onların nankörlük yapmaları nedeniyle Allah'ın onları zelil kılması ve onlara gazap etmesi ifade edildikten sonra bu âyette, Allah Teala, onların bulundukları durumdan nasıl kurtulabileceklerini beyan etmektedir. Allah Teala, kullarını sıkıntı ve çaresizlik içinde bırakmak istememektedir. Kurtuluş ve tövbe yollarının her zaman açık bulunduğunu beyan etmektedir. Bu davetini belirli bir kesime değil, tüm insanlık için kurtuluşun mümkün olabileceğini ve bunu da, Müslümanlar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve maddeye tapan müşriklerle örneklendirmektedir. Çünkü her dönemde dünyada yaşayanların büyük çoğunluğunu bunlar teşkil etmektedir. Âyette iman ve amel-i salih olduktan sonra isim ve adresin önemli olmadığı belirtilmekte ve üç önemli amelin gerçekleştirilmesi istenmektedir. Allah'a iman, ahirete iman ve güzel amel...

İnsanların yaptıkları ve bulundukları konum ne olursa olsun iman edip salih amel işledikleri takdirde Allah mükafatlarını verecektir. Bunlar ister *Müslüman,* ister *Yahudi,* ister *Hıristiyan,* ister *Sabii,* ister de müşrik olsun, hüküm değişmez. Âyet, Hz. Peygamber gelmezden önce temiz fıtratlarıyla iman edip, içki, *katl,* zina benzeri kötülüklere bulaşmayan *Kus b. Saide, Zeyd b. Amr* ve *Varaka b. Nevfel* gibi şahsiyetlerin yaptıklarının boşuna gitmeyeceğini belirttiği gibi, Hz. Peygamber dönemine ulaşmamış ve âyette geçen üç ameli işleyen *Yahudi, Hıristiyan* ve *Sabiilerin* yaptıkları amellerin Allah katında değerlendirileceği de belirtmektedir.[1081]

"*Allah yolunda harcayın ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınız güzel yapın; Allah güzel yapanları se-*

[1081] Bkz. İbn Âşûr, Tefsir, age.1/53; Mağniyye, *el-Kâşif,* 1/18. Candan, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nadenleri,* İstanbul, *2000, s.* 139.

ver."[1082] Bazı çevreler âyeti hak karşısında susmaya, hakkı ketmetmeye, tembelliğe, nemelazımcılığa alet edip, iyiliği emretmekten çekinirler, hatta iyiliği emredenleri fitne fesat çıkarmakla itham ederler, bunu yapmakla da Kur'an'ın emrini yerine getirdiklerini, başkalarını ise Kur'an'ı dinlememekle itham ederler. Güzeli, doğruyu, hakkı söyleyenleri kendilerini tehlikeye atmakla itham ederler, âyeti dalkavukluk, iki yüzlülük, zillet ve nifak için malzeme yaparlar. Bunlar; a)Âyeti, korkaklık, zillet ve suskunluk için basamak kıldıkları, b)İyiliği emredip kötülükten alıkoydukları, tebliğ, davet vecibeleri ihmal ettikleri için tahrife gitmişlerdir. Çünkü Allah Teala " *Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz;iyiliği emreder kötülükten sakındırır ve Allah'a iman edersiniz...."*[1083] buyurarak, İslam ümmetinin en bariz özelliğinin iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak olduğuna dikkat çekmektedir.[1084] Âyette iyiliği emretme ve kötülükten alıkoymanın imandan önce gelmesi de konuya ayrı bir önem vermektedir. Âyet, *infak*tan bahsetmektedir. İnfak Allah yolunda her türlü fedakarlık ve harcamayı kapsamaktadır. Allah yolunda can, mal ve söz ile çalışmaya dikkat çekmektedir. Allah yolunda vakit ayırma da *infak* kavramı kapsamındadır. Keza âyet, kişinin düşünce ve tasavvurunu vahiyle disiplin altına almasını gerekli kılmaktadır. Âyette geçen *ihsanda bulunun* ifadesi de Allah için takdim edilecek bir gayretin ihlas ve samimiyetle olması gerektiğine, yani hadiste de ifade edildiği gibi,*"Allah'ı görürcesine kulluk"*[1085] etmeye, cihad, tebliğ, infak, davet vs. vecibelerin *ihsan* derecesinde yerine getirilmesinin gereğine dikkat çekilmiştir.

Kısacası, âyetin verdiği mesaj şudur: Cihattan, infaktan, davetten, tebliğden, gerekli yerde hakkı söylemekten geri kalmak tehlikeye atılmaktır.

[1082] Bakara, 2/195.

[1083] Tevbe, 9/111, .

[1084] Bk. Âl-i İmrân, 3/110.

[1085] Buhari, İman, 37.

Yahudiler,"*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle aleme üstün kıldığımı hatırlayın.*"[1086] âyetini, dünyada sahnelediklerî vahşet ve teröre basamak yapmaya çalışmakta, kendilerinin üstün ırk olduğunu, diğer insanların ise kendilerine köle ve hizmetçe olduğunu iddia etmektedirler. *"Şunu da hatırlayın ki, bir vakit Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle imtihan etti. o, onları tamamlayınca Rabbi, 'Ben seni bütün insanlara önder yapacağım. 'buyurdu. İbrahim: 'Rabbim, zürriyetimden de yap' dedi. Rabbi ise: 'Zalimler Benim ahdime nail olamaz' buyurdu."*[1087] *"Ve o zaman Rabbin şu ahdi ilan edip buyurdu ki:Mutlaka kıyamet gününe kadar onlara hep o kötü azabı yapacak kimseleri gönderecek!"*[1088] *"Bunun üzerine sözleşmelerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkar etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve 'kalplerimiz kılıflı' demeleri sebebiyle, -doğrusu Allah, inkarları yüzünden onların kalplerini mühürlemiştir de onun için pek azı dışındakiler iman etmezler. Yine inkarları ve Meryem'e olan büyük bir iftirada bulunmaları, ve: "Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük." demeleri yüzünden. Oysa onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı. Onda anlaşmazlığa düşenler bundan dolayı şüphe içindedirler, o hususta tahmin peşinde gitmekten başka hiçbir bilgileri yoktur. Kesin olarak onu öldürmediler."*[1089]

Yukarıdaki âyetler, Yahudilerin en bariz özelliklerini ortaya koymaktadır. Âyette söz edilen üstünlük, *Hz. Musa*'yla beraber olan mümin cemaat hakkındadır. Allah Tela onları *Firavun* ve onun güruhuna üstün kılmıştır. Allah onları, iman, takva ve mücadelelerinden dolayı o dönemin en üstün topluluğu kılmıştı. "*Ne sizin kuruntularınız ne de Ehl-i kitab'ın kuruntuları (gerçektir) Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür*"[1090] âyeti de üstünlüğün adresini vermektedir.

[1086] Bakara, 2/47.
[1087] Bakara, 2/124.
[1088] A'raf,7/167.
[1089] Nisâ, 4/155-158.
[1090] Nisâ, 4/123.

"Ey kavmim! Allah'ın size(vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin."[1091] Yahudiler bu âyeti de öne sürerek *Filistin*'in Allah tarafından kendilerine tahsis edildiğini iddia ederler. Allah Teala, mukaddes toprağı yazdı, ancak mümin ve Salih; yani, İslam'a sarılan bir topluluğa yazmıştır. Onların muhalifleri inkarcı ve putçuydular. Yahudiler, salih kul ve *Yuşe b. Nûn* komutanlığında *Filistin*'e girdiler, *Kudüs*'te bir İslam devleti kurdular.[1092] *"Musa kavmine: 'Allah'ın yardımını ve lütfünü isteyin ve acıya tahammül edip dayanın. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. O'na kullarından dilediğini mirasçı kılar, mutlu son, Allah'tan korkanlarındır' dedi."*[1093] *"Biz de on yerde ezilmekte olanlara lütufta bulunmak, onları öncül rehberler yapmak ve onları varisler kılmak istiyorduk. Ve onlara arzda (yeryüzünde) hakimiyet verip Firavun, Hâmân ve ordularına korktukları şeyi, onların vasıtasıyla gösterelim."*[1094] *"Andolsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da yazmıştık ki: "Muhakkak yeryüzüne benim iyi kullarım varis olacaktır"*[1095] âyetleri Allah Teala'nın kimlere yardım ettiğini, kimlerin yardımı hak ettiğini göstermektedir.

"Ey iman edenler, siz kendinizi düzeltmeye bakın: siz doğru gittikten sonra öte taraftan sapıtanlar size ziyan dokunduramaz. Hepinizin varışı sonunda Allah'adır. O size neler yaptıklarınızı o zaman haber verecektir"[1096] âyeti, tembellik, pısırıklık ve acizliğe alet edilmektedir. Bu tahrifin neticesinde, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmak rafa kaldırıldı, ferdiyetçilik sosyal olmaya; inziva topluma katılmaya tercih edildi. *Bana dokunmayan yılan kırk yıl yaşasın* hezeyanı revaç buldu. Hezeyana göre, önemli olan insanın kendi nefsini kurtarmasıdır, akrabası, komşusu, milleti günah içinde boğulsa da önemli değildir. Bu anlayış sahibi, hem vecibeden kaçtığının hem de âyeti tahrif ettiğinin farkında değildir. Oysa *Hz. Ebubekir* de dikkat çektiği gibi âyet, iyi-

---

[1091] Mâide,5/21.
[1092] Bk. Hâlidî, *Tasvibât*, age., s. 141.
[1093] A'râf, 7/28.
[1094] Kasas, 28/5-6.
[1095] Enbiyâ, 21/105.
[1096] Mâide, 5/105.

liği emreden en önemli delildir. Âyet iki önemli konuya dikkat çekmektedir:

1. İnsanın iyiliği emretmeye yeltenmeden önce kendisini düzeltmeyi.

2. İnsanları davet etmeyi gerekli kılmaktadır. *Abdullah b. Mübarek*'in âyetle ilgili yorumu manidardır. Şöyle der: Siz Müslümanlar yek vücut olup dininize sarılırsanız inkarcı ve muarızlarınız size zarar veremeyeceklerdir."[1097]

Ülkemizde birçok mabedin mihrabında yazılan *"Zekeriyya onun yanına mabede her girdiğinde yanında bir rızk bulurdu"*[1098] âyetinde geçen *el-mihrab* kelimesi, *Hz. Meryem*'e tahsis edilen özel bir oda demektir. Tefsirlerde buraya merdivenle çıkıldığı kaydedildiğine göre en az ikinci kattaki bir oda olabilir. Buna göre âyette geçen *mihrap* camilerde kıble duvarlarının ortasındaki 'niş' değildir. Bu ikisi arasında sadece isim benzerliğinden başka hiçbir ilişki yoktur."[1099] Mihraplar kıble cihetini gösterdiklerinden oraya en uygunu *"Yüzünü mescidi haram tarafına çevir"*[1100] âyetidir.

Bazı yerlerde nazardan korunmak gayesiyle levhalarda, *"O inkar edenler zikri (Kur'an'ı) işittikleri zaman nerdeyse seni gözleriyle devireceklerdi"*[1101] âyeti yazılır. Oysa âyetin onunla herhangi bir alakası yoktur.

Bazı bölgelerde hayvan besleyicileri dışarıda hayvanların kurt, çakal vb. yırtıcı hayvanlar tarafından yenmemesi için "eş-*Şems"* Sûresi'ni okur veya okuturlar. Bu yaklaşımlar, insanları Kur'an'ın iniş gayesinden saptırmaktadır.

Sapmacı tasavvur sahiplerinden bazıları, "B*ana ve elçime inanın diye vahyetmiştim, "*[1102] *"Rabbin bal arısına vahyetti"*[1103]

[1097] Bk Hâlidî, *Tasvîbât*, age., s. 86.

[1098] Âl-i İmrân, 3/37.

[1099] Duman, *M.* Zeki, *Kur'an ve Müslümanlar*, Ankara, 1996, s. 247.

[1100] Bakara, 2/144.

[1101] Kalem, 68/51.

[1102] Mâide, 5/111.

[1103] Nahl, 16/68.

gibi âyetleri göstererek, "Allah bal arısına vahyediyor da, neden bize vahy edilmesin?" demektedirler.[1104]

2.5.1. Nesh

Tahrifçi tasavvurun görüldüğü alanlardan birisi "nesh"tir. Nesh, tahrifçi tasavvurun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Lügatte, kaldırmak ve izale etmek anlamına gelen[1105] neshin ıstılahı anlamı; şer'î bir delilin diğer şer'i bir delille kaldırılmasıdır.[1106] Tefsirde neshi kabul etmeyenler olduğu gibi, Kur'an'ın yüzlerce âyetinin mensûh olduğunu ileri sürenler de olmuştur. *Kılıç Âyeti* olarak niteledikleri; "*Haram aylardan çıkınca ortak koşanları nerede bulursanız öldürünüz*"[1107] âyetiyle üç yüz âyetin nesih edildiğini iddia etmişlerdir.[1108]

İbnu'l-Arabi de, "*Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın. Onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tövbe eder namazı dosdoğru kılar zekatı da verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Allah gafur ve rahimdir*" [1109] âyetinde geçen "haram aylar çıktığı zaman" ifadesinin 114 ayetin hükmünü nesh/geçersiz kıldığını söyler.[1110]

Tefsiriyle ün salan *Mahmud Âlûsî, Tevbe* Sûresi büyüklüğünde bir sûrenin indirilip sonra neshedildiğini iddia etmiş[1111] ve nesh konusundaki şu garip rivayete yer vermiştir: Hz. Peygamber, kendisine bir çok büyük sûrenin indiğini ancak onları unuttuğunu, hatırında tek bir âyetin kaldığını söylemiştir. *Âlûsi,* "*Yaşlı erkekle yaşlı kadın zina ederlerse ikisini de recmedin*" sö-

---

[1104] Bağdâdî, Ebu Mansû b. Tahir b. Muhammed, *el-Farku Beyne'l-Fırak,* Beyrut, 1990, s. 249.

[1105] İbn Manzûr, *Lisan,* 14/121.

[1106] Curcânî, *et-Ta'rifât,* age., s. 250.

[1107] Tevbe, 9/5.

[1108] Vezir, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el -Musaffâ fi Usuli'l-Fıkh,* Beyrut, 1992, s. 720.

[1109] Tevbe, 9/5.

[1110] İbnu'l- Arabi, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillah b. Ahmed, *Ahkâmu'l-Kur'an,* age, Mısır, ts., 1/102.

[1111] Âlûsi, *Tefsir,* age., 1 /350.

zünün anlam itibariyle muhkem, lafız itibariyle de mensuh olduğunu kaydeder.[1112] *Ahzab* Sûresi hakkında söylediklerimiz burada da geçerlidir.

Recmle ilgili rivâyet hakkında *Mevdudi* (özetle) şu değerlendirmeyi yapmıştır: Âyet olarak zikredilen rivâyetleri incelediğimizde, âyet olarak lanse edilen rivâyetlerin çok açık farklılıklarının ortaya çıkacağı görülecektir. Bazı rivâyetler *nekâlen* formuyla olduğu halde, bazılarında "*bimâ kadâyâ*" bölümü eklenmiştir. İbareye bakıldığında belagat ölçüsü o derece düşüktür ki, dil zevki Allah Teala'nın bu lafızları Kur'an'da indirdiğine bir türlü el vermemektedir. Hz. Peygamber'den bu âyetin(!) neshedildiğine veya Kur'an'dan çıkarıldığına ya da Kur'an'a yazılmasına dair hiç bir merfu(sağlam) rivâyet yoktur."[1113]

Kur'an'ın hiçbir âyeti kıyamete dek uygulanmaz anlamında değildir. "*Her haberin gerçekleşeceği zaman vardır, bunu sonra bileceksiniz*"[1114] âyetinin de işaret ettiği gibi, her âyetin uygulanacağı bir an ya da durum olur. İnsan bu gün düşünemediğini yarın düşünebiliyor, hatırına gelmeyen bir durumu sonradan hatırlayabiliyor, anlam veremediği bir müşkili çözebiliyor. *Muhammed Gazali* şöyle der: Önceleri "*Her insanın amelini boynuna dolamışızdır*"[1115] âyetini okuduğumda âyette geçen *tâir*'in bir güvercin veya karga olduğunu düşünürdüm, şimdi ise âyeti farklı olarak anlıyorum.[1116]

Neshe medar gösterilen "*Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldıracak ya da onu unutturacak olursak, o zaman ondan daha iyisini ya da(en azından) benzerini getiririz. Sen Allah'ın her şeye gücünün yettiğini bilmiyor musun?*"[1117] âyetinde geçen âyet ifadesi:

a) *Tevrat*ve *İncil*'in Kur'an'la neshedilmesi.

[1112] Âlûsî, *Tefsir*, agy.

[1113] Mevdudî, *Resâil*, age., 3/31, 32.

[1114] En'âm, 6/67.

[1115] İsrâ, 17/13.

[1116] Bk. Gazali, Muhammed, *Keyfe*, age., s. 32.

[1117] Bakara, 2/106.

b) Aynı şeriatta bir hükmün daha hayırlı bir hükümle kaldırılması.

c) Ebeveyne vasiyetin miras âyetleriyle ile kaldırılmasında olduğu gibi, aynı şeriatta bir hükmün kendisi gibi diğer bir hükümle kaldırılması anlamlarına gelir.[1118]

Neshi kabul edenler, âyette geçen *âyet* sözcüğünü, Kur'an'dan *âyet* olarak değerlendirmişlerdir. Neshi kabul etmeyenler ise; *âyet* lafzını, *risalet, mucize* ve *kevnî* âyet ile tefsir etmişlerdir. Onlara göre âyetin anlamı şöyledir: "*Biz herhangi bir peygambere bir mucize verir. Sonra mezkur mucizeyi tamamen kaldırır; başka bir mucizeyi de diğer bir peygambere verir veya eski peygambere verdiğimiz mucizenin tesirini unutturarak, yeni peygambere, risaletini doğrulayacak daha etkili veya en az onun kadar etki edecek bir mucize veririz. Allah'ın her şeye kâdir olduğunu bilmez misin?*"[1119]

Nesih çerçevesinde yapılan yorumların çoğunda isabet olmadığına inanmaktayız. Zira neshedildiği iddia edilen âyetlerin tatbik edileceği şartlar oluşabilir. Mensuh oldukları iddia edilen âyetlerin bir bölümü, güçsüz durumlarda sabır ve müsamaha göstermeyi emreden âyetlerdir. Nesh konusunda şu kurallara dikkat edilir:

1-Varsayımla nesih söz konusu değildir.2-Nesih, ancak emir ve yasaklarda olur, ihbari âyetlerde yani, akide ve tarihle ilgili âyetlerde nesh yoktur.3-Aynı konuda, iki defa nesih olmaz.4-Âyetlerde, asıl olan *muhkem* olmalarıdır.5-Herhangi bir illetten dolayı, bir zaman biriminde uygulanabilir bir hüküm, illetin kalkması neticesinde değişmişse, nesih söz konusu olmaz.6-Belli bir zaman veya herhangi bir gaye için varit olmuş bir hüküm, söz konusu gayenin kalkmasıyla nesih meydana gelmez.[1120]

Nesih konusunda, dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus da, fevri ve aşırı hareketlerden uzak durmaktır.

[1118] İbn Âşûr, *Tefsir,* age., 2/660.

[1119] Rıza, *Menâr,* age., 1/414, Mağniyye, *el-Kâşif,* age., 1/170, Ateş, Yece *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri,* İstanbul, 19981/215.

[1120] Sebt, *Kavâid, 2/*725-741.

Neshin vuku bulup bulmadığı üzerinde daha fazla tartışmaya girmeden neshi kabul edenlerin görüşlerini özet olarak vermek istiyoruz: Şöyle derler: Allah kullarını herkesten çok sevmektedir. Allah Teala'nın herhangi bir hükmü geçici olarak onlara emretmesi, onları eğittikten sonra fıtrat ve bulundukları ortama uygun olan yeni bir hükmü emretmesi maslahata aykırı değildir. Kaldırılan hükmün tilavet edilmesi de önceki durumu hatırlatmak içindir.

Konuyla ilgili bazı örnekler

1. "*İnsanlara güzel söz söyleyin.*"[1121] *İbn Hazm*, âyetin kılıç âyetiyle neshedildiğini savunmaktadır.[1122] Âyet, İslam ahlâkının cihanşümul bir özelliğini ortaya koymaktadır. İnsanlara güzelliği emreden çok sayıda âyet mevcuttur. Hz. Peygamber, İslâm'ın *güzel ahlâktan* ibaret olduğunu beyan etmiştir.[1123] Kur'an, kendisinin en büyük ilah olduğunu iddia eden *Firavun*'a bile güzellikle gidilmesini emretmişken, nasıl olur da bu davranış diğer insanlara gösterilmez.

2. "*Onların Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki onlar da bilmeyerek sınırı aşıp Allah'a sövmesinler*"[1124] "*Affı tut. İyiliği emret cahillere aldırış etme.*[1125] *İbn Hazm*, iki âyetin de, "Kılıç âyeti"yle nesh edildiğini söyler.[1126] Bu âyetlerde nesih söz konusu olmaz. Zira âyetler ahlâkî erdemleri emretmektedir;bu tür âyetlerin sayısı hayli fazladır.

3."*Biz İsrailoğullarından şöyle söz almıştık. Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz. Anaya-babaya, yoksullara, yetimlere, yakınlara iyilik edeceksiniz.*[1127] *İbn Hazm*'ın "mensûhtur" dediği bu âyet, Allah'a ibadeti, anaya-babaya, yetimlere, yoksulla-

---

[1121] Bakara, 2/83.

[1122] Bk. İbn Hazm Ebu Abdullah Muhammed *Marifetu'n'Nasihi ve'l- Mensûh*, Celâleyn kenarında, Beyrut, 1980, s. 227.

[1123] Ebu Davud, Sünnet, 14.

[1124] En'âm, 6/108.

[1125] A'râf, 7/199.

[1126] İbn Hazm, *Ma'rife*, age., s234.

[1127] Bakara, 2/ 83.

ra, yakınlara iyilikte bulunmayı emretmektedir ki saydığı konular İslam ahlâkının temel esaslarıdır.

4. *"Kuşkusuz ki insan hüsrandadır."*[1128] *İbn Hazm*, bu âyetin kendisinden sonra gelen âyetlerle neshedildiğini savunmuş.[1129] Kur'an'ın bir özeti mesabesinde olan *Asr* Sûresi'nin bir âyetinin neshedildiğini savunmak gerçekten gariptir. Hakkında, "Kur'an'da bu sûreden başkası inmeseydi insanlara yetecekti"[1130]denilen bir sûreyi mensûh göstermek garip bir iddiadır. Âyet, iman, amel, hak ve sabrı tavsiye etmeyenlerin hüsran ve ziyanda olduğunu işlemektedir. *et-Tin* Sûresi de *Asr* Sûresi'ndeki mesajın benzerini vermektedir. "*Tin ve Zeytun'a and olsun, Sina dağına and olsun. Şu güvenilir şehre and olsun. Biz insanı en güzel biçimde yarattık; sonra onu aşağıların aşağısına indirdik. Yalnız inanıp iyi işler yapanlar hariç.*"[1131] İstisna edatlarıyla nesih söz konusu olursa, Kur'an'ın çok az âyeti yürürlükte kalabilecektir.[1132]

5. *İbn Kesir, Nesefi ve Kurtubi*, "*Ahzab* Sûresi, *Bakara* Sûresi kadardı, bu günkü duruma gelinceye kadar Allah onu peyderpey neshetti "demişlerdir.[1133] *Ubey b. Ka'b*'dan gelen bu rivâyetin makbul bir tarafı yoktur. Zira Hz. Peygamber dışında hiç kimse, '*Şu sûre bu kadardı, nesh oldu, diğeri de şu kadardı nesh oldu*' deme yetkisine sahip değildir. Neshin gerçekleşebilmesi için nâsihin olması gerekmektedir. Rivâyetin sıhhati üzerinde ihtilaflar söz konusu olduğundan, tartışmalı bir rivayetin onlarca âyeti neshettiğini savunmanın bir izahı yoktur. *Ubey*'in rivâyetinin sıhhatinin ispatı halinde de nesh söz konusu olmaz. Çünkü *Ubey*'in bu görüşü, *Nisâ* ve diğer bazı sûrelerden bazı âyetleri içerik yönüyle *Ahzab* Sûresi'yle bir sayması ihtimalinden dolayıdır. *Ahzab* Sûresi'nde işlenen *Yahudi* ve münafıkların tavırları

[1128] Asr, 103/2.

[1129] İbn Hazm, *Marife*, age s. , 277.

[1130] İbn Kesir, *Tefsir*, age., 4/915.

[1131] Tin, 95/1-6.

[1132] Diğer örnekler için Bk. İbn Hazm, *Marife*, age., s. 215-278.

[1133] Bk. İbn Kesir, Nesefi ve Kurtubi tefsirlerinin, *Ahzâb* Sûresi tefsiri giriş kısmı.

diğer bazı sûrelerde de işlenmiştir. Kaldı ki Kur'an sûrelerinin tertibi konusunda sahabeler arasında farklı bir takım uygulamalar da söz konusudur. Sahabe, tabiin ve onlardan sonra gelen kuşaklar, Kur'an'ın elimizde mevcut olan mushaftan ibaret olduğunda ittifak etmişlerdir.[1134]

2.5.2. Yeni Bir Nesh Anlayışı

İslam literatüründeki *nesh* anlayışı dışında, günümüzde İslam toplumu yeni bir *nesih* anlayışıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu nesh, *Şafii, Râzî, Dihlevî* benzeri samimiyetlerinden kuşku duymadığımız ulema tarafından ortaya konulmamıştır. Her şeyi ile yeni olan bu neshin mimarları İslam karşıtı güçlerdir. Bu, anlayış, Emperyalizmin güdümünden kaynaklanan *ilgacı* bir nesih anlayışıdır. İlgacı ve toptancı olan bu nesh anlayışı, birçok yönüyle neshe benzemekle beraber, birçok yönüyle de ayrılmaktadır. Eskiden neshi savunanların İslam'a karşı gelme gibi herhangi bir art niyetleri yoktu. Sadece ulaşabildikleri bulguları ortaya koyar ve onlara göre hareket ederlerdi, İslâm'ı kendi arzularına göre uydurma gibi bir niyetleri yoktu.

Bu cümleden olmak üzere şu misaller verilebilir: Bu ilgacı neshin içinde, zekat vecibesinin vergilerle ilgası söz konusudur. Üretimi olumsuz yönden etkiliyor iddiasıyla namaz ve oruç vs. ibadetler nesh ediliyor. İçindeki tenyanın tıbbi müdahalelerle kaldırıldığı ve milli gelire katkı sağladığı gerekçesiyle domuz yetiştirme ve içki üretim ve tüketimi muhkem kalıyor. Keza, bu anlayışta, tevekkül; tembellik vesilesi, sebeplerden yüz çevirme; kader, cebriyecilik, zühd; fakirlik ve dünyadan yüz çevirme; ibadet de vicdan ve mabetlere hapsedilen mefhumlar olarak değerlendiriliyor. Allah katında geçerli tek din İslam, vicdanlara hapsedilmek suretiyle ruhbanlıkla özdeşleştiriliyor. Aynı anlayışta Kur'an'ın dünya hayatıyla ilgili; cihad, iyiliği emretme, beşeri münasebetler, ticaret, aile hukuku, eğitim vs. konuları ilga ediliyor. İlgacı nesh anlayışında zühd, dünyadan el etek çekme ve bir lokma-bir hırka anlayışına dönüşüyor. Erkeğin ev riyaseti; kadın

[1134] İbn Âşûr, *Tefsir*, a.g.e., 21/246.

hakları ihlali, latif cins olan kadını ikinci bir varlık göülüyor. Kader; cebriyecilik, fıkh; geçmişe bağlılık ve içtihattan yüz çevirme, taklid, aklı dondurarak düşünceye pranga vurma, Kur'an da; cin ve şeytanlardan korunma, teberrük gayesiyle mevlit, taziye ve düğün gibi yerlerde okumaktan ibaret sayılıyor.[1135]

2.5.3. "19 Sayısı Mucizesi" Hezeyanı

Tahrifçi tasavvurunun tipik örneklerinden birisi de "19 sayısı" saplantısıdır. *Hurufilik Sapması* çok eskilere dayanır. Kadim çağlardan beri özellikle *Yahudi* ve *Hıristiyan*lar arasında görülür.

Bu hezeyana saplananlar, *"Kim Kur'an'ı salt kendi görüşleriyle tefsir etse isabet de etse o hata işlemiştir."*[1136], *"Kim salt olarak Kur'an'ı kendi görüşleriyle tefsir etse cehennemdeki yerini hazırlasın."*[1137] hadislerine muhatap olmaktadır.

19 sayısı hezeyanın mimarı Amerikanlı mütenebbi/yalancı peygamber *Reşad Halife*'dir. Tamamıyla İslam dışı *Bahai* ekolüne ait olan bu saplantının Kur'an icazıyla hiçbir alakası yoktur. *Reşad Halife* ve müritleri bu hezeyanlarıyla yetinmediler. *Edip Yüksel*, Kur'an'ı 19 hezeyanına uydurmak istemiş ve bunun için Kur'an'da bazı tadilat ve değişikliklere ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Bu cümleden olmak üzere, *Yüksel, Tevbe* Sûresi'nin fazla yazıldığını, 128-129 numaralı son iki âyetin Kur'an'dan olmadığını sonradan ilave edildiğini ileri sürmüştür.[1138] Kur'an'ın 19 sayısı üzerine nazil olduğunu, *Rahim* sıfatının 115 yerde geçtiğini, tezine uymadığı için söz konusu âyeti reddetmiştir. Oysa *Tevbe* Sûresi'nin son iki âyeti de diğer altı bin iki yüz (6200)küsur âyet gibi Allah Teala tarafından Hz. Peygamber'e vahiy edilmiş, kendisi tarafında namaz vs. yerlerde okunmuş, ashabına okutmuş ve *Hz. Osman* dönemindeki binlerce sahabenin şahadetiyle Mushaflara konulmuştur.

[1135] Bk. Kardavî, *el-Müctema*, age., s. 76.

[1136] Ebu Davud, İlm, 5.

[1137] Tirmizi, Tefsir, 1.

[1138] Yüksel, Edip, *Notlar*, Gösterge Yayınları, İstanbul, ts, s. 46,

Reşad Halife, 1979 yılında *Kuveyt*'te 19 Mucizesi ve Kur'an konulu bir konferans verdi. Tezini 19 rakamı üzerine kuran *Halife, Besmele*'nin 19 harften ibaret olduğunu iddia etti. Oysa *Besmele* 19 harf değil, 20 harftir. Çünkü *Rahman* lafzındaki elif Kur'an nazmında yazılmadığı için hesaba katmamıştır. *Rahman* yedi harften oluştuğu halde "elif"i değerlendirmemiş ve altı harf olarak değerlendirmiştir.

Reşad Halife'nin *Bahailik* inancından etkilendiği aşikardır. Bahailik, kitabıyla, peygamberiyle, ahlâk ve yasalarıyla İslam karşıtı bir cereyandır. 19 rakamı bu cereyan ile özdeşleşmiştir. İnançları 19 üzerine bina edilmiştir. *Bahailik*'te, yıl 19 aydır, ay 19 gündür, yıl 361 gündür, oruç 19 gündür, günde 19 vakit namaz kılınır, yılda kılınan rekat sayısı 9x361=3249'dır. Kadının mihri en az 19, en çok 19x5=95 mıskal saf altındır. Ekolün kurucusu *el-Baba* lakaplı *Mirza Ali,* etrafına 18 kişi toplamış ve kendilerine *Hayy* demiş. *Hayy'ı* oluşturan harfler *Ebced* hesabıyla 18 etmektedir. *el-Baba* müritlerine davasına iman edenlerin listesini çıkarmalarını istedi. Her şahsı bir kapı olarak değerlendirdi. Her kapının 19 kişiden oluşması talimatını verdi. Her kapı 19 kişiden oluştu. Böylelikle bütün hareketleri 19 rakamı üzerine kurulmuş oldu. *el-Baba, el-Beyan* namıyla bir kitap telif etti, 19 bölüme ayırdı, her bölümü de 19 ayrı baba ayırdı. Böylece kitap 19'un kökü olan 361 bölümden oluştu[1139]

Edip Yüksel'in üstadı *Reşad Halife, ism* kelimesini 19 olarak ele almaktadır. Oysa 22 defa geçmiştir. *Lafz-ı Celal* olan Allah kelimesini 2698 olarak kabul eder. (19x142). Oysa *Lafz-ı Celal*'in 2697 defa geçtiği görülecektir[1140]

Aynı hezeyanın bilinçli olarak *Edip Yüksel* tarafından bilinçsiz olarak da "Kur'an Şifresi", "Kur'an'da Sayısal Mucize" şeklinde sürdürüldüğünü ve sürdürülmek istendiğini görmekteyiz.

Reşat Halife, Kur'an'ın nazil olan ilk âyeti *Alak* Sûresi'nin ilk âyeti olduğu hâlde, besmele olarak işlemeye çalışmış. Kur'an'ın anahtarı niteliğindeki *Fatiha* Sûresi neden 19 âyet değil de

---

[1139] Heyto, *el-Mucize*, a, g, e., s. 305.

[1140] Bk. Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, age, *Lafz-ı Celal*, md.

7'dir.? Tüm sûrelerin âyetleri niçin 19 ile bağlantılı değildir? Sözgelimi *Bakara* sûresi neden 286, *Âl-i İmrân* 200 âyettir. Neden Kur'an'ın son sûreleri; *İhlas*, *Felak* ve *Nas* sûreleri on dokuzun katları veya kare kökleri değildir? Allah *İsm-i Celali* on dokuz ile orantılıdır da neden mesela *Rab* sıfatı farklıdır? Kur'an'ın ifadesiyle, "*De ki: Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah gökte ne var yerde ne var hepsini bilir?*"[1141]

Muhammed Gazalî, 19 ve benzeri rakamlarla Kur'an'a mucizelik nispet etmek isteyenler hakkında şunları der: *Sayısal/ matematiksel* icaz saçma ve tuhaf bir yaklaşımdır. Bu konuda çalışanların ortaya koydukları rakamlar tamamıyla birbirini tekzip etmektedir. On dokuz sayısıyla ortaya çıkan zat tuhaf tezlerle ortaya çıkmıştır. Misal olarak, *Besmele*'yi bazı dayatmalarla on dokuz rakamına tutturmak istemiştir. Fakat heyhât! Nerede bu imkan. Zira on dokuzu bulması için *Besmele*'deki elifleri tamamıyla hazfetmekte ve şeddeli harfleri bir saymaktadır. Doğrusu bu Zat, bir takım cümle ve rakamlar ortaya koyarak komik duruma düşmüştür."[1142]

19 sayısı hezeyanı konusunda çağdaş alim *Yusuf el-Kardavî* de şunları demektedir: "*Reşad Halife*'nin hezeyanları ilmî gerçek olmaktan çok hurafe ve hezeyandır. Yazar, ilmi kendi arzu ve hobisine basamak kılmış, onunla sünnete gölge düşürmeye çalışmış. Allah'ın kelamını tahrif etmiş ve Kur'an'ı kendi görüş ve hevesine göre tefsir etmeye çalışmıştır." [1143]

Reşad Halife'nin herhangi ilmî bir delil ortaya koymadan hevâ ve arzusuna göre ortaya koyduğu hezeyanı yukarıda söylediklerimizden ibarettir. Bunu destekleyen ne bir âyet ne de sahih bir hadis bulunmaktadır. Müfessir ve tarihçiler arasında bu hezeyanı destekleyen kimseyi bilmiyoruz.

[1141] Hucurât, 49/16.

[1142] Gazalî, Muhammed, *Keyfe*, age., s. 141.

[1143] Kardavi, *Fetâvâ Muâsıra*, Beyrut, 1993, 2/151, 156.

2.5.4. Şifrecilik (Numeroloji)

Tahrifçi/sapmacı tasavvurlarından biri de *şifrecilik*tir. İnsanlık tarihin en eski yerleşim alanlarından birisi olan *Babil*'de ilk izlerine rastladığımız şifrecilik zaman içerisinde *Mezopotamya*'dan Mısır *İskenderiye*'ye, oradan da *Yunan* matematik ve felsefecileri aracılığıyla batıya taşındığını biliyoruz. Bu seyahat esnasında çeşitli değişimlere uğrayan bu sistem *Philon* ve *Phitaporas* elinde gelişimini tamamlamış, ardından İslam medeniyetinin batıyla karşılaşması aşamalarında tercüme faaliyetleriyle felsefe olarak İslam'a sızmış ve ikinci bir kabuk değişimin ide Müslümanlar elinde gerçekleştirmiştir.

Kur'an, *apaçık* ve *aydınlatıcı* bir kitap olduğunu ifade etmektedir.[1144] Sadece belirli kesimlerin ellerinde tuttukları anahtar(lar)la açılabilen, siyasi ve askeri şifreleri andıran bir dil ile inmemiştir.

Her ne kadar kendisine İslamî bir köken bulunmaya çalışılsa da bu çabaların pek isabetli temellere oturtulamadığı ortadadır. Ancak buna rağmen İslam içinde kendisine sağlam bir[1145] yer edinmiş olan Hurufilik bugünkü durumunu insanoğlunun kapalı ve gizemli görünen şeyleri ortaya çıkarma düşüncesine borçludur. Bugün modern dünyada doğaüstünün kalmadığı söylenemez. Günümüzün en büyük hastalığı, materyalizm veya bilimcilik değil zincirinden boşanmış spritüalitedir. "Gizem" her şeyi sarmakta, harabeye çevirdiği benim karanlık bölgelerine ve yerinden ettiği mantığın merkezine yerleşmektedir diyen *Henry Massis,* bugünün mitoslara açık olan özelde batı toplumunu, genelde ise bütün halkların gizem karşısındaki konumunu anlatmaya çalışmaktadır.

Son yıllarda *Şifrecilik* büyük yankı uyandırdı, medyaya konu oldu. Değişik platformlarda tartışıldı. Konuya saplananlardan biri de *Ömer Çelakıl*'dır. Kaleme aldığı çalışmanın Kur'an ilimlerine herhangi bir katkıda bulunmadığı, ticari kaygı taşıdığı şüphesi ortaya çıktı. Yazarın, ilahiyat ilimleri almamış olması kendi-

---

[1144] Bk. Âl-i İmrân, 3/184, Mâide, 5/15.

[1145] Bk. Kansızoğlu, Yakup, Şifreci Yanılgı, İstanbul, 2004.

sin çok bariz hatalara düşürmüştür. Kur'an'ın gaybî konularına "kehanet" demesi Kur'an literatürüne çok yabancı olduğunu ortaya koymaktadır.[1146] Şöyle der: "Çeşitli ezoterik bilgiler ve kahinlerin söyledikleriyle, bizim Kur'an'ı Kerim'den çıkarttığımız arasında büyük bir paralellik bulunmaktadır."[1147]

Kur'an'ın kâhin sözü olmadığı, vahiy olduğu vurgulandığı halde şifreci tasavvur sahibi bunu cüretle ortaya koymaktadır. Bu, şifreci tasavvur sahiplerinin *Reşad Halife*'den etkilendikleri kuşkusunu uyandırmaktadır. Şifreci tasavvurun sağlam bir temeli olmadığından şifreler birçok yerde tutmamaktadır. Şifreci tasavvur, eski kehanet ve Hurufilik tasavvuruyla özdeşleşmektedir. Ülkelerin fethi, helikopter, otomobil, telgraf, telefon, bilgisayar. Mesela yazar *Çelakıl*, "*Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka ilah yoktur. Nasıl oluyor da (tevhitten) yüz çeviriyorsunuz?*"[1148] âyetinin sûredeki sırasından hareketle otomobilin icat tarihi olan 1305/1887 yılını bulduğunu iddia ediyor.[1149]

Yazar'ın Kur'an'ın çözdüğünü iddia ettiği şifrelerinden bazıları şunlardı: *Helikopterin icadı, Telefonun icadı, Telgrafın icadı, Otomobilin icadı; 1999 Depremi tarih. 1996* ilk kopyalama tarihi *Edison*'un lambayı buluş tarihi... Yazar şifre ve tarih vermekle kalmıyor, genetik kodlarını ortaya koyuyor ve "Yunus balığının genetik kodu" örneğini veriyor. Yazarın formülü gerçekten ilginçtir. Şöyle diyor: Buluş ve sûre isimlerinden hareketle "Işık anlamına gelen *Nur* Sûresi'nde *Edison*'un lambayı bulduğu tarih çıkıyor. "

Serkan Tekin de *Kur'an'da Gizlenen Tarihler* konulu çalışmasında çok ilginç iddialarda bulunmuştur. Sözgelimi, 2005 tarihinde Mehdi'nin çıkacağını, 2006'da Mehdi'nin İstanbul'a gele-

---

[1146] Bk. Ömer Çelakıl, *Kur'an ve Şifre*, İstanbul, 2002, s. 71.

[1147] Çelakıl, *Kur'an ve Şifre*,, age., s. 281.

[1148] Fatır, 35/3.

[1149] Geniş bilgi için bkz. Doç. Dr. İsmail Karagöz, Diyanet Aylık Dergisi, Ocak 2003, s. 10-19.

ceğini, 2037'de *Deccal*'in ortaya çıkacağını; 2053'te *Yecüc* ve *Mecüc*'ün ortaya çıkacağını; 2003'te *Usame Bin Ladin*'in öldürüleceğini, 2004'de *Mısır-Suriye* savaşının çıkacağını iddia etmiştir. Beklenenler zuhur etmeyince yazar, kitabını internet sahifesinde kullanım dışı bırakmıştır.[1150]

2.5.5. Cifir Hesabı

Cifir, ebced, cemel veya cümmel olarak ifade edilen hesap ile Kur'an'ın bazı harf veya âyetleriyle rakamsal olarak anlam çıkarmaya çalışılmıştır. Buna göre Kur'an'ın bazı âyet ve harfleriyle bir takım hadise ve olaylar sembolize edilmiştir. *Cifir* hesabının *Cafer Sadık*'tan tevarüs yoluyla geldiğine inanılır. Mitolojiye göre peygamberimiz bu ilmi *Hz. Ali*'ye verdi. *Hz. Ali*'den *Zeynelabidin*'e, ondan *Muhammed Bakır*'a, ondan *Cafer Sadık*'a geçti. Bu ilim harflerin ilmidir. Bununla ta kıyamete kadar vuku bulacak olaylar bilinir.[1151]

Otorite bazı müfessirler, özellikle "Huruf-u Mukatta'a"yı işlerken, *Cifir* hesabı üzerinde durup onunla bazı hadiselerin tarihini belirlemeye çalışmışlardır. Bu müfessirler arasında örnek bağlamında *Taberî, Râzî, Beydâvi, İbn Atiye,* çağımız müfessirlerinden *Hamdi Yazır* zikredilebilir. Bu anlayışa göre sûre başlarındaki harflerle geçmiş ve geleceğin tarihi belirlenmiş ve insanlığa ömür biçilmiştir.

Kur'an'dan rumuz ve işaretlerle anlam çıkarmaya çalışmak tamamıyla Kur'an ve Sünnet dışı bir yöntemdir. Bu tefsir yönteminde ne dil, ne âyetlerin sibak- siyakı ne kelimelerin mecaz, hakikat, mefhum ve mantuk etimolojisi ne de sebeb-i nüzul ile herhangi bir bağlantısı vardır. Bu tür mitolojik yaklaşımlara karşı ciddi önlemler alınmalıdır. Zira bu yöntem, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmek için gönderilen Kur'an'ın hedefini saptırmaktır. Allah, kitabını fasih ve açık bir lisan olan Arapça olarak indirmiştir. *Cifir* yöntemi, ne Hz. Peygamber ne Ashabı

[1150] Bk. Serkan Tekin, *Kur'an-i Kerim'de Gizlenen Tarih,* İstanbul. Nokta Kitap.

[1151] Ateş, *İşârî Tefsir Okulu,* Ankara, 1974, s. 47.

ne de onlardan sonra gelen kuşaklar tarafından kabul görmüştür.[1152]

Cifir hesabını öne sûrenler, genel olarak şu garip rivâyeti naklederler. "Bir grup *Yahudi* Hz. Peygamber'e gelmiş ve ona "Elif, lâm, Mim" harflerinin *Cifir* hesabıyla yetmiş bir(71) tuttuğunu, dolayısıyla ömrü yetmiş bir(71)x yıldan ibaret olan bir dine nasıl girebileceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, tebessüm ederek diğer bazı sûrelerin başında geçen harflere dikkat çekmiştir."[1153]

İbn Kesir, bu rivâyet için 'zayıftır' ifadesini kullanırken, Cifir hesabı için de "kanatsız uçmak" ve " bilgisi insana verilmeyen bir konuda söz söyleme" olarak değerlendirdikten sonra şöyle der: Böyle zayıf bir rivâyet ile kesinlikle amel edilemez.[1154]

İmam Şâtibi de konuyla ilgili olarak şunları der: Bazı sûrelerin başında geçen harflerden kimilerinin bir takım garip manalar çıkardıkları görülmüştür. Savlarını güçlendirmek için de onu *Hz. Ali*'ye nispet ederler. Mezkur harflerle birtakım şifreleri çözmeye çalışırlar ve "Allah'ın muradı böyledir" derler. Oysa Kur'an bu tılsımları çözmekten uzak ümmi bir topluma inmişti. Bunları İslam'a mal etmenin hiçbir imkanı yoktur.[1155]

Cifir hesabına göre, elif'in karşılığı birdir. (Elif=1), bâ'nın ikidir (Be=2), cim'in de üçtür. (Cim=3). Bunlar niye 2, 4 ve 6 değillerdir. Bu değerleri koyan kimdir? Bunu ne akıl ne de mantık ile ispatlamak mümkündür. Selefî Müfessir *Şinkiti* bile bu saplantıdan nasibini alanlardandır. Kur'an'ın içerdiği ilimleri sayarken bunlar arasında *cifr* ilmini de saymış. Şöyle der: Sûre başlarındaki harflerde toplumların geçmiş ve gelecekleri, ne kadar yaşayacakları, dünyanın ömrü vs. konular yazılıdır."[1156]

[1152] Bk. Âlûsî, *Tefsir*, age, 1/37.

[1153] Şeyhzâde, *Hâşiye ala'l-Beydâvi*, 1/67; Yazır, *Tefsir*, age, 6/3956; *Beydâvi*; Nureddin Abdullah b. Ömer, *Envaru't-Tenzil*, Beyrut, 1990, 1/67.

[1154] İbn Kesir, *Tefsir*, age, 1/62; Ayrıca Bkz. Şevkaâî, *Feth*, age., 1/30, *Şihâb* , age., 1/ 220. Kardavî, *Fetâvâ, age.2/*, 162.

[1155] Bk. Şatibi, *el-Muvâfakât*, III, 297.

[1156] Şinkitî, *Adva'*, age. 3/ 256.

Cifir sapmasıyla ilgili örnekler

1. (Ha-Mim) (Ayn-Sin-Kaf)[1157]

İmam *Suyutî*, geçen harflere şu anlamların verildiğini nakleder:

(Ha): *Hz. Ali* ile *Muaviye* arasında geçen harbi,

(Mim): *Mervan* iktidarını,

(Ayn): *Abbasi* dönemini

(Sin): *Süfyan* İktidarını,

(Kaf): *Mehdi* liderliğini sembolize eder.[1158]

Ebu Müslim, bunlarla herhangi bir ilim iddia eden akılsızdır der."[1159]

2."*Elif, Lâm, Mim. Rumlar yenildi. En yakın bir yerde onlar bu yenilgilerinden sonra yeneceklerdir.*"[1160] *El-Habil*, geçen âyetleri referans göstererek Kudüs'ün beş yüz seksen altı(586) yılında fethedileceğini söylemiştir.[1161] Cifir hesabına göre, "Elif, Lam-Mim" harflerinin karşılığı yetmiş birdir. "Ğulibeti'r-rum" âyeti de cifir hesabına göre bini geçmektedir. Kudüs ilkin, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde fethedildi. Sonra tekrar haçlıların eline geçti, daha sonra *Hittîn* savaşında *Selahaddin Eyyubi* tarafından tekrar Müslümanların eline geçti. En son olarak da 1947'de tekrar *İsrail*'in eline geçti. Görüldüğü gibi cifir hesabıyla ortaya konulan tarihlerle Kudüs'ün kurtulması ile düşüşü arasında herhangi bir bağlantı yoktur."[1162]

3. *Yerküre, kendine has o müthiş sarsıntı ile sarsıldığı zaman.*"[1163] Âyet, h. 702 yılında meydana gelen depremi haber vermektedir! Ze: 700 + Elif: 2 :702

[1157] Şûrâ, 42/1-2.

[1158] Suyutî, *el-Itkân*, 2/52.

[1159] Suyuti, , a.g, y.

[1160] Rûm, 30/1-3.

[1161] Suyutî, *el-İtkân*, agy.

[1162] Hatib, Abdulkerim *el-Muhkem ve'l-Müteşâbihat* (makale), s. 226.

[1163] Zilzâl, 99/1.

4. *"Dereceleri yükselten, Arş'ın sahibi olan Allah, kıyamet günü konusunda uyarmak için kendi buyruğu ile vahyi kullarından dilediğine indirir."*[1164] *Cifir* hesabına göre, âyette geçen "refiu'd-derecât" kelimelerinin toplamı, bir yılın gün sayısı olan 360'tır.

2.6. Değişik Mezhep ve Ekollerden Sapmacı Tasavvur Örnekleri

2.6.1. Ehl-i Sünnet

Tahrifçi tasavvura en az bulaşan *Ehl-i Sünnet* mezhebi olmasına rağmen nadir de olsa eserlerinde bu tür tasavvur örneklerine rastlamak mümkündür. Bu örnekleri serdetmekle, alimlerimizi yermek veya onlara tan etmek, çalışmalarını hafife almak gibi bir niyetimiz olamaz. Kötü emelleri olan bir oryantalistin Müslüman alimleri eleştirmesiyle Müslüman bir araştırmacının Kur'an tefsirini yanlış, yersiz ve delilsiz yaklaşımlardan tasfiye etmeye çalışması arasında önemli fark bulunmaktadır. Ulemamız, yanlış yapanları ikaz etmek ve doğruyu söylemekten geri kalmamıştır. Sözgelimi *İbn Salah* (v. 643/1245), *Ebu Abdurrahman es-Sülemi*'nin tefsiri için şunu söylemiştir: "*Sülemi*'nin tefsir diye yazdığı birçok şeye *tefsir* diye inanmak küfürdür."[1165]

Önceden ifade edildiği gibi, müfessirlerimizin isabet edemedikleri bazı yorumları, yaşadıkları zamanın kültürüne bağlıyoruz. Onlar kendi dönemlerinin kültürlerinden etkilenerek kanatlarını ortaya koymuşlardır. İsabet ettikleri konular olduğu gibi, isabet edemedikleri konular da olmuştur. Zaten ulemamız, her fırsatta beşer olduklarını, dolayısıyla hata etmenin beşer sıfatı olduğunu ifade etmekten geri kalmamışlardır.[1166]

İlgili örnekler

[1164] Mü'min, 40/15.

[1165] Suyutî, *el-İtkân*, age., 2/50.

[1166] Bkz. Candan, *Kur'an Tefsirinde Sapma*, age.,s.16.

1. *Gazalî, "Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu verir."*[1167] âyetinin te'vili bağlamında şunları der: "Kim Allah'tan korkarsa Allah onu, şüphe ve meşakkatten kurtaracak bir çıkış yolu bahşeder, eğitim görmeden, ilim ve deneyim olmadan beceri verir."[1168] Kur'an ve hadislerde ilmin çalışma ve gayretle elde edilebileceğini ifade eden yüzlerce nass bulunmaktadır. *Kehf* Sûresi'nde geçtiği gibi,[1169] *Hz. Musa*'nın, *Salih Kul Hz. Hızır*'dan ilim öğrenmek için sefere çıkması, hadis usulü kitaplarında, *er-Rihle fi Talebi'l-Hadis/Hadis öğrenmek gayesiyle yapılan seyahatler* ilim için gayret göstermenin önemi ve gereğini ifade etmektedir. "*Talim görmeden alim olamazsın.*"[1170] hadisi de ilmin ancak kendi yöntemiyle elde edilebileceğini göstermektedir.

4. *Râzî, "Dileseydik herkese hidâyet verirdik."*[1171] âyetinin tefsiri bağlamında şunları der: "Allah kafirin iman etmesini dilememiş, sadece ondan küfrü murat etmiştir."[1172] *Râzî*'nin bu tevili Kur'an ve aklı selime muhaliftir. Zira, bu yoruma göre inkâr edenlerin ceza görmeleri zulümdür. Allah Teala kitap ve elçilerini insanların iman etmesi için göndermiştir. "*Allah kullarının küfrüne razı olmaz.*"[1173] "*Allah Size küfrü fıskı ve isyanı çirkin gösterdi.*"[1174] Allah kullarından iman etmelerini dilemeseydi neden peygamberler gönderecekti?

2.6.2. Aşırı Sûfiyye

Allah'ın rızasını kazanmak, iki dünya saadetini elde etmek, nefsi temizlemek, ahlâkı tasfiye etmek, zühdü elde etmek ve dünyevileşmeye karşı koyma gayesiyle ortaya çıkan Sûfiyye'nin ahlâk alanında çok önemli hizmetleri olmakla beraber, Kur'an'ı

[1167] Talak, 65/2.
[1168] Gazalî, *İhyâ*, age., 3/20.
[1169] Bk. Kehf, 18/ 60-82.
[1170] Dârimî, Mukaddime, 29.
[1171] Secde, 32/13.
[1172] Râzî, *Tefsir*, 9/144.
[1173] Zümer, 39/7.
[1174] Hucurât, 49/7.

anlama bağlamında bazı tahrifçi tasavvur örnekleri sergilemişlerdir.

Sûfiyye'nin yaptığı tahrifçi tasavvurdan örnekler

1. Sapmacı tasavvur bağlamında ulaşabildiğimiz en ilginç örneklerden birisi de; *Şeyhu'l-Ekber* olarak bilinen *Muhyiddin Arabî* (v.638/1240)'nin, *"İsrailoğullarını denizden geçirdik. Fakat Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Denizde boğulacağını anlayınca Firavun, 'gerçekten, İsrailoğullarının inandığı Tanrıdan başka Tanrı olmadığına inandım ve ben de Müslümanlardanım' dedi. Ona, 'şimdi mi? Daha önce baş kaldırmış ve bozgunculardan olmuştun' dendi. Senden sonrakilere ibret olsun diye bugün senin cesedini çıkarıp atacağız. Gerçekten insanlardan çoğu âyetlerimizden habersizdir."*[1175] âyetleri bağlamında sergilediği tasavvurdur. Özetle şöyle demektedir: "Ye's halinde bile olsa, Allah Teala, zorda kalıp kendisine yönelen birinin iman etmesini reddetmekten münezzehtir. Boğulma esnasında *Firavun*'un Allah'a yönelmesinden daha muazzam bir şey düşünülebilir mi? Allah Teala, "*Darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren kim?*"[1176] âyetiyle kendisine yalvarana karşılık vereceğini ve sıkıntısını gidereceğini beyan etmiştir. Tüm bunlar; **Firavun'un iman ettiğini ve boğulduğu için şahadet mertebesine ulaştığını gösterir."**[1177]

Âlûsî, İbn Arabî'nin görüşlerini aktardıktan sonra fâsit olduğu kadar garip de olan bu te'vil konusunda şunları der: "*Firavun*'un imanı kabul edilmediği için küfür üzere öldüğüne delalet eden âyetler sarih ve kesindir. Onlardan bazıları şunlardır: "*Karun, Firavun ve Haman'ı da (helak ettik.) Andolsun Musa onlara açık delillerle geldi. Fakat onlar o yerde büyüklük taslayıp âyetlerimizi kabule yanaşmadılar. Nitekim hepsini günahlarıyla yakaladık. Onlardan kiminin üstüne taş yağdıran bir fırtına gön-*

[1175] Yûnus, 10/90, 92.

[1176] Neml, 27/62.

[1177] Bk. İbn Arabi, Muhyiddin, *Fusûsu'l-Hikem, Beyrut 2002*, Âlûsî, *Tefsir*, age., 9/187.

derdik. Kimini korkunç bir ses yakaladı. Kimini yere batırdık, kimini de boğduk"[1178] âyetleri *Firavun*'un küfrünün devam ettiğini, "*Nihâyet onu Firavun ailesi aldı ki kendilerine bir düşman ve başlarına dert olsun*"[1179] âyeti de *Firavun*'un *Musa* (a.s)'ya ezeli bir düşman olduğunu göstermektedir. "*İsrailoğullarını denizden geçirdik. Fakat Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip ettiler. Denizde boğulacağını anlayınca Firavun 'Gerçekten İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına inandım ve ben de Müslümanlardanım' dedi*"[1180] âyetinde geçtiği gibi, *Firavun*, İsrailoğullarının inandığından başka Tanrı olmadığına inandığını söylemiş, bununla da neye iman ettiğini ifade etmiştir. Allah'a iman ettiği kabul edilse bile, *Hz. Musa*'ya iman etmediği kesindir. Böyle bir imanın yetmediği konusunda ulema müttefiktir. Zira bir insan binlerce defa Allah'a inandığını söyler, elçisine inanmazsa imanı makbul olmaz."[1181]

2. *İbn Arabî*, "*Biz de bugün seni bedeninle bir tepeye atacağız ki, arkandan geleceklere bir ibret olasın! Ne var ki insanların birçoğu âyetlerimizden cidden gaflettedirler*"[1182] âyetinin te'vili bağlamında da şunları demektedir: "Allah Teala, *Firavun*'un bedenini bu dünyada koruduğu gibi ahiret azabından da korumuştur. *Firavun* hem manen hem hissen kurtulmuştur." [1183]

3. Sufiyyeden *Abdurrahman Dâyet*, "*Ey iman edenler, kafirlerden yakınlarınızda olanlarla çarpışınız ki onlar sizde çetin bir kuvvet olduğunu bilsinler...*"[1184] âyetinin te'vili bağlamında şunları demektedir: "Kafir nefse muhalefet etmek suretiyle onunla çarpış. Çünkü nefis seni Allah'ın yolundan alıkoymaktadır. Ona muhalefet etmekle azim ve sebat göster[1185]

[1178] Ankebut, 29/39-40.
[1179] Kasas, *28/8.*
[1180] Yûnus, 11/90
[1181] Âlûsî, *Tefsir*, a.g., e., 11/187-188.
[1182] Yûnus, 10/92.
[1183] İbn Arabi, *Fusûs, age. s.* 212.
[1184] Tevbe, 9/123.
[1185] İbn Sâlim, *Kadiyye*, age., 2/293.

4. *"Bir vakit Havariler; "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi? demişlerdi."*[1186] *Beydâvî*, Sûfiyyenin âyette geçen "mâide" kelimesini "irfan hakikatleri" olarak tevil ettiklerini nakletmektedir.[1187]

5. Sufiyye, "*Tâlut askerlerini yürütüp çıkarınca dedi ki: Allah sizi bir ırmakla deneyecektir. Kim ondan içerse benden değildir.*"[1188] âyetini şöyle tevil etmiştir: "Allah, bu âyetle dünyayı misal vermiştir. Dünya nehirdir. Nehirden içen dünyaya meyletmiştir. İçmeyen ise isabet etmiştir. Sadece bir yudum alan ihtiyacı kadarını almış ve isabet etmiştir[1189] Kur'an, *bir lokma bir hırka* anlayışını reddetmiş, yer ve gökteki tüm nimetlerden yararlanıp dünyadan nasibimizi almamızı emretmiştir.[1190] Nitekim Hz. Peygamber mal talebinde bulunan bir sahabiye, "*Allah'ım onun malını ve çocuklarını çoğalt.* "[1191] diye dua etmiş, mal hakkında da; "*Güzel mal iyi insan için ne kadar güzel!*"[1192] buyurmuştur.

2.6.3. Mu'tezile

Mutezile, İslâmî Konuları aklın ışığında temellendirmeye çalışan itikadî bir ekoldür. İslam'ı savunma bağlamında akla gereğinden fazla önem vererek aklı nasların önüne çıkardığından, hem akide de hem de Kur'an'ı tasavvur konusunda hatalara düşmüştür.

1. *Mu'tezile, "Allah Musa'ya kelam söyledi."*[1193] âyetinde geçen *teklim/konuşma* ifadesinin "*kelm/yaralama*" kökünden geldiğini savunmuş ve âyetin, "*Allah Teala, mihnet tırnakları ve imtihan pençesiyle Musa'yı yaraladı*" şeklinde yorumlamıştır. *Zemahşeri'nin, "tefsir bidati"* olarak nitelediği bu yorumu aynı mezhebi

---

[1186] Mâide, 5/112.
[1187] Bk. Beydâvi, *Tefsir*, age. s. 137.
[1188] Bakara, 2/249.
[1189] Sebt, *Kavâid*, age., 1/ 246.
[1190] Bk. Kasas, 28/77.
[1191] Muslim, Fedâili's-Sahâbe, 141.
[1192] İbn Hanbel, *Müsned*, 4/197.
[1193] Nisâ, 4/164.

paylaştığı Mutezile müfessirlerinden aktarır.[1194] Bu yorumun hem akıl hem de dil kurallarını dışladığı açıktır.

2. Mu'tezilî bazı müfessirler, "*Yüzler vardır ki o gün parıldayacaklardır. Rablerine bakacaklardır*"[1195] âyetini tefsir ederken, *nâzire/bakan* kelimesini *sevap* olarak yorumlamışlardır.[1196] Keza, âyette geçen *ilâ* cer harfini *âlâ'/nimetler* kelimesinin müfredi olarak değerlendirmişlerdir. Âyet'e, "*Onlar Rablerinin nimetini bekleyeceklerdir.*" anlamını vermeye çalışmışlardır.[1197] Bu yorum da yanlıştır. Zira, *Ru'yetullah,* mütevatir derecedeki hadislerle sabit olmuştur.[1198] Kaldı ki, dil yönü ile *nazire* kelimesini *sevap* kelimesiyle tefsir etmek de mümkün değildir.

2.6.4. Şia

Şia, imametin nass ve tayinle *Hz. Ali*'yle çocuklarına ait olduğunu savunan mezheptir. Akidede olduğu gibi, Kur'an tasavvurunda da saplamalara gitmiştir.

1. *Şia, "Firavun'a git, çünkü o azdı"*[1199] âyetinde geçen *Firavun*'u *kalp* ile yorumlamıştır. Bu yorum, hem Kur'an'ın nazmı hem de dil açısından mümkün değildir.[1200]

2. *Mehdi* lakabıyla meşhur *Şiî* hükümdar *Ubeydullah*'ın Afrika'yı fethettiği sırada *Kutametü* Kabilesinden *Nasrullah* ve *Fetḥ* adlarında iki yardımcısı vardı. "*Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman...*"[1201] âyetinden hareketle zaman zaman kendilerine şöyle derdi: "*Sizler Allah'ın Nasr Sûresi'nde kastettiği şahsiyetlersiniz.*" Hükümdar *Ubeydullah,* Kur'an metni üzerinde tahrifat yapma cüretini de göstermişti. Şöyle ki, "*Siz, insanlar için ortaya*

[1194] Zemahşerî. Ebu'-l -Kasım Muhammed, b. Ömer *el-Keşşâf,* Tahran, ts. 1/624.

[1195] Kıyamet, 75/22, 23.

[1196] Bk. Beydâvî, *Tefsir,* age., *s.* 442.

[1197] İbn Âşûr, *Tefsir,* 1/31.

[1198] Buhari, Mevakit, 16; Müslim, İman, 302; Tirmizi, Cennet 15; İbn Mace, Mukaddime, 13.

[1199] Tâhâ, 20/24.

[1200] İbn Âşûr, *Tefsir,* age., 1/31.

[1201] Nasr, 110/1.

çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz." [1202] âyetinde geçen كنتم */küntüm/idiniz* kelimesini çıkarıp kendi kabilesinin ismi olan "*Kutametü*" kelimesini yerleştirmeye girişmişti.[1203] Bu tasavvurun makul bir yönü bulunmamaktadır. Zira *Ubeydullah*'ın iddiasına göre, güya Allah Teala, Resûlü'ne şöyle vahiy etmiş: *"Ey Muhammed, senin vefatından iki yüz yıl sonra "Nasrullah" ve "Feth" adında iki şahısın gelmesiyle insanlar fevç-fevç İslam'a gireceklerdir. Bundan dolayı sen de Allah'ı tesbih et ve istiğfarda bulun !"*

2.6.5. Hariciler

Hariciler, İslam ümmeti'nin kanını helal gören, Müslümanlara kılıç çeken, onları tekfir eden aşırı bir ekoldür. Hariciler, peygamber(ler)in bile zulüm yapabileceğini söylediler. Akl-i selimin kabul etmeyeceği teviller yaptılar. Haricilerden *Meymun el-Acredi,* Kur'an'da sarahaten geçmediği için kişinin kendi çocuklarının kızlarıyla evlenmesinin caiz olduğunu savundu.[1204]

Hariciler, "Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, kesinliklere karınlarına sadece bir ateş yerler ve yarın çılgın bir ateşe yaslanırlar"[1205] âyetini öne sürerek, yetim malından iki kuruşluk mal yiyen birinin ateşlik olduğunu, yetimi öldürene ve karnını yarana ise bir günah olmadığını savunmuşlardır. [1206]

2.6.6. Felsefeciler

Filozoflar, eşyanın hakikatini öğrenmek gayesiyle ortaya çıkan topluluktur. Bazı filozoflar, Kur'an tefsirinde *Arapça* kurallarıyla izahı mümkün olmayan birtakım sapmacı tasavvurlar ortaya koymuşlardır. Kur'an'ın avamın anlamaktan aciz kaldığı remizlerden ibaret olduğunu, cin ve şeytanların duyguların idrakinden gizlenmiş kötü ruhlar olduğunu belirterek şöyle demiş-

---

[1202] Âl-i İmrân, 3/110.

[1203] Kâsimi, *Tefsir,* (Mukaddime), 1/64

[1204] İbn Sâlim, *Kadiyye,* age., 2/39. Geniş bilgi için bkz. Akl, Nasır b. Abdulkerim, *el-Havâric, Evvelu'l-Fıraku Fi Tarihi'l- İslâm,* Riyâd, 1998.

[1205] Nisâ, 4/10.

[1206] İbn Cevzi, *Telbisu İblis,* Beyrut, 1987, s. 95.

lerdir: "*Melekler, göklerin yıldızlarıdır. Cennet, gök tabakalarını, cehennem de Ay tabakasını sembolize eder.*" [1207]Bu cümleden olmak üzere *İbni Sina,* cehennemin yedi kapısıyla cennetin sekiz kapısını *havass-ı hamse/beş duyu* olarak yorulmamış, [1208] vahyi de, faal akıl vasıtasıyla ilimlerin Hz. Peygamber'in kalbine aktarılması olarak tanımlamıştır.[1209]

Râzî, filozoflardan buna yakın bir tanımı nakletmiş ve bu tanımın İslam'a nispet edilemeyeceğini söylemiştir.[1210]

İhvân-ı Safâ, melekler hakkında şöyle demiştir: "Krallar Allah'ın yeryüzündeki halifeleri olduğu gibi, yıldızlar da Allah'ın gökyüzündeki melek ve halifeleridir."[1211] Keza, cenneti, ulvî alemdeki cisimlerle, cehennemi de süflî alemdeki cisimlerle te'vil etmiştir.[1212]

Hz. Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın *İran*'dan felsefeyle ilgili bazı eserlerin İslam coğrafyasına taşıma talebini reddetmiş ve onları imha cihetine gitmiştir. [1213]

Bazı filozofların yaptığı fâsit/indî tevil örnekleri

1. *İbni Sina,* "*Gerek cinlerden gerekse insanlardan olsun.*" [1214]âyetinde geçen "*cin*" kelimesini "*gizlenmek*", "*insan*" kelimesini de "*ünsiyet*" olarak, [1215] "*Üzerinizde on dokuz (bekçi-melek) vardır.*"[1216] âyetinde geçen "*melek*" ifadesini de latif ve manevi kuvvet olarak, [1217] "(*Kur'an'ın aslı*) *Levh-i Mahfuz'dadır.*"[1218] âye-

---

[1207] Benzer yorum ve tasavvur örnekleri için bkz. Âl-i Selmân, *Kütübun Hazzare Minhe'l-Ulema,* Beyrut, 1995.1/76. Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi,* 2/36-37.

[1208] Bk. İbn Sina *Resâil,* Hindistan, 1908, s. 132.

[1209] Bk. İbni Sina, *Risaletun fi İsbâti'n-Nübüvveti ve Tevilu Rümüzihim* , İstanbul, ts, s. 84.

[1210] Râzi, *Tefsir,* 20/148.

[1211] Bk. İhvan-ı Safâ *Resâil,* Mısır, 1928, 1/98.

[1212] Bk. İhvân-i Safâ, *Resâil,* 1/91.

[1213] Bk. İbn Haldun, *Mukaddime,* 2/603.

[1214] Nâs, 114/6.

[1215] Bk. İbn Sina, *Câmiu'l-Bedi'* İstanbul, 1917, s. 28.

[1216] Müddesir, 74/30

[1217] Bk. İbn Sina, *Resâil, s.* 131.

[1218] Burûc, 85/22.

tinde geçen "*Levh-i Mahfuz*" u da "*ulvî nefis*" olarak tasavvur etmiştir[1219]

2. *İbn Rüşd*, "*Biz emaneti göklere yere ve dağlara sunduk da onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar.*"[1220] âyetinde geçen "*emânet*" kelimesini "*sağlam tevil*" olarak tevil ettiği halde, insanlara doğru te'vili söylemenin gerekli olmadığını söylemiştir.[1221]

Bu tür sapmacı tasavvurları İslam akidesi ve Kur'an dili *Arapça*'yla izah etmek mümkün değildir. Bu yorumlar *Batınî* sapmalardır. *Aşırı Sûfiyye*, felsefi ekoller ve *Batıniyye*'de ortak payda, hepsinin rumuz ve işaretlerle hareket etmeleridir.

2.6.7. Meâlciler

Sünneti dışlamakla meşhur mealci grup, çok garip ve *Arapça* dil kurallarıyla izahı mümkün olmayan tasavvur örneklerini sergilemişlerdir.

1. Meâlciler, "*Hamd, o gökleri ve yeri yaratan ve melekleri ikişer üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediği kadar artırır. Gerçekten Allah, her şeye gücü yetendir.*"[1222] âyetinin namaz rekatlarını tayin ettiğini iddia etmişlerdir. Oysa bu tevil, aklıselimin asla kabul etmeyeceği bir yorumdur. Âyetin namazla yakından uzaktan bir ilgisi yoktur. Âyet meleklerin yaratılışından bahsetmektedir.[1223]

2. Sünnet karşıtı çağdaş yazar *Muhammed Refiuddin*, "*Her şeyden iki çift yarattık ki düşünesiniz.*"[1224] âyetini öne sürerek, ikindî namazını inkâra kalkışmış ve tezini şöyle savunmuştur: "*Allah her şeyi çift yaratmış. Akşam yatsıyla çifttir. Keza sabah da öğleyle çifttir. İkindî ise eşsiz yani tek kalmaktadır.*"[1225]

[1219] Bk. İbn Sina, *Risâle*, s. 85.

[1220] Ahzâb, 33/72.

[1221] Bk. İbn Rüşd, *Faslu'l- Makâl*, age., s. 35; Geniş bilgi Bk. Levh, *Cinâyet*, age., *s.* 477.

[1222] Fâtır, 35/1.

[1223] Bk. Hâdım, Hüseyin İlahî Bahş, *el-Kur'aniyuyyan*, Tâif, 1989, s. 379.

[1224] Zâriyât, 51/49.

[1225] Hâdım, *el-Kur'aniyyyûn, s.* 376.

3. Çağdaş mealci Hint asıllı *Hoca Ahmeduddin*, "*Hüküm ancak Allah'ındır.*"[1226] âyetini öne sürerek, sünneti şirkin tezahürü olarak değerlendirerek şöyle demiştir: "İnsanlar, şirki yansıtan birçok yöntem geliştirmişlerdir. Sünnete ittiba da bunlardan birisidir. İnsanlar sünnete ittiba bahanesiyle şirkin her çeşidine bulaşırlar."[1227]

[1226] Yûsuf, 12/67.

[1227] Hâdım, *el-Kur'aniyyûn*, age., s. 219.

III. Bölüm:

KUR'AN'LA İLETİŞİM TASAVVURUMUZ

Kur'an'ın yegâne hakiki tefsiri hayattır, zamandır. Hz. Peygamber'in hayatı işte buydu.

Aliye İzzet Begoviç

Giriş

Kur'an hayat bahşeden bir kitaptır, O, her zaman ya kalbimizde ya dilimizde ya da hayatımızdadır. O, hayat programımızdır. Ona göre hayata bakarız. Akidemizi, ibadetimizi, hukukumuzu ona göre tanzim ederiz. Bu nedenle sık sık onunla iletişim kurmamız gerekir. Ulema bu konuya eğilmiş ve onunla iletişim kural ve adabını ortaya koymuştur. Kur'an sıradan bir kitap değildir. Bu nedenle onunla iletişim kurmak onunla yaşamak, ondan yararlanmak diğerler metinlerle iletişim kurmaktan farklıdır.

Kur'an'ın yegane hakiki tefsiri hayattır, o hayatta huzur var, mutluluk var, Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu yaşam örneği vardır. Kur'an'la hayat sürdürmek Allah'la beraber olmaktır. O'nu okuyan Allah'la sohbet etmektedir. Çünkü Kur'an, O'ndan, O'nun sıfatlarından, fiillerinden, razı olduğu ve olmadığı konulardan bahsetmektedir. Bir bakıma Kur'an'dan uzak durmak hayattan uzak durmaktır, ondan yüz çevirmek yaratılış gayesinden rehber ve kılavuzundan yüz çevirmektir.

Kur'an hayattır, içinde bidat, hurafe bulunmayan, kalpleri, akılları dirilten, cehalet ve hurafelerden kurtaran, içinde izzet, yücelme olan bir hayattır.

3.1. Kur'an'ın Hayata Müdahalesi

Kur'an inşa ederek hayata müdahale etmektedir. Kur'an, yeni zihin, yeni insan, yeni toplum ve yeni bir dünyayı hedeflemektedir. Hz. Peygamber 23 yıl süren peygamberlik döneminde bu inşayı gerçekleştirmek için gece-gündüz çalışmış hayatıyla insanlara örnek olmuş, On üç yıllık *Mekke* döneminde insanların zihin ve inançlarını tevhid ve vahiy üzerine inşa etmiş, Medine dönemindeyse milletlerarası ve insanlar arası muamele ve davranışları Kur'an öğretileri üzerine inşa etmeyi başarmıştır.

"Ey iman edenler! Hep beraber barışa/esenliğe girin!"[1228] *"O Allah ki ümmilerin arasından kendilerinden olan bir elçi göndermiştir ki ümmilere Allah'ın âyetlerini okuyor, onların zihinlerini temizliyor ve onlara kitabı ve bilgeliği öğretiyor. Bundan önce ümmiler/Araplar apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı."*[1229] İlk âyet, Kur'an'ın müdahale ettiği yerlere dikkat çekmektedir. İnsanları inanç, eğitim, hukuk, ibadet vs. konularda vahiy atmosferine girmelerine davet etmektedir. Diğer âyet ise, Kur'an'ın nüzulünden önce, *Arap* toplumunun içerisinde bulunduğu sapma hatırlatılmakta ve Kur'an'ın hayatı nasıl yeniden inşa ettiğine dikkat çekilmektedir. Konuyla ilgili olarak *Mustafa İslamoğlu*'nun değerli mülahazalarını aktarıyoruz: "Bu inşa süreci sonunda elde edilmek istenen amaç şudur: İnsan merkezli bir hayat. İman merkezli bir insan. Bilgi merkezli bir iman. Hakikat merkezli bir bilgi. (...) Dörtlü inşa sürecinden geçirerek inşa etmiştir:

1. Vahiy, çoğunlukla içini boşaltıp yeniden anlam yüklediği kelime ve kavramlarıyla muhataplarının tasavvurunu inşa etmeyi amaçlamıştır. Büyük-küçük (ekber-esğar), iyi-kötü (maruf-münker), hayat-ölüm (hayat-mevt), kazanç-kayıp (fevz/necat-

[1228] Bakara, 2/ 208.

[1229] Cuma, 62/ 2.

husran), kâr-zarar (ribh-hasâra), değerli-değersiz (a'lâ-ednâ), bilgi-cehalet (ilm-cehl) bunlardan bazılarıdır. İnsan, hayatı bu kavramlarla algılar.

2. Vahiy, önerme ve hükümleriyle muhataplarının aklını inşa etmeyi amaçlar. Mesela *"düşmanlık, yalnızca zalimleredir."*[1230] *"Allah, kendisi için merhameti prensip edinmiştir."*[1231] *"İnsan başıboş yaratılmamıştır."*[1232]

3. Vahiy, örnek olarak anlattığı şahsiyetlerle muhataplarının şahsiyetini inşa etmeyi amaçlar. Başta "örnek" olduğu dile getirilen *Hz. İbrahim* ve Hz. Muhammed olmak üzere, atıf yaptığı tüm peygamber ve salih insanları, muhatabının inşa etmek istediği şahsiyetine model olarak sunar.

4. Vahiy ancak bütünsel bir okuma ve derin tefekkür sayesinde ulaşacağımız maksat ve ruhuyla, hayatı inşa etmeyi amaçlar.[1233]

Kur'an, 23 yıllık bir zaman biriminde inmiştir. Âyetler inerken bir toplumu da inşa ediyordu. İnsanların itikadî, ahlâk ve ekonomik yönlerini de düzeltiyordu. Allah Teala bir defada Kur'an'ı indirebilirdi. Ancak O, Kur'an'la bir toplum inşa etmeyi hedefliyordu. İnsanların, zihin, düşünce ve inançlarını vahiyle inşa etmek istiyordu. Kur'an, insanların hayatını düzenlemeyi hedefledi, kendilerine şeref ve izzet yollarını gösterdi. *"Andolsun ki, size öyle bir kitap indirdik ki, bütün şanınız ondadır; hala akıllanmayacak mısınız?"*[1234] Sık sık kendilerine "ey kullarım", "ey iman edenler", "ey insanlar" diye hitap etti, hayat verecek konuları işledi. *Aliye İzzet Begoviç* şöyle der: Kur'an edebiyat değil, hayattır, dolayısıyla ona bir düşünce tarzı değil, bir yaşama tarzı olarak bakmağa başlar başlamaz güçlük ortadan kalkar ve yanlış intibalar da değerini kaybeder. Kur'an'ın yegane tefsiri hayat

---

[1230] Bakara, 2/ 193.

[1231] En'âm, 6/ 12.

[1232] Kıyamet, 75/ 36

[1233] İslamoğlu, Mustafa, Hayatın *Yeniden İnşası İçin*, İstanbul, 2001, s. 33-34.

[1234] Enbiyâ, 10.

olabilir ve bildiğimiz gibi Hz. Muhammed'in hayatı tam buydu."[1235]

Kur'an herhangi bir yönetim biçimini önermez, yönetimin adalet ve istişare esasına dayalı olmasına dikkat çeker, zulmü, despotizmi ve aşırılığı reddeder. Peygamberlerin idaresinden örnekler verir. İnanç ve yönetimde baskı ve zorlamayı yasaklar. Kur'an, sunduğu inanç, ibadet ve muamelede dengeli ve mutedil bir yöntem önerir. Dünya ve ahiret, ruh ile madde arasında dengeyi sağlamak ister.

Kur'an'ın hedeflediği ve inşa ettiği toplum, Hz. Peygamber'in hayatında kendini bulan toplumdur. İnsan toplumları arasında, insanın insana boyun eğmediği bir toplum... Orada hakim ve mahkum, idareci ve halk; bütün insanlar, sadece Allah'a ve O'nun vahyine boyun eğerler. Onlar; ister yöneten olsun ister yönetilen; yalnız ve yalnız Allah'ın ve dininin hükümlerine göre hareket ederler. Hakimler hakimi olan alemlerin Rabbi Cenab-ı Allah'ın huzurunda; gönül huzuru, kalb sükûneti ve bağlılık içerisinde eşit olarak ayakta dururlar.[1236]

İnşa için atılması gereken ilk adımlar, Kur'an'ın "ölüler kitabı" olmaktan çıkarılıp "diriler kitabı"na dönüştürülmesi, sesini dinlemekle yetinmeden, anlamını öğrenmek ve hayata müdahale etmesini sağlamaktır. Kur'an, hayata müdahale ederken statükoyu doğru ve yanlışıyla toptan red ve yok etmek yöntemini izlemez. Yanlışları ayıklayıp en doğruyu alır. Bu, Kur'an terminolojisinde iyiliği almak ve kötülüğü reddetmek olarak tanımlanır.

Kur'an hayata müdahalesi ve onu inşa etmesinde tedrici yöntemi uygular. Bu anlamda Kur'an *rönesansımızdır*. Rönesans XV. yüzyılda başlayarak İtalya'da daha sonra da Avrupa'da ortaçağdan sonra hümanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klasik ilk çağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımıdır.[1237] Kültürümüzde ise Kur'anî rönesans ifadesinin mimarı *Nurettin*

[1235] İzzet Begoviç, Ali, *Doğu ve Batı arasındaki İslam*, Çev: Salih Şaban, İst, 1987, s. 22.

[1236] Kutub, *Fi Zilâl*, 1/209.

[1237] Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, ilgili kelime.

Topçu'dur. Topçu, *Yarinki Türkiye* adlı eserinde konuyu uzun uzadıya ele alır. Ezcümle bizi kendimize ulaştıracak olan müşterek değerleri, biz kendimizde yaşatacak kuvvetleri nerede bulacağız? "Ben seni uzaklarda ararken, sen kendi evimde idin!" Bizi yaşatacak olan kuvvetleri (...) kendi içimizde aramanın sırası gelmiştir. Ona göre, Onuncu asırda *Harran*'da doğan İslam Rönesans'ı, ahlâki feyzini, İslam'ın özü halinde Hz. Muhammed'in samimi yolunda vermiştir.[1238]

Topçu, daha İslam'ı ilk günlerinden başlatarak ele aldığı Rönesans'ı Hulefa-ı Raşidin ile başlatır. "Birer ahlâk dahisi olan halife *Ebubekir* ve *Ömer*'den sonra Kur'an'ı sıralayıp tam metnini ortaya koymak gibi bir rönesans hareketinin başlangıcını hazırlayan ruh ve haya dolu *Hz. Osman*, şakiler tarafından şehit edilince, kılıç ve şiddet, ihtiras, bu rönesansın henüz açılmakta olan kapısını kapattı.[1239] *Topçu*, yapmayı özlediği rönesansın basamaklarını açıklar. Üç basamağın birinci ve ilk basamağında Kur'an vardır. Birinci basamak: ilkin, her ilahi harekete başlangıç olacak aşkın, yepyeni bir neşvenin doğması lazımdır. Zira, onsuz hiçbir ruh hareketi yoktur. Bu ruh hareketi bir felsefe sistemi olacaktır. Evvela kainatta yerimizi tayin etmek, hayatın kıymetine dair bir fikir edinmek ve sonsuz istikbale ait ideali ortaya koymak icap edecektir. Garb'ın, *Sokrat*'tan işe başlamasına karşılık, biz Kur'an'dan işe başlamalıyız. Rönesansımızın ilk ve ana kaynağı Kur'an'ı Kerim olacaktır. Adlandırdığım üç ana dava, insanın kainattaki yeri, hayatın kıymeti ve akıbetimizin davası, Allah'ın kitabında, bizim için gerçekten hayrete değer bir hale şekline ulaşmış bulunuyor. Üçüzlü hakikat olan ilim, sanat ve ahlâkın ondaki bu kökleri, ebedi yaşayacak hikmetler halindedir. Hoca, Kur'an'ı okuyor, lakin bilmiyor.(...) Bu ezber okuma hastalığına veda edip bir kere de yirminci asırda, Kur'an'ın bütün halinde, bir sistem olarak anlaşılması lazımdır.(...) bu sonuncuları anlayış ve metotlarıyla birleştirip, Kur'an'ı tahlil ettikten sonra, bu tahlilin unsurlarıyla, bir kainat metafiziği ve insan fel-

[1238] Bk. Bedir, Ahmed, *Yitik Masumiyet*, İstanbul, 2003, s. 240-241.

[1239] Nurettin Topçu, *Yarinki Türkiye*, İstanbul, 1999, s. 54.

sefesi yapmak. İşte, Rönesansçımızın ilk müjdecisi bunu yapan bahtiyar olacaktır! ..."[1240]

Ulema, Kur'an'ın hayatı bağlamında, meclislerin Kur'an'la açılıp, Kur'an'la kapatılması gerektiğini belirtmektedirler. Her meclisin konusu ne ise onunla ilgili âyetler tercih edilir.[1241]

Kur'an'ın hayata müdahalesiyle tevhid, irfan ve erdem üzerine kurulan bir medeniyet getirdi. Kur'an, değerin ırk, bölge ve kanda değil takvada olduğunu ilan etti. Dünyevileşmenin istilasına uğramış insanoğlunun kalbini, ruhunu paklayacak formüller sundu. Kur'an eşsiz bir toplum inşa etti. İnsanların özgürlüğü, saygınlığı, haysiyeti, mülkü sadece Allah'ın kefalet ve hükmünün altında olduğu bir toplum inşa etti. Kimsenin zan ile tutuklanmadığı, kimsenin evinin duvarına tırmanılmadığı, kimsenin kimseye tecessüs edemediği, kimsenin kanının heder olmadığı, işlenen suçun misliyle ödettirildiği bir toplum. Her ferdin bütün hukukunun sadece yargıcın iradesine, akrabasının arzusuna, yakının himayesine değil, Allah'ın ahkamına bağlı olduğu bir toplum. Eşitlik ile kesin adalet temelleri üzerine oturduğu gibi, şûrâ, yardımlaşma ve nasihat temelleri üzerine kurulan bir toplum.

Kur'an, dilimize, edebiyatımıza da müdahale etti, ediplerimize, şairlerimize yön verdi, onlar, ondan ilham aldılar, yazı ve şiirlerini Kur'an'la süslediler, ondan âyetler iktibas ettiler.

Bu müdahaleden örnekler:

Mehmet Akif Ersoy:

Cihan kanuni sa'yin bak nasıl bir hisle mün'kadı

Akif, "Ne yaptın? (*leyse lilinsani illa ma sea*) vardı."[1242] mısraiyle "*İnsan için kendi çalışmasından başkası yoktur*"[1243] âyetine dikkat çekmektedir. Diğer bir vesileyle de; "Bize bugün ne oluyor, bilmiyorum. En müteşeddit millet olduk. Zahir ahval-

---

[1240] Nurettin Topçu, *Yarinki* age., s. 130-131.

[1241] Nevevi, *et-Tibyân fi Âdâbı Hemeti'l- Kur'an*, Beyrut, 1987, s. 91.

[1242] Akif, *Kur'an'ı Kerim'den Âyetler*, age., s. 107.

[1243] Necm, 53/39.

lerine bakarsın. Yekpare bir kütle fakat kalpleri perişan güya ki "Tahsebehum cemien ve kulubuhüm şetta" tarifi ilahisi bizim hakkımızda itisam bihablullah bu mu?[1244] "*Sen onları derli toplu sanırsın, halbuki kalpleri darmadağınıktır.*[1245] âyetine göndermede bulunmaktadır. *"Diyor Kur'an "bilenler bilmeyenler bir değil, heyhat*[1246] mısraıyla da (Zümer:39/9) âyetini işliyor.

Abdulhak Hamid:

Ya Rabbi cihan duyar hitabın,

Muciz senin Ey Nebi Kitabın.[1247]

Ey tefrika zehriyle şaşırmış giden ümmet!

Nisyana çıkan yolda mı kaldın gümrah

La havle ve la kuvvete illa billah[1248] mısralarıyla, "*Bağına girdiğinde. Mâşaallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır, deseydin ya!* ... "[1249] âyet 39'dan iktibas ediyor.

Muhammed İkbal, "Ey Müslüman sen nursun, basiretsin. Sen tüm insanlığa şahitsin. Tabi olduğun Zat indî konuşmadı, sadıktı, asla yan çizmedi, ne sapıttı ne de yanıldı[1250] demektedir. *İkbal, "Arkadaşınız şaşırmadı, azıtmadı da! Hevadan (arzusuna) göre söylemiyor"*[1251] âyetlerini işlemiştir. *İkbal*, başka bir şiirinde de; *"Uyan! Allah dostlarına ne uyku vardır, ne de onlar mahzun olurlar."*[1252] *"Sizler eğer gerçek inananlarsanız, daha yükseleceksiniz gevşemeyin ve üzülmeyin!"*[1253] *"Dedik ki: 'Korkma, çünkü üstün sen!'*[1254] âyetlerini işlemiştir. "Ey keder ve sıkıntı derya-

---

[1244] Ersoy, Kur'an'ı Kerim'den âyetler, age., s. 102.

[1245] Haşr, 59/14.

[1246] Ersoy, *Safahat*, age., s. 170.

[1247] Fevziye Abdullah Tansel, Tanzimat Devri Edebiyatında Şiirler, Ankara, 1962, s. 48.

[1248] Ersoy, *Safahat*, s, 490.

[1249] Kehf, 18/39.

[1250] Ğuri, Abdulmâcid, *Muhammed İkbal*, Beyrut, 2000, s. 62.

[1251] Necm, 53/ 2, 3.

[1252] Yûnus, 10/62.

[1253] Ali-i İmrân, 3/139.

[1254] Tâhâ, 20/ 68.

sında boğulan insan! Hz. Peygamber'den "üzülme" tavsiyesini gör ve dinle" mısraıyla da; "*Eğer siz ona yardım etmezseniz, biliyorsunuz ya, o küfredenler onu çıkardıkları sırada mağarada bulunan ikinin biri iken Allah ona yardım etmişti ki, o, arkadaşına: 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir!' diyordu. Bunun üzerine Allah ona manevi güç ve huzur verdi, onu görmediğiniz ordularla destekledi ve küfredenlerin kelimesini en açlak etti. Allah'ın kelimesi ise en üstün olandır. Allah, güçlüdür, hikmet sahibidir*"[1255] âyetine dikkat çekmektedir.

Kur'an medeniyete müdahale etmiştir. Medeniyet kavramı *Arapça* kökenli bir kelimedir. Şehir ve yerleşmeden türetilmiştir. Medeniyet bir toplumun mensuplarının maddi ve manevi unsurları dengede tutarak o toplumun insanlık tarihinde oynayacağı rolü gerçekleştirmek üzere belirli hedeflere doğru hareket etmesidir.[1256] Hz. Peygamber *Darü'l- Erkam*'da bu medeniyetin temelini attı, arkadaşlarını bu yönde eğitti. *Daru'l- Erkam*, "ruh terbiyesi mektebi", "manevi ilimler mektebi" vasfına nail oldu.

Çağımız, medeniyet ve uygarlığın çok konuşulduğu ve tartışıldığı bir dönemdir. Hakikatte ise, gerçek anlamda medeniyetin en az hüküm sürdüğü bir devirdir. Zira günümüz birikim ve oluşumu medeniyet olmaktan çok uygarlıktır. Kalp ve ruh üzerine kurulmamıştır, içinde bilim olsa da irfandan mahrumdur, şekilcilik ve makineleşme üzerine kurulmuştur. Çağdaş uygarlıkta, insan balık gibi denizlere dalabilmiş, fezaları fethedip aya çıkmış, ancak kendisini ve dünyaya geliş gayesini öğrenememiş. Bilgisayarla önemli dünya kütüphanelerine inmiş, yerin altını binlerce kilometreden kontrol etmiş, eski kral ve imparatorların elde edemedikleri konfor ve rahat imkanları elde etmiş, ancak tüm bunların yanı sıra yeryüzünde yürümesini öğrenememiş, yaratıcısını, komşusunu tanıyamamış, evreni boşuna hareket eden anlamsız bir kütle olarak değerlendirmiştir. Birçoğunun Allah inancı eski *Yunan* filozoflarının inançlarından farksızdır. Allah'ı evrenin yaratıcısı olarak algılarlar; ancak insanın hayat

[1255] Tevbe, 9/40.

[1256] Okumuş, Fatih, *Malik Bin Nebi*, İstanbul, 1998, s. 77.

ve gidişatına müdahale etmesi söz konusu değil, isyan ve gafletine sınır yoktur, günah işleyenle işlemeyen arasına herhangi bir fark bulunmaz.

Çağdaş düşünür *Malik b. Nebi*'nin de işaret ettiği gibi, İslam dünyasının geri kalmışlığı fakirliği sebebiyle değil, başka bir medeniyeti taklit etmesi ve kaynaklarının gasp edilmiş olması sebebiyledir. Böylelikle daima ihtiyaç içerisinde kalmakta ve bağımlılıktan kurtulamamaktadır. İslam'ın zatına ait özellikleri tahrip edilmekte ve batılı kalıplara göre yeniden inşa edilmektedir.[1257] Düşünürün söz konusu ettiği kaynaklarının gasp edilmiş olmasının birinci nedeni taklitçiliktir. Müslümanlar özlerini değiştirdiler. Tahkik, araştırma, inceleme yerine taklitle, aklı ve düşünceyi dondurmakla yetindiler. Cihadı, iyiliği emretmeyi terk ettiler, neticede sömürüldüler. *"Her ümmet için belirli bir sûre vardır."*[1258] Âyet medeniyet oluşum ve tarihten silinmesine dikkat çekmektedir.

İbn Haldun, Spengler ve Toynbee medeniyet anlayışlarını özetlemektedir. Özetle şöyle derler: Medeniyetler, tarihte doğan, olgunlaşan ve ölen canlı yaratıkları andırırlar. Medeniyetler ölür, mefkureler ölmez. Kur'an medeniyeti gücünü vahiyden aldığı için vahiy gibi ölümsüzdür, vahiyle yaşamakta ve onunla devam etmektedir.

Batı'nın öncülük ettiği günümüz uygarlığı topal ve noksandır. Demokrasi ve hürriyet namına cinâyetler işlendiği gibi, uygarlık namına nice cinâyetler işlenmektedir. Düşünür ne güzel demiş: Yaşadığımız uygarlık cüssesiyle fildir, ancak ruh ve manasıyla faredir. Kur'an'ın öngördüğü medeniyet; ise, inanç, ibadet, hukuk ve ahlâk üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla İslam toplumu doğal olarak medeni toplumdur. Bir toplum teknolojik araçgereç bakımından ne kadar ilerlerse ilerlesin bu özelliklerde değilse o medeni değil ilkel bir toplumdur.

Her toplum ortaya koymuş olduğu medeniyetiyle tanınır. Medeniyetler de değeri, ilke ve dinamikleriyle bilinir. Her me-

[1257] Okumuş, *Malik Bin Nebi, age., s.* 79-80.

[1258] A'râf, 7/34.

deniyetin üzerinde kurulduğu bir kitabı olur, bizim medeniyetimizin üzerinde kurulduğu kitap da Kur'an'dır. Tarih boyunca çeşitli medeniyetler tarih sahnesinde görülmüştür. İnsanlar ruh ve bedenden meydana geldikleri gibi, medeniyetlerin iskeletini dışa yansıyan eserler oluştururken ruhunu da inanç, ahlâk ve dinler oluşturur. Her medeniyet en bariz özelliğini nispet olunduğu toplumun din ve kültüründen alır. İnkara dayalı uygarlıklar, topluluklarıyla tarih sahnesinden yok olup gitmişlerdir, geride zulüm, harabeler ve bir takım putlar bırakmışlardır.

Fransız tarihçi *Theophile Lovellee* (XIX yy.), İslam Medeniyeti'nin Kur'an üzerine yükseldiğini ifade ederken şöyle der: "Hz. Muhammed Arabistan'ı medenileştirmiştir. Çünkü din, ahlâk, kanun ve cemiyet gibi esasların, istisnasız hepsi bütün hukukun kaynağı ve her türlü vazifenin menşei olan Kur'an'ın çeşitli sûrelerinde tam olarak mevcuttur. Bütün İslam cemiyeti tamamıyla ondan doğmuştur.[1259]

Kur'an, kelime yapısıyla da medeniyeti çağrıştırmaktadır. Şöyle ki: Kur'an *el-kıraat/okumak* mastarından türetilmiştir. Okuma marifetin kaynağı, marifet de medeniyetin aslıdır, medeniyet ise hayatın bizzat kendisidir. Kur'an, kalem ve kitabı ön plana çıkardı, kaleme yemin etti, sûrelerinden birini *el-Kalem* ile isimlendirdi, [1260] Kitap(lara) inanmayı iman esaslarından kabul etti, [1261] kendisini, "şüphe götürmeyen bir kitap"[1262] olarak niteledi. Ulema, tek bir âyetini öğrenmek için uzun seferler düzenledi. [1263]

Kur'an'ın okuma-yazmaya çok büyüm oranda katkısı oldu, zira her Müslüman'ın ondan bir bölümü okuyabilmesi farzdır. Nitekim *İmam Şafii*, her Müslüman günlük ibadetlerinde okuduğu Kur'an'ın manasını anlayacak derecede Arapça bilmesi

---

[1259] Danişmend, *Garb*,age., *s.* 48.

[1260] Kur'an'ın 68.nci sûresi

[1261] Nisâ, 4/136.

[1262] Bakara, 2/2.

[1263] Bk. Candan, *Kur'an Okurken*, age.. s. 71.

farzdır, demektedir. *Maverdi* de aynı görüştedir.[1264] Çünkü, bilmeyenin ibadeti eksiktir. Neticede, okuma yazma bilmeyen Müslümanlar Kur'an' sayesinde okur-yazar oldu.

Kur'an'ın sunduğu medeniyet projesinde iki önemli karakteristik özellik vardır.

1. Tevhid üzerine kurulmuş olup madde ile mana arasında dengeyi sağladı. Ruhbanlık ve materyalizm arasında mutedil bir yol izledi.

2. Kur'an'ın sunduğu medeniyet, hürriyetçi, müsamahacı ve üniversaldir. Herhangi bir ırk, bölge ve ideolojiyi öne çıkarmaz. Dogmacı, fanatik ve rijit değildir.[1265] Diğer bir ifadeyle; Kur'an medeniyeti, Allah'a iman ve O'nu murakabe etme bilinci üzerine kurulmuştur. Bu medeniyette kalp ile beden birbirinden ayrılmaz ve et ile kemik gibidir, onda suyun ağaçta dolaşması gibi yerleşmiştir. Kur'an'ın medeniyet projesinde soy-sop, ırk bölge ayırımı yoktur, ırkçılık kokuşmuş cahilî gelenek olarak nitelenmiştir.[1266] Irkçılık, kavmiyetçilik, egoizm, üstünlük kaprisleri, cahilî adet ve hareketlerdir, cahiliyenin yeniden hortlamasıdır.

"*Ey Rabbimiz! Onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki, üzerlerine âyetlerini okusun, kendilerine Kitab'ı ve hikmeti öğretsin, içlerini ve dışlarını tertemiz yapsın! Çünkü güç ve kuvvet sahibi, tam hikmet sahibi ancak sensin!*"[1267] "*Andolsun ki, Biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik; beraberlerinde kitap ve mizan (terazi, ölçü) indirdik ki, insanlar adaletle tutunsunlar. Bir de demiri indirdik ki, onda hem çetin bir sertlik, hem de insanlar için birçok faydalar vardır. Çünkü Allah kendisine ve peygamberlerine gıyabında yardım edenleri belli edecektir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, üstündür*"[1268] âyeti, İslam medeniyeti-

---

[1264] Bk. *Zuhaylî, Usûlu'l-Fikh*, Beyrut, 1986, 1/496.

[1265] Bk. Muhammed Hicab, *Islam Moderate Progressive Nation*, p.136, Cairo, 1977.

[1266] Buhari, İman, 33.

[1267] Bakara, 2/129.

[1268] Hadid, 57/ 25.

nin, ruh terbiyesi, eğitim, ilim ve hikmet üzerine kurulmuş olduğuna dikkat çektmektedir.

Konuyu *Muhammed İkbal*ın Kur'an'ın hayata müdahalesiyle ilgili mısralarıyla bitiriyoruz. Şöyle der: Milletin düsturu olmasa düzeni olmaz. İslam Milletinin düsturu Kur'an'dır.

Senin sırrın yaşayan Kur'an'dadır.
O Kur'an ki, hikmeti ezeli ve ebedidir.
O, köleyi götürüp hür getirir.
O, tüm avcıların zulmünü keser.
O, insanlığın son mesajı.
"Rahmeten li'l-Âlemîn"in taşıyıcısı.
Değersiz onunla değer bulur.
Onun önünde secdeye varan yücelir.
Yol kesenler, onu anlamak ve korumakla önderleştiler.
O kitapla deftere sahip oldular.
Çöl vahşileri bu meş'âlenin aydınlığı ile.
İdraklerinde ilmin yüzlerce tecellisini gördüler.
Dağların bile taşmaya güç yetiremediği
ve yüklenmekten çekindiği ilahî emaneti, o yüklendi.
O, âyet-i mübinden birkaç âyet okuyunca,
köle gelmişken efendi olarak çıktı.
Eğer Müslüman'ca yaşamak istiyorsan,
Kur'an' ca yaşa ve yine Kur'an' ca yaşa.
Hakkı sana ancak Kur'an anlatır,
Her isteğin varsa orada ara.[1269]

[1269] İkbal, Muhammed, *Benlik ve Toplum,* Çev. Dr. Ali Yüksel, İstanbul, 1999. s. 54

3.2. Kur'an'ı Hayattan Tehcir Etmenin Anlam ve Neticeleri

"Ey Rabbim! Milletim bu Kur'an'ı büsbütün terk etti."

Kur'an, 25/30

Kur'an bakiredir; yani araştırılmaya olan ihtiyacı devam etmektedir.

Cemaleddin Efgani

Kur'an'ı tehcir ya da terk etmek, onu inkar anlamında değildir. Önceden de özetle ifade edildiği gibi, Kur'an'ı tehcir etmek; okuyup düşünmeden raflarda muhafaza etmek, ellerin ulaşmadığı yerlerde korumak, hasta ve meczuplara okumak, anlaşılmaz bahanesiyle manasından uzaklaşmak, hayata müdahale etmesine engel olmaktır.

Kur'an'da bahis edilen gusül, abdest benzeri konulara yıllarımızı verdik, ciltlerce doküman topladık. Ancak, milletler neden helak olur? Toplumlar nasıl değişir, en zirvede iken nasıl düşerler ve helak olurlar vs. konuları; yer ve göklerin içindekilerini, geçmişi, geleceği düşünmeye davet eden, yüzlerce âyeti ihmal ettik.

Kur'an'ı hayattan tehcir etmenin anlamı, Güneş'i örtmekle aynı anlamdadır. *İbn Kayyım*'ın ifadesiyle; Kur'an, adına para basıldığı halde, hüküm ve otoritesi bulunmayan bir idareci konumuna düşürüldü.[1270] Yani, Kur'an hayata müdahale etmekten alıkondu.

Hz. Peygamber, Kur'an'dan yüz çevirenleri şöyle tasvir etti: *"Rüyada başı taşla ezilen birini gördüm. Başının ezilmesi şundandı. Kur'an'ı öğrendiği halde onu terk etmişti. Gece ondan pay almaz, gündüz ise onunla amel etmez. Bu ceza kıyamete kadar*

[1270] İbn Kayyım, *Medaricu's-Salikin*, Beyrut, 1987, 1/16.

devam edecek."[1271] *"De ki: 'Ey kitap verilenler, siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça hiç bir şey değilsiniz.' Andolsun ki, Rabbinden sana indirilen –bu Kur'an-, onlardan bir çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. O halde kafirlere acıyacağın olmasın!"*[1272] âyeti de bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Kur'an hangi hallerde sahibine yarar yerine zarar getirir? *"Kur'an ya lehinde ya da aleyhinde hücettir."*[1273] Hadisin vermek istediği anlam açıktır. Onunla amel edildiği müddetçe sahibine şefaatçidir; aksi halde onun aleyhine delildir. Veda hutbesinde Hz. Peygamber; *"Ey İnsanlar ilim kaybolmadan önce onu alınız"* buyurdu. Bir bedevi: Ey Allah'ın Resulü! İlmi elimizdeki Mushaflara işledik, öğrendik. Çocuk, kadın ve hizmetçilerimize de öğrettik. Buna rağmen ilim zayi olur mu? dedi. Hz. Peygamber kızgın bir vaziyette başını kaldırdı, ona baktı ve şöyle buyurdu: *"İşte Yahudiler, işte Hıristiyanlar ve ellerindeki metinler!Onlar peygamberlerin getirmiş olduğu öğretilerden hiçbir şey almamışlardır.*[1274]

Kur'an, *"Kim zikrim olan Kur'an'dan yüz çevirirse ona sıkıntılı bir hayat vardır"*[1275] âyetiyle, kendisinden yüz çevirenleri *sıkıntılı* bir hayatın beklediğini haber vermiştir. Bu gerçeğin tezahürünü hayatımızda açık olarak müşahede etmekteyiz. Müslümanların benliklerinden, şahsiyetlerinden sıyrılmaları bu tezahür cümlesindendir. Müslüman toplumlar, tıbben canlı, zihnen ölü mesabesinde iseler veya düşmanın elinde istenilen kalıba sokulan bir nesne halinde iseler Kur'an'ı tehcir etmelerinden dolayıdır.

"Kim Kur'an'ı okur, onunla amel ederse kıyamet gününde ebeveynine bir taç giydirecek"[1276] hadisi de Kur'an'dan yararlanmayı, nunla amel etmeye bağlamıştır. *"Kur'an kendisini oku-*

[1271] Buhari, hadis no: 1320.

[1272] Mâide, 5/ 68.

[1273] Müslim, hadis no:223.

[1274] Kettânî, *Teratib*, age., 2/285.

[1275] Tâhâ, 20/24.

[1276] Ebu Davut, no:1453.

yup onunla amel edenlere şefaat edecektir"[1277] hadisi, Kur'an'dan kimlerin yararlanabileceğine dikkat çekmekte ve onunla amel etmeyenlerin Kur'an ehli olmadıklarını ve kendilerine şefaat etmeyeceğini göstermektedir.[1278]

Kur'an'ı hayatına geçiren biri tilavetini yapmasa da devamlı olarak Kur'an'ı okumuş sayılır. Onunla amel etmeyen biri ise okumamış sayılır.[1279] Mesela, tövbeye davet eden âyetler insanları günahlardan dönmeye davet etmektedir. Günah işlemeye devam ettiğimiz sürece tövbe âyetlerini okumanın bir anlamı kalmamaktadır. Düşmanlara karşı hazırlıklı olmamızı emreden âyetleri okumakla yetinmemiz düşmanı ne kadar hezimete uğratır?

"Din bilginlerimiz Kur'an'dan yaşanan pratik bir hayat nizamı çıkaracaklarına onun yalnız dil ve üslup özellikleri, üzerinde durdular. Fesahat, belagat yönünden eşsiz bir eser olduğunu belirterek –ki bunda şüphe yoktur- daha çok gramer bakımından ondan yararlanma yoluna gittiler. Tefsirlerimizin büyük bir kısmı onu metin çözümlemesi için bir malzeme olarak kullandı. Onun hayata uygulanmasından ibaret olan fıkıh, bir müddet sonra teferruat içinde kaybolup gitti. Kısaca elbirliğiyle Kur'an'ı hayatımızdan uzaklaştırdık. Kur'an'dan uzaklaştıkça da hayattan uzaklaştık."[1280]

Selef, Kur'an'ı Allah Teala'dan gelen ve uygulanması gereken ilahi mesajlar olarak algılarlar ve hayatlarını Kur'an'a arz ederlerdi. O, onlar için ayna mesabesindeydi. Hayat ve gidişatlarında ona uyanları kabul, uymayanları reddederlerdi. *"Kendilerine Tevrat yükletilip de sonra onu taşımayanların durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin haline benzer* "[1281] âyeti, ilahî hitaptan yüz çeviren Yahudilerin durumuna düşmememizi hatırlatmakta-

---

[1277] Bk. Müslim no:805.

[1278] Kâri, *Mirkât*, age., 1/18.

[1279] Kâri, *Mirkât*, 1/32.

[1280] Kutub, Muhammed, *Kur'an'ı Nasıl Okuyalım?* Çev: Bekir Karlığa, İstanbul, 1984.

[1281] Cuma, 62/ 5.

dır. *"Ey Rabbim! Milletim bu Kur'an'ı büsbütün terk etti.* [1282] Âyette geçen, *tehcir/ terk etti/öksüz bıraktı* şu anlamlara gelmektedir:

1. Okumasını terk etmek, Kur'an'dan her gün bir hizip okumamak. Kur'an'ı sadece Ramazan ayında, kandil gecelerinde, mezarlıklarda okumak bu sınıfı oluşturur. Kur'an'dan müstağni olma anlamındadır.

2. Kur'an'ı düşünmeden okumak; ağzın okuyup kalbin gafil kalması, neyi okuduğunu, kimin kelamını tilavet ettiğini bilmemek de Kur'an'ı terk etme anlamındadır.

3. Kur'an'dan okuduğunu hayata geçirmemek; *"Onlar hiç şüphe yok ki, sizden olduklarına dair, Allah'a yemin de ederler. Oysa sizden değildirler. Fakat onlar öyle bir topluluk ki korkudan ödleri patlıyor."*[1283] âyetinin de dikkat çektiği gibi okuduğunu hayata geçirmeyen münafıkların amelini işlemiş olur.

4. Bireysel ve toplumsal sıkıntılarda Kur'an'ın sunduğu çare ve alternatiflerden yüz çevirmek.

5. Kur'an'ı sadece belli günlerde ve münasebetlerde okumak.

6. Kur'an'ı çıkar için okumak, onu geçim vesilesi kılmak.[1284] Gelen bir rivayette de şöyle denilmiştir: *"Her kim Kur'an öğrendikten sonra Mushaf'ı asar ilgilenmez kıyamet günü Kur'an gelir yakasına yapışır ve; 'Ya Rab! Bu kulun beni terk edip mehcür/öksüz bıraktı, benimle arasında hüküm ver'* der.[1285]

Cemaleddin Efgani, geçmişte Kur'an'ı anlamaya dair yapılan çalışmaları takdir etmekle beraber, yeterli olmadığını ifade edeek şöyle der: Kur'an bakiredir; yani araştırılmaya olan ihtiyacı devam etmektedir.[1286] *Muhasibi,* "Aklı ile Kur'an'ı düşünmek ancak gereğince amel etmekle mümkün olur. Allah'a yemin ederim ki bu, Kur'an'ın koyduğu sınırları yitirip harflerini ezber-

---

[1282] Furkan, 25/30.

[1283] Tevbe, 9/56.

[1284] Bk. Karnî, *Alâ Mâide,* age., s. 18-19.

[1285] Âlûsî, *Tefsir,* a.g .e., 10/15. Yazır, *Tefsir,* age., 5/3583.

[1286] Bk. Rıza, *Menar,* age., 4/229.

lemekle olmaz. Bu sebeple 'Ben Kur'an okuyor ve hiçbir harfi ihmal etmiyorum' diyen birinin üzerinde Kur'an'ın izleri, ahlâk ve davranışlarında görülmedikçe Kur'an'ın bütün harflerini yitirmiştir" demiştir.[1287] Mahreçlerle uğraşmaktan, *"Nice memleket (halkı), Rabbinin ve peygamberlerinin emrinden çıkıp azdı da Biz onu çetin bir hesaba çektik ve görülmemiş bir azaba çarptırdık. O şekilde yaptığının cezasını tattı ve işinin sonucu bir hüsran oldu."*[1288] benzeri âyetlere zaman ayıramadık. *"Yoksa yeryüzünü bir karargah kılıp onun içinde ırmaklar akıtan, onun için oturaklı dağlar yapan ve iki deniz arasına bir engel koyan mı? Allah'la birlikte bir tanrı mı var? Hayır, onların çoğu ilim ehli değildir"*[1289] gibi âyetler, konusunda ümmetin ne kadar bilgisi vardır? Mahreçlerle oyalanmak, ona zaman ayırmak, hayatî önem arz eden bir reçetenin yazısıyla, oyalanmaya ve zaman geçirmeye benzer.

Günümüzde Kur'an, Müslümanların elinde işlevsiz duran bir alet görünümünü arz etmektedir. Hıristiyanların elinde ahlâkla ilgili bir iki doküman olduğu halde onlarla bütün dünyaya ulaşabiliyorlar ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunabiliyorlar. Şu yaşanmış anektod bu gerçeği doğrulamaktadır: *Muhammed Reşid Rıza*, kendisiyle *Almanya'nın Trablus* konsolosu *İskender Kastaflis* arasında geçen tatlı sohbetten sonra, Konsolos şunu itiraf etmek durumunda kalmış: "Ey Üstâd, dininizde dağlardan daha güçlü ve daha engin hakikatler var. Ancak onları gömmüş bulunuyorsunuz. Bu gerçekler tanınmaz ve bilinmez bir durumdadır. Bizim tüm sermaye ve malzememiz ise; "Allah ve insan sevgisi" üzerine kurulmuş cılız bir söylemdir. Buna rağmen bu söylemi tüm dünyaya yaymaktayız."[1290] *Garudy* de konuyla ilgili olarak şöyle der: Bugün niçin Allah'ın nizamı ışıklarını tüm dünyaya saçmıyor? Niçin Müslüman halklar sömürgecilikten kurtuldukları halde tarihin aktif ve yaratıcı özneleri değil de pasif özneleri konumunda kalıyorlar? Niçin tarihi girişimcilik ör-

[1287] Muhasibi, *el-Akl*, age., s. 187.

[1288] Talak, 65/ 8, 9.

[1289] Neml, 27/61.

[1290] Rıza, *el-Vahy*, age, s. 146-147.

neği oluşturmuyorlar? (...) Çünkü Kur'an ölülerin gözleriyle okunuyor.[1291] *"Kim Rahman'ı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz."*[1292] Kim çok seven Allah'ın zikri ve tüm hayır, iyilik ve güzelliklerin menbaı olan Kur'an'dan yüz çevirirse Allah Teala, ona tüm kötülük ve çirkinliklerin kaynağı olan şeytanları musallat edecek. *"Kim benim zikrimden/Kur'an'ımdan yüz çevirirse ona sıkıntılı bir hayat olacak ve onu kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz."*[1293] Çünkü o, dünyada basiret körlüğünü tercih etmiş, Kur'an'ın aydınlık yolunu görmezden geldi. Bunun cezası olmak üzere, Allah Teala da suçu cinsinden ona bir ceza verdi. Nitekim, *"Zulmedenler kendilerine söylenmiş olan sözleri değiştirmişlerdi Biz o zalimlerin üstüne gökten acı bir azap indirdik."*[1294] âyetinin de haber verdiği gibi, eski toplumlar Allah'ın mesajından yüz çevirince Allah Teala onları çeşitli sıkıntılara maruz bıraktı.

Kur'an'ı gündemde tutmak, onu hayatın her alanına taşımak, bilgi ve kültürümüzün kaynağı kılmak da önemli faaliyetlerimiz arasında olmalıdır. Bu konuda *Mehmet S. Aydın* şu mütalaada bulunmaktadır: Mesela son derece sessiz sedasız duran bazı âyet-i kerimeler birdenbire kaynak oluyor, alem oluyor. Mesela tabir yerinde ise, "Külle yevmin hüeve fi şe'n" *"Allah her an ayrı bir iştedir."*[1295] Bir klasik tefsire bakın; bunu pek de dikkat çekmeyen bir âyet olduğunu görürsünüz. Oysa o, 20. yüzyılın anahtar âyetidir. Allah her gün ayrı bir iştedir. Bunun arkasında şu niyet ve düşünce yatıyor. Mütefekkir, Müslüman'ı eylemli bir varlık haline getirmek istiyor, onu faal bir varlık haline getirmek istiyor. Ama evvela onun kafasını değiştirmek lazım. Kafasını gönlünü değiştirebilmesi için de inancıyla yola çıkması lazım. Onun için evvela zaten Kur'an'ı Kerim'de de faal olarak tavsif edilen ulûhiyet anlayışını ön plana çıkarıyor. *Mehmet Akif*'in

---

[1291] Garudy, Roger, *İslamî Alternatif* adlı makale. Çev: Kemalettin Kaplan, *Kur'an'ın Hayata Müdahalesi*, İstanbul, ts., s. 163.

[1292] Zuhruf, 43/36.

[1293] Tâhâ, 20/124.

[1294] A'râf, 7/162.

[1295] Rahmân, 55/29.

cümlesini hepiniz hatırlarsınız: "Mâsivâ bir şey midir/Boş durmuyor *Halık* bile." (Allah'tan başkasını bir tarafa bırakınız, Allah bile boş durmuyor.) Ve daha sonra demin okuduğum âyet-i kerime'yi şiiriyet içerisinde iktibas ediyor. *İkbal*'in felsefesinin temel dayanağıdır bu âyet-i kerime. Bu dıştan bir anlam genişlemesidir. Yani yürüyüp gidenler var, yürümeden geride kalıp perişan olanlar var. Bunların yürür hale getirilmesi lazım. Onun için bütün hazinenin devreye sokulması lazım. Bu hazineden biri de inanç olduğu için o inanç dünyasını çok faal biçimde devreye sokulması lazım.[1296]

3.3. Kur'an Okuma Tasavvurumuz

Allah Teala kelamıyla insanlara tecelli etmiştir, ne var ki bunu fark edememektirler.

Cafer-i Sadık

İnsanlığa yön verenler, nasıl okuyacaklarını bilenlerdir.

Volter

Okuma, medeniyet ve kalkınmanın anahtarıdır. Kur'an okuma, başta Rabbimizin sıfat, fiil, emir ve yasakları olmak üzere, kendimizi dünya ve ahiretimizi öğrenmenin anahtarıdır. Onu okumakla geçmişi, geleceği, iyiyi ve ona ulaşmanın yollarını, kötüyü ondan sakınma yollarını anlamış oluruz. *Volter*'e kimlerin insanlığa yön vereceği sorulunca şöyle cevap vermiş: Nasıl okuyacaklarını bilenlerdir.[1297]

Okuma, tek kişiyle değil, bir defa değil, *Yahudi* ve *Hıristiyan*ların *Tevrat* ve *İncil*'i anlamadan okumaları şeklinde değil, küçük-büyük, erkek-kadın ayırımı olmaksızın gerçekleşmeli. Okuma, yüzeysel bir okuma değil, düşünme, kavrama ve fehmetme-

---

[1296] Mehmet S. Aydın, III. Kur'an Haftası *Kur'an Sempozyumu*, s. 355, Ankara, 1998.

[1297] Be'derâni, İhsan Tevfik, *es-Sâbit ve'l-Müteğeyyir fi'l –Kur'an'i'l- Kerim*, s. Şam, 2005, 58.

nin gerçekleşeceği bir okuyuş olacak. Herkesi kuşatacak bir seferberlik olacak. Bu nedenle bu kitap İslam medeniyetinin ilk ve ezeli kaynağı olmalı.

Okuma anlamına gelen bir kitap, devamlı okunmalı. Kur'an'ın temel hedefi, okuyan, okutan bir medeniyet oluşturmaktır. Bir metin okunurken, metnin sahibi, konumu ve gücü göz önünde tutulur. Tilavetin kıraatten farkı; tilavet Kur'an'a özgü bir ifadedir, kıraat ise geneldir. Kişi, "Ben gazeteyi tilavet ettim" demez, " Kıraat ettim/okudum" der: yani; umum ve husus vardır.[1298]

Yediden yetmişe herkesimden insanların Kur'an okumaları Kur'an'ın mucizevi cazibesinden kaynaklandığına inanmaktayız. Zira *Shakespeare*'in, *Toyson*'un vs. diğer meşhur edebiyatçı, romancı, filozof veya düşünürlerin kitaplarını kimse anlamını bilmeden okumaz. Keza *Tevrat* ve *İncil*'in manasını bilmeyen bir *Yahudi* veya *Hıristiyan* da onları okuyor sayılmaz. Kur'an, sahip olduğu psikolojik cazibe gücünden dolayı okunur. Diğer kitaplar *ilahî* olma özelliklerini yitirdiklerinden, cazibe odağı olma özellikleri kalmamıştır. Dünyanın en popüler, en kıymetli eseri bir defa, on defa okunur ondan sonra tat vermez, bitkinlik verir. Oysa Müslüman günde defalarca Kur'an'dan bölümler okur.

Kur'an, "*(De ki): Ben ancak, bu şehrin Rabbine-ki O burayı dokunulmaz kılmıştır.-kulluk etmekle emrolundum. Her şey de O'na aittir. Bana Müslüman olmam ve Kur'an okumam emredildi*"[1299] âyetlerinde de belirtildiği gibi, Müslüman olmanın gereğiyle ilgili emrin hemen akabinde Kur'an'ı tilavet etme emri verilmiştir. Bunun anlamı şudur: Müslüman olmak ne kadar önemliyse Kur'an'ı tilavet etmek de o kadar önemlidir. Müslüman olmanın, Müslüman kalmanın adresi, Kur'an'ı hakkıyla tilavet etmektir. Sevenler için sevdiklerini anmaktan daha tatlı ve daha önemli bir şey olmadığı muhakkaktır. Bu nedenle Kur'an'ı okumak, yaşamak, düşünmek kadar önemli ve lezzetli bir amel

[1298] Râğib, *Müfredât*, a, g, e., s. 75.

[1299] Neml, 27/91, 92.

olamaz. "*Ona temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.*"[1300] Yani pâk ve sağlam kalpler Kur'an'ı anlayabilir, onu düşünebilir, şirk, kibir, riya vs. ile dejenere olmuş kalpler ondan yararlanamazlar.

Kur'an Allah'ın kelamıdır. Onun yücelik, kudret ve azametini göz önünde tutmak gerekir. "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*"[1301] Âyette geçen *insât*/ kulakla değil, kalp ve tüm varlıkla Kur'an'ı dinlemek demektir. Seleften biri şöyle der: Kur'an okurken ondan haz almazdım. Kur'an'ı Hz. Peygamberin ashabına okunduğunda dinler gibi okumaya çalıştım. Sonra *Cibril*'in Hz. Peygamber'e okurken dinleme makamına ulaştım. Sonunda Bizzat Allah Teala'dan dinler bir hale yükseldim. Bu hazzı aldıktan sonra onsuz duramıyorum. *Ehl-i Beyt*'ten biri namazda bayılır. Ayılınca sebebi sorulur, şöyle der: Okuduğumu tekrar ede ede bizzat Allah Teala'dan işitir bir hale yükseldim.[1302]

3.3.1. Kur'an Okumanın İbadet Oluşu

Ya Eba Zer! Kur'an'dan tek bir âyet okuman, yüz rekat namaz kılmandan daha hayırlıdır.

Hz. Muhammed (a.s)

İbadet Allah'ın rızasını kazanmak gayesiyle sünnete uygun olarak yapılan her niyet söz ve harekettir. Kur'an namaz, oruç, zekat, hac, cihat, iyiliği emretme gibi ibadetleri ele almakta, yarar ve hikmetleri üzerinde özenle durmaktadır. Kur'an'ın önemli bir özelliği de okunmasının ibadet oluşudur. Allah'ın kelamını okumak Allah ile sohbet etmek anlamına geleceğinden en faziletli ibadet Allah'ın kelamını okumak olacaktır. "*Kur'an'dan 100 âyet okumak geceyi ibadetle geçirmek kadar sevaptır.*"[1303] Hz. Peygamber, *Ebu Zer*'e hitaben; "*Ey Eba Zer! Kur'an'dan tek bir*

[1300] Vakıa, 56/79.

[1301] Â'râf, 7/204.

[1302] Behiyy, *Tezkire*, age., s. 308.

[1303] İbn Hanbel,Bk. Münâvî, *Fayd*, age., 6/255.

âyet okuman, yüz rekat namaz kılmandan daha hayırlıdır" buyurdu.[1304] Hz. Peygamber, en faziletli ibadetin Kur'an okuma olduğuna dikkat çekmiş[1305]ve şöyle buyurmuş: *"Kim her gece 10 âyet okursa gafillerden addedilmez buyurmuştur."*[1306]

Kur'an okuma öyle bir ibadettir ki, okuruna her harf için on sevap getirmektedir. Kur'an'ın okunması ibadet, tedebbürü ibadet, bakılması ibadet, yazılması ibadet, öğrenilmesi ve öğretilmesi ibadet, davet edilmesi ibadettir. Gereği gibi, bu ibadeti yapan, insanların en hayırlısıdır. O öyle bir ibadettir ki ebedi dünyada devam eden tek ibadettir. Uzak durulmaması gereken bir ibadet olduğundan, abdestsiz, oturarak, uzanarak, ayakta, yürüyerek vs. her zaman yapılabilen ve gayet kolay bir ibadettir.[1307] *İbn Teymiyye*, Kur'an okumanın dereceleri yükselttiği gibi, ufak günahların kefareti olduğunu ifade eder.[1308]

Kişi, Kur'an'dan bir miktarını ezberleyip aklında tutarsa, ezberlediği yeri daimi okuyormuş gibi sevap kazanır.[1309] Hz. Peygamber, *Ashab-ı Süffa*'nın yanına giderek, *"Biriniz her sabah Bathan veya Akik'e gidip günah işlemeden, akrabalık bağını kesmeden iki iri deve getirmeyi ister mi? buyurdu. Ashab, Ey Allah'ın Resûlü hepimiz bunu isteriz dedi. Hz. Peygamber o halde (Her)biriniz neden her sabah mescide gelir iki âyet okumaz ve öğrenmez? İki âyet okumanız veya öğrenmeniz iki deveden; üç âyet üç deveden; dört âyet de dört deveden daha hayırlıdır* buyurdu.[1310]

Kur'an okuru, âdâbına riâyet ettiği takdirde her harfine karşılık on sevap elde eder, kendisini rahmet kuşatır, olduğu yere melekler iner, huzur ve güven kaplar, kalbi aydınlanır, kıyamet gününün sıkıntısından emin olur, turunç bitkisi gibi kokar. Yani,

---

[1304] İbn Mace, hadis no:219.

[1305] Hadisin tahrici için Bk. Zebidî, *İthaf*, age, 5/11.

[1306] Hakim, (Bk. Müzirî, *et-Tergîb Terhîb* age., 2/356.)

[1307] Bk. *İhya, İthaf* ile beraber, 5/26.

[1308] İbn Teymiye, *Mecumu.* a.g.e, 1/113.

[1309] Tehânevi, Eşref Ali, *Hayatu'-Müslimin*, çev: Ali Genceli, s. 152.

[1310] Müslüm, hadis no:351.

yarar saçan bir insan konumunu alır. Kur'an okuru, hayırlı bir arkadaştır, yanındakilere yarar sağlar, bulunduğu atmosferden istifade edilir, Kur'an'ın himayesinde olduğundan kıyamet gününde meydana gelecek büyük korkudan emin olur, ebeveyni de rahmete nail olur, cennette en yüce makamlara erişir, kendisine salih insanlar gıpta eder, melekler kendisine duada bulunurlar, sağlam kulpa tutulmuş olur, melek ve cinler kendisini dinler, Kur'an okuru Allah'ın seçkin kullarımdan olma şerefine nail olur. Allah'ın yükselteceği toplumların bireyleri arasına girmeye hak kazanır, Allah'ı zikr eden ve boyun eğen kullarından olur. Hz. Peygamber kendisi lehinde şahit olur, Kıyamet gününde şerefli ve erdemli elçilerle haşrolur, kendisinden, evinden şeytanlar uzaklaşır, kalbi ve aklı hikmetle donanır, ilim menbaı olur, peygamber olmadığı halde vahiyden nasibini alır, toplumda " Hâmil-i Kur'an " olarak tanınır. Bu nedenle o kendini bilmez beyinsizlerin seviyesini düşürmez, evi, kalbi ve ruhu imana bürünmüştür, Allah Teala, onu katında bulunanlara tanıtır. Şeref olarak bu özellik bile yeter.[1311]

3.3.2. Kur'an'ın Önerdiği Okuma Biçimi

> *"Kendilerine kitap verdiğimiz liyakatli kimseler onu, tilavetinin hakkını vererek okurlar."*
>
> Kur'an; 2/121.

Kur'an bir konsantredir. Kur'an okuyucusu tilaveti esnasında Allah ile bir konsantre içine girmektedir. Bu nedenle zihin ve akıl onunla konsantre edilmelidir. *"Kendilerine kitap verdiğimiz liyakatli kimseler onu, tilavetinin hakkını vererek okurlar. İşte onlar ona iman ederler. Kim de onu inkar ederse hüsrana uğrayanlar işte onlardır "*[1312] âyetinde geçen "hakkıyla okumak" tan gaye lisan, akıl ve kalp üçlüsünün gerçekleştirdiği okumadır. Lisan mahreçleri çıkarır, akıl onlara anlam verir, kalp de tefekkür

---

[1311] *Mevsûatü Nadre*, 4/1183-85.

[1312] Bakara, 2/ 121.

eder. Onlar nefislerinin hevasına kapılmadan teşvişe girmeden, manasını, ahkamını göz önünde tutarak, bilmediklerini bilenlerden sorarak, temiz bir kalp, temiz bir ağızla okurlar. Eğlence, şarkı, gazel, roman, hikaye yerine koymadan, kemali hürmetle ve edeple okurlar.[1313] Müminler, padişahın sözü hangi saygı ile ve sevgilinin gönderdiği mektup hangi aşk ve şevkle okunuyorsa, Kur'an'ı aynı saygı, aşk ve şevkle okurlar.[1314]

İmam *Kurtubî*, Kur'an okuma adabı bağlamında şunları der: Okuyan kişi teenni ve tertille okumalı, rahmet âyetlerine gelince, Allah'tan rahmet dilemeli, azap âyetlerinde Allah'a sığınmalıdır.[1315]

Mümin, Kur'an okurken, sorumlu kişilerin kendileriyle ilgili direktifleri, altın kendi üstünün emirlerini, öğrencinin ders programını okuduğu gibi okur. *"Bunların bir de okuyup yazma bilmeyen kısmı vardır ki, kitabı, kitabeti bilmezler, ancak bir takım kuruntu yığını hayaller kurar ve sadece zan ardında dolaşırlar."*[1316] *"Kendilerine Rahman'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı"*[1317] âyeti, Kur'an okuyanın kendisinden etkilenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. *"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapamayacağınızı söylemeniz, Allah yanında şiddetli bir buğza sebep olur."*[1318] Zemahşeri, *"Ve onlar ki:'Ey Rabbimiz, lütfünle bizlere eşlerimizden, çocuklarımızdan göz aydınlıkları buyur ve bizi takva sahiplerine önder kıl' derler."*[1319] âyetinin tefsiri bağlamında şunları der: Onlar, Kur'an okurlarken kulaklarını ardına kadar açar, gözleriyle onu incelerler. Kur'an, kendisiyle iletişim sağlayanlarla iletişim sağlar. Kötü niyetle yaklaşanlar ise ondan yararlanamazlar. Onlar kör ve sağır gibidirler.[1320]

[1313] Yazır, *Tefsir*, age., 1/485.
[1314] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl?* age., s. 128.
[1315] Kurtubî, *Tefsir*, age., 1/27.
[1316] Bakara, 2/ 78.
[1317] Meryem, 19/58.
[1318] Saff, 61/2-3.
[1319] Furkân, 25/ 73.
[1320] Zemahşeri, *Keşşâf*, age., 3/301.

İbn Abbas, "İçlerinde bir takım ümmiler vardır kitabı bilmezler Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir"[1321] âyeti bağlamında şunları der: Âyette geçen "emaniyy" den kasıt anlamını bilmeden, düşünmeden okunan Kur'an biçimidir. Onlar ne okuduklarını bilmezler, kitap fıkhını bilmezler, tedebbür etmezler.[1322]

"Her nerede olsanız olun, ölüm size yetişir, göklere yükselmiş burçlarda da olsanız. Bununla beraber kendilerine bir güzellik erişti mi 'Bu Allah'tandır' diyorlar; bir felaket de dokundu mu "bu sendendir" diyorlar. De ki: 'Hepsi Allah'tandır!' Fakat niye bu adamlar söz anlamaya yanaşmıyorlar?"[1323] *"Hâlâ Kur'an'ı gerektiği gibi düşünmezler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde bir çok ahenksizlikler bulacaklardı."*[1324] *"Öyle olmasa, Kur'an'ı bir düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde üst üste kilitler mi var?"*[1325] âyetlerinde de dikkat çekildiği gibi, Allah Teala, inkarcıları Hz. Peygambere karşı çıktıkları onu inkar ettikleri için yermemiş, Kur'an'ı düşünmedikleri için yermiştir.[1326] *"Müminler ancak Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir"*[1327] âyeti, Kur'an'la yaşamayı, Kur'an'dan etkilenmeyi, iman için olmazsa olmaz şart olarak sunmuştur. Âyet, Kur'an'dan etkilenmeyen kişinin kamil anlamda iman etmediğini göstermektedir. Dil onu okurken, kulak onun ritmi ve musikisinden yararlanır, kalp ve ruh onun manasından haz alır.

O halde, Kur'an okurken; Allah'ın huzurunda olduğumuzu düşünerek okumaya çalışmalı, Allah'ın rahmetini talep eder, azabından korumasını talep etmeli ve azameti karşısında huşu duymalıyız.

[1321] Bakara, 2/78.

[1322] Bk. Gazali, Muhammed, *Keyfe*, age., s. 14.

[1323] Nisâ, 4/78.

[1324] Nisâ, 4/ 82.

[1325] Muhammed, 47/24.

[1326] Bk. Şâtibî *el-Muvâfakât*, age., 3/254.

[1327] Enfâl, 8/2.

3.3.3. Selefin Kur'an Okuma Disiplini

Kur'an okuduğumda, kendimi Cibril'in Hz. Peygamber'e, onun da ashabına Kur'an'ı tilâvet ettiği saadet asrında hissediyorum.

Mustafa Sadık er-Râfii

Selef, Kur'an'ı en güzel okuma biçimini ortaya koymuştur. *Ey iman edenler* benzeri hitapları okuduklarında veya işittiklerinde; "*lebbeyk ve sadeyk/emret Allah'ım, buyurun Allah'ım*" der, can kulağıyla dinlerlerdi. Verilen mesajla ilgili olarak taksiratları söz konusu olduysa Allah'tan af dileyip onu yerine getirmeye çalışırlardı. Her âyetin bir gereği vardır. Mesela, *"Ey iman edenler nasûh bir tövbe ile tövbe edin"* âyetinin gereği, kul haklarına riâyet etmek, insanlarla helalleşmek, olan borç ve emanetleri sahiplerine vermektir.[1328] Bu cümleden olmak üzere selef, *"Ey iman edenler nefislerinizi ve yakın akrabalarınızı ateşten koruyun"*[1329] âyetinin gereğini yerine getirmek için yakın akrabalarını toplarlar ve onlara namazı, orucu, abdesti, guslü vs. konuları öğretirlerdi. *Cüneyd Bağdadi* şöyle der: Kur'an'ı anlayarak ezberlemeyenlerin, hadisleri yazmayanların dergahımızda yeri yoktur. İlimsiz bu yola koyulanlar şeytanın maskarası olurlar.[1330]

Zerkeşi, "*Kur'an okudukları halde Kur'an onların gırtlaklarını geçmez*"[1331] hadisinin Kur'an'ı tecvidle okudukları halde manasını anlamayanlar hakkında olduğunu söyler.[1332] *Abdurrahman b. Ebi Leyla,* sabah namazından güneş doğuncaya kadar Kur'an okurdu. *Katade,* kalp ve evlerinizi Kur'an'la imar ediniz, derdi."[1333] *Halid b. Velid,* ömrünün çoğunun cihatla geçirdiğinden Kur'an'a yeteri kadar zaman ayıramadığından hayıflanmış ve ağlamıştı. Bu nedenle ömrünün sonunu Kur'an okumakla de-

---

[1328] Zerkeşî, *el-Burhân,* age., 1/451.

[1329] Tahrim, 66 /6.

[1330] Kârî, *Mirkat,* age., 1/37.

[1331] Buhari,Menakib,35.

[1332] Zerkeşî, *el-Burhan,* age., 1/455.

[1333] Dârimi, hadis no:3345.

ğerlendirmişti. *Halid* ömrünü gafletle, eğlenceyle değil, cihatla geçirmesine rağmen Kur'an'ı az okumaktan dolayı hayıflanmıştır. *Muhammed İkbal* sabahları Kur'an okumayı adet edinir. Babası kendisine, "Evladım ne yapıyorsun? der. *İkbal*; "Kur'an okuyorum" cevabını verir. Aynı soru ve cevap 3 yıl devam eder. *Muhammed İkbal* bir defasında, "Babacığım aynı suali neden tekrarladığını merak ettim;ne yaptığımı gayet iyi biliyorsundur." Baba, "Evladım şunu sana hatırlatmak istedim: "Evladım! Sana nazil olmuşçasına Kur'an oku. *İkbal*, babasının bu cevabından sonra hayatının değiştiğini, Kur'an'ın şiir, düşünce hayatında en etkili unsur olduğunu ifade eder.[1334]

Mustafa Sadık er-Râfii de; Kur'an okuduğumda kendimi *Cibril*'in Hz. Peygamber'e, onun da ashabına Kur'an'ı tilavet ettiği saadet asrında hissediyorum, demiştir.[1335] Kur'an'ı seleften daha çok okuyoruz, ancak âyette belirtildiği gibi hakkını vererek değil, teganni ve anlamaksızın okuyoruz. Kur'an'ın, bazı insanlara neden lanet ettiğini düşünmeden okuyoruz. Selef Kur'an'dan hayat ve izzet elde etmek için okuduğu halde bizler ölüm anında ruhumuzun kolay çıkması için okuyoruz.

Sufyan b. Uyeyne, "Yeryüzünde haksızlıkla büyüklenenleri, âyetlerimden uzaklaştıracağım. Bütün mucizeleri görseler de ona iman etmezler. Doğru yolu görseler de onu yol tutmazlar. Eğer sapıklık yolunu görürlerse onu yol edinirler. Çünkü onlar âyetlerimizi yalanlamayı adet edinmişler ve onlardan gafil olagelmişlerdir"[1336] âyetinde geçen; "uzaklaştırmaktan" kastın, Kur'an'ı anlamaktan mahrum olmak olduğunu söylemiştir. *Sufyan Servî*, Allah Teala, Kur'an'ı fehmetmeyle dünyalık sevgisini aynı kalbte nasip etmez, demiştir. [1337]

Müslümanların Kur'an için yapacakları en büyük hizmet, Kur'an'ı anlayarak okumak, kendilerinden neyi istediğini öğrenmek ve gereğini yerine getirmektir. *Hasan Basri*, bir gece *"Al-*

[1334] Gûrî, *Muhammed İkbal*, age., s. 58.

[1335] Râfii, *İ'caz*, age.,s.21.

[1336] A'râf, 7/146.

[1337] Zerkeşî, *el-Burhân*, age., 1/6.

lah'ın nimet(leleri)ni sayacak olsanız sayamazsınız"[1338] âyetini okuyarak sabahlamış. Sebebini soranlara; âyette büyük bir ibret ve öğüt vardır, başımızı kaldırıp baktığımızda, Rabbimizin bir nimetinin indiğini görürüz, bilmediğimiz nimetlerin sayısı ondan da çoktur. diye cevap vermiş.[1339] *İmam-ı A'zam Ebu Hanife,* bir keresinde gece teheccüd namazını kılarken *"Fakat onlara vaat edilen asıl azap kıyamet saatidir. O kıyamet saati, kurtuluşu olmayan daha korkunç bir beladır ve daha acıdır"*[1340] âyetini okuduğu sırada bu âyete takıldı kamış ve sabaha kadar aynı âyeti tekrarlamıştır. [1341]

Allâme *İbn Cevzi,* her hafta bir kere Kur'an'ı Kerim'i hatmederdi. *Kudüs* fatihi *Selahaddin Eyyübi,* Kur'an'ı Kerim dinlemekten çok büyük zevk alırdı. Ara sıra karargâhında, muhafızlarından ikişer, üçer, dörder cüz dinlerdi. Kur'an'ı Kerim'e karşı son derece edepli, saygılı ve hassas kalpli bir insandı. Kur'an'ı Kerim'i dinlerken çok kere gözlerinden yaşlar boşanırdı. *İbn Teymiyye,* 7 Şaban 726 tarihinde hapsedildi. Hapsedildiği yerde 22 Zilkade 728 tarihinde ahirete intikal etti. Bu müddet içinde onun en büyük uğraşı, ibadeti, zikri Kur'an-ı Kerim okumaktı. Zindanda takriben 2 sene 4 ay kaldı. Bu kısa içinde kardeşi *Zeyneddin İbn Teymiyye* ile Kur'an'ı Kerim'i 80 kere hatmetti. Yeni bir hatime başlayıp da *Kamer* Sûresi'nin *"Şüphesiz müttakiler cennetlerde ve nehir (çevresinde) dirler. Oldukça kudretli, mülkünün sonu olmayan Allah'ın yanında doğruluk makamındadırlar"*[1342] âyetine gelince kardeşi *Zeyneddin* yerine Abdullah *İbn Muhib* ve *Abdullah Zeri* ile hatme başladı. Bu iki kişi son derece temiz, iyi kalpli kimselerdi. Kendi aralarında gerçek kardeşlik bağı vardı. *İmam İbn Teymiyye* onların okuyuşunu çok beğenirdi. Bu hatim bitmek üzereyken hayatının günleri bitti.[1343]

[1338] İbrahim, 14/34.

[1339] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl...?* age., s. 134.

[1340] Kamer, 54/46.

[1341] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl..?* age, s. 134.

[1342] Kamer, 54-55.

[1343] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl..?* age., s. 136.

Mevlana Fadlurrahman Genç Murabadi, bir gün Kur'an'ı Kerim okurken, kendini bir cezbe kapladı, kendinden geçti. *Mevlevi Seyyid Tecemmül Hüseyin Efendi*'ye dedi ki: "Kur'an'dan aldığım zevkin eğer bir parçasını sen alsaydın benim gibi oturamazdın. Elbiselerini parçalayarak ormanlara dalar giderdin." *Fadlurrahman* Hazretleri bir ah çekti ve odasına gitti. Birkaç gün hasta yattı.[1344]

Abdulkadir Raypuri Hazretleri'nin sağlığı iyi iken, Ramazan ayında ikindi namazından sonra topluluktan ayrılır, yalnızlığa çekilerek Kur'an'ı Kerim okurdu. Orada kalmakta olan bir kişi şöyle dedi. "Ben yanından geçtiğim sırada *Abdülkadir* hazretlerininin Kur'an'ı Kerim okumasına dikkat ettim, durup kendisini biraz seyrettim. Bana çok tatlı, içe işleyici geldi. İçimden samimi olarak, 'Ey Allah'ım, böyle Kur'an'ı Kerim okumayı bana da nasip et' diye dua ettim. Ramazan çıktıktan sonra galiba bu kişiyi Efendi Hazretleri çağırdı ve buyurdu ki: 'Gel sana öğreteyim. Kur'an-i Kerim'i şöyle oku. Kur'an'ı Kerim'de bildirilen *Hz. Musa*'nın Allah ile konuşmasını ve o ağaçtan dinlemesini düşün ve kendini o ağaç tasavvur et. Sonra kendin Kur'an'ı Kerim okurken o kelimeleri yüce Mevlâ'nın buyurduğunu düşün ve Allah'ın sözünü Allah'ın sesinden dinliyorum duygusu ile bir taraftan da kulaklarınla dinle.' Bunu derken aynı hal kendi üzerinde göründü ve bu sözü söylemesinin etkisi ile aynı hal gönlünde yer etti."[1345]

Tek bir âyet, *Hz. Ömer*'i, *Fudayl b. İyaz*'ı, *Muhammed Esed*'i değiştirdi. Kur'an'ı haftada birkaç defa hatmettiğini söyleyen bir çok insan neden değişerek melekleşmemektedirler? Kur'an'dan yararlanmak için onu tedebbur yöntemiyle kullanmak gerekir. Kur'an'a muhatap olanın tedebbür etme cihazı/duyu organları onu kavrayacak derecede işlevsiz hale gelmişse sorun Kur'an'da değil şahıstadır. Bu açıdan "tedebbür" ile okumak Kur'an'dan yararlanma yoludur.

[1344] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl..?* age., s. 138.

[1345] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl...?*age., s. 140

Mücahid, Kur'an'ı üç defa *İbn Abbas*'ın yanında okuduğunu, her âyetin nerede indiğini ve tefsirini kendisinden sorduğunu ifade etmiştir. *Ebu Musa el-Eş'ari, Hz. Ömer*'e "*Basra*'da çok kişinin o yıl Kur'an'ı ezberlediğini yazdı. *Hz. Ömer* kendilerine maaş bağlanmasını yazdı. *Ebu Musa* müteakip yıl *Hz. Ömer*'e Kur'an ezberleyenlerin sayısının önceki yıllara göre kat kat arttığını yazdı. *Hz. Ömer,* "Onlara maaş bağlamayız, zira hafızların ezberle uğraşıp Kur'an'ı anlamaktan yüz çevireceklerinden endişe ediyorum"dedi.[1346] Selef, Kur'an'ın anlamını tefekkür etmeden sadece ezberlemekle yetinmenin bid'at olduğunu söylemiş.[1347]

3.3.4. Kur'an'ı Hayata Taşımak Okumak

> *Kur'an'ı seni kötülüklerden koruduğu sürece oku, seni korumadığı sürece okuyor sayılmazsın.*
>
> Hz. Muhammed (a.s.)

> *Verilen hitap ve söylenen sözlerin etki bırakması, gerektiğinde onlar adına şehit olmaya bağlıdır. Uğrunda fedakarlıkta bulunulmayan kelime ve davalar ölmeye mahkumdur. Bu nedenle söylemlerini yaşatmak isteyenler o uğurda kendilerini feda etmekten çekinmemelidirler. Ancak bu yolla misyonları devam eder.*
>
> Seyyid Kutub

Kur'an okumayı emreden naslar, gelişigüzel bir okumayı değil, ihlas, tedebbür ve yaşamayı öngörmektedir. Aksi halde Kur'an okuyanın cihad edenden, iyiliği emreden daha hayırlı olması söz konusu olur ki, bunu kimse söylememiştir. Kur'an okumayı teşvik eden hadisler mutlak anlamda alınsa, ücretle Kur'an oku-

[1346] Kettânî, Terâtib, age., 2/280.
[1347] Kettânî, *Terâtib*, age., 2/280.

yan birinin sınır boylarında nöbet tutandan, hatta şehit düşenden daha hayırlı olması gerekecek. Allah yolunda şehit olmak bile kul hakkını sildirmediğine göre[1348] Amelsiz Kur'an tilaveti de kebaire kefaret olmaz. Nitekim nice Kur'an okuyanlar var ki okudukları Kur'an gırtlaklarını geçmemektedir. "*En hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir.*"[1349] Hadiste geçen "öğrenen ve öğretenden" gaye; onun anlam ve kıraatinin hakkını yerine getirenlerdir. Lafızlar ve harfler mana için vesiledir. Asıl olan onu anlamak ve hayata hakim kılmaktır. Kuran okumak ilim, onu hayata geçirmek ise irfandır. *Gazali*'nin de dediği gibi onu okumak ateş yakmak, yemek pişirmek, ısınmak ve yemeği yemek ise amel etmektir.[1350]

"Kur'an'ı okuyun, karşılığını Allah'tan dileyin. Zira sonradan, okudukları Kur'an'la insanlardan dilenecekler çıkacaktır."[1351] Cehenneme ilk girecekler arasında, Kur'an'ı gösteriş için okuyanların zikredilmesi de[1352] okumaktan neyin kastedildiğini ortaya koymaktadır. *Hz. Ali* Kur'an'ı hayata taşıma konusunda şunları der: "Ey Kur'an ehli! Kur'an'ı yaşayın. Gerçek alim, bilen ve bildiklerini hayata geçirendir. İlerde okudukları gırtlaklarını geçmeyecek bir grup alim zuhur edecektir."[1353]

Kur'an'ı hayata geçirme konusunda *Seyyid Kutub* şunları der: "Verilen hitap ve söylenen sözlerin etki bırakması, gerektiğinde onlar adına şehit olmaya bağlıdır. Uğrunda fedakarlıkta bulunulmayan kelime ve davalar ölmeye mahkumdur. Bu nedenle söylemlerini yaşatmak isteyenler o uğurda kendilerini feda etmekten çekinmemelidirler. Ancak bu yolla misyonları devam eder."[1354]

[1348] İbn Mace, Cihad, 10.

[1349] Buhari, Fedâilu'l- Kur'an, 21

[1350] Gazali, *Ravdatu'-Tâlibin ve Umdetu's-Sâlikin, Mecmuatu Resâil* ile beraber, Beyrut, ts. s. 28

[1351] Tirmizi, Fedâilu'l- Kur'an, 30.

[1352] Müslim, hadis no:1905; Nesâî, hadis no:3137

[1353] Sabbâğ, Vekai Meâ'l-Ebrar, Mısır, 1989, s . 287.

[1354] Kutup, Seyyid, *Dirasât İslâmiyye*, Beyrut, ts. s. 138.

Fudayl b. İyad, şöyle der: " Müslüman'ın Kur'an'a muhalefet etmesi çok çirkindir. Zira okuduğu her âyet, 'sakın okuduğuna muhalefet etme' demektedir."[1355] *Fudayl*, Kur'an'ı yaşama konusunda da şunları der: "Ey Kur'an ehli! Nasıl olur da gaflete düşersiniz? İçinde bulunduğumuz musibetten daha büyüğü yoktur. Gece-gündüz Kur'an okuruz ancak ondan ibret almayız. Kur'an, Rabbimizden bizlere gönderilmiş mesajdır. Ulema, kıyamet gününde peygamberlerin sorulacakları konulardan sorulacaktır. Ey Kur'an topluluğu Size ne diyeyim ki? Önceden çevreyi aydınlatan kandil gibiydiniz. Ancak şimdi karanlık oldunuz. İnsanlara yol gösteren yıldızlar gibiydiniz, şimdi yolunuzu şaşırdınız. Sultanlara gider, divanlarında oturur yemeklerinden yer hediyelerini alır sonra da camilere gider, 'Peygamber şöyle buyurdu' dersiniz. Cemaatte hazır bulunan *Süfyan Sevri* bu hitap karşısında göz yaşlarını tutamaz."[1356] Selef alimlerinden biri şöyle der: Bazı Kur'an okurları Kur'an'ı açar açmaz melekler onlara dua etmeye başlarlar, bazılarını da lanetlemeye çalışırlar. Nedeni sorulunca şöyle cevap verir: Biri Kur'an'ın haramını haram, helalını da helal kılsa melekler ona duacı olurlar. Aksi takdirde onu lanetlerler. Kimi Kur'an okuyucuları da farkına varmadan kendi kendilerini lanetler. Şöyle ki: Zalim olduğu halde, "*Haberiniz olsun: Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir*"[1357] dese farkına varmadan kendini lanetlemiş olur. Keza, yalancı olduğu halde "*Allah'ın laneti yalancıların üzerinde olsun*"[1358] âyetini okuduğunda farkına varmadan kendini lanetlemiş olur. Yaşamadan okumak ve bilmek yetseydi, Kitap ehli kurtulmuş olacaktı. Halbuki Kur'an, *Yahudi*leri "gazaba uğramışlar", Hıristiyanları da "dalalette olanlar" olarak nitelemiştir.[1359] Kuşkusuz bu, onların ellerindeki kitaplarla amel etmemelerinden dolayıdır. *"Eğer müşriklerden biri senden aman dileyerek yakına gelmek isterse, Allah'ın kelamını*

[1355] Şâmî, *Hayatu Fudayl b. İyad*, Beyrut, 1998. s. 31.

[1356] Şâmi, *el-Fudayl*, age. s. 41.

[1357] Hûd, 11/18.

[1358] Â'râf, 7/44.

[1359] Bk. Fatiha, 1/7.

dinleyebilmesi için ona eman ver"[1360] âyeti, bu tarz davet biçimine dikkat çekmektedir. Kur'an, dinleyici müşrik de olsa, başkaları tarafından dinlenmeyi istemektedir. Bu dinleyiş, Kur'an'la iletişim kurmaya ve onu tanımaya vesile olabilir.

Ahmed b. İrfan Şehid, (v.1246) *Peşaver* kentini fethedince, kent sakinleri askerlere; "gözleriniz miyop mu?" demişler. Soruyu sormalarının nedeni sorulunca, "memleketinizden uzun süredir uzak olmanıza rağmen hiçbir askeriniz herhangi bir kadına bakmadı. Bir iki kişi olsaydınız; "Bunlar zahit veya ağabeyttirler diyecektik, ancak askerin hepsi aynı disipline uymaktadır " demişler. Askerler, kadınlara bakmamalarının nedenini şöyle izah etmişler: "Bu netice, mürşidimizin bizlere verdiği eğitimin neticesidir." *"Mümin erkeklere söyle gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar."*[1361] âyetinin gereğini yerine getiriyoruz.[1362]

Ebu Yezid Bistami'nin küçük yaşta öğrenmiş olduğu âyetleri hayata geçirmeye ve özellikle de babasına bunu uygulatmaya çalışması ibret vericidir: *Ebu Yezid* küçük yaşta babasından *"Ey örtünen! Gece kalk. Pek azı hariç."*[1363] âyetini öğrenince babasına, "babacığım! Öğrettiğin âyeti neden hayata geçirmiyorsun? dedi. Baba; "evladım âyet, Hz. Peygamber'e hitap etmektedir. *Ebu Yezid*; "Babacığım neden onun gibi yaşamıyorsun?" dedi. Baba; "Evladım bu ibadet ona hastır" dedi. *Ebu Yezid* babasından; *"Gerçekten Rabbin biliyor ki sen, muhakkak gecenin üçte ikisine yakını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçiriyorsun, beraberinde bulunan bir grup da (böyle yapıyor). Oysa geceyi, gündüzü Allah takdir eder. Sizin bundan ötesini başaramayacağınızı bildiği için size lütuf ile muamelede bulundu. Bundan böyle Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun; O, içinizden hastaların olacağını, diğer bir kısmının Allah'ın lütfünden bir kâr aramak üzere yeryüzünde yol tepecikderini, diğer bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilmektedir; O hâlde o (Kur'an)'dan*

[1360] Tevbe, 9/6.

[1361] Nûr, 24/30.

[1362] Nedvi, *Fi Mesireti'l- Hayat*, Şam, 1987.1/ 179.

[1363] Müzzemmil, 73/1, 2.

kolayınıza geleni okuyun; namazı kılın, zekatı verin ve Allah'a karz-ı hasen verin! Kendi hesabınıza hayır olarak ne (iyilik) yapıp gönderirseniz, onu Allah yanında daha hayırlı ve karşılık olarak daha büyük bulacaksınız. Allah'tan bağışlanma dileyin! Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir"[1364] âyetini öğrenince; "Babacığım önceki emrin Hz. Peygamber'e ait olduğunu söylediniz; oysa bu âyet onunla beraber namaza kalkan bir "taife"den de bahsetmektedir onlar kimdir? dedi. Baba; "Evladım onlar *Ashab-ı Kiramdı. Ebu Yezid*; "Babacığım neden onlar gibi olmayalım?" dedi. Bunun üzerine babası teheccüd namazı kılmaya başladı. *Ebu Yezid*; "Babacığım ben de seninle beraber teheccüd namazına kalkmak istiyorum" dedi. Baba: "Evladım sen henüz çocuksun" dedi. *Ebu Yezid;* o hâlde kıyamet gününde, "Ya Rabbi ben tehecüde kalkmak istiyordum, ancak babam karşı çıktı diyeceğim" dedi. Baba: "Hayır evladım buna katlanamam" deyip çocuğuna abdest ve gece namazını öğretti. Bunun üzerine beraber gece namazına kalktılar.[1365]

Büyük şan, şöhret sahibi tabiiinden Arap komutan *Ahnef b. Kays* bir gün otururken biri şu âyeti okudu: *"Biz size, içinde sizin kendinizin anlatıldığı bir kitap indirdik. Siz bunu hala anlamıyor musunuz?"*[1366] Bunu duyan *Ahnef* irkildi ve: "Bana hemen Kur'an'ı Kerim'i getirin de, orada kendimin anlatılışını arayıp bulayım, kendimin kimlerle birlikte olduğumu, kimlere benzediğimi göreyim." dedi. Kur'an'ı Kerim'i açtı. Bir takım insanlara rastladı ki onlar şöyle tanıtılıyordu: *"Gecenin az bir bölümünde uyurlardı. Seher vakitlerinde bağışlanmalarını istiyorlardı. Onların malları içinde dilenenlerin de, dilenmeyenlerin de (her ikisinin) hakları vardı."*[1367] Başka bir takım insanlara daha rastladı ki onların durumu da şöyleydi: *"Onların yanları (gece namazlarına kalktıkları için) yataklarından uzak kalır. Rablerine korku ve umutla dua ederler. Kendilerine rızk olarak verdiklerimizden de*

[1364] Müzzemmil, 73/20.

[1365] Afânî, *Salah*, age., 7/ 101.

[1366] Enbiyâ, 21/ 10.

[1367] Zâriyât, 51/ 17-19.

infak ederler."[1368] Daha başka birtakım insanlara rastladı ki halleri şöyleydi: *"Ve Rablerine secde ederek (acz ve edeble) geceyi ayakta geçirenler..."*[1369] Ve daha birtakım insanlara rastladı ki halleri şöyleydi: *"Onlar bollukta da darlıkta da mallarını Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah ise iyi işler yapanları sever."*[1370] Bazı insanlara daha rastladı ki halleri şöyleydi: *"Bizzat kendileri muhtaç durumda olsalar bile başkalarını kendi canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar muratlarına erenlerin ta kendileridir."*[1371]

Daha başka birtakım insanlara da gözü ilişti ki, onların karakterleri şöyle çiziliyordu: *"(Bunlar) büyük günahlardan ve çirkince utanmazlıklardan kaçınanlar, öfkelendiklerinde ise bağışlayanlar."*[1372] *"Rablerinin emrine uyanlar, namazı dosdoğru kılanlar, kendi aralarında işlerini danışarak çözenler ve kendilerine rızk olarak verdiklerimizden başkalarına verenler."*[1373] Bu âyete gelince yoruldu ve "Ya Rabbi! Ben kendi durumumu biliyorum. Ben bu kimseler arasında görülmüyorum." dedi. Sonra başka bir yol tuttu. Bu sefer bir takım insanlarla karşılaştı ki onlar şöyle tasvir ediliyorlardı: *"Çünkü onlar, 'Allah'tan başka bir tanrı yoktur' denildiğinde büyüklük taslarlardı. 'Biz mecnun, bir şair için mabutlarımızdan vaz mı geçeceğiz?' derlerdi."*[1374]

Sonra şöyle tasvir edilen insanlarla karşılaştı: *"Allah bir olarak anıldığı zaman ahirete inanmayanların kalbi öfkeyle kabarır. Oysa daha başkası anıldığında ise hemen secdeye kapanırlar."*[1375] Birtakım insanlara da rastladı ki onlara: *"Sizi cehenneme sokan nedir? (diye sorulunca) günahkarlar: 'Biz namaz kılmazdık' dediler. 'Yoksula da yedirmezdik, batıla dalanlarla be-*

[1368] Secde, 32/ 16.
[1369] Furkan, 15/ 64.
[1370] Al-i İmrân, 3/134.
[1371] Haşr, 59/ 9.
[1372] Şûrâ, 42/ 37.
[1373] Şûrâ, 42/ 38.
[1374] Sâffât, 37/ 35-36.
[1375] Zümer, 39/ 45.

raber biz de dalardık. Din (ahiret) gününü yalan sayıyorduk. Sonunda kesin bir gerçek olan ölüm gelip bize çattı' diye cevap verdiler."[1376] Buraya gelince kısa bir süre için sessiz hareketsiz dikilip durdu. Sonra ellerini kulaklarına koyarak: "Ey Allah'ım! Ben bunlardan sana sığınırım, ben onlardan uzağım, " dedi. Artık o Kur'an'ı Kerim'in yapraklarını çeviriyor, kendisinin anlatıldığı yeri arıyordu.

Sonunda şu âyete gelip durdu: "*Onlardan başka bazı insanlar daha vardır ki onlar günahlarını açıkça itiraf ettiler. Onlar iyi bir ameli başka bir kötü amelle karıştırmışlardır. Umulur ki Allah tövbelerini kabul eder. Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir."*[1377] Burada elinde olmadan ağzından, "Evet, evet işte benim durumum bu" sözü ağzından döküldü.[1378]

3.4. Kur'an'la İletişim Sağlama Merhaleleri

> *Mümin'in kalbi Kur'an'ın en önemli tefsiridir. Mümin kalbiyle Kur'an'ı tedebbür edecek ve müşkil gelen yerlerin açılmasını Allah Teala'dan niyaz edecek. Tefsirde kendisine yardımcı olması için, nüzul sebeplerine özen göstermeli. Bu sayede siyer ile âyetlerin nüzul sebepleri arasında ilgi kurabilecektir.*
>
> Hasan el-Bennâ

Kur'an Rabbimizin bize mesaj ve mektuplarıdır. Mektubun geldiği yer önemlidir. Kur'an'la muhatap olmak ve anlamak isteyen biri, ilk adım olarak zihninde biriktirmiş olduğu, kalıplaşmış ön yargı, teori ve dogmalardan arınmalıdır. Nitekim Kur'an da buna dikkat çekmiştir. *"Kendilerine Rablerinin âyetleri hatırlatıldığı zaman onlara karşı kör ve sağır davranmazlar."*[1379] Yani taassup ve önyargıyla değil, kulak, göz ve kalpleriyle ona kon-

---

[1376] Müddessir74/ 42-46.

[1377] Tevbe, 9/ 102.

[1378] Nedvi, *Kur'an'dan Nasıl..?* age., S.29-32.

[1379] Furkan,25/73.

santre olurlar, düşüne düşüne içselleştirerek okurlar. Cennetten bahseden âyetleri okuduğumuzda kendimizi cennet bahçeleri içinde hissetmemiz, nimetlerinden bol bol yararlandığımızı hissetmemiz gerek.

Kur'an'ın içeriği hakkında şöyle böyle bir fikre sahip olmak istiyorsa o zaman bir kez okumak yeterlidir. Fakat eğer kişi onu derinlemesine anlamak istiyorsak birçok kez ve her seferinde başka bir bakış açısıyla okumalıdır. Kur'an'ı iyice incelemek isteyen kimseler her şeyden önce onun ortaya koyduğu hayat tarzını anlayabilmek için tüm Kur'an'ı en az iki kez okumalıdır. (...) Bir kimse herhangi insanî bir problemin Kur'an'dan nasıl çözümlendiğini öğrenmek istiyorsa ilk önce klasik olsun modern olsun bir meseleyle ilgili tüm literatürü incelemeli ve temel meseleleri not etmelidir. Bu meseleyle ilgili o zamana dek yapılmış araştırmalardan da yararlanmalıdır. Daha sonra bu kitap ve araştırmalarda ele alınan meselelere cevap bulmak amacıyla Kur'an'ı incelemelidir. (...) Daha önceden ummadığı ve atlayıp geçtiği âyetlerde bile bulabilecektir.[1380]

İbn Kayyım, Kur'an'la iletişimin iki biçimde gerçekleşebileceğini söyler:

a) Allah'ın muradını anlamaya çalışmak ve bunu gerçekleştirmek için düşünmek. Bu düşünme biçimi Kur'an metni üzerinde gerçekleşir; yani okunanı düşünmekle olur.

b) Müşahede etme; yani görsel düşünme biçimiyle. Bu da Kur'an'ın dikkat çektiği görsel delilleri düşünmekle gerçekleşir.[1381] İmam *Hasan el-Benna* da, Kur'an'la iletişim kurmanın sağlam bir kalple mümkün olduğunu belirtir: Müminin kalbi Kur'an'ın en önemli tefsiridir. Mümin kalbiyle Kur'an'ı tedebbür edecek ve müşkil gelen yerlerin açılmasını Allah Teala'dan niyaz edecek. Tefsirde kendisine yardımcı olması için, nüzul sebeple-

[1380] Mevdudi, *Tefhim*, 1/36.

[1381] Bk. Yusrî, es-Seyid, Muhammed, *el-Bedâi' Fi Uulumi'l-Kur'an*, Beyrut, 2003, s. 437.

rine özen gösterecek. Bu sayede siyer ile âyetlerin nüzul sebepleri arasında ilgi kurabilecektir.[1382]

Kur'an, kainata bakmayı emretmiş: "*De ki: Göklerde ve yerde olanlara bakın.*"[1383] Bundan dolayı kâinatı ibret gözüyle okuyan/bakan Kur'an'ı okumuş sayılır. Kur'an haram karşısında gözlerimizi sakınmamızı emretmiştir: "*Mümin erkeklere, gözlerini (harama)dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle...*"[1384] "*Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar.*"[1385] Bundan dolayı harama bakmayan Kur'an'ı yaşayarak okumuş olur.

Kur'an okuyan, kainatı, kainatı okuyan da Kur'an'ı okumuştur. İkisinin sahibi aynıdır. Kur'an'ı indiren kainatı yaratandır. Kur'an âyetlerini dizen kainat âyetlerini dizendir. Nitekim, Kur'an bölümlerine *âyet* denildiği gibi, kainat parçalarına da *âyet* denilmiştir. "*Ya o yerde niye bir dolaşmadılar ki, kendileri için akıllanmalarına sebep olacak kalpleri ve işitmelerine sebep olacak kulakları olsun; çünkü gerçek şudur ki, gözler körelmez, ancak sinelerdeki kalpler körelir.*"[1386] "*Andolsun ki, cin ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır, onunla gerçeği anlamazlar, gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, ama onlarla işitmezler. İşte bunlar hayvan gibidirler, hatta daha da şaşkındırlar. İşte o gafiller ancak bunlardır.*"[1387] "*Şüphesiz ki, bu söylenende kalbi olan ve şuurla kulak tutan kimse için uyandıracak bir ihtar vardır.*"[1388]

Âyetler, sadece hazır ilmî hakikatleri iletmek veya fikrî merak uyandırıp araştırma ruhunu teşvik etmek amacıyla hitap etmiyor, bilakis tabiattaki pek çok gerçeğe işaret eden ve dış dünya ile ilişki kurmamızı isteyen Kur'an bizden Yüce Allah'ın bu şahe-

---

[1382] Bk. Bennâ Hasan, *Mukadimmetü, Tefsiru'l Kur'an*, Mısır 1965. s. 3.
[1383] Yûnus, 10/101.
[1384] Nûr, 24/30.
[1385] Nûr, 24/31.
[1386] Hac, 22/46.
[1387] A'râf, 7/ 179.
[1388] Kâf, 50/ 37.

seri olan kainat kitabını Allah adına okuyup müşahede ve tefekkür etmemizi, sonuçta da varlığın ve hayatın anlamıyla ilgili cevaplar vermemizi bekler.[1389]

Kur'an'la iletişim sağlamaya çalışanın belirli aşamaları geçmesi gerekir. Kur'an ilimleri uzmanı, *Salah A. Felah el-Halidî*, Kur'an'la iletişimi dört aşamada ele alır. Şöyle der:

1. Aşama: Kendisine Kur'an'ı anlama imkanı verecek bir iman ortam ve atmosferini Allah'ın lütuf ve feyizlerine onu yakınlaştıracak bir manevi muhit hazırlamalıdır.

2. Aşama: Okuyucu bu aşamada Kur'an'a ve onun âyetlerini okumaya yönelmelidir. Yani okuyucu işe Kur'an'la başlamalı ve onun gölgesinde yaşamaya koyulmalıdır.

3. Aşama: Kapalı bir kelimeyi açıklamak, nüzul sebeplerini tespit etmek, kavrayamadığı bir manayı vuzuha kavuşturmak ve özel bazı hükümleri öğrenmek için kısa bir tefsire müracaat etmek.

4. Aşama: Bu aşamada okuyucu konuları enine boyuna ele alan dolaylı mevzulara giren ve çeşitli bilgi kültürleri savunan uzun bir tefsiri okumalıdır.[1390]

Kur'an'la gereken iletişimi sağlamak için günlük üç virdimizin olması gerekir.

1. Tilavet virdi: Okuyucu Kur'an'ı usul ve edebine uygun okur. Kur'an'ı her ay bir kez hatmedecek şekilde okur. Bu Hz. Peygamber'in Kur'an okurları için koyduğu en alt sınırdır.

2. Ezberleme virdi: Her gün bir veya iki veya üç âyet ezberleyecektir. Öyle ki yıllar sonra baştan sona Kur'an'ı ezberlemiş ve iyi bir hafız olacaktır.

3. Anlama ve Düşünme Virdi: Tilavet ve ezberleme virdlerinden asıl amaç budur. Okuyucu bu sayede, Kur'an'ı bütün varlığıyla duyacak ve hayatında yaşayacaktır.[1391]

[1389] Bk. Begoviç, Ali İzzet, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, s. 307-308. İstanbul, 1987.

[1390] Bk. Hâlidî, *Kur'an'ı Anlamaya*.., a, g, e., s. 152-163.

[1391] Bk. Hâlidî, Kur'an'ı Anlamaya.., age., , s. 69-70.

3.5. Kur'an'ı Anlama Tasavvurumuz

Her Müslüman'ın günlük ibadetlerinde okuduğu âyetlerin manasını anlayacak derecede Arapça bilmesi farzdır.

İmam Şâfii

Kur'an, Allah Teala'nın kalp, akıl, düşünce ve vicdana beraber hitap etmesidir. Kur'an bunlardan birini ihmal etmez, ondan yararlanmak için de dördünün de teyakkuza geçmesi gerekir. Anlama, manasındaki *fehm* kavramı; âyet ve kelimelerin anlamını bilmek, Kur'an müşkilatını çözmektir. Bir bakıma Kur'an'ı tefsir edebilmek ve anlamaktır. *Tedebbür* ise, işin akıbetini nereye varacağına odaklanmaktır. Mesela, içki Kur'an'da haram kılınmıştır. Haram olduğunu anlamak fehmdir. İçki içenin dünya ve ahirette karşılaşacağı kötü netice ve azabı hatırlamak içkinin haram kılınış hikmetini araştırmak, fert ve toplumda açacağı yaraları hatırlamak ise tedebbürdür.[1392] *Tefekkür,* akıl ve kalbin delil veya âyet üzerine odaklanmasıdır.

Kalp, kendini yalnızlık içerisinde hisseder, yalnızlığını gidermenin yolu Allah'ın kitabıyla ünsiyet kurmaktan geçer. Kalp için Kur'an'ı tefekkür ve tedebbürle okumaktan daha etkili bir şey yoktur. Kur'an, abid, zahid ve ariflerin ahval ve mertebelerini ortaya koyar, muhabbet, havf, reca, sabır ve Allah'a yönelmeyi kazandırır. Kalbi besleyen her şeye gücünü verir. kalbi öldüren hareket ve inançlardan alıkoyar. İnsanlar bu gerçeği bilselerdi zamanlarını onunla değerlendirirlerdi. Tek bir âyeti yüzlerce defa tekrar ederlerdi. Tefekkür ederek ve anlayarak tek bir âyeti düşünmek bir hatim indirmekten daha hayırlıdır.[1393] Harflerin mahrecine sarf ettiğimiz mesaiyi Kur'an'ı anlamaya verseydik birçok şey değişirdi. Mesela bir meddi çekemeyen biri hakkında gösterdiğimiz duyarlılığı, Kur'an'ı anlamanın önündeki engelleri kaldırma konusunda gösterebilseydik, çok değişiklikler olacaktı.

[1392] Artuş, Muhammed Ahmed, *el-Ahkamü'ş-Şeriyye li'l- Kur'an'ı Kerim,* Mısır, 2004, s. 29.

[1393] Bk. İbn Kayyım, *Miftah,* age., s. 221.

"*Bir cemaat bir yerde toplanır aralarında Kur'an'ı okur etüt ederlerse Allah katından üzerlerine güven iner, rahmet kendilerini kaplar, melekler kendilerini kuşatır, Allah Teala onları katındakilerin yanında anar.*"[1394] Kur'an'ın okunmasıyla etüt edilmesinin beraber zikredilmesi önemlidir. Kur'an'ın etkisi nağmesinde değil anlamındadır. *Râğib*, "*Biz senden önce bir resul ve bir nebi göndermedik ki, o bir şey yapmak arzu ettiğinde, şeytan onun arzularına şüpheler karıştırmasın. Bunun üzerine Allah şeytanın karıştırdığı şüpheyi derhal giderir. Sonra da Allah, âyetlerini güçlendirir. Allah, bilendir, hikmet sahibidir*"[1395] âyetinde geçen "ümniye" ifadesinin, anlamadan yapılan tilavet olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber'e acele etmemesi emredilmiştir.[1396]

Reşid Rıza, anlayarak Kur'an'ı okumanın ve tefekkür etmenin her mükellefe farz olduğunu savunur ve Müslümanların içinde bulundukları hazin durumu Kur'an'ı anlamamaya ve taklitle yetinmeye bağlar.[1397]

Kur'an'ı okumanın maksat ve hedefi onu anlamak olmalı. Onu okumak, onu anlamakla mümkün olduğu gibi, onu anlamak da okumakla mümkündür. Kur'an, akıl, nakil ve kalp üçlüsüyle okunur. Bunların bir tanesiyle Kur'an'ı anlamak mümkün değildir. Kur'an'ı anlamada bu üç unsuru harekete geçiren itidali yakalamıştır. Bunun aksine vahiy, akıl ve kalbi dışlayarak Kur'an'ı anlamaya çalışan biri itidal sınırlarını aşmış ve aşırı tasavvura girmiştir. Bu tasavvur, aşırı akımlar adına Kur'an'ı yorumlamaya çalışır, ve taassuba saplanmış olur.

Kur'an'ı okumak, onun nasıl bir kitap olduğunu anlamakla hedefine ulaşır. Kur'an neden inmiştir? Nelerden bahseder? Dünya ve ahirette de mutlu olmamız için bize ne önermektedir? Sosyal ve ferdi hayatımızla ilgili olarak bizlere ne gibi uyarı ve tavsiyelerde bulunmaktadır? Bu ve benzeri yüzlerce konu ancak

---

[1394] Müslim, hadis no: 2699.

[1395] Hac, 22/52.

[1396] Bk. Râğib *Müfredât, ümniyye* md.

[1397] Rıza, *Menar*, age. 5/241.

Kur'an'ı anlayarak okumamızla gerçekleşir. Kur'an neyi içermektedir? Dünyaya mesajı nedir? Ahirete nasıl bakar? Sosyal hayattan talebi nedir? Bireye ne gibi öneri ve tavsiyelerde bulunur? Toplumu yönlendirmede mesaj ve projesi nedir?

Anlamadan Kur'an okuyanın durumu sarhoşlara benzetilmiştir. *"Ey iman edenler siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın."*[1398] Âyette yasaklanan durum, ne dediğini bilmeden namaz kılanın durumudur. Bu durum sarhoşun dunrumuna benzetilmiştir. Zira sarhoş ne dediğini bilmediği gibi, Kur'an'ı anlamadan okuyan da ne dediğini bilmemektedir.[1399] Kur'an tilaveti namaz kılma, dua etme Müslüman'ın Allah' ile iletişimini sağlamak içindir, sarhoşun namaz kılması bu nedenle yasaklanmıştır.

İbn Abbas ve *İbn Mesud* düşünerek ve anlayarak az okumanın, düşünmeden ve anlamadan çok okumaktan daha faziletli olduğunu söylemektedirler. Zira Kur'an'ı okumaktan gaye onu düşünmek, anlamak ve hayata taşımaktır. Kur'an ehli, onu ezberleyenler değil, onu okuyup hayata taşıyanlardır. Anlamadan okuyanlar, hatta ezberleyenler, hayata taşımayanlar onun ehli sayılmazlar. Tecvidle okuyup okumamaları bu hükmü değiştirmez.[1400]

Okuma-yazma bilenlerin sayısının düşük olduğu dönemlerde, Kur'an'ı anlamadan okuyanlar bir derece mazur sayılabilseler de, video, kaset, bilgisayar, internet ve yayıncılığın had safhada olduğu günümüzde anlamadan Kur'an okumayı mazur görmek uygun olmaz. Ramazanda 30-40 hatta 60 hatim indirenlerin ne türlü bir tilavet sergiledikleri gerçekten merak edilecek bir konudur. Hz. Peygamber, *"Kur'an'la kalpleriniz arasında bir bağlantı bulunduğu sürece Kur'an okuyunuz. Kur'an'la konsantre sağladığınız sûrece okuyun. Kalben ve zihnen ondan ayrıldığınız zaman okumayın"*[1401] buyurmuştur. Bunun anlamı;

[1398] Nisâ, 4/43.

[1399] Krş. Âlûsî, *Tefsir,* 5/38.

[1400] İbn Kayyım, *Zâdu'l- Meâd,* 1/338.

[1401] Buhari, Fedailu'l- Kur'an, 84.

Kur'an okuduğunda onunla bir iletişim sağlıyor, ilahî hitabı kavrıyorsan okuduğundan yararlanıyorsun demektir. Hadis, okuduğunu takip edemeyenlerin, hitabın ne dediğini anlamayanların okumayı bırakmalarını emretmektedir.[1402] *Zebidî* de hadis bağlamında şunu der: Zihinleriniz dinç, okuduğunuzu anlayacak formda olduğunuz sürece Kur'an okuyun. Kur'an'ı anlamadan okuduğunuzda onu anlayacak zamana erteleyin.[1403]

Kur'an'ı düşünmek onu ezberlemekten daha faziletli olduğu gibi, Kur'an'ı düşünerek okuyan biri düşünmeden okuyan bir hafızdan daha hayırlıdır. Ashab içinde Kur'an'ı daha çok hıfzedenler olduğu halde fazilette *Hz. Ebubekir*'de ulaşamamışlardı.[1404] Düşünmekten kasıt; Kur'an'da Allah Teala'nın bahsettiği konulara odaklanmak, Allah Teala dostlarını nasıl korumuş, onlara nasıl yardım etmiş, Allah Teala düşmanlarını nasıl helak etmiş, onları ne tür azap ve ceza(lar) beklemektedir? vb. konuları hatırlamaktır.

Kur'an'ı anlamak, bahçe veya yer altında bulunan sebze ve meyveye benzer. Şöyle ki: Bazı ağaçların meyvesi hazır elimizi uzatmakla elde edebiliriz, bazı ağaçlara elimiz ulaşmayabilir, onlara ulaşmak için ağaca tırmanmak gerekir. Yerin altından sebzeyi çıkarmak için de çaba ve gayret gerekiyor.

"*Kur'an'ı tane tane oku.*"[1405] *Cafer-i Sadık*, âyette geçen "tertil/tane tane okuma" nın okurken, anlamını, teenniyle ve düşünerek okumak anlamında olduğunu söyler.[1406] "*...İlerde Kur'an hafızları çıkacak ve şöyle diyecekler: Bizden daha iyi okuyan kimse var mı? Bizden daha alim var mı? Bizden daha fakih var mı?* Hz. Peygamber onlarla ilgili olarak ashabına şunları dedi: *Onlarda hayır adına bir şeyin bulunduğunu düşünüyor musunuz? Ashab: Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedi. Hz. Peygamber;*

[1402] Bk. Münâvî, *Fayd*, age, 2/81.
[1403] Zebidî, *İthaf*, age., 5/117.
[1404] Kâri, *Mirkât*, age 1/32.
[1405] Müzzemmil, 73/4.
[1406] Huseynî, *Keyfe*, s. 27.

onlar bizim ümmetimizdendirler, ancak, cehennem yakıtıdırlar.[1407]

Abdullah b. Ömer'in, Bakara Sûresi'ni 8 yılda ezberlemiş, (hâşâ)bu onun geri zekalı oluşundan değildi. O, 8 yılını lafızlarına değil, anlam ve yaşamına vermişti. *İbn Ömer*, 8 yıl değil, 8 günde *Bakara* Sûresi'ni ezberleyecek kabiliyetteydi. Sahabe içinde çok sayıda hafızların bulunmaması bundan olsa gerek. Onlar ezberden çok anlama ve yaşamayı hedefliyorlardı. *Hz.Osman*, "Hz Peygamber'den beşer âyet alarak öğrenirdim. Aldığım her beş âyetin manasını anlar ve hayata geçirdikten sonra, tekrar beş âyet alırdım" demiş.[1408] Sahabe döneminde, Kur'an'ın anlamını bilmeyen çocuk ve kölelerin onu öğretmedikleri rivayet edilir.[1409]

Hz. Peygamber'in üç günden az bir sürede Kur'an'ı hatmettiği nakledilmemiştir.[1410] Üç günden az bir sûrede Kur'an'ı hatmedenlere ilgili yasağın ulaşmama ihtimali vardır. *Zahiriye*'den bir kesim, üç günden az bir sûrede Kur'an'ı hatmetmenin haram olduğunu savunmuştur.[1411]

Konuyu Kur'an'ı anlama konusunda *el-Muhasibi*'nin önemli mülahazasıyla bitirmek isteriz.(Özetle) şunları der: "Bize herhangi bir fayda ya da zarar veremeyen, bizi diriltip öldüremeyen ve tekrar diriltemeyecek olan küçücük kulların söz ve yazılarını önemseriz de bütün bunlara kadir olan Allah'ın kelamını nasıl olur da önemsemez, anlama endişesi taşımaz, bütün boyutları ile düşünmeyiz? Bizden birine emretme, yasak koyma ve tavsiye etme konumunda olmayan birinden, bir akrabası, kardeşi, işçisi ya da ortağından bir yazı geldiği zaman, sahibine olan sevgisi dolayısı ile okuyamadığı bu yazıyı defalarca okuttuğunu, istediğini anlamak amacı ile dikkatini toplayıp yazının içeriğine nüfuz etmeksizin yalnızca harfleri anlamakla yetinmediğini Allah bilir

---

[1407] Münzirî, *et-Terğib ve't- Terhib*, age., 1/129.

[1408] Suyuti, *el-İtkân*, age., 2/189.

[1409] Bk. Kettâni, *et-Terâtib*, 2/278.

[1410] Ali, Hüseyin Muhammed İbrahim, *Safahât*, *s.* 132.

[1411] Asklânî, *Feth*, 9/97.

ve görür. Bazı kelimeleri gözler seçmekte zorlanırsa, zorlandığı kelimeleri okuması için bir başkasından yardım ister, içindeki faydalı bir anlam ya da kendisini uyaran zararlı bir bilgiyi kaçırma endişesi ile kendisine nelerin yazıldığını, nelerin istendiğini ve nelerin gizlendiğini bilmek ister. Belki de yazıyı yazan kendisinden bunları beklemeksizin sadece talep ettiği ihtiyaç ya da bilinmesini arzu ettiği bir şey için bunları yazıp göndermiştir. Belki yazıyı yazan, muhatabına, anlatmak istediğini derinlemesine anlamasını, yazı ve harflerin içerik ve arka planına nüfuz edip yazıyı en ince ayrıntılarına kadar incelemesini arzu etmemiştir! Belki kendisinden haber beklediğimiz, belki gelecekte elde edeceğimiz bir menfaati yitirmemizden endişe ettiği, bize yakınlık duyduğu, bizim bir ihtiyacımızı gidermeyi arzu ettiği, bizden teşekkür beklediği, ödül umduğu, her hangi bir beklentisini yitirmekten endişe ettiği, bizim bir ihmalimizi kınadığı veya belki bizden utandığı için bize yazmış olabilir! Yazdıklarından bir kısmını bize sorduğu zaman, kalbimiz dayanamaz ve "Yazdığını okumadık" ya da "Okuduk ama ne yazdığını anlamadık!" demekten utanırız. Çünkü bunun bize ait bir ihmal ve özensizlik olduğunu düşünecektir. Yarın Allah'ın huzuruna çıkacağız O'na kavuşacağız. O, daha önce vahyettiği âyetler, kendi katında yitirdiğimiz nimetler, hak ettiğimiz ceza ile birlikte Kur'an'ı nasıl anladığımız, amel ettiğimiz, ona gereken saygıyı nasıl gösterdiğimiz, ilahi emirlerin gereğini yerine nasıl getirdiğimiz ve yasaklardan nasıl sakındığımız konusunda bizi hesaba çekecek.

İşitmez misin! Bütün insan ve cinler kıyamet günü; dünyada peygamberleri tarafından kendilerine okunan Allah'ın âyetlerini dinleyip dinlemediklerine ilişkin hesaba çekilecekler? Kitap göndermek sureti ile Allah onların ileri sürebilecekleri mazeret ve gerekçeleri, geçersiz kılmıştır. Allah kıyamet günü şöyle buyuracağını haber vermiştir: *"Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size, âyetlerimizi anlatan, bu günkü karşılaşmanız konusunda uyaran peygamberler gelmedi mi?"*[1412] *"Size âyetlerimiz*

[1412] En'âm, 6/130.

okunmadı mı?"[1413] *"Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik. (Fakat onlar) onun te'vilinden başka bir şey beklemiyorlar. Te'vili geldiği gün (Haber verdiği şeyler ortaya çıktığında) daha önce onu unutmuş olanlar derler k: Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim için şefaatçiler var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya)geri döndürülmemiz mümkün mü ki yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? ..."*[1414] *"Dünyaya geri gelmemiz mümkün olsa da o zaman daha önce yapmış olduklarımızdan başkalarını yapsak."*[1415] Allah'ın cehennemle ilgili âyetlerinin tevili (kıyamet) geldiğinde, peygamberler tarafından getirilen ilahi kelamı unuttukları, anlamaya yanaşmadıkları için pişmanlık çığlıkları atacaklar, şefaat dileyecekler veya ilahi kelamı düşünmek ve gereğini yerine getirmek için tekrar dünyaya döndürülmelerini isteyeceklerdir."[1416]

3.6. Anlamadan Kur'an Okuyanın Sevap Alıp Almaması

Tedebbür edilmeyen/anlaşılmayan bir tilavette hayır yoktur.

Hz. Ali

Kur'an, *"Ey Resûlüm! Sana bu Mübarek Kitabı, âyetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik"*[1417]âyetiyle indiriliş gayesini beyan etmektedir. Manası bilinmeden okunan âyetler nasıl düşünülecek ve onlardan nasıl öğüt alınacaktır? Bu bakımdan Kur'an'dan uzak durmanın ve ondan yararlanmanın önemli nedenlerinden biri de anlamını bilmemektir. *"Hayır. Onların çoğu hakkı bilmezler bu yüzden de yüz çevirirler."*[1418] *"Bila-*

[1413] Müminun, 23/ 105.
[1414] A'râf, 7/ 52-53.
[1415] A'râf, 7/52.
[1416] Muhasibi, *el-Akl*, age., s. 294-297.
[1417] Sâd, 38/29.
[1418] Enbiya, 21/24.

kis onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu asla kendilerine gelmemiş olanı yalanladılar"[1419] âyetleri, Kur'an'a karşı koyanların ve ondan yüz çevirenlerin neden bu eylemlere başvurduklarını açıklamaktadır. *"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın Kelâmı'nı işitip dinleyinceye kadar ona eman ver"*[1420] âyeti, şirke düşme nedenlerinden birinin Kur'an'ı bilmeme olduğunu belirtmekte ve şirkin giderilmesini Kur'an'ı anlamaya bağlamaktadır. Çağdaş düşünürlerden, *Muhammed el-Behiyy* şöyle der: "Müşriklerden Kur'an'ı dinlemelerinin istenmesi onlarla bir diyalog kurulmasını sağlamak içindir."[1421] *"İçlerinde bir takım ümmiler vardır ki, kitabı bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunurlar."*[1422] âyetinin yorumu hususunda *Muhammed Gazalî* şunları der: Onlar kitabı hıfzetmek için düşünmeden okurlar, anlam ve gayesini düşünmezler, Kitab'ı kavramadan kendilerine okunan ile yetinirler.[1423]

Nüzulünden itibaren manası bilinmeden okunan Kur'an'ın sevap getirip getirmediği konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Kimileri, asıl olan okumaktır, çünkü Kur'an okumak da ibadettir, anlaşılsın veya anlaşılmasın hükmü değiştirmez, okuyan sevap kazanır, demişlerdir. Kimileri de, "Asıl olan, Kur'an'ı anlayarak okumaktır" demişler ve bazı deliller ortaya koymuşlardır.

Delillerden bazıları şunlardır: Hz. Peygamber, Kur'an okumayı namaz kılmaya ve dua etmeye benzeterek şöyle buyurmuş: *"Uykuluyken namaza durmayın, uykunuzu aldıktan sonra namaz kılınız. Zira uykulu dua ederken farkına varmadan kendine beddua edebilir.*[1424] *Hz. Ali,* anlamadan kılınan bir ibadette, tedebbür edilmeyen bir tilavette hayır yoktur, demiştir.[1425] *"Kendi-*

[1419] Yûnus, 10/39.

[1420] Tevbe, 9/6.

[1421] Behiyy, Muhammed, *ed-Dinü ve'd- Devle,* Şam, 1970, s. 471.

[1422] Bakara, 2/78.

[1423] Gazalî, *Keyfe, age., s.* 14.

[1424] Müslim, Müsafirûn, 223.

[1425] Gazali, *İhya (İthâf'la Beraber)* a.g.e., 5/87.

lerine kitap verdiğimiz kimseler hakkını vererek onu okurlar."[1426] Bu kesim, âyette geçen *hakkını vererek okurlar* ifadesinden gaye, onu anlamaktır, anlamadan okumak eksik ve gayesizdir, aslolan okuduğunu bilerek okumaktır demişlerdir.[1427] *Ehl-i Beyt* alimlerinden *Cafer es-Sadık*, âyetin tefsiri bağlamında şunları der: Kur'an'ı hakkıyla okumaktan gaye, onu tefekkür edip, ahkâmıyla amel ederek, müjdelerini umarak ve yasaklarından sakınarak okumaktır. Allah'a yemin olsun okumak; tefekkürsüz bir ezberleme ve harfler üzerinde zaman geçirmek değildir.[1428]

Sabık *Ezher* Şeyhi/Rektörü *Muhammed Abduh*, bir münasebette'Kur'an'ın hidâyetinden yüz çevirdiği halde onu okumaya çalışan, onunla alay edenlerin konumuna düşmüştür' deyince, derste hazır bulunan bir mukallit kendisine şöyle itiraz etmiş: Kur'an'ı okumak yeterlidir, alimler onu okumakla ibadetin hasıl olacağını söylemişlerdir. İmam *Abduh* ona şu cevabı vermiş: "Dediğiniz doğrudur, ancak onlar Kur'an'ı iddia ettiğin biçimde anlamamışlar ve sadece ölüler için indiğini söylememişlerdir. Nasıl diyebilirler ki *"Allah, onu düşünsünler ve akıl sahipleri de tefekkür etsinler diye indirdi."*[1429] buyurmaktadır. Bu ve benzer âyetler sadece okumayla yetinmemeyi emretmektedir. Sünnet de Kur'an'ı te'yid etmektedir. Sünnet, gelecek nesillerde Kur'an okudukları halde gırtlaklarını aşmayan bazı kişilerin türeyeceklerini haber vermiş ve onları "en kötü yaratıklar" olarak vasıflandırmıştır. Bu kötü kuşak, Kur'an'ı müzik ve coşku malzemesi kılacaktır, onları Kur'an'ı anlamaya davet ettin mi sana şunu derler: Falan şöyle dedi, falanın keşf ve rüyası şöyle oldu deyip, karşı koyacaklardır. Ne hazindir ki Müslümanlar bu hale geldiler. Allah, müminlere yardım vaadini verdiği hâlde, onlar layık olmadıkları için bu yardımdan mahrum kaldılar. *"Onlar bu Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa kendilerine daha önce geç-*

[1426] Bakara, 2/21.

[1427] İbn Âşûr, *Tefsir*, age., 1/696.

[1428] Tabatabâî, *el-Mizân*, age., 1/266.

[1429] Sâd, 29/38.

mişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?"[1430] İmam *Abduh,* şu misalle dersini devam ettirmiş: Birine çok önemli bir yerden bir mektubun geldiğini düşünelim, mektubu alan kişi onu sadece terennüm edip manasını hiç düşünmezse, isteklerini yerine getirmeye çalışmazsa, öğrenmeye de yeltenmezse göndericiyle alay etmiş ve onu hafife almış olmaz mı? *Her mükellef için gücü nispetinde Kur'an'ı tefekkür etmesi, ondan hidâyet yolunu öğrenmeye çalışması vaciptir."*[1431] "Kişi, Kur'an'ın anlamını, muhkem ve muteşâbihatını bilmeden, Kur'an'ı bildiğini iddia edemez.[1432] Kur'an'ın ahkâm ve vecibelerini anlamadan okuyan birinin durumu ne kadar da çirkindir! Kişi, anlamadığı bir şeyle nasıl amel edecek? Ne okuduğunu bilmeyen biri, Kur'an'dan nasıl fıkıh öğrenmeye çalışacaktır? Öylelerin örneği, kitap yüklü merkeptir."[1433]

Hz. Ömer, Arapça bilmeyenleri Kur'an öğreticiliği görevine atamazdı. Kur'an'ı doğru okumaları, okuttuklarını anlama ve başkalarına aktarma gayesiyle yapardı.[1434] *İyas b. Muaviye,* Kur'an'ı anlamadan okuyanların durumunu şöyle örneklendirdi: Bir topluluğa geceleyin yöneticilerinden bir tamim gelmiştir. Önünde okuyacakları bir ışıkları yoktur. Anlayarak okuyanlar ise ışıkta olanlara benzerler. Gelen tamimi okumaktadırlar.[1435] *İyas,* Kur'an'ı anlamadan okuyanları karanlıkta bocalayıp duranlara benzetmiştir. Kur'an'dan pay almayanlar karanlıklarda kalmaya razı olmuşlardır. Kur'an okumak ibadettir. Ancak tedebbürle amacına varılır. *Said b. Cübeyr* Kur'an'ı anlamadan okuyanı kör ve kültürsüz birine benzetir.[1436]

Anlamadan Kur'an okunabileceğini savunanlar, *Ahmed b. Hanbel*'in gördüğü bir rüyayı referans gösterirler. Şöyle ki:

[1430] Müminun, 23/68.

[1431] Rızâ, *Menâr,* 1/449-450.

[1432] Kurtubî, *Tefsir* age, 1/22.

[1433] Kurtubi, *Tefsir,* age., 1/21.

[1434] Belik, İzzeddin, *el-Müntekâ min Revâii Mecelleti'l-Menar,* Beyrut, 1988, 1/85.

[1435] Kurtubi, *Tefsir,* 1/26.

[1436] Taberi, *Tefsir,* 1/81.

Ahmed b. Hanbel rüyada Allah Teala'yı görmüş Zat-ı Celali'nden en hayırlı ameli sormuş. Allah Teala: "Kitabımı okumaktır" buyurmuştur. *İbn Hanbel,* "Anlayarak mı, anlamadan mı?" deyince, Allah Teala; "İster anlayarak ister de anlamadan okumak" dedi.[1437] Rüyanın delil olmadığı bilinen bir husustur. Anlamadan okumak insana sevap getirse bile Kur'an'ın gönderiliş ve okuma maksadını gerçekleştirir mi?

Kur'an'ı anlamadan okuyanlar, onun sırrına eremezler, hidâyetine ulaşamazlar, lafızları tekrarlamakla hidâyet elde edilmez. Bu nedenle de anlamadan okuyanlar kitap-kırtasiye taşıyan bineklere benzetilmiştir. "*Kur'an ya lehinde veya aleyhinde bir delildir*"[1438] hadisi de buna delildir.[1439]

Anlamadan okumayı savunanların; "Kur'an'ı anlamadığımız için terk mi edelim?" itirazı yerine, meal ve tefsirlerden yararlanma cihetine gitmek daha isabetlidir. Kur'an'ı anlamadan okumaya prim verilmemelidir.

3.7. Kur'an'dan Kimlerin Yararlandığı

"Kim Kur'an'ın emir ve yasaklarına riâyet etmeden günde 100 hatim bile indirse o, cezayı hak etmiştir."

İmam Gazali

Bedenimiz Kur'an'ı alan kaba benzetilmiştir. Kabın içindeki şeyden yararlanmak için kabın temiz olması gerek. Haram nazarların kirlettiği bir göz, âsi ses ve nağmelerin lekelediği bir kulak, yalan, gıybet vs. günahlara alet olmuş bir dil, riya, kibir, nifak, haset vb. hastalıklarla hastalanmış bir kalp Kur'an'dan gereken hazzı alamaz.

İnsan kalbi aynaya, nefsânî arzu ve şehvetler de ayna üzerindeki kir, toz ve pasa benzetilmiştir. Bu nedenle Kur'an'ı anlamak

---

[1437] Bk. Be'dreyânî, *es-Sâbit,* age., s. 13.

[1438] Müslim, Taharat, 1

[1439] Rıza , *Menar,* age., 1/364.

için kalp aynasının günahlardan temizlenmesi gerekir.[1440] *"Şüphesiz ki bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için öğüt vardır"*[1441] âyeti Kur'an'dan yararlanmak için sağlam bir kalb sahibi olmanın şart olduğunu ifade etmektedir. "*Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar.*"[1442] Kur'an literatüründe Kur'an'ı anlamayanın kalbi ölmüştür.Kiminin kalbi var ancak onu Kur'an'ı anlama doğrultusunda kullanmamaktadır. Birincisi görme özürlüyü, ikincisi ise gözleri sağlam olduğu halde onları yaratılışları doğrultusunda kullanmayanı temsil eder.[1443]

"Ona pak olanlar dokunur"[1444] âyeti, bir yönüyle pak eller ve tenlerin dokunmasını gerekli kılarken, bir yönüyle de pâk ve her türlü günah, riya, şirkten uzak kalplerin ondan yararlanabileceğini göstermektedir. Yağmur, taş ve kayadan etkilenmezse ve onun ancak verimle hazır topraklar iletişim kurabiliyorsa, bunun gibi Kur'an'da ancak kendisiyle ilgi kurmaya elverişli, ondan etkilenen, onunla canlanan bir ortama inmek ve konaklamak zorundadır.[1445]

Gazali, Kur'an'ı anlamadan ve ondan yararlanmaksızın okuyanları mağrur/aldanmışlar arasında sayar. Şöyle der: "Kim Kur'an'ın emir ve yasaklarına riâyet etmeden günde 100 hatim bile indirse o, cezayı hak etmiştir. Bazen okuyucu güzel sesine aldanarak, Allah ile münacat ettiğini düşünür. Heyhat! Gerçekten Allah ile mükaleme ettiğinin hazzını alsaydı kendi sesine saplanıp kalmazdı."[1446] *Gazali,* Kur'an'ı büyük bir zat tarafından bir yaverine gönderilmiş bir mesaja benzeterek şöyle der: "Söz konusu zat mektubunda emir ve yasaklara işaret etmiştir. Buna rağmen yaver, mektubu anlayıp gereğini yerine getirmekle ilgilenmiyor. Ancak mektubu ezberlemeye çalışıyor. Bu yaver büyüğünün/amirinin kendisine emrettiğinin hilafına hareket ediyor.

[1440] Gazali, *İhya,* age., 1/251.

[1441] Kaf, 50/37.

[1442] A'râf, 7/179.

[1443] Yüsrî, *el-Bedai,* age., s. 439, 440.

[1444] Vâkıa 56/79.

[1445] Halidî, *Kur'an'ı Anlamaya..,* age., s. 52.

[1446] Gazali, *Bidâyetu'l- Hidaye, s.* Beyrut, 1988, s. 174.

Ancak ses ve nağmesiyle her gün yüz defa mektubu tekrarlayıp duruyor. Bu yaver cezaya müstahaktır. Mektuptan gayenin bu olduğunu zannettiği için mağrurdur. Mektubun okunması unutulmaması, ezberlenmesi de manasına vakıf olmak içindir. Manası da kendisiyle amel olunması içindir. Anlamından yararlanılması içindir. Bazen kişi güzel sesiyle mağrur olur. Kur'an okur, ondan haz alır, haz almasıyla mağrur olur. O, Allah Tealaya yaptığı münacattan ve Kur'an'dan aldığı bir hazdır. Oysa bu hazzı onun sesinde vardır. O hazzı bir şiir veya başka bir kelamdan da alabilir. O halde o kişi kalbini teftiş etmeli. O, lezzet Allah'ın kelamının manasından mı, yoksa güzel sesinden mi? Yani, dil harfleri mahrecten çıkarır, akıl manayı anlar, kalp ise ondan yararlanır, ibret alır, etkilenir, emirlerine sarılır, yasaklarından kaçınır. Hasıl-ı kelam; dil okur, akıl tefsir eder, kalp ise hayata geçirir."[1447] Kur'an'ı en iyi anlayan Allah'ın sıfatlarını en iyi bilendir. Sıfat ve fiillerin manasını en iyi bilen ilahi hitabın sırrına en iyi bilendir.[1448] *Gazali,* Kur'an'ı melekût alemiyle *Levh-i mahfuz*'a, okuyucunun da kalbini aynaya benzetir. *Levh-i mahfuz*'dan Kur'an manasının kalbe yansıması için ayna/kalbin temiz olması gerektiğini ifade eder.[1449]Abdestli biri Mushaf'a dokunabildiği gibi, kalbi manevi hastalıklardan arınmış Allah'ın nuruyla aydınlanmış olan(lar) yararlanabilir. Her el ona dokunamayacağı gibi, her dil de onu okuyamaz. Her kalp manasını kavrayamaz.[1450]

Kur'an'ı okumadan önce, zihin meşguliyetlerden arındırılır, ihtiyaçlar yerine getirilir. Çünkü ihtiyaçlar nefsi sürekli meşgul eder, kalbi düşünmek, anlamak ve kavramaktan alıkoyar. Kur'an okuyucusu, tilavet esnasında aç, susuz ve endişeli olmamalı, şiddetli soğuk veya sıcak bir ortamda bulunmamalı, gelip geçenlere bakıp meşgul olacağı umumi bir yerde oturmamalı, gözü Kur'an'a bakarken, kulağı başka bir şeyde olmamalıdır

---

[1447] Gazali, *İhya* (İthafla Beraber), 5/121.
[1448] Gazali *İhya* (İthafla Beraber), 5/12.
[1449] Gazali, *İhya,* (İthafla beraber, 5/106.
[1450] Gazali, *İhya,* (İthafla Beraber), 5/84.

3.8. Kalbi Kur'an'ı Anlamaktan Alıkoyan Kilitler/Prangalar

"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa onların kalpleri üzerinde kilitler mi vardır?"

Kur'an, 47/24

Kur'an, kalb üzerinde bazı kilitlerin bulunduğuna dikkat çekmektedir. *"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa onların kalpleri üzerinde kilitler mi vardır?"*[1451] *Kilitler* sözcüğünün çoğul formuyla gelmesi, kalbi Kur'an'ı anlamaktan alıkoyan bir çok kilidin/ engelin bulunduğunu göstermektedir. Bu kilitler, bazen taklid ve taassub, bazen hevaya/arzuya uymak, bazen cehalet bazen de kibir veya manevi bazı hastalıklardır. Kur'an'ı kalbin hayatı ve şifası bilen birinin dikkatini zehirli maddelere çevirmesi uygun olur mu? Kur'an'ı diri veya iyileşmeye özen gösteren kalpler anlar. Kur'an'dan yararlanmak için, kalp ve düşünce üzerindeki bu kilit/prangaların kaldırılması gerekir. Bu kilitler/prangalar şunlardır:

3.8.1. Taklit

Gazzali, Kur'an'ın önündeki engellere değinirken şöyle der: Mukallit, taklit yoluyla duya geldiği mezhebin görüşlerinde taassup edip kalmıştır. Böyle bir mukallidin basiret ve müşâhede gücü körelmiştir. Ruhunu kaplayan taassuptur. Taassupla bağlandığı konular kendisini hareketsiz ve düşüncesiz bırakmıştır. Düşündüğü bir şey varsa o da sadece duya geldiği konulardır. Kalbine bağlandığı şeyler dışında bir mana doğarsa taklit şeytanı hemen müdahale eder ve ona şöyle demeye başlar: "Sen mukallitsin, nasıl olur da kalbine taklit ettiğin kişinin Kur'an'a verdiği mana dışında bir mana doğar?"[1452] *"Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı Rabler edindiler."*[1453] Taklide şiddetle karşı koyan *Râzî*, bu âyetin tefsiri bağlamında hocasından şunları aktarır:

[1451] Muhammed, 47/ 24.

[1452] Gazzalî, *İhya* (İthâf ile Beraber)5/102.

[1453] Tevbe, 9/31.

"Birçok mukallide Kur'an'dan âyetler okudum, mezhepleriyle çeliştiği için âyetlerden yüz çevirdiler. Araştırmacı muhakkikler, bu öldürücü zehrin şimdi de dünya ehlinden birçoğunun damarlarında dolaştığını görmektedir."[1454] *Râzî*'nin döneminde taklit hastalığı bu kadar şiddetli ise, Kur'an okumanın bir nevi ölülere has kılındığı günümüzde acaba durum nasıl olacaktır?

Taklit insanı o hale getirir ki; bağlandığı şahsın görüşünden dolayı Kur'an'ın hükmünü terk eder. Kendi kendine şöyle der: Elbette benim bağlandığım zatın bir bildiği vardır, onun kadar bilemem. Bu âyetin, bilmediğimin dışında da anlamı olabilir. Hem benim için nesh kapısı da açıktır. Belki de âyet mensûh olmuştur.

3.8.2. Kur'an Okurken Tüm Cehd ve Gayreti Harflerin Çıkış Yerlerine Hasretmek

Şeytan, Kur'an okuyucusunu ha bire harflerin çıkış yerleriyle oyalar durur. Artık böyle biri için ne zaman Kur'an'ın manası ortaya çıkar? Şeytan için bunlardan daha büyük bir oyuncak düşünülmez."[1455] Böyle biri, Kur'an'ı okumanın asıl gayesini tecvitte bilir. Onun için asıl hedef Kur'an'ı anlama değil de, kıraat imamların ihtilaflarına riâyet etmek ve onları uygulamaya çalışmaktır.

3.8.3. Günahlara Dalmak

Kur'an'ın hedefi, okuyucusuna Allah'ın rızasını kazandırmaktır. Günahlar ise, insanları Allah ile sohbet etme anlamına gelen Kur'an' ı okuyup anlamaktan alıkoymaktadır. Günahkarın kalbi kararmış, kalbini günah sisi örtmüş, Kur'an'ı anlamaktan alıkoymuştur.

Kur'an okurken kalbin neyle meşgul olduğuna dikkat etmek gerekir. Allah ile mi dünya ile mi olduğu çok önemlidir. Dünyevi her kuruntu ve meşgale Kur'an'ı anlamaya engel bir perdedir. Mal, makam, şöhret, kibir kişiyi Kur'an'dan alıkoyan perdeler-

---

[1454] Razî, *Tefsir*, 6/31.

[1455] Gazzalî, *İhya*, age., s. 5/101.

dendir. Bu nedenle Kur'an okuduğunda bu engellerden birinin veya bir kaçının olup olmadığına dikkat etmek gerekir.

3.8.4. Tekebbür /Büyüklenme

Kibir sahipleri, hakkı kabul ettikleri taktirde makam ve mevkilerinden olacaklarını düşünürler. Bu durum insanlara çok ağır gelmektedir. "*Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri âyetlerimizi anlamaktan çevireceğim. O büyüklenenler her mucizeyi görseler de ona inanmazlar. Hak yolu görseler dahi oraya gelmezler. Ama sapık yolu gördüler mi ona hemen yönelirler. Onların böyle hareket etmeleri, âyetlerimizi yalan saymalarından ve onlardan gafil bulunmalarından dolayıdır.*"[1456] *"İnsafsız ve yalancıya çok günah işleyene şiddetle azap olsun, yüzüne karşı Allah'ın âyetleri okunurken işitir de kibrinden dolayı bunları hiç işitmiyormuş gibi (küfründe) ısrar eder.(Ey Muhammed) İşte onu acıklı bir azapla müjdele.*"[1457]

Tarih boyunca peygamberlere karşı çıkanların başında kibirli zorbalar gelmiştir. Kur'an, *Firavun* örneğini verir: *"Şüphesiz ben hiç değer taşımayan, hem de rahat ve net konuşmayan o kişiden (Mûsâ'dan) daha hayırlı değil miyim? (Eğer doğru söylüyorsa) onun da üzerine altın bilezikler atılıp takılsaydı yahut yanına kendisine yardım edecek melekler dizilip gelse ya."*[1458] Görüldüğü gibi, *Firavun, Hz. Mûsâ* ve ona tabi olanlara karşı sahip olduğu dünya ziynetleriyle tekebbür edip, haklı olmayı bu tür imkanlara sahip olmaya bağlıyordu. *Hz. Mûsâ* ve beraberindekileri fakir gördüğü için, onlara herhangi bir haklılık payı vermiyordu.

Kureyşli inkârcılar da Hz. Peygamber ve beraberinde olanlar aynısını söylüyorlardı. *"Ve dediler ki bu Kur'an iki şehirden birinin büyük bir adamına indirilmeli değil miydi?"*[1459]

[1456] A'râf, 7/146.

[1457] Câsiye, 45/7, 8.

[1458] Zuhruf, 43/52-53.

[1459] Zuhruf, 43/31.

3.8.5. Dünyayı Âhirete Tercih Etmek

Ahirete hazırlık bilincini vermek Kur'an'ın en büyük hedeflerindendir. Tevhitten sonra Kur'an'ın en çok üzerinde durduğu konu ahiret inancıdır. Nerdeyse bunu tüm sûrelerde görmek mümkündür. Kur'an'da ahiretin meydana gelişi, orada verilecek mükafatlar ve karşılaşılacak cezalar sık-sık işlenmiştir. Bu nedenle ahirette pay umanlar Kur'an'ı anlamak için gayret gösterirler.

"Öldükten sonra bize kavuşacaklarını ummayanlar ve dünya hayatına razı olanlar ve bununla tatmin olanlar ve bizim âyetlerimizden habersiz olanlar..."[1460] *"Ahirete iman edenler buna(Kur'an'a)da inanırlar ve namazlarını gereği gibi kılmaya devam ederler."*[1461]

3.8.6. Okunanın Anlamını Bilmeme

Yukarıda gereği kadar konu üzerinde duruldu.

3.9. Kur'an'ı Öğrenmek ve Öğretmek

"Kur'an halkalarına katılmakla emrolundum."

Hz. Muhammed (a.s.)

Kur'an'ı öğrenmek ve öğretmek en faziletli ibadetlerdendir. Hz. Peygamber, *"En hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir"*[1462] buyurmuş. Hadis, Kur'an'ın tecvidini, anlam ve okuma adabını kapsamaktadır.[1463] Kur'an'ı öğretecek bir kesimin bulunması farz-ı kifâyedir. Bir yerde onu öğretecek tek bir şahıs bulunsa Kur'an'ı öğretmek onun üzerine farz-ı ayn olur.[1464] Kur'an'ı ezberlemek de farz-ı kifâye olan ibadetler kapsamındadır.[1465] *İbn Abbas* anlatıyor:Hz. Peygamber, bizlere namaz ada-

---

[1460] Yûnus, 10/7.
[1461] En'âm, 6/92.
[1462] Buhari, Fedâilu'l- Kur'an, 36.
[1463] İbn Kayyım, *Miftah*, 1/74.
[1464] Nevevî, et-Tibyan, age., s. 33.
[1465] Suyuti, *el-İtkân*, a.g.e., 1/130.

bını öğrettiği gibi Kur'an sûrelerini de öğretiyordu.[1466] *Ebu Kamre,* anlatıyor: Hz. Peygamber'in mescidinde halkaları oluşturmuştuk, halkaları yokladı, Kur'an'ı etüd eden halkaya oturdu ve şöyle buyurdu: "*Böyle halkalara katılmakla emrolundum.*"[1467]

Tarih boyunca Müslümanlar bu geleneği sürdürmüşlerdir. Hz. Peygamber'den sonra Kur'an halkalarıyla şöhret bulan *Ebu Derda, Şam*'da binlerce kişiden oluşan Kur'an halkaları oluştururdu. Gelenleri onar kişiden oluşan halkalara ayırır ve her birinin başına bir muallim tayin ederdi.[1468]

İbn Haldun, çocuklara Kur'an'ı öğretmek İslam'ın en önemli hedeflerindendir. Bu sayede çocuğun kalbine iman işlenir demektedir.[1469] Çocuklar, Kur'an sayesinde fıtrat üzerinde yaşamış olacaklar. Kalplerini günahlar istila etmeden, hikmeti almış olacaklar. Rabbânî tasavvurda, Kur'an, bir öğrencinin başucundan eksik etmediği ders programını andırır. Öğrenci hazırlığını ona göre yapmaktadır, eğitim hayatını ona göre düzene sokar. Eğitimciler bu bağlamda şunları derler: Velilerin ilk görevi çocukların Kur'an'la iletişimini sağlamaktır. Çocuklar, bu sayede de Allah Teala'nın onların Rab ve yaratıcıları olduğunu fark edecek, Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu bilecek. Kur'an atmosferinde yaşamış olacaklar. Kur'an'da ruh, düşünce hislerini inşa edecek, küçük yaştan itibaren Kur'an atmosferine girmiş olacaklar, onun sevgisiyle yaşayacaklar, emirlerine sarılıp, yasaklarından kaçınacaklar.[1470] Çocuğa Kur'an müfredâtı anlayacağı şekilde telkin edilir. *İbn Sina,* çocuk konuşmaya başlayınca kendisine hecelemek suretiyle Kur'an öğretilir der.[1471]

Kur'an'da 1800 civarında kök kelime bulunmaktadır. Bunların öğretilmesinde şu yöntem uygulanır:

[1466] Müslim, Salat, 60.
[1467] Askalânî, *el-İsabe,* Beyrut, 1998, 7/276.
[1468] Nedvi, Süleyman, *Asrı Saadet,* age., 3/261
[1469] İbn Haldun, *Mukaddime,* s. , age, s. 397.
[1470] Suveyd, *Menhec,* age, 2/182.
[1471] Süveydi, *Menhec, s.* II/182.

a) Kur'an'da ilgili kelime bütün türevleriyle birkaç yerde geçiyorsa hepsi önüne alınmalı.

b) Her kelimenin Kur'an'dan Kur'an'ca tanımı bulunmalı.

c) Eğer tüm Kur'an'da bu kelimenin birden çok anlam veya kullanımı varsa bunlar iyice araştırılmalı ve örneklendirilmeli.

d) Bu kelime ile ilgili Hz. Peygamber'in sünnetinde geçen anlam araştırılmalı.

e) Sahabeden itibaren İslam bilginlerinin kelime hakkında bir görüş ve çalışması varsa incelenmeli.

f) Kur'an'da bu kavram varsa karşıtı bulunmalı.

g) Bu araştırmadan sonra ilgili kavram bütün Kur'an'da bulunduğu âyetlerin tamamı göz önünde bulundurularak "kendi kelime bütünlüğü içindeki esas Kur'an'î anlam bulunarak, Kur'an sözlüğündeki ait olduğu yere konulmak üzere kendi içindeki tasnifi yapılmalıdır.[1472]

Kur'an'ın *Arapça* olması onu öğrenmeye engel olmamalı. Çünkü Kur'an *Arapça* inmeseydi başka bir dille inecekti. Kur'an indiği toplumun diliyle indi. Kur'an kolay bir metin olduğunu değişik bağlamlarda beyan eder. Yabancı bir makam veya şahıstan aldığımız bir mektup veya belgeyi hemen uzmanlara götürür, dilimize çevirtiriz. Dünya ve ahiretimizin kurtuluşunu vaat eden, varlık ve yokluğumuzun bağlı olduğu kitabı anlamıyorsak çevirtmek gerekmiyor mu? Allah'ın mektubu ticari veya resmi bir belge kadar da mı önemli değildir? Kur'an'ı anlamanın farz olduğunu beraber müzakere ettiğimiz bir arkadaşa: "*Arap* ülkelerinden birinin cumhurbaşkanı tarafından *Arapça* bir mektup, metin, mesaj vb. gelse onu tercüme ettirmeden durur muyuz?"deyince arkadaşımızın cevap vermede zorlandığını hatırlıyorum. Allah'ın insana hitabı olan Kur'an'ı anlamak yabancıdan gelen bir mektup belge vs.yi anlamaktan çok daha önemli olduğu muhakkaktır.

[1472] Sedat Şenerman, *Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, age., s.* 35.

IV. Bölüm:

KUR'AN'LA İLETİŞİMDE FUKAHA TASAVVURU

"Kim Allah'ın simgelerine tazimde bulunursa, bu kalplerin bilinçli olmasındandır."

Kur'an; 22/32

Giriş

Kur'an'ı Kerim her yönüyle ilahidir. O, sadece dua, bilim veya dini metinden ibaret değildir, tazim ve ikram verilmesi gereken ilahî hitaptır.Tüm özellikleriyle beşeri metin ve düsturlardan ayrıldığı gibi, kendisiyle iletişim kurma yönüyle de ayrı bir konum ve özelliğe sahiptir. Allah dışında hiçbir şeye yemin etmek caiz olmadığı halde, Kur'an'a yemin etmeye cevaz verilmiştir. Fukaha, öğretilmesi, okunması, taşınması, yazılması, ona karşı sorumluluğumuz vs. konuları ele almışlardır. *"Kim Allah'ın simgelerine tazimde bulunursa, bu kalplerin bilinçli olmasındandır."*[1473]

Fukaha/ulema peygamberlerin varisleridir. Fukahanın ortaya koymuş oldukları ahkam ve fetvalarda asıl olan Kur'an ve Sünnet'e uygunluktur. Fukaha büyük oranda bu disipline riâyet etmiş, Kur'an ve sünnete muvafık ahkam çıkarmış, fetva vermiş ve asırlarca İslam toplumuna yön vermişlerdir. Bazı vesilelerle

[1473] Hac, 22/32.

ehil olmayanlar veya art niyetliler tarafından Kur'an ve Sünnet'e uymayan isabetsiz ve münasebetsiz münferit hüküm ve fetvalar takdir görmemiştir. Ulema, konuya karşı müteyakkız olma hususunda Müslümanları ikaz etmiş ve söz konusu ahkam ve fetvaların geçersiz olduğuna dikkat çekmişlerdir.[1474]

Bu bölümde, fukahanın İslam toplumunda takdir görmüş ve asırlarca uygulanmış ahkam ve fetvalarından Kur'an'la ilgili olanlarından örnekler vereceğiz, onunla iletişim sağlamadaki adabı ele almaya çalıştık.

Çalışma, mezheplerin ihtilaflarını detaylı olarak almaya imkan vermediğinden, her konuda delili kuvvetli olanı tercih ettik.

4.1. Akidede

4.1.1. Kur'an'a Muhalefet Etmek

a) Kur'an'ın haber verdiği ya da inanmasını emrettiği konuları inkar etmek küfürdür. Mesela Kur'an'da geçen Peygamberler, şahsiyetler ve yerleri ve olayları inkar etmek küfrü gerektirir. İndî te'vile gitmeden yapılan yorumlar küfrü gerektirmez. Mesela *Hz.Adem*'in girdiği ve sonradan çıkarıldığı "cennet"i "güzel bir bahçe" ile tevil etmek küfrü gerektirmez. Kezâ, *İblis*'e emredilen "secde"yi "hürmet" ya da "selam" ile te'vil etmek de aynıdır. Kur'an'ın emir ve yasaklarını beğenmemek, zamanlarını geçtiğini iddia etmek, hafife almak beşeri yasaları onlara tercih etmek küfürdür.

b) Kur'an'ın emrettiği amelî konuları inkar etmeden, uygulamamak; eğer hafife almak ya da başkalarını ona tercih etmekten kaynaklanmıyorsa küfrü gerektirmez, fısk ve zulümdür. Kur'an'ın yapılmasını emrettiği ibadetlere inanmamak küfür, ihmal etmek ise günahtır.

4.1.2. Halku'l-Kur'an

Müslümanların gündemde bulundurmaması gereken konulardan birisi de Kur'an'ın yaratılmışlığı konusudur. Abbasiler

[1474] Bk. İbn Salah, Ebu Amr, Osman b. Abdurrahman, *Edebu'l- Müfti ve'l-Müstefti*, Beyrut, 1986, s. 107.

döneminde bu uğurda nice canlar yakıldı, kanlar akıtıldı, zindanlar doldurulduu. Bunların başında *Ahmed b. Hanbel* gelmektedir. İşkencenin "İnsan hürriyeti" avukatlığını savunanlar tarafından sergilenmesi ilginçtir. Konuyu gündemde tutan *İbadiye* ve *Zeydiyye*'nin bununla neyi hedeflediğini anlamada güçlük çekiyoruz.

Günümüzde sorun; "Kur'an'ın mahluk olup olmadığı" tartışanlarla değil, onun Allah katından gelmediğini, dünyaya ait ahkamın geçerliliğini yitirdiğini savunanlarladır. Onu akide ahkam siteminin geçerliliğini yitirdiğini söyleyenleredir. Onlara gereken cevap ve reddiyeler verilmelidir.[1475]

Biri, Mutezilî *Ebu Huzeyl Allaf*'a Kur'an'ın yaratılmış olup olmadığını sordu.

-Yaratılmıştır, dedi.

-Yaratılmış nesne ölümcül mü değil mi?

-Ölümcüldür.

-Öyleyse Kur'an ne zaman ölecek?

-Okurlarının kalmaması ölümü anlamındadır.

-Okurlarının ölüp gittiklerini, dünyanın fena bulduğunu düşünelim."*Bugün mülk kimindir?*"[1476] ayetine ne dersin?

Ebu Huzeyf, bocalayıp kaldı, ne diyeceğini bilemedi.[1477]

Ahmed b. Hanbel ile birisi arasında şu konuşma geçti.

İbn Hanbel:

-Sen yaratılmış mısın?

-Evet.

-Sözlerin yaratılmış mı?

-Evet.

-Kur'an Allah'ın sözü değil mi?

-Evet.

[1475] Bk. Kardavi, *es-Sahvetu'l- İslâmiye Beyne'l- İhtilaf,* Beyrut,1987, s. 89.

[1476] Gafir, 16

[1477] Şerif, *Mecmuu Fetâve'l-Kur'an,* age., 1/451-452.

-Sen yaratılmış olduğundan, senin sözlerin de yaratılmıştır.

- Hangi mantıkla Allah'ın kelamına "yaratılmıştır" dersin?[1478]

Halku'l- Kuran, konusunda en iyi yöntem, ashab döneminde olduğu gibi konuyu gündemde tutmamaktır. Kur'an her şeyin Allah tarafındadır. Hz. Peygamberin kalbin inmiş, kalıcı tek mucizedir.Hz. Peygamber'den bizlere en sağlam yolla ulaşmıştır, insanlığın hidayetini hedef almıştır, onda hiçbir şüphe yoktur, en güzele iletir.

4.1.3. Kur'an'ın Bir Kısmının Diğerinden Faziletli Olup Olmadığı

Ulema bu konuda ihtilaf etmiştir. *Eş'arî, Kadı Ebubekir, Ebu Hatem, İbn Hibban* ve diğer bazı alimler, Kur'an'ın bir kısmı diğerinden daha faziletli değildir demişlerdir. Bunlar Kur'an'ın tamamının Allah'ın kelamı olduğu için hepsinin faziletli olduğunu bir bölümünün diğerinden daha üstün olmadığını söylemişlerdir.[1479]

İshak b. Rahavey, Ebubekir b. el-Arabi, İzz b. Abdusselam ve *Gazali*'nin de içinde bulunduğu bir kesim ulema, bazı hadisleri göz önünde bulundurarak, bazı sûre ve âyetlerin diğer bazı sûre ve âyetlerden daha faziletli olduğunu savunmuşlardır.[1480] Bunlar, tevhid konusunu işleyen sûre ve âyetlerin; mesela taharet ve hayzı işleyen konulardan daha faziletli olduğunu savunmuşlardır.

İmam *Serahsî* şunları der: Bazı hadislerde, bazı âyet ve sûreler için söz konusu edilen üstünlük, okuyucunun tilavetten elde edeceği sevapla ilgilidir, Kur'an'ın âyet ve sûreleriyle ilgili değildir. Kur'an'ın tamamı fazilet cihetiyle aynıdır, aralarında fark yoktur. Okuyucu okuduğu âyet ve sûreye göre fazla sevap alabilir. Mesela, *İhlas* Sûresi'nin sevabı, *Tebbet* Sûresi'nin sevabından çoktur. Belagat, i'câz, ahenk ve uyum bakımından Kur'an bölümleri arasında herhangi bir fark yoktur. *Arap* dilciler, Kur'-

---

[1478] Şerif, *Mecmuu Fetâve'l-Kur'an,* age.,1/452.

[1479] Bk. Zerkeşi, *el-Burhân,* age., 1/438.

[1480] Suyuti, *el-İtkân,* age., 2/131.

an'ı âyet âyet incelediler, herhangi birinin yerini değiştirmenin daha iyi olacağı konusunda bir ipucu bulamadılar. Bu konuda tek bir örnek dahi bulamadılar. Bu yüzden âyet veya sûrelerin yapı ve yerlerine itiraz etme cüretini gösteremediler. Bir nakısa görselerdi hemen onu bahane ederek müdahale edeceklerdi.[1481]

4.1.4. Kur'an'ı Hafife Almak

"Şâyet kendilerine sorsan 'Biz, sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk' derler. De ki: 'Siz Allah ile, âyetleriyle ve peygamberleriyle mi eğleniyorsunuz?' Sakın boşuna özür dilemeyin, siz iman ettiğinizi söyledikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmını bağışlasak da, bir kısmına suçlarında ısrar etmelerinden dolayı azap edeceğiz."[1482] Ulema, âyeti delil getirerek Kur'an'la alay etmenin küfür olduğunda ittifak etmişlerdir.[1483] Keza ulema, Kur'an'la istihza edenin alaycı bir biçimde tilavet edenin veya "onu okumaktan bıktım, doydum" diyenlerin İslam ile olan bağlantılarının kesildiğine hükmetmişlerdir. Kur'an'ı kasten ayaklar altına atmak veya necasetin içine atmak, O'na tükürmek, onu kirletmek Kur'an'ın getirmiş olduğu hayat modelini benimsememek, zamanının geçtiğini iddia etmek, ondan daha model ve nizamların varlığını ileri sürmek, onu tehlikeli veya ilerlemeye mani görmek de imanı selb eden hususlardandır.[1484]

4.1.5. Kur'an'ın Hafife Alındığı Yeri Terk Etmek

Ulema, def, saz darbuka vs. aletlerin çalındığı yerlerde Kur'an okumayı ona saygısızlık olarak nitelendirmiştir. Hafife alma, alay etme gayesiyle saz eşliğinde Kur'an okuma, dinden çıkaran eylemlerdendir.[1485] Kur'an'ı alaya alma, onunla istihza etme kuşkusunun bulunduğu yerlerde, muarızları infiale getirecek şartlarda Kur'an okumak uygun olmaz.Nitekim Hz. Peygamber,

---

[1481] İbn Teymiye, *Mecmuu*, 1/121.

[1482] Tevbe, 65-66.

[1483] Suyûti, *el- İklil*, 143.

[1484] Bk. Kâri, *Şerhu Kitabı Fıkhı'l-Ekber*, Beyrut 1984, s. 250. Âlûsî, *Tefsir*, age.14/214

[1485] Heyet, *Feteva-i Hindiyye*, Beyrut, 1976, 6/338.

müşriklerin tepki gösterme ihtimalinden dolayı *Mekke* döneminde açıktan Kur'an okumayı men etmişti. [1486]

4.1.6. Kur'an Dışında Bir Şeye İnanmadığını Söylemek /Meâlcilik

Sünnet, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takriratıdır.[1487] Kur'an'ı Hz. Peygamber'den daha iyi anlayan biri düşünülemez. Kur'an, kendisine nazil olmuş, insanlara kendisi öğretmiş, emir ve yasaklarını ilkin kendisi uygulamıştır. *İmam Şafi'*nin de belirttiği gibi,"Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu ahkâm, Kur'an'ı anlama anlayışından kaynaklanmaktadır."[1488] Bundan dolayıdır ki Sünnet'i anlamadan Kur'an'ı hakkıyla anlamak mümkün değildir.

Kur'an, Hz. Peygamber'in görevleri arasında, "*Kur'an'ı beyan etme*"yi de zikretmiştir.[1489] Konuyla ilgili olarak *İbn Teymiyye* şunları der:"Kur'an tefsiri konusunda Resûlullah'tan bir yorum gelmişse, ne dilci ne de başkalarının görüşlerine baş vurulur.Kur'an'ın sünnetle tefsiri konusunda ulema şunları demiştir: Kur'an lafızları üç kategoride incelenir.

1. Zekat ve oruç örneğinde olduğu gibi, şer-i şerifle bilinebilen lafızlar.

2. Güneş ve Ay örneğinde olduğu gibi, yalnız dil yardımıyla bilinen lafızlar.

3. Alış veriştеki 'kabz" örneğinde olduğu gibi örfe bağlı lafızlar.[1490]

İbn Kayyım da şunları der:"Kur'an'da geçen namaz, cihad, zekat vs. ibadetler, ancak Resûlullah (s.a.v.)'ın gösterdiği veya uyguladığı biçimde anlaşılabilir. Kur'an, mezkur ibadetlerin detayına girmeyip, "*Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz.*"[1491], "*Re-*

[1486] Yusri, *el-Beâdî*, s. 471.

[1487] Cürcâni, *et-Tarifât*, s. 134.

[1488] Gazalî, Muhammed, *Humumu Dâiye*, s. 26.

[1489] Nahl,16/44.

[1490] İbn Teymiyye, *et-Tefsiru'l-Kebir* I,119.

[1491] Al-i İmran, 3/31.

sul size neyi getirdiyse alın, ve size neyi yasakladıysa ondan vazgeçin."[1492] gibi âyetlerle Sünnet'e başvurmayı emretmiştir.

Sünneti kabul veya ret konusunda çeşitli ekol ve akımlar ortaya çıkmıştır. Kimisi ezan ve kamet konusunda gelen hadislerin bile çelişkili olduklarını savunarak onları reddetme cihetine gitmiştir. Kimileri, "Kur'an'a muhalif olanları almayız" demiş, kimisi de "Sadece mütevatir olanları alırız" demiştir. Bazıları, *Ehl-i Beyt* hadislerini almış ve diğerlerini ret etmiştir. Bazıları dört halifeden gelen hadislerden başkalarını kabul etmemiştir. Bir kesim de âhâd hadisleri tamamıyla reddetmişlerdir."[1493] Bazıları, "*Antlaşma yaptığınız zaman Allah'ın ahdini tam yerine getirin*"[1494] âyetiyle fıkıhta hıyar-ı meclisi, bazıları, "*Ey iman edenler şarap kumar dikili taşlar, şans okları, şeytan işi birer pisliktir.*"[1495]âyetiyle kurayı kimileri, "*Gözler onu görmez.*"[1496] âyetiyle ahrette rü'yetullahı, kimi "*Rabbimiz sen birini ateşe soktun mu onu perişan edersin.*"[1497] âyetiyle Allah'ın sıfatlarını, kimileri, "*Kur'an'dan kolayınıza gideni okuyun*"[1498] âyetiyle, namazda *Fatiha* Sûresi'ni okumayı, kimisi de "*Sen ölülere işittiremezsin*"[1499] âyetiyle, ölülerin işitmelerini reddetmiştir.Bu konuların tamamıyla ilgili sahih hadisler olduğu halde, kimileri ekollerine uymadığından, kimileri de kendilerine hadis ulaşmadığı için onu reddetmiştir.[1500]

İmam Şafii, sahih hadisle amel etmemeyi delilik alameti olarak nitelemiştir. Birisi kendisine;"Ey İmam şu konuda ne dersin?"deyince, *Şafii,* "Resûlullah'tan gelen hüküm şudur" dedi. Buna rağmen soran şahıs, ya sen ne dersin? deyince *Şafii* hiddetlenerek şöyle dedi: Fesubhanallah! Hadis olduğu halde be-

---

[1492] Haşr, 59/7.

[1493] Bkz. İbn Kayyım, *Muhtasaru's- Savâiki'l-Mürsele*s. 504.

[1494] Nahl, 16/91.

[1495] Mâide, 5/90.

[1496] En'âm, 6/103.

[1497] Al-i İmrân, 3/192.

[1498] Müzzemmil, 73/20.

[1499] Neml, 27/80.

[1500] Bk. İbn Kayyım, *Muhtasar,* age s. 506.

nim görüşümü soruyorsun. Yoksa benim kilise veya havradan çıktığımı mı gördün veya belimde zünnar mı var? Ben, sana Resûlullah şöyle buyurdu diyorum, sen ise hâlâ görüşümü soruyorsun."[1501] *Şafiî*, Sünne'te rağmen hüküm belirtmeyi veya ortaya görüş koymayı zünnar bağlamaya denk görmüş ve böyle bir cüreti ancak gayrimüslimlerin gösterebileceğini ifade etmek istemiştir. İmam'ın yaşadığı dönemde zünnar bağlama İslam'dan çıkmanın bir belirtisi olarak algılanıyordu.

Sünneti reddetmenin temelinde sünnete olan güvensizliğin yattığını tahmin etmekteyiz. Nitekim bir çok şahıs bunu açık veya dolaylı olarak belirtmekten çekinmemiştir. Oysa Resûlullah döneminde hadislerin yazıldığı bir çok güvenilir kaynaklarda belirtilmiştir.[1502]

Kur'an'a iman etmek onunla amel etmek sünnete inanmayı ona başvurmayı gerektirmektedir. "Allah'a ve O'nun elçisine iman edin."[1503] "Elçiye itaat eden Allah'a da itaat etmiştir"[1504] "İnsanlara, kendilerine ineni açıklaman için sana Zikr'i/Kur'an'ı indirdi"[1505] ayetleri, Kur'an'ı insanlara açıklamayı risaletin görevi kapsamında olduğunu belirtmektedir. Kur'an, ibadet ve muamelelerin ayrıntısını Hz. Peygamber'e bırakmıştır. Hz. Peygamber yaşamı boyunca değişik muamelelerde bulunmuştur. Evlenmiş, boşanmış, cihad etmiş, antlaşmalar yapmış, ticaret yapmış, insanlar arasında meydana gelen ihtilaf ve sorunlarını çözmüş, Kur'an'da müşkil ayetlerini çözmüş, kavramlarını açıklamıştır. Bunlara rağmen sünneti dışlamak Kur'an'ın emrine muhalefet etmek anlamını taşıdığından küfür olarak algılanmıştır.

4.1.7. Kur'an'la Fal Bakmak

Kur'an'la fal bakmak da selef arasında olmayan uygulamalardandır. Hz. Peygamber'in sünneti şuydu: Giriştiği işte azim

---

[1501] İbn Kayyım, *Muhtasar*, age. s. 504.

[1502] Bkz. Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi* s. 27-57.

[1503] Nasa, 4/59.

[1504] Nisa, 4/80.

[1505] Nahl, 44.

gösterir, esbaba tevessül eder, neticenin hayırla neticelenmesi için Allah'tan yardım isterdi, güzel kelimeleri hayra yorardı. *Hudeybiye*'de *Süheyl*'in geldiğini görünce ismini hayra yorumlayarak, antlaşmanın hayırla neticeleneceğini söyledi.[1506]

Kur'an'la fal bakmak şu iki sakıncayı beraberinde getirmektedir.

1. Gaipten haber verme.

2. Fal bakan kendisini üzen bir âyete el basabilir. Bu durum kendisini tehlikeli bir duruma sevk edebilir, ümitsiz kılar, uğursuzluk inancına bulaşır.

Rivâyete göre *Velid b. Yezid,* fal bakmak için Kur'an'ı açtığında, *"Elçiler Allah'tan yardım istediler,(Allah da yardım etti.) Böylece her inatçı zorba da perişan oldu."*[1507] âyetiyle karşılaşır, kızar, hiddetlenir, riddete götüren çirkin laflar sarf eder.[1508]

İbn Hacer el-Heyteymî, Kur'an'dan fal açmayı haram veya en azından mekruh olduğunu nakl eder.[1509] Kur'an'dan fal açmak, dinde bidat ve gaipten haber verme anlamını taşıdığından, Kur'an'da yasaklanan *ezlâm/ fal oklarm*a benzetilmiştir.

Kur'an hidâyet ve rahmettir, ondan fal açmak bu hikmetle bağdaşmaz.[1510] Kur'an'la fal bakma yerine, Sünnet'te varit olan meşru istihare tavsiye edilmiştir.

Merhum *Akif*konuyu çok güzel özetlemiştir.

İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin.
Ne mezarlıkta okumak ne de fal bakmak için[1511]

4.1.8. Şifa Niyetiyle Suya Kur'an Okumak

Kur'an hayata yön veren hidâyet ve irşat kitabıdır. Suya okumak, Kur'an'ı maksadı dışına taşıma endişesini taşıdığından,

---

[1506] Ebu Şehbe, *es-Sire*, age., 2/332.

[1507] İbrahim, 14/15.

[1508] Şerif, *Mecmuu Fetâve'l-Kur'an*,age., 1/100.

[1509] Heytemi, *el-Fetâve'l- Hadisiyye*, Mısır, 1989, s. 231

[1510] Bk. İbnu'l -Arabi, *Ahkâmu'l- Kur'an*, age., 2/544.

[1511] Ersoy, *Safahat*, age., s. 153.

"Sedden li'z-zerai'/zararın önüne geçme asıldır" kaidesi ışığında hareket edilmiştir. Okuyan zatın nefesinden suya mikropların bulaşma ihtimali de söz konusudur.

Sünnet'te suya veya yiyeceğe Kur'an okuma yöntemi yoktur. Teberrük gayesiyle bazı alimler cevaz vermişlerse de, asıl olan Hz. Peygamber'in uygulamasıdır. *Nehâî, Zerkeşî, İzz b. Abdusselam* in içinde bulunduğu bazı alimler, Kur'an'ı suya veya yiyeceğe yazmanın, onu kağıda yazıp yutmanın Kur'an'ı necasete bulaştırma endişesi taşıdığından caiz olmadığını belirtmişlerdir.[1512]

Suya üfürmek, okumak veya âyet yazılan kabın mürekkebini içmek, Kur'an'ın bir geçim vasıtası olmasına yol açar, tedavi olmak yoluna set çeker, batıl ve meşru olmayan yollardan geçinme yollarını açar. Hz. Peygamber her derdin bir çaresinin olduğunu söylemiş, insanlara esbaba tevessül etmelerini emretmiştir.[1513]

Kur'an'ın ruhî/manevî hastalıklara şifa olduğu muhakkaktır. *"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa ve müminler için bir hidâyet ve rahmet geldi,"*[1514] *"Biz de Kur'an'dan müminler için bir şifa ve bir rahmet olan âyetleri peyderpey indiririz. Zalimlerin ise ancak zararını artırır"*[1515] Tedavi, müşahede, operasyon, ilaç gerektiren hastalıklar için Kur'an âyetlerini yazmak veya mürekkebini içirmek düşmanı mağlup etmek için *Buhari* okumaya benzer. Bazı savaşlarda zafer elde etmek ve gemiyi çalıştırmak gayesiyle *Buhari* okunmuş. Ancak neticede geminini *Buhari*'yle değil, buharla çalıştığı anlaşılmıştır.[1516]

Hz Peygamber'in Kur'an'da şifa araması şöyle idi: *Hz Aişe* şöyle der: Hz. Peygamber her gece uyumadan önce *İhlas, Felak* ve *Nas* sûrelerini okur, elini vücudunun üzerinde gezdirirdi.[1517]

[1512] Suyuti, *el-İtkân,* 2/1161.

[1513] Müslim, Selam, 69.

[1514] Yûnus, 10/ 57.

[1515] İsrâ, 17/ 82.

[1516] Bk. Şeltût, *el-Fetâvâ*, Beyrut, 1975, s. 205.

[1517] İbn Hanbel, *Müsned,* 6/21.

4.1.9. Gayrimüslime Kur'an Öğretmek

Kur'an, İslam davetinin en büyük referans ve dokümanıdır. Hz. Peygamber davet amacıyla göndermiş olduğu mektuplarda Kur'an'dan örnekler verirdi.Bununla muhataplarının Kur'an ile iletişim sağlamalarını, âyetlerini düşünmelerini ve bu vesileyle hidâyet bulmalarını amaçlıyordu.[1518]

Ulema, gayrimüslimlere Kur'an öğretmeyi İslam'a davet kapsamında değerlendirmişlerdir, çünkü bu sayede İslam'a girme ihtimali vardır.[1519] Kur'an, gayrimüslimlerin Kur'an'la diyalog sağlamalarını emretmektedir.

4.1.10. Gayrimüslimin Mushaf Yazması

Aslolan, Müslümanların Mushaf yazmasıdır. Müslümanların içinde yetecek kadar kâtıp, hattat, bulunmaması halinde gayrimüslimlerin yazmasına cevaz verilmiştir. *Abdurrahman b. Avf,* Hıristiyan birine Mushaf yazdırdı ve kendisine 60 dirhem verdi.[1520]

4.1.11. Gayrimüslimin Kur'an'la İletişim Kurmasını Sağlamak

"*Furkan'ı alemlere uyarıcı olsun diye, kuluna indiren (Allah) ne yücedir!*"[1521] âyeti Kur'an'ın tüm insanlık için bir mesaj olduğunu ifade etmektedir. "*Ve eğer müşriklerden biri senden aman dileyerek yakınına gelmek isterse, Allah'ın kelamını dinleyebilmesi için ona eman ver, sonra onu güven duyacağı yere kadar gönder; çünkü onlar gerçeği bilmez bir toplulukturlar*"[1522] âyeti, gayrimüslimlerin Kur'an dinlemelerini sağlamanın önemine dikkat çekmektedir. Bu nedenle Kur'an'ın gayrimüslimlere ulaşması, Kur'an'ın hedefleri kapsamındadır.

[1518] Müslim, Cihad, 74.

[1519] Bk. Nevevi, *el-Mecmu',* Beyrut 1985, 2/71.

[1520] İbn Ebi Davud, Abdullah b. Süleman el –Eş'as, *el-Mesâhif,* nşr. Âsir Caferi, Mısır, 1355, s. 148.

[1521] Furkân, 25/ 1.

[1522] Tevbe, 9/ 6.

Hz. Peygamber'in *Rum* Kralı *Herakl*'e gönderdiği davet mektubunda Kur'an'la davetin önemine dikkat çekmektedir. Mektubun metni şuydu: *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Abdullah'ın oğlu Muhammed'den Rum Kralı Herakil'e. Selam hidâyete tabi olanların üzerine olsun. İmdi, seni İslam'a davet ediyorum. İslam'ı kabul et ki kurtulasın. İslam'ı kabul etmen halinde, Allah sana iki kat ecir verecek, yüz çevirir reddedersen İrisilerin vebali sana aittir. "De ki: 'Ey kendilerine kitap verilenler, gelin aramızda ortak bir kelimede birleşelim, Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'tan başka kiminiz kimimizi Rab edinmesin!' Eğer bundan yüz çevirirlerse: 'Bizim gerçekten Müslüman olduğumuza şahit olun!' deyin"*[1523] *Şevkânî,* mektubu delil göstererek gayrimüslimlerin Kur'an'a el sürebileceklerini savunmaktadır. Şöyle der: Hz. Peygamber, manevi necaset olan şirk ve küfrü taşıyan küffarın âyete dokunacağını bildiği halde kendilerine âyet içeren mektup göndermiştir. Hz. Peygamber'in bu uygulaması, gayrimüslimlerin Mushaf'a dokunabileceğini göstermektedir.[1524]

Nevevi de yakın bir mütalaa ile şöyle der: İhanet ve tahkir olmaması halinde davet gayesiyle, Kur'an'ın meal ve tefsirini içeren Mushafların gayrimüslimlere gönderilmesinin isabetli olacağını düşünmekteyiz.[1525]

4.1.12. Kur'an'ı Tercüme Etmek

Allah'ın muradını başka dillere aktarmanın güçlülüğü konusunda *Muhammed Marmaduka* şunları der: "Kur'an çok sesli senfonik besteye benzer. Büyük bir orkestra için bestelenmiş bir müzik eserini tek sazla çalmaya kalkıştığımız zaman nasıl bir durum ortaya çıkacaksa, Kur'an'ı başka bir dile aktarmaya çalıştığımız zaman da öyle bir durumla karşılaşırız." Diğer bir düşünür de bu zorluluğu şöyle ifade eder: "Kur'an, sen peçesini kaldırsan bile sana yüzünü göstermeyen bir gelin gibidir. Eğer uğraşıp bir şey göremiyor ve mutluluğa erişemiyorsan, bu bizzat

---

[1523] Âl-i İmrân, 3/ 64.

[1524] Şevkâni, *Neylu'l- Evtâr,* Beyrut, 1998, 1/206.

[1525] Bk. Nevevî, *Şerh Müslim,* Beyrut, ts 13/13.

örtüyü kaldırma hareketinin tiksindirici ve aldatıcı olmasındandır. Fakat sen örtüyü kaldırmaz ve yalnız onun hoşnutluğunu elde etmeye çalışırsan onun tohum ekili tarlasını sularsan, uzaktan uzağa hizmetinde bulunur ve onu en iyi şekilde memnun etmek için zahmete katlanırsan o zaman perdeyi kaldırmadan da o sana yüzünü gösterecektir." Kur'an' nın monoton olarak tercümesi caiz görülmemiştir. Zira, tercümelerin, Kur'an'ın belagatını olduğu gibi aktarması mümkün değildir. Kur'an'ı monoton olarak tercümeye kalkışmak aletsiz ve kanatsız olarak havada uçmaya benzetilmiştir.[1526]

Kur'an'ın genel mana ve maksatları doğrultusunda insanların onun hidayet ve rehberliğinden istifade edebilecekleri şekilde tercüme edilmesi önemlidir. Tercümenin önemini ayrıntılarıyla anlatan *Muhammed Reşid Rıza*, Kur'an mealiyle İslam'la müşerref olan bir *İngiliz* kaptanı'nın hidâyet serüvenini şöyle anlatır: *İngiltere*'yle *Hindistan* arasında deniz seferleri düzenleyen ve daha sonra *Abdullah* adını alan bir *İngiliz* kaptanın eline bir Kur'an meali geçer. Onu incelerken, *"O'dur sizleri karada ve denizde gezdiren; hatta gemilerde bulunduğunuz ve içindekileri alıp hoş bir esinti ile akıp gittikleri ve tam onunla keyiflendikleri sırada ona şiddetli bir fırtına gelir çatar, her yerden onlara dalga gelmeye başlar ve tamamen kuşatılıp bittiklerini sanırlar; işte o vakit dine sarılarak, Allah'a tam bir ihlas ile dua ederler ve 'eğer bizi bundan kurtarırsan hiç şüphesiz şükreden kullarından oluruz!' derler"*[1527] âyeti karşısında dehşete düşer. *Hint* okyanusunda yazın gemilerin fırtınalarda nasıl alabora olduklarını dikkatle müşahede eder. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde denizciliğin henüz gelişmediğini, büyük çapta gemilerin olmadığını düşünür. *"Salıvermiş iki denizi daima birbirleri ile çatışıyorlar; aralarında bir engel vardır, birbirlerine karışmazlar; şimdi Rabbinizin hangi nimetlerine yalan dersiniz? Onlardan inci ile mercan çıkar."*[1528] Elindeki mealden, Müslüman müfessirlerin iki âyetle il-

[1526] Bk. Huceylan Abdulaziz Muhammed b Abdullah, , *el- Ahkâmu'l-Fıkhiyye el- Hassetü bi'l-Kur'an'i-Kerim*, , *Suudi Arabistan*, H.1425. s. 572.

[1527] Yûnus, 10/ 22.

[1528] Rahman, 55 /19-22.

gili olarak deniz ötesi bazı ülkelerin fethinden sonra yapmış oldukları yorumlar dikkatini celp eder. Müfessirler, inci ve mercanın sadece suyu tatlı denizlerden çıkabileceğini ifade etmişlerdi. Muhtemel ki şu âyetleri kast etmektedir:

"Bir de iki deniz bir olmuyor; şu tatlı, hararet keser, içerken kayar; şu da tuzludur, yakar kavurur. Bununla beraber her birinden bir taze et yersiniz ve bir ziynet çıkarıp giyinirsiniz. Allah'ın lütfünden nasip arayasınız diye gemilerin de suyu yara yara orada gittiğini görürüsün. Gerek ki, şükredesiniz."[1529] *Şu iki âyet de İngiliz kaptanın dikkatini celbeden âyetlerdendi:"Yine O'nun âyetlerinden biri de denizde dağlar gibi akanlar (gemiler)dir. Dilerse o rüzgarı durduruverir de (yelkenle giden gemileri) sırtı üzerinde durakalırlar. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için nice âyetler vardır."*[1530] Görüldüğü gibi âyetler, yüce dağlar gibi akıp giden gemilerden bahsetmektedir. Kaptan âyet(ler) üzerinde epeyce düşünür.Hindistanlı bazı Müslümanlardan Hz. Peygamber'in deniz yolculuğuna çıkıp çıkmadığını sorar. "Deniz yolculuğuna çıktığı sabit olmamıştır" cevabını alınca, Kur'an'da geçen bilgilerin ancak vahiyle bilineceği kanaatine varır. Kur'an'da geçen tevhit, ahkam ve terbiye ile ilgili âyetlerin denizcilikle ilgili âyetlerinden daha da önemli olduğunu, bu konularda Kur'an'ın verdiği bilgilerin *Tevrat* ve *İncil*'in verdiği malumattan daha akılcı ve daha mükemmel olduğunu düşünür, neticede bilinçli olarak İslam'ı tercih eder. Kur'an mealinden anladığı kadarıyla İslam dinini yaşamaya çalışır, bulunduğu denizcilik mesleğinden ayrılır, *Mısır*'a yerleşir ve *Arapça* öğrenmeye başlar, *Mısır* ulemasıyla tanışır, *Abdullah* ismini alır. Onunla tanışmam nasip olur, Mısır'da tanınan bir şahsiyet olur. Allah rahmet eylesin. "[1531]

Hz. Peygamber'in davet mektupları, gönderildiği yerde konuşulan dillere tercime edilirdi. Hz. Peygamber'in buna müdahalesi olmazdı. Bazı İranlılar İslam'ı seçtikten sonra *Selman*'dan

---

[1529] Fâtır, 35/12.

[1530] Şûrâ, 42/32-33.

[1531] Bk. Rıza, *Menâr*, 11/293, 294.

kendileri için *Fatiha* Sûresi'nin tercüme etmesini isteyince, kendileri için tercüme etti, Hz. Peygamber haberdar oldu, müdahale etmedi.[1532] İranlılar *Arapça*'yı öğreninceye kadar namazda o meali okuyorlardı.[1533]

Kur'an'ın tercüme edilmesine karşı çıkanlar; *Kur'an nurdur nur; tercüme edilmez, Kur'an ruhtur ruhtan haber verilmez"* tezini ortaya koyarlar. Kur'an nurdur ancak, sönen ışınlardan oluşan bir nur değil, ruh, beyin ve toplumları aydınlatan bir nurdur. Kur'an ruhtur; ancak ölen ruh değildir, ölmüş kalp, gönül ve toplumları dirilten bir ruhtur. Kur'an'a yapılan meal, tercüme ve tefsir Kur'an'ın kendisi olmayıp, onun anlamı ve yorumudur. Kur'an söz ve dizimiyle mucizedir, tercüme ve meallerde mucizelik söz konusu değildir, en yakın anlamı vardır.

"*Ve biz her gönderdiğimiz peygamberi, ancak bulunduğu kavmini diliyle gönderdik ki, onlara iyice açıklasın; sonra da Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini de hidâyetlendirir. Ve O, öyle her şeye galip, tam hüküm sahibidir.*"[1534] *Zemehşeri* bu âyete dair gelebilecek muhtemel bir soruya şöyle cevap vermektedir: Kur'an/vahiy ya dünyada kullanılan tüm dillerde veya tek bir dilde inecekti. Vahyin tüm dillerde inmesine gerek yoktur. Çünkü vahyin dünya dillerine tercümeyle aktarılması bu ihtiyacı karşılamaktadır. Vahiy için bir dil tercih edilecekse Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumun dili olan Arapça olarak nazil olması en uygun olanıydı. Bu nedenle Kur'an *Arapça* olarak nazil oldu.[1535]

Hz. Peygamber, "*Sizlere tebliğ ettiklerimi, hazır olanlar olmayanlara ulaştırsın.*"[1536] buyurmaktadır. Hz. Peygamber'in bu emirleri ancak tercüme vasıtasıyla yerine getirilebilir. *"O, şüphe-*

[1532] Hürremşahi, *Kur'an Bilimi*, age, s. 139.

[1533] Serahsî, Şemsu'l- Eimme Ebu Bekir, Muhammed, *e-Mebsût*, İstanbul, 1982 Beyrut, 1/36.

[1534] İbrahim, 14/4.

[1535] Bkz. Zemahşeri. *el-Keşşâf*, 2/506

[1536] Buhari, İlm, 9.

siz öncekilerin kitaplarında da var."[1537] âyeti, Kur'an mesajının önceki kitaplarda mevcut olduğuna dikkat çekmektedir. Önceki kitap ve sahifelerin tamamı *Arapça* değildi, hitap edecekleri insanların dilleriyle indi.

Kur'an mesajının tercüme edilmesi özellikle, Müslüman ulemanın vecibeleri arasındadır. İnsanlar, tercümeler sayesinde, dünya ve ahiret saadetini garantileyen bir kitabı tanıma fırsatını yakalamış olacaklar, üstünlüğün, renk, bölge ve güçte olmadığını, bilinçte, şuurda, hizmette olduğunu, yaratılış gayesini, nereden geldiklerini, nereye gideceklerini öğrenmiş olacaklar. *"Onun önünden de bir yol gösterici ve rahmet olarak Musa'nın kitabı var. Bu da zulmedenleri korkutmak için, güzel davrananlara da bir müjde olarak Arap diliyle gelmiş doğrulayıcı bir kitaptır."*[1538] âyeti, Kur'an mesajının zalimlere de ulaştırılmasına dikkat çekmektedir. İletişimin zalim-adil herkesin anlayacağı dille olması gerekmektedir. *"İndirdiğimiz apaçık âyetleri ve doğruyu, Biz onları insanlar için kitapta iyice açıkladıktan sonra, gizleyenlere Allah da bütün lanet edebilenler de lanet eder"*[1539] âyeti de Kur'an'ın dünya dillerine çevrilmesinin vücûbiyetine dikkat çekmektedir. Kur'an'ı *Arapça* bilmeyen insanlara tercüme etmemek ve onlara ulaştırmamak âyette geçen ketm/gizlemek kapsamındadır.[1540]

"Kafirler, bölük bölük cehenneme sevk edilmektedir. Nihâyet ona vardıklarında kapıları açılacak ve bekçileri onlara: 'İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve sizi bugününüzle karşılaşacağınıza dair korkutan peygamberler gelmedi mi?' diye soracaklar, onlar da cevap vereceklerdir: 'Evet, geldi.' Fakat azap kelimesi kafirlerin üzerine hak oldu"[1541] âyeti, cehennem azabını hak etmenin inen âyetleri inkara bağlı olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü âyette; "Sizden olan elçilerimiz gelip âyetlerimizi size

---

[1537] Şuarâ, 26, 196.

[1538] Ahkâf, 46/ 12.

[1539] Bakara, 2/159.

[1540] İbn Hattab, *Furkan*, age., s. 206.

[1541] Zümer, 39/71.

okudular mı?" dediklerinde, onlar da "hayır ne elçiler geldiler ne de âyetler okundu. Bu nedenle ey Rabbimiz, neden bizi cezalandırıyorsun" deseler, azap görürler mi? Ancak Allah'ın âyetlerini okuyan, dillerine çeviren elçiler gönderilmişse sorumlu olurlar.[1542]

4.1.13. Mushaf'ı Küffar Diyarına Taşımak

Hz. Peygamber tüm insanlığa gönderildiğinden mesajının da dost- düşman herkese ulaşması gerekmektedir.Kur'an'ın;*"Ey Kitap ehli!"*[1543], *"Ey Yahudiler!"*[1544],*"Ey inkarcılar!"*[1545]*" Ey insanlar"*[1546] hitapları muhataplara nasıl ulaşacaktır? Ulaştırılmazsa Kur'an Arap ve Arabistan'a hapsedilmiş olmaz mı? *"Düşmanın zarar vermesi endişesinden dolayı Hz. Peygamber Kur'an'la düşman ülkesine seyahati yasakladı"*[1547] Hz. Peygamber'in düşman ülkesine Mushaf taşıma yasağının illeti bellidir. Bu illeti düşmanın Mushaf'ı tahkir etmesi, onu ayaklar altına alması, yakması, vs. nedenlerden dolayı idi. Bu illet ortadan kalkınca; yani onu tahkir etme söz konusu olmayınca *Ebu Hanife*'nin de fetva verdiği gibi, onu düşman ülkesine taşımada herhangi bir beis yoktur."[1548]

Yukarıda geçen hadiste geçen "aduv/düşman" ifadesi anlamlıdır, konuya ışık tutmaktadır. Şöyle ki:Hadisin mefhumundan Kur'an'ın *düşman olmayan ülkelere taşınabileceği anlaşılmaktadır."Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkartmayanlarla iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever. Allah yalnız sizinle din uğrunda savaşanları sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasak-*

[1542] Serahsi, *el-Mebsût*, age., 1/36.
[1543] Nisâ, 47; Âl-i İmrân, 3/64; Tahrim, 66/ 7;
[1544] Cuma, 62/ 6
[1545] Kâfirun 109/1.
[1546] Bakara, 2/21.
[1547] Buhari, no:2828.
[1548] Bk. Nevevi, *Şerhu Müslim*, 12/12.

lar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır."[1549] *"Eğer öldürülen mümin(...) kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise..."*[1550] Âyetlerde de ifade edildiği gibi, Kur'an gayrimüslimleri iki kategoride incelemektedir.

1. Müslümanlarla savaşanlar,

2. Müslümanlarla antlaşma yapanlar. Kur'an, aramızda antlaşma bulunan toplulukları *düşman* olarak nitelememiş, onlara iyilik yapmamızı önermiştir.Gayrimüslimlere yapacağımız en büyük iyilik, onlara Kur'an'ı götürüp hidayetlerine vesile olmaktır.

İbn Abidin pasaportla/izinle küffar ülkesine gidenin beraberinde Mushaf götürmesinde bir sakınca olmadığını belirtir.[1551]

4.1.14. Davet Gayesiyle Gayrimüslime Kur'an Vermek

Ulema, *"Kur'an'a ancak pâk olan dokunur."*[1552] hadisinden hareketle gayrimüslimlerin Kur'an'a dokunmayacağını, ancak davet gayesiyle onlara Kur'an'dan âyetler verilebileceğini söylemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber bazı âyetleri içeren bir mektubu *Rum* Kralı *Herakl*'e göndermiştir. [1553] *"Kur'an tüm insanlığı uyarmak için gönderilmiştir."*[1554] *"Ey insanlar!Bakın size Rabbinizden kesin bir delil geldi; size açık bir nur indirdik."*[1555] *"Ve eğer müşriklerden biri senden aman dileyerek yakınına gelmek isterse, Allah'ın kelamını dinleyebilmesi için ona aman ver, sonra onu güven duyacağı yere kadar gönder; çünkü onlar gerçeği bilmez bir toplulukturlar"*[1556] âyetlerinde de beyan edildiği gibi, Kur'an evrensel bir mesajdır.

[1549] Mumtehine, 60/8, 9.

[1550] Nisâ, 4/ 92

[1551] İbn Âbidin, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtar Ala' d-Duru'l- Muhtar*, Beyrut, 1368 4/130.

[1552] Malik, *Muvatta*, Taharet, 1.

[1553] Müslim, hadis no: 1773.

[1554] Furkan, 25/ 1.

[1555] Nisâ, 4/ 174.

[1556] Tebve, 9/ 6.

Bu konuda dikkat edilecek hususlar;

1. Mushaf'ın tahkir edilmemesi,

2. İstifade etmediği takdirde Mushaf'ın geri alınmasıdır.[1557]

4.1.15. Uzanarak Kur'an Okumak

Ayakta, oturarak, sırt üstü, binmiş vaziyette, yürürken, ev kıyafetiyle, tüm yönlere karşı Kur'an okunabilir. "*Kesinlikle, göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün ardı ardına gelişinde vicdanları temiz akıl sahiplerine gerçekten delilleri vardır. Onlar ki, gerek ayakta, gerek otururken ve gerekse yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında inceden inceye düşünenler 'Ey Rabbimiz!Sen bunu boşuna yaratmadın, seni bütün eksikliklerden tenzih ederiz; o halde bizi o ateş azabından koru'*"[1558] âyeti buna delildir.[1559] Avret yerleri açık iken Kur'an okumak mekruhtur. Yatak odasında Kur'an'ı bulundurmada bir beis yoktur.[1560]

4.1.16. Mushaf Öpmek

Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamberden bir şey varit olmamıştır. *İkrime*'nin Mushaf'ı yüzünün üzerine koyup "Rabbimin kitabı, Rabbimin kitabı!" dediği rivâyet edilir.[1561]

Bazı alimler Mushaf öpmeyi *Hacer-i Esved'e* benzetmişlerdir. Bu benzetmenin isabetli olmadığı açıktır. Zira, Hz. Peygamber'in *Hacer-i Esved*'i öptüğü varit olduğu halde, [1562] Mushaf'ı öptüğüne dair bir şey varid olmamıştır. İbadetlerin nasla sabit olması gerekir. Bu konuda herhangi bir nass vârit olmadığından ulema görüş belirtmekten çekinmişlerdir.[1563] Mushaf öpmek sünnet

---

[1557] İbn Ebi Davud, *el-Mesahıf*, age., s. 133.

[1558] Âl-i İmrân, 3/ 190,191.

[1559] *el- Hindiye*, age., 5/316. Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age., 1/69.

[1560] *el- Hindiye*, age., 5/322.

[1561] Dârimî, hadis no.3353.

[1562] Buhari, Hac, 60.

[1563] Huceylân, *el-Ahkâm*, age., s. 559.

olmamakla beraber selefin zaman zaman yaptığı bir uygulamadır.[1564]

4.1.17. Çalışırken Kur'an Okumak

İş ve zanaat sahipleri çalışırlarken anlamını düşünmeleri şartıyla Kur'an okuyabilirler. Yani çalışmak Kur'an okumaya engel değildir. Keza örgü, dokuma ile meşgul kadınlar da manayı takip etmek şartıyla Kur'an okuyabilir.[1565]

4.1.18. Çarşı, Yol, Sokak vs. Yerlerde Kur'an Okumak

Konu, *"Onlar, ayakta dururken, otururken yanları üzerine Allah'ı anarlar."*[1566] âyeti kapsamındadır. *Hz.Ömer*'in yürürken Kur'an okuduğu rivâyet edilmiştir. Bu esnada biri kendisine,"Ey Müminlerin emiri abdestsiz Kur'an mı okuyorsun?" denildiğinde, *Hz.Ömer, "*okunmaz" fetvasını sana veren kim, *Museylemetu'l-Kezzab* mısın? karşılığını verir.[1567]

Dünyalık elde etmek için çarşı, yol, sokak vs. yerlerde Kur'an okumak haramdır. Bu eylemi yapan dilencilere yardım yapmak da haramdır.[1568]

4.1.19. Hamam, Hela vb. Yerlerde Kur'an Okumak

Ulemanın ekseri, hamamda Kur'an okumanın mekruh olduğunu, bazıları da hamamda sessiz olarak Kur'an okumanın mekruh olmadığını söylemişlerdir.[1569] Üzerinde *Lafz-ı Celal* veya âyet bulunan parayla helaya gitmede bir sakınca yoktur.[1570] Ancak helada Kur'an okumaya cevaz verilmemiştir. Hz. Peygamber idrar yaptığı bir sırada selama cevap vermedi.[1571] Selama cevap vermek vacip olduğu halde, Hz. Peygamber'in cevap vermemesi,

---

[1564] Ebu Davut, hadis no: 153.

[1565] Şerif, *Mecmuu Fetava*, age., s. 180-181.

[1566] Âl-i İmrân, 3/191.

[1567] Malik, Muvatta', Messu'l-Kur'an, 2.

[1568] Sâvî, ondan nakleden: Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. A. Selam Hızır, *el-Minhetu'l- Muhamadiyye*, Beyrut, 1987s.185.

[1569] *el- Hindiye*, 5/316.

[1570] *Bezzaziye, (el-Fetâva'l- Hindiye ile beraber)* 1/41.

[1571] Müslim,hadis: no:118.

helada Kur'an okumanın caiz olmadığını gösterir.[1572] Necaset mahallinde Kur'an okumamak en isabetli tavırdır.

4.1.20. Levha ve Duvarlara Âyet Yazmak

Âyetlerin asılı veya yazılı bulunduğu yerlerde, gıybet, yalan, rüşvet, faiz vs. günahların işlenmesi Kur'an'a saygısızlık yapma endişesini taşır. Bu nedenle âyetlerin levha ve duvarlara yazılması tavsiye edilmemiştir. Bazı alimler, âyetleri hatırlamak ezberlemek ve tebliğ gayesiyle söz konusu yerlerde yazılmasında bir beis görmemişlerken,[1573] bazıları da, âyetleri levha ve duvarlara yazmayı Kur'an'ı asıl hedefinden saptırma olarak değerlendirmişlerdir. [1574]

Hz. Peygamber, insanlara Kur'an'ı duvarlara asmaları için değil, hayatlarına rehber etmelerini söylemiştir. Ashabın Kur'an'ı duvar ve levhalara yazdığı görülmedi. Mesaj ve reçeteler levhalara yazılmaz, duvarlara asılmaz, gereği neyse yerine getirilir. Teberrük gayesiyle asılması da bir anlam ifade etmez, zira âyetler asılmasıyla değil, okunması ve yaşanmasıyla hidayet sağlar.

4.1.21. Ölüyle Beraber Mushaf veya Âyet Defnetmek

Kur'an'ı maksadı dışında kullanma biçimlerinden biri de onu ölüyle beraber defnetmek ya da kefenine yazmaktır. Ulema bu uygulamaları Kur'an'a saygısızlık kapsamında saymışlardır. Hadis, fıkıh ve dini kitap ve yazılar da aynı hükmü taşımaktadır. Kişi için hayatta iken Kur'an'ı öğrenip yaşaması önemlidir. Vefat ettikten sonra tabut veya mezarına âyet veya dua koymanın ne anlamı olur? Ölüyle beraber defnedilenler çürüyecek ve necasete batacak.Bu nedenle âyet, hadis ve diğer dini metinlerin kefene yazılması haramdır. Kendisiyle beraber mezar veya tabutuna konulmasını vasiyet edenin vasiyeti yerine getirilmez.[1575]

[1572] *El-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/316.

[1573] Özcündi Hasan, *Fetâvâ-i Kadıhan*, 1/63 (Fetâvâ-i Hidiyyeyle Bereber)

[1574] Nevevî, *et-Tibyân*, age., s. 150; *el-Fetâva'l- Hİndiyye*, age, 5/323.

[1575] Bk. Reşid, Salih b. Muhammed, *el-Mebsut fi Ahkami'l- Kitabeti ve'l-Kütübi ve Hüciyeti'l-Hutût*, Beyrut, 2003, s. 117-118.

Zaman zaman bazı kişiler, öldükten sonra kendileriyle beraber Mushaf, hadis kitapları, üzerinde tevhit kelimesi yazılı yüzüklerin defnedilmesini vasiyet ederler. Bu vasiyetler yerine getirilmez. Bunlar birçok cihetle çirkin hareketlerdir. Çünkü bu;

a) Hz. Peygamber'in sünnetinde olmayan bir uygulamadır.

b) Gömülen eşyanın heder olmasına sebebiyet verir.

c) Gömülen veya yazılan mübarek eşyanın necasete batmasına nedendir.

d) Amele değil, hayal ve kuruntularla ile oyalanmaya neden olur.[1576] Ölüyle beraber gömülen eşyayı almak için mezar soyma haberlerini duymaktayız.

4.1.22. Okunamaz Hale Gelen Mushaf'a Yapılacak Muamele

Ulema bu konuda iki görüş belirtmiştir.

a) Yakılması.

b) Temiz bir yere gömülmesi. *Hz. Osman* Kur'an'ı bir kıraatte toplamak üzere *Kureyş* kıraati dışında kalanları yakmıştı. Bu nedenle yırtılmış, dağılmış ve okunmayan sahifelerin yakılmasında bir beis yoktur. Kur'an'ı yıkamak suretiyle silme ve imha etme imkanı varsa temiz bir suyla yıkamak, suyu temiz bir yere dökmek, suyla silme imkanı yoksa *Hz. Osman*'ın uygulaması gibi, onları yakmak ve külü temiz bir yere atmanın bir sakıncası yoktur. Kullanılamaz sahifeleri, temiz bir yere gömmek de caizdir.[1577]

4.1.23. Mushaf'ı Yüksek Yerde Bulundurmak

Yahudiler, bir kadınla zina eden bir erkeğin hükmünü vermek gayesiyle. Peygamber'i *Küff* vadisindeki okullarına davet ettiler. Oturması için Hz. Peygamber'e bir minber verdiler. Hz. Peygamber minderi altından çıkardı ve Tevrat'ı onun üzerine

---

[1576] Bk. İbn Salah, Ebu Amr Osman, b. Abdurrahman, *Fetâvâ*, Mısır, 1987, s. 108.

[1577] Suyuti, *el-İtkân*, 2/1187.

koydu.[1578] Haberde hükme medar olan konu, Hz. Peygamber'in *Tevrat*'ı yüksek yere koymasıdır. Biri *İbn Abbas*'a eşiyle beraber içinde yattığı yatağın üzerine Mushaf koymanın caiz olup olmadığını sordu, *İbn Abbas,* bir sakınca olmadığını söyledi.[1579]

4.1.24. Kur'an'ı Latin Harflerle Okumak

Bilindiği gibi *Latin* alfabesinde *Arapça* harflerin hepsi yoktur. Bu nedenle Kur'an'ı *Latince* harflerle okumak mümkün olamamaktadır. *Latince* harflerle konuşulan *İngilizce* ve *Fransızca* ile Kur'an'ın bazı kelimelerini telaffuz etmek mümkün değildir. Sözgelimi, *şeyh ve halik* vs. kelimeleri *Latin* alfabesiyle yazmak mümkün değildir. *Hâlik*, yani *helak* olan ile *hâlik/yaratıcı* aynı formla yazılır.Kur'an'ı orijinal formuyla okuyamayan, meal ve tefsirlerden yararlanma cihetine gider.[1580]

4.1.25. Kur'an'a Yemin Etmek

Kur'an Allah'ın kelamı olduğundan O'na yemin etmek, onun izzet, azamet ve kudretiyle yemin etmek anlamındadır. Bu konuda fukaha ihtilaf etmiştir. Hanefi fukahası, Kur'an'la yemin gerçekleşmez demişlerdir.[1581] *Maliki, Şafii ve Hanbeliler* ise, Kur'an'a yapılan yeminin münakit olduğunu söylemişlerdir. Kur'an Allah'ın kelam sıfatıdır. Allah'ın kelamına yemin etmek ile Allah'ın azametine yemin etmek arasında bir fark bulunmamaktadır. Yemin de "*Kur'an'a yemin olsun"* ile "*Kur'an'ın hakkı için"* arasında bir fark yoktur.[1582]

Hıristiyanlar *İncil*'e, Yahudiler de *Tevrat*'a yemin ederler. Batıl şeylere yeminin çoğaldığı günümüzde, Müslümanların Kur'an'a yemin etme geleneğini yaymaları isabetli olur. Teamülde görüldüğü gibi, Kur'an'a yemin edenin elini Mushaf üzerine bırakması veya dokunması gerekmemektedir. Yeminin dil ile olması yeterlidir. Yemin için abdest almak da gerekli değildir.

[1578] Ebu Davut, hadis: 4449.

[1579] Abdurrezzak, *el-Musannef,* age., hadis no: 1331.

[1580] Bk. Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age., s. 1/530-33.

[1581] İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar,* age, 3/712.

[1582] Bk. Nevevi, *Ravdatu't-Tâlibin*, Beyrut, 1989, 11/13.

4.1.26. Kur'an'a Yemin Edenin Yeminini Bozma Kefareti

Kur'an'a yemin edenin yeminini bozmasına gereken kefaretin diğer yeminlerin kefaretinden farkı yoktur. Keffaret, "*Allah, bilmeyerek yaptığınız boş yeminlerinizden siz sorumlu tutmaz. Ancak bile bile kendinizi bağladığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti çoluk-çocuğunuza yedirdiğiniz orta derecesinden on fakiri doyurmak yahut giydirmek veya bir köle azat etmektir. Bunlara gücü yetmeyen üç gün oruç tutar. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminleriniz kefareti bu! Bununla beraber, yeminlerinizi gözetin. Allah size hükümlerini böylece açıklıyor ki, şükredesiniz*"[1583] âyetinde belirtilen miktardır.[1584]

4.1.27. Kur'an İçin Ayağa Kalkmak

Ashab döneminde Mushaf yaygın olmadığından, konu tartışılmamıştır. Onlar, Kur'an'ın muhtevasına önem verirler, Mushaf'ın kendisine tazim konusunda, tekellüfte bulunmazlardı.

Ulema, Kur'an'a kalkmayı faziletli kişilere kalkmaya kıyas etmişlerdir.[1585] Kur'an'a saygısızlık Allah'a saygısızlık kapsamında değerlendirilmiştir. Ayağa kalkma konusunda ulema iki görüş beyan etmişlerdir:

1.Müstehap olduğunu söylemişlerdir. İmam *Nevevî* bu görüştedir.[1586]

2. Ayağa kalkmayı gerekli görmeyenler. *Zerkeşi* bu görüştedir. *Zerkeşi* Kur'an için ayağa kalkmanın selef geleneği olmadığı için bid'at olduğunu belirttikten sonra, bu konuda niyet ve maksadın önemli olduğunu söyler. Yani, Müslüman'ın bu konuda muhayyer olduğunu, hürmet gayesiyle kalkmak caiz olduğu gibi, bu konuda selefe tabi olup kalkmamak da caizdir.[1587]

[1583] Mâide, 5/ 89.

[1584] Nevevî, *el- Mecmu* (Mutii, Tekmilesi) 18/41.

[1585] Bk. Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age., 1/163.

[1586] Suyûti, *el-İtkân*, age., 2/172.

[1587] Zerkeşi, *el-Burhân*, aage., 1/477.

4.1.28. Kur'an Okuma yarışmaları Düzenlemek

Kur'an yarışmaları, hayırda yarışma kapsamındadır. Bu konuda erkek-kadın ayırımı yoktur. Bayanlar da da Kur'an okuma yarışmalarına katılabilirler. Jürilerin önünde Kur'an okumalarında bir sakınca yoktur. Çünkü Saadet asrında erkeklerin hazır bulunduğu ortamlarda kadınlar gelir, Hz. Peygamber'den soru sorarlardı. Hz. Peygamber kendilerini men etmezdi. adının sesiyle erkekleri etkilemeye çalışması, sesini kırıtması haramdır. Bayanlar hiçbir hayırlı etkinlikten engellenmez.[1588]

4.1.29. Kur'an'dan İktibas Yapmak

Ulema bu konuda değişik görüşler belirtmişlerdir. Aslolan Kur'an'ın maksadından saptırılmamasıdır. Bu nedenle ulema, Kur'an'ı günlük konuşmalarda kullanmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Mesela zamanında gelen birine "*O zaman kız kardeşin gidiyor ve: 'Ona iyi bakıcı birini bulayım mı size?' diyordu. Böylece, gözü aydın olsun ve üzülmesin diye seni tekrar annene iade ettik. Hem bir adam öldürdün de seni gamdan kurtardık, seni birçok denemelerden geçirdik; bu sebeple yıllarca Medyen halkı arasında kaldın, sonra da ey Musa, bir kader üstüne geldin*"[1589] âyeti bir örnektir.[1590] Elinde eşya taşıyana, "*Şu sağ elindeki nedir ey Musa?*"[1591] âyetini okumak da diğer bir örnektir. Kur'an'ı, günlük konuşmalarda kullanmak ona saygınlığı zedeleyebilir.

Ulema, Kur'an'ı şiir, nesir ve günlük konuşmalarda kullanmayı iki kategoride incelemişlerdir.

1. Mubah olan şekli: Hitabet ve irşatta kullanmak. Mektup ve gerekli kısa türü edebi sanatlarda kullanmaya cevaz vermişlerdir. *İmam İzz b. Abdusselam* ve *Suyuti*'yi bu kategoride hatırlayabiliriz.

[1588] Bk. Mahmud, Abdulhalim, *Fetâvâ*, Mısır, 1986, 2/184.

[1589] Tâhâ, 20/ 40.

[1590] Bk. Nevevi, *et-Tibyân*, 97.

[1591] Tâhâ, 20/17.

2. Caiz olmayan şekli. Şiirde Kur'an'dan alıntı yapmaya cevaz verilmemiş. Nedeni açıktır. Kur'an'da şiir bulunma endişesi. Bu konuda da niyetin önemli ve belirleyici olduğuna inanmaktayız. Kur'an'ı kullanmak muhataba daha güçlü etki etme niyetinden kaynaklanıyorsa bunda bir sakınca olmaz.[1592]

Hz. Peygamber Kur'an'dan iktibas yaparak konuşmuştur. O, *"Allahu Ekber Haribet Hayber/*[1593] انا اذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين *İnne ize nezelne bisaheti kavmin fe sâe sabahu'l-münzerin/" "Allah en büyüktür, Hayber düştü. Azap yurtlarına indiğinde uyarılanların sabahı ne kötü olur!"*[1594] ifadesiyle Kur'an'dan iktibas yapmıştır. Çünkü, فساء صباح المنذرين *fe sâe sabahu'l-münzerin/ uyarılanların sabahı na kötü olur*, bölümü âyettir.[1595]

4.1.30. Kur'an'la İletişimde Teknolojiden Yararlanmak

Kur'an hizmetinde, radyo, televizyon, internet, megafon, mikrofon vb. aletlerden yararlanmak gerekir. Çünkü Kur'an, Kur'an'dır, söz konusu aletlerle okunması herhangi bir özelliğini değiştirmez. Hatta Kur'an'ı öğrenmede bu cihazlarla öğrenme cihetine gidilmelidir. Cihazlardan okunan Kur'an dinleme adabına riâyet edilerek dinlenir. Asıl olan okunanı huşu içinde dinlemek, ondan ders almaktır. Bazen cihazdan dinlenen tilavet, tecvit ve ses yönünden şahıslardan dinlenenden daha etkili olmaktadır.

Kur'an okunurken dinlemek gerekir, okunurken sigara içmek, tavla, dama, domino, satranç oynamak gibi hareketlerle meşgul olmak caiz değildir. Okuyan sorumlu değildir. Kur'an'ı işittiği halde dinlemeyen sorumludur. Hz. Peygamber panayırlarda *Müslim-gayrimüslim* herkese okurdu. *"Siz haddi aşan kimseler oldunuz diye sizi Kur'an'la uyarmaktan vaz mı geçe-*

[1592] Bk. Ebu Şehbe, *el-Medhel li Dirâseti'l-Kur'ani'l-Kerim*, Mısır, 1992, *s.* 406-407.

[1593] Buhari, hadis no: 2991.

[1594] Sâffât, 37/177.

[1595] Şerif, M*ecmuu'Fetâvâ*, 3/1369.

lim?"[1596] âyetinin de dikkat çektiği gibi, onların rahatsız olması, dinlememesi hükmü değiştirmiyordu.

Her yerde Kur'an okunmaz; kumarhaneler, barlar, helalar, sigara içilen yerler vs. buna örnektir.[1597]

Cihazlardan yararlanmak, Kur'an'ın öğretilmesi, öğrenilmesi, okunması, yayılması ve ezberlemesine engel olmamalı.

4.1.31. Günahkârın Kur'an Okuması

Günahkâr Kur'an okumaz, yaklaşımı insanların ekseriyetini Kur'an okumaktan alıkoymaktadır. Zira hatasız ve masum insan yoktur. İnsanın en mutlu anı, Rabbini andığı andır. İnsanın en mübarek organı olan kalp, Kur'an vasıtasıyla Rabbinin sıfatlarını, fiillerini, vaatlerini düşünme fırsatını yakalar. Kur'an'ı tilavet etmek en hayırlı amellerdendir. Kur'an'ı tilavet ve tedebbür sayesinde ruhlar kemale doğru yükselir. Kur'an okuyan, Allah Teala'nın mahlukatı üzerinde düşünme imkanını bulur, nimetlerini hatırlar, mükafat ve cezasının nasıl gerçekleştiğini öğrenir, Kur'an'ın sunmuş olduğu delillerle akidesini pekiştirir, imanını taklitten tahkike yükseltir, Allah'ı, peygamberlerini ve onların insanlar üzerindeki hukukunu, lisanla yapılan zikirleri öğrenmiş olur.

Kur'an'la iletişim zikrin eyleme dönüşmesini sağlar. Şöyle ki; tedebbür ve düşünme sayesinde okuyucu kötü amellerini değiştirir, istikameti bulur, tövbe ve nedamete yönelir. Kur'an'ın temel hedefi olan *hidayet,* Kur'an'la iletişim sayesinde elde edilir.

4.2. İbadette

4.2.1. Kur'an Tilaveti mi, Nafile İbadet mi Daha Faziletli?

Hz. Peygamber'in: "*Ya Eba Zer; "Allah'ın Kitabı'ndan tek bir âyet öğrenmen yüz rekat namaz kılmandan daha hayırdır."*[1598]*"Kim Kur'an okur, inceliklerini ortaya çıkarırsa, helal ve haramına riâyet ederse cennete girecek. Cehennemlik 10 yakını-*

[1596] Zuhruf, 43/3.

[1597] Bk. Şerif, *Mecmuu Fetâvâ,* age., 3/1392.

[1598] İbn Mace, hadis no:219.

na da şefaat edecek."[1599] hadisleri, bilinçli ve anlayarak Kur'an okumanın nafile ibadetlerden daha faziletli olduğunu göstermektedir.

4.2.2. Kur'an Tilaveti mi, Salâvat Getirmek mi Daha Faziletli?

Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde salâvat getirmek Kur'an okumaktan daha sevaptır. Selefimiz söz konusu zamanlarda tesbih, tekbir, tehlil getirirlerdi. Diğer vakitlerde ise Kur'an okumak daha faziletlidir.[1600] Bazı âlimler, Hz. Peygamber'e salat getirmenin Kur'an okumaktan daha yararlı olacağını savunurlar. Delilleri *Enes b. Malik*'ten rivâyet edilen şu eserdir: Şöyle der: "Nice Kur'an okurları vardır, Kur'an onlara lanet eder." Bu kesim ulemaya göre, Kur'an'ı tilavet eden ona muhalefet ederse günahkâr olur, bu nedenle salâvat getirmek tercih edilmeli. Bu tamamıyla sakat bir yaklaşımdır. Zira, salavat getiren de Hz. Peygamber'i sevdiğini, onun sünnetine tabii olacağını söylemektedir, buna rağmen sünnete muhalefet ederse günahkar olur. Kaldı ki Kur'an başlı başına bir ibadet, salavat getirmek de önemli bir ibadettir, her birinin yerine getirileceği yer ve münasebetler vardır.[1601]

4.2.3. Kur'an Tilaveti mi, İlmî Kitapların Okunması mı Daha Faziletli?

Şer'i hükümlere ihtiyaç olduğundan onları elde etmeye çalışmak, mütalaa etmek, Kur'an tilavetinden daha faziletlidir. İdare, ticaret vs. konular kamuoyunu ilgilendirir. Kur'an tilaveti ise bireyseldir, sahibini ilgilendirir. Bundan dolayı, kamuyu ilgilendiren konuları öğrenmek bireyi ilgilendiren konulara eğilmekten daha faziletlidir. Mesela tüccar veya varlıklı kişilerin ze-

---

[1599] Tirmizi, no:2905.

[1600] *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/316.

[1601] İbn Badis, Abdulhamid Muhammed b. Bâdis , *Tefsiru İbn Bâdis*, nşr. Tevfik Muhammed Şahin, Muhammed Salih Ramazan, Beyrut , 2003, s. 36.

kat, alış veriş fıkhını öğrenmeleri farzdır. Kur'an'dan ise sadece ibadeti yapılabilecek kadarını öğrenmeleri farzdır.[1602]

İlmî kitaplar okumak Kur'an okumaya, Kur'an okumak ta ilmî kitapları okumaya mani olmamalı. Her biri diğerini okumaya teşvik etmelidir. Kur'an çeşitli vesilelerle Allah'ın âyetleri üzerinde durmayı, onları düşünmeyi, [1603] her konuyu uzmanına götürmeyi emretmektedir.[1604] İlmî kitaplar da Allah'ın Kitabını okuyup düşünmeyi tavsiye etmektedir. Bu bağlamda *Gazali*'nin *İhyau Ulumi'd-Din* adlı eserinden *Kur'an Okuma Âdâbı* konulu bölümü hatırlayabiliriz. Bu bölümü okuyanın Kur'an'ı okuma ve anlamada birçok şey öğreneceğini, okumasında değişiklik hissedeceğini tahmin ediyoruz.

4.2.4. Kur'an'ı Mushaf'tan mı Ezberden mi Tilavet Etmek Daha Faziletli?

Hz. Peygamber'den konuyla ilgili olarak sahih bir şey sabit olmadığından, şahısların durumlarına göre değişmektedir. Yani sözgelimi biri, Mushaf'tan okurken daha iyi tefekkür edebiliyorsa onun için Mushaf'tan okumak, diğeri de ezberden okurken daha fazla tefekkür eder etkilenirse ezberden okumak daha faziletlidir.[1605]

İbn Mesud, Kur'an'ı yüzünden okumayı tavsiye ederdi.[1606] Bu bağlamda *Gazali* şöyle der: Kur'an'ı Mushaf'tan okumak ezber okumaktan daha faziletlidir. Zira Mushaf'tan okumak, geçici de olsa sahibini günahlardan ve harama bakmaktan ve düşünmekten alı koyar.[1607]

4.2.5. Gizli Tilavet mi, Sesli Tilavet mi Daha Faziletli?

Açıktan okumanın daha sevaplı olduğunu söyleyenler şu delilleri öne sürmüşlerdir.

[1602] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ,* 1/151.

[1603] Yunus, 10/101.

[1604] Furkan, 25/59.

[1605] Nevevî, *et-Tibyân,* s. 78.

[1606] Abdurrezak, *el-Musannef,* hadis no:5979.

[1607] Gazali, *İhya,* age.1/246.

1. "Allah Teala'nın güzel sesli bir peygamber'in açıktan ve sesini güzelleştirerek Kur'an okumasına müsaade etmesi kadar hiçbir şeye müsaade etmedi."[1608]

2. "*Eş'arileri gece Kur'an tilavetiyle bilirim. Evlerini görmediğim halde Kur'an tilavetlerinden evlerini bilirim.*"[1609] Her iki hadis de Kur'an'ı açıktan okuyanları öven ifadeler vardır. Hz. Peygamber, açıktan okudukları için *Eş'arileri* övmüştür.

3. "*Kur'an'ı güzel seslerinizle süsleyin.*"[1610]

4.Ashab arasında Kur'an'ı açıktan okuyanlar vardı. Geceleyin *Abdullah b. Mesud*'un evinden arı kovanı gibi ses geliyordu.

Gizli okumanın daha faziletli olduğunu söyleyenler de; "*Açıktan Kur'an okuyan açıktan sadaka veren gibidir, gizliden Kur'an okuyan, gizli kişi sadaka veren gibidir*"[1611] hadisini öne sürmüşlerdir. Hadis, gizli Kur'an okumanın daha faziletli olduğunu belirtmektedir.

Diğer bir kesim de hükmün kişilerin durumlarına göre değiştiğini söylemişlerdir. Şöyle ki: Riyaya düşmekten korkanla, başkasının namaz ve ibadetine teşviş verenin gizli okuması daha faziletlidir. Bunun dışında kalanların açıktan okumaları daha faziletlidir. Son kesim görüşünün daha isabetli/faziletli olduğunu düşünmekteyiz. Yani hüküm, kişi ve zeminlere göre değişebilmektedir.

4.2.6. Kur'an Tilaveti Dinlemenin Hükmü

"*Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun! Umulur ki, rahmete erdirilirsiniz!*"[1612] âyeti, Kur'an dinlemeyi emretmiştir. Dinlemek sevap getirir. Huşu ve ihlasla dinlemek, secde âyetlerinde secde etmek dinlemenin adabındandır. Radyo, televizyon, kaset, CD ve internet gibi cihazlarla dinlemekle insandan dinlemek arasında ecir bakımında fark yoktur. *İbn Ab-*

[1608] Buhari, Tevhid, 33.

[1609] Buhari, Gazvetu Hayber, 5.

[1610] Ebu Davut, hadis no:1468.

[1611] Ebu Davud, hadis no:1333.

[1612] A'râf, 7/204.

bas şöyle der: Kim Kur'an'dan bir âyet dinlese Kıyamet gününde kendisine nur olur.[1613] *"Kur'an okunurken dinleyin"* emri geneldir. Hem namazda hem de namaz dışında Kur'an okunurken dinlemek vaciptir.[1614] Bu nedenle, okumanın takip edilmesi güç olduğu yerlerde; mesela sokaklarda ve insanların işleriyle meşgul oldukları yerlerde Kur'an okumak caiz değildir. Bu durumlarda gelecek mesuliyetten ve vebalden okuyan sorumludur. Dinleme imkanı olmadığı için, dinlemeyenler sorumlu değillerdir.

İmam *Tacuddin el-Fazravi eş-Şafii* şöyle der: İnsanları teşvişe götürecekse münferit veya cemaat halinde yüksek sesle Kur'an okumak caiz değildir; bu şekilde Kur'an okuyanların yetkililerce engellenmesi gerekir. *İbn Teymiye* de aynı doğrultuda fetva vermiştir. Şöyle der: Hiç kimsenin mescitte ibadet, zikir ve dua edenleri, Kur'an okuyanları, rahatsız etme hakkı yoktur. Hz. Peygamber, namaz kılanları bile yüksek sesle Kur'an okumaktan men etmişken, namaz dışında yüksek sesle okuyanlara nasıl müsaade edilir?[1615]

4.2.7. Kur'an Ezberlemenin Hükmü

Ümmet içinde Kur'an'ı ezber bilen bir grubun olması farz-ı kifâyedir. Ancak bu hususta önemli olan, onu fehmetmek ve içselleştirmektir. Kur'an'ı öğrenen, helal ve haramına riâyet eden biri onu terk etmemiştir.Her Müslüman'ın ibadetini yerine getirebilecek kadar Kur'an'dan bir bölümü ezberlemesi vaciptir, bu konuda ulemanın icmaı vardır.[1616] Bu vecibe *Fatiha* ve bir zammı sûrenin okunmasıyla gerçekleşir. Bir vacibin tamamlanması kendisine bağlı olan şey de vaciptir. Yani namaz farzdır, ancak *Fatiha*'yı okumakla namaz kılınabilir, dolayısıyla *Fatiha*'yı okumak da vaciptir. Bunun dışında kalan bölümün ezberlenmesi

---

[1613] Dârimî, hadis no: 3244.

[1614] Cassâs, Ebu Bekir Ahmed Râzî, *Ahkamü'l- Kur'an,* Beyrut 1993, 3/39 ;Kurtubi, *Tefsir*, age., 4/354.

[1615] Bk. Kasım *İslahu'l -Mesâcid*, s. Beyrut, 2002, 133-134.

[1616] İbn Hazm, Ebu Abdillah Muhammed, *Merâtibu'l- İcma'*, Beyrut, 1987, s. 156.

müstehaptır, bu konuda icma vardır. Tüm ashabın Kur'an'ı ezberlememesi de buna bir delildir.[1617]

Kur'an'la iştigal etmek onu ezberlemek en hayırlı amellerdendir, ancak herkesin üzerine farz-ı ayn değildir. Cihad, iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak, ilim neşretmek, tahsil etmek, helal rızk temini için çalışmak Kur'an'ı ezberlemekten daha öncelikli konulardandır. Kur'an'da asıl olan ezberlemek ve hatmetmek olmadığından, ashab arasında Kur'an'ı hıfzedenler az idi. *Hz. Ömer* takva ve konumuna rağmen Kur'an'ın tamamını hıfzetmemişti.[1618] *Halid b. Velid*, "Cihad beni Kur'an'ı gereği kadar okumaktan alıkoymaktadır" derdi.[1619]

4.2.8. Kaç Günde Bir Hatmin İndirileceği

Hz. Peygamber, *"Eğer Sen onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarındır, eğer onları bağışlarsan yine şüphe yok ki Sen çok güçlü ve hikmet sahibisin"*[1620] âyetini defalarca okumuş,[1621] *Temim ed-Dârî*, *"Yoksa o kötülükleri yapıp duran kimseler, kendilerini iman edip iyi ameller yapan kimseler gibi yapacağız, hayatlarını ve ölümlerini bir bir tutacağız mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"*[1622] âyetini bir gece boyunca tekrarlamış. *Said b. Cübeyr*, *"Haydin ayrılın bugün ey suçlular!"*[1623] âyetini bir gece boyunca tekrarlamıştır. İlim tedrisatı, davet vb. hayırlı işlerle meşgul olan Kur'an'dan kolayına gideni okur. *"Kur'an'dan kolayınıza gideni okuyun"*[1624] âyeti de bu konuda bir sınırlamanın olmadığını göstermektedir.

Biri *İbn Mesud*'a; "Mufassal âyetleri bir rekatta okuyorum" dedi. *İbn Mesud*, "Okuman şiir okuma tarzıdır. Kimileri Kur'an okur, Kur'an gırtlaklarını aşmaz. Okumanın anlamı, okunanın

---

[1617] Bk. Hüceylân, *el-Ahkâm*, age., s. 11, 12.
[1618] Bk. Cudeyli, *el-Mukaddimât*, age., s. 480.
[1619] Bk. Cudeyli, *el-Mukaddimaât*, age., s. 481.
[1620] Mâide, 5/ 118.
[1621] Bk. Afânî, *Salah*, 3/30.
[1622] Câsiye,45/21.
[1623] Yâsin, 36/ 59.
[1624] Müzzemmil, 73/20.

kalbi kuşatması ve sahibine yarar sağlamasıdır" dedi.[1625] *Abdullah b. Amr*: "Ben Kur'an'ı ezberleyenlerdendim, her gece hatmederdim" deyince Hz. Peygamber," Her gece hatmetme, ayda bir hatmet" buyurdu.[1626]

Her hususta olduğu gibi, Kur'an okuma hususunda da kemiyet değil keyfiyet önemlidir. *Abdullah b. Zübeyr* anlatıyor: *Esma b. Ebi Bekir*'in yanına gittim. *"Allah bize lütfetti ve bizleri o semum (kavurucu) azabından korudu"*[1627] âyetini okuyordu. Gâh okuyor, gâh dua ediyordu. Çarşıya gittim, döndüm hâlâ aynı âyeti okuyordu.[1628]

Biri *İbn Abbas*'a geldi ve şöyle dedi: "Ben Kur'an'ı hızlı okurum öyle ki her gece bir-iki defa hatmederim." *İbn Abbas*: "Bu okuma biçimini tasvip etmiyorum; ben her gece bir sûre okumayı tercih ederim. Sen de kalbinin fehmedeceği, kulaklarının işiteceği biçimde oku" dedi. *Abdurrahman b. Ebi Leyla* anlattı: *Hûd* Sûresi'ni okuduğum bir sırada yanıma bir kadın geldi ve; "*Hûd* Sûresi'ni böyle hızlı mı okuyorsun? Allah'a yemin ederim ki ben altı aydır okuyorum, henüz bitirmemişim" dedi.[1629] Kur'an, *"Ve onlar ki Rablerinin âyetleri hatırlatılınca, kör ve sağır üstüne yıkılıp yatmazlar."*[1630] âyetiyle anlamadan, fehmetmeden Kur'an okuyanları sağır ve körlere benzetmiştir.

Surathı hatim indirenlerin çoğu Kur'an'ı geçim vasıtası kılanlardır. Okuduklarını meta satarcasına başkalarına satarlar. Dahası; bazıları da kiralık hafız tutarlar, yevmiyeyle çalıştırıp hatim okuturlar. İşverenler de taze taze dokunulmamış hatimleri pazarcıları ve bezirganları tarafından piyasaya arz ederler. Bu bid'ati ilk çıkaran Kral *Zahir*'dir. H. 699 yılında *Emevi* Camisinde sabah namazından sonra Kur'an okuyan bir hafız tuttu. Kendisine aylık verdi.

[1625] Be'daryânî, *es-Sâbit*, age., s. 62.

[1626] Nesâî, Savm, 90.

[1627] Tûr, 52/ 27.

[1628] Be'deryani, *es-Sâbit*, age., s. 62.

[1629] Be'deryâni, es-Sabit, s. 62.

[1630] Furkan,25/ 73.

Hızlı Kur'an okumak bid'attir. Kur'an'ın teenni ve tedebbürle okunması gerekir. "*Hem onu bir Kur'an olarak âyet âyet ayırdık ki, insanlara dura dura okuyasın, hem de gerektikçe parça parça indirdik*"[1631] âyetlerinin emrettiği tilavet nerede, bunların tilaveti nerede, böyle bir kıraatle tedebbür anlama ve tecvit var mı? *İnna lillah ve inne ileyhi râciun.*[1632]

Netice olarak şunu diyebiliriz: Hatım indirmek belirli bir zamanla tahdit edilmez, insanların durum ve gücüne göre değişir. Üç günden daha az bir sürede Kur'an'ı hatmeden onu anlamamıştır.[1633]

4.2.9. Peşpeşe Hatim İndirmek

Kur'an'ı baştan sona okumaya dair bir nass varit olmamıştır. *Hz. Aişe,* "Hz. Peygamber'in tüm Kur'an'ı bir gecede hatmettiğini hatırlamıyorum" der.[1634] *İbn Kayyım,* peş peşe hatim indirmenin, başta peygamber olmak üzere, sahabe, tabiin ve mezhep imamlarından varit olmadığını söyler.[1635] Bazı alimler de şu zayıf hadisi öne sürerek peş peşe hatim indirmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Biri, Hz. Peygamber'e; Ey Allah'ın Resulü! En hayırlı amel nedir? diye sordu. Hz. Peygamber; *konakladıktan sonra, göçendir buyurdu. Konup göçen kimdir?Kur'an'ı başından sonuna, sonundan başına kadar okuyup tekrarlayandır* buyurdu. Ulema, *Hakim*'in rivâyet ettiği bu hadisin *zayıf* olduğunu söylemiştir.[1636] *Kur'an Tercümanı* lakaplı *İbn Abbas,* "Anlayarak ve adabına uyarak *Bakara* ile *Âl-i İmrân* sûrelerini okumayı, anlamadan bütün Kur'an'ı okumaya tercih ederim" demiştir.[1637]

[1631] İsrâ, 17/ 106.

[1632] Vanlı, Hayreddin, *el-Mescidu fi'l-İslâm,* Mısır, 1980, s. 286.

[1633] Bk. Askalânî, *Fethu'l-Bâri,* age., 8/715.

[1634] Müslim, hadis no:747.

[1635] İbn Kayyım, *İ'lamu'-Muvakiin An Rabbi'l- Âlemin,* Beyrut, 1999, age., 4/306.

[1636] Bk. Nevevi, *et-Tibyan* , age., s. 129.

[1637] Gazali, *İhya* (İthafla Beraber), 5/40.

Hz. Peygamber, üç günden daha az Kur'an'ı okuyanın onu anlamayacağını beyan ettiğinden, ulema üç günden daha az bir sürede hatim indirmenin caiz olmadığını söylemiştir.[1638] Bu yasaklama, söz konusu süreden daha az bir sürede okuyanın Kur'an'ı tedebbür edemeyeceği ve düşünemeyeceğinden dolayıdır. Hz. Peygamber, anlamadan Kur'an okumaya müsaade etmemiştir. *Semerkandî* Kur'an'ı altı ayda bir hatmedilebileceği yönünde görüş belirtmiştir.[1639]

4.2.10. Taganniyle Kur'an Okumak

Taganni, hoş seda ile Kur'an okumaktır. Gayesi, dinleyiciyi güzel sesle etkilemektir. Manasını ihlal ederek musiki tarzda Kur'an'dan çıkar sağlamak maksadıyla Kur'an okumak caiz değildir. Kur'an okurken huşu ve tedebbürü yakalamak asıl hedef olmalıdır. Bu hedefi zedeleyecek her hareket ve okuma tarzı tasvip edilmemiştir. Kur'an'ın hidâyet kitabı olduğu, müzik kitabı olmadığına burada dikkat edilir.[1640]

Kur'an'ın nağmeyle okunması konusunda *Ebu Bekir el-Hellal* şunları der: *Heysem* adındaki bir köle efendisi tarafından hapse atılır. Efendi, kölesini Kur'an okumadan serbest bırakmayacağına dair yemin eder. Köle teğenniyle okur. Sahibi de kendisini salıverir. Teğenniyle Kur'an okuma adeti o günden sonra devam eder. Bu çirkin gelenek musiki eşliğinde Kur'an okumaya kadar vardı.[1641] Ulema, "*Kur'an ile taganni etmeyen bizden değildir*" hadisinin, onunla yetinme anlamında olduğunu söylemişlerdir. Yani zenginliği Kur'an dışında bir şeyde arayan bizden değildir.[1642]

4.2.11. Tecvidsiz Kur'an Okumak

Tecvitten gaye Kur'an'ı nazil olduğu gibi okumaktır. Bunun anlamı harfleri mahreçten çıkarmak herhangi bir tekellüfe git-

---

[1638] Bk. Zebidî, *İthaf*, 5/29.

[1639] Zebidî, *İthaf*, 5/32.

[1640] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age, 3/1177.

[1641] Ata, Abdulkadir Ahmed, *Hutebu'l- Cuma*, Beyrut, 2003, s. 118.

[1642] Gazali, *İhya*, age., 1/247.

meden tasannu da yapmadan güzel bir eda ile Kur'an'ı okumak farzdır. Anlamı bozacak şekilde Kur'an okumak haramdır. Mesela, *dâd*, harfini *zâd* olarak okumak caiz değildir. Şâz/zayıf kıraatlerle Kur'an okumak caiz değildir. Tecvitte temel konu Kur'an'ın anlamını bozmadan okumaktır.[1643]

Biri, *Ahmed b. Hanbel*'e kuralsız Kur'an okunur mu? diye sorunca: İmam *Ahmed;*

-İsmin ne? dedi.

-*Muhammed.*

-Sen isminin "Muuuhammed" olarak okunmasına razı olur musun? dedi. [1644]

İmam Gazali, Kur'an'ı yanlış okumayı, önüne geçilmesi gereken münkerattan sayarak şöyle der: Yanlış Kur'an okuyan münasip bir dille ikaz edilir, hatasının düzeltilmesi cihetine gidilir. Yanlışlarını düzeltme konusunda Müslümanlara yardımcı olmak nafile ibadetlerle meşgul olmaktan daha faziletlidir. Çünkü nafile kılmanın yararı kılanla sınırlıdır. İyiliği emredip yanlışı düzeltmek ise başkasına da yarar sağlar. Kur'an'ı yanlış okuyan öğrenme imkânı olduğu halde öğrenmekten yüz çeviriyorsa günahkârdır.Kıraati manayı bozacak biçimdeyse okumaması daha iyidir. Namazda okuduğu âyetlerin tashihiyle yetinsin. Hatası manayı bozmayacak biçimdeyse okumasında beis yoktur. Ancak gizli okumaya özen göstermelidir.[1645]

"*Kuran'ı tane tane oku.*" [1646] Âyette geçen *tertil*den kasıt, harflerin hakkını vererek teenni ile Kur'an okumaktır.Anlamı bozacak biçimde okumak ise haramdır.[1647] Anlamı değiştirmeden Kur'an okuyucusunun kendisinin etkilenmesi veya başkalarını etkilemesi maksadıyla sesini güzelleştirerek okumasında bir

---

[1643] Şerif, *Mecmuu Fetava*, age., 3/1095.

[1644] Yusrî, *el-Beâdî'*, age., s. 455.

[1645] Bk. Kasimî, *İslah*, age., s. 138.

[1646] Müzzemmil, 73/4.

[1647] Nevevi, *et-Tibyan*, age., s. 89.

sakınca yoktur. Meal ve tercümede Kur'an'ın bu mucize, güzellik ve ihtişamını yakalamak imkânsızdır.[1648]

4.2.12. Hatim İndirme Zamanı

Kur'an'ı hatmetmek için belirli bir vaktin olup olmadığı konusunda kesin bir hüküm olmamakla beraber, selef gecenin başlangıcıyla ve gündüze girerken hatım indirmeyi tercih ederdi. Bazıları da gündüzlerin uzun olduğu dönemlerde sabahleyin, gecelerin uzun olduğu dönemlerde ise akşamın girişinde Kur'an'ı hatmetmeyi müstehap görürlerdi.[1649]

4.2.13. Hatim Duası İçin Toplanmak

Hatim duasıyla ilgili olarak Hz. Peygamber'den bir şey sabit olmamış. *Enes b. Malik* Kur'an'ı hatmederken aile efradını toplar ve bir dua okurdu. *Mücahid, Said b. Cübeyr* gibi bazı alimler *Enes b. Malik*'in geleneğini sürdürmüşlerdir. Ulema, hatim ihtifalı yapmada herhangi bir sakınca görmemiştir. *İbn Hanbel,* Kur'an hatmi esnasında rahmet ineceğini söyler.[1650]

Hatimle ilgili dua Hz. Peygamber'den değil, *Enes b. Malik*'ten gelmiştir.[1651] Hatmedenin *İhlas Sûresi*'ni üç defa tekrarlaması,[1652] *Fatiha* Sûresi'ni okuduktan sonra *Bakara* Sûresi'nin ilk üç âyetini okuması bid'attir. Zira başta sahabe kuşağı olmak üzere seleften böyle bir uygulama görülmemiştir.[1653]

4.2.14. Hatim Günü Oruç Tutmak

Hz. Peygamber ve ashabtan konuyla ilgili bir şey varit olmamakla beraber, tabiin kuşağından *Talha b. Musarref, Habib b. Ebi Sabit, Müseyyeb b. Rafi*, Kur'an hatmettikleri gün oruç tutarlardı. Tabiinin uygulaması bağlayıcı değildir.[1654]

[1648] Fazlurrahman, *İslam*, çev: Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Ankara, 1996. s. 57.

[1649] Hüceylân, *el-Ahkâm* age., s. 523.

[1650] Bk. Yusrî, *el-Bedâi'*, 445.

[1651] Huceylân, *Mecmuu Fetâvâ,* ag.e., s. 531.

[1652] Huceylân, *Mecmuu Fetâvâ,* age., 132.

[1653] Yusrî, *el-Bedai'*, s. 471.

[1654] Huceylan, *el-Ahkâm,* age., s. 533.

4.2.15. Açılış, Oturum ve Toplantıları Kur'an Tilavetiyle Açmak

Bu konuda Hz. Peygamber'den bir şey varit olmamakla beraber, ulema toplantı ve oturumların Kur'an tilavetiyle başlayıp, kapanmasını müstehab görmüştür.[1655] Tilavette gündemdeki konuya uygun âyetlerin seçilmesi isabetli olur.

4.2.16. Tilavetin Sonunda "Sadakallahulazim/Allah doğru söyledi" demek

Kur'an tilaveti adabı cümlesinden olmak üzere, ulema tilavetin sonunda /sadakallahu Azim/Allah doğru söylemiştir cümlesini okumanın müstehap olduğunu söylemişlerdir.[1656] *"Allah, O'ndan başka tapılacak yoktur, ancak O vardır. Andolsun O, sizi olacağında şüphe olmayan kıyamet gününde toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"*[1657] *"İman edip de iyi işler yapan kimselere gelince, yarın onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız, ebedi olarak oralarda kalacaklar. Bu Allah'ın gerçek vaadidir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"*[1658] âyetlerinin de belirttiği gibi, Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir? Elbette yoktur ve Allah doğru söylemiştir. Bu nedenle tilavetin nihâyetinde "Allah doğru söylemiştir" ifadesi bi'at olarak nitelendirilemez.

4.2.17. Bayanların Yüksek Sesle Kur'an Okuması

Kadın, mahremleri yanında veya tek başına olduğu durumlarda açıktan Kur'an okuyabilir. Yabancıların yanında ise sesini yükseltmez.[1659] *İbn Teymiyye*, kadın hemcinslerine imamet yaptığında açıktan, diğer durumlarda ise gizli okur der.[1660]

[1655] Nevevi, *et- Tibyân*, 91-92.

[1656] Şebramlisi, *Haşiyetun Alâ Nihâyeti'l-Muhtaç*, 2/43.

[1657] Nisâ, 4/ 87.

[1658] Nisâ,4/ 122.

[1659] *Nevevi, el-Mecmu'*, 3/390.

[1660] *İbn Teymiye, el-İhtiyatu'l- Fıkhiyye*, Beyrut, 1987, s. 54.

4.2.18. Camilerin Kıble Tarafına Âyet Yazmak

İmam *Malik*, namazda huşuyu dağıttığı gerekçesiyle, cami duvarlarının süslenmesini ve âyet yazılmasını mekruh görmüştür.[1661]

4.2.19. Mushaf'a Resim Yapmak: Musavver Kur'an

Kur'an her özelliğiyle vahiydir. Beşerin herhangi bir payı yoktur. Bu nedenle onda herhangi bir değişiklik ilave veya çıkarma caiz değildir. Kur'an'a yapılacak her hizmetin *Hz. Osman*'ın Mushaf'ına uygun olması gerekir. Bu nedenle, Kur'an'a; mesela Peygamberlerin, cennet, cehennem vb. resimlerini yapmak, ilave etmek caiz değildir.[1662]

4.2.20. Kur'an Okunan Yerde Sigara İçmek

Sigaranın hükmü üzerinde durmayacağız. Ağız Kur'an yolu olarak nitelenmiştir. Bu nedenle onu alkol, sigara gibi maddelerden uzak tutmak gerekir. Sigara içmek de soğan sarımsak ve pırasaya benzetilmiş.Hz. Peygamber, soğan, sarımsak kokusunu taşıyanları camiden dışarı çıkarmıştır.1663 *İbn Abidin*, bazı alimlerin sigara içenlerin imametini mekruh gördüklerini nakleder.1664 "Sigara mekruhtur" fetvası, onun zararının kesin olarak ortaya çıkmadığı dönemlere rastlar. Günümüzde ise zararı ortadadır, tıbben zararı kesinleşmiştir. Hem içene, hem eş ve çocuklarına zarar vermektedir.(Haram işleyenleri davet etme gayesi dışında) Haram işlenen meclislerde; mesela sigara içilen meclislerde Kur'an okumak haramdır. İçenler ikaz edilmeli ve en azından tepki göstermek için meclis terk edilmeli. Kur'an okunan meclislerde sigara içmek haramdır. Saygın birinin yanında bile sigara içilmez.[1665]

[1661] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age., 3/1372.

[1662] Şerif, *Fetâvâ*, 3/1088.

[1663] Müslim, Mesâcid, 78.

[1664] Bk. Hamid, Muhammed, *Rüdüdün Alâ Ebatilâ*, Beyrut, 2/643

[1665] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age. 1/200.

4.2.21. Mezar Taşına Âyet Yazmak

Hz. Peygamber, kabirlerin kireç, çimento vs. ile bina edilmesini ve üzerine yazı yazılmasını yasakladı.[1666] Ulema, bu hadisi delil getirerek, mezar taşlarına yazı yazmayı haram görmüşlerdir. Yazıyla ilgili vasiyet yerine getirilmez.[1667] Yazılanlara necaset bulaşması, ayaklar altına düşme ihtimali yüksektir. Âyet yazılması bile caiz görülmemişken, mezarların süslenmesi nasıl caiz olur?

4.2.22. Necis Maddeyle Kur'an Yazmak

Ulema, necis bir maddeyle Kur'an'ı yazmanın haram oluşunda ittifak etmiştir. Haram madde ile yazmak, Kur'an'ı hafife almak anlamını taşıdığından, yazanı küfre götürmektedir.[1668]

4.2.23. Abdestsiz Olarak Kur'an'a Dokunmak

Kur'an'a abdestsiz dokunma, öteden beri âlimler arasında tartışılan bir konu olmuştur.

a) Dokunmak caizdir diyenler ve delilleri:

Kur'an'a abdestsiz dokunulabileceğini söyleyen âlimlerden bazıları şunlardır. *Hz. Ömer b. Hattab, Abdulah b. Mesud, Abdullah b. Ömer, Abdulah b. Abbas, Selman Farisi, Ebu Hureyre, Ali b. Hüseyin, Zeynelabidin, Said b. Cübeyr, Muhammed b. Sirin, İbrahim b. Nehei, Şa'bi, Dahhak, Zeyd b. Ali, el-Mueyyidbillah* mensupları, *Davud-i Zahirî.*[1669] Delilleri:

1. *Hz. Aişe* anlatıyor: Allah'ın Resûlü her vaziyette Allah'ı zikrederdi.[1670] *"Şüphe yok ki, O Kur'an'ı Biz indirdik Biz; her halde onu muhafaza da edeceğiz"*[1671] âyetinde de geçtiği gibi, Kur'an en büyük zikirdir.

[1666] Nesei, Cenaiz, 69. İbn Mace, Cenaiz, 43,

[1667] Bk. er-Reşit Salih b. Muhammed, *Ahkâmu'l-Kitabeti ve'l-Kutübi ve Hücciyeti'-Hututi,* Beyrut, 2003, s. 129.

[1668] er-Reşid, Salih b., Muhammed, *Ahkâm,* age.,s.22.

[1669] Cudeyli, *el-Mukaddemât,* age., s. 523.

[1670] Ahmed, 6/70; Müslim, hadis no: 373.

[1671] Hicr, 15/ 9.

2. Hz. Peygamber idrar etti, abdest almadan Kur'an'dan bir şeyler okudu.[1672]

3. Hz. Peygamber heladan çıktı, Kendisine yemek takdim edildi."Abdest için su hazırlayalım mı?" denildi. Şöyle buyurdu: "*Sadece namaz için abdest almakla emir olundum.*[1673] Hadiste geçen انما */innemâ/ ancak* edatı, sadece namaz için abdestin gerekli olduğunu belirtmektedir. *Kabe*'yi tavaf da namaz gibidir. Kur'an'a dokunmak için abdest almak müstehab olup vacip değildir. Zira sahabe ve tabiinin haram işleme ihtimali zayıftır.

b) Abdestsiz dokunulmaz diyenler: *İbn Ömer, Ata b. Ebi Rebah, Tavus,* ve *Mücahid* abdestsiz Kur'an'a dokunmazlardı.

Bu kesim,

1. "*Kur'an'la pak olanlar dışında kimse dokunamaz.*"[1674]

2. "*Kur'an'a ancak pak olan dokunur.*"[1675]

3. *Muhacir b. Kunduz* şunu nakleder: Hz. Peygamber abdest alıyorken ona selam verdim. Abdestini tamamlamadan bana cevap vermedi. Tamamladıktan sonra selamımın cevabını verdi ve şöyle buyurdu: *Abdestsiz iken Allah'ı anmayı hoş görmediğim için selamına cevap vermeyi erteledim* [1676] nasları olarak öne sürmektedirler. Meleklere benzemek gayesiyle dokunmak için abdest almak, hoş bir şeydir. Nitekim Hz Peygamber, "*Meleklerin Allah katında saf durdukları gibi durmaz mısınız*?" buyurmuştur.[1677] Bu yaklaşım, abdest almanın vacib değil, müstehab yani hoş bir davranış olduğunu gösterir.

Delilleren değerlendirilmesi: Delil olarak getirilen "*Kur'an'la pak olanlar dışında kimse dokunamaz*"[1678] âyeti de konuya delil teşkil etmez. Çünkü, المطهرون/*el-Mutahharûn/pâk kılınmışlar* ke-

---

[1672] İbn Hanbel, *Müsned,* 4/237.

[1673] Ebu Davud, hadis no:3760.

[1674] Vakıa, 56/79.

[1675] Mâlik, *Muvatta',* Messü'l-Kur'an, 1.

[1676] Ebu Davut hadis no:17.

[1677] Müslim, hadis no: 430.

[1678] Vakıa, 56/79.

limesi, ism-i fail olarak gelmemiş, İsm-i meful olarak gelmiştir. Abdest konusu bağlamında gelmiş olsaydı, temizlenenler anlamında yani; مطهر/*muttahir* ya da متطهر/*mütetahhir* formunda gelecekti. Kelimenin ism-i meful formuyla gelmesi, âyetin mükellefle değil, meleklerle ilgili olduğunu göstermektedir. لا يمسه/*la yemessühü/ona dokunmaz* fiilinde geçen zamir en yakın olan *Kitab-ı meknun*'e/ *Korunmuş Yazıt*'a racidir. *Kitab-ı meknûn*, Allah Teala'nın indindedir. *"Değerli sayfalarda, yüksek tutulan tertemiz sayfalarda, yazıcıların ellerinde, şerefli, takva sahibi yazıcıların"*[1679] âyetleri de bunu desteklemektedir.

Kur'an'a dokunmak için abdesti gerekli görenlerin öne sürdükleri âyetlerin konuyla ilgisi yoktur. Çünkü söz konusu âyetler abdestin henüz farz olmadığı Mekke döneminde nazil olmuştur. Âyetler Kur'an'ı alaya alan müşriklere cevaptır. Onun muhkem bir yerde muhafaza edildiğini beyan eder. Âyetin sibakına bakıldığında âyetin abdest ile ilgisinin olmadığı ortaya çıkacaktır. Bir önceki âyette de *Kitab-ı Meknün* den bahsedilmektedir. *Levh-i Mahfuz/Yazıt* ile *Kitab-ı Meknün* farklı üslup ile aynı şeyi anlatmaktadır." *El-Mutahharun*" ise, o levhaları özenle saklayan, titizlikle uygulayan temiz ve "râsih" olarak tanımlanan bilginlerdir.

Delil olarak getirilen; *"Kur'an'a sadece temiz olanlar dokunsun"*[1680] hadisinin senedinde geçen *Süleyman b. Musa el-Emevî*-yi *Buhari* ve *Nesâî* tenkit etmişlerdir. *Buhari* onun münker haberleri rivâyet ettiğini, *Nesâi* de onun hadis rivâyeti konusunda ihmalkar davrandığını söyler.[1681] Söz konusu hadisin vürûd sebebi de onun abdestle ilgili olmadığını gösterir. Şöyle ki: Hz. Peygamber *Yemen*'de bulunan *Amr b. Hazm*'a gönderdiği mektupta *"Kur'an'a sadece temiz olanlar dokunsun"* ifadesini kullanmış. Zira Yemen'de gayrimüslimler de vardı. Hz. Peygamber bu durumu göz önünde bulundurmuştur.[1682] "*Kur'an'a ancak pak*

[1679] Abese, 80/ 13-16.

[1680] Malik, Muvatta' *Messü'l-Kur'an*, 1.

[1681] Bkz. *Münâvi, Fayd age*, 6/589.

[1682] Bk. *Cüdeyli, Mukaddimât*, s. 553.

olan dokunur"[1683] hadisinde de vücübiyete bir delil yok.Zira Müslüman, imanıyla zaten paktır. *Ebu Hureyre* cünüp iken yıkanmak için Hz. Peygamber'den ayrıldı. Hz. Peygamber kendisini araştırdı ve ;

-Ya *Eba Hureyra* neredeydin? buyurdu.

-Ey Allah'ın Resûlü cünüptüm, bu vaziyetimle sizinle oturmayı hoş görmedim. Hz. Peygamber;

-Fesubhenallah! Müslüman necis değildir, müşrik necistir, buyurdu.[1684]

*Hz. Ömer*in Müslüman olmadan önceki durumuna gelince bu da, delil teşkil etmez. Şöyle ki: *Hz. Ömer*in kız kardeşi kendisine "yıkanmadan dokunamazsın, Kur'an'a pâk olanlar dokunur" demesi, olayın gayrimüslimlerle ilgili olduğunu göstermektedir. "*Ömer* yıkanmak için gitti" ilavesi uydurmadır. Çünkü *Hz. Ömer* henüz Müslüman olmamıştı. Müşrik nasıl yıkanır?[1685]

İbn Âşûr da, âyette geçen "*temiz olanlar*" dan kastın melekler olduğunu savunmuş ve bu görüşün cumhura ait olduğunu beyan etmiş ve *İmam Malik*ten şu görüşü nakletmiştir. "Buradaki temiz olanlardan kasıt *Abese* Sûresi'nde kastedilenlerin aynısıdır."*Hayır o (Kur'an) bir hatırlatmadır, dileyen onu düşünüp öğüt alır, değerli sahifeler içindedir, şanı yükseltilen ve temiz tutulan, taşıyıcıların ellerindedir.*[1686] Buna göre âyette geçen *temizlenenler;* insanlar olmayıp, şanlı ve temiz meleklerdir.[1687] Bu izahtan hareketle âyete şöyle meal verilebilir: *"Müşriklerin iddiasının aksine; Kur'an kâhinlerin sözü olmadığı gibi, cin ve şeytanların sözü de değildir. O, ancak meleklerin ulaşabildikleri yerdeki (Levh-i mahfuz'dakinin) aynısıdır. Öyleyse bu şanlı kitaba da her türlü kirlilikten uzak olanlar dokunsun. Kur'an okuyan*

[1683] Mâlik, *Muvatta'*, Messü'l-Kur'an, 1.

[1684] Buhari, hadis no: 279.

[1685] Cüdeyli, *el- Mukaddimât*, age., s. 554.

[1686] Abese, 80/11-16.

[1687] Bk. İbn Kesir, *Tefsir*, age., 4/342; Kutub, *Fi Zilâli* age.*4*/3471.

da namaz kılan gibi, Rabbiyle münacat eder. Her iki durumda da abdest alınması emredilmiştir.[1688]

İbn Teymiyye tavsiye bağlamında meleklere benzemek gayesiyle abdestsiz Kur'an'a dokunmamanın hoş bir davranış olduğunu söylemiştir.[1689]

Hulasa-i kelam; Kur'an'a abdestsiz dokunmak ilk asırdan beri tartışılan bir konudur. "Dokunulmaz" diyenler olduğu gibi, "dokunmakta bir sakınca yoktur" diyenler de olmuştur. *İbn Teymiyye*'nin meleklere benzemek gayesiyle abdestsiz Kur'an'a dokunmamanın hoş bir davranış olduğu yönündeki görüşünün tercihe şayan olduğuna inanmaktayız.

4.2.24. Levha, Kitap, Banknot vs. Yerlerde Yazılı Âyetlere Dokunmak

İslam, Müslüman'ı Kur'an'la iletişim kurmak konusunda meşakkate sokmaz. Bu nedenle söz konusu yerlerde bulunan Kur'an'a dokunmada bir beis görülmemiştir. Bu yerler Mushaf değildir. Meşakkate mahal vermemek için âyetlerin banknot, kap kacak vs. eşyaya yazılmaması daha uygundur.[1690]

4.2.25. Kur'an Mealine Dokunmak

Mealler lafız olarak Kur'an olmayıp, mana konumunda olduğundan ona dokunmada bir sakınca görülmemiştir.[1691]

4.2.26. Abdestsiz Çocuğun Kur'an'a Dokunması

Bazı alimler Mushaf'a abdestsiz dokunmayı yasaklayan nasları genelleştirerek çocukları da bu kapsamda saymışlardır. Bunlar Mushaf'a abdestsiz dokunmayı, abdestsiz namaz kılmaya benzetmişlerdir. Oysa, namaz kılmakla Mushaf'a dokunmak arasındaki fark açıktır. Şöyle ki: Ders okuyan çocuk için Kur'an'a dokunmama zamanı uzun sürer. Namaz kılma süresi ise kısadır.

[1688] Bk. İbn Âşûr, *Tefsir,* age, 27/335.

[1689] Bk. Sayis, Muhammed Ali; es-Subki, Abdullatif; Kersun, Muhammed İbrahim, *Tefsiru Âyâti'l-Ahkâm,* Şam 1999, 2/491.

[1690] Bk. Huceylân, *el-Ahkâm,* age., s. 73.

[1691] Nevevî, *el-Mecmu',* age, 3/380.

Mushaf'a dokunabilmek için çocuğa abdest almayı vacip kılmak Kur'an'ı öğrenmenin önünde bir engel teşkil eder. Bu nedenle çocuğun abdestsiz dokunmasına cevaz verilmiştir.[1692]

Küçük yaştan itibaren çocuğa Kur'an'a saygının hatırlatılması ve öğretilmesi güzel bir başlangıçtır.

4.2.27. Cünüp ve Adet Halinde Kur'an Okuma ve Dokunma

Cünüp kişiyle ve adet hâli devam eden kadının Kur'an okumaları konusunda ihtilaf edilmiştir. Her ikisinin de okuyamayacağını söyleyenler şu delilleri öne sürmüşlerdir. *İbn Abbas,* cenabetli olanın Kur'an okumasında bir sakınca görmezdi.[1693] *Zahiriyeden İbn Hazm,* Tabiin ulemasından *Said b. Museyyeb* cenabetli kimselerin Kur'an okuyabileceğini söylemişlerdir. Bu kesim, *"Cenabet olma hali dışında* Hz. Peygamber'i *Kur'an'ı okumaktan hiçbir şey alıkoymazdı"*[1694] hadisini şöyle tev'il ederler. Bu hadis bir hüküm ifade etmez. Çünkü râvi zandan oluşan kanaatini bildirmiştir. Cenabetli biri kendisi haber vermeden Kur'an okuyup okumadığı bilinmez.[1695]

İstihaze kanını gören kadınla abdestsizin Kur'an okuyabileceğine ittifakla cevaz verilmiştir.

1. *"Hayızlı kadın ve cünüp kimse Kur'an okumaz."*[1696] Hadisçiler bu hadisin zayıf oluşunda ittifak etmişlerdir.

2. *Hz. Ali* anlatıyor: Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra biraz Kur'an okudu, sonra da şöyle buyurdu: Cünüp olmayan biri için bu böyledir. Cenabetliye gelince o Kur'an okumaz.[1697]

İbn Hazm, Davud Zahiri ile son asır hadisçilerinden *Nasiruddin el-Elbani* dışında kalan fukaha cünüp kimsenin Kur'an'a do-

---

[1692] Bekri, Ebu Bekir, b. Muhammed, Dimyatî *İanetu't-Tâlibin,* Beyrut, 1987, 1/65.

[1693] Buhari, Hayd, 7.

[1694] Tirmizi, Taharet, 111.

[1695] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l- Müctehid ve Nihâyetu'-Muktesıd,* Beyrut, 19991, 1/37.

[1696] Tirmizi, hadis no:131.

[1697] İbn Hanbel, *Müsned,* age., 1/110.

kunamayacağını söylemişlerdir.[1698] İstihaze kanını gören bir kadının Kur'an okuyabileceği konusunda 4 mezhep ve zahiriye ittifak etmişlerdir.[1699] Abdestsiz olanın Kur'an okuyabileceği konusunda herhangi bir ihtilaf bilmiyoruz. *İmam Nevevî* bunun icma ile beyan edildiğini söyler.[1700] Cünüp olanın okuması konusunda ise ihtilaf vardır. Hz. Peygamber'in cünüp iken Kur'an okumadığı sabit olmuştur. Cenabetli kimse, Kur'an'dan az bir bölüm okuyabilir. *Âyetu'l-Kursî, İhlas, Muavezzeteyn* ve dua niyetiyle bazı âyetleri okuyabilir.[1701] Bu delillerden hareketle, cenabetli kişinin Kur'an okuyamayacağını, abdestsizin ise okuyabileceğini söyleyebiliriz.

Müslüman kadınların adet halindeyken *Maliki* mezhebini taklit ederek Kur'an okumalarının Kur'an'la iletişimlerinin kesilmemesi açısından yararlı görüyoruz. Malikilerin bu konuda ki görüşü şöyledir: و قال المالكية: للحائض قرائة القران دون الجنب لان ايامها في الحيض تطول فان منعت من القرائة خشينا عليها نسيان القران.

Malikiler şöyle derler: Adet halindeki kadın Kur'an okuyabilir. Fakat cenabetli olan okuyamaz.Zira kadının adet hali uzun sürdüğünden Kur'an'ı unutma endişesi bulunmaktadır.[1702]

4.2.28. Âyet Yazılı Malzemeyi Kullanmak

Üzerinde âyet bulunan kartonu kitap ciltlemede, kaplamada kullanmak, elbiseyi giymek gibi durumlarda asıl olan, Kur'an'a saygı göstermek ve muhafaza etmektir. Bu işlerle iştigal edenlerin dikkatli olması gerekir. Âyetlerin uygun olmayan yerlere düşmemesine dikkat etmelidir. Çünkü Kur'an'a saygısızlık en büyük günahlardandır. Bu meslek risklidir. Âyetlerin istismar edilmesine, onunla ticaret yapmaya vesile olabilir. Kur'an'ın dünya metaı, geçim vasıtası kılınmaması gerekir. Kur'an'ı benzer işlere alet eden sorumludur. Üzerinde âyet bulunan levhaların

---

[1698] Bk. Huceylân, *el-Ahkâm*, age., s. 25.

[1699] Bk. Huceylân, *el-Ahâkâm* a. g.e., s. 19.

[1700] Bk. Nevevî, *el-Mecmu'*, age., 2/136.

[1701] Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufassal*, Beyrut, 1994, 1/155.

[1702] Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufassal*, 1/168. (*Haşiyetu's-Savî*'den naklen 1/81.)

silinmesinde kullanılan su veya döküntü temiz yere dökülür. Üzerinde âyet bulunan levhalardan âyetler silindikten sonra kullanılmasında bir sakınca yoktur. Âyetleri tükürükle silmek caiz değildir.[1703]

Üzerinde *İhlas* Sûresi yazılan bazı elbise veya levhaları ölünün kabri üzerine atmak, kabrini onunla örtmek çirkin bir harekettir, âyetleri hafife almaktır. Özellikle salih olmayan insanların mezarını âyetlerle örtmek daha da çirkindir.[1704]

4.2.29. İçinde Âyet Bulunan Muska Taşımak

Kur'an'ın indiği dönemde muskacılık güdemde yoktu. Muskacılık, Kur'an'la iletişimde görülen sapma neticesi ortaya çıkmış bid'atlerdendir. Muskayı, nazar boncuğunu yasaklayan naslar Kur'an'dan yazılan muskalara da şamildir. Kur'an'dan muska yazmak ve asmak beraberinde sakıncalı bazı neticeler getirir. Kur'an'ı asıl hedefinden saptırmaya ve Kur'an'ı istismara yol açar. Bu nedenlerle *İbn Mesud, İbrahim Nehaî, Huzeyfe, Ukbe b. Amir, İbn Ukeym, Ahmed b. Hanbel,* âyet yazılı muskaları takmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Muska sahibi, Allah'ın kelamını, esmâ ve sıfatlarını taşıyan muskayla helâ, hamam gibi yerlere girmektedir. Bu tür muskaların alım- satımı caiz değildir. Yapanların engellenmesi gerekir.[1705]

Muska taşımak yerine, okunması Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilen sûre ve âyetlerin kullanılmasının daha isabetli olacağını düşünüyoruz. Bu maksatla *Muavezeteyn-Felak* ve *Nas* sûreleriyle *Âyetu'l- Kursi*'den yararlanabilir. İstismarın önüne geçmek için yazma yerine okumayı tercih etmek daha isabetlidir. Zira yazmak Kur'an'ı bir ticaret metaı haline sokar, âyetlerin uygun olmayan yerlere düşmesine sebebiyet verir.

[1703] *el-Hindiye,* age., 5/322; Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, 1/272.

[1704] Bk. Leknevi, Muhammed, Abdulhayy Beyrut, 2001, *Fetâvâ, s.* 403.

[1705] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, 1/83-84; Tuhfetul Ahvezi, 6/240.

4.2.30. Altın Suyla Mushaf Yazmak

"*Mushaflarınızı altın ve gümüşle işlediğiniz ve camilerinizi süslediğiniz zaman size yazıklar olsun.*"[1706] Saadet asrında camiler de Mushaflar da gâyet sade ve ihtişamdan uzak idi. Zira camilerin süslenmesi namaz esnasında huşu ve huzuru kaçırmaktadır. Camileri süslemek Mushafları altın ve gümüşle işlemek, malı maksadı dışında kullanmak anlamına geldiğinden, haram harcama kapsamına girmektedir. Altın ve gümüşle işlenmiş Mushaflar zekâta tabi tutulur.[1707]

Necid et-Tirmizi anlatıyor: İmam *Malik*'in yanındaydık. *Muhammed* ve *Meymun* kendisinden hadis dinliyorlardı. Onlardan biri İmam *Malik*'e şu teklifte bulundu. Üstadım! Emir buyursanız, hadislerinizi altın suyuyla yazdıracağım. İmam *Malik*, "Hayır evladım, onu altın suyuyla yazmana gerek yok, onunla amel et, bu yeterdir" dedi.[1708] "İyi bir otomobile sahip olmayı içtenlikle arzu eden bir insan düşünün. Bu insan günün birinde arzu ettiği bu otomobile kavuştuğunu varsayalım. Ama bu kişi otosuna binmek yerine onu itina ile yapılmış ve süslenmiş bir garaja çektiğini ve sürekli olarak karşısına geçip seyrettiğini ve bundan da çok haz alıp yararlandığını söylerse buna inanılır mı? Çünkü otomobil amaç değil, araçtır, sadece binildiği zaman kendisinden istifade edilebilir.[1709]

4.2.31. Namazda Kur'an Mealini Okumak

Kur'an okuyamayan biri Hz. Peygamber'e gelip,"Ey Allah'ın Resûlü Kur'an okuyamıyorum, dedi. Hz. Peygamber;

سبحان الله و الحمد لله و لا حول و لا قوة الا بالله و لا اله الا الله و الله اكبر

[1706] İbn Ebi Şeybe, Abdullah, b. Muhammed, Beyrut, 1994, *e-Musannef*, 1/274; Elbani, *Sahihu Camii's-Sağir*, Beyrut, 1988, 1/220.

[1707] Nevevi, *el-Mecumu*, a, g.e., 6/35.

[1708] Mukaddem, Muhammed, İsmail, *Hurmetu Ehli'l- İlm*, Mısır, s. 405.

[1709] Bk. Duman, Zeki, *Nüzulundan Günümüze Kur'an ve Müslümanlar*, age., s. 87-88.

(Sübhanallah, velhamdulillah velâ havle velâ kuvvete illâ billah ve la ilahe illallah ve allahu ekber) dersin" buyurdu.[1710] *Hanefi* mezhebinde önemli iki otorite; *Ebu Yusuf* ve *Muhammed, Fatiha*'yı *Arapça* okuyamayanların tercümesinin okunmasına cevaz vermişlerdir. Okuyamayan Arapça olarak öğreninceye kadar geçici olarak okur, öğrenince *Arapça* okur.[1711]

Hanefiler dışındaki ulema namazda Kur'an'ın orijinalini yani *Arapça* olarak okunmasını şart koşarlar. Hanefiler, İslam'a yeni giren veya Arapça Kur'an okumaktan aciz olan birinin öğreninceye kadar Kur'an mealini kendi dilinden okumasına cevaz vermişlerdir. *Arapça* okuyabilip de başka dilde okuyan birinin namazının sahih olmayacağını söylemişlerdir.[1712] Fetva güç getirmeyenler içindir. Asıl olan *Arapça* okumaktır. Çünkü Kur'an'ın *Arapça* metni mucizedir. Meal ve tercümeler Kur'an'ın icaz yönünü verememektedir. Davet ve tebliğde meal ve tercümelerden yararlanma cihetine gidilebileceğini Kur'an'ın *Tercümesi* bağlamında belirttik.

4.2.32. Namazlardan Önce İhlâs Sûresi'ni Okumak

Namazlardan önce camilerde yüksek sesle Kur'an okunması tavsiye edilmemiştir. Sesli Kur'an okunan camilerden çıkmak en iyi seçenektir. Camilerde yüksek sesle Kur'an okuyanlar, gizli okumaları hususunda ikaz edilirler.[1713]

4.2.33. Namazda Kur'an Tilavetinin Fazileti

Ulema, "*Namaz kıldığınızda Rabbinize münacatta bulunuyorsunuz, o halde ne dediğinize dikkat edin*"[1714] hadisini delil göstererek, namazda okunan Kur'an'ın sevap yönünden namaz dışında okunandan daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.[1715]

[1710] Bk. Abdurrezzak, *el-Musannef*, age., hadis no :2747.

[1711] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age., 1/508.

[1712] Serahsi, *el-Mebsût*, age., 1/37.

[1713] Vanli, *el-Mescid*, age., s. 204.

[1714] Heysemî, *Mecmuu'z-Zevâid*, age., 2/268.

[1715] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ*, age., 2/601.

4.2.34. Namazda Kur'an

Kur'an Allah'ın kelamıdır, namaz da Allah'a ibadettir. Ona yalvarmanın, ona ibadet etmenin en güzel vasıtası Kur'an'dır. Bu nedenle olacak ki Hz. Peygamber, *"Fatiha'yı okumayanın namazı yoktur."*[1716], *"Benim gibi namaz kılınız"*[1717] buyurmuştur. Hz. Peygamber namazlarında *Fatiha* Sûresi'ni okumuştur. Namazların her rekatında *Fatiha* okumak farzdır. Bazı alimler, Kur'an okuyanın sesini duyacak şekilde okumasının gerektiğini söylemişlerdir. Bazı alimler de okurken dili tepretmenin yeterli olacağını söylemişlerdir.

4.2.35. İmam Açıktan Okurken Dinlemek

"Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun! Umulur ki, rahmete erdirilirsiniz!"[1718] âyetindeki emir ile, *"İmamı kendisine uyulması için öne geçmiş binaenaleyh tekbir getirince siz de getirin, okuyunca dinleyin"*[1719] hadisindeki emir geneldir. Hem namazda hem de namaz dışında Kur'an okunurken dinlemek vaciptir.[1720]

Tek başına namaz kılan nasıl okur? Hz. Peygamber bir gece geçerken *Hz. Ebubekir*'in namazda düşük sesle, *Hz. Ömer*'in ise yüksek sesle Kur'an okuduğunu işitir. İkisi Hz. Peygamber'in yanında bir araya gelince Hz. Peygamber, Hz. *Ebubekir*'e; *senin düşük sesle namaz kıldığını işittim. Hz. Ebubekir.* Ey Allah'ın Resûlü Allah Teala beni duymuştur dedi. *Hz. Ömer*'e de: *Ey Ömer sen de yüksek sesle Kur'an okuyordun,* buyurdu. *Hz. Ömer* Ey Allah'ın Resulü okuduğum uyuyanları daha iyi uyandırır, şeytanı kovmada daha etkilidir. Hz. Peygamber; *"Ya Ebabekir sesini biraz daha yükselt, Ey Ömer sen de sesini biraz kıs"* buyurdu.[1721]

Tek başına namaz kılanın sesini yükseltmesi:

[1716] Müslim, Salat, 42.

[1717] Buhari, Ezan, 18.

[1718] A'râf, 7/204.

[1719] Ebu Davud, hadis no : 604; Nesai, hadis: no 921; İbn Mace, hadis no: 846.

[1720] Cassas, *Ahkâm,* age., 3/39.

[1721] Ebu Davud, hadis no :1329.

Ebu Hureyre şöyle der: Hz. Peygamber geceleri bazen sesini yükseltir bazen de kısardı.[1722] Hz. Aişe'den Hz. Peygamber'in gece namazlarındaki ses durumu sorulunca şöyle demiş. Hz. Peygamber, bazen açık bazen de gizli okurdu.[1723] Bu naslardan da anlaşıldığı gibi, münferit namazlarda kişi muhayyerdir. Açıktan okumak tedebbüre daha müsaitse açıktan, değilse gizli okur. Ulema, tek başına namaz kılanın açıktan Kur'an okumasını, başkasını rahatsız etmemesi şartına bağlamıştır.[1724]

4.2.36. Rüku Secde ve Oturuşlarda Kur'an Okumak

Hz. Ali nakletti: Hz. Peygamber rüku ve secdede Kur'an okumamızı nehyetti.[1725] Oturuşlarda Kur'an okumaya dair bir yasaklama gelmediğinden oturuşlarda okumada bir beis yoktur. Namazda yapılan dua makbule geçtiğinden, dua içeren âyetlerin teşehhütten sonra okunması tavsiye edilmiştir.

4.2.37. Namazda Mushaf'tan Okumak

Şafii ve *Hanbeli* fukahası, namazda Mushaf'tan Kur'an okunabileceğini söylemişlerdir. *Buhari* nin rivayet ettiği bir hadiste *Hz. Aişe Zekvan*'ın arkasında namaz kılardı. *Zekvan* namazda Mushaf'tan okurdu.[1726]

4.2.38. Namaz veya Dışından Kur'an Tertibine Riâyet Etmeksizin Kur'an Okuma

Hz. Peygamber, bazen sûre tertibine riâyet etmeden Kur'an okurdu. *Huzeyfe b. el-Yeman* anlatıyor(özetle): Bir gece Hz. Peygamberle beraber namaz kıldım. Önce *Bakara* Sûresi'nden okudu, sonra *Nisâ* Sûresi'nden okudu, sonra da *Ali İmrân'dan* okudu.[1727] Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber aynı rekatta, önce *Bakara* Sûresin'den sonra *Nisa* Sûresin'den daha sonra da *Âl-i İmrân*'dan okudu. Bu uygulaması sûre tertibine uymanın zorunlu

---

[1722] Ebu Advud hadis no: 1328.
[1723] Ebu Davud, hadis no: 1437.
[1724] Beyhaki, *es-Sünenu'l- Kübrâ*, 3/12.
[1725] Müslim, hadis no:209.
[1726] Buhari, Ezan, 54.
[1727] Müslim, Hadis no:203.

olmadığını göstermektedir. Her sûre ayrı bir mesaj vermektedir. Onları öne almada veya geri vermede bir beis yoktur.[1728] Meselâ *Bakara*'nın sonundan bazı âyetleri birinci rekatte, *Bakara*'nın başından ikinci rekatta okumada bir sakınca yoktur. Âyetleri menküs, yani sondan başa doğru okumak caiz değildir. Biri İbn *Abbas*'a Kur'an'ı tersine okumanın hükmünü sordu. *İbn Abbas* şöyle cevap verdi: Kalbi bozuk olan öyle okur.[1729]

4.2.39. Namazlardan Sonra Fatiha Okumak

Hz. Peygamber döneminde bu uygulama; yani namazlardan sonra fatiha okuma olmadığından bidat olarak nitelendirilmiştir.[1730]

4.2.40. Cuma Günü Kehf Sûresi'ni Okumak

Kehf Sûresi'nin *Cuma* günü okunmasıyla ilgili olarak zayıf bir hadis rivâyet edilmiştir.[1731] Bazı yerlerde yüksek sesle mezkur Sûre'nin okunması bid'at sayılmıştır. Hadis zayıf da olsa yüksek sesle değil, herkesin içinden okuması daha uygundur. Sesli okunması teşvişe sebebiyet verdiğinden uygun görülmemiştir.[1732]

4.2.41. Duha'dan Nas'a Kadar Sûrelerin Sonunda Tekbir Getirmek

Ubey b. Ka'b, Hz. Peygamber'in kendisine *Duha* Sûresi'nin sonunda tekbir getirmeyi emrettiğini nakleder. *Hakim*'in *Müstedrek*'inde rivâyet ettiği bu uygulama bazı hadis otoriteleri tarafından *zayıf* görülmüştür. Tekbir getirmeyi sünnet görenler hem namaz hem de namaz dışında cemaat veya münferit hallerde tekbir getirilebileceğini söylemişlerdir. *Şafii* uleması, *Duha* Sûresin'den Kur'an'ın sonuna dek sûre sonlarında tekbir getirmeyi

---

[1728] Zerkeşi, *el-Burhân,* age., 1/256; Suyuti, *el- İtkan,* age., 1/60.

[1729] Şerif, *Mecmuu Fetâvâ,* 1/170.

[1730] *el-Bezzaziye,* age., 1/41, (*el-Hindiyye* ile beraber)

[1731] Hadisin kritiği için Bk. Münâvi, *Faydu'l-Kadir,* 6/258.

[1732] Bk. Belik, *el- Münteka,* age., 1/578.

sünnet görmüşlerdir.[1733] Hanefi uleması, hadisi zayıf gördüklerinden onunla amel etmemişlerdir.

4.2.42. Secde Âyetlerinde Tilavet Secdesini İhmal Etmek

Secde âyetlerini okuyan veya işitenin secdeye gitmesi vaciptir. Konuyla ilgili itilaftan dolayı secde âyetlerinin sayısı, on ile on beş arasında değişmektedir. Secde âyetlerinden bazıları secde etmeyi emretmekte, bazıları Allah'a secde etmeyenleri kınamakta, bazıları da yer ve göktekilerin Allah'a secde ettiklerini hatırlatmaktadır. *Abdullah b. Ömer* anlatıyor: Hz. Peygamber secde ile ilgili âyetleri okuyunca secde ederdi, biz de secde ederdik. Öyle ki (bazen) izdihamdan secde yeri bulamazdık.[1734] Tilavet secdesi, ruhu terbiye etme yöntemlerinden olup, her vaziyette Allah'ın emrine sarılmanın amelî örneklerindendir. Müslüman komutanını görüp selam veren er misali, kendisine Rabbi için secde hatırlatıldığında secdeye kapanır.[1735]

Müslüman tilavet secdesiyle, secde edenlerle beraber, secdeden kaçanlardan da uzak olduğunu göstermekte ve devamlı secde eden meleklere benzemeye çalışmaktadır. *"Zira Rabbinin yanında olanlar, O'na ibadet etmekten asla kibirlenmezler. Hep O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler!"*[1736] *"De ki: 'İster O'na inanın, ister inanmayın; zira bundan önce kendilerine bilgi verilmiş olanlara okununca çeneleri üstü secdelere kapanıyorlar..."*[1737].

Secde âyetlerin olduğu yerler: 1. *A'râf*, 206; 2. *Ra'd* 15; 3. *Nahl*, 49; 4. *İsrâ*, 107; 5. *Meryem*, 58; 6. *Hac*, 18; 7. *Hac*, 77; 8. *Furkan*, 60; 9. *Neml*, 25; 10. *Secde*, 15; 11. *Sad*, 38;24; 12. *Fussilet*, 37; 13. *Necm*, 62; 14; *İnşikak*, 21; 15; *Alak*,96; 19.

[1733] Bk. Heytemî *el-Fetâvâ*, age., s. 224.

[1734] Buhari, Sucûd, 41

[1735] Bk. Şeltût, *el-Fetâvâ*, s. 110.

[1736] A'râf, 7/ 206.

[1737] İsrâ, 17/ 107.

4.2.43. Ramazan'da Hatim İndirmek

Hatim indirmenin muayyen bir zamanı yoktur. Her zaman tavsiye edilir. Bu nedenle Ramazan'da hatim indirmenin faziletiyle ilgili bir şey varit olmamıştır. Yani Kur'an'ı okumak, hatmetmek Ramazan'a özgü bir ibadet değildir. Ramazanda hatim indirmek, Kur'an okumanın Ramazana ait olduğu kuşkusunu uyandırdığından, selef tarafından hoş karşılanmamıştır.[1738]

4.2.44. Hatimle Teravih Kılmak veya Kıldırmak

Konu *Ahmed b. Hanbel*'e soruldu. Şöyle cevap verdi: Cemaatin göstereceği performans ve dirence bağlıdır; yani gücü yetenler kılabilirler. *Muaz b Cebel* namazı uzattığından, Hz. Peygamber'den ikaz almıştır.[1739]

4.2.45. Tavaf Yaparken Kur'an Okumak

Abdullah b. es-Saib nakletti. Hz. Peygamber, *er-Rükn el-Yemani* ile *el-Haceri el-Esved* arasında; *"Ey Rabbimiz bize bu dünyada da ahirette de güzellik ver."*[1740] *"Kimisi de: 'Rabbimiz, bize dünyada bir güzellik, ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru! der"*[1741] ayetini okurdu.[1742] Tavaf, Allah'ın anıldığı yerlerdendir. Kur'an en büyük zikir vesilesidir. Bu nedenle tavaf esnasında Kur'an okumak müstehab görülmüştür.[1743]

4.2.46. Ölüye Kur'an Okumak

Ölümle her şey son bulmadığından Müslümanlar ölülerine değer verirler, onlara dua ederler, sadaka gönderirler. Dua ve sadakanın ölüye ulaştığı konusunda İslam ümmeti ittifak etmiştir.[1744] Ölüye Kur'an okuma konusunda ise İmam *Nevevi*'nin de dikkat çektiği gibi ihtilaf edilmiştir.[1745] İhtilaf, öğrencilerin üstat-

---

[1738] Bk. Şâtibî, *Fetâvâ*, nşr, Muhammed Eb'l-Ecfân, Tunus, 1406. s. 205,206.

[1739] İbn Hanbel, *Mesâil*, nşr.Zuheyr Çavuş, Beyrut, 1987. s. 64.

[1740] Bakara,2/200.

[1741] Bakara, 2/201.

[1742] Ebu Davud, hadis no:1892.

[1743] İbn Teymiyye, *el-İhtiyârât*, age, s. 118.

[1744] Bk. İbn Kesir, *Tefsir*, age., 4/420.

[1745] Bk. Nevevî, *Şerhu Müslim*, 1/49

larına, çocukların da ebeveynlerine okuduklarında değil, yabancıların birbirlerine okudukları Kur'an tilavetinin ölü veya dirilere ulaşıp ulaşmayacağı hususundadır. Çocukların ebeveynlerine okudukları Kur'an'nın sevabı, "*Çocuk kişinin emeğidir.*"[1746] *"Hayra sebep olan, onu yapan gibidir"*[1747] gibi hadislerle sabittir. Yani çocuğun dünyaya gelmesine ebeveyn sebep olmuştur. Bu nedenle ebeveyn, çocukları tarafından okunan Kur'an'a ortaktırlar, ondan yararlanırlar. Ebeveyni için söylediğimiz Allah rızası için öğrencilere Kur'an ve hayırlı ilimler öğreten öğreticiler ve muallimler için de geçerlidir.

Okunan Kur'an'ın ölüye ulaşıp ulaşmadığı konusunda üç farklı görüş ortaya çıkmıştır.

I. *Ulaşır diyenler*: Bu kesim, Kur'an okumayı dua ve sadakaya kıyas etmişlerdir. "*Ve şunlar ki, onların arkalarından gelmişlerdir. Şöyle derler:'Ey Rabbimiz, bizleri ve önceden iman ederek bizleri geçmiş olan kardeşlerimizi bağışla ve gönüllerimizde, iman etmiş olanlara karşı kin tuttırma! Ey Rabbimiz, şüphe yok ki, sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin!'*[1748], "*Şimdi şunu bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Bil de günahına, inanan erkeklere ve inanan kadınlara bağışlanma dile. Allah dolaştığınız yeri de bilir, durduğunuz yeri de*" [1749] âyetlerinde geçtiği gibi, Kur'an'la sabit olmuştur.

Kur'an ve Sünnet'te müminlerin başkalarının amelinden istifade ettiğini gösteren birçok delil bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır. *"Ey Rabbimiz kıyamet gününde beni, anne babamı ve müminleri bağışla."*[1750] "*İnsan ölünce üç şey hariç amel defteri kapanır. a) Sadaka-i cariye, b) Yararlı ilim, c) kendisine dua edecek salih evlat.*"[1751] "*Hişam* kabilesinden bir kadın, yaşlı

[1746] Ebu Davud, hadis no: 3528; Tirmiz, hadis no: 1358; Nesâî, hadis no: 4461.

[1747] Tirmizi. İlim, 15.

[1748] Haşr, 59/ 10.

[1749] Muhammed, 47/ 19.

[1750] İbrahim, 14/41.

[1751] Müslim, Vasiyyet, 14.

babasına hac farz olduğunu, hacca gitmek için hayvana binemediğini bu nedenle onun yerine hacca gidip gidemeyeceğini sordu. Hz. Peygamber, babasının yerine hacca gidebileceğini söyledi."[1752] Bir adam, Hz. Peygamber'e ölen annesi için sadaka verip veremeyeceğini sordu. Hz. Peygamber, annesi için sadaka verilebileceğini söyledi."[1753] "Bir kadın, Hz. Peygambere annesi üzerinde oruç borcu olduğu halde vefat ettiğini yerine oruç tutup tutamayacağını sordu. Hz. Peygamber, annesinin yerine oruç tutabileceğini söyledi"[1754] "*Hz. Aişe,* kardeşi *Abdurrahman*'ın vefatından sonra onun için birkaç köle azat etti, onun için i'tikafa girdi."[1755] *İbn Abbas* ve *İbn Ömer*, bir kadına *Kûbâ* mescidinde namaz kılmayı nezredip onu yerine getirmeden vefat eden annesinin nezrini yerine getirebileceğini söylediler.[1756] Bu ve benzeri naslar iman üzere ölen birinin başkalarının dua, istiğfar, itikaf, hac, oruç ve yerine getirilmeyen adakların yerine getirilebileceğini göstermektedir.

Ulema, hakkında nass bulunmayan ibadetlerde ihtilaf etmişlerdir. Kimi ulema da oruç, hac, itikaf sevabının ölü veya başkasına ulaşmasını hayatta iken nezir edilmiş olmasına bağlamışlardır. Yani ölü hayatta iken söz konusu ibadetleri nezir etmişse öldükten sonra yerine getirilebilir.

Dua ve sadaka farklıdır. Mümin olarak ölen herkese bunların sevabı ulaşır. Kimse kimsenin yerine iman edemez, namaz kılamaz. Nezir, sadaka, hac ve hayrattan kasıt toplumda hayır ve hizmetleri yaygınlaştırmaktır. Bu hayırlar, ölümden sonra da yerine getirilirse maksat hasıl olur.[1757] İnsan çalışmadan bir şey beklemesin. İyilik ve kötülüğün meydana gelmesinde insanların payı büyüktür. Mal, mülk, tahsil ve ilerleme hep çalışma ve gayretle elde edilir. *"Başınıza gelen her musibet ellerinizin yaptığın-*

[1752] Nesâi, Menâsik, 8.

[1753] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/288; Nesai, Vesâyâ, 9.

[1754] Buharî, Sayd, 22.

[1755] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/134.

[1756] İbn Âşûr, *Tefsir*, agy.

[1757] Bkz.İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/135, 136.

dan dolayıdır."[1758] *"Karada ve denizde fitne, insanların yaptıklarından dolayı meydana geldi."*[1759]

Fabrikalar, mabetler, saraylar, köprüler, kurulan medeniyetler, teknolojik buluşlar insanların çalışmaları ve gayretleri neticesidir. İçine düşülen krizler, bunalımlar, fitne, fesat, huzursuzluk, katliam, geri kalma, zillet, ahlâksızlık vs. kötülükler de insanların yaptıklarının bir neticesidir.

"Kim hayırlı bir çığır açarsa, sevapları azalmaksızın onunla amel edenlerin sevabı kadar sevabı alır."[1760] Bu ve benzer diğer bazı hadisler de ölünün başkasının amelinden istifade ettiğini belirtmektedir. *"İnsan için sadece kendi çabasının karşılığı vardır"*[1761] âyeti de ölü için Kur'an okumaya mani değildir.Mümin iman etmekle müminlerin duasından yararlanmayı hak etmiştir. Ölenin yerine bazı ameller yapmak için iman şartı olduğundan, ölen yine de çalışmasının karşılığını almış oluyor. Zira iman etmeseydi hiçbir biçimde başkalarından faydalanamayacaktı. Dolayısıyla âyet muhkemdir. Âyetin diğer bir tevili de insan emeğinin karşılığını almaktadır. Kur'an'dan yararlanması kesbi/emeği cümlesindendir. Çünkü insan hayatında iman etmiş, müminler safına girmiş, dost kazanmış, müminlere akraba olmuş, müminlerin duasına mahzar olmuş, onlara iyilikte bulunmuş ve neticede karşılığını almıştır.

Hz. Peygamber'den günümüze dek ölüye Kur'an okuma geleneği devam etmiştir. İslam ümmetinin bir hatada ittifak etmesi mümkün değildir demektedirler. Selefi ulemadan *İbn Kayyım el-Cevziyye,* Kur'an'ın ölüye okunabileceğini savunur. Şöyle der: Hz. Peygamber, başkası adına yapılan haccın kendisine gideceğini, ölü yerine tutulan orucun kendisine yarar sağlayacağını, verilen sadakanın ulaşacağını söylemiştir.Kur'an konusunda bir şey söylememişse, kendisine konuyla ilgili bir sual yöneltilmediğinden dolayıdır. *İbn Kayyım,* ölüye ulaşması yönünden Hac,

---

[1758] Şûrâ, 42/30.

[1759] Rûm, 30/41.

[1760] Müslim, İlim 15.

[1761] Necm, 53/39.

sadaka ve oruçla Kur'an tilaveti arasında bir farkın bulunmadığını da söyler.Hz. Peygamber'e okunan Kur'an sevabının ölülere ulaşıp ulaşmadığı sorulsaydı onun ulaşacağını söylerdi. Selefin yapıp yapmadığı konusunda ise, herhangi bir malumata sahip değiliz.[1762]

II. *Ulaşmaz diyenler*: Bu kesim, Hz. Peygamber ve ashabından konuyla ilgili sağlam bir haber veya uygulamanın gelmediğini öne sürmüş ve ölüye Kur'an okumakla ilgili gelen rivâyetler ya "uydurma" ya da "zayıf" olmaktan öteye geçmez demişlerdir. *İmam Malik* ve *İmam Şafii* okunan Kur'an sevabının ölüye ulaşmayacağını söylemişlerdir.[1763] Şöyle derler: Selef bunu yapmadı. Eğer hayırlı bir amel olsaydı bizi bu konuda geçerlerdi, en güzel yol ve yöntem selef yoludur. Kur'an okumak ibadettir, ibadetin sahih olması Kitap veya sünnetle belirtilmiş olması gerekir. Ne Hz. Peygamber, ne ashab ne de tabiinden böyle bir uygulama gelmemiştir. Münferit bazı örnekler olmuşsa da hüküm ifade etmezler.

Ahmed b. Hanbel bidat gerekçesiyle a'ma birini mezarlıkta Kur'an okumaktan alıkoyunca, *Muhammed b. Kudame el-Cevheri* kendisine müdahale etti ve şöyle dedi:

-*Mübeşşir el-Halebi*'yi nasıl bilirsin?"

-O, güvenilir bir râvidir. dedi. -*Mübeşşir* bana şunu haber verdi: "Babam, (Mübeşşir'in babası) ölünce *Fatiha* ve *Bakara*'nın son âyetlerinin okunmasını vasiyet eti. Çünkü ben *Abdullah b. Ömer*'den bunu işittim. Bunun üzerine, *İbn Hanbel şöyle dedi:*

-Git okumaya devam et.[1764] Muhaddisler bu rivâyetin senedinde bulunan *Abdurrahman b. el-Ula el-Lecac*'in *meçhûl* bir râvî olduğunu söylemişlerdir.[1765] "*Evlerinizi kabir yapmayın, Şeytan Bakara Sûresi'nin okunduğu evden kaçar.*"[1766] "*Evleriniz-*

[1762] Yusrî, *el Bedâi'* age., s. 481.

[1763] Âlûsî, *Tefsir*, age., 27/67.

[1764] Beyhaki, *es-Sünen*, age., 4/56.

[1765] Elbâni, *Ahkâmu'l- Cenâiz*, Beyrut, 1987, s. 192.

[1766] Müslim, hadis no:212.

de namaz kılın, onları kabristana çevirmeyin."[1767] Hz. Peygamber bu hadisleriyle mezarlıkların namaz ve kıraat mekanı olmadığını hatırlatmıştır.[1768]

Asr-ı Saadet'te yakını ölen sahabiler Hz. Peygamber'e "ölülerimiz için ne gönderelim?" sorusuna; dua, istiğfar, su dağıtımı vs. tavsiye etmiş, hatim veya Kur'an okutulmasını tavsiye etmemiştir. Bu konuda gelen önemli rivâyetler de problemlidir. Şöyle ki:

1."*Ölülerinize Yâsin okuyun.*"[1769] hadisi hem metin hem de sened yönünden problemlidir. Ulema, senedinin zayıf olduğunu söylemişler. Hadiste geçen *ölüleriniz* ifadesinden neyin kastedildiği de ihtilafa medar olmuştur. *Ali el-Kari*, ölülerden kastın cehalet ve gaflet ehli olduğunu savunur.[1770] Yani zayıf hadiste geçen *mevtânız/ölüleriniz* lafzının *yaşayan ölüler* haline gelen insanlar anlamında olduğunu söylemiştir. Hadiste ala/üzerine cer harfinin gelmesi anlamlıdır. Zira ölüleriniz için değil ölüleriniz üzerine gelmesi de bunun içindir. Yani henüz ölüm hadisesi gerçekleşmemiştir. Ashab ölüm döşeğinde olanların yanında okurlardı. Öldükten sonra okuduklarına dair sağlam bir rivâyet gelmemiştir.

قرات على الاستاذ *Kar'atu ala'l-Üstad*, yani, beni anlayacak biçimde hocanın yanında okudum, ne dediğimi bildi, takip etti. Hadis de bunu ifade etmektedir. Yani; henüz ölmemiş hastaya *Yâsin* okuyun, sizi anlasın sizi takip etsin, yararlansın.[1771]

Hadisin senedinde geçen *Ebu Osman* ve[1772] *Ebu Ebi Osman* meçhûl râvilerdir. Bu nedenle, İmam *Nevevi* ve İbn Hacer hadi-

---

[1767] Müslim, hadis no: 209.

[1768] Hüceylan, *el-Ahkâm*, a.g, .e., s. 492.

[1769] İbn Hanbel, *Müsned*, , a, g, e., 5/26.; İbn Mace, Cenâiz, 4.; Ebu Davud, Cenâiz, 20.

[1770] Kârî, *Mirkât*, age., 1/64.

[1771] Bk. Hımısi, *Nezerât*, age., s. 40-61.

[1772] Zehebi, *Mizânu'- İ'tidâl*, 4/550.

sin zayıf olduğuna hükmetmişlerdir.[1773] *İbn Kattan* ve *Nasıruddin Elbani* hadisin muzdarip olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bazı râviler *Ebu Osman*'dan, o babasından o da *Ma'kel*'den ifadesini kullanırken bazıları da *Ebi Osman*'dan o da *Ma'kel*'den ifadesini kullanmışlar. Yani babasını atlatmışlardır.[1774]

2."Ölen birini bekletmeden defnedin. Başucunda *Fatiha* Sûresi'ni, ayakları yanında da *Bakara* Sûresi'nin son âyetlerini okuyun." hadisini *Taberî* ve *Beyhakî* rivâyet etmişlerdir. Hadisin senedinde iki illet vardır. a)Senedinde gecen *Yahya b. Beltânî*, çok hata eden bir râvidir.Bu nedenle hadislerine güven duyulmaz. *Buhari*, onun hadisleri "alınmaz" diyor. b)Hadisin senedinde geçen *Yahya b. Nuheyk* de zayıf hadis rivâyet eden bir râvidir. Muhadisler, "Söz konusu Râvi'nin hadisleri alınmaz" diyor.[1775]

3.*Abdullah b. Ömer*'den gelen; "Beni kabre indirdiğinizde Bismillahi ve ala sünneti Resûlillah/ Allah'ın adı ve Peygamber'in sünnetiyle deyin, üzerime toprak serpin, başucumda *Bakara* Sûresi'nin başından ve sonundan âyetler okuyun" rivayetinin senedinde geçen *Abdurrahman el-Ala b. el-Leccac* meçhul bir râvidir, rivâyetleri alınmaz. [1776]

Hz. Peygamber ölülere dua, istiğfar ve sadakayı tavsiye etmişken, ölüye Kur'an okuma konusunda bir tavsiyesi olmamış, kabir ziyaretinde dua, selam ve istiğfar dışında bir şey yapmamıştır.[1777] Elbette ki Hz. Peygamber böyle önemli bir konuyu ihmal etmez. Çünkü o (s.a.v.) ümmeti için yararlı olan her amele işaret etmiş, ondan sonra gelen ashabı da onun yolunu takip etmiş ve ölüye neler yapılacağını göstermiştir. Hiçbir sahabi ölüsüne hatmi vasiyet etmemiş, parayla okutmamıştır. Mezhep

---

[1773] Nevevî, *et-Tibyân*, age., s. 146; Askalânî, *Telhisu'l-Habir*, Beyrut, 1998, 1/204.

[1774] Bk. Elbânî, *İrvâu'l-Ğalil*, Beyrut, 1985, 3/150.

[1775] Daha fazla ayrıntı için Bk. *el-Hammadi Ebu Amr Abdullah b. Muhammed Şerhu's-Sudûr bi Beyani Fetâvâ Ehli'l- İlmi fi Ahkâmi'l- Cenaizi ve'l- Kubûr*, Mısır, 2000, s. 52.

[1776] Râvi'nin, hâl tercemesi için; Bk. Zehebî, *Mizânu'l- İ'tidâl*, Beyrut, 1986, 4/305.

[1777] Bk. Nevevi, *el-Ezkâr*, Beyrut, 1987, 187.

imamlarını takip ettiklerini iddia edenler bu konuda neden onları dışlamaktadır. "Onlar kadar bilmeyiz, onlar daha iyi bilir, onları dışlamayız" iddiasında bulunanlar, ölüye yapılması gerekenler konusunda onları dışlamaktadırlar. Mümtaz sahabi *Huzeyfe b. el-Yeman* ne güzel demiş: Hz. Peygamber ve ashabının yapmadığı hiçbir ibadeti yapmayın. Selef bu konuda bir şey ihmal etmemiştir. Ey hafızlar, bu konuda Allah'tan korkun."[1778]

Hz. Peygamber, *Mescid-i Nebi*'de hizmet eden kadın vefat edince, cenazesinde okumuş olduğu *Fatiha* dışında mezarlıkta Kur'an'dan bir şey okumamıştır.[1779] *Hz. Aişe*, Hz. Peygamber'e kabir ziyaretinde ölülere ne okuması gerektiğini sorunca şu duayı okumasını tavsiye buyurdu: "Ey Müslüman topluluğu! Allah ölmüş ve ölecek olanlarınıza rahmet etsin. Allah'ın izniyle bizler de size kavuşacağız."[1780] *Hz. Aişe* kabir ziyaretinde ne yapılması gerektiğini sorduğunda Hz. Peygamber, yapılması gerektiğini söylemiştir. Okuma meşru olsaydı onu da kendisine hatırlatırdı.

تكلموا في قراءة القران عند القبور. قال ابو حنيفة رحمه الله تعالى: تكره.

Fetâvâ-i Kadıhan, *Ebu Hanife*'nin mezarlıkta Kur'an okumayı mekruh gördüğünü nakleder.[1781]

Şafii fukasından *Sultanu'l-Ulema* lakaplı *İzz b. Abdusselam*, Kur'an sevabının okuyana has olduğunu başkasına ulaşmayacağını söyler. Bunun için de şu delilleri ortaya koyar: "*İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.*"[1782] *"Herkes kazandığı iyilik kendisine, işlediği fenalık da yine kendisinedir."*[1783] "*İyilik yaparsanız, kendinize yapmış olursunuz.*"[1784] "*Kim Kur'an okursa her harfi için kendisine on sevap yazılır.*"[1785] Bu naslara göre sevap, okuyan ve iyilik yapana vaad edilmiştir, kim başkasını id-

---

[1778] Bk. Hammâdî, *Şerhu's-Sudûr*, age., s. 100.

[1779] Bk Nesâî, Cenaiz, 43.

[1780] Müslim, hadis no: 209.

[1781] Kadıhan, *Fetâvâ*, (el – Fetâvâ el-Hindiyye ile bereber), 1/162.

[1782] Necm, 53/39.

[1783] Bakara, 2/ 286.

[1784] İsrâ, 17/7.

[1785] Timizi, hadis no:2910.

dia ederse delilsiz konuşmuş ve naslara muhalefet etmiş olur. "*İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur*"[1786] âyeti de kıratın ölünün değil, okuyanın ameli olduğuna dikkat çekmektedir."*Kim iyi bir amel işlerse kendisi için yapmıştır*"[1787] âyeti de amelin yapana ait olduğunu belirtmiştir. Kim, ameli işleyenden başkasına kılarsa sahih hadislere muhalefet etmiş olur. Ne hazindir ki kimileri, (böyle ciddi konularda naslara değil, insanlara tabi olmaktadırlar) rüyalarla ahkam kesmeye çalışmaktadırlar. Oysa rüya ile hüküm verilmez. Bu görüş şeytanın desiselerindendir. Bu nedenle Kur'an ve ibadetlerin sevabını başkasına hediye edemeyiz. İbadetlerde tasarruf etmek malda tasarruf etmeye benzemez.[1788] *İzz b. Abdusselam* şöyle der:

ان النبي جعل اجر قرائة القران لفاعله فمن جعله لغيره فقد خالف ظاهر الحديث بغير دليل[1789]

Hz. Peygamber, Kur'an okumanın sevabını okuyana tahsis etmiştir. Her kim başkasına verirse hadisin zahirine muhalefet etmiş olur.

قال النووي: واما قرائة القران فالمشهور من مذهب الشافعي انه لا يصل ثوابها الى الميت.

Nevevi der ki: *Şafii* mezhebinde meşhur görüşe göre okunan Kur'an'ın sevabı ölüye ulaşmaz.[1790]

قال السيوطي: استدل الشافعي بقوله تعالى: وان ليس للانسان الا ما سعى على ان ثواب القرائة لا يلحق الميت.

İmam *Suyuti* şöyle der: İmam *Şafii, "İnsan için sadece kendi çabasının karşılığı vardır."*[1791] âyetinden şu hükmü çıkardı. Ölüye okunan Kur'an'ın sevabı kendisine ulaşmaz.[1792]

[1786] Necm, 53/39.
[1787] Fussilet, 41/46.
[1788] İbn Abdusselem, İzz, *Fetâvâ,* Beyrut, 1986.s.76-97.
[1789] İbn Abdüsselam, age., *Fetâvâ,* 96.
[1790] Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim,* 1/48.
[1791] Necm, 53/39.
[1792] Bk. Suyuti, *el-İklil,* age.s.252.

III. Konuya şartlı yaklaşanlar. *İbn Hacer Askalânî*'ye okunan Kur'an sevabının ölüye gidip gitmeyeceği sorulunca şöyle cevap vermiş: Okuyucu, kıraatin sonunda, "Allah'ım! Benden kabul ettinse, okuduğumun bir mislini falan ölüye de ulaştır." dese inşallah ulaşır. Çünkü ölüye dua etmiştir. Ancak okuyucu, "Allah'ım! Okuduğumun sevabını falan ölü için kabul et" demesi ihtilaflı bir meseledir. Kendi sevabının aynısını ölü için de talep etmek bir duadır. Allah duayı kabul edeceğini vaat etmiştir.[1793]

Şeyh *Zekeriya el-Ensarî*, ölü defnedilmeden önce kendisine Kur'an okumanın *hilafı evla*; yani yapılmamasının daha olduğunu, okuyanların engellenmesi gerektiğini söylemiştir.[1794] *İbn Mace* de ilgili hadisi "Ölmek üzere olanlara okunacak şeyler" babında aktarmakla, okumanın ölüm döşeğinde bulunanın yanında olması gerektiğine dikkat çekmek istemiştir.

Netice, bu konuda *İbn Teymiye*'nin görüşünün birleştirici, kuşatıcı ve konunun bir özeti olduğuna inanmaktayız. Önemin-den dolayı okurlarımıza sunuyoruz. Şöyle der: En hayırlı asırda (Hz. Peygamber asrını kastediyor) Müslümanlar sünneti dışlamadan değişik yöntemlerle namaz, oruç, zikir, Kur'an tilaveti vb. ibadetlerini yerine getirirlerdi. Allah Teala'nın emrettiği biçimde cenaze namazları ve kabir ziyareti esnasında müminlere dua ediyorlardı. Kur'an hatmi sırasında duanın kabul olduğuna inanırlardı. Bu nedenle, hatmin akabinde ve duanın kabul olduğu diğer vakitlerde kendilerine, ailelerine, Müslümanlara dua etmeyi ihmal etmezlerdi. Sağlam haberlerden anlaşıldığı gibi, Hz. Peygamber ashaba, ölüleri için sadaka vermelerini, oruç tutmalarını emrederdi. Ölü için sadaka ve oruç hayırlı amellerdendir. *Ebu Hanife, Ahmed b. Hanbel* ölüye mali ve bedeni ibadetlerinin sevabının ulaşacağını savunmuşlardır. Keza *Maliki* ve *Şafii* mezhebinden bazı alimler de aynı görüştedirler. Onlara göre, ölüye hediye edilen oruç, sadaka ve Kur'an tilaveti kendisine ulaşır. Kur'an tilavetinin sevabı ise ihtilaflı bir konudur. Aziz kardeşim

---

[1793] Askalânî, *Esile ve Ecvibe li Şeyhi'l- İslâm el-Hafız İbn Hacer,* nşr: Merzuk Ali İbrahim, Riyad, H.1417, s. 58.

[1794] Ensârî, Şeyhulislam Zekeriyya *el-İ'lâm ve'l- İhtimâm,* Beyrut, 1987, s. 85.

sana iki tarafında görüş ve delillerini ortaya koydum. Tercih etme sana aittir. Muhalifine sataşmak ehlinin şanından değildir.[1795]

En güzel yol ve yöntem selef yoludur. Onların güzel gördüğü uygulama güzel, güzel görmedikleri de çirkindir. *Ebu Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, İbn Teymiyye* ve öğrencisi *İbn Kayyım* belirttikleri gibi, istismar etmeksizin herhangi bir çıkar ve ücret karşılığı olmaksızın adabına uygun olarak okunan Kur'an sevabının ölüye ulaşacağı kanaatindeyiz.

4.3. Muamelatta

4.3.1. Ücret Karşılığında Kur'an Okumak

İnsanlar değişik maksatlarla Kur'an okurlar.

1. Allah'ın rızası için okuyanlar. Bunlar Kur'an'ı hidayet rehberi, hastanın reçetesini okuması, yolda kalmışların yolu öğrenmek için haritaya bakması gibi okurlar. Ashab ve Rabbânî ulemanın okuma biçimi böyle idi.

2. Onu ticaret vasıtası, geçim kaynağı yaparak okumaya çalışanlar.

3. Derûnî seslerinden dolayı müzik dinler gibi okumaya çalışanlar.

4. Hafız olduklarını ortaya koymak için okuyanlar.

Ücretle Kur'an okumak ihlası ve sünneti dışlamaktadır. Çünkü ücretle Kur'an okumak, Kur'an'ı asıl hedefinden alıkoyan uygulamalardandır. Başkasına ücretle okuyan zat, okuduğunun anlamını düşünme yerine, en kısa zamanda kaç hatim indirebileceğini düşünecektir.

Konuya dikkat çeken *İbn Teymiyye* şöyle demektedir: Ücretle Kur'an okumak ihlası dışladığından cemaat namazlarında cenazelere ücretle Kur'an okumayan imam tercih edilir.[1796] *"Kim*

[1795] Nakleden Sağirci Es'ad Muhammed Said, *Şuabu'l-İman*, Beyrut, 2002, 4/556.

[1796] Hızır, Ahmed b. Muhammed b. A.Selam, *el-Minhetu'l- Muhammediyye*, age., s. 186.

menfaat karşılığı Kur'an okursa, yüzündeki et dökülmüş olarak haşrolur."[1797] *"Kim dünyalık elde etmek gayesiyle ilim elde etmeye çalışırsa cennetin kokusunu almaz"*[1798] hadisleri ilmin niçin elde edilmesi ve Kur'an'ın niçin okunması gerektiğine dikkat çekmektedir. *"Kim Kur'an'la bir şey yerse kıyamet gününde yüzündeki et dökülmüş olarak haşrolur." Münâvî, Beyhaki*'nin zayıf bir senetle rivâyet ettiği bu hadisin şerhi bağlamında şunları der: Kim Kur'an'la dünyalık elde ederse kıyamet gününde en korkunç bir vaziyette haşrolacak, en değerli organı olan yüzü çok çirkin bir hal alacak. *el-Afdali*, Kur'an'la bir şeyler elde etmeye çalışmak, müzik aletleriyle kokmuş leş elde etmekten daha çirkindir, der.[1799]

Ücretle Kur'an okumaya yol verilirse din adına bezirgan ve simsarlar çoğalır, açılmamış taze hatimler, Yâsinler için pazarlar kurulur. İbadetlerde aslolan, Allah rızası için ve riya ve menfaatten uzak olmasıdır. Kur'an'ı ücretle okumak, çok sakıncalı sonuçları da beraberinde getirmektedir. Yolda, sokakta, arabada din adına dilenen bir toplum görünümünü verir. İslam toplumlarının imajını bozar. Kur'an'ı hidâyet kitabı olmaktan çıkarır, dilencilerin elinde bir dilenme kitabı olarak yansıtır, camilerimizde ibadetlerin huzur içinde yapılmasını engeller. Kur'an öğretici ve davetçileri, onu geçim vasıtası olarak değil, hidâyet meşalesi olarak algılamalılar. "Kur'an'la geçiniyorlar" imajını silmeliler. Kur'an okumak ibadettir. İbadet Allah rızası için yapılır. Bu nedenle niyetlerde "Allah için Kur'an okumaya niyet ettim." "Allah için hacca gitmeye niyet ettim. Allah için namaz kılmaya niyet ettim." biçiminde ibadetlere başlanır. Günümüzde; mezarlıklar, türbeler ve külliyelerde görülen manzaralar iç açıcı değildir. Sokaklara kadar taşan bu manzara tahrifçi/sapmacı Kur'an tasavvurunun bariz bir örneğidir.

Ulemanın da dikkat çektiği, ücretle Kur'an'ın okunmayacağı, okuyanın herhangi bir hak talep edemeyeceğidir. Ücretle oku-

[1797] Beyhaki, Şueb, 2625.

[1798] Ebu Davud, hadis no:3664.

[1799] Münâvî, *Fayd*, age., 6/254.

manın yaygın olması bu kaideyi değiştirmez, caiz olmayan bir ameli caiz kılmaz. Kaideler insanların hareketlerinden değil, naslardan alınır. İnsanların faiz alması, alkol ve sigara kullanmaları bu hareketleri meşru kılar mı? Bir ibadette ihlas ve sünnetten uzak olursa makbul olmaz. Namaz ve oruç için insan kiralanamayacağı gibi, Kur'an okumak için de insan kiralanmaz. Hac ve oruca da kıyas edilmez. Çünkü hac ve oruç farz ibadetlerdir; öldükten sonra yerine getirilebileceği nasla sabit olmuştur.

Hasan Basri, Kur'an'la dünyalık elde edenlerin ipte oynayarak para kazanlardan daha düşük bir konumda olduğunu belirtmiştir. Bazı alimler de, Kur'an'la dünyalık elde etmenin, çalgı aletleriyle dünyalık elde edenlerden daha düşük bir geçinme yolu tercih etmişlerdir demişlerder.[1800]

4.3.2 Mushaf Yazma Karşılığında Ücret Almak

Mushaf yazımında alınan ücret, yazımda kullanılan malzeme, cilt, kağıt, mürekkep, kırtasiye masrafı olarak değerlendirilmiştir. Zira buna cevaz verilmezse Kur'an'a ulaşma zorlaşır hatta imkansız olur.[1801] *"Aldığınız en helal ücret Allah'ın kitabı vasıtasıyla aldığınız ücrettir."*[1802] hadisi, genel olarak Mushaf yazmayı da kapsamaktadır. Bu nedenle dört mezhep fukahası Mushaf yazmak için alınan ücretin helal olduğunu söylemiştir.[1803]

4.3.3. Kur'an Öğretmek Karşılığında Ücret Almak

Geçmişte Müslümanlar, Kur'an öğretmeyi *en hayırlı* ameller kapsamında gördüklerinden herhangi bir menfaat beklemeden öğretirlerdi, öğrenmek isteyenlere yardımcı olurlar, devlet de zekât fonundan kendilerine pay ayırırdı. İslamî bilincin azaldığı dönemlerde Kur'an tedrisatının muattal olmaması için öğretme karşılığında ücret almaya cevaz verildi.

[1800] Kâri', *Mirkât,* age., 1/98.

[1801] Bk. Nevevi, *el-Mecmu'* age., 9/252.

[1802] Buhari, İcare, 16.

[1803] Bk. Huceylan, *el-Ahkâm, age.,* s. 748.

Kur'an öğretiminde asıl olan ücretsiz ve Allah rızası için olmasıdır. Ücretsiz Kur'an öğreticileri bulunmadığı durumlarda Kur'an'ı öğrenmek ve öğretmenin muattal olması söz konusu olacağından ücret almaya fetva verilmiştir.[1804] Ulema, ücret alma yasağının İslam'ın ilk dönemine ait olduğunu söylemişlerdir. O dönemde Kur'an öğreticileri az idi. Öğretmek farz-ı ayn hükmündeydi. Kur'an öğreticileri çoğalınca hüküm değişti, ücret almada bir beis kalmadı demişlerdir.[1805]

4.3.4. Kur'an Öğretiminde İstemeden Gelen Ücreti Almak

Abdullah b. Ömer aktardı: İstemeden bazen bize sadaka gelirdi. Biz de; "Ey Allah'ın Resulü onu bizden daha fakir olanlara ver" dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "*İstemeden, arzu etmeden sana gelen malı kabul et ve peşine düşme.*"[1806] *Gelen mal* ifadesi geneldir, hem Kur'an okutma hem de başka vesilelerle gelen malı kapsamaktadır. "*Kur'an okuyan Allah'tan istesin. İlerde ücret karşılığı Kur'an okuyanlar çıkacak*"[1807] hadisi insanlardan istemeyi yasaklamaktadır. Hadisin mefhumu, istemeden gelen yardımın kabul edilebileceğine delalet etmektedir.

Ubey b. Ka'b anlatıyor: Rahatsızlığı olan yaşlı bir adama gider Kur'an okurdum. Bana *Medine*'de bulunmayan hoş yemekler ikram ederdi. Helal olup olmadığı konusunda şüphelendim. Durumu Hz. Peygamber'e açtım, şöyle buyurdu:"*Aile efradına yedirdiğinden sana yediriyorsa ye, özel olarak hazırlıyorsa yeme.*"[1808]

Hz. Ömer, Medine'de çocuklara Kur'an öğreten üç öğretmene aylık 15'er dirhem verirdi.[1809] Bu ve benzeri deliller, Kur'an öğ-

---

[1804] İbn Teymiye, *el-İhtiyârâtu'l- Fıkhiyye*, a, g, e., s. 153; *Mecmuu'l- Fetvâvâ*, age., 30/192.

[1805] İbn Rüşd, *Fetâvâ*, age., 1/211.

[1806] Buhari, Zekat, 51.

[1807] Tirmizi, hadis no:3084.

[1808] İbn Kudame, Ebu Muhammed Abdullah, b. Ahmed, *el-Muğni*, Beyrut, 1399, 6/142.

[1809] İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, hadis no:6/221.

retmekten gelen ücreti almanın caiz olduğunu göstermektedir.[1810]

4.3.5. Hastalara Okunan Kur'an Karşılığında Ücret Almak

Bu konuda belirleyici hadis şudur: Ashabtan bir grup bir köye giderler. Köy halkı onları barındırmaz. O esnada reislerini yılan sokar. Köy sakinleri, "Sizde ilaç veya okuyan var mı "der. Ashab, "Bizi barındırmadınız binaenaleyh bize ücret vermezseniz size okumayız" der. Onlar da kabul eder. Ashabtan biri hastaya *Fatiha* Sûresi'ni okur, gereken müdahaleyi yapar. Reis iyileşir. Bunun üzerine kendilerine bir yığın koyun verirler. Hz. Peygamber'e "Sormadan yemeyiz" derler. Hz. Peygamber'e durumu arz ederler. Hz. Peygamber tebessüm eder ve; "*Yeyin, bana da payımı verin*" der. Diğer bir rivayette de, Hz. Peygamber; "*Aldığınız ücret(ler)in en helalı Allah'ın kitabı vasıtasıyla aldığınız ücrettir*, der.[1811] Bazı alimler hadiste geçen *ecren/ücret* ifadesinin *ecir* ve *sevap* anlamında olduğunu söylemişlerdir. Yani "*Aldığınız en büyük ecir ve sevap Allah'ın kitabı vasıtasıyla aldığınız ecir ve sevaptır.* Bazı alimler de, olayda söz konusu edilen sahabilerin ücreti okuma karşılığı değil, tıbbi müdahaleden dolayı aldıklarını söylemişlerdir.[1812]

4.3.6. Nikâh Kıyarken Kur'an Okumak

Ulema, nikâh akdi esnasında; *"Ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkup gerektiği gibi sakının ve kesinlikle Müslüman olarak can verin!"*[1813] *"Ey bütün insan kümeleri, sizleri bir tek kişiden yaratan sonra ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı gelmekten sakının! O Allah'a karşı gelmekten korkun ki, siz O'nun ve o rahimlerin (akrabalık) hürmetine birbirinizden isteklerde bulunursunuz. Şüphesiz ki Allah, üzerinizde gözcü bulu-*

[1810] İbn Kudame, *el-Muğni*, age., 6/142.

[1811] Buhari, İcare, 16.

[1812] Bk. İbn Kudame, el-*Muğni*, age., 6/141.

[1813] Âl-i İmrân, 3/ 102.

nuyor."[1814] *"Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve sağlam söz söyleyin ki, işlerinizi yoluna koysun ve günahlarınızı bağışlasın. Her kim de Allah'a ve peygamberine itaat ederse, gerçekten o büyük murada ermiştir. Evet Biz, o emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar ve ondan korktular da insan yüklendi onu. O gerçekten çok zalim, çok cahil bulunuyor"*[1815] âyetlerinin okunmasını müstehab görmüşlerdir.[1816] Nikah ve benzeri münasebetlerde *Fatiha* Sûresi'ni okumanın delili yoktur.[1817]

4.3.7. Kur'an'ı Mihir Yapmak

Mihir, İslam'ın nikâh esnasında kadına yapmış olduğu yardımdır. İslam bu özelliğiyle beşeri hukuktan ayrılmaktadır. *Hanefi* uleması dışında üç mezhep uleması Kur'an'ı öğretmenin mihir olabileceğini söylemişlerdir.[1818] Hz. Peygamber ashabtan birine, "*Evli misin*?" dedi. Sahabi: "Hayır ey Allah'ın Resûlü evlenmedim; çünkü mihir olarak vereceğim bir şey yoktur" dedi. Hz. Peygamber: "*İhlas* Sûresi'ni *mi bilmiyorsun? Biliyorsan, onu alacağın kadına öğret"* buyurdu.[1819] Hadis değişik varyantlarla rivâyet edilmiştir. Bir varyantta "*Git, ona yirmi âyet öğret, öğreteceğin Kur'an karşılığında onu sana nikahladım,* buyurdu.[1820]

4.3.8. Mushaf Vasiyet Etmek

Müslümanlara Mushaf vakfetmek, hayırlı ameller kapsamında olduğundan, caiz görülmüştür. Gayrimüslimlere Mushaf vasiyet edilmesi ise caiz görülmemiştir.[1821]

[1814] Nisâ, 4/ 1.
[1815] Ahzâb, 33/ 70-72.
[1816] Şirbînî, *Muğni'l- Muhtaç*, 3/138.
[1817] Huceylân, *el- Ahkâm*, age., s. 773.
[1818] Bk. Huceylan, *el- Ahkâm*, age., s. 760.
[1819] Tirmizi, hadis no:3058.
[1820] Ebu Davud, hadis no:2112.
[1821] Huceylan, *el- Ahkâm*, age., s. 758-759.

4.3.9. Mushaf Çalanın Cezası

Hanefi fukahası[1822]dışında kalanlar, Kur'an'ı çalanlara hırsızlık cezasının verileceğini söylemişlerdir. Cezanın infazı için çalınan Mushaf'ın hırsızlık nisabına ulaşmasını şart koşmuşlardır. Kur'an da maldır, dolayısıyla nisaba ulaşan bir malı çalan hırsızlık cezasına maruz kalır.[1823]

4.3.10. Mushaf Vakfetmek

Vakıf toplumsal bir hayır kurumudur, yardımlaşmayı hedef edinir. Ulema hayır elde etmek gayesiyle Mushaf vakfetmenin caiz olduğunu söylemişlerdir.[1824] Gayrimüslimlere Mushaf vakfedilmesini caiz değildir.[1825]

4.3.11. Mushaf Satmak

Hz. Peygamber döneminde henüz Mushaf yaygın bir hal almadığından gündemde yoktu. *Hz. Osman* döneminde Kur'an'ı Kerim, Mushaflara işlendi, çoğaltılarak değişik bölgelere gönderildi. Müslümanlar Kur'an'a olan saygılarından dolayı onu ticaret malzemesi olarak görmek istememişlerdir. Bu nedenle ashab Mushaf satışını mekruh görürü. *İbn Ömer,* Mushaf ticareti için ne *kötü bir ticaret* derdi.[1826] *İbn Abbas* ise, Mushaf karşılığı alınan ücretin el emeği olduğunu söylemiş. *Amir eş-Şabin* de: Alınan ücret yazı ve malzeme karşılığıdır, demiştir. *Hasan Basri, Said b. Cübeyr, Cabir b. Zeyd* Kur'an satışının caiz olduğunu söylemişlerdir.[1827]

Kur'an satışının önüne geçilse, yayılması önlenir, ehil olan olmayan yazmaya girişir, fotokopi vs. ile çoğaltmakla daha büyük masraflara gidilir, hat sanatı ihmal edilir. Herkesin yazması da imkânsızdır. Bu konuda niyetler belirleyicidir, hüküm ona

---

[1822] Serahsî, *el-Mebsût,* age., 9/153.
[1823] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l- Müctehid,* age., 2/51.
[1824] İbn Kudame, *el-Müğnî,* age.,6/238.
[1825] Bk. Bekrî, *İane,* age., 3/158.
[1826] Nevevî, *el-Mecmu',* age., 9/252.
[1827] Cudeylî, *el-Mukaddemât,* age., s. 561.

göre ortaya çıkar. Bu açıdan Mushaf satmak helal alışveriş kapsamındadır.

4.3.12. Gayrimüslime Mushaf Satmak

Kur'an'ın bir meta haline gelme ve ihanete uğrama endişesini taşımalarından dolayı bazı alimler, gayrimüslime Mushaf satışını caiz görmemişlerdir. Bu endişe ortadan kalkınca gayrimüslime satışının önündeki engel kalkmış olur. Gayrimüslimlerin elinde bulunan Mushaflar, ihanet edilmekten ve hafife alınmaktan alı konur.[1828]

4.3.13. Mushaf'ı Kiraya Vermek

Ulema, "*Aldığınız en helal ücret Allah'ın kitabı vasıtasıyla aldığınız ücrettir*"[1829] hadisini delil göstererek ücret karşılığı Mushaf'ın kiraya verilebileceğini söylemişlerdir.[1830]

4.3.14. Müslümanlara Emanet Olarak Mushaf Vermek

Kur'an davetin en önemli materyalidir. Bu nedenle onu isteyene emanet olarak vermek vacip olarak değerlendirilmiştir. "*Onlar hayra da mani olurlar*"[1831] âyeti, Kur'an'ı emanet olarak vermeyi de kapsamaktadır. Ulema, Kur'an'ı emanet vermenin üç şartla vacip olacağını söylemişlerdir. 1. İsteyenin muhtaç olması, 2. Sahibinin o esnada muhtaç olmaması, 3. Başka yerden alma imkanın bulunmaması. Bu şartlar yerine gelmese de, Kur'an'ı emanet vermek, hayırda yardımlaşma anlamına geldiğinden, ihmal edilmemesi gerekir.[1832]

4.3.15. Gayrimüslime Emanet Olarak Mushaf Vermek

Gayrimüslim, öğrenmek ve incelemek gayesiyle Kur'an'ı emanet olarak almak isterse, kendisine verilir.[1833] Böyle durum-

---

[1828] Bk. Dâmâd: Abdullah b Şeyh Muhammed b Süleyman, *Mecmeu'l-Enhür Şerhu Multeka'l- Ebhur*, Beyrut ts. 2/62.

[1829] Buhari, İcare.16.

[1830] İbn Kudame, *el- Müğni*, age., 2/628.

[1831] Mâûn, 107/7.

[1832] Huceylan, *el- Ahkâm*, age., s. 751.

[1833] Nevevî, *el- Mecmu'*, age., 3/345.

larda yardımcı olmanın vacip olduğunu düşünmekteyiz. Zira vacibin yerine getirilmesini sağlayan şey de vaciptir. Davet vaciptir, onu yerine getirmede yardımcı olacak Mushaf'ı vermek de vaciptir.

4.3.16. Mushaf'ı Rehine Almak

Satışı caiz olan şeyin rehin alınması da caizdir.[1834] Satışında olduğu gibi, tahkir ve ihanet edilmesi söz konusu değilse, Müslüman veya gayrimüslime Mushaf'ın rehin bırakılmasında bir beis görülmemiştir.[1835]

4.3.17. Kur'an'la İletişimde Görülen Bazı Bid'at ve Hurafeler

1. Çıkar sağlamak gayesiyle yetkilerin huzurunda sesi güzelleştirerek Kur'an okumak,

2. Özellikle Ramazan ayında ücret karşılığında cüz' okumak gayesiyle ev ve işyerlerine gitmek bazı sakıncaları beraberinde getirmektedir. Şöyle ki: Bazen gidilen evde erkeklerden kimse olmadığında, hafızlar mahrem olmayanlar bir araya gelmekte ihtilat ve halvete neden olmaktadır.

3. Hoparlörlerden Kur'an okumak. Çarşı ve sokaklarda hoparlörlerden okunan Kur'an'ı dinlemek zor olduğundan tavsiye edilmemiştir.

4. Kıraat esnasında çığlıklar, hıçkırıklar atmak, cezbeye düşmek, yapmacık hareketlerde bulunmak.

5. Yalan yere Kur'an'a yemin edenin çarpılacağına inanmak.

6. Sigara içerken veya içilirken Kur'an okumak.

7. Kur'an adına bir şey dilemek.

8. Kur'an'ı anlamadan okumak, ezberlemek.(Kur'an okurken mealini bir tefsir veya mealden takip etmek gerek.)

9. Kur'an tilaveti için ücret almak.

[1834] İbn Kudame, *el-Muğnî*, age., 4/380.

[1835] Nevevi, *el- Mecmu'*, age., 9/359.

10. Kur'an'la dilenmek, kazanç sağlamak Kur'an'ı geçim vasıtası kılmak.

11. Kur'an'ı bitirince Hz. Peygamberin şerefine *el-Fatiha* demek.

12. Cuma günü 1000, 100 vs. *İhlas* hatmini yapmak.

13. Kur'an hatminden sonra İhlas Sûresi'ni okumak.

14. Namazlardan önce *Âyetu'l- Kursi*'yi yüksek sesle okumak.

15. Devamlı olarak aynı sûreyi okumakta ısrar etmek. İkindi namazından sonra *Nebe'* Sûresi'ni okumak buna örnektir. Bu uygulama, Selefte olmayan bir adettir. İkindiden sonra yalnız *Nebe'* Süresi'ni değil, Kur'an'ın değişik yerlerini okumak gerek.

16. Kur'an'ın yaratılmış olup olmadığı tartışmalarını gündemde tutmak. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu tartışmalar bir yarar getirmemektedir.

17. Kur'an'ın en güzel hayat modeli olduğunu ortaya koymayı ihmal etmek.

18. Sünnet ve *Arapça*'yı dışlayarak Kur'an'ı tefsir etmeye çalışmak.

19. Gelin veya damadı Kur'an'ın altından geçirmek.

20. Kur'an okurken, değişik hareketler yapmak sağa-sola eğilmek, elleri kulaklar üzere koymak, ses frekanslarını değiştirmek, harfleri çıkarmak için zorlanmak, bu konuda vesveseye düşmek.

21. Kur'an dinlerken "Allah, Allah" naraları atmak. En uygunu, okunan Kur'an'ı huşu ve huzur içinde dinlemektir.

22. Kur'an'ı koro halinde okumak.

23. İhtiyaç ve dileklerin kabulü gayesiyle Kur'an'ı asmak, bulundurmak, taşımak. Kur'an ihtiyaç ve istekler için dua etmeyi önermektedir.

24. Dilenmek gayesiyle, çarşıda, sokakta, cami ve mezarlıklarda Kur'an okumak.

25. Ölüye mesela, 1000 İhlas okumak.

26. Mezar taşlarına âyet yazmak.

27. Ölümü yaklaşanların başucuna Kur'an koymak.

28. Kur'an'ı kolay ezberlemek gayesiyle namaz kılmak...[1836]

Hâtime

Nüzulünden itibaren gerek Müslümanlar, gerekse Müslüman olmayanlar tarafından Kur'an tasavvuru çerçevesinde çok şey söylenmiş, çok sayıda eser yazılmış, yorum yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları maksatlı görüşleri yansıttığı gibi, bazıları da Kur'an'ın anlaşılmasına ve yayılmasına yardımcı olmuştur. Bu çalışmamızda her iki kesimin görüşlerine yer verip, gereken düzeltme ve müdahaleyi yapmaya çalıştık.

Kur'an tasavvurumuz, tarihteki duruşumuzu, kültür mirasımızı şekillendirmiştir. En parlak ve zirvede bulunduğumuz dönemler, Kur'an tasavvurumuzun en doğru olduğu döneme, en sıkıntılı, buhranlı ve zayıf dönemimiz de Kur'an tasavvurumuzun muharref/sapmacı olduğu döneme tekabül etmiştir.

Doğru ve isabetli tasavvurumuzla tarihe geçtik, onunla tanındık, fetihlerimizde onun hayat bahşeden nefesleri vardır. O olmasaydı; tarihimiz, kültürümüz farklı olurdu. Ne Araplar Arabistan'ı ne de biz sınırlarımızı aşabilirdik. Kur'an tasavvurumuzla, insanlığa yol gösterirdik, medeniyet, ahlâk ve atılımlarda öncülük yaptık. O tasavvur sayesinde kalpler dirildi, değişti, doğru anlamaya, düşünmeye başladı, asabiyet, cehalet, nifak, şirk ve dalaletten kurtuldu; önünü, geleceğini, geçmişini, hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayırabildi. İlim, irfan ve medeniyette gerilerde bulunanlar, bu tasavvur sayesinde insanlığa yön veren öncü ve rehberler oldular.

Ölü düşünce, kalp ve ruhlar bu tasavvurla dirildi, cahil, görgüsüz ve kültürsüz insanlar onunla ilim, irfan ve kültür sahip oldular. Gerçekleri görmeyenler onunla görmeye başladı.

[1836] Bk. İbn Ebi Alfe, Râid b. Sabri, *Mu'cemu'l-Bide'*, Riyad, 1996, s. 518-542; Vanlı, *el-Mescid*, age., s. 244-300.

Rabbânî tasavvurumuz bize hayat bahşetti. O tasavvurla *Buhara*'ya, *Semerkant*'da, *Kudüs*'e, *Viyana*'ya, *Kurtuba*'ya kadar gittik; rehberimiz, hayat programımız, başucu kitabımız oydu.

"Kuşku yok ki içinde şerefinizin bulunduğu bir kitap indirdik. Akletmez misiniz?" (Kur'an, 21/10) Âyetin *lekad* vurgusu ve *kitab* formuyla; yani yalın olarak gelmesi, konunun tartışma götürmediğini vurgulamak içindir. Âyet, şerefimizin onu doğru tasavvur etmede olduğunda hiç kimsenin kuşkusu olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber de, Kur'an sayesinde nice milletlerin yüceldiğini/yüceleceğini, nicelerinin de battığını/batacağını haber vermiştir.

Müslümanlar, hiçbir dönemde hiçbir ideolojiyi, kitabı, doktrini onun önüne geçirmediler. Çünkü mihenk taşımız ve ölçümüz Kur'an tasavvurumuzdu. Ona uymayan her ideoloji, doktrin ve ahlâkın bizim toprağımızda, iklimimizde yeri yoktu. Ondan daha çok konuşulan, yazılan, hizmet gören yoktu. *Ebu Hanîfe Buhari, Şafii, Gazali, İbn teymiyye, İbn Rüşd, Akif* ve *İkbal* onunla yetiştiler.

Kastettiğimiz Kur'an tasavvuru, nağmeci, mezarlıkçı, üfürükçü olan tasavvur değildir. Kastettiğimiz tasavvur; diriltici, birleştirici, atılımcı, medeniyetçi ve irfanî tasavvurdur. Bu tasavvur kanımıza, ruhumuza, toplumumuza etle-kemik yakınlığından daha yakındır. Toprağımız bu tasavvurla nemlendi, bereketlendi, Rabbinin izniyle meyvesini verdi.

Kur'an, kendisinden sorumlu tutulacağımızı hatırlattı. (Bk. Kur'an, 43/44) Onu okumak, öğrenmek, öğretmek, yaymak insanlığa sunmak bu sorumluluk kapsamındadır.Bu sorumluluğun aslan payı ulema, idareci ve aydınlarımızdadır. Ulemamız bunun önemini asırlar önce dile getirdi. Kur'an'ın kültür ve tasavvurundan mahrum insan, hangi konum ve makamda bulunursa bulunsun eksiktir.

Kur'an tasavvuruyla yaşamak hayattır, diriliştir, medeniyet ve irfandır. Onunla yaşamanın bir diğer anlamı da onu sevmek, sevdirmek, nesilleri ona göre yetiştirmek ve insanlığa tanıtmaktır.

Kur'an'ın bizzat kendisi, bu tasavvurdan yüz çevirenlerden daha zalim kimselerden bulunmadığı, (bk. Kur'an, 32/22) kendilerini, sıkıntı, bela ve musibet dolu bir hayatın (bk. Kur'an,20/24) beklediğini haber vermektedir.

Bu tasavvur, çaresiz ve güçsüz insanlara iyilikte bulunacağını, onları yeryüzüne varis kılacağını (bk. Kur'an, 28/5, 6), dünyayı idare etmeyi kendilerine bahşedeceğini (bk. Kur'an, 7/129.) vaat etmektedir.

Ey yerin ve göklerin yaratıcısı olan Allah'ım! Esma-i Hüsnâ hürmetine Kur'an'ı kalplerimizin baharı, ruhumuzun nuru, üzüntülerimizin şifası, cennet yolunun rehberi kıl. Ey Hayy ve Kayyûm olan Rabbimiz! Kur'an'ı maddi ve manevi tüm sıkıntılarımız için çare, hastalıklarımız için şifa, kalplerimiz için deva, gözlerimiz için aydınlık, günahlarımız için temizlik, cehennem ateşinden kurtuluş vesilesi kıl. Ey rabbimiz! Unuttuklarımızı hatırlat, bilmediklerimizi öğret, bir an bile bizleri ondan ırak etme.

Ey Rabbimiz!Bizlere Kur'an'ı muradın istikametinde okumayı ve yaşamayı nasib ve müyesser kıl. (Âmin)

Ey Rabbimiz! Katından çalışmalarımızda bize bir rahmet ver, bize bir çıkış yolu lütfet. Ey Rabbimiz! *Âdem*'e, *İbrahim*'e *Muhammed*'e hakikatleri öğrettiğin gibi, bizlere de öğret. Ey Rabbimiz! Unutur yahut hata edersek bizi hesaba çekme. (Âmin)

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN- I KERİM.

ABDUH, Muhammed;

Tefsiru Cüz'i Amme, Beyrut, 1989.

ABDULAZİZ, Cuma Emin;

et-Teğyir Alâ Minhaci'n-Nübüvevve, Mısır, 1996.

ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd;

el-Mü'cemu'l-Müfehresü li Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim, Beyrut, 1988.

ABDURREZZÂK, Ebu Bekir, es- San'anî;

el-Musannaf, Beyrut, ts.

ACLÛNÎ, İsmail, Muhammed;

Keşfu'l-Hafâ, Beyrut, 1351.

AFÂNÎ, Seyyid b. Hüseyin;

-Salahu'l-Ümme fi Uluvvi'l-Himme, Beyrut, 1997.

AKK', Hâlid Abdurrahman;

Usulu't Tefsir ve Kavaiduhu, Beyrut, 1994.

AKL, Nasır b. Abdulkerim;

el-Havâric; Evvelu'l-Fırakı Fi Tarihi'l- İslâm, Riyâd, 1998.

ALBAYRAK, Hâlis;

Kur'an Bütünlüğü Üzerine, İstanbul, 1992.

ÂL-İ Selman Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan;

Kutubun Hazzere Minhe'l- Ulema, Beyrut, 1995.

ALİ, A. Yusuf;

The Holy Qur'an, Text Translation And Commentary, ABD, 1983.

ALİ, Hüseyin Muhammed İbrahim;

Safahâtün Mudietün min İbadeti's-Selef, Beyrut, 1987.

ALLUŞ, Abdusselam Muhammed Ömer;

Fecru's-Sâhid ve Avnu's-Sâcid Beyrut, 1992.

ÂLÛSÎ, Mahmud Şâkir;

Ruhu'l -Meâni, Beyrut ts.

ÂMİDÎ, Seyfuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Ali;

el- İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm, Beyrut, 1985.

ARCÛN, Muhammed Sâdık İbrahim;

el-Kur'anu'l- Azim, Şam, 1995.

ARSEL, İlhan;

-Şeriat ve Kadın, İstanbul, 1996.

-Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları Din Adamları İstanbul, 1995.

ARTUŞ, Muhammed Ahmed;

el-Ahkamü'ş-Şeriyye li'l- Kur'an'ı Kerim, Mısır, 2004.

ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali İbn Hacer;

-Fethu'l Bâri Şerhu Sahihi'l Buhari, Beyrut, 1989.

-Esile ve Ecvibe li Şeyhi'l- İslâm el-Hafiz İbn Hacer, nşr, Merzuk Ali İbrahim, Riyad, 1417.

-Tehzibu't-Tehzib, Beyrut, 1989.

-Telhisu'l-Habir, Beyrut, 1998.

-el-İsâbe fi Hayati'-s-Sahabe, Beyrut, 1995.

ATA, Abdulkadir Ahmed;

Hutebu'l- Cuma, Beyrut, 2003.

ATEŞ, Süleyman;

-Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1989

-İslâm'a İtirazlar Kur'an'ı Kerim'den Cevaplar, Ankara, ts.

-İşârî Tefsir Okulu Ankara, 1974.

-Yeniden İslam'a, İstanbul, 1997.

BAĞDÂDÎ, Ebu Mansûr b. Tahir b. Muhammed;

el-Farku Beyne'l Fırak, Beyrut, 1990.

BÂKİLLÂNÎ, Muhammed b. et-Tayyib;

İ'caztu'l-Kur'an, Beyrut, 1987.

BANARLI, Nihat Sami;

İman ve Yaşama Üslûb, İstanbul, 1986.

BE'DERÂNİ, İhsan Tevfik;

es-Sâbit ve'l-Müteğeyyir fi'l –Kur'an'i'l- Kerim, Şam, 2005.

BEDİR, Ahmed;

Yitik Masumiyet, İstanbul, 2003.

BEHİŞTİ, Muhammed Hüseyin;

Bilmek, çev. İbrahim Keskin, İstanbul, ts.

BEHİYY, Muhammed;

ed-Dinü ve'd- Devle, Şam, 1970.

BEKRÎ, Ebu Bekir, b. Muhammed, Dimyatî;

- İânetu't-Tâlibin, Beyrut, 1987.

BELİK, İzzeddin;

el-Müntekâ min Revâii Mecelleti'l-Menâr, Beyrut, 1988.

BENİ ÂMİR, Muhammed Emin Hasan;

Min Fıkhı'd-Dave, Suudi Arabistan, 1999.

BENNÂ, Ahmed Abdurrahman;

el-Fethu'r-Rabbânî; Tertibu Müsnedi Ahmed b. Hanbel, Beyrut ts.

BENNÂ, Hasan;

Mukadimmetü Tefsiru'l- Kur'an, Mısır 1965.

BEYDÂVÎ, Nureddin Abdullah b. Ömer el- Kâdî;
Evâru't-Tenzil ve Esrâru'Te'vil, Beyrut, 1990.
BEYYÜMÎ, Muhammed Receb;
Kâdâyâ İslamiyye, Beyrut, 1988.
BİLMEN, Ömer Nasuhi;
-Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul, 1973.
-Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıhiyye Kamusu, İstanbul, ts.
BUHÂRÎ, Ebu Ebdillah Muhammed b. İsmail;
el-Camiu's-Sahih, İstanbul, 1981.
BULUT, Faik;
Allah Davetinde Demokrasi, İstanbul, ts.
CAFER, Şerefeddin;
-el-Mevsuatu'l-Kur'aniyye, Beyrut, 1999.
CANDAN, Abdulcelil;
-Kur'an Okurken Zihne Takılan Âyetler, İstanbul, 2004.
- Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri, İstanbul, 2000.
CASSÂS, Ebu Bekir Ahmed er-Razî;
Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut, 1993.
CEHRUMİ, Ali Kerimi;
Kur'an'la Yaşamak, çev.Nuri Sevim, İstanbul, 2004.
CEMAL, Ahmed Muhammed;
el-Kur'anu'l- Kerimü; Kitabün Uhkimet Âyâtühü; Beyrut, 1991.
CERRAHOĞLU, İsmail;
-Tefsir Tarihi Ankara, 1988.
CEVHERÎ, Tantavî;
el- Cevâhi, fi Tefsiri'l-Kur'an, Mısır, 1931.
CEVİZCİ, Ahmet;
Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul, 1999.
CEZÂİRÎ, Ebubekir;

el-İlmu ve'l-Ulema, Mısır, ts.

CUNDÎ, Enver;

Me'lemetü'l -İslâm, Beyrut, 1982.

CÜDEYLİ, Muhammed Abdurrahman;

Nazarâtün Cedidetün Fi't-Tefsir, Mısır, 1963.

CÜRCÂNİ, Seyyid Şerif;

et-Ta'rifât, Beyrut, 1990.

ÇELAKIL, Ömer;

Kur'an ve Şifre, İstanbul, 2002.

DÂMÂD, Abdullah b Şeyh Muhammed b Süleyman;

- Mecmeu'l-Enhür Şerhu Multeka'l- Ebhur, Beyrut ts.

DANİŞMEND, İsmail Hâmi;

-Tarihi Hakikatler, İstanbul, 1978.

-Garb İlminin Kur'an-i Kerim Hayranlığı, İstanbul, 1973.

DEMİNÎ, Musfir Azmullah;

Mekayısu Nekdi'l- Hadis, Riyad, 1405.

DERVEZE, İzzet;

Kur'an-i Mecid çev. Vahdettin İnce, İstanbul, 1977.

DOĞRUL, Ali Rıza;

Tanrı Buyruğu, İstanbul, 1980.

DRAZ, Muhammed Abdullah;

en-Nebeu'l- Azim, Mısır, 1969.

DUMAN, M. Zeki;

Kur'an Ve Müslümanlar, Ankara, 1996.

DURSUN, Turan;

Din Bu (1-4) İstanbul, 1991.

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as Es-Sicistani;

Sünen, İstanbul, 1981.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillah;

Hilyetu'l- Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ, Mısır, ts.

EBÛ ŞEHBE, Muhammed b. Muhammed;

-es-Sirtu'n-Nebeviyye fi Dai'l-Kitabi ve's-Sünneti, Şam, 1988.

-el-İsrâiliyâtü ve'l-Mevdûâtü fi Kütübi't-Tefsir, Beyrut, 2004.

el-Medhel li Dirâseti'l-Kur'ani'l-Kerim, Mısır, 1992.

EBÛ ZEHRA, Muhammed;

el-Vahdetü'l İslamiyye, Mısır, ts.

EBU'L-LBEKÂ;

Külliyât, Beyrut, 1993.

ELBÂNÎ, Muhammed Nasiruddin;

-Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, Beyrut, 1991.

-Ahkamu'l-Cenâz, Beyrut, 1987.

-İrvâu'l-Ğalil, Beyrut, 1985.

-Sahihu Camii's-Sağir, Beyrut, 1988.

EMİN, Ahmed;

Zuhru'l -İslâm, Beyrut, ts.

Duhu'l İslâm, Beyrut, ts.

ENSÂRÎ, Şeyhulislam Zekeriyya;

-el-İ'lâm ve'l- İhtimâm, Beyrut, 1987.

ERSOY, Mehmet Akif;

-Kur'an-i Kerim'den Âyetler, derleyen, Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1976.

-Safahat, İstanbul, 1996.

ESED, Muhammed;

Kur'an Mesajı, çev. ahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, 1999.

EŞÂRÎ, Ebu Hasan Ali b. İsmail;

el-İbâne fi Usul'i d-Diyâne, Suudi Arabistan, 1408.

FAZLURRAHMAN;

Ana Konularıyla Kur'an, Ankara, 1996.

İslam, çev: Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Ankara, 1996.

FİRÜZÂBÂDÎ, Mecduddin Muhammed b. Yakub;

-Besâiru Zevi'l- Besâir, Fi Letâifi Kitabi'l- Aziz, Beyrut, ts.

- el-Kâmusu'l-Muhit, Beyrut, 1973.

-Tenviru'l-Mıkbâs Muktebesün Tefsiri İbn Abbas, Beyrut, ts., s.70.

FREDERİCK, Mayer;

The Great Techers, ABD.1967.

GAZALÎ, Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed;

-İhyau Ulumi'd-Din, (İthafu Saadeti'l- Müttekin ile beraber) Beyrut, 1989.

-Miyâru'l-İlm fi'l- Mentık, Beyrut, 1990-el-Mustasfâ, Beyrut, 1993.

-Kanunu't-Te'vil, (Mecmüatü Resâil içinde) Beyrut, ts.

-el-Erbain fi Usûli'd-Din, Beyrut, 1988.

-el-Kıstasu'l- Müstakim, (Mecmûatü Resâil içinde)Beyrut, ts.

-İlcâmu'l- Avâm, (Mecmûatü Resâil içinde)Beyrut, ts.

-Faysalu't-Tefrika, Beyrut, 1996.

Ravdatu't-Tâlibin ve Umdetu's-Sâlikin, Mecmuatu Resâil ile bereber, Beyrut, ts.

GAZALÎ, Muhammed;

et-Tefsiru'l- Mevdûî, Mısır, 2002.

-Nazarâtün fi'l-Kur'an, Mısır, ts.

-Difâün Ani'ş-Şeria Mısır, ts.

-Mietu Sualin ani'l- İslâm, Mısır, 1989.

-Keyfe Neteâmelü Meâ'l-Kur'an, ABD. 1992.

-Cevâhiru'l-Ku'ran, Beyrut, 1987.

-Teemmülatü'n fi'd-Dini ve'l-Hayat, Mısır, 1984.

Mucerrebâtu'-l Ğazali, *(Müellifi meçhul) Beyrut, 2006*

ĞÛRÎ, Abdulmâcid;

Muhammed İkbal, Beyrut, 2000.

HADDÂD, Ahmed b. Abduaziziz b. Kasım;

Ahlâku'n-Nebiyyi, Beyrut, 1999.

HÂDİM, Hüseyin İlahî Bahş;

el-Kur'aniyuyyun, Tâif, 1989.

HAKEMÎ, Hafız b. Muhamemd;

en-Nasihatu li Kitabillah, Cidde, 1995.

HALİDÎ, Salah Abdulfettâh;

-Tasvibâtün fi Fehmi'l-Kur'an, Beyrut, 1988.

- Kur'an'ı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru, çev:Yusuf Işıcık, Ankara, 1998.

HAMİD, Muhammed;

Rüdüdün Alâ Ebatilâ, Beyrut, ts.

HAMİDULLAH, Muhammed;

-Muhtasar Hadis Tarihi, çev: Kemal Kuşçu İstanbul, 1967,

-İslâm'a Giriş, Ankara, ts.

-Kur'an Tarihi, çev. Ahmed Said Mutlu, Ankara, 1991.

- İslam'ın Doğuşu, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, 1997.

HAMMADA, Hamza;

el-Âdâbu'ş-Şeri'yye Ve'l-Minehu'l-Meriyye, Mısır, ts.

HAMMÂDÎ, Ebu Amr Abdullah b. Muhammed;

Şerhu's-Sudûr bi Beyani Fetâvâ Ehli'l- İlmi fi Ahkâmi'l-Cenîizi ve'l- Kubûr, Mısır, 2000.

HANBELÎ, Şemsuddin Ebu Abdillah Muhammed b Muflih el-Makdisî;

el-Âdâbu'ş-Şer'iyye ve'l-Minehu'l-Meriyye, Mısır, ts.

HASAN, İbrahim Hasan;

Tarihu'l- İslâm, Beyrut, 1991.

HEYET;

el-Mu'cemul Arabî, Tunus, 1989.

HEYET;

Mevsuatu Nadreti'n- Naim, Suudi Arabistan.1004.

HEYSEMÎ, Ali b. Ebubekir;

Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid, Beyrut, 1982.

HEYTEMÎ, Ahmed Şihabüddin;

el-Fetâve'l- Hadisiyye, Mısır, 1989.

HEYTO, Muhammed Hasan;

el-Mucizetu'l- Kur'aniyye, Beyrut, 1998.

HIDIR, Ahmed b. Muhammed b. A. Selam;

el-Minhetu'l- Muhammediyye.

HİCAB, Muhammed;

Islam, Moderate Progressive Nation, Cairo, 1977.

HUCEYLAN, Abdulaziz Muhammed b Abdullah;

el- Ahkâmu'l-Fıkhiyye el- Hassetü bi'l-Kur'ani'l-Kerim., Suudi Arabistan,1425.

HÛLÎ, Behiyy;

Tezkiretu'd-Duât, Mısır, 1987.

HUSEYNÎ, Muhammed Rıdâ;

Keyfe Nefhemu'l-Kur'an, Beyrut, 1988, s.80-81.

HÜRREMŞEHRİ, Bahauddin;

Kur'an Bilimi, çev: Hasan Almas, İstanbul, 1998.

İBN ABDÜSSELAM, İzz;

Fetâvâ, Beyrut, 1986.

İBN ABİDİN, Muhammed Emin;

Reddu'l-Muhtar Ala' d-Duru'l- Muhtar, Beyrut, h.1368.

İBN ARABÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah et- Tâî Şeyh'ul Ekber Muhiddin;

-el-Fütûhatü'l- Mekkiye, Mısır, 1988.

-Fusüsu'l-Hikem, Beyrut 2002.

İBN ARDİLBERR; Ebu Ömer Yusuf;

Câmiu Beyâni'l- İlm ve Fadlih, Mısır, ts.

İBN ÂŞUR, Muhammed Tahir;

Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, Libya, ts.

İBN ATİYYE, Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib;

el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l Aziz, Beyrut, 1993.

İBN BÂDİS, Abdulhamid Muhammed;

Tefsiru İbn Bâdis, nşr. Tevfik Muhammed Şahin Muhammed, Beyrut, 2003.

İBN BÂZ, Abdülaziz;

-el-Edilletun'n Nakliyye ve'l Hissîyye Alâ Ceryani-ş-Şemsi ve Sukuni'l Ard ve İmkani-s-Suudi İle'l- Kevâkib, Medine, 1395.

-Fetâvâ İslamiyye, Beyrut, ts.

İBN CEVZÎ, Ebu'l -Ferec, Abdurrahman;

-el-Muntezam fi Tarihi'l-Mülük, b.y.y, h.1358.

-Telbisu İblis, Beyrut, 1987.

İBN EBİ DAVUD, Abdullah b. Süleman el –Eş'as;

el-Mesâhif, nşr. Âsir Caferi, Mısır, 1355.

İBN EBİ ŞEYBE, Abdullah, b. Muhammed;

el-Musannef, Beyrut, 1994.

İBN EBU ALFE, Râid b. Sabri;

Mu'cemu'l -Bide' Beyrut, 1996.

İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed;

Mukaddime, Beyrut, 1996.

İBN HANBEL, Ahmed;

-Mesâil, nşr:Zuheyr Çavuş, Beyrut, 1987.

-Müsned, İstanbul, 1981.

İBN HATİB;

el-Furkan, Beyrut, 1987.

İBN HAZM, Ebu Abdillah Muhammed;

-Marifetu' n-Nasihi ve'l- Mensuh (Celâleyn Kenarında), İstanbul, ts.

-el-Muhallâ, Beyrut, 1985.

-Merâtibu'l- İcma', Beyrut, 1987.

İBN HİBBÂN, Ebu Hatem el- Bustî;

el-İhsân fi Tertibi Sahihi İbn Hibbân Tertibu İbn Balban, nşr. Şuaybu'l-Arnavut, Beyrut, 1991.

İBN HİŞAM, Muhammed b. Abdulmelik;

es-Siretü'n-Nebeviyye, Mısır, ts.

İBN KAYYIM, el-Cezviyye Şemseddin Ebi Abdillah Muhammed b. Ebi Bekir ez-Zeri, ed-Dımeşkî;

-Zâdu'l- Meâd Fi Heydi Hayri'l- İbâd, Beyrut, 1990.

-İ'lamu'l Muvvakkin, Beyrut, ts.

-Ulûmu'l- Kur'an, Beyrut, ts.

-Miftâhu Dari's-Saâde, Beyrut, ts,

-Hidâyetu'l- Hayârâ, Beyrut, 1986.

-Medâricu's-Sâlikin, Beyrut, 1987.

İBN KESİR, Ebu Fidâ İsmail b. Ömer;

-Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1992.

-el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut, 1990.

İBN KUDAME, Ebu Muhammed Abdullah, b. Ahmed;

el-Muğni, Beyrut, h, 1399.

İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim;

-Te'vilu Müşkili'l-Kur'an, Mısır, 1973.

-Te'vilu Muhtelefi'l- Hadis Beyrut, ts.

-Tefsiru Ğarbil Kur'an, Beyrut, 1987.

İBN MÂCE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el Kazvinî;

Sünen, İstanbul, 1981.

İBN MANZÛR, Ebû Fadl, Muhammed b. Mukrim el-İfrikî, ;

Lisanu'l-Arab, Beyrut, 1985.

İBN NEDİM, Muhammed, b. İshak;

el-Fihrist, Beyrut, 1994.

İBN RECEB, Ebu'l-Ferec Abdurrahman;

Letâifu'l- Meârif, Beyrut, 1987.

İBN RÜŞD, el-Hafid Ebu'l-Velid Muhammed, b. Ahmed;

-Faslu'l- Makâl fi Mâ Beyne'l-Hikmeti ve'ş-Şeriati, mine'l-İttisâl, Beyrut, 1987.

-Bidâyetu'l- Müctehid ve Nihâyetu'-Muktesıd, Beyrut, 19991.

İBN SA'D, Muhammed;

et- Tabakâtu'l-Kübrâ, Beyrut, ts.

İBN SALAH, Ebu Amr, Osman b. Abdurrahman;

- Edebu'l- Müfti ve'l-Müstefti, Beyrut, 1986.

-Fetâvâ, Mısır, 1987.

İBN SÂLİM, İbrahim b Hasan;

Kadiyyetu't-Te'vili fi'l-Kur'anı'l-Kerim, Beyrut, 1993.

İBN TEYMİYYE, Şeyhulislâm Ahmed b. Abdulhakim;

-Mecmuu'l-Fetâvâ, Mısır, 1972.

-et-Tefsiru'l-Kebir, nşr. Abdurrahman Umeyrâ Beyrut, ts.

-Muhezzabu İktiadi' s-Sırati'l-Müstakim Muhâlefetü Ashabi'l-Cahim, nşr: Abdurrahman Abdulcebbar İstanbul, 1996.

-Mukaddimetün fi Usuli't-Tefsir, nşr, Adnan Zarzür, Beyrut, 1992

-el-İhtiyatu'l- Fıkhiyye, Beyrut, 1987.

İBNİ SİNA, Ebu Ali, Hüseyin b. Abdillah;

- en-Necât, Mısır, 1938.

- Resâil, Hindistan, 1908, s.132.

- Risaletun fi İsbâti'n-Nübüvveti ve Tevilu Rümüzihim, İstanbul, ts.

-Câmiu'l-Bedi' İstanbul, 1917.

İBNU'L-ARABÎ, Ebubekir Muhammed b. Abdillah b. Ahmed el Meârifi;

Ahkâmu'l- Kur'an, Mısır ts.

İHSAN, Hakkî.

Resulu's-Selam Muhammed, Ürdün, 1988.

İHVANİ SAFA;

Resâil, Mısır, 1928.

İKBAL, Muhammed;

Benlik ve Toplum, çev.Dr, Ali Yüksel, İstanbul, 1999.

İSLAMOĞLU, Mustafa;

-İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e Yahudileşme Temayülü, İstanbul, 1998.

-Hayatın Yeniden İnşası İçin, İstanbul, 2001.

İZZETBEGOVİÇ, Aliya;

Doğu ve Batı Arasında İslam, çev: Salih Şaban, İstanbul, 1987.

KARAGÖZ, İsmail;

Kavramlar Sözlüğü, Ankara, 2005.

KARDÂVÎ, Yusuf;

-Fetâvâ Muâsıra, Beyrut, 1987.

-el-Mercıiyyetu'l-Ülyâ fi'l-Kur'ân, Mısır, 1996

-Melâmihu'l- Muctemei'l -İslâmî, Beyrut, 1993.

- el Aklu ve'l-İlmu fi'l-Kur'an, Beyrut, 1997.

-İnsan ve Hak Mefhumu, çev, Mustafa Ateş, İstanbul, 1986.

-es-Sahvetu'l- İslâmiye Beyne'l- İhtilaf, Beyrut,1987.

KÂRÎ, Ali b. Sultan b. Muhammed;

Şerhu Kitabı Fıkhı'l-Ekber, Beyrut 1984.

Mirakâtü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l- Mesâbih, Beyrut, 2001.

KARNÎ, b. Abdillah;

Alâ Mâideti'l- Kur'an, Beyrut, 2004.

KASİMÎ, Şeyh Cemaleddin;

Mehâsinu't-Te'vîl, Msır, ts.

KEHHÂLE, Ömer Rızâ;

Mü'cemu'l-Müellifin, Beyrut, 1993.

KERZÛN, Enes Ahmed.

Sahabetu Resullillah, Beyrut, 1974.

KEŞANDÎ, Ahmed b. Ali el-Keşandi;

Süphü'l A'şâ Sanati'l- İnşâ, Beyrut, 1987.

KEŞMİRÎ, Muhammed Enver;

Feydu'l -Bâri ala Sahihi'l- Buhari, Beyrut, ts.

KETTÂNÎ, Abdulhayy;

et-Terâtibu'l-İdâriyye fi Nizâmi Hukumeti'n-Nebeviyye, Beyrut, ts.

KEVSERÎ, Muhammed Zâhid;

Makâlât, Beyrut,1993.

KEYLÂNÎ, İsmail;

Faslu'd-Din Ani'd-Devle, Beyrut, 1987.

KIRCA, Celal;

Kur'an'ı Kerim'de Fen Bilimleri, İstanbul,1984.

KISAKÜREK, Necip Fazıl;

Çöle İnen Nur, İstanbul, 200.

KİSÎ; Mervan İbrahim;

Meâlimu'l- Hudâ ilâ Fehmi'l- İslâm, Beyrut, 1990.

KURTUBÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensâri;

el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, ts.

KURTULMUŞ, Numan;

Amentü Şerhi, İstanbul, 1978.

KUŞEYRÎ; Abdulkerim Hevezan b. Abdulmelik b. Talha b. Muhammed;

Leâtifu'l-İşârât, Mısır, 1981.

KUTUB, Muhammed;

Kur'an'ı Nasıl Okuyalım? Çev. Bekir Karlığa, İstanbul, 1984.

KUTUB, Seyyid;

-Fi Zilali'l-Kur'ân, Beyrut, 1993.

-Mealimu fi't-Tarik, Beyrut 1987.

-Dirasâtün İslâmiyye, Beyrut, ts.

LEKNEVİ, Muhammed, Abdulhayy.

Fetâvâ, Beyrut, 2001.

MAĞNİYYE, Muhammed Cevad;

et-Tefsiru'l- Kâşif, Beyrut, 1990.

MAHMUD; Abdulhalim;

-el-Kur'an ve'n-Nebi, Mısır, ts.

-et-Tefsiru'l-Felsefi fi'l-İslâm, Mısır, ts.

-Fetâvâ, Mısır, 1986.

MAKDİSİ, Ebi Şamme;

el-Murşidu'l-Veciz, Beyrut, 1978.

MANSÛRFÛRÎ, Süleyman Selman;

Rahmeten Li'l- Âlemin, Riyad, ts.

MERİÇ, Cemil;

Sosyoloji Notları ve Konferanslar İstanbul, 1997.

MEVDUDİ, Ebu'l-A'lâ;

-Tefhimu'l- Kur'an, çev. M, Han Keyhâni, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İstanbul, 1996.

-The Holy Qur'an, (Meâl ve Tefsir Notları), çev: Muharrem Tan, İstanbul, ts.

-Resâil Mesâil, çev. Mahmud Osmanoğlu, A, Hamid Chocan, İstanbul, 1990.

MEVLÂNE, Abdulmecid Deryadâbî;

Tefsiru'l- Kur'an: (Holy Qur'an) Hindistan, 2004.

MİRAS, Kâmil;

Sahihi Buharî, Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Ankara, 1993.

MUHASİBÎ, Haris;

el-Aklu ve Fehmu'l -Kur'an, çev. Veysel Akdoğan, İstanbul, 2003.

MUKADDEM, Muhammed, İsmail;

Hurmetu Ehli'l- İlm, Mısır, 2002.

MUMAMMED, b. Ahmed b. Muhammed b. A. Selam Hıdır;

el-Minhetu'l- Muhamadiyye, Beyrut, 1987.

MUTAHHARİ, Murtezâ;

Gaybi Yardımlar, çev. Fuat Alaybeyoğlu, İstanbul, 1987.

İslâm Devrimi, çev. Kenan Çamurcu İstanbul, ts.

MÜBAREKFÛRÎ, Ebu'l-Ulâ Muhammad AbdurrahmanbAbdurrahim;

Tuhfetu'l- Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî, Mısır, ts.

MÜHALHİL, Haşim b. Muhammed Yâsin;

Resâilu Şubabi' d-Dave, Küveyt, 1997.

MÜNÂVÎ, Şemseddin Muhammed Zeyneddin Abdurrauf;

Faydu'l-Kadir, Şerhu Camii's-Sağir, Beyrut, 199.

MÜSLİM, Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac, en Nisaburi;

es-Sahih, İstanbul, 1982.

NECCÂR, Abdulvehhab;

Kıssasu'l- Enbiyâ, Beyrut, 1990.

NEDVÎ, Ebu'l-Hasan Ali Hasanî;

-el-İslâmu Eseruhu fi'l-Hadareti, ve Fadlühü, ale'l İnsâniyyeti, Hindistan, 1985.

- İkbal'in Mesajı, çev:Yûsuf Işıcık, Konya, 1979.

-Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?Çev:Yusuf karaca, 1995.

- Ehâdisu Sariha Mea İhvânine'l-Arab ve'-l-Müslimin, Beyrut, 1985.

Fi Mesireti'l- Hayat, Şam, 1987.

NEDVÎ, Seyyid Süleyman;

er-Risâletü'l- Muhamediyye Mısır,1395.

-Asr-ı Saadet, çev. Ali Genceli, İstanbul, 1985.

NESEFÎ, Ebu'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud;

Medâriku't-Tenzil ve Hekâiku't-Tevil, Beyrut, 1999.

NEVEVÎ, Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya b. Şeref;

-el-Ezkâru'l-Muntahabe min Kelâmi Seyyidi'l- Beşer, Beyrut, 1983.

-el-Mecmu', Beyrut, ts.

-et-Tibyân fi Âdâbı Hemeti'l- Kur'an, Beyrut, 1987.

-Şerhu Müslim, Beyrut, ts.

NİZAMEDDİN (eş- Şeyh);

el-Fetâvâ'l-Hindiyye, (Fetâvâ Kadıhan ve el- Fetâva'l-Bezzâziyye ile bereber), Beyrut, 1406.

OKUMUŞ, Fatih;

Malik Bin Nebi, İstanbul, 1998.

OSMAN, Ali Hasan;

Menhecu'l-İstidlal Ala Mesaili'l- İ'tikâd, Beyrut, 1995.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri;

Kur'an'daki İslam, İstanbul, 1995.

PAKALİN, Mehmet Zeki;

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E.B. yayını, İstanbul, 1993.

PAUL, Janet Abrial Sealilles.

Metâlib ve Mezâhib, Çev: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İstanbul.1978.

RÂFİÎ, Mustafa Sadık.

İ'câzu'l-Kur'an, Beyrut, 1970.

RÂĞİB, İsfehânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin, b. Muhammed;

Müfredât fi Ğaribi'l- Kur'an, Beyrut, ts.

RAHMETULLAH Efendi;

İzharu'l- Hak, çev. Ömer Fehmi Efendi Nüzhet Efendi, İstanbul, 1972.

RÂİD, Abdulkerim;

Zahiretu'l- İrabi fi'l- Arabiyye, Malta, 1990.

RÂŞİD, Muhammed Ahmed;

el-Muntalak, Beyrut, 1993.

RÂZÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali et-Temimî el-Bekrî Fahruddin;

Meftihu'l-Ğayb, Tahran, ts.

REŞİD, Salih b. Muhammed;

el-Mebsut fi Ahkami'l- Kitabeti ve'l- Kutubi ve Hucuyeti'l-Hutûti, Beyrut, 2003.

RIZÂ, Muhammed Raşid;

-Tefsiru'l-Menâr, Beyrut, ts.

-el-Vahyu'l- Muhammedî, Mısır, 1960.

SABBAĞ, Muhammed Lütfi;

Buhüsün fi Usûli't-Tefsir, Beyrut, 1988.

Vakaâtün Meâ'l-Ebrâr, Mısır, 1989.

SABIK, Seyyid;

el-Akidetu'l-İslâmiyye, Beyrut, 1980.

SAFFÛRÎ, Muhammed Hüseyin;

el-Kur'an'u-Kerimu ve'l- Usûlü fi Tedebbuhirihi, Beyrut, 2001.

SAĞIRCI, Es'ad Muhammed Said.

Şuabu'l-İman, Beyrut, 2002.

SALİH, Muhammed Edîb;

Tefsiru'n-Nusûs, Beyrut, 1993.

SÂVÎ, Ahmed b. Mmuhammed;

Hâşiyetu's-Sâvi ale'l- Celâleyn, Mısır ts.

SAYİS, Muhammed Ali; es-Subkî, Abdullatif; Kersun, Muhammed İbrahim;

Tefsiru Âyâti'l- Ahkâm, Şam 1999.

SEÂLEBÎ, Ebu Mansur Abdilmelik Muhammed;
el-İktibas mine'l- Kur'an'il-Kerim, Mısır, 1992.
SEBT, Hâlid b. Osman;
Kavâidu't –Tefsir, Beyrut, 1997.
SERAHSÎ, Ebu Bekr Muhammed b. Ebu Sehl;
-Usûlu'l-Fıkhi, İstanbul, 1984.
-el-Mebsût, İstanbul, 1982.
SHAWKİ, Abu Khaleel;
Islam On Trial, Beirut, 1991.
SİBAÎ, Mustafa;
-es-Sünnetü ve Mekanetuhâ fi'l- İslâm, Beyrut, 1989.
-Ahlâkune'l- İctimai, Beyrut, 1974.
SUPHİ, Abdulmecid;
el-Menâhicu' l-Fıkhiyye, Mısır, 1979.
SUYÜTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir;
-ed-Dürü'l-Mensür Beyrut, 1992.
-el-İklil fi'Stinbâti't-Tenzil, Beyrut, 1988.
-el-İtkan fi Ülumil Kur'an, Beyrut, 1993.
-Celaleyn, İstanbul, ts.
-Mu'tereku'l-Ekrân fi İ'câzi'l Kur'an, Beyrut, ts.
-Mübhemâtu'l-Ekrân fi Mübhemati'l- Kur'an, Beyrut, Mısır, 1970.
SÜPHÎ, Ahmed Mahmud;
Felsefetu'l -Ahlak Beyrut, ts.
SÜPHÎ, Salih;
Mebâhisün fi Ûlum'l- Kur'an Beyrut, 1977.
SÜVEYD, Muhammed, Nûr b. Abdulhafiz;
Menhecu't-Terbiyyeti'n-Nebeviyye, li't-Tifl, Beyrut, 1998.
ŞA'RÂVÎ, Muhammed Mutevellî;
-et-Tefsir, Mısır, 1991.

-Kur'an Mucizesi, çev. M, Sait Şimşek, Konya, 1995.

ŞÂFİÎ, Muhammed b. İdris;

Ahkâmu'l -Kur'an, Beyrut, 1978.

ŞAHRUR, Muhammed;

el-Kitab ve'l-Kur'an, Şam, 1990.

ŞÂMÎ, Ahmed;

Hayatu Fudayl b. İyad, Beyrut, 1998.

ŞÂR, Abdurrahman, b. Mansûr;:

Mevsuatu Sin ve Cim fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Riyad, 2004.

ŞARBÂSÎ, Ahmed;

el-Mevsûatu'ş-Şarbâsiyye fi'l-Hutebi'-Minberiyye, Beyrut, 1995.

ŞÂTİBÎ, Ebu İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed;

el-İ'tisâm, Beyrut, 1991.

-Fetâvâ, nşr, Muhammed Eb'l-Ecfân, Tunus, 1406.

el-Muvâfakât, Beyrut, 2000.

ŞEBRAMLİSÎ, Ebu Diya;

-Hâşiyetün Alâ Nihâyeti'l-Muhtaç, Beyrut, 1386.

ŞEHRİSTÂNÎ, Muhammed b. Abdulkerim b. Ahmed;

el-Milel ven'Nihal, Beyrut, 1992.

ŞELTÛT, Mahmud.

-Tefsir, Mısır, 2004.

-Fetâvâ, Beyrut, 1975.

ŞERİATİ, Ali;

Kur'an'a Bakış, çev. Ali Seyitoğlu, Ankara, 2003.

ŞERİF, Mumammed Musa;

Mecmuu Fetâve'l-Kur'ani'l-Kerim, Cidde 2004.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed;

-Neylu'l-Evtâr, Mısır, 1972.

-Fethu'l-Kadir, Beyrut, 1993.

-el-Fevâidu'l-Mecmuâ, Beyrut,1392.

ŞEYHZÂDE, Muhammed b. Mustafa el-Kuveci el-Hanefî;

Hâşiyetu Şeyhzâde ale'l-Beydâvî, İstanbul, 1988.

ŞİBLİ, Mevlânâ;

Asr-ı Saadet, çe., Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1973.

ŞİMŞEK, M, Sait;

Günümüz Tefsir Problemleri, Konya, 1997.

ŞİNKİTÎ, Muhammed Emin;

Adva'u'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'an'i bi'l- Kur'an, Beyrut, 1984.

ŞİRBİNÎ, Muhammed Hatib;

-Muğni'l- Muhtaç, Beyrut, 1987.

TABATABÂÎ, Muhammed Hüseyin;

-el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an, Tahran, 1973.

TÂBERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid;

Câmiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, 1988.

TANSEL, Fevziye Abdullah;

Tanzimat Devri Edebiyatında Şiirler, Ankara, 1962.

TANTÂVÎ, Ali;

Fetâvâ, Cidde, 1987.

TANTÂVÎ, Cevheri;

Tefsiru'l-Cevâhir, Mısır, 1350.

TEHANEVİ, Eşref Ali;

Hayatu'l-Müslimin, çev: Ali Genceli, Konya, ts.

TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali b. Ali b. Kadi;

Keşşâfü İstilâhâti'l-Fünûn, İstanbul, 1984.

TEKİN, Serkan;

Kur'an-ı Kerim'de Gizlenen Tarih, İstanbul. ts.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre;

Sünen, İstanbul, 1981.

TOPÇU, Nurettin;

-Kültür ve Medeniyet, İstanbul, 1998.

-Yarınki Türkiye, İstanbul, 1999.

UKEYLAN, Ahmed Ferh;

Min letâifi't-Tefsir, Mısır, 1998.

ULYÂNÎ, Ali b. Nefi;

Ehemniyetu'l- Cihad, Riyad, 1985.

ÜNAL, İsmail Hakkı Ünal;

İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu, Ankara, 2001.

ÜNAL, Taha;

The Crossroads, İzmir, 1998.

VANLI, Hayreddin;

-el- Mescidü fi'l-İslâm, 1980.

VEZİR, Ahmedb, Muhammed b. Ali;

el-Musaffâ fi Usuli'd-Din, Beyrut, 1992.

WATT W, Montogomery;

Kur'an'a Giriş, çev. Süleyman Kalkan, Ankara, 1998.

YAZIR, Muhammed Hamdi Elmalılı;

-Hak Dinî Kur'an Dili, İstanbul, 1979.

-İslam Düşüncesinin Problemleri, Sadeleştiren Recep Kılıç, Ankara, 1996.

YILDIRIM, M. Emin;

Vahyi Hayata Taşımak, İstanbul, 2005.

YUSUF, Muhammed Hayır Ramadan;

el-Keşkulu'l- Mutfid, Beyrut, 2000.

YÜKSEL, Edip;

Notlar, İstanbul, ts.

YÜSRÎ, es-Seyid, Muhammed;

el-Bedâi' Fi Uulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 2003.

ZEBİDÎ, Ebu'l-Fayd Seyyid Muhammed el Murtedâ;

İthâfu Sâdati'l-Muttekin bi Şerhi İhyai Ulûmi'd-Din, Beyrut, 1989.

ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed.

-Mizânu'l- İ'tidâl, Beyrut, 1986.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin;

-et-Tefsir ve'l- Müfessirûn Beyrut,1995.

ZEMÂHŞERÎ, Ebul Kasım Muhammed b. Ömer;

el-Keşşaf, Tahran, ts.

ZERKÂNÎ, Muhammed Abdulazim;

Menâhilu'l -İrfân fi Ulumi'l- Kuran, Mısır, ts.

ZERKEŞÎ, Bedrettin Muhammed b. Abdullah;

el-Burhân fi Ulumi'l- Kur'an, Beyrut, ts.

ZEYDAN, Abdulkerim;

el-Mufassal fi Ahkâmi'-l-Mereti ve'l-Beyti'l-Müslimi fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye, Beyrut, 1994.

ZEYDÂN, Ahmet el-Hac İbrahim;

Mecelletu'l-Luğatı'l- Arabiyye, Mısır, 1988.

ZEYVELİ, Hikmet;

Kur'an ve Sünnet Üzerine Makaleler, Ankara, 1996.

ZUHAYLÎ, Vehbe;

-et-Tefsiru'l-Münir, Beyrut, 1998.

-Usûlu'l-Fıkh, Beyrut, 1986.

ALFABETİK FİHRİST (İNDEKS)

19 rakamı, 236, 275
abdest, 211, 305, 326, 373, 391, 392, 394, 395
Abduh, 70, 254, 340
Abdulah b. Abbas, 390
Abdulah b. Mesud, 390
Abdulkadir Geylânî, 17, 189
Abdullah b. Muğaffel, 123
Abdullah b. Ömer, 134, 280, 336, 390, 403, 408, 410, 417, 430
Abdurrahman Dâyet, 285
Abdülaziz b. Baz, 239
Abraham Geiger (1883), 194
adalet, 17, 72, 73, 109, 147, 148, 247, 296, 298
adet, 22, 23, 36, 51, 182, 203, 210, 303, 319, 395, 396
Afganistan, 19
Afganistan Kralı, 19
ahad, 210
ahiret, 18, 21, 23, 27, 68, 75, 76, 128, 137, 142, 146, 147, 151, 158, 175, 177, 214, 222, 237, 249, 262, 279, 285, 296, 328, 332, 333, 348, 366, 404
ahkam, 29, 139, 211, 316, 351, 352, 353, 364, 412
ahlak, 148, 149
ahlâk, 20, 22, 57, 58, 70, 72, 139, 142, 157, 175, 275, 283, 295, 297, 301, 302, 309, 424
Ahmed b. Hanbel, 42, 68, 120, 121, 122, 123, 129, 132, 215, 217, 257, 286, 313, 341, 353, 360, 386, 387, 391, 395, 397, 404, 406, 408, 409, 413, 414, 429
Ahmed b. Muhtar er-Razî (v.631/1234), 205
Ahmed Emin (v.1355/1936), 205
Ahmed Şarbâsî, 20
Ahzab Sûresi, 269, 272
akıl, 24, 25, 26, 31, 37, 38, 40, 41, 49, 53, 55, 57, 67, 77, 102, 118, 140, 157, 161, 169, 195, 200, 211, 260, 280, 287, 289, 315, 332, 333, 340, 344, 369
akide, 20, 70, 140, 142, 143, 211, 270, 286, 353
Akl-ı selim, 43
Ali b. Hüseyin, 390
Âl-i İmrân Sûresi, 18
Ali Yusuf Ali, 50
alim, 42, 48, 50, 58, 76, 92, 164, 239, 255, 276, 283, 323, 335
alkol, 20, 389, 416
Almanya, 309
Âlûsî, 31, 242, 268, 269, 280, 284, 285, 308, 334, 355, 408

amir, 22, 160
Ammar b. Yasir, 217
Ana Britannica Ansiklopedisi, 47
analiz, 33
Anka kuşu, 35, 58
Arabistan, 22, 35, 51, 107, 108, 111, 163, 302, 363, 367, 424, 429, 432, 435
Arap, 22, 39, 51, 52, 57, 67, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 181, 222, 239, 242, 243, 245, 248, 294, 326, 350, 354, 366, 367
Arapça, 2, 20, 22, 24, 34, 38, 41, 43, 51, 52, 53, 55, 59, 60, 70, 79, 80, 81, 97, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 161, 203, 205, 213, 227, 236, 241, 243, 244, 245, 246, 249, 254, 279, 288, 290, 300, 302, 332, 341, 350, 364, 365, 366, 373, 399, 423
Araplar, 52, 108, 112, 118, 184, 256, 294, 424
arı, 22, 380
arı kovanı, 22, 380
ashab, 14, 17, 28, 33, 39, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 134, 136, 137, 160, 168, 252, 256, 314, 326, 335, 354, 374, 380, 382, 408, 409, 410, 414, 418, 420
Ashabu'l-Kehf, 73, 93, 117, 121, 131, 169, 170, 178, 187, 214, 220, 234, 252, 255, 256, 283, 299, 402
asker, 20
Aşırı Sûfiyye, 283, 290
Ata b. Ebi Rebah, 391
atmosfer, 21, 69, 120, 349
ay, 77, 163, 174, 184, 237, 238, 239, 275, 320, 331
aydın, 375
aydınlık, 18, 70, 78, 104, 171, 310, 426
Babil, 277
bağnazlık, 17, 197
Bahai, 274
Bahailik, 275
Bahreyn, 215
Bakara Sûresi, 31, 55, 56, 60, 65, 69, 70, 72, 85, 91, 92, 100, 115, 117, 124, 126, 138, 143, 145, 146, 150, 155, 157, 158, 160, 167, 169, 177, 179, 183, 193, 195, 198, 199, 200, 201, 211, 213, 214, 221, 222, 230, 232, 233, 240, 244, 246, 251, 254, 255, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 269, 271, 272, 276, 286, 294, 295, 302, 303, 315, 316, 317, 336, 339, 340, 366, 367, 384, 387, 401, 404, 408, 410, 411
balık, 22, 42, 171, 209, 300
Bangladeşli, 212
baskı, 21, 224, 296
batıl, 23, 40, 46, 54, 65, 68, 103, 164, 165, 198, 199, 206, 220, 301, 360
batıl inanç, 40, 46, 68
batıni, 41
Batıniye, 41, 217, 241
Bedevî, 19, 51, 112
belagat, 29, 57, 80, 101, 108, 184, 269, 307, 363
bereket, 17, 21, 33, 69, 84, 90
besmele, 20, 163, 275
beşer, 29, 57, 59, 97, 219, 282, 336
beşer üstü, 29
beşik, 20
beyin, 15, 365
beyyinât, 38
bidat, 81, 82, 294, 359, 402, 408
Bismillah, 23
bozguncu, 36

bozgunculuk, 37, 149, 214, 218
Budizm, 55
Buhara, 425
burhan, 76, 318
Buveytî (v.231/845), 15
bülbül, 22
Cafer b. Adiyy, 217
Cafer-i Sadık, 279, 311, 335
cahil, 17, 125, 166, 173, 419, 424
cahiliye, 46, 195, 242
Carud, 215, 216
CD, 380
Cebriye, 218
cehalet, 17, 21, 56, 73, 90, 144, 165, 171, 176, 197, 198, 199, 294, 295, 345, 409, 424
cehennem, 124, 158, 200, 217, 252, 289, 330, 336, 366, 389, 426
cemel, 279
Cemel savaşı, 217
cennet, 19, 49, 71, 72, 137, 147, 189, 246, 249, 250, 252, 255, 315, 329, 352, 389, 426
cereyan, 15, 29, 238, 275
cifir, 279, 280, 281, 282
cihad, 21, 140, 160, 164, 228, 229, 230, 234, 246, 247, 264, 273, 322, 323, 356, 358, 361, 382, 448
cihat, 70, 150, 164, 313
cin, 24, 55, 145, 186, 200, 239, 274, 288, 289, 315, 330, 337, 393
Cuma namazı, 181
Cuveynî, 59
Cübeyr b. Mutim, 162
cümmel, 279
Cürcânî, 25, 356
çaba, 18, 21, 210, 217, 220, 335
çekirge, 42
çevre, 29
çeyiz, 20
çocuk, 2, 20, 193, 336, 349, 394
çözüm, 23
dava, 23
davet, 19, 22, 46, 66, 70, 74, 75, 76, 81, 84, 89, 99, 121, 131, 141, 143, 144, 145, 150, 157, 160, 161, 162, 164, 202, 207, 229, 260, 263, 264, 267, 294, 305, 307, 314, 325, 340, 361, 362, 364, 368, 372, 382, 389
Davud-i Zahirî, 390
Deccal, 279
değişim, 17, 113, 152, 153, 154
despotizm, 21, 73
devlet, 17, 105, 127, 192, 416
dış dünya, 23, 25, 330
dışlayıcı, 14, 23, 209
dışlayıcı tasavvur, 14, 23, 209
Dihlevî, 273
dil, 15, 19, 22, 42, 51, 60, 77, 109, 110, 112, 114, 149, 157, 168, 194, 220, 245, 269, 277, 279, 287, 290, 307, 342, 344, 356, 365, 373
domuz, 42, 245, 254, 273
dost, 20, 103, 136, 142, 146, 223, 249, 367, 407
duyu organları, 26, 77, 102, 200, 240, 321
düğün, 274
dünyevileşme, 21, 177
ebced, 279
Ebced, 275
Ebi Yezid el-Bistami, 206
Ebu Abdurrahman es-Sülemi, 134, 282
Ebu Cehil, 34, 35, 70, 164, 202, 237
Ebu Hanife, 17, 47, 88, 189, 247, 320, 367, 411, 413, 414, 425, 448

Ebu Hureyre, 135, 216, 390, 393, 401
Ebu Leheb, 56
Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman el-İsfehani, 47
Ebu'l-Ferec el-İsfehani, 45, 185
Ebubekir Şibli, 245
ecir, 24, 120, 362, 380, 418
edebi sanatlar, 30, 375
Edip Yüksel, 274, 275
Edison, 176, 278
Edmord Guerard, 236
Eflatun, 25
Ehl-i Beyt'in, 217
ekol, 18, 24, 28, 82, 168, 204, 212, 215, 220, 235, 250, 357
el-A'şâ, 185
el-Baba, 275
el-Eğânî, 185
El-Habil, 281
el-Hatib, 257
el-Mueyyidbillah, 390
Emevi, 64, 218, 383, 392
Emperyalizm, 273
Enbiyâ Sûresi, 21, 32, 169, 266, 295, 326, 442
Enes b. Malik, 130, 131, 133, 134, 378, 387
eşya, 14, 25, 26, 27, 39, 67, 87, 112, 125, 172, 173, 175, 210, 372, 375
eşyanın mahiyeti, 26
etimoloji, 45, 108
evrensel, 21, 110, 244, 368
evrensellik, 30
ezoterik, 278
Faik Bulut, 212, 222
Fâtır Sûresi, 19, 23, 143, 148, 188, 290, 364
Fâtiha Sûresi, 47, 55, 56, 61, 70, 168, 189, 248, 275, 324, 357, 365, 381, 387, 399, 400, 402, 408, 410, 411, 418, 419, 423
Fazlurrahman, 38, 174, 194, 387
fedakarlık, 18, 264
fen, 24, 58, 79, 170, 173
fenomen, 25
Ferezdak (v. 733/1332), 222
Fetih Sûresi, 123, 129
fıkıh, 26, 28, 32, 45, 97, 307, 341, 371
fırka, 24, 28, 168, 212, 213, 233
fıtrat, 74, 271, 349
filozof, 57, 80, 143, 240, 312
Firavun, 36, 56, 199, 201, 202, 256, 265, 266, 271, 284, 285, 287, 347
flama, 20
Fransızca, 112, 236, 373
fukaha, 14, 28, 168, 352, 373, 395
fukaha tasavvuru, 14
Furkan, 46, 53, 54, 85, 89, 146, 158, 161, 164, 178, 196, 308, 327, 328, 361, 366, 368, 379, 383, 403, 436
Garanik, 212, 213, 257
gayb, 27, 244, 251, 252
gayrimüslim, 14, 92, 156, 247, 376, 392
Gazali, 17, 26, 27, 40, 76, 85, 87, 105, 119, 159, 167, 168, 181, 182, 185, 186, 205, 206, 209, 213, 220, 237, 245, 269, 317, 323, 339, 342, 343, 344, 354, 379, 384, 385, 386, 425
Gazalî, 26, 41, 76, 86, 87, 105, 118, 131, 162, 167, 201, 220, 245, 276, 283, 339, 343, 356
Gazâlî, 17, 26, 27, 40, 41, 76, 85, 86, 87, 105, 118, 119, 131, 159, 162, 167, 168, 181, 182, 185, 186, 201, 205, 206, 209, 213, 220, 237, 245, 269, 276, 283, 317, 323, 339, 342, 343, 344,

354, 356, 379, 384, 385, 386, 425
Gazzalî, 345, 346
gelenek, 23, 36, 180, 203, 303, 385
Geylan ed-Dimeşki, 218
Glodstone, 181
Goldziher, 181
gramer, 31, 39, 307
Grek, 217
gusül, 305
gül, 22
günah, 40, 74, 118, 155, 156, 182, 195, 205, 216, 219, 227, 246, 249, 258, 260, 266, 288, 301, 314, 343, 346, 347, 349
günahkâr, 249, 377, 378
güneş, 49, 76, 77, 86, 129, 152, 174, 238, 239, 240, 305, 318, 356
güzel, 18, 34, 36, 49, 53, 58, 66, 72, 83, 84, 86, 90, 93, 94, 110, 117, 141, 143, 150, 155, 161, 172, 186, 187, 196, 207, 216, 225, 255, 260, 263, 271, 272, 286, 301, 318, 343, 352, 359, 366, 380, 385, 386, 395, 400, 408, 411, 414, 423
güzellik, 14, 15, 114, 177, 317, 387, 404
haber, 19, 23, 30, 49, 55, 66, 75, 83, 85, 88, 99, 100, 103, 131, 141, 144, 145, 147, 167, 175, 183, 215, 220, 233, 237, 238, 245, 246, 249, 251, 252, 256, 266, 281, 306, 310, 337, 340, 352, 359, 365, 392, 395, 408, 425, 426
Haccac b. Yûsuf, 31
hadis, 19, 35, 42, 50, 88, 100, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 136, 187, 196, 206, 233, 239, 241, 249, 254, 262, 276, 283, 306, 314, 318, 322, 323, 333, 335, 357, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 376, 377, 379, 380, 381, 384, 390, 391, 392, 393, 395, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 415, 417, 418, 419
hafız, 22, 185, 331, 335, 383, 411, 422
hak, 19, 23, 36, 38, 54, 65, 99, 100, 103, 107, 115, 129, 131, 138, 140, 150, 164, 165, 168, 172, 182, 185, 199, 202, 225, 229, 231, 232, 234, 249, 260, 261, 264, 266, 272, 315, 337, 342, 343, 366, 407, 415
hakem, 20, 100
hakikat, 29, 72, 201, 211, 241, 279, 297
Haman, 284
hamd, 13, 20, 46, 50, 73, 91, 138, 144, 175, 248
Hammad, 47
haram, 42, 58, 134, 165, 166, 177, 189, 231, 235, 245, 258, 259, 267, 268, 324, 330, 332, 336, 359, 390, 391, 398
Haricî Çıkış, 216
Haricîler, 216
Harran, 297
Hartwig Hirefield (1887), 194
Hasan Basri, 35, 88, 189, 319, 416, 420
hat, 141, 420
hava, 21, 49, 171
Havaric, 74, 205, 217
hayat, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 36, 39, 55, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 90, 103, 124, 129, 137, 142, 146, 147, 154, 156, 171, 187, 203, 212, 293, 294, 295, 300, 306, 307, 310, 319, 329, 355, 423, 424, 425
Hayber, 20, 252, 376, 380

hayır, 17, 84, 124, 140, 148, 200, 251, 310, 326, 335, 338, 339, 367, 406, 420
Hayy, 275, 426
hayye, 41
Hâzin (v.741/1340), 257
helak, 26, 141, 181, 251, 284, 305, 335, 373
helal, 42, 58, 72, 132, 134, 166, 205, 215, 288, 324, 377, 381, 382, 416, 421
Hendek, 216
Henry Massis, 277
Herakl (Rum Kralı), 362, 368
hezeyan, 258
Hıristiyan, 52, 75, 102, 103, 163, 164, 177, 192, 194, 261, 262, 263, 312, 361
Hıristiyanlar, 102, 103, 217, 222, 223, 262, 263, 274, 306, 373
hırsız, 19
Hıttîn savaşı, 281
hidâyet, 13, 23, 29, 33, 36, 38, 56, 58, 65, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 85, 86, 90, 137, 140, 145, 156, 160, 161, 171, 183, 194, 202, 218, 224, 260, 283, 341, 342, 359, 360, 361, 362, 363, 385, 415
hikmet, 23, 38, 45, 58, 92, 96, 99, 119, 141, 157, 159, 229, 260, 300, 303, 333, 382
Hindistan, 53, 106, 108, 177, 178, 212, 214, 289, 363, 438, 441, 442
Hint, 217, 291, 363
Hişam b. Abdülmelik, 218
Hûd Sûresi, 58, 59, 67, 93, 108, 122, 123, 169, 191, 219, 324, 383
hukuk, 22, 38, 96, 273
Hulefa-ı Raşidin, 297
hurafe, 13, 21, 46, 148, 276, 294
Hurufilik, 274, 277, 278
Huzeyfe b. el-Yeman, 401, 411
hüccet, 42
hüküm, 17, 24, 25, 26, 28, 32, 40, 58, 67, 99, 100, 103, 104, 109, 124, 133, 141, 160, 190, 221, 225, 232, 247, 254, 263, 270, 300, 305, 308, 352, 357, 365, 380, 382, 387, 395, 408, 412, 417, 420
hürmet, 20, 76, 352, 374
Hz. Âdem, 71, 156, 165, 201, 246, 352
Hz. Aişe, 87, 88, 132, 137, 180, 189, 251, 384, 390, 401, 406, 411
Hz. Ali, 19, 34, 63, 122, 216, 217, 234, 242, 254, 279, 280, 281, 287, 323, 338, 339, 395, 401
Hz. Cibril, 28, 49, 54, 59, 60, 63, 84, 87, 119, 122, 124, 313, 318, 319
Hz. Davud, 32, 101, 169, 186
Hz. Ebû Bekir, 17, 127, 132, 168, 234, 243, 268, 365, 381, 385, 395, 427, 429, 430
Hz. Ebubekir, 34, 75, 132, 136, 162, 164, 188, 234, 266, 297, 335, 400
Hz. Eyyub, 32
Hz. Halid b. Velid, 17, 75, 188, 318, 382
Hz. Hızır, 169, 283
Hz. Hüseyin, 217
Hz. İbrahim, 101, 169, 218, 295
Hz. İlyas, 31
Hz. İsa, 31, 38, 54, 94, 101, 102, 103, 108, 116, 197, 228, 229, 257, 265, 286, 447
Hz. İshak, 31, 52, 224, 354, 437
Hz. Meryem, 267
Hz. Muhammed, 22, 52, 54, 55, 56, 108, 119, 164, 182, 229,

295, 296, 297, 302, 313, 322, 348
Hz. Musa, 54, 96, 101, 283, 321
Hz. Mûsâ, 31, 36, 54, 94, 96, 101, 244, 255, 265, 283, 285, 321, 347
Hz. Nuh, 32, 108, 169, 256
Hz. Osman, 52, 63, 64, 164, 234, 274, 297, 372, 389, 420
Hz. Ömer b. Hattab, 17, 34, 75, 88, 89, 101, 132, 135, 161, 163, 175, 188, 204, 215, 216, 221, 234, 242, 252, 281, 289, 297, 321, 322, 341, 382, 390, 393, 400, 417
Hz. Süleyman, 32, 102, 167, 169, 246, 256
Hz. Şuayb, 219
Hz. Yûsuf, 96
Hz. Zekeriyya, 31, 267, 413, 432, 443
Hz. Zülkarneyn, 169, 170
ıslahat, 22, 148
IV. Henri (Fransa Kralı), 236
ibadet, 17, 21, 29, 56, 70, 74, 84, 132, 134, 140, 143, 144, 145, 149, 155, 160, 173, 177, 179, 189, 198, 205, 210, 211, 218, 230, 248, 273, 294, 296, 301, 313, 314, 325, 348, 356, 358, 378, 381, 400, 403, 404, 406
İblis, 199, 201, 288, 352, 436
İbn Abbas, 33, 81, 82, 116, 125, 133, 135, 136, 213, 216, 243, 244, 254, 322, 334, 348, 373, 381, 383, 384, 395, 402, 406, 420, 433
İbn Abidin, 368, 373, 389
İbn Âşûr, 80, 222, 259, 263, 270, 273, 287, 340, 393, 394, 406
İbn Hacer Askalânî (v.733/1371), 89, 133, 135, 169, 190, 212, 349, 384, 410, 413
İbn Haldun, 25, 26, 289, 301, 349
İbn Kayyım, 29, 35, 45, 126, 127, 131, 141, 164, 166, 171, 202, 217, 305, 329, 332, 334, 348, 356, 357, 358, 384, 407, 414
İbn Kesir (v.774/1372), 64, 89, 126, 134, 136, 162, 163, 175, 249, 254, 257, 272, 280, 393, 404
İbn Kuteybe, 81, 82
İbn Ömer, 336, 391, 406, 420
İbn Rüşd, 17, 27, 87, 290, 395, 417, 420, 425
İbn Salah (v.643/1245), 282, 352, 372
İbn Serrac, 114
İbn Teymiyye, 17, 37, 41, 48, 56, 68, 79, 81, 204, 205, 232, 233, 314, 320, 355, 356, 381, 388, 394, 404, 413, 414, 417
İbn Zübeyr, 217
İbn Zübeyr,, 217
İbni Sina, 24, 47, 289
İbrahim b. Nehei, 390
icâz, 54
iç dünya, 23
idrak, 15, 25, 27, 28, 57, 166, 169, 175, 208
İhlas Sûresi, 61, 168, 354, 387, 397, 419, 423
ihtilaf, 18, 20, 23, 38, 62, 63, 67, 116, 119, 228, 241, 263, 354, 358, 373, 395, 396, 404, 406
ihtiyar, 22
İhvân-ı Safâ, 289
ilaç, 21, 126, 360, 418
iletişim, 13, 14, 21, 28, 57, 66, 67, 75, 110, 123, 130, 133, 142, 144, 157, 175, 178, 182, 184, 187, 188, 293, 316, 325, 328, 329, 331, 335, 343, 351, 352, 361, 377, 394
İlhan Arsel, 212, 225
ilim, 13, 15, 17, 24, 25, 26, 27, 30, 32, 33, 45, 48, 53, 57, 58, 67,

71, 73, 82, 87, 90, 96, 136, 147, 150, 157, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 177, 179, 194, 197, 199, 203, 206, 212, 213, 220, 248, 279, 281, 283, 297, 304, 306, 309, 315, 323, 338, 382, 405, 415, 424
İmam Rabbânî, 17
İmam Suyuti (v.9111505), 111, 127, 135, 281, 336, 348, 354, 360, 372, 375, 402, 412
İmam Şafiî, 15, 30, 31, 34, 47, 54, 111, 118, 119, 257, 302, 356, 408, 412
İmam Şafiî (v.204/819), 273, 357, 373, 381, 401, 402, 411, 412, 413, 425
İmam Tirmizî, 19, 442
imge, 24
İmrân, 40, 74, 78, 79, 81, 117, 121, 133, 138, 143, 154, 190, 191, 193, 198, 214, 224, 229, 230, 247, 258, 260, 261, 264, 267, 276, 277, 288, 299, 327, 357, 362, 367, 369, 370, 384, 401, 418
inanç, 13, 21, 26, 29, 40, 41, 57, 70, 85, 91, 142, 144, 152, 157, 179, 182, 187, 191, 192, 218, 222, 294, 296, 301, 302, 311
İncil, 61, 99, 100, 101, 102, 106, 269, 306, 311, 312, 364, 373
indirgemeci, 14, 23
İngilizce, 50, 112, 114, 116, 373
inkâr, 13, 19, 26, 85, 110, 144, 154, 161, 171, 197, 199, 201, 215, 262, 283
insanlık, 17, 156, 277
İnşallah, 23, 234
internet, 279, 334, 376, 380
İran, 109, 192, 214, 217, 289
irfan, 13, 17, 25, 53, 73, 147, 157, 167, 169, 172, 286, 298, 424
İskenderiye, 277
ismet, 15, 148, 232
İsrâ Sûresi, 23, 37, 53, 65, 67, 70, 71, 72, 74, 85, 86, 95, 158, 181, 195, 196, 199, 269, 360, 384, 403, 411
İsrail, 214, 228, 230, 281
İsraloğulları, 94
istiare, 30
istibdat, 21
istiğfar, 40, 50, 406, 409, 410
iş yeri, 20, 22
işçi, 22, 223
işveren, 22
İzz b. Abdusselam, 354, 360, 375, 411
izzet, 13, 18, 73, 120, 128, 138, 155, 156, 182, 210, 294, 295, 319, 373
Kabil, 19
kabz, 356
Kaderiye, 218
kahin, 278
kâinat, 18, 21, 57, 66, 77, 87, 93, 139, 144, 152, 167, 297, 330, 331
kalbimizin, 15
kalem, 15, 22, 58, 302
kalp, 15, 66, 68, 71, 75, 76, 77, 79, 90, 102, 129, 140, 145, 150, 155, 165, 171, 172, 183, 217, 287, 296, 303, 313, 315, 317, 318, 332, 333, 342, 343, 344, 345, 365, 377, 424
kamuoyu, 19, 37, 159
kan, 42, 57, 103, 112, 115, 155, 230, 245, 302, 308, 324
karaborsa, 14
kardeşlik, 17, 148, 158, 320
karn, 52
Karun, 199, 284
kaset, 334, 380
kehanet, 278

kelam, 15, 23, 28, 38, 52, 55, 56, 57, 75, 120, 142, 163, 167, 168, 204, 286, 313, 338, 344, 349, 354, 373, 394, 400
Kelbî (v.146/763), 257
kelime yapısı, 31, 242, 302
Kenaniler, 256
kıble, 122, 221, 267
kıraat, 51, 53, 108, 302, 312, 346, 409
kıssa, 23, 68, 139, 253
kıyamet, 56, 126, 128, 129, 133, 152, 186, 252, 253, 265, 282, 306, 308, 310, 314, 320, 324, 326, 337, 388, 405, 415
kıyas, 33, 131, 374, 405, 416
Kilde b. Üseyd, 237
kinaye, 30, 91
Komünizm, 154
köle, 17, 225, 265, 304, 374, 385, 406
kölelik, 201, 202, 225
Kudame b. Mazun, 215, 216, 408, 417, 418, 420, 421, 422
Kudüs, 252, 266, 281, 320, 425
kul, 17, 53, 71, 76, 128, 139, 158, 177, 188, 218, 223, 266, 318, 323
kulluk, 48, 55, 99, 140, 148, 224, 248, 264, 271, 312
Kur'an
  Kur'an'ın nüzûlü, 17
Kureyş, 63, 120, 160, 162, 164, 372
Kurtuba, 425
Kurtubî, 131, 133, 272, 341, 381
Kurtubî (v.671/1272), 99, 222, 316, 341
Kutametü Kabilesi, 287
Küff, 372
kültür, 22, 23, 29, 39, 58, 70, 131, 179, 182, 243, 296, 424, 425
Lât, 213
Latin, 373
Latince, 373
Levh-i mahfuz, 53, 59, 61, 62, 65, 252, 344, 393
Luka, 101
lügat, 24, 38, 52, 231, 237, 268
Mâide Sûresi, 19, 37, 41, 42, 46, 70, 73, 78, 100, 103, 138, 166, 175, 176, 191, 211, 214, 216, 217, 223, 230, 244, 257, 258, 266, 267, 277, 286, 306, 308, 357, 374, 382
Malherbe, 236
Mantık, 24, 26, 249, 280
manyetik, 15, 183, 184
Markos, 101
Marksist, 218, 224, 230
Marksistler, 244
masum, 15, 216, 218, 377
masumiyet, 15
Maşallah, 23
Matta, 101
maya, 22, 23
Meâlciler, 290
mecaz, 29, 241, 279
meclis, 22, 389
medeniyet, 22, 23, 58, 158, 298, 300, 301, 302, 303, 311, 312, 424, 425
Medine, 22, 84, 106, 126, 133, 164, 189, 191, 240, 294, 417, 436
megafon, 376
Mehdi, 278, 281, 287
Mehmet Akif ERSOY, 17, 130, 131, 298, 310, 432
Mekke, 22, 84, 106, 123, 142, 160, 164, 180, 196, 238, 244, 294, 356, 392
melek, 24, 55, 56, 87, 98, 135, 171, 186, 208, 252, 289, 290, 314, 324, 333, 347, 393

memur, 22, 167, 223
Menat, 213
Merih, 239
mesaj, 17, 18, 21, 69, 79, 80, 85, 173, 178, 225, 264, 324, 328, 334, 350, 361, 368, 402
Mescid-i Nebi, 411
metafizik, 28
Mevdudi, 38, 89, 215, 226, 230, 269, 329
mevlit, 274
meytet (ölmüş hayvan), 42
mezheb, 177, 234, 282, 286, 345
mezhep, 18, 28, 205, 213, 218, 220, 352, 384, 396, 416, 419
Mezopotamya, 277
Mısır, 15, 19, 24, 31, 32, 62, 82, 88, 90, 92, 94, 96, 97, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 111, 119, 133, 135, 140, 162, 163, 167, 172, 181, 189, 201, 210, 250, 256, 268, 277, 279, 289, 323, 330, 332, 359, 361, 364, 372, 375, 376, 384, 398, 410, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 449
Mihne, 215
mihrap, 267
mikrofon, 376
millet, 91, 105, 298, 305
miras, 19, 115, 180, 270
miras hukuku, 19
Mirza Ali, 275
Mitoloji, 279
mitos, 277
Mizân, 98, 221, 234, 340, 447
modern, 19, 205, 277, 329
modernist, 28
Mr. Gibb, 186
muarız, 19, 56, 77, 183, 189, 194, 195, 220, 355
Muaz b. Cebel, 35
mucize, 13, 28, 52, 53, 54, 58, 60, 76, 98, 103, 104, 119, 185, 237, 270, 387
muhakeme, 33
Muhammed b. Bakır, 31
Muhammed b. Cafer b. Zübeyr, 81
Muhammed b. Sirin, 390
Muhammed Bakır, 279
Muhammed Esed (ö.1413/1992), 51, 187, 321
Muhammed Gazalî, 276, 339
Muhammed Hamidullah, 97, 358
Muhammed İkbal, 19, 203, 212, 299, 304, 319, 433
muhkem, 14, 29, 58, 73, 269, 270, 273, 281, 341, 392
Muhyiddin b. Arabî (v.638/1240), 24, 284, 285, 434
Mukatil b. Süleyman (v.150/766), 257
mushaf, 53
musibet, 20, 183, 406, 426
muskacılık, 397
Mustafa İslamoğlu, 294
muta, 234, 235
Mutezile, 205, 286, 287
Mücahid, 82, 136, 322, 387, 391
mücmel, 58
müçtehit, 39
müfessir, 29, 33, 38, 120, 143, 168, 187, 234, 241, 253, 254, 256, 279, 287, 363
Mülk Sûresi, 19
mümin, 22, 79, 90, 180, 211, 248, 262, 265, 266, 316, 317, 368
müsteşrik, 21, 112, 181, 184
Müşterâ, 239
mütefekkir, 58
müteşabih, 139, 210, 252
müteşâbih, 29, 58, 80, 81, 82

Mütevekkil (v.244/856), 99
Müzenî, 30
Nabîbe, 185
Nadir Han, 19
nağme, 33
namaz, 64, 66, 127, 131, 132, 145, 150, 189, 192, 196, 218, 261, 273, 274, 275, 290, 313, 327, 334, 339, 348, 356, 377, 380, 381, 391, 394, 398, 399, 400, 401, 402, 406, 409, 413, 415, 424
nas, 40, 41, 128, 213, 322, 391, 394, 397, 406
Nas Sûresi, 55, 126
Necib Fazıl Kısakürek, 57
Neron (M.Ö. 68), 180
Nesefi, 254, 272
nesh, 55, 63, 268, 270, 271, 272, 273, 346
nesih, 28, 268, 270, 271, 272, 273
nesne, 25, 306, 353
Nevevi, 47, 298, 361, 362, 367, 373, 374, 375, 384, 386, 388, 396, 398, 404, 409, 410, 412, 416, 420, 422
nifak, 21, 139, 154, 176, 264, 342, 424
Nisâ, 4/82, 15, 91
niş, 267
nur, 18, 70, 73, 74, 78, 129, 137, 178, 239, 365, 368, 381
Nur Sûresi, 278
Nurettin Topçu, 185, 297, 298
Nusayriye, 217
objektif, 25, 57
objektiflik, 25
Ortaçağ, 19
Osman b. Mazûn, 162
oturum, 22, 157
ölü, 42, 75, 124, 150, 156, 183, 245, 306, 353, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 412, 413, 414
Ömer Çelakıl, 277, 278
örf, 22, 182
para, 213, 305, 416
pasaj, 22
Philon, 277
Phitaporas, 277
projeksiyon, 27
Rab, 13, 18, 21, 45, 71, 73, 74, 76, 90, 162, 240, 244, 260, 276, 308, 309, 349, 362, 377, 403, 425
rabbânî, 45
Rabbanî tasavvur, 23
Rabbânî tasavvur, 14, 37, 38, 39, 41, 46, 65, 204, 219, 349, 425
rabbânîlik, 45, 46
Rabi b. Enes (v.110/728), 81
radyo, 2, 214, 376, 380
rahle, 130, 132
Rakim, 252
Râzî, 31, 143, 235, 240, 253, 254, 257, 273, 279, 345, 381
rehber, 18, 21, 23, 36, 57, 58, 70, 72, 102, 109, 129, 157, 160, 176, 194, 293, 371
Rene Grausset (XX. yy), 181
Resûl, 13, 105, 262
Resûl'e, 13, 105, 262
Reşad Halife, 237, 274, 275, 276, 278
risalet, 54, 96, 147, 270
Roma, 192, 217, 236
Rönesans, 296, 297
ruh, 18, 21, 71, 74, 76, 77, 152, 157, 171, 176, 217, 296, 297, 300, 301, 302, 304, 317, 349, 365
rumuz, 41, 81, 279, 290
Rüyetullah, 215
Sa'dî Şîrâzî, 17

sahabe, 38, 41, 130, 384, 387, 391
Said b. Cübeyr, 217, 341, 382, 387, 390, 420
Sakar, 236
Salman Rüşdî, 212
sancak, 18, 20, 202
sapmacı, 14, 28, 204, 205, 206, 211, 212, 215, 218, 220, 230, 246, 277, 288, 290, 415, 424
Seh şar-ı Nufur, 106
Selahaddin Eyyubi, 17, 193, 281
Selman Farisi, 192, 390
semantik, 39
Semerkant, 425
Serkan Tekin, 278, 279
Seyyid Kutub, 46, 261, 322, 323
sezgi, 15
Sıffin savaşı, 217
sıkıntı, 20, 113, 121, 123, 141, 153, 158, 263, 299, 426
sibak ve siyak, 38
Sibeveyh, 114
sihirbaz, 36, 195
sistematik, 22, 108
siyak ve sibak, 38
Sokrat, 24, 297
sosyal hayat, 21, 179
sosyo-kültürel yapı, 29
sosyo-politik yapı, 39
su, 21, 22, 54, 86, 134, 169, 171, 174, 183, 189, 337, 391, 397, 409
Sûfiyye, 283, 284
Sufyan b. Uyeyne, 319
Sufyan Servî, 319
suhûf, 55
Suriye, 279
Süfyan, 164, 189, 202, 281, 324
Süleyman Ateş, 97
sünnet, 39, 88
Sünnet, 30, 39, 41, 50, 101, 115, 116, 119, 129, 130, 205, 234, 271, 279, 282, 290, 340, 351, 356, 357, 359, 360, 405, 423, 449
Şah Veliyullah, 17, 237
şahit, 20, 49, 103, 121, 130, 205, 315, 362
Şair Zuheyr, 185
şeref, 18, 21, 65, 83, 120, 128, 155, 173, 295
şeytan, 22, 56, 124, 126, 135, 146, 156, 191, 195, 216, 239, 258, 288, 315, 333, 346, 357, 393, 408
Şia, 205, 287
şifa, 18, 35, 68, 74, 148, 156, 171, 181, 360, 426
şifre, 41, 278
Şifrecilik, 277
Şii, 234
Şiî, 287
şirk, 13, 56, 73, 90, 139, 144, 145, 154, 155, 176, 182, 313, 343, 362, 424
taassup, 201, 231, 232
Tabatabaî, 234
Taberî (v.224/825), 82, 228, 233, 252, 257, 279, 410
tabiin, 28, 38, 39, 41, 60, 82, 134, 136, 273, 384, 387, 395
tahayyül, 25
tahrif, 56, 105, 132, 213, 214, 215, 227, 233, 252, 266, 276
tahrifçi, 14, 37, 204, 205, 208, 209, 210, 212, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 224, 233, 244, 247, 249, 257, 258, 259, 261, 262, 268, 274, 277, 282, 284, 415
tahrifçi tasavvur, 14, 206, 208, 209, 210, 215, 217, 218, 220, 221, 233, 244, 247, 249, 257,

258, 259, 261, 268, 274, 282, 284
taklit, 26, 200, 301, 345, 396
takva, 31, 158, 217, 224, 248, 251, 258, 261, 265, 316, 382, 392
tarih, 23, 28, 104, 152, 153, 154, 173, 221, 261, 277, 278, 302, 309
tarih tasavvuru, 23
tasdik, 25, 27, 49, 55, 100, 101, 141, 197, 202, 229
Tavus, 391
taziye, 274
tecvid, 34
Tecvid, 127
tefsir, 13, 28, 29, 38, 41, 48, 57, 63, 82, 84, 97, 106, 108, 119, 155, 173, 204, 206, 209, 228, 241, 242, 243, 244, 245, 257, 270, 274, 276, 279, 282, 286, 287, 332, 344, 365, 422, 423
Tehânevî, 24, 25, 165, 232, 314
tekamül, 21
televizyon, 376, 380
Temim ed-Dârî, 382
Tenzil, 53, 54, 243, 248, 280, 430, 443, 445
teoloji, 22, 168
tertip, 22, 273, 437
Teslime Nesrin, 212
teşbih, 29
tevatür, 52
tevbe, 40, 123, 259
tevhit, 138, 142, 145, 150, 178, 278, 364, 372
tevil, 29, 41, 42, 136, 215, 218, 286, 288, 289, 290, 352
Tevrat, 61, 99, 101, 102, 106, 228, 232, 266, 269, 306, 307, 311, 312, 364, 372, 373
Tibera, 236
tilavet, 34, 53, 91, 124, 125, 128, 129, 137, 186, 218, 271, 308, 312, 318, 319, 333, 334, 344, 355, 376, 377, 378, 384, 403
Trablus, 309
Turan Dursun, 212, 222
tüccar, 378
Türkiye, 106, 212, 297, 448
Ubey b. Ka'b, 272, 402, 417
Ubeydullah, 287
Usame Bin Ladin, 279
Utarid, 239
Utbe b. Rabia, 163
Uzza, 213
Ümeyyeoğulları, 217
ümmet, 13, 18, 28, 103, 119, 222, 264, 299, 301, 309, 407
Ümmü Seleme, 106, 124, 189
vaaz, 22, 255
varlık alemi, 28, 73
Velid b. Muğire, 163
virt, 22
Viyana, 425
Watt, W. Montgomery, 21, 22, 116
Yahudi, 52, 99, 117, 175, 187, 194, 199, 218, 223, 262, 263, 272, 274, 280, 311, 312
Yahudiler, 37, 99, 155, 214, 217, 222, 263, 265, 266, 306, 367, 372, 373
Yahya b. Eksem, 246
Yaşar Nuri Öztürk, 236, 237, 262
Yecüc ve Mecüc, 279
yemin, 35, 82, 132, 163, 187, 188, 195, 202, 217, 262, 302, 308, 340, 351, 373, 374, 383, 385, 422
yıldız, 77, 152, 174, 240
yozlaşma, 21
Yuhanna, 101
Yunan, 217, 277, 300

yüce, 34, 46, 57, 73, 83, 107, 138, 142, 148, 150, 161, 166, 184, 185, 207, 213, 315, 321, 364
yücelik, 313
zaaf, 18, 115
zahirî, 41, 125
Zahiriye, 42, 205, 336
Zebidî (v.893/1488), 40, 133, 168, 245, 314, 335, 385
zekat, 34, 145, 150, 223, 273, 313, 356, 379
Zenadika, 212, 224
Zerkeşi, 79, 118, 318, 354, 374, 402
Zeyd b. Ali, 390
Zeynelabidin, 279, 390
zihin, 24
zikir, 20, 65, 66, 150, 257, 315, 377, 381, 404, 413
Zilzâl Sûresi, 122, 281
zulüm, 36, 40, 73, 144, 201, 259, 288, 302
Zühal, 239
zühd, 27, 68, 273
Zühre, 239
Zümer Sûresi, 21, 36, 58, 80, 110, 121, 146, 156, 225, 283, 299, 327, 366